

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΙΖ΄ - ΣΥΝΟΔΟΣ Α΄
ΔΙΑΚΟΜΜΑΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩΝ ΟΦΕΙΛΩΝ

ΕΚΘΕΣΗ
ΤΗΣ ΔΙΑΚΟΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩΝ ΟΦΕΙΛΩΝ

ΠΡΟΕΔΡΙΑ: ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΒΟΥΤΣΗ

ΑΘΗΝΑ 2016

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

I. Σύσταση και αντικείμενο της Επιτροπής	σελ. 5
II. Συνεδριάσεις της Επιτροπής – Φορείς και πρόσωπα που κλήθηκαν σε ακρόαση.....	σελ. 11
III. Έκθεση εκτιμήσεων, συμπερασμάτων και προτάσεων της Διακομματικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής για τη διεκδίκηση των γερμανικών οφειλών προς την Ελλάδα.....	σελ. 17
IV. Θέσεις Μειοψηφίας.....	σελ. 87
·	
i. Θέσεις των Βουλευτών της Νέας Δημοκρατίας - Μελών της Διακομματικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής, κ.κ. Ανδρέα Κατσανιώτη, Ιωάννη Κεφαλογιάννη, Δημητρίου Κυριαζίδη, Ευάγγελου Μπασιάκου, Κωνσταντίνου Τζαβάρα	σελ. 89
ii. Θέση της Βουλευτού του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας - Μέλους της Διακομματικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής, κυρίας Διαμάντως Μανωλάκου.....	σελ. 93
V. Παραρτήματα.....	σελ. 99
·	
i. Θέση του Βουλευτή των Ανεξαρτήτων Ελλήνων - Μέλους της Διακομματικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής, κ. Δημητρίου Καμμένου.....	σελ. 101
ii. Επιστολή του Βουλευτή της Ένωσης Κεντρώων - Μέλους της Διακομματικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής, κ. Μάριου Γεωργιάδη.....	σελ. 169
iii. Συνοπτική παρουσίαση του από 31.1.2014 Πορίσματος της Ομάδας Εργασίας του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους για τη διεκδίκηση των γερμανικών οφειλών.....	σελ. 181
iv. Έγγραφα από το Υπουργείο Πολιτισμού, σχετικά με τα κλαπέντα πολιτιστικά αγαθά κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου	σελ. 191
v. Η Μαύρη Βίβλος της Κατοχής	σελ. 226

**Ι. ΣΥΣΤΑΣΗ
ΚΑΙ
ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ**

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΙΖ΄ – ΣΥΝΟΔΟΣ Α΄
ΔΙΑΚΟΜΜΑΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩΝ ΟΦΕΙΛΩΝ

ΕΚΘΕΣΗ
ΤΗΣ ΔΙΑΚΟΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩΝ ΟΦΕΙΛΩΝ

ΠΡΟΣ ΤΗ ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Η Διακομματική Κοινοβουλευτική Επιτροπή «Για τη διεκδίκηση των Γερμανικών οφειλών» συνεστήθη με ομόφωνη απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής, που ελήφθη κατά τη συνεδρίαση της 18ης Νοεμβρίου 2015, μετά την, από 17 Νοεμβρίου 2015, πρόταση του Προέδρου της Βουλής, κ. Νικολάου Βούτση, για την επανασύσταση της Διακομματικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής για τη διεκδίκηση των Γερμανικών οφειλών.

Η Επιτροπή συγκροτήθηκε με την υπ' αριθμ. 17712/11602 από 4 Δεκεμβρίου 2015 απόφαση του Προέδρου της Βουλής, σύμφωνα με τα άρθρα 44 και 45 του Κανονισμού της Βουλής και με αντικείμενο όπως αυτό προσδιορίζεται στις από 27.2.2014 και 10.3.2015 ομόφωνες αποφάσεις της Ολομέλειας της Βουλής.

Η Επιτροπή συγκροτήθηκε από 21 μέλη – Βουλευτές, ως ακολούθως, κατά Κοινοβουλευτική Ομάδα:

Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς

Άννα Βαγενά
Ευαγγελία (Βάλια) Βαγιωνάκη
Νικόλαος Θηβαίος
Ηλίας Καματερός
Ευαγγελία (Εύη) Καρακώστα
Τριαντάφυλλος Μηταφίδης
Χρήστος Μπιγιάλας
Χαρίλαος Τζαμακλής

Μερόπη Τζούφη
Γεώργιος Τσόγκας

Νέα Δημοκρατία

Ανδρέας Κατσανιώτης
Ιωάννης Κεφαλογιάννης
Δημήτριος Κυριαζίδης
Ευάγγελος Μπασιάκος
Κωνσταντίνος Τζαβάρας

Λαϊκός Σύνδεσμος – Χρυσή Αυγή

Χρήστος Παππάς

Δημοκρατική Συμπαράταξη ΠΑ.ΣΟ.Κ. – ΔΗΜ.ΑΡ.

Θεόδωρος Παπαθεοδώρου

Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας

Διαμάντω Μανωλάκου

Το Ποτάμι

Ιάσων Φωτήλας

Ανεξάρτητοι Έλληνες – Εθνική Πατριωτική Δημοκρατική Συμμαχία

Βασίλειος Κόκκαλης *

Ένωση Κεντρώων

Μάριος Γεωργιάδης

Πρόεδρος της Επιτροπής εξελέγη, στις 10 Δεκεμβρίου 2015, ο Βουλευτής, κ. Τριαντάφυλλος Μηταφίδης. Το αξίωμα του **Αντιπροέδρου** της Επιτροπής κατέλαβε ο Βουλευτής, κ. Κωνσταντίνος Τζαβάρας, ενώ για το αξίωμα του **Γραμματέως** δεν υπεβλήθη πρόταση υποψηφιότητας.

* Με την υπ' αριθμ. 8373/5709 από 8 Ιουνίου 2016 απόφαση του Προέδρου της Βουλής ο Βουλευτής, κ. Βασίλειος Κόκκαλης αντικαταστάθηκε από τον Βουλευτή, κ. Δημήτριο Καμμένο.

Ως προθεσμία για την υποβολή της Έκθεσης της Επιτροπής, σύμφωνα με την απόφαση σύστασης της Επιτροπής, είχε οριστεί η 31η Μαρτίου 2016.

Μετά από αποφάσεις της Ολομέλειας της Βουλής, κατά τις συνεδριάσεις της 3ης Μαρτίου 2016 και της 28ης Ιουνίου 2016 (απογευματινή συνεδρίαση) οι εργασίες της Επιτροπής για την υποβολή της Έκθεσής της παρατάθηκαν, διαδοχικά, μέχρι την 30ή Ιουνίου 2016 και την 1η Αυγούστου 2016.

Η Επιτροπή πραγματοποίησε δεκατρείς (13) συνεδριάσεις, συνολικής διάρκειας, είκοσι οκτώ (28), περίπου, ωρών, κατά τις οποίες εκλήθησαν σε ακρόαση, προς ενημέρωση των μελών της, τα μέλη της Ομάδας Εργασίας του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, ο Πρόεδρος και τα μέλη του Εθνικού Συμβουλίου Διεκδίκησης των οφειλών της Γερμανίας προς την Ελλάδα (Ε.Σ.Δ.Ο.Γ.Ε.), ο Πρόεδρος και τα μέλη του Δ.Σ. του Δικτύου Μαρτυρικών Χωριών και Πόλεων της Ελλάδος, περιόδου 1940-1945 «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΑ», ο Πρόεδρος και τα μέλη του Δ.Σ. της Πανελλήνιας Ένωσης Δικηγόρων για τις Γερμανικές Αποζημιώσεις (Π.Ε.Δ.), ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Δράμας, εκπρόσωποι Συλλόγων και Ενώσεων, Ευρωβουλευτές, εκπρόσωποι Ο.Τ.Α., ιστορικοί, αρχαιολόγοι κ.ά., όπως εμφανίζεται στο αντίστοιχο κεφάλαιο της Έκθεσης.

Επίσης, με πρωτοβουλία της Επιτροπής και με αφορμή τη συμπλήρωση 75 χρόνων από την κατάληψη της Αθήνας από τους Ναζί διοργανώθηκε στις 20 Απριλίου 2016, Ειδική Εκδήλωση με θέμα «Ιστορική Μνήμη και Χρέος. Παρουσίαση Βιβλίων – Ερευνών για τα κατοχικά εγκλήματα πολέμου και τις οφειλές».

Οι εργασίες της Επιτροπής διήρκεσαν μέχρι 28 Ιουλίου 2016, ημερομηνία κατά την οποία κατετέθη στην Ολομέλεια της Βουλής η Έκθεσή της.

Κατά την ΙΕ΄ Κοινοβουλευτική Περίοδο, συνεστήθη Διακομματική Κοινοβουλευτική Επιτροπή «Για τη διεκδίκηση των Γερμανικών αποζημιώσεων» με την από 27 Φεβρουαρίου 2014 ομόφωνη απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής (αρ. αποφάσεως συγκροτήσεως 2642/1755/ 21 Μαρτίου 2014).

Ως προθεσμία για την υποβολή της Έκθεσης της Επιτροπής, σύμφωνα με την απόφαση σύστασης της Επιτροπής, είχε οριστεί η 31η Δεκεμβρίου 2014. Στη συνέχεια, οι εργασίες της Επιτροπής παρατάθηκαν μέχρι την 31η Μαρτίου 2015 με την από 27 Νοεμβρίου 2014 απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής.

Η Επιτροπή πραγματοποίησε εννέα (9) συνεδριάσεις συνολικής διάρκειας, δεκαοκτώ (18), περίπου, ωρών και ήταν στο στάδιο της επεξεργασίας των στοιχείων που είχαν συγκεντρωθεί και της αξιολόγησης των προτάσεων που είχαν διατυπωθεί, όπως η πραγματοποίηση επαφών με Κοινοβούλια άλλων χωρών και Διεθνούς

Συνεδρίου, αναμένοντας παράλληλα την Έκθεση της Ειδικής Επιτροπής του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους για το κατοχικό δάνειο.

Με τη λήξη της Γ΄ Συνόδου, λόγω της προκήρυξης των Βουλευτικών εκλογών της 25ης Ιανουαρίου 2015, έληξαν οι εργασίες της Επιτροπής, χωρίς να καταλήξει σε Έκθεση.

Κατά την ΙΣΤ΄ Κοινοβουλευτική Περίοδο, συνεστήθη Διακομματική Κοινοβουλευτική Επιτροπή «Για τη διεκδίκηση των Γερμανικών οφειλών (πολεμικών αποζημιώσεων, επανορθώσεων, αποπληρωμής του κατοχικού δανείου, επιστροφής των κλεμμένων αρχαιολογικών θησαυρών)» με την από 10 Μαρτίου 2015 ομόφωνη απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής (αρ. αποφάσεως συγκροτήσεως 4598/2835/27 Μαρτίου 2015).

Ως προθεσμία για την υποβολή της Έκθεσης της Επιτροπής, σύμφωνα με την απόφαση σύστασης της Επιτροπής, είχε οριστεί η 15η Ιουλίου 2015.

Στη συνέχεια, με την από 15 Ιουλίου 2015 απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής, αποφασίσθηκε η παράταση προθεσμίας υποβολής του πρώτου πορίσματος της Επιτροπής μέχρι την 30ή Σεπτεμβρίου 2015 και η παράταση των εργασιών της Επιτροπής μέχρι ολοκληρώσεως του αντικειμένου της.

Η Επιτροπή πραγματοποίησε έξι (6) συνεδριάσεις συνολικής διάρκειας, δεκαεπτά (17), περίπου, ωρών και ήταν στο στάδιο της επεξεργασίας και της αξιολόγησης των στοιχείων της Έκθεσης της Ειδικής Επιτροπής του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους με τίτλο «Προσδιορισμός Αξιώσεων από τις Γερμανικές Επανορθώσεις και το Κατοχικό Δάνειο».

Με τη λήξη της Α΄ Συνόδου, λόγω της προκήρυξης των Βουλευτικών εκλογών της 20ής Σεπτεμβρίου 2015, έληξαν οι εργασίες της Επιτροπής, χωρίς να καταλήξει σε Έκθεση.

**II. ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ – ΦΟΡΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΑ
ΠΟΥ ΚΛΗΘΗΚΑΝ ΣΕ ΑΚΡΟΑΣΗ**

II. ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ – ΦΟΡΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΑ ΠΟΥ ΚΛΗΘΗΚΑΝ ΣΕ ΑΚΡΟΑΣΗ

1. Συνεδρίαση της 10ης Δεκεμβρίου 2015

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Εκλογή Προεδρείου.

2. Συνεδρίαση της 17ης Δεκεμβρίου 2015

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Προγραμματισμός των εργασιών της Επιτροπής.

3. Συνεδρίαση της 20ής Ιανουαρίου 2016

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Ενημέρωση των μελών της Επιτροπής από τον Πρόεδρο, κ. Γεώργιο Λαζουρά, και τα μέλη του Δ.Σ. του Δικτύου Μαρτυρικών Χωριών και Πόλεων της Ελλάδος, περιόδου 1940 – 1945 «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΑ» - Συντονισμός ενεργειών.

Την Επιτροπή ενημέρωσαν οι κ.κ. Γεώργιος Λαζουράς, Δήμαρχος Καλαβρύτων, Εμμανουήλ Καλλέργης, εκπρόσωπος από τον Δήμο Ανωγείων Ρεθύμνου, Παύλος Μπαριτάκης, Δήμαρχος Βιάννου Ηρακλείου, Διονύσιος Μπουλούτας, εντεταλμένος Δημοτικός Σύμβουλος Δελφών Φωκίδας, Γιάννης Γεωργάκος, Δήμαρχος Διστόμου - Αράχωβας - Αντίκυρας Βοιωτίας, Αντώνιος Περράκης, Δήμαρχος Καντάνου – Σελίνου Χανίων, Νικόλαος Σταυρογιάννης, Δήμαρχος Λαμιέων Φθιώτιδας, Χριστόδουλος Μανσάκος, Δήμαρχος Δράμας, Δημήτριος Χαντζαρόπουλος, Αναπληρωματικό μέλος του Δημοτικού Συμβουλίου Ζαγορίου, Ευστάθιος Γιαννούλης, Δήμαρχος Νικολάου Σκουφά Άρτας, Ιγνάτιος Καϊτεζίδης, Δήμαρχος Πυλαίας – Χορτιάτη Θεσσαλονίκης, Γεώργιος Καπεντζώνης, Δήμαρχος Δωρίδος Φωκίδας και Στέφανος Αντωνακάκης, Πρόεδρος της Ομοσπονδίας Σωματείων Επαρχίας Αμαρίου Ρεθύμνου και εκπρόσωπος του Δήμου Αμαρίου Ρεθύμνου.

Στην Επιτροπή παρέστησαν, επίσης, οι κ.κ. Δημήτριος Κοντογιάννης, Πρόεδρος Δημοτικού Συμβουλίου Καλαβρύτων, Χρυσάνθη Παπαδάτου, Αντιδήμαρχος Καλαβρύτων, Αθανάσιος Θεοδώρου, ασκών καθήκοντα Δημάρχου Βόλου, Αποστόλης Μαλαματίνης, Δημοτικός Σύμβουλος Βόλου, Γεώργιος Ιωακειμίδης, Δήμαρχος Νίκαιας - Αγίου Ιωάννη Ρέντη Αττικής, Ιωάννης Μαλανδράκης, Δήμαρχος Πλατανιά Χανίων, Γρηγόριος Στάμκος, Δήμαρχος Πέλλας, Χρήστος Ντακαλέτσης, Δήμαρχος Δωδώνης Ιωαννίνων, Ροζάνα Βαβέτση, Αντιδήμαρχος

Νικολάου Σκουφά Άρτας, Βασίλειος Κουτσιώρης, Δημοτικός Σύμβουλος Δράμας, Μαρκέλλα Περράκη, Δημοτική Σύμβουλος Καντάνου και Χριστίνα Σταμούλη, Δικηγόρος και Στέλεχος Διευρυμένης Γραμματείας του Εθνικού Συμβουλίου Διεκδίκησης των Οφειλών της Γερμανίας προς την Ελλάδα (Ε.Σ.Δ.Ο.Γ.Ε.).

4. Συνεδρίαση της 3ης Φεβρουαρίου 2016

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Ενημέρωση των μελών της Επιτροπής από το Εθνικό Συμβούλιο Διεκδίκησης των Οφειλών της Γερμανίας προς την Ελλάδα (Ε.Σ.Δ.Ο.Γ.Ε.) και ανταλλαγή απόψεων.

Την Επιτροπή ενημέρωσαν ο Υπουργός Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, κ. Νικόλαος Παρασκευόπουλος, οι κ.κ. Μανώλης Γλέζος, Πρόεδρος του ΕΣΔΟΓΕ, Στέφανος Ληναίος, Γραμματέας του ΕΣΔΟΓΕ, Χρήστος Τσιντζιλώνης, Μέλος του ΕΣΔΟΓΕ, τα Στελέχη Διευρυμένης Γραμματείας του ΕΣΔΟΓΕ, κ.κ. Ιγνάτιος Αξιώτης, Δαμιανός Βασιλειάδης, Χαρίλαος Ερμείδης (Πρόεδρος Ένωσης Θυμάτων Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος), Σαράντος Θεοδωρόπουλος, Ιωάννης Μαύρος, Χριστίνα Σταμούλη και Αριστομένης Συγγελάκης, καθώς και οι κ.κ. Μάριος Σούσης, Πρόεδρος του Συλλόγου Απογόνων Θυμάτων Ολοκαυτώματος, Βασίλειος Καρκούλιας, Πρόεδρος της Πανελλήνιας Ένωσης Θυμάτων Γερμανικής Κατοχής, Κωνσταντίνος Μαμουλάκης, Δήμαρχος Μαλεβιζίου, Μανόλης Δρακάκης, Ιστορικός – Προϊστάμενος Γενικών Αρχείων Κράτους Ν. Ηρακλείου και Γεώργιος Τζωράκης, Αρχαιολόγος – ειδικός Συνεργάτης Δήμου Μαλεβιζίου.

Στην Επιτροπή παρέστησαν, επίσης, οι κ.κ. Δημήτρης Αλευρομάγειρος, Αντιπρόεδρος του ΕΣΔΟΓΕ, Δημήτρης Χαντζαρόπουλος, Ειδικός Γραμματέας του ΕΣΔΟΓΕ, Βασίλειος Μπρακατσούλας, Μέλος του ΕΣΔΟΓΕ, Στέλιος Ζαμάνος, Εκπρόσωπος Αντιστασιακών Οργανώσεων, τα Στελέχη Διευρυμένης Γραμματείας του ΕΣΔΟΓΕ κ.κ. Μάρκος Χαρίτος, Μαρία Λαϊνά και Λουκάς Δημάκας, καθώς και οι κ.κ. Κωνσταντίνος Τριγώνης, Πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου του Δήμου Μαλεβιζίου και Εμμανουήλ Φούμης, υπεύθυνος Γραφείου Τύπου και Επικοινωνίας του Δήμου Μαλεβιζίου.

5. Συνεδρίαση της 17ης Φεβρουαρίου 2016

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Ενημέρωση των μελών της Επιτροπής από το Εθνικό Συμβούλιο Διεκδίκησης των Οφειλών της Γερμανίας προς την Ελλάδα (Ε.Σ.Δ.Ο.Γ.Ε.) και ανταλλαγή απόψεων.

Την Επιτροπή ενημέρωσαν οι κ.κ. Στέφανος Ληναίος, Γραμματέας του ΕΣΔΟΓΕ, Δημήτρης Αλευρομάγειρος, Αντιπρόεδρος του ΕΣΔΟΓΕ, Δημήτρης Χαντζαρόπουλος, Ειδικός Γραμματέας του ΕΣΔΟΓΕ, τα μέλη του ΕΣΔΟΓΕ, κ.κ. Χρήστος Τσιντζιλώνης και Βασίλειος Μπρακατσούλας, τα Στελέχη Διευρυμένης Γραμματείας του ΕΣΔΟΓΕ, κ.κ. Δαμιανός Βασιλειάδης, Αριστομένης Συγγελάκης, Μάρκος Χαρίτος, Σαράντος Θεοδωρόπουλος, Ιωάννης Μαύρος, Ιγνάτιος Αξιώτης, Χριστίνα Σταμούλη, Μαρία Λαϊνά, Λουκάς Δημάκας και Χαρίλαος Ερμείδης (Πρόεδρος της Ένωσης Θυμάτων Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος), καθώς και οι κ.κ. Στέλιος Ζαμάνος, Εκπρόσωπος Αντιστασιακών Οργανώσεων, και Γεώργιος Δολιανίτης, Καθηγητής – Ιστορικός. Στην Επιτροπή απέστειλε την έγγραφη τοποθέτησή του ο κ. Μανώλης Γλέζος, Πρόεδρος του ΕΣΔΟΓΕ, λόγω κωλύματός του να παρευρεθεί στη συνεδρίαση.

6. Συνεδρίαση της 2ας Μαρτίου 2016

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Συζήτηση επί των συμπερασμάτων της μέχρι τώρα πορείας των εργασιών της Επιτροπής - Προγραμματισμός των επόμενων συνεδριάσεων.

7. Συνεδρίαση της 16ης Μαρτίου 2016

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Ακρόαση φορέων από τις Βουλγαροκρατούμενες και Ιταλοκρατούμενες περιοχές την περίοδο της Κατοχής.

Την Επιτροπή ενημέρωσαν ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Δράμας, κ.κ. Παύλος, η κυρία Δήμητρα Τσανάκα, Δήμαρχος Καβάλας, και οι κ.κ. Δημήτριος Δαλακάκης, Δήμαρχος Δοξάτου Δράμας, και Ευστάθιος Ψωμιάδης, Πρόεδρος του Δ.Σ. του Συλλόγου Οικογενειών Θυμάτων Ολοκαυτώματος Δομένικου.

8. Συνεδρίαση της 30ής Μαρτίου 2016

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Συζήτηση επί του απορρήτου πορίσματος της Ομάδας Εργασίας του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους.

Την Επιτροπή ενημέρωσαν ο κ. Μιχαήλ Απέσσος, Πρόεδρος του Ν.Σ.Κ., καθώς και τα μέλη της Ομάδας Εργασίας, κυρίες Στυλιανή Χαριτάκη, Γαρυφαλιά Σκιάνη, Ελένη Πασαμιχάλη, Εμμανουέλα Πανοπούλου, Σπυριδούλα Ραυτοπούλου, Μαρία Βέργου, Μαρία Σκορίλα και Καρολίνα Καραβασίλη.

9. Συνεδρίαση της 25ης Μαΐου 2016

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Συζήτηση σχετικά με τη σύνταξη της προβλεπόμενης, από το άρθρο 45 του Κανονισμού της Βουλής, Έκθεσης της Επιτροπής.

10. Συνεδρίαση της 27ης Ιουνίου 2016

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Ενημέρωση των Ελλήνων Ευρωβουλευτών από τα μέλη της Επιτροπής, σχετικά με την πορεία των εργασιών της Επιτροπής και συντονισμός των περαιτέρω δράσεων που αποβλέπουν στη διεθνοποίηση της διεκδίκησης των Γερμανικών οφειλών με παρεμβάσεις τόσο στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο όσο και στα εθνικά Κοινοβούλια.

Την Επιτροπή ενημέρωσαν ο Ευρωβουλευτής του ΣΥ.ΡΙΖ.Α., κ. Δημήτριος Παπαδημούλης, ο Ανεξάρτητος Ευρωβουλευτής, κ. Επαμεινώνδας (Νότης) Μαριάς και ο Ευρωβουλευτής του Κ.Κ.Ε., κ. Κωνσταντίνος Παπαδάκης.

11. Συνεδρίαση της 6ης Ιουλίου 2016

Θέματα ημερήσιας διάταξης:

α. Συζήτηση σχετικά με τη σύνταξη της Έκθεσης της Επιτροπής.

β. Ενημέρωση των μελών της Επιτροπής από τον Πρόεδρο, κ. Βασίλειο Κυριαζή και τα μέλη του Δ.Σ. της Πανελλήνιας Ένωσης Δικηγόρων για τις Γερμανικές Αποζημιώσεις (Π.Ε.Δ.).

Την Επιτροπή ενημέρωσαν ο κ. Βασίλης Κυριαζής, Πρόεδρος του Δ.Σ. της Π.Ε.Δ., οι κ.κ. Κώστας Λέων και Πέτρος Ζάπρος, Αντιπρόεδροι του Δ.Σ. της Π.Ε.Δ., καθώς και ο κ. Βαγγέλης Παπαγεωργίου, μέλος του Δ.Σ. της Π.Ε.Δ.

Στην Επιτροπή παρέστησαν, επίσης, οι κυρίες Αλεξάνδρα Κωτσάκη και Δέσποινα Συγγελάκη, μέλη του Δ.Σ. της Π.Ε.Δ.

12. Συνεδρίαση της 21ης Ιουλίου 2016

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Συζήτηση επί του σχεδίου Έκθεσης της Επιτροπής.

13. Συνεδρίαση της 27ης Ιουλίου 2016

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Συζήτηση και Έγκριση του σχεδίου Έκθεσης της Επιτροπής.

**III. ΕΚΘΕΣΗ ΕΚΤΙΜΗΣΕΩΝ, ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ
ΤΗΣ ΔΙΑΚΟΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩΝ ΟΦΕΙΛΩΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι συνέπειες του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου για την Ελλάδα και τους πολίτες της υπήρξαν τρομακτικές και ανεπανόρθωτες, καθώς η χώρα υπέστη απρόκλητη - προμελετημένη επίθεση, αλλά και τη βάρβαρη κατοχή από τις δυνάμεις της ναζιστικής Γερμανίας, της φασιστικής Ιταλίας και της τσαρικής Βουλγαρίας. Η τριπλή αυτή κατοχή οδήγησε τον ελληνικό λαό στην απόλυτη εξαθλίωση, αφού εξάρθρωσε την οικονομία της χώρας. Η διαπίστωση αυτή προκύπτει αβίαστα από το υφιστάμενο υπηρεσιακό – κρατικό υλικό και τεκμηριώνεται από πλήθος ακλόνητων μαρτυριών και πληθώρα ιστορικών πηγών.

Ήδη, μεσούντος του πολέμου, οι Σύμμαχοι δήλωναν τη δέσμευσή τους για την παραδειγματική τιμωρία των εγκληματιών πολέμου και την καταβολή της δέουσας επανόρθωσης στις χώρες, όπως η Ελλάδα, που συμμετείχαν στον κοινό αγώνα με μεγάλες απώλειες σε έμψυχο και άψυχο δυναμικό.

Μετά το τέλος του πολέμου, οι ηγέτες των Συμμάχων δεν εφείδοντο ύμνων για τη συμβολή της Ελλάδας και της απaráμιλλης Εθνικής Αντίστασης στην ήττα των Δυνάμεων του Άξονα. Όταν, όμως, επέστη η ώρα των αποφάσεων για το ύψος των επανορθωτικών οφειλών που θα κατέβαλε στην Ελλάδα ο διάδοχος του ηττημένου Γ΄ Ράιχ, όλες αυτές οι μεγαλοστομίες ξεχάστηκαν ή δεν είχαν ουσιαστικό αντίκρισμα. Οι ανείπωτες θυσίες του ελληνικού λαού, η μαζική λεηλασία που υπέστη το ελληνικό Κράτος και η συστηματική εξόντωση του πληθυσμού μπήκαν σε δεύτερη μοίρα.

Ακόμα και οι επανορθώσεις που συμφωνήθηκε αρχικά να λάβει η Ελλάδα από τη Διασυμμαχική Επιτροπή, που συνήλθε στο Παρίσι το 1946, εκτός του ότι ήταν δυσανάλογα μικρές σε σχέση με το μέγεθος των καταστροφών που υπέστη, μειώθηκαν ακόμη περισσότερο με τη συναίνεση της Γαλλίας, της Μεγάλης Βρετανίας και των Η.Π.Α., αν και οι χώρες αυτές έλαβαν τη μερίδα του λέοντος σε αγαθά και αξίες αμέσως μετά τη λήξη του πολέμου. Το χειρότερο, το 1953 με το περίφημο άρθρο 5 του Συμφώνου του Λονδίνου, οι γερμανικές οφειλές παραπέμφθηκαν ουσιαστικά στις καλένδες, αφού πλέον βασικός στόχος του δυτικού στρατοπέδου ήταν η δημιουργία μιας ισχυρής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, ώστε να αποτελέσει «ανάχωμα» και εμπροσθοφυλακή απέναντι στο «σοβιετικό επεκτατισμό», κατά την ψυχροπολεμική ρητορική. Μπροστά σ' αυτόν τον στόχο, η καταβολή των συμφωνημένων επανορθώσεων θεωρήθηκε ότι θα δρούσε ανασταλτικά στην ανασυγκρότηση και ισχυροποίηση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας.

Ήδη, τον Μάρτιο του 1948, πριν ακόμα ιδρυθεί η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, στη συνεδρίαση του κυβερνητικού Συμβουλίου Πολιτικών Υποθέσεων

για το «Γερμανικό ζήτημα», ο προεδρεύων Παναγιώτης Πιπινέλης κατέστησε σαφές ότι, λόγω της ραγδαίας αλλαγής των διεθνών συσχετισμών, έπρεπε να αλλάξουν και τα σχέδια για τη μεταχείριση της Γερμανίας «*προς το συμφέρον της Ευρώπης ολοκλήρου γενικώς, και της Ελλάδος ειδικότερον, η Γερμανία -δηλαδή η χώρα ακριβώς εκείνη η οποία εγκλημάτησε κατά της πατρίδος μας- πρέπει να ανορθωθεί και [...] εις την προσπάθειαν [αυτήν] έχομεν συμφέρον να βοηθήσωμεν και ημείς, κατά το μέτρον των δυνάμεών μας*». Έτσι η Ελλάδα, πριν ακόμη επουλώσει τις πληγές της, κατέστη αρωγός της μεταπολεμικής ανόρθωσης της Γερμανίας.

Ταυτόχρονα οι νέοι Γερμανοί κυβερνώντες προσπαθούσαν να αποδράσουν από την ηθική και οικονομική ομηρεία του ναζιστικού παρελθόντος με στρατηγικές που απωθούσαν, εξασθενίζαν ή ακόμη και «εκκαθάριζαν σιωπηλά» τις φρικιαστικές μνήμες του πολέμου, ώστε να απεκδυθούν της ευθύνης τους να αποκαταστήσουν ηθικά και υλικά «*τους αντιπάλους τους στον τελευταίο πόλεμο*», όταν στο μέλλον θα λάμβανε χώρα η συνομολογημένη επανένωση της Γερμανίας.

Ενδεικτικό για τον κυνισμό του είναι το παρακάτω απόσπασμα από την εισήγηση του Γερμανού πρέσβη στην Αθήνα προς την κυβέρνησή του το 1969:

«*Με την υποστήριξη των Αμερικανών φίλων μας κατορθώσαμε να παραπέμψουμε στις ελληνικές καλένδες τις από τη Συμφωνία του Λονδίνου προβλεπόμενες τεράστιες επανορθώσεις για κράτη εχθρικά, έως ότου υπογραφεί η ειρηνευτική συμφωνία, παρηγορώντας κατ' αυτόν τον τρόπο τους αντιπάλους μας στον τελευταίο πόλεμο. (...) Θα ήταν προς το συμφέρον μας να διατηρήσουμε αυτή την ενδιάμεση κατάσταση όσο γίνεται περισσότερο, έτσι ώστε οι αξιώσεις των τότε αντιπάλων μας είτε να αποσυρθούν είτε να παραγραφούν. Με άλλα λόγια: δεν πρέπει να ξυπνήσουμε τους σκύλους που κοιμούνται*» (Fleischer H & Konstantinaku D, «*Ad calendas graecas?: Griechenland und die deutsche Wiedergutmachung*» Hockerts HG, Moisel C & Winstel T (επιμ.) *Grenzen der Wiedergutmachung: die Entschädigung für NS-Verfolgte in West- und Osteuropa, 1945-2000*, 375-457. Γκέτινγκεν: Wallstein Verlag, 2006, όπως παρατίθεται στο Kralova K, «*Στη σκιά της Κατοχής. Οι ελληνογερμανικές σχέσεις την περίοδο 1940-2010*», Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2013, σελ. 331). Χαρακτηριστικό παράδειγμα η μαρτυρική Κλεισούρα: όταν ο δήμαρχός της ζήτησε κάποια ενίσχυση που θα ελάφρυνε τις συνέπειες της άγριας σφαγής του 1944, το Γερμανικό Υπουργείο Εξωτερικών τον παρέπεμψε στα έξοδα επανεξοπλισμού και στη γενικότερη αμυντική προσφορά της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας στον «Ελεύθερο Κόσμο»!

Αλλά και σήμερα, μερίδα του γερμανικού τύπου δεν φείδεται επιθέσεων εναντίον όσων Γερμανών ιστορικών και νομικών υποστηρίζουν τις ελληνικές διεκδικήσεις και μάχονται κατά του ιστορικού αναθεωρητισμού, που αναπαράγει τα

επιχειρήματα των δοσιλόγων συνενόχων των Ναζί, μετατρέποντας τους θύτες σε θύματα της αντίστασης των λαών στη φασιστική πανούκλα.

Στη διαχρονική αυτή προσπάθεια των γερμανικών κυβερνήσεων να σωφρονίσουν τις «μη ορθές πολιτικά» μνήμες από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ώστε να αποφύγουν τις πρακτικές τους επιπτώσεις, εντάσσεται και η παραπλανητική, κατά τη γνώμη μας, δραστηριότητα διαφόρων ιδρυμάτων «διαχείρισης της μνήμης» (sic), που, ενώ αναγνωρίζουν την ανάγκη να διδαχθεί η σύγχρονη Γερμανία από τα εγκλήματα των Ναζί, θεωρούν πως είναι πλέον «πολύ αργά» για την υλική αποκατάσταση των θυμάτων τους και ότι «*με τις αποζημιώσεις θα ανοίξει το κουτί της Πανδώρας*»!

Είναι γεγονός ότι, με εξαίρεση την επίδοση ρηματικής διακοίνωσης στις 14-11-1995 οι ελληνικές κυβερνήσεις δεν διεκδίκησαν μεθοδικά και με την ανάλογη επιμονή τις γερμανικές οφειλές απέναντι στην επί δεκαετίες παρελκυστική και αδιάλλακτη στάση των γερμανικών κυβερνήσεων. Αυτό όμως σε καμία περίπτωση δεν σημαίνει ότι υπήρξε ελληνική κυβέρνηση που παραιτήθηκε των δίκαιων αξιώσεών μας, όπως συχνά επιχειρεί να εμφανίσει - για ευνόητους λόγους - η γερμανική πλευρά. Την ίδια στιγμή βέβαια, αντιφάσκοντας, απαντά σε σχετική ερώτηση της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του Die Linke στις 6-2-2014 ότι «*δεν είναι γνωστή στην Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση μια επίσημη οριστική παραίτηση της Ελληνικής Κυβέρνησης από την άσκηση αξιώσεων για επανορθώσεις*».

Αντίθετα, η απόδοση των επανορθωτικών οφειλών συνιστά νομική και ηθική αναγκαιότητα και μπορεί να αποτελέσει την καλύτερη βάση για να στηριχτεί μια εγκάρδια και ανέφελη σχέση ανάμεσα στο γερμανικό και τον ελληνικό λαό.

«*Η φιλία που στηρίζεται στη δικαιοσύνη και την ηθική συνέπεια είναι κοινή μας υπόθεση για την οποία αξίζει ν' αγωνιζόμαστε*», τονίζουν στη «ΜΑΥΡΗ ΒΙΒΛΟ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ» (1998) το Εθνικό Συμβούλιο Διεκδίκησης των Οφειλών της Γερμανίας προς την Ελλάδα (Ε.Σ.Δ.Ο.Γ.Ε.) και η «*Κίνηση Ενωμένη Εθνική Αντίσταση*».

Υπό το πρίσμα αυτό καταθέτει την Έκθεσή της η Διακομματική Κοινοβουλευτική Επιτροπή για τη Διεκδίκηση των Γερμανικών Οφειλών, αξιοποιώντας και το κοινοβουλευτικό κεκτημένο των από το 2012 αντίστοιχων επιτροπών, καθώς και των αρμόδιων κρατικών φορέων, όπως το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους (Ν.Σ.Κ.), το Γενικό Λογιστήριο του Κράτους (Γ.Λ.Κ.), το Υπουργείο Πολιτισμού και η Τράπεζα της Ελλάδος, που τεκμηριώνουν τις διεκδικήσεις.

Ανεκτίμητη είναι η συμβολή στην εθνική αυτή προσπάθεια, του Ε.Σ.Δ.Ο.Γ.Ε., του Δικτύου Μαρτυρικών Πόλεων και Χωριών 1941-1945, της Πανελλήνιας Ένωσης Δικηγόρων (Π.Ε.Δ.) για τις Γερμανικές Αποζημιώσεις, των Ενώσεων Θυμάτων, των Γερμανών δικηγόρων και αγωνιστών της ομάδας «Α.Κ. Δίστομο» του Αμβούργου,

της Διεύθυνσης Ιστορίας του Στρατού, της νέας γενιάς των ιστορικών και των νομικών του Διεθνούς Δικαίου, αλλά και των ερευνητών - μελετητών της κατοχικής περιόδου, από των οποίων τα έργα αντλήθηκε πολύτιμη γνώση.

Έχουμε, λοιπόν, αυτή τη στιγμή ένα ισχυρό εσωτερικό μέτωπο σε πολιτικό, νομικό και ιστορικό επίπεδο, ώστε να προχωρήσουμε συντονισμένα στη διεθνοποίηση των απαράγραπτων διεκδικήσεών μας, αξιοποιώντας και τις δυνατότητες της κοινοβουλευτικής διπλωματίας.

ΝΟΜΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ ΚΑΙ ΠΟΣΟΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΞΙΩΣΕΩΝ

ΓΕΝΙΚΑ:

Αναγκαίο όρο για τη νομική τεκμηρίωση του όλου ζητήματος αποτελεί η στήριξή της τόσο στο με ημερομηνία 31-1-2014 Πόρισμα της Ομάδας Εργασίας του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους (Ν.Σ.Κ.) όσο και στην με ημερομηνία 30-12-2014 Έκθεση της Ειδικής Επιτροπής του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους.

Εκ προοιμίου πρέπει να τονισθεί ότι η διεκδίκηση αφορά απαιτήσεις και από τους δύο Παγκοσμίους Πολέμους (Α΄ και Β΄). Υπό τη διάκριση αυτή συντάσσεται και το παρόν Πόρισμα της Διακομματικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής.

Επίσης, εκ προοιμίου πρέπει να τονισθεί ότι, όπως προκύπτει από σειρά εγγράφων, εκθέσεων, επιστολών, ρηματικών διακοινώσεων, λοιπών διπλωματικών κινήσεων, προφορικών δηλώσεων κ.λπ., η Ελλάδα **ΟΥΔΕΠΟΤΕ παραιτήθηκε** από τις εν γένει αξιώσεις της προς τη Γερμανία.

Ενδεικτικά:

α. **1945** - Διάσκεψη των Γερμανικών Επανορθώσεων στο Παρίσι: Η Ελληνική Αντιπροσωπεία υπό τον Αθανάσιο Ι. Σμπαρούνη προέβαλε το πρώτον την αξίωσή της έναντι της Γερμανίας για την πληρωμή της αξίας των προκαταβολών μέσω της Τράπεζας της Ελλάδος.

β. **1952** - Διάσκεψη του Λονδίνου: Με επιστολή προς τον Γραμματέα της Διάσκεψης ετέθη εκ νέου θέμα επιστροφής του «Κατοχικού Δανείου».

γ. **1966** – υπ’ αρ. ΦΔΓ 30-63/9-11-1966 Ρηματική Διακοίνωση, με την οποία η Ελληνική Κυβέρνηση εξέθεσε τα στοιχεία, από τα οποία προέκυπτε ότι «οι πληροφορίες της Γερμανικής Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης περί παραιτήσεως της Ελλάδας από τις αξιώσεις της από το “Κατοχικό δάνειο” δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα». Η Γερμανική Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση με την υπ’ αρ. 68/67/31-3-1967 Ρηματική Διακοίνωσή της απάντησε ότι «ουδέποτε συνήγαγε .. ότι η Ελληνική Κυβέρνηση προτίθεται να παραιτηθεί επισήμως από νομικά θεμελιωμένες αξιώσεις

που πιστεύει ότι έχει από την περίοδο της κατοχής κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο». Αρνήθηκε, πάντως, να τις εξετάσει επικαλούμενη το άρθρο 5 παρ. 2 της Συνθήκης του Λονδίνου για τη ρύθμιση των γερμανικών χρεών.

δ. **1995** – Ρηματική Διακοίνωση του Έλληνα Πρέσβη στη Βόννη Θωμά Υψηλάντη, με την οποία η Ελληνική Κυβέρνηση, αφού εξέθεσε ότι δεν έχει παραιτηθεί των αξιώσεων της για αποζημιώσεις και επανορθώσεις και ότι έχουν πλέον ωριμάσει οι συνθήκες για την αντιμετώπιση του προβλήματος και για εξεύρεση αμοιβαία αποδεκτής λύσης, εξήτησε την έναρξη διαπραγματεύσεων για τη ρύθμιση του «Κατοχικού Δανείου». Η Γερμανική Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση δεν απάντησε με Ρηματική Διακοίνωση, αλλά με ανακοίνωση τύπου του Υφυπουργού Εξωτερικών, αναφέροντας ότι δεν είναι δυνατόν η Ελλάδα να προσδοκά ότι η Γερμανία θα προσέλθει σε συνομιλίες για το θέμα αυτό.

ε. **1944** – Υπηρεσιακή Έκθεση Ι. Λαμπρούκου, Τμηματάρχη του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους.

στ. **1946** – Υπηρεσιακή Έκθεση Αθανάσιου Ι. Συμπαρούνη, εκπροσώπου της Ελλάδας στη Διάσκεψη των Γερμανικών Επανορθώσεων στο Παρίσι.

ζ. **1963** – Απόρρητη Υπηρεσιακή Έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος.

1. Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ:

Με την από 28-6-1919 Συνθήκη των Βερσαλλιών (κυρωθείσα με το Ν. 2084/1920) ρυθμίσθηκαν τα ζητήματα της καταβολής εκ μέρους της Γερμανίας αποζημιώσεων σε ιδιώτες και πολεμικών επανορθώσεων σε κράτη για τις ζημιές που υπέστησαν εξαιτίας των γεγονότων του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

α. Αξιώσεις ιδιωτών κατά την περίοδο της ουδετερότητας της Ελλάδας

Οι αξιώσεις αυτές αφορούν την περίοδο ουδετερότητας της Ελλάδας {Ιούλιος 1914 (έναρξη Πολέμου) – Οκτώβριος 1916 (κήρυξη πολέμου από την Ελλάδα) ή Ιούνιος 1917 (έναρξη εμπόλεμης κατάστασης)}.

Επί τη βάση όρου περιεχομένου στη Συνθήκη των Βερσαλλιών οι ζημιές Ελλήνων ιδιωτών παραπέμφθηκαν στο Μικτό Ελληνογερμανικό Διαιτητικό Δικαστήριο, που συνεδρίαζε στο Παρίσι. Κατόπιν εκδόσεως αρκετών εκατοντάδων αποφάσεων, που επιδίκασαν ποσά σε οκτώ (8) διαφορετικά νομίσματα, οι περισσότεροι Έλληνες δικαιούχοι εισέπραξαν πριν από το έτος 1932 περίπου το 20% των επιδικασθέντων ποσών.

Λόγω της καταγγελίας εκ μέρους της Γερμανίας της Συνθήκης των Βερσαλλιών (1932), της μεσολάβησης του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1939 – 1945) και των διεθνών διασκέψεων και συμφωνιών μετά τη λήξη του, η Γερμανική Κυβέρνηση εμφανίσθηκε απρόθυμη ως προς την καταβολή του υπολοίπου 80% κατ' επίκληση του άρθρου 5 παρ. 2 της Συνθήκης του Λονδίνου για τη ρύθμιση των γερμανικών χρεών. Το έτος 1968 η Ελληνική Κυβέρνηση προσέφυγε στο Διαιτητικό Δικαστήριο, με βάση το άρθρο 28 της Συμφωνίας περί γερμανικών εξωτερικών χρεών του έτους 1953, με έδρα το Koblenz, το οποίο με απόφασή του το έτος 1972 δέχθηκε ότι η Γερμανία οφείλει να προσέλθει σε διαπραγματεύσεις με την Ελλάδα για τη ρύθμιση των επιδικασθεισών από το Μικτό Ελληνογερμανικό Διαιτητικό Δικαστήριο αποζημιώσεων σε Έλληνες ιδιώτες. Μετά από επίπονες και μακρές διαπραγματεύσεις την 13-6-1974 συνήφθη στη Βόννη σχετική Ελληνογερμανική Συμφωνία (κυρώθηκε με τον Ν. 496/1976), δυνάμει της οποίας η Γερμανική Κυβέρνηση ανέλαβε την υποχρέωση να καταβάλει 47.000.000 μάρκα στην Ελλάδα, σε δύο δόσεις, προκειμένου να καταβληθούν στους ιδιώτες δικαιούχους, βάσει των αποφάσεων του Μικτού Ελληνογερμανικού Διαιτητικού Δικαστηρίου. Πράγματι, κατά τα έτη 1979, 1981 και 1986 (μετά από 70 έτη) καταβλήθηκαν στους δικαιούχους (κυρίως κληρονόμους) τα τελευταία ποσά που αφορούσαν σε αποζημιώσεις ιδιωτών της περιόδου 1914 – 1916.

Είναι σαφές ότι η σύναψη της κυρωθείσης με τον Ν. 496/1976 Ελληνογερμανικής Συμφωνίας – της οποίας αντικείμενο ήταν αποκλειστικά και μόνον επιδικασθείσες απαιτήσεις σε ποσοστό 80% που δεν είχαν καταβληθεί – ουδόλως θίγει το νόμιμο δικαίωμα της Ελλάδας να προβάλει περαιτέρω δημόσιες και ιδιωτικές απαιτήσεις που γεννήθηκαν κατά τη διάρκεια της εμπόλεμης κατάστασης, δεν έχουν καταβληθεί μέχρι σήμερα, δεν ρυθμίζονται στη Συμφωνία αυτή και παραμένουν ενεργές.

β. Πολεμικές επανορθώσεις από τη συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο

Με την προαναφερθείσα από 28-6-1919 Συνθήκη των Βερσαλλιών (κυρωθείσα με το Ν. 2084/1920) η Γερμανία υποχρεώθηκε να καταβάλει δημόσιες και ιδιωτικές πολεμικές επανορθώσεις, το ύψος των οποίων θα καθόριζε η Συμμαχική Επιτροπή Επανορθώσεων. Στη Διάσκεψη στην Σπα του Βελγίου (5-16/7/1920) καθορίστηκε το αναλογούν στην Ελλάδα ποσοστό σε 0,4% επί του συνολικού ποσού που επρόκειτο να καταβάλει η Γερμανία. Εν συνεχεία, στη Συνδιάσκεψη του Λονδίνου (1-7/3/1921) το συνολικό ποσό που έπρεπε να καταβάλουν όλες οι χώρες

της Συμμαχίας των Κεντρικών Δυνάμεων και όχι μόνον η Γερμανία, ορίσθηκε σε 132 δισεκατομμύρια χρυσά μάρκα. Οι αναγνωρισθείσες βάσει της Συνθήκης των Βερσαλλιών οφειλές της Γερμανίας έναντι των Συμμάχων παγιοποιήθηκαν με το ανεπιτυχώς εφαρμοσθέν κατά τα έτη 1924 έως 1929 Σχέδιο του Αμερικανού Charles Gates Dawes. Τον Ιούνιο του έτους 1929, εκπονήθηκε νέο σχέδιο πληρωμών των γερμανικών επανορθώσεων από την Επιτροπή Owen D. Young (Σχέδιο Young), η εκτέλεση του οποίου κυρώθηκε με τη Συμφωνία της Χάγης στις 20-1-1930. Με το Σχέδιο Young η Γερμανία διευκολύνθηκε στην εκταμίευση των ποσών και το ύψος των επανορθώσεων μειώθηκε στο ποσόν των 113,9 δισεκατομμυρίων χρυσών μάρκων. Το Σχέδιο Young προέβλεπε μία πρώτη σειρά 37 υποχρεωτικών δόσεων (η τελευταία το έτος 1966) και μία δεύτερη σειρά 22 δυνητικών δόσεων, που έληγαν το έτος 1988.

Βάσει του Σχεδίου Young το προβλεφθέν για την Ελλάδα ποσόν των επανορθώσεων από τη Γερμανία ανήρχετο σε 485.975.000 χρυσά μάρκα, το πρώτο μέρος του οποίου, ύψους 272.575.000 χρυσών μάρκων, έπρεπε να καταβληθεί σε 34 δόσεις από το 1932 έως το 1966, ενώ το δεύτερο μέρος, ύψους 213.400.000 χρυσών μάρκων, έπρεπε να καταβληθεί σε 22 δόσεις από το 1967 έως το 1988.

Το Σχέδιο Young διεκόπη με το «Χρεοστάσιο Χούβερ – Moratorium Hoover» τον Ιούνιο του έτους 1931, σύμφωνα με το οποίο αναστέλλονταν όλες οι πληρωμές της Γερμανίας για πολεμικά χρέη και επανορθώσεις για ένα έτος (1/6/1931 – 1/7/1932). Εν όψει της λήξης του Χρεοστασίου Χούβερ, τον Ιούνιο του έτους 1932, πραγματοποιήθηκε Διάσκεψη στη Λωζάνη με σκοπό την οριστική ρύθμιση των γερμανικών επανορθώσεων, όπου η Γερμανία δήλωσε αδυναμία πληρωμής των χρεών της. Μολονότι οι Μεγάλες Δυνάμεις υπέγραψαν τις αποφάσεις της Διάσκεψης, η Ελλάδα δεν προσυπέγραψε τα σχετικά κείμενα, επιφυλαχθείσα να αποφασίσει σε μεταγενέστερο χρόνο.

Τον Δεκέμβριο του 1932 ο Χίτλερ κατήγγειλε τη Συνθήκη των Βερσαλλιών και το έτος 1939 ξεκίνησε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.

Όπως αναφέρεται σε έγγραφο (14-8-1968) του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, από τις 9-7-1932 και μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η Γερμανία δεν κατέβαλε κανένα ποσό στην Ελλάδα εκ των οφειλών της από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Βάσει των αναφερομένων στην με ημερομηνία 30-12-2014 Έκθεση της Ειδικής Επιτροπής του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους η Ελλάδα φαίνεται να έχει εισπράξει:

- i. Από το οικονομικό έτος 1922 – 1923 μέχρι και το οικονομικό έτος 1929 -1930, δηλαδή μέχρι το Σχέδιο Young ποσόν 43.000.000 χρυσών μάρκων περίπου.

- ii. Για τα οικονομικά έτη 1930 – 1931 και 1931 – 1932, δηλαδή βάσει του Σχεδίου Young ποσόν 7.275.380 χρυσών μάρκων.

Κατά συνέπεια, έναντι του καθορισθέντος για την Ελλάδα επανορθωτικού ποσού των **485.975.000 χρυσών μάρκων** (Σχέδιο Young, κυρώθηκε με τη Συμφωνία της Χάγης στις 20-1-1930) έχει εισπραχθεί ποσό **7.275.380 χρυσών μάρκων**.

Η προκύπτουσα διαφορά των **478.699.620 χρυσών μάρκων** (485.975.000 - 7.275.380) αποτελεί την απαίτηση της Ελλάδας «εκ παλαιών επανορθώσεων», βάσει του κυρωθέντος με τη Συνθήκη της Χάγης Σχεδίου Young.

Βάσει του ποσοτικού προσδιορισμού, που αναλύεται στην με ημερομηνία 30-12-2014 Έκθεση της Ειδικής Επιτροπής του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, η απαίτηση αυτή κατά τον χρόνο σύνταξης της Έκθεσης (31-12-2014), ανέρχεται σε **9.189.270.837 ευρώ**.

Είναι σαφές ότι η ρητή πρόβλεψη στη «Συμφωνία του Λονδίνου περί εξωτερικών γερμανικών χρεών» του έτους 1953 περί αναβολής (μέχρι τον οριστικό γενικό διακανονισμό του θέματος αυτού) της εξέτασης του θέματος των οφειλόμενων στην Ελλάδα επανορθώσεων από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ουδόλως θέτει ζήτημα ανυπαρξίας ή αποδυνάμωσης ή παραγραφής της αξίωσης αυτής, που παραμένει εκκρεμής και πλήρως ενεργός.

2. Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ:

Οι συνέπειες του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου στην Ελλάδα και τους πολίτες της υπήρξαν τρομακτικές και ανεπανόρθωτες. Οι ζημιές που προκλήθηκαν από Γερμανούς, Ιταλούς και Βούλγαρους αφορούν:

1. Θανατώσεις με διάφορους τρόπους, τραυματισμούς και πρόκληση αναπηριών με διάφορους τρόπους, εγκλεισμούς σε στρατόπεδα συγκέντρωσης με καταναγκασμό σε εργασία, φυλακίσεις, αφαίρεση ή καταστροφή ιδιωτικών περιουσιών λόγω αρπαγών, κλοπών και άλλων μέσων κ.λπ..
2. Καταστροφή ή διαρπαγή ή αφαίρεση υποδομών και εγκαταστάσεων (σιδηροδρόμων, οδών κ.λπ.), πολεμικού και στρατιωτικού υλικού, εκκλησιών, μουσείων, κατοικιών, οδών, πλατειών, βιομηχανιών, πλοίων, χρυσού, υδραυλικών έργων, γεωργικών προϊόντων, αγροτικών εγκαταστάσεων και φυτειών, αλυκών, μεταλλείων, λουτροπόλεων, κτηνοτροφιών, δασικού πλούτου κ.ά.
3. Καταβολές σε μετρητά στα γερμανικά και ιταλικά στρατεύματα κατοχής (κατοχικό δάνειο).
4. Κλοπή αρχαιολογικών θησαυρών.

Υπό την ανωτέρω κατηγοριοποίηση οι αξιώσεις της Ελλάδας αφορούν:

- α. Πολεμικές αποζημιώσεις για τις υλικές καταστροφές και διαρπαγές,
- β. πολεμικές επανορθώσεις των θυμάτων και των συγγενών των θυμάτων,
- γ. αποπληρωμή του κατοχικού δανείου.
- δ. Επιστροφή των κλεμμένων αρχαιολογικών θησαυρών και εκκλησιαστικών κειμηλίων.

α. Πολεμικές αποζημιώσεις

Μετά το πέρας του πολέμου συνήλθε το έτος 1945 στο Παρίσι, Συνδιάσκεψη επί των Επανορθώσεων, σχετικά με τη ρύθμιση των απαιτήσεων των Κρατών που διατηρούσαν αξιώσεις κατά της Γερμανίας. Ακολούθως καταρτίστηκε η Συμφωνία των Παρισίων του 1946, που ρύθμιζε *«τας ληφθησομένας παρά της Γερμανίας Επανορθώσεις, την ίδρυσιν Διασυμμαχικού Γραφείου Επανορθώσεων και την απόδοσιν του νομισματικού χρυσού»*.

Σύμφωνα με το από 2-12-1945 έγγραφο με τον τίτλο «ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ», που υπέβαλε η Ελληνική Αντιπροσωπεία στη Συνδιάσκεψη των Παρισίων, η Ελλάδα κατέχει την πρώτη θέση μεταξύ των Κρατών που θρήνησαν θύματα εκ του Πολέμου. Η αναλογία των θυμάτων επί του συνολικού πληθυσμού των 7.335.000 (έτους 1939) ανέρχεται σε ποσοστό 19,70%. (συγκριτικά στοιχεία: Γιουγκοσλαβία 13,83%, Γαλλία 2,65%, Ολλανδία 2,50%, Τσεχοσλοβακία 2,44%, Λουξεμβούργο 2,34%, Βέλγιο 2,24%, Μεγάλη Βρετανία 1,55%, Η.Π.Α. 0,66%).

Το ποσοστό αυτό αντιστοιχεί σε 558.000 θανόντες, 880.000 αναπήρους και συνολικά 1.438.000 θύματα. Με τη Συμφωνία των Παρισίων καθορίστηκε για την Ελλάδα, μερίδιο 2,70% από την κατηγορία Α', που περιλαμβάνει όλες τις μορφές γερμανικών επανορθώσεων (εκτός των περιλαμβανομένων στην κατηγορία Β') και 4,35% από τη κατηγορία Β, (βιομηχανικός εξοπλισμός και άλλα είδη εξοπλισμού, εμπορικά σκάφη και σκάφη εσωτερικής ναυσιπλοΐας). Το ανωτέρω ποσοστό 4,35% από την κατηγορία Β' διαμορφώθηκε τελικά σε 4,62%, κατόπιν παραίτησης των Η.Π.Α. από απαιτήσεις τους.

Ο ανωτέρω καθορισμός προκάλεσε απογοητεύσεις και αντιδράσεις, λόγω του ιδιαίτερος μικρού και δυσανάλογου ποσοστού της Ελλάδας, λαμβανομένου υπ' όψιν ότι Κράτη με πολύ μικρότερες απώλειες έλαβαν πολύ υψηλότερα ποσοστά. Η Ελληνική Αντιπροσωπεία εξέφρασε με υπόμνημα (31-1-1946 Έκθεση του Αθανάσιου Συmpαρούνη) τη δυσaréσκειά της ως εξής: *«Η Ελληνική Κυβέρνηση είναι απολύτως*

πεπεισμένη, ότι κατά της Ελλάδος έχει υπάρξει σοβαρή αδικία και επιθυμεί να καταγράψει στα πρακτικά την διαμαρτυρία της κατά της συμφωνίας που επετεύχθη στο Παρίσι».

Οι Έλληνες πολίτες, που υπήρξαν θύματα του πολέμου και της κατοχής, μνημονεύονται σε αναλυτικές ονομαστικές καταστάσεις τηρούμενες στα αρχεία του Υπουργείου Εξωτερικών (εκτελεσθέντες από τις αρχές κατοχής σε όλες τις περιοχές της Ελλάδας, καθώς και σε διάφορα στρατόπεδα, εγκλεισθέντες σε στρατόπεδα συγκέντρωσης στην Ελλάδα, στη Γερμανία, στην Πολωνία κ.λπ., προερχόμενοι από όλες τις περιοχές της Ελλάδας, όμηροι των αρχών κατοχής, συλληφθέντες και απαχθέντες, που υποχρεώθηκαν σε καταναγκαστική εργασία στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης).

Ολόκληρες πόλεις και χωριά έπεσαν θύματα του ναζισμού και του φασισμού σε πολλά μέρη της Ελλάδας. Σημειώνεται ότι (κατ' εφαρμογή της διάταξης της παρ. 5 του άρθρου 18 του Ν. 2503/97) έχει εκδοθεί μέχρι σήμερα σειρά Προεδρικών Διαταγμάτων, που αναγνωρίζουν πάνω από 100 πόλεις και χωριά ως μαρτυρικά, συνεπεία των καταστροφών που υπέστησαν οι κάτοικοι και οι περιουσίες τους κατά την κατοχική περίοδο.

Πρέπει να επισημανθεί ότι, μετά το έτος 1995 ασκήθηκαν αγωγές χιλιάδων Ελλήνων πολιτών κατά του Γερμανικού Δημοσίου, στα Ελληνικά και στα Γερμανικά Δικαστήρια. Χαρακτηριστική είναι η αγωγή, που άσκησαν τα θύματα και οι συγγενείς των θυμάτων της σφαγής του Διστόμου κατά της Γερμανίας, επί της οποίας εκδόθηκε η ήδη αμετάκλητη υπ' αριθμ. 137/1997 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Λιβαδειάς, με την οποία αναγνωρίστηκε η υποχρέωση του Γερμανικού Δημοσίου να καταβάλει ως ψυχική οδύνη διάφορα ποσά στους ενάγοντες. Η απόφαση αυτή παραμένει ανεκτέλεστη.

Σημαντική υπήρξε και η ζημία που υπέστησαν οι καταθέτες, οι ομολογιούχοι και οι κάτοχοι ασφαλιστήριων συμβολαίων σε δραχμές. Κατά τα χρόνια της Κατοχής ο πληθωρισμός υπήρξε ανεξέλεγκτος, ως αποτέλεσμα της υπέρογκης χρηματοδότησης των κατοχικών δυνάμεων και της εξ αυτής αύξησης της νομισματικής κυκλοφορίας, με αποτέλεσμα την εκμηδένιση της αξίας του χρήματος. Με τον Ν. 18/1944 καταργήθηκαν οι πληθωριστικές δραχμές και αντικαταστάθηκαν με νέες, με σχέση ανταλλαγής μίας (1) νέας δραχμής προς πενήντα (50) δισ. παλαιάς δραχμής. Στο Αρχείο του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους υπάρχει πλήθος αιτήσεων ιδιωτών που ζητούν αποζημιώσεις από την ανωτέρω αιτία. Ιδιαίτερης μνείας χρήζει η, κατά την αποχώρηση των ναζιστικών δυνάμεων, αρπαγή από τα υποκαταστήματα και τα πρακτορεία της Τράπεζας της Ελλάδος του συνολικού

ποσού των ταμειακών της διαθεσίμων εκ δραχμών 634.962.691.995.162 (σχετικό το υπ' αριθμ. ΑΠ 108/12-11-2012 έγγραφο της Τράπεζας της Ελλάδος).

Επίσης, το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο είχε εκτιμήσει ότι ο **νομισματικός χρυσός** που αφαίρεσαν οι Αρχές Κατοχής από τους Έλληνες Εβραίους ανερχόταν σε 1.700.000 χρυσές λίρες Αγγλίας. Η διεκδίκηση αυτού του ποσού εντάχθηκε στις συνολικές ελληνικές αξιώσεις που προέβαλαν η Ελληνική Κυβέρνηση και το Παγκόσμιο Εβραϊκό Συμβούλιο ενώπιον της Τριμερούς Επιτροπής για την Αποκατάσταση του Νομισματικού Χρυσού. Το 1998 στο Συνέδριο στην Ουάσινγκτον για τα περιουσιακά στοιχεία των θυμάτων του Ολοκαυτώματος, η ελληνική αντιπροσωπεία υπενθύμισε το λεηλατημένο ποσό των 1.700.000 χρυσών λιρών και τόνισε ότι πρέπει να επιστραφεί στους ιδιοκτήτες ή στους νόμιμους κληρονόμους τους.

Παρά την άρση της εμπόλεμης κατάστασης με τη Γερμανία (από 30-06-1951 - Ν. 2023/1952) από τα υφιστάμενα στοιχεία δεν προκύπτει η ικανοποίηση αξιώσεων αποζημίωσης Ελλήνων υπηκόων, είτε στην ημεδαπή, είτε στην αλλοδαπή με εξαίρεση: την καταβολή αποζημιώσεων ύψους 115.000.000 γερμανικών μάρκων σε θύματα διώξεων, συνεπεία της αντίθεσής τους με την εθνικοσοσιαλιστική ιδεολογία, που κατέστη δυνατή με τη σύναψη της από 18-3-1960 διμερούς Ελληνογερμανικής Σύμβασης (Ν.Δ. 4178/1961) και β. την καταβολή 4.800.000 γερμανικών μάρκων για αποζημίωση νομικών ή φυσικών προσώπων για καταστροφή ή αφαίρεση καπνών. Κατά το διάστημα 1941-1945, δυνάμει των διατάξεων της από 8-12-1961 Ελληνογερμανικής Συμφωνίας (Α.Ν. 56/1967) δεν προκύπτει η ικανοποίηση άλλων αξιώσεων ιδιωτών, οι οποίες απορρέουν από τα γεγονότα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Τέλος, σύμφωνα με την προαναφερθείσα με ημερομηνία 30-12-2014 Έκθεση της Ειδικής Επιτροπής του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους προκύπτει η καταβολή επανορθώσεων εκ της κατηγορίας Α' των επανορθώσεων της Συμφωνίας των Παρισίων του 1946 (Ν. 3478/56) σε ποσοστό μόλις 0,93% (ήτοι 2.980.938 δολάρια Η.Π.Α. αγοραστικής αξίας 1938, έναντι του δικαιούμενου ποσού των 8.694.565 δολλαρίων Η.Π.Α.).

β. Πολεμικές επανορθώσεις

Οι ζημίες που προκάλεσαν οι κατοχικές δυνάμεις ανάγονται σε όλους τους τομείς της εθνικής οικονομίας. Ενδεικτικώς, στο με ημερομηνία 4-9-1945 έγγραφο με τον τίτλο «ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΠΕΡΙ ΠΟΛΕΜΙΚΩΝ ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΕΩΝ», αναφέρονται ζημίες σε κτίρια 50.000.000.000 δραχμών προπολεμικών, σε γεωργικά προϊόντα

23.000.000.000, στην κτηνοτροφία περίπου 54.000.000.000, σε επιβάρυνση του προϋπολογισμού για συντάξεις, επιδόματα περίπου 24.000.000.000 δραχμές κ.λπ..

Όπως προαναφέρθηκε, η Ελλάδα κατέχει την πρώτη θέση μεταξύ των Κρατών που θρήνησαν θύματα εκ του Πολέμου. Η αναλογία των θυμάτων επί του συνολικού πληθυσμού των 7.335.000 (έτους 1939) ανέρχεται σε ποσοστό 19,70%. Το ποσοστό αυτό αντιστοιχεί σε 558.000 θανόντες και σε 880.000 αναπήρους, ήτοι συνολικώς 1.438.000 θύματα. Από το επίσημο αρχειακό υλικό (κυρίως του Υπουργείου Εξωτερικών) προκύπτουν, πέραν των προαναφερόμενων, σχετικώς με τη Συμφωνία των Παρισίων, τα εξής:

Αμέσως μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η Ελληνική Κυβέρνηση ασχολήθηκε με την καταγραφή των ζημιών. Συστήθηκε στο Υπουργείο Εξωτερικών Κεντρική Επιτροπή Πολεμικών Επανορθώσεων, η οποία, με τη συμμετοχή αρμοδίων από όλα τα Υπουργεία, την Τράπεζα της Ελλάδος και άλλες υπηρεσίες, ασχολήθηκε με τη συγκέντρωση, έλεγχο και εξακρίβωση πάσης φύσεως στοιχείων.

Σε έγγραφα περιλαμβάνονται «ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ ΑΙΤΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΕΚ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩΝ ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΕΩΝ», που συντάχθηκαν βάσει των υποβληθέντων από διάφορα Υπουργεία (Αεροπορίας, Εθνικής Οικονομίας, Γεωργίας, Δημοσίων Έργων, Εμπορικής Ναυτιλίας, Μεταφορών, Ναυτικών, Στρατιωτικών, Τ.Τ.Τ.) πινάκων. Σύμφωνα με τους πίνακες αυτούς, οι ζημιές που προκλήθηκαν στην Ελλάδα εξ αιτίας της κατάληψής της από τα Γερμανικά Στρατεύματα Κατοχής ανέρχονται σε 503.538.500 δολάρια Η.Π.Α., προπολεμικής αξίας. Οι πίνακες αυτοί αφορούν μεταλλουργικές και μηχανολογικές εγκαταστάσεις, χημικές, και διάφορες βιομηχανίες και είδη τρεχούσης παραγωγής.

Σε άλλη σειρά ειδικών αναλυτικών πινάκων (Αρχεία ΥΠ.ΕΞ.) αναφέρονται ζημιές διαφόρων κατηγοριών. Ενδεικτικώς: σε πολεμικό υλικό, σε στρατιωτικές και λοιπές κτιριακές εγκαταστάσεις των Υπουργείων Στρατιωτικών, Ναυτικών και Αεροπορίας, σε κατοικίες, σε οδούς και πλατείες, σε υδραυλικά έργα, σε μηχανικά μέσα και εργαλεία, σε εκτέλεση έργων για πολεμικούς σκοπούς με εντολή αρχών κατοχής, σε έπιπλα και οικοσκευές, σε γεωργικά προϊόντα, σε αγροτικές εγκαταστάσεις, σε φυτείες, σε γεωργικά μηχανήματα, σε εργαλεία, από διαρπαγές στη κτηνοτροφία, στον δασικό πλούτο, στα μεταλλεία, στις αλυκές, στις λουτροπόλεις και στα τουριστικά κέντρα, στην εμπορική ναυτιλία, σε τροχιοδρόμους, σε αυτοκίνητα, σε σιδηροδρόμους, σε ηλεκτρολογικές επιχειρήσεις, σε εργοστάσια, σε αεροσκάφη, σε εγκαταστάσεις τηλεπικοινωνίας, σε εκπαιδευτήρια, σε εκκλησίες, σε μουσεία, σε περιπτώσεις από τις εμπορικές συναλλαγές με Γερμανούς και Ιταλούς, από διαρπαγέντα είδη από αποθήκες και εγκαταστάσεις του Δημοσίου κ.ά.. Σύμφωνα με Ανακεφαλαιωτικό Πίνακα των ανωτέρω ζημιών: α. οι θετικές ζημιές ανέρχονται σε

582.183.684.000 δραχμές του 1940 και β. οι διαρπαγές σε 200.463.056.301 δραχμές του 1940, ενώ γ. στις αποθετικές ζημίες δεν έχουν υπολογιστεί οι ζημίες στο εμπόριο και τη βιομηχανία.

Σε αναλυτικούς πίνακες του Γενικού Επιτελείου Στρατού (Γ.Ε.Σ.) αποτιμώνται οι ζημίες του Ελληνικού Στρατού σε παντός είδους υλικό. Αυτές ανέρχονται σε 59.863.086.577 δραχμές του 1940 ή σε 51.226.326 χρυσές λίρες. Σημειώνεται ότι το Γ.Ε.Σ. αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στην, κατά τη σύναψη συνθήκης ειρήνης, εξασφάλιση απόδοσης των πρωτοτύπων γεωδαιτικών και τοπογραφικών εργασιών της Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού (Γ.Υ.Σ.), καθώς και εκείνων που πραγματοποιήθηκαν επί ελληνικού εδάφους από τους Γερμανούς. Το διαρπαγέν τοπογραφικό αρχείο της Γενικής Υπηρεσίας Στρατού (Γ.Υ.Σ) (κτηματογραφικές, τοπογραφικές, χαρτογραφικές εργασίες, χάρτες, διαγράμματα κ.λπ.), περιγράφεται σε σχετικό (υπ' αριθμ. 902/22-2-1947) έγγραφο προς το ΥΠ.ΕΞ..

Έστω και απλή ανάγνωση των σχετικών πινάκων καταδεικνύει ότι κατά την περίοδο της κατοχής και εξ αιτίας αυτής και του πολέμου κατεστράφησαν σχεδόν ολοσχερώς οι υποδομές της Ελλάδας, που εξυπηρετούσαν όλους τους τομείς της οικονομίας της, αλλά και τη στοιχειώδη λειτουργία του Κράτους στο σύνολό του.

Περαιτέρω:

Από το μέχρι τούδε αποκαλυφθέν και μελετηθέν υλικό, προφανώς, υφίσταται και ζήτημα αφαίρεσης νομισματικού χρυσού. Ενδεικτικώς, αναφέρεται η αρπαγή νομισματικού χρυσού του Ταμείου Παρακαταθηκών και Δανείων από την Άρτα και το Ηράκλειο, καθώς και από την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος.

Σημαντική ζημία προκλήθηκε στο Ελληνικό Δημόσιο και από την αναγκαστική απόσυρση των αργυρών κερμάτων των 20 και 10 δραχμών (Α.Ν. 2153/40), των νικελίνων κερμάτων των 2 και 1 δραχμών και των χαλκονικελίνων κερμάτων των 50 και 20 λεπτών (Ν.Δ. 193/1941), αντί των οποίων εκδόθηκαν και τέθηκαν σε κυκλοφορία κερματικά γραμμάτια της ίδιας αξίας, τα οποία παρήχθησαν - τυπώθηκαν στη Γερμανία. Στην από έτους 1944 Έκθεση του Ι. Λαμπρούκου, τότε Γενικού Διευθυντή του Υπουργείου Συντονισμού και στελέχους του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους αναφέρεται: «... τα κέρματα ταύτα ... κατ' ουσίαν δεν επωλήθησαν εις τους Γερμανούς, αλλ' ηρπάγησαν παρ' αυτών...». Ειδικότερα, το καταβληθέν από τους Γερμανούς τίμημα επ' ουδενί ανταποκρινόταν στην αξία του μετάλλου, χαρακτηριστικώς δε αναφέρεται ότι το εν λόγω τίμημα «... τρεπόμενο ολόκληρον εις δραχμάς δεν ήτο δυνατόν κατά την ημέραν της πραγματοποιήσεώς του, να καλύπτει ουδέ τα έξοδα της συσκευασίας...».

Ομοίως σημαντική ζημία προκλήθηκε στο Ελληνικό Δημόσιο και από τη συνέχιση της λειτουργίας κατά τη διάρκεια της κατοχής των συμψηφιστικών μηχανισμών εκκαθάρισης πληρωμών εξ εμπορικών συναλλαγών (clearing), μεταξύ της Ελλάδας και των κρατών του Άξονα. Κατά το χρονικό αυτό διάστημα επιβλήθηκαν στην Ελλάδα δυσμενέστεροι όροι λειτουργίας των διμερών εμπορικών συναλλαγών. Ειδικότερα σε ό,τι αφορά το ελληνογερμανικό εισαγωγικό - εξαγωγικό εμπόριο στην πράξη: **α.** πολλά ελληνικά προϊόντα αγοράζονταν στην Ελλάδα με δραχμές ή μάρκα κατοχής και εξάγονταν στο εξωτερικό, χωρίς όμως η αξία τους να διακανονισθεί μέσω του clearing, **β.** πολλά προϊόντα εισαγόμενα από τη Γερμανία στην Ελλάδα προορίζονταν καθ' ολοκληρίαν ή κατά μεγάλο μέρος για τις ανάγκες του στρατού κατοχής, όμως η αξία τους διακανονιζόταν μέσω του clearing και **γ.** τα ελληνικά προϊόντα αγοράζονταν στην Ελλάδα από τους Γερμανούς σε τιμές προπολεμικές, ενώ τα εισαγόμενα γερμανικά προϊόντα υπολογίζονταν σε τιμές αυξημένες σε σχέση με τις προπολεμικές.

Παρά την άρση, όπως προαναφέρθηκε, της εμπόλεμης κατάστασης με τη Γερμανία (από 30-06-1951 - Ν. 2023/1952), από τα υφιστάμενα στοιχεία, δεν προκύπτει η ικανοποίηση των αξιώσεων αποζημίωσης της Ελλάδας – Ελληνικού Δημοσίου, οι οποίες απορρέουν από τα γεγονότα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Τέλος, σύμφωνα με την προαναφερθείσα με ημερομηνία 30-12-2014 Έκθεση της Ειδικής Επιτροπής του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους προκύπτουν η καταβολή επανορθώσεων εκ της κατηγορίας Α' των επανορθώσεων της Συμφωνίας των Παρισίων του 1946 (Ν. 3478/56) σε ποσοστό μόλις 0,93% (ήτοι 2.980.938 δολάρια Η.Π.Α. αγοραστικής αξίας 1938, έναντι του δικαιούμενου ποσού των 8.694.565 δολαρίων Η.Π.Α.) και ουδεμία καταβολή επανορθώσεων εκ της κατηγορίας Β, των επανορθώσεων της ίδιας Συμφωνίας.

γ. Αποπληρωμή του κατοχικού δανείου

Με τον όρο «κατοχικό δάνειο» επικράτησε να ορίζεται το ζήτημα της εν γένει χρηματοδότησης των κατοχικών δυνάμεων και το ειδικότερο ζήτημα των διακριτών πιστώσεων προς τις κυβερνήσεις της Γερμανίας και της Ιταλίας, μέσω καταβολών σε δραχμές από την Τράπεζα της Ελλάδος, κατά τη διάρκεια της κατοχής.

Από τον συνδυασμό όσων αναφέρονται - περιέχονται:

- i Στην με ημερομηνία 30-12-2014 Έκθεση της Ειδικής Επιτροπής του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους,
- ii. στην από έτους 1944 Έκθεση του Ι. Λαμπρούκου,

iii. στην από τον Απρίλιο 1963 Έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος,
iiii. στο λοιπό επίσημο υλικό, που επεξεργάστηκε και κατέληξε, στο με ημερομηνία 31-1-2014 Πόρισμά της, η Ομάδα Εργασίας του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους (Ν.Σ.Κ.),
προκύπτουν τα ακόλουθα:

Τον μήνα Ιούνιο του έτους 1941 (δύο μήνες μετά την εισβολή των γερμανικών στρατευμάτων στην Ελλάδα), μετά από συνεννοήσεις μεταξύ της τότε Ελληνικής Κυβέρνησης και των Αρχών Κατοχής, συμφωνήθηκε η απόσυρση από την κυκλοφορία των κατοχικών μάρκων (από τους Γερμανούς) και των μεσογειακών δραχμών (από τους Ιταλούς) και η στο εξής κάλυψη των κεφαλαιακών αναγκών των κατοχικών Αρχών με καταβολή δραχμών, μέσω της Τράπεζας της Ελλάδος (σχετική η υπ' αριθ. 156308/18.7.1941 εγκύκλιος του Υπουργού Οικονομικών). Για τον σκοπό αυτόν, η Τράπεζα της Ελλάδος υπέγραψε συμφωνίες με τις κατοχικές Αρχές και αντικατέστησε τα κατοχικά μάρκα και τις μεσογειακές δραχμές με ελληνικές δραχμές.

Με την υπ' αριθ. III/28-7-1941 Ρηματική Διακοίνωση του Πληρεξουσίου του Γ' Ράιχ στην Ελλάδα ανακοινώθηκε στην Ελληνική Κυβέρνηση ότι στο εξής οι ανάγκες του γερμανικού στρατού για έξοδα κατοχής θα καλύπτονται με ποσόν 1,5 δισεκατομμυρίων δραχμών, από ποσά που θα αποσύρονται από την Τράπεζα της Ελλάδος και θα πιστώνεται σχετικώς η Ελληνική Κυβέρνηση. Την 1η-8-1941 το Υπουργικό Συμβούλιο αποφάσισε η ανάληψη των ως άνω χρηματικών ποσών να γίνεται από την Τράπεζα της Ελλάδος *«προσωρινώς και άνευ της τηρήσεως των ισχυόντων περιορισμών, υπό τύπον εκτάκτων προσωρινών προκαταβολών αυτής προς το Ελληνικόν Δημόσιον...»*.

Σύμφωνα με την Έκθεση Ι. Λαμπρούκου, από τον Αύγουστο έως και Δεκέμβριο 1941 καταβλήθηκε για τις ανάγκες των Αρχών Κατοχής, (γερμανικών και ιταλικών), το συνολικό ποσό των 20.061.086.000 δραχμών. Το ανωτέρω καταβληθέν ποσόν αντιστοιχούσε στο 45% περίπου του χρήματος που κυκλοφορούσε την ίδια περίοδο.

Απαντώντας σε Υπομνήματα του Υπουργού Οικονομικών για την οικτρή οικονομική και δημοσιονομική κατάσταση της χώρας, ο Πληρεξούσιος του Γ' Ράιχ απέστειλε την υπ' αριθμ. 47/9-9-1941 Ρηματική Διακοίνωση, στην οποία, μεταξύ άλλων, ανέφερε ότι, αν και τα Υπομνήματα μελετώνται, ανεξαρτήτως του αποτελέσματος της μελέτης τους, το ελληνικό κράτος οφείλει να αναλάβει τα έξοδα των γερμανικών στρατευμάτων κατοχής *«και εις το εξής συνεχώς»*. Εμπειρογνώμονες των Κυβερνήσεων του Άξονα κατάρτισαν μελέτη σχετικά με το εθνικό εισόδημα της Ελλάδας και τα δημόσια οικονομικά της, ενώ ο τότε Γενικός

Διευθυντής του Υπουργείου Οικονομικών Αθανάσιος Ι. Σμπαρούνης σε σχετική έκθεσή του, τον Νοέμβριο του 1941, προς τους Πληρεξουσίους του Γ΄ Ράιχ και της Ιταλίας στην Αθήνα, προσδιόρισε σε 540 εκατ. δρχ. (αγοραστικής αξίας Νοεμβρίου 1941) το κατ' ανώτατο όριο καταβλητέο για έξοδα κατοχής μηνιαίο ποσό.

Κατά το πρώτο τρίμηνο του 1942 καταβλήθηκαν 13.966 δισεκατομμύρια δραχμές στις γερμανικές αρχές, 3.530 δισεκατομμύρια δραχμές και 448.920 εκατομμύρια δραχμές για αξία παραδοθέντων μάρκων.

Την 14-3-1942 συνήλθε στη Ρώμη μεταξύ Γερμανίας και Ιταλίας η Δημοσιονομική Διάσκεψη Εμπειρογνομόνων, στην οποία, μεταξύ άλλων, ελήφθησαν και αποφάσεις του Άξονα για τα οικονομικά ζητήματα της κατοχής στην Ελλάδα. Οι αποφάσεις ανακοινώθηκαν – γνωστοποιήθηκαν στην Ελλάδα με την υπ' αριθμ. 160/23-3-1942 Ρηματική Διακοίνωση του Πληρεξουσίου του Γ΄ Ράιχ Άλτενμπουργκ και με την Επιστολή Ν.04/6406/461/23-3-1942 του Πληρεξουσίου της Ιταλίας Γκίτζι.

Κρίνοντας οι δύο Κυβερνήσεις ότι ήταν επιβεβλημένο να περιορίσουν τα καταβλητέα από την Ελλάδα έξοδα κατοχής σε όσο το δυνατόν στενότερα όρια, αποφάσισαν να τα περιορίσουν σε μηνιαίες κατά δόσεις πληρωμές ποσού 1,5 δισεκατομμυρίου δραχμών εξ ημισείας στα γερμανικά και στα ιταλικά στρατεύματα κατοχής.

Περαιτέρω αποφάσισαν:

α. Προς ικανοποίηση των αναπόφευκτων απαιτήσεων των στρατευμάτων κατοχής, πέραν των ανωτέρω κατά δόσεις πληρωμών ποσού 1,5 δισεκατομμυρίου δραχμών, πρέπει να διατίθενται από την Ελληνική Κυβέρνηση, μετά από ειδοποίηση των δύο Πληρεξουσίων στην Αθήνα, τα εκάστοτε αναγκαιούντα ποσά σε δραχμές.

β. Με τα ποσά αυτά θα χρεώνονταν από την Τράπεζα της Ελλάδος σε νέους άτοκους λογαριασμούς οι δύο Κυβερνήσεις (Γερμανική και Ιταλική) αναλόγως του ύψους των ποσών που θα ανελάμβαναν.

γ. Οι δύο Πληρεξούσιοι θα βεβαίωναν τις αναλήψεις και βάσει αυτών των βεβαιώσεων η Ελληνική Κυβέρνηση θα προέβαινε στις οριστικές χρεώσεις. Η οριστική ρύθμιση των καταβολών της Ελληνικής Κυβέρνησης θα ελάμβανε χώρα αργότερα.

δ. Τα ανωτέρω θα ίσχυαν από την 1-1-1942.

Με το υπ' αριθμ. ΕΠ409/2-4-1942 έγγραφό του ο Υπουργός Οικονομικών έδωσε εντολή προς την Τράπεζα της Ελλάδος να συμμορφωθεί με τα ανωτέρω.

Η Συμφωνία της 14-3-1942 μεταξύ των Κυβερνήσεων της Γερμανίας και της Ιταλίας για τη διάθεση από την Ελληνική Κυβέρνηση προς τα στρατεύματα κατοχής ποσών πέραν των εξόδων κατοχής (1,5 δισεκατομμυρίου δραχμών) συνιστά σύμβαση δανείου (κατοχικό) μέσω λογαριασμών πιστώσεων – χρεώσεων, το οποίο

λόγω της μη συνυπογραφής του από την Ελλάδα και της εκ των υστέρων (κατόπιν ανακοίνωσης – γνωστοποίησής του) συμμόρφωσής της (Ελλάδας) προς τους όρους του, χαρακτηρίζεται ως αναγκαστικό. Σημειωτέον ότι οι ίδιες οι Αρχές Κατοχής καθ' όλη τη διάρκεια της κατοχικής περιόδου κατά τις αναλήψεις των ποσών αυτών του δανείου έκαναν σαφή διάκριση στα έγγραφά τους μεταξύ των «εξόδων κατοχής» (τα ονόμαζαν «*τμηματικές πληρωμές επί των εις την Ελληνικήν Κυβέρνησιν αντιστοιχούντων εξόδων Κατοχής*») και των «πιστώσεων» (έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος, σελ. 6). Σημειωτέον, επίσης, ότι, κατά την ανάληψη των ποσών αυτών, οι ίδιες οι Αρχές Κατοχής έκαναν μνεία της Συμφωνίας της 14-3-1942, όπως και του γεγονότος ότι οι αναλήψεις των πιστώσεων οφείλονταν στις «*αυξημένες ανάγκες του πολεμικού θεάτρου της Μεσογείου*», αναγνωρίζοντας ρητώς και σαφώς με αυτόν τον τρόπο ότι οι αναλήψεις αυτές δεν αφορούσαν έξοδα κατοχής, αλλά πιστώσεις για την αντιμετώπιση γενικότερων αναγκών των.

Σύμφωνα με τη γενόμενη διάκριση σε «έξοδα κατοχής» και «πιστώσεις» οι λογαριασμοί Β και Δ που ανοίχθηκαν διαιρέθηκαν σε δύο άλλους λογαριασμούς, υπό τα στοιχεία Βα και Ββ ο λογαριασμός Β και υπό τα στοιχεία Δα και Δβ ο λογαριασμός Δ. Ο λογαριασμός Βα χρεωνόταν (αναδρομικώς από την 1-1-1942) με το ποσό των 750 εκατομμυρίων δραχμών μηνιαίως για τις καταβολές για έξοδα κατοχής προς τη Γερμανία. Ο λογαριασμός Ββ χρεωνόταν με τις (πέραν των μηνιαίων δόσεων εξόδων κατοχής) καταβολές προς τη Γερμανία. Αντίστοιχη ρύθμιση έγινε και με τους λογαριασμούς Δα και Δβ, ως προς τις καταβολές προς την Ιταλία. Σημειωτέον ότι, πέραν τούτων, οι υπηρεσίες των Κυβερνήσεων Γερμανίας και Ιταλίας τηρούσαν ιδίους λογαριασμούς για τις εν λόγω πιστώσεις, κατά κατηγορία, για τα υπόλοιπα των οποίων κάθε μήνα συμφωνούσαν με την Τράπεζα της Ελλάδος.

Η κατά τα ανωτέρω με αναγκαστικό τρόπο ευχέρεια των Αρχών Κατοχής να αντλούν χρήματα μέσω πιστώσεων οδήγησε σε ένα συνεχώς αυξανόμενο και ανεξέλεγκτο πληθωρισμό, που όχι μόνον εξάρθρωνε το σύστημα των εσόδων του Ελληνικού Κράτους και εξαθλίωνε την ελληνική οικονομία, αλλά, λόγω της αναγκαστικής εξαγωγής βασικών ειδών διατροφής (λάδι, σταφίδα, σιτάρι κ.λπ.), επέφερε και τον θάνατο χιλιάδων Ελλήνων από πείνα. Εξαιτίας των τεράστιων αναλήψεων από τις Γερμανικές και Ιταλικές αρχές, η κυκλοφορία των τραπεζογραμματίων της Τράπεζας της Ελλάδος συνεχώς έβαινε αυξανόμενη, με αποτέλεσμα οι αυξήσεις των τιμών να υποχρεώνουν και το Ελληνικό Δημόσιο να προχωρεί σε αυξήσεις των μισθών, των συντάξεων και των εν γένει δαπανών του, συμβάλλοντας και αυτό στην αύξηση της κυκλοφορίας του χρήματος. Ενδεικτικώς αναφέρεται ότι, στις 30-4-1942, η κυκλοφορία του χρήματος ανερχόταν σε 79 δισεκατομμύρια δραχμές περίπου, από τα οποία τα 47 (δηλαδή το 60% της

συνολικής κυκλοφορίας) αποτελούσαν καταβολές προς τις Αρχές Κατοχής. Αξιωματικώς είναι το γεγονός ότι το βάρος που επιβλήθηκε στην Ελλάδα, ως ποσοστό επί του Ακαθαρίστου Εθνικού Προϊόντος (Α.Ε.Π.), αντιστοιχούσε κατά την περίοδο 1941 - 1942 στο 113,7% (συγκριτικώς: της Νορβηγίας στο 69% του Α.Ε.Π., του Βελγίου στο 24% του Α.Ε.Π. και της Ολλανδίας στο 18% του Α.Ε.Π.).

Η δεινή κατάσταση της Ελληνικής Οικονομίας οδήγησε την κατοχική κυβέρνηση σε άκαρπες διαπραγματεύσεις, λόγω της άκαμπτης θέσης των δύο κατοχικών δυνάμεων. Εκτός αυτού, βάσει της επικρατήσας αρχής ότι η έκδοση χαρτονομίσματος για τη χρηματοδότηση των Αρχών Κατοχής πρέπει να αντισταθμίζεται με την εισαγωγή αγαθών ίσης αξίας, συστήθηκαν δύο εταιρείες, η DEGRIGES (Deutsch Griechische Gesellschaft) από τους Γερμανούς και η SACIG (Societa Anonyma Commerciale Italiana - Greca) από τους Ιταλούς, οι οποίες ανέλαβαν τη διεξαγωγή του εισαγωγικού και εξαγωγικού εμπορίου της Ελλάδας, με τις δύο χώρες αντιστοίχως. Ο κατά το σύστημα του clearing εν λόγω μηχανισμός εμπορικών ανταλλαγών συνέβαλε αποδεδειγμένα σε περαιτέρω οικονομική αφαίμαξη της Ελλάδας. Η DEGRIGES και η SACIG έπαιρναν το μεγαλύτερο μέρος της ελληνικής παραγωγής και έφερναν άλλα φτηνά και άχρηστα προϊόντα από την υπόλοιπη Ευρώπη. Εν συνεχεία συμψήφιζαν τις αξίες των εμπορευμάτων αυτών, αλλά οι τιμές τους καθορίζονταν αυθαίρετα, από τους ίδιους τους κατακτητές, σε βάρος των ελληνικών προϊόντων. Όπως αναφέρεται στην από τον Απρίλιο 1963 Έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος, η δραστηριότητα των εταιρειών αυτών στην πράξη λειτούργησε εις βάρος του Ελληνικού λαού («ως ένα νέο μέσο απομυζήσεως αυτού»), αφού οι αναληφθείσες από τις Κυβερνήσεις της Γερμανίας και της Ιταλίας πιστώσεις, υπερέβησαν στο πολλαπλάσιο τις γενόμενες υπό των δύο αυτών εταιρειών καταθέσεις, σε πίστωση των λογαριασμών χρηματοδότησης. Σημειωτέον, όμως, ότι η λειτουργία και η σύστασή τους αποτέλεσε αναμφίβολα έμπρακτη αναγνώριση εκ μέρους των Κυβερνήσεων Γερμανίας και Ιταλίας της υποχρέωσής τους να ασφαλίσουν τα ποσά που εισέπραξαν (πλέον των εξόδων Κατοχής), με την εισαγωγή αγαθών ίσης αξίας (περί αυτού υπάρχουν έγγραφα του Ειδικού Εντεταλμένου της Γερμανικής Κυβέρνησης για τα Οικονομικά και Δημοσιονομικά Ζητήματα εν Ελλάδι προς το Υπουργείο Οικονομικών, στα οποία, μεταξύ άλλων, δίδεται η υπόσχεση ότι «θα καλυφθεί σύντομα το δημιουργούμενο χρεωστικό υπόλοιπο με την εισαγωγή αγαθών»).

Στις 2-12-1942 σε σύσκεψη στην Αθήνα μεταξύ των τριών Κυβερνήσεων (Ελληνικής, Γερμανικής και Ιταλικής) καταρτίσθηκε συμφωνία περί τροποποίησης της σύμβασης του αναγκαστικού δανείου της 12ης-3-1942, το οποίο με τον τρόπο αυτό, καθίσταται συμβατικό. Η τροποποίηση περιλάμβανε νέα ρύθμιση (ισχύουσα

αναδρομικώς από 1-11-1942), με την οποία, βάσει σύνθετης κινητής τιμαριθμικής κλίμακας, αναπροσαρμόσθηκαν τα μηνιαία έξοδα κατοχής, από το ποσό του 1,5 δισ. Δραχμών, στο ποσόν των 8 δισ. δραχμών και προβλέφθηκε – πλην άλλων - η «κατά κανόνα» κάλυψη των επιπλέον εξόδων κατοχής μέσω διαφοράς τιμών clearing, με υποχρέωση όμως της Ελληνικής Κυβέρνησης για άμεση διάθεση των αιτουμένων ποσών, μέσω ειδικών λογαριασμών στην Τράπεζα της Ελλάδος. Πέραν του ανωτέρω ποσού των 8 δισ. δραχμών μηνιαίως, το Ελληνικό Δημόσιο επιβαρύνθηκε και με ποσό 4 δισ. μηνιαίως, για δαπάνες στέγασης του στρατού κατοχής και μεταφορών δια σιδηροδρόμων. Η ισχύς των σχετικών ρυθμίσεων προβλέφθηκε μέχρι την 31η-3-1943, με δυνατότητα παράτασης ή αναθεώρησης με κοινή συμφωνία.

Όπως συμπεραίνει στην Έκθεσή του ο Ι. Λαμπρούκος, βάσει της ανωτέρω τροποποιητικής συμφωνίας:

α. η Ελλάδα επιβαρύνθηκε τελικώς με 12 δισ. δραχμές μηνιαίως, κατ' ανώτατο όριο, για το χρονικό διάστημα από 1-11-1942 μέχρι 31-3-1943,

β. οι Αρχές Κατοχής μπορούσαν να λαμβάνουν απεριορίστως όσα χρήματα χρειάζονταν,

γ. ουδεμία μνεία έγινε για την εξόφληση του χρέους της Γερμανίας και Ιταλίας προς την Ελλάδα, ως προς τα ήδη καταβληθέντα από την 1-1-1942 ποσά (αυτά, δηλαδή, που υπερέβαιναν το ποσόν του 1,5 εκατομμυρίου δραχμών μηνιαίως για τα έξοδα κατοχής), τα οποία ανέρχονταν σε 107.882.210.480 δραχμές προς τους Γερμανούς, και 25.530.000.000 δραχμές προς τους Ιταλούς.

Στις 25-1-1943 σε νέα σύσκεψη στην Αθήνα μεταξύ των τριών Κυβερνήσεων (Ελληνικής, Γερμανικής και Ιταλικής) για τον κανονισμό εκτάκτων δαπανών κατοχής κατά το πρώτο τρίμηνο του έτους συμφωνήθηκε ως αναγκαία, η χορήγηση εκ μέρους της Ελληνικής Κυβερνήσεως δια της Τραπεζής της Ελλάδος κατά τους μήνες Ιανουάριο, Φεβρουάριο και Μάρτιο 1943 συμπληρωματικού ποσού 20 δισεκατομμυρίων δραχμών μηνιαίως, που προοριζόταν για την αντιμετώπιση των εκτάκτων δαπανών κατοχής.

Στις 18-5-1943 συμφωνήθηκε νέα ρύθμιση, ισχύουσα από την 1-4-1943, κατά την οποία, εκτός του τιμαρίθμου τροφίμων που προέβλεπε η συμφωνία της 2-12-1942, θα έπρεπε να λαμβάνονται υπ' όψιν και άλλοι τρεις τιμάρθρωμοι, ήτοι ο τιμάρθρωμος των ημερομισθίων, ο τιμάρθρωμος των οικοδομικών υλικών και ο τιμάρθρωμος των καυσίμων, βάσει των οποίων θα διαμορφωνόταν ο τελικός τιμάρθρωμος για τον καθορισμό του ύψους των προκαταβολών για την κάλυψη των εξόδων κατοχής. Η νέα αυτή ρύθμιση ήταν επαχθέστερη για την Ελλάδα, διότι αφ' ενός καταργήθηκε το ανώτατο όριο της μηνιαίας επιβάρυνσης του Ελληνικού Δημοσίου των 8 δισ. δραχμών και για τις δύο Αρχές Κατοχής και αφ' ετέρου οι νέοι τιμάρθρωμοι,

που θα λαμβάνονταν υπ' όψιν για την κατάρτιση του τελικού τιμαρίθμου, ήταν πολύ μεγαλύτεροι του τιμαρίθμου των τροφίμων που ίσχυε αρχικώς.

Μετά από όλες αυτές τις τροποποιήσεις για τα «έξοδα κατοχής» και τις «πιστώσεις» προς Γερμανία και Ιταλία η οικονομική κατάσταση της Ελλάδας χειροτέρευσε περαιτέρω. Ειδικότερα, για τους μήνες Απρίλιο - Αύγουστο 1943, καταβλήθηκε στις γερμανικές Αρχές, ποσόν 240.700.000.000 δραχμών και στις ιταλικές, ποσόν 145.449.422.000 δραχμών.

Μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας (Σεπτέμβριος 1943), η Γερμανία οικειοποιήθηκε και το μερίδιο της Ιταλίας εκ των εξόδων κατοχής. Όπως μνημονεύεται στην Έκθεση Ι. Λαμπρούκου, την 25η-10-1943, φέρεται ότι συνήφθη νέα συμφωνία, ισχύουσα από την 1η-10-1943, κατά την οποία το Ελληνικό Δημόσιο θα επιβαρυνόταν και με το ποσό που αναλογούσε στα έξοδα κατοχής της Ιταλίας. Έκτοτε οι Γερμανοί, κατ' αποκλειστικότητα πλέον, ανέλαβαν τεράστια ποσά. Από τον μήνα Ιανουάριο του έτους 1944, εκτός των άλλων, ξεκίνησε η απευθείας από την Τράπεζα της Ελλάδος (ειδικός λογαριασμός υπό στοιχείο Η') χρηματοδότηση των γερμανικών Αρχών για δαπάνες καταλυμάτων.

δ. Επιστροφή – απόδοση των κλεμμένων αρχαιολογικών θησαυρών

Η Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού απέστειλε στο Γενικό Λογιστήριο του Κράτους το υπ' αριθμ. πρωτ. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΔΕΑΜΤΠΠΑ/ΤΤΠΠΑ/ΕΠ 22/ΕΠ 50/17-12-2014 έγγραφό της, με το οποίο παρέθεσε την άποψή της και το ιστορικό, της μέχρι τότε διεκδίκησης των πολιτιστικών αγαθών, που λεηλατήθηκαν κατά τη διάρκεια της Κατοχής.

Κατά την άποψη του Υπουργείου Πολιτισμού:

«Ο αφανισμός της ιστορικής μνήμης των λαών, μέσω της λεηλασίας των πολιτιστικών αγαθών, αποτέλεσε κύριο συστατικό της ναζιστικής κοσμοθεωρίας. Για την εξυπηρέτηση αυτού του στόχου κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι Ναζί ενεργοποίησαν στις κατεχόμενες χώρες δύο επιτροπές: α) την Ειδική Στρατιωτική Υπηρεσία για την Προστασία της Τέχνης (τη λεγόμενη Kunstschutz) και το Ίδρυμα Rosenberg. Από τους πρώτους μήνες της Κατοχής οι επιτροπές αυτές επέκτειναν τη δράση τους και στην Ελλάδα. Αν και η Αρχαιολογική Υπηρεσία είχε μεριμνήσει για την απόκρυψη των αρχαιοτήτων, οι στρατοί της τριπλής κατοχής (γερμανική, ιταλική και βουλγάρικη) επέφεραν καταστροφές μνημείων, ζημιές σε αρχαιολογικούς χώρους και κλοπές πολιτιστικών αγαθών. Οι απώλειες κατεγράφησαν αμέσως μετά το τέλος του πολέμου και αποτυπώθηκαν στην έκδοση του Υπουργείου Θρησκευμάτων και

Εθνικής Παιδείας (στο οποίο υπαγόταν η Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Ιστορικών Μνημείων), με τίτλο "Ζημίες των Αρχαιοτήτων εκ του Πολέμου και των Στρατών Κατοχής» (Εθνικό Τυπογραφείο - Αθήνα 1946).»

Το κείμενο αναπτύσσεται σε 7 κεφάλαια, στα οποία γίνεται διακριτή αναφορά στη δράση των τριών στρατών κατοχής, ανά γεωγραφική περιοχή. Αποτυπώνει δε τις επιπτώσεις του πολέμου στην πολιτιστική κληρονομιά της χώρας, αμέσως μετά την αποχώρηση των Γερμανών και πριν την έναρξη του εμφυλίου πολέμου.

Κατά την ανωτέρω Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού, το «Ζημίες», μαζί με την έκδοση «*Works of Art in Greece*» του Αγγλικού Στρατού και το κείμενο «*Losses and Survivals in the Dodecanese*» αποτέλεσαν το πρωτογενές υλικό άντλησης πληροφοριών, αφενός για τη διεκδίκηση και τον επαναπατρισμό κλαπέντων πολιτιστικών αγαθών και αφετέρου τη συνέχιση της έρευνας που διενεργεί εκ νέου το Υπουργείο Πολιτισμού, επικουρούμενο πλέον από τις δυνατότητες της σύγχρονης τεχνολογίας.

Οι προαναφερόμενες Επιτροπές των κατοχικών αρχών, με την επίφαση του σεβασμού των Συμβάσεων της Χάγης του 1899 και 1907 περί Δικαίου του Πολέμου, αλλά και την υποτιθέμενη συνεργασία με την Ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία, λειτούργησαν, ως προμετωπίδα κάλυψης κάθε μορφής επίθεσης στην πολιτιστική μας κληρονομιά. Αν και από τη μελέτη των αρχείων, που είναι προσιτά μέχρι σήμερα στους ερευνητές, δεν προκύπτει η ύπαρξη "άνωθεν" εντολής για μεθοδευμένη αρπαγή πολιτιστικών αγαθών, η χώρα μας υπέστη δύο καταστροφικές μορφές διαρπαγής: α) τις αποσπασματικές - ευκαιριακές κλοπές αρχαιολογικών αντικειμένων από μεμονωμένους ανώτερους αξιωματικούς και στρατιώτες και β) τις αυθαίρετες και παράνομες ανασκαφές. Η πρώτη μορφή διαρπαγής, σε συνδυασμό με το παράνομο εμπόριο πολιτιστικών αγαθών, στο οποίο επιδόθηκαν οι Ναζί με ιδιαίτερο ζήλο σε όλες τις κατεχόμενες χώρες, δημιούργησε τις προϋποθέσεις μιας ανεξέλεγκτης διακίνησης κλεμμένων θησαυρών. Στη δεύτερη μορφή, αυτή των αυθαίρετων ανασκαφών, επικεντρώθηκε η δράση του Ιδρύματος Rosenberg, που είχε ως στόχο τη συγκέντρωση αρχαιολογικών τεκμηρίων, για την κάθοδο ινδογερμανικών φύλων στο Αιγαίο και την τεκμηρίωση ιδεολογικών ακροβατισμών σχετικά με την καταγωγή των Δωριέων από τον Βορρά.

Κατά την ίδια Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού, από την περιγραφή των δύο αυτών μορφών διαρπαγής, γίνεται πρόδηλη η δυσκολία καταγραφής των κλεμμένων αντικειμένων, πολλών δε μάλλον των ευρημάτων από τις παράνομες ανασκαφές, που διενεργήθηκαν κατά την Κατοχή. Αν και είναι αδύνατον να καθοριστεί ο ακριβής αριθμός τους, από την αρχαιολογική τεκμηρίωση, έχουν προκύψει έως σήμερα, 1208 αγνοούμενα αντικείμενα, για την κλοπή των οποίων

εμπλέκονται και Ιταλοί στρατιωτικοί. Στον αντίποδα αυτής της αιμορραγίας του πολιτιστικού μας αποθέματος και παρά τη δυστοκία του εγχειρήματος, η Ελληνική Πολιτεία έχει κατορθώσει από το 1947 έως σήμερα, να ολοκληρώσει 26 υποθέσεις επαναπατρισμού, που αναλύονται σε 1.158 αρχαιολογικά αντικείμενα, 41 κιβώτια με συνολικά 8.511 έντυπα και αρχεία της εβραϊκής κοινότητας της Ελλάδας, 8.500 ευρήματα κεραμικής νεολιθικής εποχής από παράνομη ανασκαφή στη Θεσσαλία και μεγάλο αριθμό ευρημάτων από επίσης παράνομη ανασκαφή παλαιολιθικής περιόδου σε περιοχή της Κωπαΐδας.

Στο ίδιο έγγραφο αναφέρεται το ιστορικό της προσπάθειας για την επιστροφή των λεηλατηθέντων πολιτιστικών θησαυρών:

α. Βάσει των αρχών της Διασυμμαχικής Διακήρυξης, που υπεγράφη στο Λονδίνο στις 5-1-1943, οι κυβερνήσεις των Συμμάχων συνέστησαν στρατιωτικές επιτροπές στις εδαφικές συμμαχικές ζώνες, με σκοπό την ανεύρεση και απόδοση στους νόμιμους κατόχους «των μορφωτικών αντικειμένων και αντικειμένων τέχνης» που είχαν κλαπεί από τους Ναζί και εντοπίστηκαν στις περίπου 1500 αποθήκες – αποθετήρια, όπου οι τελευταίοι τα έκρυβαν. Η Ελληνική Στρατιωτική Αποστολή κατέθεσε την 21η-2-1947 «Αίτηση απόδοσης αρχαίων έργων τέχνης στην Ελλάδα», που συνοδευόταν από ένα επτασέλιδο Υπόμνημα (Memorandum) με τα προς αναζήτηση κλαπέντα αρχαιολογικά αντικείμενα. Στο κείμενο της Αίτησης αναφέρεται ρητά ότι ζητείται η απόδοση «όχι μόνο των αρχαιοτήτων που αναφέρονται στο Υπόμνημα, αλλά και κάθε άλλο αντικείμενο που οι Γερμανοί απεκόμισαν από την Ελλάδα κατά τον πόλεμο». Ο Αρχηγός της Ελληνικής Στρατιωτικής Αποστολής Πλοίαρχος Κ. Παπαγεωργίου στο από 10 Φεβρουάριου 1947 έγγραφό του προς τη Διεύθυνση Οικονομικών Ζητημάτων του Υπουργείου Εξωτερικών αναφέρει:

« ... Ετονίσαμεν ιδιαιτέρως, ότι τα αναγραφόμενα αντικείμενα είναι εν πολλοσθημόριον των υπό των Γερμανών απαχθέντων, διότι δεν είναι δυνατόν να γνωρίζωμεν τα υπ' αυτών ανευρεθέντα και σφετερισθέντα κατά τας παρανόμους ανασκαφάς ή κατά τας εκσκαφάς χάριν στρατιωτικών έργων. Επειδή τα ανωτέρω αντικείμενα δεν είναι μέχρι σήμερον γνωστά, επεφυλάχθημεν των δικαιωμάτων της Ελληνικής Κυβερνήσεως, γενικώς, διά παν αρχαίον αντικείμενον, όπερ εξήχθη κατά τον πόλεμον εξ Ελλάδος εις Γερμανίαν».

Ωστόσο, το κύριο πρόβλημα που είχε να αντιμετωπίσει η Ελληνική πλευρά ως προς τη διεκδίκηση των κλαπέντων, ήταν η απαίτηση εκ μέρους των Συμμάχων εντοπισμού και ταύτισης των αντικειμένων μεταξύ των λεηλατημένων έργων τέχνης στις 4 συμμαχικές ζώνες κατοχής της Γερμανίας.

Από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο Ιστορικό Αρχείο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και στο Ιστορικό και Διπλωματικό Αρχείο του ΥΠ.ΕΞ.

προκύπτει ότι η πλειοψηφία των αιτημάτων της Ελληνικής Κυβέρνησης για απόδοση και επαναπατρισμό κλαπέντων αρχαιολογικών αντικειμένων απορρίπτεται, λόγω έλλειψης αποδεικτικών στοιχείων κλοπής και μη εντοπισμού των αντικειμένων στις αποθήκες. Τα έγγραφα με τα οποία οι Συμμαχικές Επιτροπές απαντούν στην Ελληνική Στρατιωτική Αποστολή καταλήγουν ότι : *«Το αίτημα απορρίπτεται διότι δεν εντοπίζονται τα αναφερόμενα στις αιτήσεις σας αντικείμενα και λόγω έλλειψης φωτογραφιών δεν δύναται να συνεχιστεί η έρευνα»*. Το κύριο βάρος της επιλογής για τα προς απόδοση αγαθά, διεκπεραιωνόταν κυρίως από την αμερικανική και τη γαλλική επιτροπή.

Μέχρι το 1952 που λειτουργούν οι Συμμαχικές Επιτροπές απόδοσης αγαθών, επαναπατρίζονται στην Ελλάδα 520 αντικείμενα και τα 41 προαναφερόμενα κιβώτια με αρχεία της Εβραϊκής κοινότητας. Στην πρώτη αυτή χρονική περίοδο διεκδίκησης και αποδόσεων, η πολιτική της χώρας μας αποτυπώνεται στο από 2-7-1949 έγγραφο της Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Θρησκευμάτων και Εθνικής Παιδείας προς το ΥΠ.ΕΞ.: *«Γνωρίζομεν υμίν ότι είναι ανάγκη όπως το όλον θέμα της αποδόσεως εκ μέρους των Γερμανών των εξ Ελλάδος διαρπαγέντων κατά την Κατοχήν αρχαίων και καλλιτεχνικών θησαυρών επανέλθῃ κατά την συζήτησιν της Συνθήκης Ειρήνης μετά της Γερμανίας»*.

β. Η δεύτερη φάση της διεκδίκησης των κλαπέντων αρχαιολογικών αγαθών τοποθετείται τον Μάρτιο του 1956 με τη δημοσίευση της Ανακοίνωσης «Περί προσχωρήσεως της Ελλάδος εις τον Καταστατικόν Χάρτη της Διαιτητικής Επιτροπής επί των περιουσιών κ.λπ. εν Γερμανία» (ΦΕΚ 80/Α/6.3.1956), ως αποτέλεσμα της «Σύμβασης της Βόννης» (26-5-1952) και της κύρωσης από την Ελλάδα του «Πρωτοκόλλου των Παρισίων» (23-10-1954). Βάσει των διατάξεων του Πέμπτου Κεφαλαίου της Ανακοίνωσης, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας υποχρεώθηκε να συστήσει Διοικητικό Όργανο, στο οποίο ανατέθηκε *«η αναζήτηση, η ανάληψη και η απόδοσις των τιμαλφών, αργυρών σκευών και επίπλων παλαιών ως και των αγαθών των σχέσιν έχόντων με τον πολιτισμόν»*, προσδιορίζοντας, όμως, ότι αφορά αγαθά, τα οποία είχαν αφαιρεθεί από τις διάφορες χώρες, που κατέλαβε η Γερμανία στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και των οποίων η ύπαρξη διαπιστώθηκε στο έδαφος της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, μετά το τέλος του πολέμου. Το Διοικητικό αυτό όργανο, που έδρευε στο BAD HOMBURG, ελάμβανε τις σχετικές αιτήσεις εντός ορισμένης προθεσμίας (8-5-1957) από την κυβέρνηση του κράτους, από το έδαφος του οποίου είχε αφαιρεθεί το κινητό πολιτιστικό αγαθό. Ως εκ τούτου, το Υπουργείο Παιδείας σε συνεργασία με την Ελληνική Πρεσβεία στη Βόννη επανήλθε στο θέμα των κλαπέντων πολιτιστικών αγαθών και προώθησε προς το Διοικητικό όργανο της Γερμανίας αιτήσεις, για συγκεκριμένα αρχαιολογικά αγαθά, τα

οποία δεν είχαν εντοπισθεί μέχρι τότε. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις κλοπών, για τις οποίες επανήλθε η Ελληνική πλευρά: αρχαία εκ Κνωσσού, χρυσό στεφάνι και άγαλμα Αθηνάς από Λάρισα, 2 μαρμάρινοι αμφορείς από Σούνιο, γλυπτά από Μάρμαρα Δελφών, αντικείμενα από τις αρχαιολογικές συλλογές Χαιρώνειας, Θερμού, Χαλκίδας κ.ά..

Στο από 22-12-1959 έγγραφο της Ελληνικής Πρεσβείας στη Βόννη προς τη Διεύθυνση Αρχαιοτήτων, ο Πρέσβης Θωμάς Υψηλάντης, περιγράφει τη δυσκολία της διεκδίκησης των κλαπέντων αρχαιολογικών αγαθών: *«Δεν αρκεί όμως να αποδειχθεί η εξ Ελλάδος αφαίρεσις των αρχαιοτήτων. Ως εξήγησα ήδη εις προηγούμενα προς υμάς έγγραφα, δια να ευσταθήσει η αίτησις αποδόσεως ή αποζημιώσεως, εν τω πλαισίω της Συμβάσεως Βόννης - Παρισίων, απαιτείται η απόδειξις της εν Δ. Γερμανία μεταφοράς των αρχαιοτήτων και η ενταύθα εξατομίκευσίς των. Και είναι μεν βεβαίως δικαιολογημένη η αδυναμία των Ελληνικών Αρχών όπως προσκομίσουν τας ως άνω αποδείξεις, εξ άλλου όμως, ίνα ζητηθεί παρά του Ομοσπονδιακού Γραφείου όπως προβεί τούτο εις έρευνας εν Γερμανία προς ανεύρεσιν και εξατομίκευσιν των αφαιρεθέντων αντικειμένων, ως έχει υποχρέωσιν δυνάμει της συμβάσεως, είναι απαραίτητος η ακριβεστάτη περιγραφή αυτών, συνοδευόμενη, ει δυνατόν, και υπό φωτογραφίας. Εάν όθεν νομίζετε ότι είναι δυνατή η προσκόμισις συμπληρωματικών στοιχείων κατά τα ανωτέρω, παρακαλώ όπως μοι ανακοινώσητε τούτο εγκαίρως ίνα δυνηθώ να ζητήσω παράτασιν των προθεσμιών. Άλλως φρονώ ότι η αίτησις ημών δεν εμφανίζει πιθανότητα τινα επιτυχίας».*

Έως το 1960 το Διοικητικό όργανο της Γερμανίας, βάσει των διατάξεων της Σύμβασης, κρίνει ότι όλες οι αιτήσεις της ελληνικής πλευράς είναι απορριπτέες και σύμφωνα με το σκεπτικό των αποφάσεων αναφέρει ότι *«η αίτησις απερρίφθη διότι πάσαι αι κατ' αίτησιν της Ελληνικής Αποστολής Αποδόσεων και της Βασιλικής ταύτης Πρεσβείας γενόμεναι εν Γερμανία έρευναι είτε προς ανεύρεσιν των αντικειμένων είτε προς διαπίστωσιν της ενταύθα μεταφοράς και είτα απώλειάς των, απέβησαν άκαρποι».* Στις απορριπτικές αποφάσεις υπογραμμίζεται η έλλειψη περαιτέρω στοιχείων και ως εκ τούτου η ελληνική πλευρά διαπιστώνει ότι θεωρείται *«μάταια η προσφυγή κατά της εκδοθησομένης αποφάσεως του Ομοσπονδιακού Γραφείου ενώπιον της εν ΚΟΒΛΕΝΖ Διεθνούς Διαιτητικής Επιτροπής».*

γ. Από το 1960 η υπόθεση της λεηλατημένης πολιτιστικής κληρονομιάς κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου φαίνεται να αδρανεί σε διεθνές επίπεδο, μέχρι το 1998, όταν στη Διεθνή Διάσκεψη της Ουάσιγκτον (Les principes de Washington ή The Washington Conference on Holocaust- 1998) 44 Κράτη, ανάμεσα στα οποία και η Ελλάδα, υπέγραψαν μνημόνιο συνεργασίας, με στόχο τον εντοπισμό και την επιστροφή κλεμμένων από τους Ναζί έργων τέχνης, κατά την περίοδο 1933 -

1945, έχοντας όμως ως προσανατολισμό τα θέματα του Ολοκαυτώματος. Η Εθνική αντιπροσωπεία της Ελλάδος εκπροσωπήθηκε από το ΥΠ.ΕΞ., χωρίς τη συμμετοχή του Υπουργείου Πολιτισμού. Έκτοτε, με αφετηρία την υπενθύμιση, επαναβεβαίωση και ενδυνάμωση των Αρχών της αρχικής Διάσκεψης της Ουάσιγκτον ιδρύθηκαν δύο Παγκόσμιοι Οργανισμοί, οι οποίοι διατηρώντας τη μνήμη του Ολοκαυτώματος, επικεντρώνονται και στα θέματα της ληλατημένης τέχνης. Πρόκειται για τον International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA) και τον European Shoah Legacy Institute (ESLI), που ιδρύθηκε το 2010 στην Πράγα. Και στους δύο Οργανισμούς η χώρα μας εκπροσωπείται από το ΥΠ.ΕΞ.. Ο Οργανισμός ESLI, με αφορμή την Ελληνική Προεδρία στην Ευρωπαϊκή Ένωση, διοργάνωσε την 4^η διάσκεψή του στην Αθήνα (Μουσείο Ακρόπολης 2-5/6/2014), με θέμα την αναζήτηση κλαπέντων πολιτιστικών αγαθών κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Το Υπουργείο Πολιτισμού, σε συνεργασία με το ΥΠ.ΕΞ. ενέταξε στα θέματα της συνάντησης το θέμα των κλαπέντων αρχαιολογικών αγαθών από τις δυνάμεις κατοχής, σε αντίθεση με τις προηγούμενες διασκέψεις, που εστρέφοντο αποκλειστικά περί την κλαπείσα ιουδαϊκή πολιτιστική κληρονομιά.

Τέλος, στο ανωτέρω έγγραφο το Υπουργείο Πολιτισμού αναφέρει ότι συνεχίζει την έρευνα, προκειμένου να εντοπισθούν οι αφαιρεθείσες αρχαιότητες κατά την Κατοχή, που δεν έχουν επιστραφεί. Η πιο πρόσφατη εξέλιξη είναι ο επαναπατρισμός, τον Ιούλιο του 2014, νεολιθικών αντικειμένων, που προέρχονται από παράνομη ανασκαφή του Γερμανού Αρχαιολόγου Hans Reinert στη Θεσσαλία, κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και φυλάσσονταν στο μουσείο Pfahlbaumuseum της Γερμανίας.

Εξάλλου, σε δημοσίευμα της εφημερίδας «ΕΘΝΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ» της Ν. Υόρκης στις 3-12-1999 αναφέρονται τα εξής: *«Μια σπάνια συλλογή νομισμάτων του σύγχρονου Ελληνικού Κράτους βγαίνει σε δημοπρασία από τη “Spink America”, θυγατρική του οίκου «Christies», στη Νέα Υόρκη, 6 και 7 Δεκεμβρίου Δεν έχω δει για πολλά χρόνια μια πλήρη συλλογή ελληνικών νομισμάτων αυτής της υψηλής ποιότητας, εκτιμά ο νομισματολόγος Τόμας Τεσοριέρο. Δύο λόγοι που αυξάνουν την αξία αυτών των νομισμάτων, από συλλεκτικής απόψεως, είναι ο σχετικά μικρός αριθμός κυκλοφορίας τους όπως και ότι σε τακτά χρονικά διαστήματα αποσύρονται και ξαναπαίρνουν σε χυτήριο προκειμένου να εξοικονομηθεί το μέταλλο που απαιτείτο για την κατασκευή τους ... Στη σπανιότητα, των ελληνικών νομισμάτων συνέβαλε και η κατοχή αφού, σύμφωνα με τον ειδικό νομισματολόγο της «Spink America» τα ασημένια νομίσματα στάλθηκαν στη Γερμανία».*

Τη στιγμή που η Γερμανία απαιτεί την επιστροφή δικών της κλαπέντων έργων τέχνης από το Μουσείο του Λούβρου, ακόμη και αυτού του «Θησαυρού της Τροίας» από το Μουσείο Πούσκιν της Μόσχας, η Ελλάδα έχει κάθε δικαίωμα να απαιτήσει - σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία, αλλά και τις διεθνείς συμβάσεις, που έχει κυρώσει το ελληνικό Κράτος όχι μόνον την επιστροφή των κλεμμένων, αλλά και όσων αποκτήθηκαν από κλεπταποδόχους, δεδομένου ότι τα αγνοούμενα από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αρχαιολογικά αντικείμενα είναι και «θύματα» παραβίασης του Δικαίου του Πολέμου. Ως τέτοια πρέπει να συνεκτιμηθούν στο πλαίσιο των απαράγραπτων αξιώσεων μας από τη Γερμανία.

Η Επιτροπή

- **υιοθετεί** τη θέση που διατυπώνεται στην κατακλείδα του ανωτέρω εγγράφου του Υπουργείου Πολιτισμού, ότι:

«Βασική και αδιαπραγμάτευτη υποχρέωση του Ελληνικού Δημοσίου είναι να προβαίνει στις ενέργειες για τον επαναπατρισμό όλων των πολιτιστικών αγαθών, που αποδεδειγμένα έχουν εξαχθεί παράνομα από την ελληνική επικράτεια, σύμφωνα με την Ελληνική και την Κοινοτική νομοθεσία και τις κυρωθείσες από το Ελληνικό Κράτος Διεθνείς Συμβάσεις. Τα αγνοούμενα αρχαιολογικά αντικείμενα από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο εντάσσονται σε αυτήν τη στρατηγική της Ελληνικής Πολιτείας, αποκτούν όμως ιδιαίτερη βαρύτητα, διότι εκτός από παράνομα διακινηθέντα πολιτιστικά αγαθά είναι και «προϊόντα» παραβίασης του δικαίου του πολέμου. Ως τέτοια πρέπει να συνεκτιμηθούν στο ευρύτερο θέμα των αξιώσεων της Ελλάδος από τη Γερμανία»,

- **και ΥΠΕΡΤΟΝΙΖΕΙ** το τελικό συμπέρασμά του ότι η Ελληνική Δημοκρατία διατηρεί το δικαίωμα, που είναι απαράγραπτο, να διεκδικήσει από την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, τη Βουλγαρία και την Ιταλία την επιστροφή - απόδοση όλων των πολιτιστικών αγαθών, που αποδεδειγμένα έχουν εξαχθεί παρανόμως από την ελληνική επικράτεια κατά τη διάρκεια της Κατοχής.

Περαιτέρω, από την ακρόαση εκπροσώπων φορέων της βουλγαρικής ζώνης κατοχής (Ανατολική Μακεδονία και Θράκη) προέκυψαν τα εξής:

Ληλασίες υπέστησαν όλα τα θρησκευτικά ιδρύματα της περιοχής. Τα εκκλησιαστικά ταμεία και όλη η περιουσία των ναών κατασχέθηκαν με νόμο τον Ιούνιο του 1941 ή τέθηκαν στη διάθεση των βουλγαρικών εκκλησιαστικών αρχών. Επίσης, κατασχέθηκε η περιουσία των Μονών Τιμίου Προδρόμου Σερρών, Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Δράμας, Αγίας Τριάδος και Αγίας Παρασκευής Ζιχνών. Η Μονή Εικοσιφοίνισσας, από την οποία εκδιώχθηκαν οι μοναχοί, υπέστη πολλές ζημιές και αρπαγές. Ναοί, μοναστήρια, και μητροπολιτικά μέγαρα

ληλατήθηκαν, επί το πλείστον από Βούλγαρους ιερείς, ενώ αφαιρέθηκαν εικόνες, άμφια, χρυσά και αργυρά σκεύη, χαλιά, έπιπλα, γραφομηχανές, βιβλία κ.λπ.. Πολλοί ναοί και μονές υπέστησαν καταστροφές από εσκεμμένες πυρπολήσεις και 482 συνολικά είχαν καταστραφεί ολοσχερώς μέχρι το τέλος της Κατοχής. Κατασχέθηκαν επίσης τα αρχεία των ναών και πολλά καταστράφηκαν για να μην θυμίζουν την προηγούμενη κατάσταση. Τα εκκλησιαστικά βιβλία στην ελληνική γλώσσα κατασχέθηκαν και οι Έλληνες υποχρεώθηκαν να αγοράσουν με εράνους νέα βουλγαρικά εκκλησιαστικά βιβλία από τη Μητρόπολη Νευροκοπίου και να τα αφιερώσουν στις εκκλησίες τους. Στην περιοχή δικαιοδοσίας του Μητροπολίτη Νευροκοπίου σβήστηκαν και όλες οι ελληνικές επιγραφές στο εσωτερικό και το εξωτερικό των ναών και των μονών και αντικαταστάθηκαν με βουλγαρικές. Ο ηπιότερος, ομολογουμένως, Μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως Κύριλλος εμπόδισε τα βουλγαρικά αστυνομικά όργανα από παρόμοιες ενέργειες στην περιοχή του.

Γενικώς, στον τομέα της εκκλησίας η πολιτική των βουλγαρικών αρχών ήταν η χειρότερη δυνατή για στρατό Κατοχής και παραβίαζε κατάφωρα τη Σύμβαση της Χάγης του 1907 για το Δίκαιο του Πολέμου. Σύμφωνα με τη Σύμβαση αυτή, την οποία είχε κυρώσει και η Βουλγαρία, η θρησκευτική πίστη και η λατρεία των κατοίκων κατεχομένων λόγω πολέμου περιοχών πρέπει να γίνονται σεβαστές από τις αρχές Κατοχής (Δίκαιο και έθιμα του κατά ξηράν Πολέμου, Χάγη IV, Παράρτημα, Τμήμα 3Η: Στρατιωτική εξουσία επί εδάφους εχθρικού κράτους, άρθρο 46). Η ίδια σύμβαση προβλέπει, εξάλλου, ότι η ιδιοκτησία των θρησκευτικών και φιλανθρωπικών ιδρυμάτων πρέπει να θεωρείται ιδιωτική, ενώ οποιαδήποτε καταστροφή τους απαγορεύεται και υπόκειται σε νομικές διαδικασίες (άρθρο 56). Οι παραβιάσεις των όρων της Σύμβασης επεκτάθηκαν και σε άλλους τομείς, όπως αυτούς της εκπαίδευσης, της οικονομίας, της ιδιωτικής περιουσίας και των λοιπών ατομικών δικαιωμάτων.

Η Επιτροπή τονίζει ότι η Ελληνική Δημοκρατία διατηρεί το απαράγραπτο δικαίωμα να διεκδικήσει από τη Δημοκρατία της Βουλγαρίας την επιστροφή - απόδοση των εκκλησιαστικών κειμηλίων, που αποδεδειγμένα έχουν εξαχθεί παρανόμως από την ελληνική επικράτεια κατά τη διάρκεια της Κατοχής.

2α. ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΑΠΑΙΤΗΣΕΩΝ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ο προσδιορισμός των απαιτήσεων από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο απετέλεσε ζήτημα επισταμένης μελέτης εκ μέρους των μελών της Ειδικής Επιτροπής του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους.

Τα μέλη της Επιτροπής του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους ανέλυσαν διεξοδικώς τις προσεγγίσεις του ποσοτικού προσδιορισμού των απαιτήσεων, όπως εναργώς προκύπτει από το περιεχόμενο, της με ημερομηνία 30-12-2014 Έκθεσής της και κατέληξαν στην προτεινόμενη λύση δύο (2) μορφών προσδιορισμού:

- α. βάσει της Συνδιάσκεψης των Παρισίων και
- β. βάσει του αρχειακού υλικού.

α. Προσδιορισμός βάσει της Συνδιάσκεψης των Παρισίων

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τον προκαταρκτικό πίνακα, που κατατέθηκε στη Συνδιάσκεψη των Παρισίων, την αναμόρφωση του ανωτέρω πίνακα, τον επιμερισμό ποσοστών εκάστης χώρας επί της συνολικής αξίας των ειδών και αγαθών των γερμανικών αποζημιώσεων, τις απολήψεις από επανορθώσεις στο πλαίσιο της Συμφωνίας των Παρισίων και αφαιρώντας τις απαιτήσεις έναντι της Ιταλίας και της Βουλγαρίας, η ανωτέρω Έκθεση του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι καθαρές απαιτήσεις της Ελλάδας έναντι της Γερμανίας ανέρχονται σε 6.741.070.692 δολάρια Η.Π.Α. του 1938. Με χρήση της αναλυτικώς περιγραφόμενης στην ανωτέρω Έκθεση μεθόδου και με έτος έναρξης απαιτήσεων το 1946 και ημερομηνία λήξης των απαιτήσεων την 31η-12-2014 προκύπτει ότι το σύνολο του υπολοίπου των καθαρών απαιτήσεων της Ελλάδας έναντι της Γερμανίας, ανέρχεται σε 309.498.827.179,51 ευρώ.

Σημειωτέον ότι ο ανωτέρω προσδιορισμός ΔΕΝ περιλαμβάνει τις απαιτήσεις:

- α. για αποζημιώσεις από την απώλεια ανθρωπίνων ζωών ή αναπηριών κ.λπ.,
- β. για αποζημιώσεις από τη βύθιση εμπορικών πλοίων,
- γ. για αποζημιώσεις από την αφαίρεση χρυσού,
- δ. για αποζημιώσεις από τη διαρπαγή χρυσού ιδιωτών,
- ε. έναντι της Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας,
- στ. από αποζημιώσεις που εδόθησαν σε Γερμανούς υπηκόους,
- ζ. από το κατοχικό δάνειο,
- η. για καταστροφή ιδιωτικών περιουσιών,
- θ. από αφαιρεθέντα καπνά,
- ι. για αποθετικές ζημιές.

β. Προσδιορισμός βάσει του αρχειακού υλικού

Δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην πλήρη καταγραφή κάθε κατηγορίας απαιτήσεων, κυρίως από πλευράς αποδεικτικής ισχύος (στηριχθείσα σε επίσημα

έγγραφα, λογιστικές εγγραφές, τραπεζικούς λογαριασμούς κ.λπ.), η Ειδική Επιτροπή του Γ.Λ.Κ. επιχείρησε μία εναλλακτική προσέγγιση του προσδιορισμού των απαιτήσεων για επανορθώσεις. Κατανέμοντας κατ' είδος τις ζημίες κατέληξε στη σύνταξη έντεκα (11) κατηγοριών, που αναλυτικώς αναφέρονται στην Έκθεσή της, η Επιτροπή του Γ.Λ.Κ. καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι καθαρές απαιτήσεις της Ελλάδας έναντι της Γερμανίας, μετ' αφαίρεσιν των απολήψεων, ανέρχονται την 31-12-2014 σε 171.442.057.838 ευρώ.

Επίσης, βάσει του αρχειακού υλικού, η Επιτροπή του Γ.Λ.Κ. καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η απαίτηση της Ελλάδας έναντι της Γερμανίας από το κατοχικό δάνειο ανέρχεται την 31η-12-2014 σε 10.344.859.092 ευρώ.

Ομοίως, βάσει του αρχειακού υλικού, η Επιτροπή του Γ.Λ.Κ. καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η απαίτηση της Ελλάδας έναντι της Γερμανίας από αποθετικές ζημίες 1940 – 1944 ανέρχεται την 31η-12-2014 σε 33.873.928.462 ευρώ.

Τέλος, βάσει του αρχειακού υλικού η Επιτροπή του Γ.Λ.Κ. καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η απαίτηση της Ελλάδας έναντι της Γερμανίας από μείωση παραγόμενου προϊόντος 1940 – 1944 ανέρχεται την 31η-12-2014 σε 53.886.160.462 ευρώ.

Συνεπώς, βάσει του αρχειακού υλικού, η Επιτροπή του Γ.Λ.Κ. καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η συνολική απαίτηση της Ελλάδας έναντι της Γερμανίας ανέρχεται την 31η-12-2014 σε 269.547.005.854 ευρώ.

Σημειωτέον ότι ο ανωτέρω προσδιορισμός ΔΕΝ περιλαμβάνει τις απαιτήσεις για αποζημιώσεις από την απώλεια ανθρωπίνων ζωών ή αναπηριών κ.λπ..

γ. Ειδικότερος προσδιορισμός των πολεμικών αποζημιώσεων ιδιωτών

Όπως προαναφέρθηκε, τόσο ο υπό στοιχείο α. Προσδιορισμός βάσει της Συνδιάσκεψης των Παρισίων, όσο και ο υπό στοιχείο β. Προσδιορισμός βάσει του αρχειακού υλικού ΔΕΝ περιλαμβάνουν τις απαιτήσεις για αποζημιώσεις από την απώλεια ανθρωπίνων ζωών ή αναπηριών κ.λπ.. Όπως, επίσης, προαναφέρθηκε οι ζημίες που προκλήθηκαν από Γερμανούς, Ιταλούς και Βούλγαρους αφορούν θανατώσεις με διάφορους τρόπους, τραυματισμούς και πρόκληση αναπηριών με διάφορους τρόπους, εγκλεισμούς σε στρατόπεδα συγκέντρωσης με καταναγκασμό σε εργασία, φυλακίσεις, μείωση ή καταστροφή ιδιωτικών περιουσιών λόγω αρπαγών, κλοπών και άλλων μέσων κ.λπ..

Διαχρονικά έχει αποδειχθεί ότι ο προσδιορισμός των πολεμικών αποζημιώσεων των ιδιωτών δεν είναι ευχερής για πολλούς και διάφορους λόγους.

Έγιναν πολλές προσπάθειες από τις Υπηρεσίες του Ελληνικού Κράτους να καταγραφούν οι ζημίες, τα θύματα και οι σχετικές αξιώσεις.

Τα μέλη της Ειδικής Επιτροπής του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους στην ανωτέρω Έκθεσή τους, αφού αναφέρονται στα τρομακτικά στατιστικά στοιχεία που προπαρατέθηκαν, παραθέτουν στοιχεία για τον υποσιτισμό και για ασθένειες (κυρίως φυματίωση και ελονοσία), που προκάλεσαν θύματα και καταθέτουν την, βάσει υπολογισμών, εκτίμηση ότι, αν δεν μεσολαβούσε ο πόλεμος, ο πληθυσμός της Ελλάδας θα είχε αυξηθεί κατά 410.000. Επομένως, καταλήγουν στο συμπέρασμα, ότι αν στον πληθυσμό αυτόν προστεθούν και τα 558.000 θύματα, τότε ο πληθυσμός της χώρας θα ήταν μεγαλύτερος κατά 968.000 ή 13% περίπου. Σύμφωνα με τους υπολογισμούς του ΕΣΔΟΓΕ (Η ΜΑΥΡΗ ΒΙΒΛΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ σελ. 126) ο πληθυσμός της χώρας το 1947 ήταν 7.367.405, ενώ έπρεπε να ξεπερνά τα 8.500.000. Τα στοιχεία αυτά παρατίθενται για να γίνουν αντιληπτές και οι αποθετικές ζημίες για τα μετά την Κατοχή χρόνια της ελληνικής οικονομίας.

Η Ειδική Επιτροπή του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους επιχείρησε στην Έκθεσή της δύο (2) προσεγγίσεις για τον προσδιορισμό των αποζημιώσεων βάσει του αριθμού των θυμάτων.

Κατά την πρώτη προσέγγιση δέχεται έναν μέσο αριθμό θυμάτων (εκτελεσθέντων ή φονευθέντων) μόνον από πολεμικές ενέργειες ή εγκλεισμούς σε στρατόπεδα και φυλακές, περίπου 120.000. Με μια μέση αποζημίωση 15 ανθρωποετών, με μέσο μηνιαίο μισθό 700 ευρώ, οι αξιώσεις για αποζημίωση από την αιτία αυτή ανέρχονται σε 15.120.000.000 ευρώ. Στο ποσόν αυτό προστίθενται και οι αξιώσεις για αναπηρία από πολεμικές ενέργειες ή εγκλεισμούς σε στρατόπεδα και φυλακές, υπολογιζόμενες σε 7.000.000.000 ευρώ. Συνολικώς, δηλαδή, ανέρχονται στο ποσόν των 22.120.000.000 ευρώ-χωρίς να υπολογίζονται οι τόκοι.

Κατά τη δεύτερη προσέγγιση δέχεται το σύνολο του αριθμού των θανόντων και των αναπήρων από κάθε αιτία στην περίοδο της Κατοχής (φονευθέντες, εκτελεσθέντες, θάνατοι από λιμό και ασθένειες κ.λπ.), όπως προσδιορίστηκαν στη Συνδιάσκεψη των Παρισίων το 1946 (δηλαδή, σύνολο ατόμων 1.438.000, εκ των οποίων 558.000 θανόντες και 880.000 ανάπηροι). Με μια μέση αποζημίωση 15 ανθρωποετών για κάθε θανόντα και 5 ετών για κάθε ανάπηρο, με μέσο μηνιαίο μισθό 700 ευρώ, οι αξιώσεις για αποζημίωση από την αιτία αυτή ανέρχονται σε 107.268.000.000 ευρώ-χωρίς να υπολογίζονται οι τόκοι.

Σημειωτέον ότι εκκρεμούν ενώπιον των ελληνικών δικαστηρίων ατομικές ή ομαδικές αγωγές χιλιάδων Ελλήνων πολιτών, οι οποίες πρόκειται να επανεκκινηθούν με την επικείμενη κατάργηση του υπέρογκου δικαστικού ενσήμου και στις αναγνωριστικές αγωγές αποζημίωσης των θυμάτων του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Σημειωτέον, επίσης, ότι έχουν επιφυλαχθεί να ασκήσουν παρόμοιες αγωγές ενώπιον των ελληνικών δικαστηρίων χιλιάδες Έλληνες πολίτες. Η στάση και των μεν και των δε εξαρτάται από τη δικαστική εξέλιξη του ζητήματος της ετεροδικίας.

3. ΘΕΣΜΙΚΟ – ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Στο, με ημερομηνία 31-1-2014, Πόρισμα της Ομάδας Εργασίας του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους (Ν.Σ.Κ.) αναφέρεται διεξοδικά το θεσμικό πλαίσιο (πολυμερείς συμβάσεις, διμερείς συμβάσεις, εσωτερικό δίκαιο), που διέπει το πλέγμα των ελληνικών αξιώσεων.

Στο παρόν Πόρισμα κρίνεται αναγκαία μία περιληπτική αναφορά τους:

I. ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ

Iα. Πολυμερείς συμβάσεις

α. Σύμβαση της Βιέννης από 23-5-1969 περί του Δικαίου των Συνθηκών και προσαρτημένο σε αυτή Παράρτημα, που κυρώθηκαν με το Ν.Δ. 402/1974 (ΦΕΚ Α΄ 141). Η διεθνής αυτή Σύμβαση, αν και έχει συναφθεί μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, αποτελεί πολύτιμο εργαλείο στην ερμηνεία και προγενεστέρων αυτής Διεθνών Συνθηκών.

β. Τέταρτη (IV) Σύμβαση της Χάγης, στις 18-10-1907, «περί των Νόμων και Εθίμων του κατά ξηράν πολέμου».

γ. Παράρτημα στην Τέταρτη Σύμβαση της Χάγης με τίτλο «Κανονισμοί των Νόμων και Εθίμων του κατά ξηράν πολέμου», Κεφάλαιο III, Τμήμα II Εχθροπραξίες.

δ. Συνθήκη Ειρήνης μεταξύ των Συμμάχων και Συνασπισμένων Δυνάμεων και της Γερμανίας μετά του Προσθέτου Πρωτοκόλλου, που υπεγράφη στις Βερσαλλίες στις 15/28-6-1919 και κυρώθηκε με τον Ν. 2084/1920 (ΦΕΚ Α΄ 58/1920). Με τη Συνθήκη αυτή καθορίστηκαν οι οφειλές της Γερμανίας έναντι των Συμμάχων από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς και η σύσταση Μικτών Διαιτητικών Δικαστηρίων για την επίλυση των διαφορών που αφορούν σε ιδιωτικές απαιτήσεις αποζημίωσης.

ε. Συμφωνίες που υπεγράφησαν στη Χάγη στις 20-1-1930 προς ρύθμιση των ζητημάτων των επανορθώσεων και των πολεμικών χρεών και κυρώθηκαν με τον Ν. 4590/1930 (ΦΕΚ Α΄ 135/1-5-1930). Με τις συμφωνίες αυτές ρυθμίσθηκαν τα θέματα των επανορθώσεων και των πολεμικών χρεών της Γερμανίας, με διευκόλυνση της τελευταίας στην εκταμίευση των δόσεων μέσω του σχεδίου Young. Με τον Ν.

4591/1930 (ΦΕΚ Α΄ 135/1930) ρυθμίστηκε ο τρόπος διάθεσης και οι δικαιούχοι προς πληρωμή από τα αναλογούντα ποσά των πολεμικών επανορθώσεων στην Ελλάδα, δυνάμει του άρθρου IV της από 20-1-1930 Συμφωνίας.

στ. Συμφωνία του Πότσνταμ 1945 – Πρωτόκολλο των Εργασιών της 1-8-1945.

ζ. Συμφωνία των Παρισίων του 1946 «Αφορώσα τας ληφθησομένας παρά της Γερμανίας Επανορθώσεις, την ίδρυσιν Διασυμμαχικού Γραφείου Επανορθώσεων και την απόδοσιν του νομισματικού χρυσού», που κυρώθηκε με τον Ν. 3478/1956 (ΦΕΚ Α΄ 5/5-1- 1956).

η. Σύμβαση για τις Σχέσεις μεταξύ της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και των Τριών Δυνάμεων, συναφθείσα στη Βόννη στις 26-5-1952, με συμβαλλόμενα μέρη την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, το Ηνωμένο Βασίλειο και τη Γαλλία (η Ελλάδα δεν μετέχει στη σύμβαση αυτή). Η Σύμβαση της Βόννης τροποποιήθηκε με το από 23-10-1954 υπογραφέν στο Παρίσι Πρωτόκολλο, περί τερματισμού του καθεστώτος κατοχής.

θ. Ν.Δ. 3578/1956 (ΦΕΚ Α΄ 235/13-10-1956) «Περί κυρώσεως του Καταστατικού Χάρτου της Διαιτητικής Επιτροπής επί των περιουσιών, δικαιωμάτων και συμφερόντων εν Γερμανία, του προσηρητημένου εις την από 23-10-1954 Σύμβαση, περί διακανονισμού ζητημάτων προκουψάντων εκ του πολέμου και της κατοχής ως και των Κεφαλαίων 5^{ου} και 10^{ου} της αυτής Συμβάσεως».

ι. Συμφωνία του Λονδίνου από 27-2-1953 «Περί εξωτερικών Γερμανικών Χρεών», που κυρώθηκε με τον Ν. 3480/1956 (ΦΕΚ Α΄ 6/7-1-1956).

ια. Συνθήκη (της Μόσχας) από 12-9-1990 για τον Οριστικό Διακανονισμό σε σχέση με τη Γερμανία (Συνθήκη 2+4), την οποία δεν έχει υπογράψει η Ελλάδα.

ιβ. Χάρτης των Παρισίων του 1990.

ιγ. Η Συνθήκη Ειρήνης, που υπεγράφη στο Παρίσι στις 10-2-1947, μεταξύ των Συμμάχων και Συνασπισμένων Δυνάμεων και της Ιταλίας και κυρώθηκε με το Ν.Δ. 423/1947 (ΦΕΚ Α΄ 226/23-10-1947).

ιδ. Η Συνθήκη Ειρήνης, που υπεγράφη στο Παρίσι στις 10-2-1947, μεταξύ των Συμμάχων και Συνασπισμένων Δυνάμεων και της Βουλγαρίας και κυρώθηκε με το Ν.Δ. 441/1947 (ΦΕΚ Α΄ 231/24-10-1947).

ιε. Σύμβαση για το απαράγραπτο των Εγκλημάτων Πολέμου και των Εγκλημάτων κατά της Ανθρωπότητας, που υιοθετήθηκε με την από 26 Νοεμβρίου 1968 Νο. 2391 (XXIII) απόφαση της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών. Η Σύμβαση αυτή άρχισε να ισχύει από 11 Νοεμβρίου 1970, σύμφωνα με το άρθρο VIII αυτής και δεν έχει κυρωθεί από την Ελλάδα.

Ιβ. Διμερείς συμβάσεις

- α. Σύμβαση, υπογραφείσα στη Βόννη την 18-3-1960, μεταξύ της Ελλάδος και της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας «περί παροχών υπέρ Ελλήνων υπηκόων θιγόντων υπό εθνικοσοσιαλιστικών μέτρων διώξεως», που κυρώθηκε με το Ν.Δ. 4178/1961(ΦΕΚ Α΄/24-8-1961).
- β. Συμφωνία, υπογραφείσα στη Βόννη την 8-12-1961, μεταξύ της Ελλάδας και της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, για τον διακανονισμό απαιτήσεων της Βασιλικής Ελληνικής Κυβέρνησης ή Ελλήνων υπηκόων δι' αφαιρεθέντα καπνά, που κυρώθηκε με τον Α.Ν. 56/1967 (ΦΕΚ Α΄ 146/25-8-1967).
- γ. Συμφωνία, υπογραφείσα στην Αθήνα την 13-6-1974, μεταξύ της Ελλάδας και της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του Ν. 496 της 18/20-12-1976 (ΦΕΚ Α΄ 343).

ΙΙ. ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

- α. Β.Δ. της 28ης Φεβρουαρίου 1835, σύμφωνα με το οποίο το νεοελληνικό κράτος διατήρησε σε ισχύ το Βυζαντινό - Ρωμαϊκό Δίκαιο (γνωστό στη Δυτική Ευρώπη με το νεολογισμό Corpus juris civilis).
- β. Ν.Δ. 1991/1-12-1942 (ΦΕΚ Α΄ 302/1942) «περί κυρώσεως τροποποιήσεως του Καταστατικού της Τραπέζης της Ελλάδος».
- γ. Ν.18/1944 (ΦΕΚ Α΄ 14/10.11.1944) «Περί νομισματικής διαρρυθμίσεως».
- δ. Ν. 2023/1952 (ΦΕΚ Α΄ 61/13-3-1952) «Περί λήξεως της μετά της Γερμανίας εμπολέμου καταστάσεως».
- ε. Ν. 3933/1959 «Περί αναστολής διώξεως εγκληματιών πολέμου» (Α΄ 31). Ο νόμος αυτός καταργήθηκε με το άρθρο 22 του ν. 3849/2010 (ΦΕΚ Α΄ 80).

4. ΥΠΑΓΩΓΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΣΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

4α. ΟΙ ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟΝ Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

Όπως διεξοδικώς έχει αναλυθεί ανωτέρω, οι απαιτήσεις της Ελλάδας έναντι της Γερμανίας από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο διακρίνονται σε δημόσιες και σε ιδιωτικές.

Με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών του 1919 ρυθμίσθηκαν, υπό τον τίτλο «Επανορθώσεις», όλες οι οφειλές της Γερμανίας έναντι των Συμμάχων, από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, (ΜΕΡΟΣ Η΄, ΤΜΗΜΑ Α΄, άρθρα 231 έως 244). Στο άρθρο 231

ορίζεται ότι η Γερμανία αναγνωρίζει πως είναι υπεύθυνη «όλων των απωλειών και ζημιών» από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Στο άρθρο 232 ορίζεται ότι αυτή υποχρεούται στην πλήρη επανόρθωση όλων των απωλειών και ζημιών και προτάσσεται η ανάγκη επανόρθωσης *«πασών των προξενηθεισών ζημιών από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στον αστικό πληθυσμό και στην περιουσία του...»*, καθώς και *«εν γένει πασών των ζημιών, οι οποίες καθορίζονται στο προσαρτημένο υπ' αριθ. 1 Παράρτημα»*. Από τα διαλαμβανόμενα στα ανωτέρω άρθρα προκύπτει ότι η Γερμανία υποχρεούται να καταβάλει τόσο δημόσιες, όσο και ιδιωτικές επανορθώσεις.

Όπως προαναφέρεται, το ύψος των προβλεπομένων ανωτέρω επανορθώσεων διαμορφώθηκε σύμφωνα με το Σχέδιο Young, η εκτέλεση του οποίου κυρώθηκε με τη Συμφωνία της Χάγης στις 20-1-1930, αλλά δεν ολοκληρώθηκε, λόγω της διακοπής με το «Χρεοστάσιο Χούβερ – Moratorium Hoover» τον Ιούνιο του 1931 και του επακολουθήσαντος Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η εξέταση του θέματος των οφειλόμενων από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στην Ελλάδα επανορθώσεων από την Γερμανία αναβλήθηκε, όπως ρητά προβλέπεται στην παρ. 1 του άρθρου 5 της Συμφωνίας του Λονδίνου του 1953, στην οποία ορίζεται ότι η εξέταση των κυβερνητικών απαιτήσεων έναντι της Γερμανίας, από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αναβάλλεται μέχρι τον οριστικό γενικό διακανονισμό του ζητήματος αυτού. Δεδομένου ότι ρητώς προβλέπεται στο Παράρτημα VIII της Συμφωνίας του Λονδίνου ότι δεν επιτρέπεται ουδεμία διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 5 της Συμφωνίας επί των εξωτερικών γερμανικών χρεών να ερμηνευθεί ως θίγουσα υφιστάμενα δικαιώματα...προ της υπογραφής της τελευταίας αυτής Συμφωνίας, είναι αδιαμφισβήτητο ότι δεν θίγονται οι προκύπτουσες από τη Συνθήκη των Βερσαλλιών 1919 και τη Συμφωνία της Χάγης την 20-1-1930 απαιτήσεις της Ελλάδας.

Από τον συνδυασμό των ανωτέρω με τις διατάξεις της από 13-6-1974 ελληνογερμανικής Σύμβασης, η οποία ρύθμισε ειδικά μόνον απαιτήσεις ιδιωτών από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο κατά την περίοδο ουδετερότητας της Ελλάδας, συνάγεται ότι παραμένουν ενεργές οι λοιπές, δημόσιες και ιδιωτικές, απαιτήσεις της Ελλάδας από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, που γεννήθηκαν κατά τη διάρκεια της εμπολέμης κατάστασης μεταξύ Ελλάδας και Γερμανίας και δεν έχουν καταβληθεί μέχρι σήμερα.

Επομένως, η Γερμανία υποχρεούται να καταβάλει τις μη καταβληθείσες, βάσει της ανωτέρω διμερούς Σύμβασης δημόσιες και ιδιωτικές επανορθώσεις, προερχόμενες από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, που οφείλει.

4β. ΟΙ ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟΝ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

Όπως διεξοδικώς έχει αναλυθεί ανωτέρω, οι απαιτήσεις της Ελλάδας έναντι της Γερμανίας και από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο διακρίνονται σε δημόσιες και σε ιδιωτικές.

4β Α: Δημόσιες αξιώσεις από πολεμικές ζημιές

Οι δημόσιες ζημιές διακρίνονται: α. σε ζημιές που προέρχονται από βλάβες σε υλικά αγαθά, οφειλόμενες σε διάφορες αιτίες και β. σε ζημιές που προέρχονται από πιστώσεις καταβληθείσες στις Αρχές Κατοχής και ειδικότερα στη Γερμανία.

α. Ζημιές που προέρχονται από βλάβες σε υλικά αγαθά

Οι ζημιές αυτές αφορούν κυρίως ζημιές στις υποδομές, στο φυσικό πλούτο, στις προερχόμενες από την μετατροπή νομισμάτων σε χρυσό και ασήμι κ.λπ., όπως διεξοδικώς αναλύθηκαν ανωτέρω.

Οι ανωτέρω ζημιές, που σαφώς προήλθαν από ΠΑΡΑΝΟΜΕΣ πράξεις του Γ΄ Ράιχ και των οργάνων του, αποτελούν παραβάσεις των άρθρων 43 και επόμενα του Κανονισμού των Νόμων και Εθίμων του κατά ξηράν πολέμου, που αποτελεί Παράρτημα της Σύμβασης της Χάγης του 1907. Οι παραβάσεις αυτές συνεπάγονται, κατά το άρθρο 3 της Σύμβασης, υποχρέωση του κατέχοντος Κράτους προς αποζημίωση του κατεχομένου Κράτους και των υπηκόων του (άρθρα 55 και 56 της Σύμβασης). Οι παραβάσεις αυτές συνιστούν διεθνή αδικοπραξία του κατέχοντος Κράτους, που επισύρει, από την τέλεσή της, τη διεθνή κρατική ευθύνη αυτού. Το Κράτος, που υφίσταται την παράνομη κατά το Διεθνές Δίκαιο επίθεση και τις σχετικές ζημιές, δικαιούται να αξιώσει πλήρη αποζημίωση. Ο εν λόγω πόλεμος, όπως κρίθηκε στο σύνολό του με τις αποφάσεις του Διεθνούς Στρατιωτικού Δικαστηρίου της Νυρεμβέργης, ήταν «μη νόμιμος», επιθετικός και, ως εκ τούτου, η γερμανική (όπως και η ιταλική και η βουλγαρική) κατοχή τμημάτων της Ελληνικής Επικράτειας υπήρξε πράξη παράνομη, ακόμη και κατά το Διεθνές Δίκαιο που προϋπήρχε του 1941.

Περαιτέρω, η υποχρέωση της Γερμανίας να επανορθώσει τις ανωτέρω υλικές ζημιές, λόγω των παράνομων πράξεων του Γ΄ Ράιχ και των οργάνων του, προκύπτει και από τις διατάξεις του άρθρου 2 παρ. Α΄ της Συμφωνίας των Παρισίων του 1946, δεδομένου ότι αυτές (ζημιές) εμπίπτουν στα εκτιθέμενα είδη των απαιτήσεων, που καλύπτονται από τα μερίδια των επανορθώσεων της Συμφωνίας, κατά το άρθρο 1 αυτής.

Οι ανωτέρω απαιτήσεις της Ελλάδας έναντι της Γερμανίας παραμένουν ενεργές και απαιτητές και μετά τη Συμφωνία του Λονδίνου του 1953, καθόσον, σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 2 αυτής, η εξέτασή τους αναβλήθηκε «μέχρι τον οριστικό διακανονισμό του προβλήματος των επανορθώσεων». Εξ άλλου, ο Ν. 2023/1952 είναι σαφής ως προς το ότι ο διακανονισμός των προκυψάντων ζητημάτων και διαφορών με τη Γερμανία θα γίνει με τη Συνθήκη Ειρήνης με την Ελλάδα. Τέτοια όμως Συνθήκη μεταξύ των δύο Κρατών δεν έχει εισέτι συναφθεί. Περαιτέρω, δεδομένου ότι η «Συνθήκη 2+4» δεν έχει έννομες συνέπειες για την Ελλάδα, το ζήτημα τούτο παραμένει γι' αυτήν ανοιχτό και, συνεπώς, η Ελληνική Κυβέρνηση διατηρεί το δικαίωμα να προβάλει έναντι της Γερμανίας όλες τις απαιτήσεις της, που προέρχονται από υλικές βλάβες.

β. Ζημίες που προέρχονται από πιστώσεις καταβληθείσες στη Γερμανία

Όπως έχει διεξοδικώς αναλυθεί ανωτέρω, η Συμφωνία μεταξύ της Γερμανίας και της Ιταλίας, που είχε συναφθεί στη Δημοσιονομική Διάσκεψη των Αντιπροσώπων του Άξονος στη Ρώμη τον Ιανουάριο του 1942, για τη διάθεση από την Ελληνική Κυβέρνηση προς τα στρατεύματα κατοχής ποσών πέραν των εξόδων κατοχής (1,5 δισεκατομμυρίου δραχμές) συνιστά σύμβαση δανείου (κατοχικό) μέσω λογαριασμών πιστώσεων – χρεώσεων, το οποίο λόγω της μη συνυπογραφής του από την Ελλάδα και της εκ των υστέρων (κατόπιν ανακοίνωσης – γνωστοποίησής του) συμμόρφωσής της (Ελλάδας) προς τους όρους του χαρακτηρίζεται ως αναγκαστικό. Διεξοδικώς, επίσης, έχει αναλυθεί ανωτέρω ότι ρητώς και σαφώς οι ίδιες οι Αρχές Κατοχής, κάνοντας καθ' όλη την διάρκεια της κατοχικής περιόδου κατά τις αναλήψεις των ποσών αυτών του δανείου σαφή διάκριση στα έγγραφά τους, μεταξύ των «εξόδων κατοχής» και των «πιστώσεων», έχουν αναγνωρίσει ότι οι αναλήψεις αυτές δεν αφορούσαν έξοδα κατοχής, αλλά πιστώσεις για την αντιμετώπιση γενικότερων αναγκών των Κυβερνήσεών τους (άλλωστε σαφή έμπρακτη αναγνώριση συνιστά και η λειτουργία και σύσταση των εταιρειών DEGRIGES και SACIG).

Η επιλεγείσα από τις Δυνάμεις του Άξονα τακτική της σύναψης συμφωνίας με την Ελλάδα ΔΕΝ καθιστά τις πιστώσεις αυτές «συμβατές» δαπάνες κατοχής, βάσει του Διεθνούς Δικαίου. Κατά πρώτον, διότι έγιναν κατά τη διάρκεια του πολέμου και της κατοχής και ήταν απολύτως δυσανάλογες με τις οικονομικές δυνατότητες της Ελλάδας και κατά δεύτερον, διότι έλαβαν χώρα, παρά τις απέλπιδες προσπάθειες της Ελληνικής Κυβέρνησης, η οποία ασκούσε πιέσεις προς τις Δυνάμεις του Άξονα, προκειμένου να επιτύχει τη μείωση των εξόδων αυτών, κατ' αποτέλεσμα όμως ανεπιτυχώς, αφού όλες οι συμβάσεις αυτές περιείχαν όρους δυσμενέστατους για την

Ελλάδα, τους οποίους ουδέποτε θα αποδεχόταν, εάν δεν ήταν εξαναγκασμένη προς τούτο.

Η διαρκώς αυξανόμενη χρηματοδότηση των Αρχών Κατοχής είχε ως αποτέλεσμα την πρόκληση ογκώδους και ανεξέλεγκτου πληθωρισμού, την υπέρμετρη επιβάρυνση της Ελληνικής Οικονομίας, την εξάρθρωση του συστήματος των εσόδων του Ελληνικού Κράτους και τελικώς την εξαθλίωση της ελληνικής οικονομίας μέχρι την πλήρη καταστροφή της.

Οι Συμφωνίες της Ρώμης, μεταξύ Γερμανίας και Ιταλίας, δύναται να χαρακτηρισθούν ως ανήκουσες στις κατηγορίες των συνθηκών υπέρ και σε βάρος τρίτων, σύμφωνα με τα άρθρα 34, 35 και 36 της Σύμβασης της Βιέννης για την ερμηνεία των Διεθνών Συνθηκών. Από τις ανωτέρω διατάξεις, που αντανακλούν διεθνές εθιμικό δίκαιο, προκύπτει ότι Διεθνής Συνθήκη δεν δημιουργεί υποχρεώσεις ή δικαιώματα για τρίτο κράτος, χωρίς τη συναίνεσή του. Η συναίνεση αυτή τεκμαίρεται εφ' όσον δεν υπάρχει ένδειξη περί του αντιθέτου, εκτός εάν άλλως ορίζει η συνθήκη. Σε κάθε περίπτωση, τόσον η αρχική Συμφωνία, όσον και οι μεταγενέστερες τροποποιήσεις της, στις οποίες μετείχε και η Ελλάδα, δεν αποτελούν προϊόν ελεύθερης βούλησης, αλλά η συμμετοχή της Χώρας - και η εκ τούτου «αποδοχή» τους - επιβλήθηκε σε αυτή εξαναγκαστικώς, αφού αυτή δεν είχε την επιλογή να αρνηθεί. Είναι αδιαμφισβήτητο το γεγονός ότι η πενόμενη Ελλάδα αδυνατούσε να «χρηματοδοτήσει», δηλαδή να δανείσει, οποιοδήποτε άλλο Κράτος. Επομένως, οι διαδοχικές υπό συμβατικό ένδυμα «συμφωνίες», στις οποίες αναγκαστικά προσχώρησε η Ελλάδα, δύναται να θεωρηθούν ως *sui generis* πιστωτικές συμβάσεις, επιβληθείσες στην Ελλάδα «δικαίω πολέμου». Αν και η δι' εξαναγκασμού επιβολή των εν λόγω συμβάσεων συνιστά ελάττωμα, αυτό δεν δύναται να το επικαλεσθεί ο συμβαλλόμενος που δημιούργησε τον εξαναγκασμό (η Γερμανία εν προκειμένω). Κατά συνέπεια η Ελλάδα, η οποία εκπλήρωσε την επιβληθείσα παροχή της, δικαιούται να απαιτήσει την εκ μέρους της Γερμανίας επιστροφή των, χάριν πιστωτικής διευκόλυνσης, καταβληθέντων σε αυτή ποσών.

Επιπροσθέτως: Οι ανωτέρω πιστώσεις της Ελλάδας προς τη Γερμανία, στην πραγματικότητα αποτελούν πρόσθετα έξοδα κατοχής, τα οποία υπερέβαιναν κατά πολύ τα πράγματι αναγκαία για την Ελλάδα έξοδα και ήταν τελείως δυσανάλογα με την οικονομική δυνατότητα αυτής, με αποτέλεσμα η επιβολή τους να προσκρούει στους κανόνες διεθνούς δικαίου. Η όλη μεθόδευση, αυτή καθ' εαυτή, την οποία μετλήθη το Γ' Ράιχ, ασκώντας διά των οργάνων του, *jure imperii*, τις πράξεις αυτές, που προκάλεσαν την οικονομική αφαίμαξη της Ελλάδας, συνιστά παράβαση των ισχυουσών στο διεθνές δίκαιο αρχών της καλής πίστης, της ίσης μεταχείρισης κ.λπ., καθώς και ευθεία παράβαση της Σύμβασης και του Κανονισμού της Χάγης του 1907

και, συγκεκριμένα, των άρθρων 48, 49 και 52. Τονίζεται, ότι στο άρθρο 52 ο Κανονισμός προβλέπει ότι πρέπει να υφίσταται αναλογία των εισφορών του κατεχόμενου κράτους προς τους πόρους αυτού για την κάλυψη των αναγκών των κατεχουσών Δυνάμεων.

Επομένως, λόγω της ως άνω αδικοππραξίας, η Γερμανία υπέχει διεθνή ευθύνη για αποκατάσταση της ζημίας της Ελλάδας, από την πέραν των νομίμων εξόδων κατοχής χρηματοδότηση της πρώτης από τη δεύτερη. Σε κάθε περίπτωση, όμως, επειδή οι υποχρεώσεις που ανέλαβε η Γερμανία, βάσει των ανωτέρω αναγκαστικών συμβάσεων ουδέποτε τηρήθηκαν, αφού τα όργανα αυτής, επικαλούμενα διάφορες, άγνωστες στην Ελλάδα, διαταγές της Γερμανικής Κυβέρνησης, ενεργούσαν και πέραν των συμφωνηθέντων και απαιτούσαν ανεξέλεγκτα την καταβολή υπέρογκων ποσών, τα οποία προφανώς εκφεύγουν οποιασδήποτε συμβατικής ρύθμισης, γεννάται αξίωση αδικαιολογήτου πλουτισμού εις βάρος της Γερμανίας για τα ποσά που καταβλήθηκαν σ' αυτήν και υπερβαίνουν τα εκάστοτε «συμβατικώς» ορισθέντα.

Οι αξιώσεις της Ελλάδας για επιστροφή των καταβληθέντων μέσω της Τραπέζης της Ελλάδος ποσών στη Γερμανία υπάγονται στη ρύθμιση του άρθρου 5 παρ. 2 της Συμφωνίας του Λονδίνου για τα γερμανικά εξωτερικά χρέη. Σημειωτέον ότι η Τράπεζα της Ελλάδος ενεργούσε ως εντολοδόχος Ταμίας του Ελληνικού Δημοσίου και, επομένως, το δάνειο αφορά διαφορά μεταξύ Κρατών – Δημοσίων.

Τέλος, πρέπει να τονισθεί ότι, κατά το άρθρο 31 παρ. 3 β της Σύμβασης της Βιέννης του 1969, που αφορά την ερμηνεία των διεθνών συμβάσεων, έχει σημασία η πρακτική που ακολουθείται από τα συμβαλλόμενα στις διεθνείς συμβάσεις Κράτη. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η Γερμανία, ενώ έκανε αρχικώς διάκριση μεταξύ των εξόδων κατοχής και των πιστώσεων και απαιτούσε την ύπαρξη αντίστοιχων χωριστών λογαριασμών, εν συνεχεία αρνούνταν σταθερά την εξόφληση των προς αυτή γενομένων καταβολών, προς αποφυγή εκπλήρωσης της σχετικής υποχρέωσής της. Περαιτέρω, ενώ μέχρι την ενοποίηση της Γερμανίας το έτος 1990 η Γερμανική Κυβέρνηση επεκαλείτο σταθερά, την χάριν αυτής τεθείσα αναστολή – αναβολή κατ' άρθρο 5 παρ. 2 της Συμφωνίας του Λονδίνου, μετά τη Συνθήκη 2+4 της Μόσχας το 1990, αρνείται ακόμα και να συζητήσει το θέμα της επιστροφής των ως άνω πιστώσεων με το πρόσχημα της παρόδου μακρού χρόνου από το τέλος του πολέμου. Η συμπεριφορά αυτή είναι αντίθετη στο Διεθνές Δίκαιο και αποτελεί ιδίως παραβίαση της αρχής της καλής πίστης που ισχύει στις διεθνείς σχέσεις.

β1. Για το έντοκο των ελληνικών απαιτήσεων από τις πιστώσεις

Παρά το γεγονός ότι τα απαιτούμενα από τη Γερμανία ποσά, βάσει της Συμφωνίας της 14-3-1942, κατετίθεντο σε άτοκο λογαριασμό, χωρίς ρητή πρόβλεψη περί επιστροφής ή/και τοκοφορίας τους, εν τούτοις, η περιεχόμενη στην από 23-3-1942 γερμανική ρηματική διακοίνωση πρόβλεψη (περί της δυνατότητας μελλοντικής οριστικής διευθέτησης του ζητήματος) πρέπει να θεωρηθεί ως αναγνώριση και δέσμευση της Γερμανίας για την επιστροφή των σχετικών πιστώσεων. Επομένως, λαμβάνοντας υπ' όψιν το αναμφισβήτητο δεδομένο ότι η εκ μέρους της Ελλάδας χρηματοδότηση της Γερμανίας δεν αφορούσε την εξυπηρέτηση αναπτυξιακών ή άλλων νόμιμων σκοπών, αλλά την αναγκαστική δανειοδότηση των εν γένει πολεμικών αναγκών της Γερμανίας, πρέπει να θεωρηθεί ότι η - προς επιστροφή των καταβληθέντων - υποχρέωση της Γερμανίας συμπεριλαμβάνει και το, υπό συνθήκες αγοράς, έντοκο της επιστροφής του κεφαλαίου.

Σχετικώς με το κατοχικό δάνειο είναι αβάσιμο και αστήρικτο να υποστηριχθεί ότι η μεταπολεμική οικονομική κατάσταση της Γερμανίας δεν επέτρεπε την, έστω και σταδιακή, εξόφληση των συναφών ελληνικών απαιτήσεων. Εξάλλου, είναι δεδομένο ότι η Ελλάδα δεν είχε τη δυνατότητα, τόσο στην αμέσως μεταπολεμική περίοδο, όσον και μετά τη Συμφωνία του Λονδίνου του 1953, να διεκδικήσει την επιστροφή του δανείου.

Συνεπώς και στη μία και στην άλλη περίπτωση η Γερμανία ήταν και είναι υποχρεωμένη να καταβάλει τόκους για όσο χρονικό διάστημα δεν εκπληρώνει τις υποχρεώσεις της.

4β Β: Ιδιωτικές αξιώσεις από πολεμικές ζημιές

Στις ζημιές αυτές περιλαμβάνονται ο θάνατος, ο τραυματισμός, η ομηρεία, η καταναγκαστική εργασία προσώπων στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης, οι περιουσιακές βλάβες πολιτών (ζημιές σε ιδιωτικές περιουσίες από την καταστροφή πόλεων και χωριών σε ολόκληρη την Ελλάδα, ζημιές αγροτικού πληθυσμού, ζημιές στην κτηνοτροφία κ.λπ.), όπως διεξοδικώς αναλύθηκαν ανωτέρω.

Οι ανωτέρω ζημιές, που σαφώς προήλθαν από ΠΑΡΑΝΟΜΕΣ πράξεις του Γ' Ράιχ και των οργάνων του, αποτελούν παραβάσεις του άρθρου 3 της Σύμβασης της Χάγης του 1907 και του Κανονισμού αυτής, ιδίως των άρθρων 43, 46, 47 και 56.

Ειδικότερα:

α. Σε περίπτωση θανάτου προσώπου η επιτιθέμενη ή κατέχουσα Δύναμη οφείλει να καταβάλει ως αποζημίωση στους στενούς συγγενείς του νεκρού τα έξοδα

της κηδείας, τη διατροφή που οι τελευταίοι θα ελάμβαναν από τον νεκρό, εξατομικευμένα σε κάθε περίπτωση, καθώς και χρηματική ικανοποίηση λόγω ψυχικής οδύνης, που υπέστησαν από το θάνατο του προσφιλούς τους προσώπου.

β. Σε περίπτωση τραυματισμού προσώπου, ομηρείας κ.λπ. το υπεύθυνο κατά το Διεθνές Δίκαιο Κράτος οφείλει να αποζημιώσει τον τραυματία για τα έξοδα θεραπείας του και για το εισόδημα που απώλεσε ή πρόκειται στο μέλλον να απωλέσει και να αποκαταστήσει την ηθική του βλάβη.

γ. Σε περίπτωση υλικών ζημιών, δικαίωμα αποζημίωσης έχουν οι ιδιοκτήτες αγαθών, που υπέστησαν με οποιονδήποτε τρόπο βλάβη, όπως διαρπαγή, επίταξη, δήμευση από την κατέχουσα δύναμη ή καταστροφή των αγαθών κατά τις εχθροπραξίες, είτε στη διάρκεια της γερμανικής εισβολής, δεδομένου ότι ο συγκεκριμένος πόλεμος έχει κριθεί ως «μη νόμιμος», είτε στη διάρκεια της κατοχής, συνήθως στα πλαίσια αντιποίνων κατά του άμαχου πληθυσμού (είναι χαρακτηριστικό ότι οι γερμανικές δυνάμεις πυρπόλησαν περισσότερα από 1000 ελληνικά χωριά). Ομοίως, αποζημίωση οφείλεται σε όσους υποχρεώθηκαν να «πωλήσουν» προς τις δυνάμεις κατοχής διάφορα αγαθά (συνήθως τρόφιμα ή υφαντουργικά κ.ά.), σε τιμές που αυθαίρετα καθορίζονταν από τις τελευταίες ή από όργανά τους (π.χ. την εταιρία DEGRIGES) ή σε τιμές που εκφράζονταν σε υπερπληθωριστικό χρήμα (οπότε το αντίτιμο στην πράξη ισούτο με μηδέν) ή υποχρεώθηκαν να «ανταλλάξουν» τα προϊόντα τους κατά το σύστημα του clearing. Περαιτέρω, τα κατά τα ανωτέρω ζημιωθέντα πρόσωπα έχουν δικαίωμα να απαιτήσουν χρηματική ικανοποίηση, λόγω ηθικής βλάβης.

δ. Σε περίπτωση καταναγκαστικής εργασίας, αποζημίωση οφείλεται στα πρόσωπα που επιστρατεύτηκαν προς τούτο, η οποία υπολογίζεται ανάλογα προς την αξία της εργασίας που προσέφεραν. Περαιτέρω, τα κατά τα ανωτέρω ζημιωθέντα πρόσωπα έχουν δικαίωμα να απαιτήσουν χρηματική ικανοποίηση, λόγω ηθικής βλάβης.

Σε περίπτωση που ο φορέας του δικαιώματος προς αποζημίωση έχει ήδη αποβιώσει (όπως εν προκειμένω συμβαίνει μετά την παρέλευση 70 και πλέον ετών), το δικαίωμά του μεταβιβάζεται στους κληρονόμους του, βάσει του ισχύοντος, κατά το χρόνο του θανάτου του κληρονομούμενου, εσωτερικού δικαίου.

4β Γ: Ειδικότερα θέματα ιδιωτικών αξιώσεων από πολεμικές ζημιές

1. Το ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο της καταναγκαστικής εργασίας

Είναι αξιοσημείωτο ότι στην ελληνική πρακτική δεν έχει καθόλου αναδειχτεί το ζήτημα της καταναγκαστικής εργασίας, η οποία αποτέλεσε την αιχμή του δόρατος της ιταλικής νομολογίας. Στο πεδίο του Δικαίου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, η καταναγκαστική εργασία απαγορεύεται από πληθώρα διεθνών συμβάσεων. Στο χώρο του διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου (δικαίου των ενόπλων συρράξεων), ήδη κατά την προπολεμική περίοδο, τα άρθρα 23§2 και 52 των Κανονισμών της Δ΄ Σύμβασης της Χάγης (1907) απαγόρευαν την επιστράτευση του τοπικού πληθυσμού για καταναγκαστικά έργα είτε πολεμικού είτε μη στρατιωτικού χαρακτήρα.

Παράλληλα, σήμερα, η Δ΄ Σύμβαση της Γενεύης (1949), άρθρα 40, 51 και 52, απαγορεύει ρητά τέτοιες πρακτικές, με εξαίρεση τις περιπτώσεις όπου η κοινή ωφέλεια της κατεχόμενης ζώνης απαιτεί μια χρονικά περιορισμένη επίταξη υπηρεσιών.

Κατά δε το Διεθνές Ποινικό Δίκαιο, η καταναγκαστική εργασία συνιστά βαρύτατο αδίκημα, το οποίο τυποποιήθηκε στο άρθρο 6 του Χάρτη της Νυρεμβέργης, ως έγκλημα κατά της ανθρωπότητας. Μάλιστα στο πλαίσιο της Δίκης της Νυρεμβέργης, 13 κατηγορούμενοι καταδικάστηκαν για το αδίκημα αυτό, μεταξύ των οποίων ο Γκέρινγκ και η Κρυντ. Στη «*δίκη των βιομηχάνων*» καταδικάστηκαν για τα εγκλήματα της υποδούλωσης και της εκμετάλλευσης προσώπων, υπό καθεστώς καταναγκαστικής εργασίας για ίδιο πλουτισμό, πρόσωπα που κατείχαν κεντρική θέση στη βαριά γερμανική βιομηχανία (Krupp, Farben, Flick κ.λπ.).

Αξιοσημείωτο είναι ότι, και σε επίπεδο ιστορικό, το ζήτημα της καταναγκαστικής εργασίας παρέμεινε στο περιθώριο, αν και υπήρξε από τους βασικούς μοχλούς της ναζιστικής πολιτικής, που περιφρονούσε την ανθρώπινη υπόσταση, ακόμη και του γερμανικού λαού. Πόσο μάλλον των άλλων λαών, ιδιαίτερα των «μη Αρείων υπανθρώπων», όπως οι Εβραίοι και οι Ρομά, αλλά και οι άρρωστοι, οι «διαφορετικοί», οι ανήμποροι για εργασία, τα παιδιά και οι γέροι, καθώς και οι αντι-Ναζί, οι οποίοι προορίζονταν για εξόντωση, πριν ακόμη σταλούν στα στρατόπεδα θανάτου.

Η άμεση θανάτωση των κρατουμένων, στερούσε το Γ΄ Ράιχ από έναν πολύτιμο όσο και απάνθρωπο πόρο: την καταναγκαστική εργασία. Με νόμο του Χίτλερ, ήδη από το 1935, είχε καθιερωθεί η υποχρεωτική εξάμηνη θητεία των Γερμανών νέων 18-25 ετών στις φάμπρικες και τους δρόμους της Υπηρεσίας Εργασίας. Ο «πληρεξούσιος για την Εργασία» υποστράτηγος των SS Φριτς Τοτ

αναλαμβάνει το Μάρτιο του 1940 το χαρτοφυλάκιο του Υπουργείου Υποδομών, Εξοπλισμών και Πολεμοφοδίων. Μπροστά στις πελώριες ανάγκες των εξοπλιστικών και κατασκευαστικών του έργων, ο υπουργός μεταμορφώνει την Οργάνωσή του σε παραστρατιωτικού τύπου υπηρεσία και εφαρμόζει μαζικά την καταναγκαστική εργασία. Η *Οργάνωση Τοτ* μετέτρεψε σε δούλους αιχμάλωτους πολέμου, κρατούμενους, αλλά και σκλαβωμένους πληθυσμούς, γενικεύοντας την καταναγκαστική εργασία σε όλη τη ναζιστική επικράτεια.

Στην Ελλάδα, το βασικό πρόβλημα των αρχών Κατοχής ήταν να δουλέψει και πάλι η παραγωγική μηχανή, ώστε να προωθηθούν στο Ράιχ οι πρώτες ύλες που είχαν εξασφαλιστεί, με συμβάσεις ανάμεσα σε ελληνικές και γερμανικές επιχειρήσεις, να πραγματοποιηθούν διάφορα έργα στρατιωτικής υποδομής, αλλά και να συντηρηθούν οι γερμανικές μονάδες.

Τα σημαντικότερα από τα μεταλλεία της Μακεδονίας στη γερμανική ζώνη κατοχής ήταν ιδιωτικά. Οι εκπρόσωποι των γερμανικών βιομηχανιών, αμέσως μετά την κατάληψη της Ελλάδας, απέκτησαν τον έλεγχο των μεταλλείων είτε με συμμετοχή στο κεφάλαιο της επιχείρησης είτε με τη σύναψη πολυετών συμβολαίων με τους ιδιοκτήτες τους για την προμήθεια των μεταλλευμάτων. Πολύ σύντομα, η εξαγωγή μεταλλευμάτων στη Γερμανία απέκτησε εξαιρετική σημασία και κάλυψε σημαντικό μέρος των αναγκών της πολεμικής βιομηχανίας του Ράιχ, καθώς ήταν αποκομμένη από τη διεθνή αγορά. Οι εξαγωγές ελληνικού χρωμίου το 1943 ανήλθαν στο 27% των συνολικών αναγκών της Γερμανίας στο μέταλλευμα αυτό. Την ίδια χρονιά, όμως, η παραγωγή παρουσίασε κάμψη λόγω της δράσης των ανταρτών.

Η σημασία των μεταλλείων για τους Γερμανούς διαφαίνεται και από τις εκθέσεις των αρμόδιων γερμανικών αρχών προς τη διοίκηση τους. Από τον πρώτο κιόλας καιρό ο στρατιωτικός διοικητής Θεσσαλονίκης Αιγαίου καλούσε όλους τους άρρενες ανέργους να εργαστούν, αν τους το ζητήσουν οι αρχές Κατοχής «*επ' αμοιβής ή άνευ αμοιβής ή (να προσφέρουν) αναγκαστική εργασία*». Αν αρνούνταν, θα κλείνονταν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης «*προς εκπαιδευτικήν χρησιμοποίησιν*». Για να μην «*πολιτικοποιηθούν οι άνεργοι και σπρωχθούν στην αγκαλιά της κομμουνιστικής και της εχθρικής προς τους Γερμανούς προπαγάνδας*», ο Γενικός Επιθεωρητής Μακεδονίας, με υπόδειξη του Γερμανού διοικητή, διέταξε τον Νοέμβριο του 1941 την ένταξη των ανέργων σε φάλαγγες εργασίας, που θα εκτελούσαν δημόσια έργα, με αμοιβή «*ζεστό φαγητό*» και ένα «*μέτριο μισθό*».

Στις επιστρατεύσεις για εργασία πρέπει να συμπεριλάβουμε και όσες αφορούσαν στη φύλαξη σιδηροδρομικών γραμμών από δολιοφθορές, αν και δεν εντάσσονταν στην «*εργασιακή πολιτική*» των αρχών κατοχής, αλλά σε αυτή των αντιποίνων.

Από το καλοκαίρι του 1942, άρχισε να ελαττώνεται ο αριθμός όσων ενδιαφέρονταν να στρατολογηθούν ως εργάτες. Παρουσιάστηκε έλλειψη εργατικού δυναμικού στα μεταλλεία, που κάλυπταν ανάγκες του Ράιχ και των γερμανικών στρατευμάτων στη Θεσσαλονίκη. Η απροθυμία αυτή οφειλόταν στις άθλιες συνθήκες εργασίας, στο χαμηλό μεροκάματο, αλλά και στη δράση του Εργατικού Ε.Α.Μ..

Οι Γερμανοί τον Νοέμβριο και τον Δεκέμβριο του 1942 κάλεσαν τους άντρες που γεννήθηκαν από το 1912 έως το 1921 και τις στρατιωτικές κλάσεις 1925 - 1932 και 1943 - 1944. Οι παραπάνω διαταγές των Γερμανών για «υποχρεωτική εργασία» προκάλεσαν τη διαμαρτυρία του γενικού διευθυντή Νομαρχιών Μακεδονίας, Αθανάσιου Χρυσόχου, που ζήτησε να μην εξαιρούνται οι Εβραίοι από την υποχρεωτική εργασία, δίνοντας το έναυσμα για τα πρώτα αντιεβραϊκά μέτρα.¹ Έτσι δόθηκε και μία λύση στους Γερμανούς για να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα της φυγής των εργατών από τα μεταλλεία χρωμίου, παρότι αποδείχτηκε ότι δεν ήταν η πλέον ενδεδειγμένη, καθώς οι Εβραίοι που οδηγήθηκαν σε αυτά δεν ήταν σε θέση να αποδώσουν, λόγω των κακουχιών και της ταλαιπωρίας που είχαν υποστεί και επειδή δεν ήταν ειδικευμένοι εργάτες.

Λίγο αργότερα, στις 30 Ιανουαρίου 1943, ο Γερμανός διοικητής ΝΑ Ευρώπης επέβαλε γενική υποχρέωση εργασίας στον ελληνικό πληθυσμό, ηλικίας 16 - 45 ετών. Πρόκειται για την απόπειρα εισαγωγής στην Ελλάδα της πολιτικής επιστράτευσης, λίγους μήνες πριν την επιβολή της στις κατεχόμενες χώρες της Δ. Ευρώπης.²

Οι φήμες ότι οι Γερμανοί θα προχωρούσαν σε πολιτική επιστράτευση προκάλεσαν μαζικές διαδηλώσεις διαμαρτυρίας και απεργίες σε Θεσσαλονίκη, Αθήνα και άλλες πόλεις. Ήδη, από τον Απρίλιο του 1942 έχει ξεσπάσει η πρώτη μεγάλη πανελλαδική απεργία των δημοσίων υπαλλήλων με οικονομικά αιτήματα. Από τον Σεπτέμβριο του 1942, όλο το 1943, αλλά και το 1944 στη Θεσσαλονίκη, απεργούσαν κατά διαστήματα εργάτες και δημόσιοι υπάλληλοι, με οικονομικά αιτήματα στην αρχή, που συμπληρώθηκαν από πολιτικά, πρώτα για την πολιτική επιστράτευση, και στη συνέχεια, για την επέκταση της βουλγαρικής κατοχής στη Μακεδονία ή τη διάλυση των Ταγμάτων Ασφαλείας. Την οργάνωση και τον συντονισμό των κινητοποιήσεων είχε το Εργατικό Ε.Α.Μ..

Οι Γερμανοί συγκατένευσαν σε μισθολογικές αυξήσεις τον Μάρτιο και τον Απρίλιο του 1943, μέτρο που έφερε μια μικρή μόνο βελτίωση στο πρόβλημα

¹ Φλάισερ, *Στέμμα και Σβάστικα. Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης 1941 -1944*, τ. β, Παπαζήσης, Αθήνα 1995, σ. 303 - 304, όπου παραπέμπει στο St – ABerlin: 3 P(k) Js 10/60, τ. IV, φυλ. 191: ChefSiPo/SDIVB4b 2427/42 geh (1148), 18.8.1942 // κ.ά.

² Χατζηιωσήφ, «Η ελληνική οικονομία...», ό.π., τ. γ2, σ. 205.

εργατικού δυναμικού που αντιμετώπιζε η Βέρμαχτ και το οποίο επιδεινώθηκε τις επόμενες χρονιές. Από τον Αύγουστο του 1943, χρησιμοποιήθηκαν μέχρι και αιχμάλωτοι πολέμου, ενώ το 1944 η έλλειψη εργατών ήταν τόσο αισθητή, ώστε να συλλαμβάνονται οι άνεργοι και να μεταφέρονται σε στρατόπεδα εργασίας. Στο τέλος της Κατοχής, οι Γερμανοί και η εργοδοσία δεν μπορούσαν να ελέγξουν το εργατικό προσωπικό.

2. Ο εξανδραποδισμός των Εβραίων της Θεσσαλονίκης

Η πρώτη, καταφανής κίνηση των γερμανικών αρχών εναντίον των Εβραίων της Θεσσαλονίκης υποκινήθηκε από Έλληνες δωσίλογους, πριν ακόμη εφαρμοσθούν οι φυλετικοί νόμοι της Νυρεμβέργης και αρχίσει ο εκτοπισμός τους. Στις 11-7-1942, διατάχθηκαν οι άρρενες μεταξύ των ηλικιών 18 - 45 να συγκεντρωθούν στην Πλατεία Ελευθερίας, όπου οι Ναζί τους βασάνισαν και τους ταπείνωσαν επί ώρες. Ο προϊστάμενος σύμβουλος της στρατιωτικής διοίκησης στην πόλη, Φρίντριχ Χάινε (που είχε αντικαταστήσει τον Καρλ Μάρμπαχ πριν από την άφιξη του Μαξ Μέρτεν), διέταξε την επίσημη απογραφή των ικανών για εργασία αρρένων Εβραίων (από 18 ως 45 χρόνων) που θα έπρεπε να δουλέψουν σε στρατιωτικά έργα, τα οποία είχαν αναλάβει οι γερμανικές εταιρείες I. Müller και Bauteilung και η ειδικευμένη στην καταναγκαστική εργασία παραστρατιωτική «οργάνωση Todt».

Επιστρατεύθηκαν 3.500 άτομα για καταναγκαστικές εργασίες, 3.000 στην οδοποιΐα, 500 στην κατασκευή του αεροδρομίου του Σέδες και 34 στα μεταλλεία. Άλλη πηγή αναφέρει ότι ήταν συνολικά 5.000 οι Εβραίοι που χρησιμοποιήθηκαν στην κατασκευή δρόμων και στην εξόρυξη μεταλλευμάτων, μέχρι τον Οκτώβριο του 1942. Ο Μαξ Μέρτεν ανάγκασε την Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης (Ι.Κ.Θ.) να καταβάλει στη γερμανική διοίκηση λύτρα 2,5 δισ. δραχμών, μέχρι τις 15 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους. Τα απαίτησε με τη δικαιολογία να αυξηθούν οι μισθοί, ώστε να προσλάβουν Έλληνες χριστιανούς εργάτες και να αφήσουν ελεύθερους τους Εβραίους. Στα αρχεία της Τράπεζας της Ελλάδος εντοπίστηκαν επτά από τις επιταγές με τις οποίες έγινε η αποπληρωμή λύτρων ύψους 1.036.000.000 δρχ., από τον Νοέμβριο του 1942 έως και τον Ιανουάριο του 1943. Οι επιταγές είναι οπισθογραφημένες από τον Μαξ Μέρτεν και τους εντολοδόχους του.

Το γεγονός αυτό καταδεικνύει ότι απώτερος στόχος ήταν η απόλυτη οικονομική αφαιμάξη της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης (Ι.Κ.Θ.), πριν τη βέβαιη και προμεθοδευμένη εξόντωση των μελών της. Η Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης, στις επανειλημμένες δικαστικές προσφυγές της εναντίον του Γερμανικού κράτους, θεωρεί νομικά ορθή και απαραίτητη για τον υπολογισμό των

λύτρων την εφαρμογή του συντελεστή προσαρμογής που συμφωνήθηκε στις 22 Οκτώβριου 2002 από τη Διεθνή Επιτροπή «The International Committee on Holocaust Era Insurance Claims» (ICHEIC), ακολούθως της διεθνούς συμφωνίας που υπεγράφη στις 17 Ιουλίου 2000 στο Βερολίνο, μεταξύ της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, των ΗΠΑ, του Ισραήλ, Ευρωπαϊκών χωρών, καθώς και των άλλων Εβραϊκών οργανισμών για την ίδρυση του οργανισμού *Remembrance, Responsibility and Future*.

Η επιστροφή των λύτρων στην Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης δεν συνδέεται ούτε άμεσα, ούτε έμμεσα με οποιαδήποτε διμερή συμφωνία στη δεκαετία του '60 μεταξύ της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και κρατών - μελών της σημερινής Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από τον Μάρτιο μέχρι τον Αύγουστο του 1943 εκτοπίστηκαν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης 50.000 Έλληνες Εβραίοι μέσα σε 19 εμπορικούς συρμούς της Deutsche Reichsbahn. Οι Ναζί ανάγκασαν κάθε μελλοθάνατο/η να πληρώσει το εισιτήριο για το τρένο που τους οδηγούσε στον αφανισμό. Η Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης σε συνεργασία με την ομάδα πρωτοβουλίας από τη Γερμανία «*Το Τρένο της Μνήμης*» ζητεί από την Deutsche Bahn AG την άμεση επιστροφή των χρημάτων που αφαιρέθηκαν από τα θύματα. Την καλεί να μιμηθεί τη Γαλλική κρατική εταιρεία Σιδηροδρόμων Société des Chemins de fer Français (SNCF), που τον Δεκέμβριο του 2014 αποζημίωσε τους επιζώντες ή τους απογόνους όσων μετέφερε στα γερμανικά στρατόπεδα συγκέντρωσης. Η Deutsche Bahn AG όμως αρνείται, προβάλλοντας την ίδια δικαιολογία, ότι δηλαδή «*δεν είναι το γερμανικό κράτος*» και δεν είναι υπόλογη.

3. Οι παλινωδίες στις δικαστικές υποθέσεις της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης

Σύμφωνα και με την υπ' αρ. 853/2009 απόφαση του Αρείου Πάγου, οι γερμανικές αρχές παραπλάνησαν και εξαπάτησαν τις αρχές της Ισραηλιτικής Κοινότητας, διαβεβαιώνοντας ότι, έναντι λύτρων 2,5 δισ. δραχμών, θα απελευθερώνονταν άρρενα μέλη της από τα καταναγκαστικά έργα, ενώ ήδη είχε πεθάνει το 12% από τις κακουχίες. Οι Γερμανικές Δυνάμεις Κατοχής απελευθέρωσαν όσα μέλη της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης επέζησαν των απάνθρωπων συνθηκών εργασίας, για να τα στείλουν στη συνέχεια στα στρατόπεδα θανάτου.

Μετά από αρκετές δικαστικές περιπέτειες, η υπόθεση έφθασε και πάλι στον Άρειο Πάγο, ο οποίος με την υπ' αρ. 2013/2013 απόφασή του, επικύρωσε τη νομολογία *Μαργέλλου*, θεωρώντας ότι οι ενεχόμενοι στην κρινόμενη υπόθεση καλύπτονταν από το προνόμιο της ετεροδικίας. Αντίθετα, δεν εκτιμήθηκαν κομβικά σημεία της υπόθεσης, όπως: (α) η σημασία που θα είχε ο καταλογισμός των

αδικοπραξιών σε γερμανικές ιδιωτικές εταιρίες που δεν ανήκαν βέβαια στις ένοπλες δυνάμεις του Γ' Ράιχ, (β) η σημασία της προσφυγής ενός Ν.Π.Δ.Δ., όπως η Ισραηλιτική Κοινότητα, το οποίο ασκούσε δημόσια λειτουργία, (γ) οι συνέπειες διάπραξης εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας εκ μέρους προσώπων, που δεν ανήκουν στο στρατιωτικό δυναμικό της Κατέχουσας Δύναμης και, ασφαλώς, (δ) το ζήτημα των παραβιάσεων του Δικαίου της Πολεμικής Κατοχής (Κανονισμοί της Δ' Σύμβασης της Χάγης 1907, Κανονισμοί της Β' Σύμβασης της Χάγης 1899), το οποίο δέσμευε εξ ολοκλήρου τα όργανα – αρχές - φορείς της κατοχικής δύναμης.

4. Το «Φρούριο Κρήτη»³

Η κατοχική περίοδος στην Κρήτη έχει ορισμένες ουσιαστικές διαφορές σε σχέση με την υπόλοιπη χώρα, καθώς θεωρήθηκε από τους Γερμανούς «Φρούριο» (Festung). Η μετατροπή της Κρήτης σε φρούριο απαιτούσε την κατασκευή μιας σειράς οχυρωματικών έργων και στρατιωτικών εγκαταστάσεων με την επίταξη του ντόπιου εργατικού δυναμικού. Η Μάχη της Κρήτης και τα βάρβαρα αντίποινα που ακολούθησαν προκάλεσαν μια ακραία πόλωση ανάμεσα στον πληθυσμό και τους κατακτητές, οδήγησαν στην επιβολή της υποχρεωτικής εργασίας, της «αγγαρείας», ως μέτρου συλλογικής τιμωρίας, που η αποφυγή της έγινε βασική μορφή παθητικής αντίστασης.

Ο πρώτος Διοικητής του Φρουρίου Κρήτης Πτέραρχος Κουρτ Στούντεντ εξέδωσε στις 17-6-1941 διαταγή, σύμφωνα με την οποία ο πληθυσμός της Κρήτης υποχρεωνόταν σε οποιαδήποτε εργασία μετά από διαταγή των ελληνικών τοπικών αρχών, χωρίς αμοιβή, φυσικά. Η υποχρεωτική εργασία επιβλήθηκε επίσης και ως συλλογική τιμωρία για αντιστασιακές ενέργειες. Συγκροτήθηκαν επίσης «*Επιτροπές υποχρεωτικής εργασίας*» στις κοινότητες και στις πόλεις επιτροπές κατανομής, ανάμεσα στους πολίτες, της υποχρεωτικής εργασίας. Οι κατά τόπους γερμανικές αρχές, αλλά και οι επιχειρήσεις που είχαν αναλάβει έργα για λογαριασμό τους, εξέδιδαν διαταγές προς τις κοινότητες για την αποστολή εργατών. Οι Γερμανοί μπορούσαν να δώσουν εντολές σε οποιαδήποτε βαθμίδα της ελληνικής διοίκησης, ανάλογα με ανάγκες του προς εκτέλεση έργου.

Την πρώτη περίοδο, μεγάλες περιοχές στην ύπαιθρο ή χωριά της Κρήτης περικυκλώνονταν με συρματοπλέγματα και οι έγκλειστοι εξέρχονταν μόνο για την εκτέλεση καταναγκαστικών έργων. Ορισμένες φορές, αντί για αγγαρεία, στέλνονταν

³ Γιάννης Σκαλιδάκης, *Στοιχεία για την υποχρεωτική εργασία και το ρόλο των τοπικών αρχών στην υλοποίηση της κατοχικής πολιτικής στην Κρήτη*, Εισήγηση στο 2ο Συνέδριο Δήμου Βιάννου, «Τα Ολοκαυτώματα και οι Γερμανικές Αποζημιώσεις» (13-14 Σεπτεμβρίου 2013, Άνω Βιάννος).

για εκτέλεση. Αρκετοί δραπέτευαν και κρύβονταν, ενώ οι Γερμανοί έριχναν την ευθύνη στους κοινοτάρχες και απειλούσαν με συλλογική τιμωρία. Ο γερμανόφιλος τοπικός Τύπος υπερθεματίζοντας, μιλούσε για τεμπέληδες και χαρτοπαίκτες που ξημεροβραδιάζονταν στα καφενεία, αντί να εργάζονται για το κοινό καλό! Η ήττα των Ναζί στο Στάλινγκραντ τον χειμώνα του 1942 -1943, οδήγησε τη χιτλερική ηγεσία σε μια σαρωτική επίταξη των πόρων της Ευρώπης, για την τελική, ολοκληρωτική επίθεση στη Σοβιετική Ένωση, με την κήρυξη «σταυροφορίας» εναντίον του Μπολσεβικισμού. Η λεηλατημένη Ευρώπη έπρεπε να συμμετάσχει σ' αυτή την επιχείρηση «σωτηρίας» από τον μπολσεβικισμό με την καταναγκαστική εργασία των λαών της και με την παραγωγή της.

Στις 30-1-1943 ο Ανώτερος Στρατιωτικός Διοικητής Νοτιοανατολικής Ευρώπης διέταξε τη γενίκευση της υποχρεωτικής εργασίας του ελληνικού πληθυσμού, σύμφωνα με τους όρους που ίσχυαν στην Κρήτη. Με ύφος Γκέμπελς, ο τοπικός διοικητής κήρυξε τη διεξαγωγή του πολέμου *«άνευ οίκτου μέχρι της τελικής Νίκης δια την νέαν τάξιν πραγμάτων δια την Ευρώπην»*. Αφού, κατ' αυτόν, οι Γερμανοί έχυναν το αίμα τους *«κατά του εξ ανατολών Μπολσεβικισμού και του εκ δυσμών Πλουτοκρατικού Ιμπεριαλισμού»*, όλοι οι άλλοι έπρεπε να *«αποφασίσουν»* ποιον θα ακολουθήσουν και να αναλάβουν τις αντίστοιχες υποχρεώσεις. Κάθε χωριό όφειλε να συνεισφέρει με συγκεκριμένο αριθμό από πρόσωπα απολύτως ικανά για εργασία, που τα όριζε ο πρόεδρος, ο οποίος ήταν υπεύθυνος και για την αλλαγή τους.

Σε περίπτωση απόδρασης, συλλαμβανόταν άλλο μέλος της οικογένειας άνω των 10 ετών ή άλλος συγγενής *«άνευ διακρίσεως της ηλικίας»*. Μια μέρα απουσίας ισοδυναμούσε με 10 ημέρες φυλάκιση, που εξαγοραζόταν με 5 οκάδες λάδι ή 40 οκάδες πατάτες. Οι κοινότητες όφειλαν να συνεισφέρουν επίσης σε κάρα και ζώα, καθώς και με 3 οκάδες ξύλα ανά άτομο κάθε εβδομάδα. Σύμφωνα με βρετανικές πηγές, το 1942 - 1943 σε υποχρεωτική εργασία εξαναγκαζόταν από το 1/3 έως το 1/2 του πληθυσμού της υπαίθρου. Από την αγγαρεία εξαιρούνταν μόνο οι ένοπλοι συνεργάτες των κατακτητών και οι οικογένειές τους. Σύμφωνα με τον Βρετανό αξιωματικό Patrick Leigh Fermor, που βρισκόταν εκείνη την περίοδο στην Κρήτη, η «αγγαρεία» ήταν το μεγαλύτερο βάσανο των αγροτών. Γι' αυτό και παρέμεινε άσβεστο στη μνήμη των κατοίκων ως σύμβολο καταπίεσης και εξευτελισμού.

5. Έλληνες εργάτες στη ναζιστική Γερμανία

Παράλληλα με τα γραφεία στρατολόγησης εργατών για τα έργα και τις βιομηχανίες της Βέρμαχτ λειτουργούσαν και τα γραφεία στρατολόγησης εργατών για

τη Γερμανία. Οι δύο υπηρεσίες ανταγωνίζονταν μεταξύ τους. Τελικά συμφωνήθηκε τα πρώτα να μη στρατολογούν ειδικευμένους εργάτες, πράγμα που άλλαξε μετά τον Αύγουστο του 1943 με την επιδείνωση της κατάστασης στο Ανατολικό Μέτωπο, οπότε άρχισε η ζήτηση ειδικευμένων εργατών. Στη Θεσσαλονίκη ξεκίνησε η στρατολόγηση Ελλήνων εθελοντών για να εργαστούν στο Ράιχ, με την εγκατάσταση της Επιτροπής Στρατολόγησης Ελλήνων Εργατών για την Εργασία στην Αλλοδαπή. Όταν ανταποκρίθηκαν μόνο 15 με 20 άτομα, η γερμανική στρατιωτική αρχή διέταξε πολιτική επιστράτευση και διέδωσε τη φήμη ότι όσοι θα περίμεναν, μέχρι να τους επιστρατεύσουν, θα στέλνονταν στο ρωσικό μέτωπο ως βοηθητικοί εργάτες. Η προσπάθεια υποστηρίχθηκε από μια μεγάλη προπαγανδιστική εκστρατεία. Άρθρα στον Τύπο εμφάνιζαν ως «ιδανικές» τις συνθήκες ζωής των ξένων εργατών στη Γερμανία, ιδιαίτερα των Ελλήνων. Τα προπαγανδιστικά δημοσιεύματα τόνιζαν ότι στην αξιολόγηση των εργατών με φυλετικά κριτήρια οι Έλληνες ευνοήθηκαν ως συγγενείς φυλετικά με τους Γερμανούς, ενώ συχνά δημοσιεύονταν επιστολές Ελλήνων εργατών. Υπήρχαν, βέβαια, και κίνητρα, καθώς υπόσχονταν στους Έλληνες εργάτες υψηλούς μισθούς και έξοδα μεταφοράς για την οικογένειά τους, ενώ για τον φόβο των βομβαρδισμών, η γερμανική προπαγάνδα τόνιζε ότι οι Έλληνες εργάτες τοποθετούνταν σε επιχειρήσεις που βρίσκονταν σε πόλεις της «πρώην Αυστρίας» και των Σουδητών.

Τον Μάρτιο του 1942 ξεκινούσαν οι πρώτες αποστολές εργατών στη Γερμανία. Όλη τη χρονιά μεταφέρθηκαν από την Ελλάδα στο Ράιχ 11.977 εργάτες και εργάτριες - 6.500 από αυτούς είχαν φύγει από τη Θεσσαλονίκη. Για το 1943 οι γερμανοί αξιωματικοί Αμυντικής Οικονομίας δίνουν στοιχεία για 3.395 εργάτες, ενώ ο κατοχικός Τύπος για 4.500. Από τη Θεσσαλονίκη αναχώρησαν 1.772 - μια μείωση που οφείλεται στις εργατικές ταραχές στις αρχές του 1943, αλλά και στην αρνητική εμπειρία που είχαν οι Έλληνες από τη συνύπαρξή τους με τους Γερμανούς.

Το 1944 σημειώθηκε μια αύξηση στη ροή των εργατών από την Ελλάδα στο Ράιχ, καθώς εντάθηκε η πολεμική παραγωγή μέσα στην ίδια τη Γερμανία. Ωστόσο, ο αριθμός των ανθρώπων που έφυγαν από τη Θεσσαλονίκη, 1.975, είχε μικρή διαφορά από αυτόν του 1943. Ήταν η εποχή που το Εργατικό Ε.Α.Μ. είχε πετύχει στις αρχές του 1944 τη λεγόμενη «σύμβαση Μέρτεν», που επέβαλε στους εργοδότες την ανά εβδομάδα τιμαριθμική αναπροσαρμογή.⁴ Από την άλλη, κάποιοι από τους ανέργους θα κατατάσσονταν την άνοιξη του 1943 στο τάγμα του δωσίλογου αντισυνταγματάρχη Πούλου, αφού τους εξασφάλιζε συσσίτιο, μισθό,

⁴ Άγγελος Αυγουστήδης, *Το ελληνικό συνδικαλιστικό κίνημα κατά τη δεκαετία του '40 και τα περιθώρια της πολιτικής*, Καστανιώτης, Αθήνα 1999, σ. 152 - 153.

ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και τρόφιμα για τις οικογένειές τους, αλλά και το ιδεολογικό άλλοθι ότι πολεμούν εναντίον των «*ΕΑΜο-Βουλγάρων κομμουνιστών*».

6. Η βουλγαρική ζώνη κατοχής - τα «ντουρντουβάκια»

Η Βουλγαρία, με την κατοχή των περιοχών ανατολικά του Στρυμόνα (Νομοί Σερρών, Δράμας, Καβάλας, Ξάνθης, Ροδόπης και τμήμα του Έβρου μια έκταση περίπου 18.623 τ.χ., με 743.645 κατοίκους, που παρήγε το 1/5 περίπου της συνολικής παραγωγής της χώρας και κάλυπτε το 20% του Εθνικού Εισοδήματος, εξασφαλίζοντας το 23% από τα έσοδα του ελληνικού κράτους) - προξένησε καταστροφές ύψους 985.469.993 δολαρίων.

Οι Βούλγαροι δημιούργησαν τάγματα εργασίας, στα οποία κατατάσσονταν υποχρεωτικά όλοι οι άρρενες Έλληνες, αλλά και οι Σέρβοι, όπως είχε συμβεί και στην πρώτη βουλγαρική κατοχή το 1916 - 1918. Η καταναγκαστική εργασία μέσα στο λιοπύρι, με ελάχιστο φαγητό και νερό, θύμιζε τα αντίστοιχα στρατόπεδα συγκέντρωσης των Γερμανών ή τα «*Αμελέ Ταμπουρού*» των Τούρκων στη Μ. Ασία. Κύριος στόχος των κατακτητών ήταν ο βίαιος εκβουλαρισμός του ελληνικού πληθυσμού με την οικονομική εξαθλίωση και τις εκτελέσεις, όπως στις 29-9-1941, οπότε εκτελέστηκαν 189 άντρες στο Δοξάτο Δράμας και 18 στο Ν. Σκοπό Σερρών. Μάλιστα πήραν χρήματα από τις οικογένειες των εκτελεσμένων για τις σφαίρες που ξόδεψαν!

Η λέξη «ντουρντουβάκι» αποτελεί ελληνοποιημένη παραφθορά της βουλγαρικής λέξης τρούντοβι βόιτσκι (τάγματα εργασίας) ή τρούντοβ βόινικ (φαντάρος αγγαρείας). Πρόκειται για Έλληνες υπηκόους των κλάσεων 1941 -1942, που επιστράτευσε ο βουλγαρικός στρατός κυρίως στη Γιουγκοσλαβία, αλλά και στην ίδια τη Βουλγαρία για να εργασθούν στην κατασκευή δρόμων, σιδηροδρόμων καθώς και σε άλλα έργα.

Από το 1943 εντείνεται η επιστράτευση ομήρων κάθε ηλικίας, καθώς αναπτύσσεται η αντιστασιακή δράση. Από το σιδηροδρομικό σταθμό Σιδηροκάστρου, μέχρι τον Μάιο του 1942, μεταφέρθηκαν περίπου 35.000 Έλληνες, αφού εξαναγκάστηκαν να δηλώσουν ότι επιθυμούν να δουλέψουν για το βουλγαρικό κράτος. Όσοι Έλληνες δεν παρουσιάζονταν στις επιτροπές στρατολογίας πλήρωναν βαρύ πρόστιμο ή καταδικάζονταν ερήμην. Τα Τάγματα Εργασίας ήταν στρατιωτικά οργανωμένα, αλλά οι ενταγμένοι σ' αυτά δεν έπαιρναν όπλο. Οι συνθήκες εργασίας και διαβίωσης ήταν τρομερά δύσκολες, χωρίς τους στοιχειώδεις κανόνες υγιεινής, με ελάχιστο φαγητό και νερό. Η δουλειά τους συνήθως ήταν να σπάζουν πέτρες, να σκάβουν και να μεταφέρουν χώμα και υλικά. Όταν το φθινόπωρο επέστρεφαν στην

Ελλάδα, ήταν υποχρεωμένοι να δίνουν «παρών» στις αρχές κατοχής, τρεις φορές την ημέρα. Όμως την άνοιξη τους ξανακαλούσαν στα Τάγματα Εργασίας του βουλγαρικού στρατού, ο οποίος απειλούσε τους αιχμάλωτους Έλληνες ότι, αν επιχειρήσουν να δραπετεύσουν, θα εκτελούνταν οι ίδιοι και οι συγγενείς τους στην Ελλάδα.

Τον Αύγουστο του 1943 πεθαίνει ο Βούλγαρος βασιλιάς Μπόρις ο Β΄ και στο θρόνο ανεβαίνει ο ανήλικος γιος του Συμεών, τον οποίο ανέτρεψε ο Σοβιετικός στρατός τον Σεπτέμβριο του 1944. Ο βουλγαρικός στρατός αποχωρεί από την ανατολική Μακεδονία και Θράκη και όσοι ήταν «ντουρντουβάκια» επιστρέφουν στην Ελλάδα.

Η Βουλγαρία, ύστερα από σκληρές διαπραγματεύσεις, συμφώνησε 17 ολόκληρα χρόνια αργότερα να καταβάλει 7 εκατ. δολάρια, αντί για τα 45 εκατ. που της επιδίκασε η Διάσκεψη Ειρήνης. Στα θύματα της βουλγαρικής κατοχής διανεμήθηκε, σχεδόν 25 χρόνια μετά τη λήξη του πολέμου, το 100% της δικαιούμενης αποζημίωσης. Το ίδιο βέβαια δεν συνέβη με όσους υπέστησαν ζημιές στην περιουσία τους, οι οποίοι έλαβαν, τμηματικά και σε διάστημα δέκα ετών, σχεδόν το 80% του ποσού που τους είχε επιδικασθεί. Συγκριτικά, όμως, με την περικοπή που επιβλήθηκε στους δικαιούχους των ιταλικών και γερμανικών αποζημιώσεων, τα θύματα της βουλγαρικής κατοχής είχαν δικαιότερη μεταχείριση.

7. Η νομική αποτίμηση του εγκλήματος της καταναγκαστικής εργασίας

Η καταναγκαστική εργασία τυποποιείται ως διεθνές ποινικό αδίκημα υπό διάφορες μορφές και στο Καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (άρθρα 8.2.α/β και 7.1.) συνιστώντας, κατά περίπτωση, έγκλημα πολέμου ή έγκλημα κατά της ανθρωπότητας. Για το ζήτημα των αποζημιώσεων η Γερμανία μόλις τον Αύγουστο του 2000 θέσπισε σχετική νομοθεσία, κυρίως εξαιτίας της πληθώρας των προσφυγών που εκκρεμούσαν εναντίον της στα δικαστήρια των ΗΠΑ. Υπό διάφορα νομικά τεχνάσματα και, κυρίως, με την όψιμη διάκριση μεταξύ αιχμαλώτων πολέμου και αμάχων - που ποτέ δεν εφάρμοσε το Γ΄ Ράιχ - το μεγαλύτερο μέρος των δικαιούχων παραμένει ανικανοποίητο.

Για άλλη μια φορά, λοιπόν, επιστρατεύονται νομικά εργαλεία και διαδικαστικά κωλύματα, με σκοπό τη ματαίωση του δικαιώματος των θυμάτων για αποκατάσταση. Η πρακτική αυτή ευνοείται, άλλωστε, και από τη μέχρι σήμερα νομολογία του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης (Δ.Δ.Χ.).

Εν κατακλείδι: Από τα ανωτέρω συνάγεται ότι στις ελληνικές απαιτήσεις για επανορθώσεις από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο έναντι της Γερμανίας περιλαμβάνονται

τόσον οι δημόσιες, όσον και οι ιδιωτικές ζημιές, οι οποίες υπάγονται στη διάταξη του άρθρου 5 παρ. 2 της Συμφωνίας του Λονδίνου και παραμένουν ενεργές, δεδομένου ότι οι μόνες ελληνικές απαιτήσεις που έχουν ικανοποιηθεί είναι οι προβλεπόμενες στις διμερείς συμβάσεις της Βόννης των ετών 1960 (απαιτήσεις θυμάτων από εθνικοσοσιαλιστικές διώξεις) και 1961 (απαιτήσεις από αφαιρεθέντα καπνά).

5. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΑΡΑΓΡΑΦΗΣ, ΑΠΟΔΥΝΑΜΩΣΗΣ, ΑΧΡΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΑΞΙΩΣΕΩΝ ΑΠΟ ΠΛΕΥΡΑΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ

Στη Σύμβαση της Χάγης του έτους 1907 δεν υπάρχει πρόβλεψη για παραγραφή αξιώσεων που στηρίζονται στη διεθνή αστική ευθύνη του κατέχοντος κράτους.

Περαιτέρω, υπάρχουν πολλά παραδείγματα διεθνών συμφωνιών για τη ρύθμιση εδαφικών ή άλλων διαφορών μεταξύ κρατών ή για την ικανοποίηση δικαιωμάτων ιδιωτών και, μάλιστα, για θέματα που παρέμεναν εκκρεμή για μεγάλα χρονικά διαστήματα, χωρίς να τίθεται ζήτημα παραγραφής. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι οι κατά το Διεθνές Δίκαιο κρατικές ή ιδιωτικές αξιώσεις της Ελλάδας κατά της Γερμανίας δεν μπορεί να υποστηριχθεί βάσιμα ότι υπέπεσαν σε παραγραφή.

Η δυνατότητα των συμβαλλομένων μερών σε διακρατικές συμβάσεις να συμφωνήσουν από κοινού για την παραγραφή ορισμένων αξιώσεων δεν αίρει τον γενικώς ισχύοντα στο διεθνές δίκαιο περί μη παραγραφής κανόνα.

Σε ενδεχόμενη περίπτωση προβολής από τη Γερμανία ένστασης παραγραφής των αξιώσεων της Ελλάδας, αυτή αποκρούεται ευχερώς, λόγω του γεγονότος ότι σε καμία από τις συμβάσεις, στις οποίες τα δύο Κράτη συμμετείχαν, δεν υπάρχει ρητή διάταξη περί παραγραφής των ελληνικών απαιτήσεων. Εξάλλου, η Γερμανία, μέχρι το έτος 1986, εξοφλούσε ελληνικές απαιτήσεις από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Περαιτέρω, δεν τίθεται θέμα παραγραφής για τις ελληνικές απαιτήσεις από το λεγόμενο κατοχικό δάνειο και τις λοιπές πολεμικές επανορθώσεις, για τους εξής λόγους:

- α. Κατά το διάστημα από το πέρας της πολεμικής κατοχής (Οκτώβριος 1944) μέχρι στις 10-6-1951 δεν ήταν δυνατή η δικαστική διεκδίκηση των αξιώσεων αυτών έναντι των δύο νέων γερμανικών κρατών, λόγω της υφιστάμενης εμπόλεμης κατάστασης,
- β. Κατά το διάστημα από 10-6-1951 μέχρι 21-4-1956 η έγερση των αξιώσεων δεν ήταν δυνατή, λόγω της ρητής επιφύλαξης στον Ν. 2023/1952 ότι οι αξιώσεις θα ρυθμισθούν με τη σύναψη της Συνθήκης Ειρήνης με τη Γερμανία και

γ. Κατά το διάστημα από 21-4-1956 (οπότε ο Ν. 3480/1956 έθεσε σε ισχύ στην Ελλάδα τη Συμφωνία του Λονδίνου του 1953) μέχρι 3-10-1990 (οπότε τέθηκε σε ισχύ η Συνθήκη της Μόσχας στις 12-9-1990) και πάλι δεν ήταν δυνατή η δικαστική διεκδίκηση των αξιώσεων αυτών (κρατικών και ιδιωτικών), δεδομένου ότι το άρθρο 5 παρ. 2 της Συμφωνίας του Λονδίνου ανέβαλε τη ρύθμιση των ζητημάτων αυτών μέχρι «τον οριστικό διακανονισμό του προβλήματος των επανορθώσεων», δηλαδή – σε συνδυασμό με το άρθρο 25 της ίδιας Συμφωνίας – μέχρι την επανένωση των δύο γερμανικών κρατών.

Εξ άλλου, η ίδια η Γερμανία δια των κυβερνητικών και δικαιοδοτικών της οργάνων (ρηματικές διακοινώσεις και BGH 21 Ιουνίου 2003) δέχεται ότι η Συμφωνία του Λονδίνου είχε αναστείλει το απαιτητό των αξιώσεων, μέχρι την επανένωσή της και συνεπώς από το 1944 μέχρι το 1990 συνέτρεχε αναβλητικό κώλυμα για τη δικαστική επιδίωξη των ελληνικών απαιτήσεων κατά της Γερμανίας.

Το γεγονός ότι οι αξιώσεις αυτές παρέμειναν εκκρεμείς μέχρι σήμερα δεν θέτει ούτε ζήτημα αχρησίας ή αποδυνάμωσης των αξιώσεων αυτών, ούτε αποδοχής εκ μέρους της ελληνικής πλευράς της ανυπαρξίας τέτοιων απαιτήσεων, δεδομένου ότι δεν υπήρξε αδράνεια της Ελλάδας. Αντιθέτως, το Ελληνικό Κράτος πάντοτε προέβαλε επιφύλαξη για τη μελλοντική ικανοποίηση των αξιώσεών του, εξαιτίας των πολεμικών επανορθώσεων, τόσο στους εσωτερικούς νόμους (π.χ. Ν. 2023/1052), όσον και στις διμερείς συμβάσεις (π.χ. σύμβαση της Βόννης στις 18-3-1960), αλλά και με επίσημες δηλώσεις των νομίμων εκπροσώπων του. Το γεγονός αυτό αναγνωρίζει και η γερμανική κυβέρνηση, απαντώντας σε σχετική ερώτηση του Κόμματος της Αριστεράς (*Die Linke*) στις 6.2.2014: *«μια επίσημη οριστική παραίτηση της Ελληνικής Κυβέρνησης από την άσκηση αξιώσεων επανορθώσεων δεν είναι γνωστή στην Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση».*

Οι Ελληνικές Κυβερνήσεις τόνιζαν - και μετά το 1990 - ότι η Ελλάδα θεωρεί ανοικτό το ζήτημα των επανορθώσεων, το δε έτος 1995 επιδόθηκε ρηματική διακοίνωση προς τη Γερμανία, με την οποία ζητήθηκε η έναρξη διαπραγματεύσεων για την επίλυση του ζητήματος αυτού.

Κατά τη διεθνή πρακτική είναι σύνηθες να ικανοποιούνται υφιστάμενες αξιώσεις μεταξύ κρατών και μετά την πάροδο αρκετών δεκαετιών.

Τέλος, ρητή πρόβλεψη περί μη παραγραφής, που καταδεικνύει την αναγνώριση της αναγκαιότητας να αποφεύγεται η ατιμωρησία για διάπραξη εγκλημάτων πολέμου και εγκλημάτων εναντίον της ανθρωπότητας, υφίσταται όσον αφορά στη διεθνή ποινική ευθύνη των εγκληματιών πολέμου και στην υιοθετηθείσα στις 26-11-1968 από τη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. Σύμβαση περί μη εφαρμογής του θεσμού της παραγραφής στα εγκλήματα αυτά και στην υπογραφείσα το έτος

1974 Ευρωπαϊκή Συνθήκη (Συμβούλιο της Ευρώπης) για τη μη επιβολή νομοθετικών περιορισμών για τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και τα εγκλήματα πολέμου.

5.1 ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΤΕΡΟΔΙΚΙΑΣ

Όταν συζητεί κανείς για την κρατική ετεροδικία στην Ελλάδα, αναφέρεται σε ένα νομικό όσο και πολιτικό ζήτημα. Αναφέρεται στην αδυναμία των πολιτών αυτής της χώρας να δικαιωθούν και να κλείσουν τον κύκλο αδικίας και αίματος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Αναφέρεται, ακόμη, σε σελίδες ιστορίας γραμμένες με αίμα, σε φρικώδεις σκηνές εγκλημάτων πολέμου και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας. Για τις μαζικές αυτές θηριωδίες ουδέποτε αποδόθηκε δικαιοσύνη τόσο από τη συντεταγμένη πολιτεία, στο πλαίσιο του ποινικού μηχανισμού, όσο και από την πολιτική δικαιοσύνη.

Ως «ετεροδικία» ή «δικαιοδοτικές ασυλίες» χαρακτηρίζονται εκείνα τα προνόμια που αναγνωρίζουν το εθιμικό, αλλά και συμβατικό Διεθνές Δίκαιο υπέρ των κυρίαρχων κρατών και των επιμέρους οργάνων, αρχών και υπηρεσιών τους, προκειμένου να μην υπαχθούν στη δικαιοδοσία των δικαστικών αρχών ενός τρίτου κράτους, παρά τη θέλησή τους. Οι «δικαιοδοτικές ασυλίες» περιλαμβάνουν δύο αυτοτελή και διακριτά προνόμια:

(α) Την ετεροδικία, δηλαδή το κρατικό προνόμιο που επιτρέπει σε ένα κράτος να αποφεύγει την εκδίκαση μιας υπόθεσης από αλλοδαπά δικαστήρια, όταν δεν συναινεί το ίδιο σ' αυτήν, με αποτέλεσμα το ένδικο βοήθημα (αγωγή κ.λπ.) που άσκησαν κατά αλλοδαπού Δημοσίου, αλλά χωρίς την προηγούμενη συναίνεσή του, τρίτα πρόσωπα να απορρίπτεται ως απαράδεκτο (ελλείπει διεθνούς δικαιοδοσίας) και άρα η υπόθεση να παραμένει αδίκαστη. Στο πλαίσιο αυτό, από την ετεροδικία καλύπτονται μόνον πράξεις που επιχειρεί το κράτος κατά την άσκηση κυριαρχικής εξουσίας, ενώ οι απλές διαχειριστικές πράξεις δεν απολαύουν της ίδιας ασυλίας.

(β) Την ασυλία εκτέλεσης, ένα προνόμιο που εμποδίζει ή επιβάλλει εξαιρετικά αυστηρές προϋποθέσεις κατά την αναγκαστική εκτέλεση ή τη λήψη ασφαλιστικών/συντηρητικών μέτρων εναντίον των περιουσιακών στοιχείων αλλοδαπού Δημοσίου.

Το ελληνικό σύστημα για την εκτέλεση αποφάσεων έναντι αλλοδαπών κρατών χαρακτηρίζεται από την προηγούμενη παρέμβαση της εκτελεστικής λειτουργίας (καθεστώς προηγούμενης άδειας). Ειδικότερα, ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας (Κ.Πολ.Δ.), άρθρο 923, δίνει στον Υπουργό Δικαιοσύνης την εξουσία έκδοσης διοικητικής πράξης (άδειας), χωρίς την οποία δεν μπορεί να εκτελεστεί ακόμη και αμετάκλητη δικαστική απόφαση εναντίον αλλοδαπού Δημοσίου. Η εν λόγω

εξουσία ασκείται κατά διακριτική ευχέρεια. Μάλιστα, τόσο η χορήγηση όσο και η άρνηση χορήγησης της εν λόγω άδειας συνιστούν «πράξεις της κυβερνήσεως», με αποτέλεσμα να μην μπορούν να ελεγχθούν δικαστικά, π.χ. με αίτηση ακύρωσης στο Συμβούλιο της Επικρατείας. Τέλος, τόσο ο Άρειος Πάγος (Ολ.Α.Π. 36/2002) όσο και το Συμβούλιο της Επικρατείας (Ολ.Σ.τ.Ε.) έχουν λάβει καθαρά θέση υπέρ της συμβατότητας του συστήματος της προηγούμενης υπουργικής αδείας με τις διατάξεις του Διεθνούς Δικαίου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και του Συντάγματος. Το ίδιο και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στην υπόθεση Καλογεροπούλου κ.λπ. κατά Ελλάδος και Γερμανίας.

Εκτιμώντας δικαιοπολιτικά τις ρυθμίσεις του άρθρου 923 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας διαπιστώνουμε μια ανεπίτρεπτη σύγχυση μεταξύ της δικαιοδοτικής και της εκτελεστικής λειτουργίας, με μόνο σκοπό τη διαφύλαξη των διεθνών σχέσεων και ισορροπιών ισχύος. Επί της ουσίας, υπό το κράτος του άρθρου 923 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, αντιπαρατίθενται δύο συνταγματικά κατοχυρωμένα αγαθά: το δικαίωμα των δικαιούχων να ικανοποιηθεί - με τη συνδρομή της Πολιτείας - αμετάκλητα επιδικασθείσα απαίτησή τους (ή απαίτηση προσωρινά εκτελεστή) αντιπαρατίθεται στο δικαίωμα των αρχών της εκτελεστικής λειτουργίας να ελέγχουν τις εξωτερικές σχέσεις της χώρας στο πλαίσιο του γενικού κυβερνητικού τεκμηρίου του άρθρου 82, παρ. 1 του Συντάγματος, με αποτέλεσμα την ακύρωση των δικαιωμάτων των πολιτών.

5.2. Από το Δίστομο στη Χάγη και στο ιταλικό Συνταγματικό Δικαστήριο

Εκτός από τις πράξεις με συναλλακτικό χαρακτήρα (*acta jure gestionis*), στο πεδίο του Διεθνούς Δικαίου υπάρχει ακόμη μία ακόμη εξαίρεση στον θεσμό της δικαιοδοτικής ασυλίας. Πρόκειται για τη λεγόμενη «αδικοπρακτική εξαίρεση», σύμφωνα με την οποία ένα κράτος δεν ετεροδικεί, όταν ενάγεται για πράξεις από τις οποίες προέκυψε θάνατος ή σωματική βλάβη σε πρόσωπα ή καταστροφή ιδιωτικών περιουσιακών στοιχείων, εφόσον η πράξη ή παράλειψη τελέσθηκε μέσα στην επικράτεια του κράτους όπου το δικαστήριό του δικάζουν την υπόθεση και στην αυτή εδαφική επικράτεια του οποίου βρισκόταν, κατά τον χρόνο τέλεσης της αδικοπραξίας, τα όργανα του κράτους-παραβάτη που διέπραξαν το αδίκημα. Είναι φανερό ότι η εξαίρεση αυτή περιορίζει τις κρατικές δικαιοδοτικές ασυλίες για πράξεις που, παραδοσιακά, καλύπτονται από τον κανόνα της ετεροδικίας (*jure imperii*). Ο Άρειος Πάγος στην υπόθεση του Διστόμου και το ιταλικό Πολιτικό Ακυρωτικό στην υπόθεση *Ferrini* έκριναν ότι η εξαίρεση αυτή περιλαμβάνει και τα εγκλήματα που διέπραξαν οι

Δυνάμεις του Άξονα εναντίον του ελληνικού και του ιταλικού λαού κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

5.3 Η Υπόθεση του Διστόμου και η Υπόθεση Ferrini

Ειδικότερα, το ιταλικό Ακυρωτικό Δικαστήριο στην υπόθεση *Ferrini* (Case No 5044/04, 11.3.2004, *Ferrini v. FRG*, 128 ILR 658), η οποία αφορούσε αξιώσεις Ιταλού υπηκόου κατά του γερμανικού Δημοσίου, λόγω εγκλεισμού του σε στρατόπεδο καταναγκαστικής εργασίας, θεώρησε ότι το γερμανικό Δημόσιο δεν απολαύει ετεροδικίας και δικαίωσε τον ενάγοντα. Αντίστοιχα περιστατικά τέθηκαν και ενώπιον του Αρείου Πάγου (Ολ.Α.Π. 11/2000) στην υπόθεση του Διστόμου. Όπως είναι γνωστό, η υπόθεση αυτή αφορούσε μαζικές σφαγές αμάχων και ολοσχερή καταστροφή των περιουσιών των κατοίκων του Διστόμου, κατά τη διάρκεια επιχείρησης «αντιποίνων» των δυνάμεων του Γ΄ Ράιχ, τον Ιούνιο του 1944 (Πολυμελές Πρωτοδικείο Λιβαδειάς) 137/1997, Μ. Χ. Σαρηγιαννίδης, *ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ* 2012 91).

Τόσο το ιταλικό όσο και το ελληνικό Ακυρωτικό Δικαστήριο έκριναν ότι είναι ανεφάρμοστη η ετεροδικία για τα ειδεχθή εγκλήματα των γερμανικών δυνάμεων κατοχής, καθώς ενήργησαν καθ' υπέρβαση των καθηκόντων τους και κατά κατάχρηση της κυριαρχικής εξουσίας (άρα δε και της δικαιοδοτικής ασυλίας) του κράτους προέλευσής τους. Στην πραγματικότητα, η άποψη του ιταλικού και ελληνικού Ακυρωτικού Δικαστηρίου εναρμονίζεται πλήρως με τις σύγχρονες θέσεις για τη σχέση και την ιεραρχία των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου.

5.4 Εγκλήματα Πολέμου, Ετεροδικία και Επιτακτικό Διεθνές Δίκαιο

Για μεγάλο χρονικό διάστημα η διεθνής κοινότητα παρέμεινε εγκλωβισμένη σε ένα συναινετικό σύστημα, όπου τα κράτη μπορούσαν να συμφωνούν ακόμη και την τέλεση διεθνών εγκλημάτων. Αυτού του είδους το ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο οδήγησε στη διαμόρφωση ενός οικουμενικού συστήματος με έντονο το στοιχείο της κρατικής βουλευσιάρχίας, όπου η παραμικρή αναφορά στη δέσμευση ενός κράτους, παρά τη θέλησή του, αντιμετωπιζόταν ως κάτι το ανήκουστο. Υπό το βάρος των οδυνηρών εμπειριών του «ολοκληρωτικού πολέμου» και των θηριωδιών των δυνάμεων του Άξονα, δημιουργήθηκε, όμως, ένα ισχυρό θεωρητικό δόγμα περιορισμού της κυριαρχίας των κρατών, που μετουσιώθηκε σύντομα σε **θετικό δίκαιο**.

Ειδικότερα, η Σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1155 UNTS 331, ΝΔ 402/1974, ΦΕΚ Α΄141, ΣΒΔΣ), που υιοθετήθηκε στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών ορίζει στο άρθρο 53: *«Είναι άκυρη η συνθήκη, εφόσον αυτή κατά τον χρόνο συννομολόγησής της συγκρούεται με επιτακτικό κανόνα του Γενικού Διεθνούς Δικαίου. Για τους σκοπούς της παρούσας σύμβασης, επιτακτικός κανόνας του Γενικού Διεθνούς Δικαίου νοείται κανόνας δεκτός και αναγνωρισμένος από τη διεθνή κοινότητα των κρατών στο σύνολό της ως διάταξη από την οποία δεν επιτρέπεται καμία παρέκκλιση και η οποία δεν μπορεί να τροποποιηθεί παρά μόνον με νέα ρύθμιση του Γενικού Διεθνούς Δικαίου που έχει τον ίδιο [επιτακτικό] χαρακτήρα.»*

Πρόκειται, δηλαδή, για ουσιαστικές αρχές και κανόνες που ως εκ της φύσης, της θέσης και της λειτουργίας τους είναι πρωταρχικής σημασίας για την επιβίωση του διεθνούς συστήματος, η δε εφαρμογή τους, η οποία εξοβελίζει κάθε αντίθετη νομική πράξη, είναι τόσο σημαντική που δεν μπορεί να αφεθεί στη βούληση των εκάστοτε ενδιαφερομένων κρατών.⁵

5.5. Η υπόθεση Μαργέλλου

Την άποψη αυτή υιοθέτησαν ορθά και τα ελληνικά δικαστήρια, δικάζοντας αγωγές αποζημίωσης κατά της Γερμανίας, για τα διεθνή αδικήματα που διέπραξαν οι Ναζί την περίοδο της Κατοχής. Ωστόσο, μετά την προσφυγή της Γερμανίας στο Διεθνές Δικαστήριο εναντίον της Ιταλίας για αντίστοιχη πρακτική των δικαστηρίων της και την εκτέλεση της απόφασης για το Δίστομο, με κατάσχεση της γερμανικής *Villa Vigoni*, η ελληνική πρακτική άλλαξε με ανορθόδοξο νομικά τρόπο. Το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο με νεότερη απόφαση (ΑΕΔ 6/2002, ΦΕΚ, τ. ΑΕΔ, 1/3-3-2003, σ. 11-19, *υπόθεση Μαργέλλου*) έκρινε ότι στο παρόν στάδιο εξέλιξης του Διεθνούς Δικαίου δεν έχει σχηματιστεί γενικώς παραδεδεγμένος κανόνας που επιτρέπει την άρση της ετεροδικίας ενός αλλοδαπού Δημοσίου για περιπτώσεις, όπως αυτή του Διστόμου και άλλων μαρτυρικών κοινοτήτων. Δηλαδή δεν δικαιολογείται κάμψη της ετεροδικίας ακόμα και για εγκλήματα πολέμου.

5.6. Η Απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης

Το Διεθνές Δικαστήριο έλυσε, με έναν αρκετά αμφιλεγόμενο τρόπο, την αντιπαράθεση μεταξύ παραβιάσεων των κανόνων επιτακτικού δικαίου που αφορούν διεθνή εγκλήματα και του προνομίου της ετεροδικίας. Κατά τη γνώμη της

⁵ Βλ. αναλυτικά Δημήτριος Α. Κούρτης, Δικαιοδοτικές Ασυλίες των Κρατών την Εποχή του Διεθνούς Επιτακτικού Δικαίου: Από την Βεσφαλική Συγκρότηση στην Κοινοτιστική Σύλληψη (Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ/Διπλωματική Διατριβή, 2014).

πλειοψηφίας, οι επιτακτικοί κανόνες περί εγκλημάτων πολέμου που παραβίασε η Γερμανία, είναι ένα ουσιαστικό φαινόμενο, ενώ η ετεροδικία, δηλαδή το προνόμιο το οποίο επικαλέστηκε για να μην εκδικαστούν οι εις βάρος της αγωγές των θυμάτων, αποτελεί δικονομικό (διαδικαστικό) θεσμό. Κατά το Διεθνές Δικαστήριο, η αποδοχή της ετεροδικίας και η απόρριψη από τα εθνικά δικαστήρια ως «απαραδέκτων» των αγωγών των θυμάτων δεν προσβάλλει τον ουσιαστικό κανόνα *jus cogens* και δεν επηρεάζει την ουσία. Απλά παραπέμπει τη διαφορά σε ένα άλλο σύστημα επίλυσης, όπως η προσφυγή στη διπλωματική διαπραγμάτευση, τη διαιτησία ή τη διεθνή δικαιοδοτική δραστηριότητα.

5.7 Η Απόφαση 238/2014 του Ιταλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου

Μετά την απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου η ιταλική κυβέρνηση προσπάθησε, με νομοθετική ρύθμιση, να δεσμεύσει τα ιταλικά δικαστήρια, προκειμένου να αποδεχθούν τη σχετική νομολογία του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, τηρώντας την ετεροδικία της Γερμανίας και απορρίπτοντας τις αγωγές των θυμάτων.

Το Συνταγματικό Δικαστήριο της Ιταλίας, με την υπ' αριθμ. 238/2014 απόφασή του, έκρινε ότι η σχετική ρύθμιση ήταν αντισυνταγματική, διότι παραβίαζε τα άρθρα 2 και 24 του ιταλικού Συντάγματος, που προστατεύουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη. Με το ίδιο αιτιολογικό, έκρινε πως το άρθρο 1 του Ν. 848/1957 (κύρωση του Χάρτη του Ο.Η.Ε., ιδίως του άρθρου 94 που υποχρεώνει το διάδικο κράτος να συμμορφωθεί με απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου που το αφορά) είναι αντισυνταγματικό σε ό,τι αφορά, τουλάχιστον, την απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου επί των *Δικαιοδοτικών Ασυλιών*.

Αξιολογώντας συνολικά την ιταλική νομολογιακή πρακτική, παρατηρούμε ότι, σε επίπεδο δικαίου, η ιταλική περίπτωση δεν διαφοροποιείται σχεδόν σε τίποτε από την ελληνική. Με άλλα λόγια, στη θέση του ιταλικού δικαστηρίου θα μπορούσε να βρεθεί και ένα ελληνικό δικαστήριο, καθώς όλα τα ιταλικά επιχειρήματα μπορούν να αναχθούν και στην ελληνική συνταγματική τάξη.

Το ιταλικό συνταγματικό πλαίσιο, όπως ακριβώς και το ελληνικό, κατοχυρώνουν τόσο την υποχρέωση προστασίας και σεβασμού της αξίας του ανθρώπου όσο και το δικαίωμα πρόσβασης στη Δικαιοσύνη για όλα τα πρόσωπα που βρίσκονται εντός της εθνικής επικράτειας.

Με την παραπάνω απόφασή του, το Ιταλικό Συνταγματικό Δικαστήριο, διάλεξε να προσφέρει στα θύματα της ναζιστικής θηριωδίας μια έννομη θεραπεία, αρνούμενο να γίνουν οι πολίτες μέσα προς εξυπηρέτηση διεθνοπολιτικών παιγνίων ισχύος. Τελικά, τους επέτρεψε να ασκούν τις αγωγές τους εναντίον της Γερμανίας, γιατί κατά το Σύνταγμα, κάθε πολίτης έχει δικαίωμα να αξιώνει από το κράτος του δικαστική προστασία· το κράτος έχει υποχρέωση να του την εγγυάται και να προστατεύει τον πολίτη από παραβιάσεις των δικαιωμάτων του, σεβόμενο τους θεμελιώδεις κανόνες της διεθνούς δικαιοταξίας.

Ειδικότερα, σύμφωνα με γενικά παραδεδεγμένη αρχή, κάθε ζημία που προκλήθηκε κατά παράβαση των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου γεννά υποχρέωση που βαραίνει το κράτος - παραβάτη να παράσχει την προσήκουσα επανόρθωση. Η εν λόγω αρχή ισχύει και στην περίπτωση που οι υπήκοοι ενός κράτους, και όχι το ίδιο απευθείας, έπασαν θύματα παράνομων πράξεων – πλην, όμως, το κράτος της ιθαγένειάς τους ανέλαβε τις αξιώσεις τους, ασκώντας **διπλωματική προστασία**. Στην ιταλική, όπως και στην ελληνική περίπτωση, **διπλωματική προστασία** δεν έχει ασκηθεί και το ζήτημα παραμένει ακόμη ανοικτό σε διακρατικό επίπεδο.

Μετά από εβδομήντα και πλέον χρόνια από τις ναζιστικές-φασιστικές θηριωδίες στη χώρα μας, η ανάγκη για ουσιαστική δικαιοσύνη παραμένει πιο επίκαιρη παρά ποτέ. Την ίδια στιγμή που στο πεδίο του Διεθνούς Δικαίου ολοένα και συχνότερα γίνεται λόγος για τον «εξανθρωπισμό» είναι τουλάχιστον σκόπιμο η ελληνική έννομη τάξη να γρηγορήσει σε ό,τι αφορά την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των θυμάτων του φασισμού-ναζισμού και να λειτουργήσει ως εκτελεστικός βραχίονας των θεμελιωδών κανόνων τη διεθνούς δικαιοταξίας.

6. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΟ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΚΑΙ – ΑΝ ΑΠΑΙΤΗΘΕΙ – ΣΤΟ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Στο, με ημερομηνία 31-1-2014, (Απόρρητο) Πόρισμα της Ομάδας Εργασίας του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους εκτίθενται διεξοδικώς οι υφιστάμενες δυνατότητες για την έγερση των κρατικών/δημοσίων και των ιδιωτικών αξιώσεων και προτείνεται συγκεκριμένος οδικός χάρτης.

α. Ως προς τις κρατικές/δημόσιες αξιώσεις, ήτοι τις πολεμικές επανορθώσεις και το κατοχικό δάνειο

Τα δικαιοδοτικά όργανα για την έγερση/προβολή των κρατικών/δημοσίων αξιώσεων είναι:

α1. Το Διαιτητικό Δικαστήριο του άρθρου 28 της Συμφωνίας του Λονδίνου της 27-2-1953 «περί εξωτερικών γερμανικών χρεών» (κυρώθηκε από την Ελλάδα με τον Ν. 3480/1955, ΦΕΚ Α΄ 6/1956). Το Διαιτητικό Δικαστήριο αποτελείται από οκτώ μόνιμα μέλη: τρία μέλη διοριζόμενα από την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, ένα μέλος διοριζόμενο από τη Γαλλία, ένα μέλος διοριζόμενο από το Ηνωμένο Βασίλειο, ένα μέλος διοριζόμενο από τις Η.Π.Α., έναν Πρόεδρο και έναν Αντιπρόεδρο, τους οποίους ορίζουν από κοινού οι Κυβερνήσεις των κρατών που κατά τα αμέσως παραπάνω έχουν τη δυνατότητα διορισμού των μόνιμων μελών. Κάθε διάδικος, ο οποίος δεν είναι ένα από τα παραπάνω συμβαλλόμενα κράτη (που έχουν το δικαίωμα διορισμού μόνιμων μελών) έχει το δικαίωμα να διορίσει συμπληρωματικό μέλος για να συμπαραδρεύει κατά την εκδίκαση της υπόθεσης. Σε μία τέτοια περίπτωση η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας έχει δικαίωμα να διορίσει συμπληρωματικό μέλος, για να συμπαραδρεύσει σε κάθε συνεδρίαση στην οποία συμπαραδρεύει το συμπληρωματικό μέλος, που διορίστηκε από τον διάδικο.

Το Διαιτητικό Δικαστήριο *«...υπό την επιφύλαξιν των διατάξεων της παραγράφου (5) του παρόντος Άρθρου....είναι το μόνον αρμόδιον επί πάσης μεταξύ δύο ή πλειόνων εκ των Συμβαλλομένων Μερών διαφοράς αφορώσης την ερμηνείαν και την εφαρμογήν της Συμφωνίας ή των Παραρτημάτων αυτής, την οποία τα Μέρη δεν ήθελον κατορθώσει να διακανονίσωσι δια διαπραγματεύσεων.»*. Συνεπώς, η προσφυγή συμβαλλομένου κράτους στο Διαιτητικό Δικαστήριο προϋποθέτει, ως αναγκαία προδικασία, την προηγούμενη αποτυχία των ενδιαφερομένων μερών να επιλύσουν την επίμαχη διαφορά *«δια διαπραγματεύσεων»*. Η απόφαση του Διαιτητικού Δικαστηρίου επί διαφορών του άρθρου 28 παρ. 2 *«... είναι οριστική και δεσμεύει τους διαδίκους ως και πάντα τα Συμβαλλόμενα Μέρη άτινα έλαβον μέρος εις την αγωγήν...»*. Από τη γραμματική διατύπωση της ως άνω διάταξης προκύπτει ότι η απόφαση του Δικαστηρίου είναι από την έκδοσή της αμετάκλητη, δηλαδή δεν μπορεί να αμφισβητηθεί για ενδεχόμενα σφάλματα και δεσμευτική για τα μέρη, κατά τρόπο που αυτά να μην μπορούν να επανέλθουν για την επίλυση του (ιδίου) ζητήματος ενώπιον του Διαιτητικού Δικαστηρίου ή άλλης Αρχής. Προσφυγή συμβαλλομένου κράτους στο Διαιτητικό Δικαστήριο προϋποθέτει, ως αναγκαία προδικασία, την προηγούμενη αποτυχία των ενδιαφερόμενων μερών να επιλύσουν την επίμαχη διαφορά *«δια διαπραγματεύσεων»*.

Η προσφυγή στο Διαιτητικό Δικαστήριο του άρθρου 28 θέτει περαιτέρω τα εξής ζητήματα:

Οι «κυβερνητικές» απαιτήσεις των Συμβαλλόμενων κρατών από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο «αναβάλλονται» κατά τη Συμφωνία του Λονδίνου (άρθρο 5 παρ.1

της Συμφωνίας) μέχρι τον οριστικό γενικό διακανονισμό του ζητήματος αυτού. Ομοίως και οι απαιτήσεις από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο «αναβάλλονται» «... μέχρι του οριστικού διακανονισμού του προβλήματος των Επανορθώσεων» (άρθρο 5 παρ. 2 της Συμφωνίας).

Λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι η έννοια των ανωτέρω διατάξεων της Συμφωνίας είναι ότι οι όποιες αξιώσεις των συμβαλλόμενων κρατών (άρα και της Ελλάδας) από τις ως άνω αιτίες αναστέλλονται μέχρι τον οριστικό διακανονισμό του ζητήματος των επανορθώσεων και ότι καθίστανται ληξιπρόθεσμες και απαιτητές (με την έννοια που γνωρίζουμε στην εθνική έννομη τάξη) μόνο από και μετά τον οριστικό διακανονισμό του ζητήματος των επανορθώσεων, ανοίγονται δύο ενδεχόμενα:

1) εάν ακολουθηθεί η άποψη ότι η «Συνθήκη 2+4» αποτελεί συνθήκη ειρήνης, που εμπεριέχει τον οριστικό διακανονισμό των απαιτήσεων από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ο όρος που θέτει το άρθρο 5 παρ. 2 της Συμφωνίας του Λονδίνου πληρούται ήδη (από την έναρξη ισχύος της Συνθήκης 2+4) και ως εκ τούτου οι αξιώσεις της Ελλάδας είναι έκτοτε και δικαστικώς επιδιώξιμες.

Ωστόσο, μια τέτοια παραδοχή του χαρακτήρα της «Συνθήκης 2+4» ως συνθήκης ειρήνης ή εν πάση περιπτώσει ως είδους συνθήκης ειρήνης θα σήμαινε κατ' αποτέλεσμα ότι, μολονότι δεν υπήρξε συμβαλλόμενο μέρος, η ελληνική πλευρά αναγνωρίζει σ' αυτήν (έννομες) συνέπειες.

2) Εάν, αντιθέτως, ακολουθηθεί η άποψη ότι η «Συνθήκη 2+4» δεν εμπεριέχει ως προς την Ελλάδα τον οριστικό διακανονισμό του ζητήματος των επανορθώσεων, τότε αποφεύγεται κατ' αρχάς η παραδοχή ότι η εν λόγω Συνθήκη αποτελεί συνθήκη ειρήνης/είδος συνθήκης ειρήνης. Αυτή η θέση έχει, ωστόσο, την εξής αδυναμία: εάν μέχρι σήμερα δεν έχει επέλθει, ως προς την Ελλάδα, ο οριστικός διακανονισμός του άρθρου 5 παρ. 2 της Συμφωνίας του Λονδίνου, τότε και το moratorium (δικαιοστάσιο) που θεσπίζει το εν λόγω άρθρο εξακολουθεί να ισχύει και, άρα, οι απαιτήσεις της ελληνικής πλευράς (αν και γεγεννημένες) δεν έχουν καταστεί μέχρι σήμερα δικαστικώς επιδιώξιμες.

Σε κάθε περίπτωση, τα εν λόγω ζητήματα (του τί μπορεί να θεωρηθεί ως «οριστικός διακανονισμός» και του εάν η «Συνθήκη 2+4» πράγματι τον εμπερικλείει ως προς την Ελλάδα), καθ' όσον άπτονται της ερμηνείας και εφαρμογής των άρθρων 5 παρ. 1 και 2 της Συμφωνίας, θα μπορούσαν να επιλυθούν από το ίδιο το Δικαστήριο, είτε στο πλαίσιο εκδίκασης σχετικής διαφοράς, εφ' όσον αχθεί ενώπιόν του, είτε στο πλαίσιο άσκησης της γνωμοδοτικής του αρμοδιότητας, εφ' όσον κάτι τέτοιο ζητηθεί από την ελληνική πλευρά σ' ένα πρώτο στάδιο, προκειμένου να αποφασίσει εν συνεχεία αν θα υποβάλει και στη διαγνωστική αρμοδιότητα του Διαιτητικού Δικαστηρίου ζήτημα ερμηνείας ή εφαρμογής της Συμφωνίας.

α2. Το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, του οποίου η δικαιοδοσία δεν ιδρύεται αυτομάτως για τα κράτη - μέλη των Ηνωμένων Εθνών, αλλά, σύμφωνα με το άρθρο 36 του Κανονισμού του, η δικαιοδοσία του Δικαστηρίου ιδρύεται:

1. στις υποθέσεις, οι οποίες παραπέμπονται σ' αυτό από τα κράτη - μέλη,
2. στις υποθέσεις, για τις οποίες έχει συμφωνηθεί από τους ενδιαφερόμενους, στο πλαίσιο διμερούς ή άλλης πολυμερούς συμφωνίας, ότι θα υπάγονται στη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου,
3. σε όσες περιπτώσεις κράτος - μέλος έχει δηλώσει μονομερώς με δήλωση (declaration), την οποία καταθέτει στον Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών, ότι αναγνωρίζει ως υποχρεωτική *ipso facto* και υπάγεται στη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου. Η ως άνω δήλωση μπορεί να είναι ανεπιφύλακτη, να εμπεριέχει όρο αμοιβαιότητας έναντι διαφόρων κρατών ή χρονικούς περιορισμούς.

Εφ' όσον, λοιπόν, η δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης πράγματι ιδρύεται μ' έναν από τους παραπάνω τρόπους, το Δικαστήριο έχει αρμοδιότητα να κρίνει επί κάθε νομικής διαφοράς, η οποία αφορά:

1. στην ερμηνεία μιας συνθήκης,
2. σε οποιοδήποτε ζήτημα διεθνούς δικαίου,
3. στην ύπαρξη οποιουδήποτε γεγονότος, το οποίο, εάν απεδεικνύετο, θα συνιστούσε παραβίαση διεθνούς υποχρεώσεως,
4. στη φύση ή έκταση επανόρθωσης που πρέπει να γίνει για την παραβίαση διεθνούς υποχρέωσης.

Εάν η δικαιοδοσία του Δικαστηρίου στηρίζεται σε μονομερείς δηλώσεις που έχουν καταθέσει τα ενδιαφερόμενα κράτη, τότε έχει την έκταση εκείνη, στην οποία οι δηλώσεις αλληλοκαλύπτονται και, πάντως, η δικαιοδοσία του Δικαστηρίου περιορίζεται από τη δήλωση, η οποία έχει το στενότερο περιεχόμενο.

Εν όψει των ανωτέρω, πρέπει να εξεταστεί σε ποια έκταση ιδρύεται η δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, σε περίπτωση που αυτό θα εκαλείτο να επιληφθεί μιας ελληνικής προσφυγής:

Η Ελλάδα κατέθεσε στις 10-1-1994 την κατ' άρθρο 36 παρ. 2 του Κανονισμού δήλωση αναγνώρισης της δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου. Η δήλωση αυτή δεν περιέχει περιορισμούς, που να είναι κρίσιμοι στην υπό κρίση περίπτωση.

Η Γερμανία κατέθεσε την 1η-5-2008 τη δήλωση αποδοχής της δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου. Με την εν λόγω δήλωση η Γερμανία αναγνωρίζει τη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου μόνο για εκείνες τις διαφορές, οι οποίες θα ανακύψουν μετά την κατάθεση αυτής και οι οποίες συνδέονται με καταστάσεις και γεγονότα, που θα λάβουν χώρα, επίσης, *μετά* την κατάθεση αυτής, (δηλαδή, μετά την 1-5-2008).

Ανεξαρτήτως του – υπαρκτού - ζητήματος της κατά χρόνον αρμοδιότητας του Δικαστηρίου ως προς τη Γερμανία, το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης δεν έχει δικαιοδοσία να εξετάσει ζητήματα που άπτονται της ερμηνείας και της εφαρμογής της Συμφωνίας του Λονδίνου, αφού για τα ζητήματα αυτά αποκλειστική δικαιοδοσία έχει το Διαιτητικό Δικαστήριο του άρθρου 28 της Συμφωνίας του Λονδίνου.

Επομένως, η νομική βάση προβολής των ελληνικών αξιώσεων ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης πρέπει να στηρίζεται σε παραβίαση του δημοσίου διεθνούς δικαίου και όχι σε ζήτημα ερμηνείας ή εφαρμογής της Συμφωνίας του Λονδίνου. Τέτοια βάση συνιστά, για παράδειγμα, η παραβίαση του άρθρου 3 της IV Σύμβασης της Χάγης (1907), σε συνδυασμό με τα άρθρα 46 επ. του Κανονισμού Νόμων και Εθίμων του κατά ξηράν πολέμου.

Ειδικά ως προς το κατοχικό δάνειο, για την προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης θα πρέπει να επισημανθεί ότι άρνηση της άλλης πλευράς να αναγνωρίσει και να καταβάλει τις οφειλές, που απορρέουν από την ως άνω αιτία, συνιστά όχι απλά αθέτηση συμβατικής υποχρέωσης, αλλά πρωτίστως συμπεριφορά, η οποία αντίκειται στο διεθνές δίκαιο και σε διεθνή της υποχρέωση.

Με βάση τα ανωτέρω προκύπτει ότι η προβολή ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης των αξιώσεων από το κατοχικό δάνειο και τις καθ' εαυτές πολεμικές επανορθώσεις έχει να αντιμετωπίσει σωρευτικά τους εξής περιορισμούς:

1. η προς επίλυση διαφορά πρέπει να αφορά σε γεγονότα ή καταστάσεις που έχουν λάβει χώρα μετά την 1η-5-2008,
2. η προς επίλυση διαφορά δεν μπορεί να θέτει ζήτημα που άπτεται της ερμηνείας ή της εφαρμογής της Συμφωνίας του Λονδίνου, καθ' όσον για την επίλυση ενός τέτοιου ζητήματος αποκλειστικά αρμόδιο θα ήταν το Διαιτητικό Δικαστήριο του άρθρου 28 της Συμφωνίας του Λονδίνου,
3. η προς επίλυση διαφορά θα πρέπει να συνδέεται με παραβίαση ή άλλο ζήτημα του δημοσίου διεθνούς δικαίου.

α3. Τα εθνικά δικαστήρια, στα οποία η προσφυγή κατά του Γερμανικού Δημοσίου έχει να αντιμετωπίσει, στο παρόν στάδιο εξέλιξης του διεθνούς εθιμικού δικαίου, το ζήτημα της ετεροδικίας, σύμφωνα με την οποία τα ξένα κράτη δεν υπάγονται στη δικαιοδοσία των εγχωρίων, των εθνικών, δηλαδή, δικαστηρίων άλλων κρατών.

Η ετεροδικία έχει δύο πτυχές: Αφ' ενός εξαιρεί το ξένο κράτος από τη δικαιοδοσία των εθνικών δικαστηρίων, αφ' ετέρου δεν επιτρέπει την εκτέλεση δικαστικών αποφάσεων που λαμβάνονται κατά παράβαση της αρχής.

Επομένως, εφ' όσον γίνει δεκτό ότι οι πολεμικές επανορθώσεις και το κατοχικό δάνειο αποτελούν αξιώσεις, πηγάζουσες από πράξεις κυριαρχικής εξουσίας

(acta iure imperii) των οργάνων του Γ' Ράιχ, τότε η προβολή αυτών ενώπιον των ελληνικών δικαστηρίων θα προσέκρουε στην αρχή της ετεροδικίας, βάσει της μέχρι σήμερα διαμορφωθείσας νομολογίας.

Ειδικότερα, όσον αφορά το κατοχικό δάνειο σημειώνεται ότι, εφ' όσον επιλεγεί ως νομική βάση η συμβατική φύση των σχετικών αξιώσεων, δύναται να υπαχθεί στην κατηγορία των acta jure gestionis της Γερμανίας, δηλαδή, των πράξεων του κράτους που δεν ενέχουν άσκηση δημόσιας εξουσίας, αλλά αφορούν στις ιδιωτικές και εμπορικές του δραστηριότητες, οπότε μπορούν να ξεπεραστούν τα δικονομικά εμπόδια που θέτει η αρχή της ετεροδικίας.

β. Ως προς τις ιδιωτικές αξιώσεις

Τα δικαιοδοτικά όργανα για την έγερση/προβολή των ιδιωτικών αξιώσεων από το Ελληνικό Δημόσιο, (όχι από τους ίδιους τους ιδιώτες), είναι:

β1. Το Διαιτητικό Δικαστήριο του άρθρου 28 της Συμφωνίας του Λονδίνου στις 27-2-1953 «περί εξωτερικών γερμανικών χρεών» (κυρώθηκε από την Ελλάδα με τον Ν. 3480/1955 (ΦΕΚ Α' 6/1956) και το **Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης**.

Η προσφυγή του ελληνικού κράτους σ' ένα από τα παραπάνω δύο διεθνή δικαιοδοτικά όργανα για τη διεκδίκηση των ιδιωτικών αξιώσεων θα τελούσε υπό τους δικονομικούς περιορισμούς που έχουν ανωτέρω εκτεθεί για τα εν λόγω δικαστήρια.

Όσον αφορά στο Διαιτητικό Δικαστήριο του άρθρου 28 της Συμφωνίας του Λονδίνου είναι καθοριστικό για τη δικαιοδοσία του, αν κατά τον χειρισμό μιας ή περισσότερων ατομικών περιπτώσεων έχει ανακύψει ανάμεσα στα ενδιαφερόμενα κράτη διαφωνία ως προς την ερμηνεία ή εφαρμογή της Συμφωνίας του Λονδίνου και όχι αν η διαφορά ξεκίνησε με αφορμή την υπόθεση δύο ιδιωτών ή καταλαμβάνει ένα σύνολο ιδιωτικών περιπτώσεων.

Όσον αφορά στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, σύμφωνα με το άρθρο 34 παρ. 1 του Καταστατικού του, μόνο τα κράτη μπορούν να είναι διάδικοι ενώπιόν του. Ωστόσο, το Δικαστήριο έχει δεχθεί ότι μια διαφορά, η οποία κατ' αρχάς εκδηλώνεται στις σχέσεις μιας κατηγορίας ιδιωτών και ενός αλλοδαπού κράτους, μπορεί να είναι και διακρατική, όταν το κράτος υπηκοότητας των πρώτων παρεμβαίνει στη σχέση αυτή κατ' ενάσκηση του δικαιώματός του να προστατεύει τους υπηκόους του. Κατά συνέπεια, η προβολή ιδιωτικών αξιώσεων μπορεί να θεμελιώσει διαφορά ανάμεσα σε κράτη.

Όμως, η έγερση των ιδιωτικών αξιώσεων αποζημίωσης από το ελληνικό κράτος, ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, συνεχεται και αυτή με το

ζήτημα της κατά χρόνον αρμοδιότητας του τελευταίου, σύμφωνα με όσα ανωτέρω εκτέθηκαν.

β2. Τα **εθνικά δικαστήρια**, στα οποία η προσφυγή κατά του γερμανικού Δημοσίου με αντικείμενο τις ιδιωτικές αξιώσεις αντιμετωπίζουν στο παρόν στάδιο εξέλιξης του διεθνούς εθιμικού δικαίου, το ζήτημα της ετεροδικίας (rule of state immunity), κατά την οποία τα ξένα κράτη δεν υπάγονται στη δικαιοδοσία των εγχωρίων, των εθνικών, δηλαδή, δικαστηρίων άλλων κρατών, σύμφωνα με όσα ανωτέρω εκτέθηκαν.

Η Επιτροπή **υιοθετεί** τις θέσεις και τα τελικά συμπεράσματα του Πορίσματος της Ομάδας Εργασίας του Ν.Σ.Κ. και καλεί τα αρμόδια όργανα της Ελληνικής Δημοκρατίας να προωθήσουν με δυναμικό τρόπο τις δίκαιες διεκδικήσεις μας.

7. ΑΛΛΕΣ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ

- Σύσταση Επιτροπής Προώθησης της Διεκδίκησης, αποτελούμενη από βουλευτές, δικαστικούς λειτουργούς, διεθνολόγους, ιστορικούς και νομικούς επιστήμονες, εκπροσώπους αντιστασιακών οργανώσεων, μέλη των Ενώσεων Θυμάτων και του Δικτύου Μαρτυρικών Πόλεων και Χωριών.
- Κατάργηση του τέλους δικαστικού ενσήμου επί των αναγνωριστικών αγωγών που αφορούν αξιώσεις λόγω διεθνών αδικοπραξιών, κατά τη διάρκεια της τριπλής κατοχής (1941-1945), εφ' όσον ασκούνται από θύματα, ενώσεις θυμάτων ή συγγενών - καθολικών διαδόχων των θυμάτων.
- Ενίσχυση της δικτύωσης - συντονισμού των Ενώσεων Θυμάτων με το Δίκτυο Μαρτυρικών Πόλεων και Χωριών, στον αγώνα της διεκδίκησης. Υποστήριξη με όλα τα νόμιμα μέσα των Ενώσεων Θυμάτων, με έμφαση στην αναγκαιότητα δημιουργίας και νέων ενώσεων και συγκρότησής τους σε ομοσπονδία.
- Προώθηση συνεργειών με τις ομάδες Γερμανών νομικών, ιστορικών, συνταγματολόγων και γερμανικών οργανώσεων, ευαίσθητων στα θέματα απόδοσης δικαιοσύνης, κ.λπ., που πραγματοποιούν ένα πολυμέτωπο και πολύχρονο αγώνα για τη διεκδίκηση των οφειλών.
- Αποστολή κλιμακίου της Βουλής για την ενημέρωση του γερμανικού και άλλων κοινοβουλίων. Έγερση του ζητήματος στο Συμβούλιο της Ευρώπης, τον Ο.Η.Ε. και σε άλλα διεθνή *fora*.
- Ανασύσταση του Ελληνικού Γραφείου Εγκληματιών Πολέμου, το οποίο δημιουργήθηκε με τον ΑΝ 384/1945 (ΦΕΚ Α' 145/8-6-1945) και καταργήθηκε με το Ν.Δ. 4016/1959 (ΦΕΚ Α' 237/3-11-1959). Η αναστολή δίωξης των διεθνών ποινικών αδικημάτων που τελέσθηκαν στην πατρίδα μας, παγιώθηκε νομοθετικά το 1959 (Ν.

3933/1959, ΦΕΚ Α΄ 31/19-2-1959 και ΝΔ 4016/1959) και έχει παύσει να ισχύει με τον Ν. 3849/2010. Η αναβίωση του Γραφείου κρίνεται αναγκαία, καθώς αυτό θα μπορούσε να διαδραματίσει κομβικό ρόλο τόσο στη νομική έρευνα για τα διεθνή ποινικά αδικήματα που έλαβαν χώρα στην Ελλάδα κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (ανακάλυψη και προσαγωγή σε δίκη τυχόν επιζώντων εγκληματιών πολέμου) όσο και στις αστικές υποθέσεις που αφορούν τα εν λόγω γεγονότα.

- Υποβολή πρότασης προς την Ελληνική Κυβέρνηση, με σκοπό την επικύρωση της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τη *Μη Εφαρμογή του Θεσμού της Παραγραφής επί Εγκλημάτων Πολέμου και Εγκλημάτων κατά της Ανθρωπότητας* της 26^{ης} Νοεμβρίου 1968 [Ψήφισμα Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών S/RES/2391(XXIII)], που έχει τεθεί σε ισχύ την 11η Νοεμβρίου 1970.

Επισημαίνεται η ύπαρξη και της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τη *Μη Εφαρμογή του Θεσμού της Παραγραφής επί Εγκλημάτων κατά της Ανθρωπότητας και Εγκλημάτων Πολέμου της 25ης Ιανουαρίου 1974 (CETS No 82)*, που έχει τεθεί σε ισχύ από 27 Ιουνίου 2003, η οποία όμως δεν έχει αναδρομική ισχύ.

Τέλος, προτείνεται εναλλακτικά, αντί της κύρωσης ορισμένης διεθνούς σύμβασης, η θέσπιση κανόνα εσωτερικού δικαίου σχετικά με το απαράγραπτο, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο Εθιμικό Διεθνές Δίκαιο. Αξίζει να σημειωθεί ότι, όπως έχει προκύψει και από τη σχετική πολυεπίπεδη έρευνα της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού (*Κανόνας 160 περί μη εφαρμογής του θεσμού της παραγραφής επί των εγκλημάτων πολέμου*), υπάρχει τόσο κρατική πρακτική όσο και ισχυρή νομική πεποίθηση υπέρ του κανόνα του απαράγραπτου.

Ωστόσο, στην ελληνική δικαστική πρακτική έχει διαπιστωθεί ότι γίνεται επίκληση του θεσμού της παραγραφής, όπως εκείνος προβλέπεται στο άρθρο 111 του Ποινικού Κώδικα, ως λόγος εξάλειψης του αξιοποίνου. Εν όψει των προβλέψεων του Αστικού Κώδικα (άρθρο 938 για την παραγραφή των αστικών αξιώσεων από αδιοπραξία), θα ήταν σκόπιμο να αρθεί οποιαδήποτε αμφιβολία ήθελε προκύψει, σχετικά με το απαράγραπτο των εν λόγω αξιώσεων.

— Κατάθεση υπομνήματος - απάντησης της ελληνικής κυβέρνησης κατά τη συζήτηση του ζητήματος των γερμανικών οφειλών στην Επιτροπή Αναφορών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στις 8 Σεπτεμβρίου 2016, μετά την αναφορά που κατέθεσε η αντιστασιακή οργάνωση ΠΕΑΕΑ - ΔΣΕ στις 15-10-2014.

— Εντατική καμπάνια ενημέρωσης κι ευαισθητοποίησης της διεθνούς, αλλά και της ελληνικής κοινής γνώμης, με διοργάνωση εκδηλώσεων, ημερίδων, συνεδρίων, παραγωγή ντοκιμαντέρ, ταινιών, θεατρικών παραστάσεων και λοιπών δράσεων πολιτισμού-πολιτιστικής διπλωματίας.

- Να δοθεί βάρος στη μελέτη της Κατοχής, της Αντίστασης και του ζητήματος των γερμανικών οφειλών, σε όλες τις βαθμίδες του εκπαιδευτικού συστήματος. Βελτίωση των σχολικών συγγραμμάτων Ιστορίας, εκπόνηση εργασιών για το ζήτημα, υποτροφίες για έρευνα σε μεταπτυχιακό και διδακτορικό επίπεδο, οργάνωση σεμιναρίων και συνεδρίων.
- Καθιέρωση ημέρας μνήμης του Ελληνικού Ολοκαυτώματος.
- Ενίσχυση της λειτουργίας των Μουσείων Εθνικής Αντίστασης και Ελληνικών Ολοκαυτωμάτων και ίδρυση εντός των Μουσείων Κέντρων Ερευνών.
- Στο πλαίσιο της νέας αρχιτεκτονικής της τοπικής αυτοδιοίκησης πρέπει κάθε μαρτυρικός δήμος να φέρει το όνομα των μαρτυρικών τόπων (ή έστω του μεγαλύτερου μαρτυρικού τόπου).
- Τέλος, πρέπει, εν ευθέτω χρόνω, να οριστικοποιηθεί ένα συνολικό πλάνο διαχείρισης των κονδυλίων που αντιστοιχούν στις γερμανικές οφειλές, με σκοπό τη συλλογική αποκατάσταση των κοινωνιών που υπέστησαν τη ναζιστική θηριωδία, βασισμένο στις βέλτιστες πρακτικές και τα πορίσματα της επιστήμης και πράξης του δικαίου των επανορθώσεων.
- Στο πεδίο των επανορθώσεων, προτείνεται η ανάδειξη του χρέους γερμανικών επιχειρήσεων που επωφελήθηκαν τα μέγιστα κατά τη χιτλερική περίοδο.

Σε πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο:

Απαιτείται σχέδιο Εθνικής Στρατηγικής στο θέμα των Γερμανικών οφειλών. Με πρωτοβουλία και συντονισμό της προσπάθειας από το Ελληνικό Κοινοβούλιο απαιτείται η εκπόνηση και υλοποίηση σχεδίου εθνικής στρατηγικής στα θέματα των Γερμανικών οφειλών. Το Κοινοβούλιο, αφού οριοθετήσει και χαράξει τις γενικές και επί μέρους κατευθύνσεις, τις επί μέρους τακτικές και τους επί μέρους και συνολικούς στόχους, πρέπει να ανοίξει εθνικό διάλογο, με συγκεκριμένη συνολική και επί μέρους θεματολογία. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί και με τη συγκρότηση-λειτουργία **μόνιμης Διακομματικής Επιτροπής**.

Σε πολιτικό επίπεδο προέχει το θέμα των διακρατικών διαπραγματεύσεων. Θεωρούμε ότι απαιτείται η σύσταση Επιστημονικής Επιτροπής από έγκριτους διεθνολόγους, πανεπιστημιακούς, οικονομολόγους και νομικούς Έλληνες (όπως π.χ. η Επιστημονική Επιτροπή της Π.Ε.Δ.) και εάν απαιτηθεί και ξένους, οι οποίοι αφού «αναγνώσουν» σωστά και έγκυρα την απόφαση της 3ης-2-2012 της Χάγης και την από 22-10-2014 απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Ιταλίας, θα συντάξουν σχετικό πόρισμα. Θα προχωρήσουν στην οργάνωση Επιστημονικών Συνεδρίων, ημερίδων στην Ελλάδα και το εξωτερικό για τα θέματα των Γερμανικών οφειλών. Σε

ό,τι αφορά τις αποζημιώσεις προς τα θύματα και τους συγγενείς τους, οι οφειλές και αποζημιώσεις από τη Γερμανία προς αυτούς είναι ιδιωτικές απαιτήσεις και δεν συμψηφίζονται με άλλες απαιτήσεις της Ελλάδας κατά της Γερμανίας.

Κατά συνέπεια, σε περίπτωση διακρατικών Διαπραγματεύσεων Ελλάδας-Γερμανίας, πρέπει να υπάρξει φροντίδα και έλεγχος, ώστε σε περίπτωση διεκδίκησης, να μην παρακαμφθούν οι απαιτήσεις χρηματικής αποζημίωσης των θυμάτων και των οικογενειών τους.

Σε δικαστικό επίπεδο:

Η από 22-10-2014 απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Ιταλίας.

Η απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Ιταλίας άνοιξε τον δρόμο για τις αξιώσεις των Ελλήνων πολιτών, θυμάτων της Γερμανικής Κατοχής και των οικογενειών τους ενώπιον των Ελληνικών Δικαστηρίων. Όταν μάλιστα η Γερμανία αρνείται λύση μέσα από διαπραγματεύσεις με την Ελλάδα, όπως αποφάνθηκε (ότι πρέπει να γίνουν σε εύλογο χρόνο) το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης στις 3-2-2012. Από την έκδοση της απόφασης του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου το 2002 έχουν περάσει 14 χρόνια. Από την έκδοση της απόφασης του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης έχουν περάσει τεσσεράμισι χρόνια. Από την έκδοση της απόφασης του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Ιταλίας έχουν περάσει σχεδόν 2 χρόνια και έχουν δημιουργηθεί νέα δικαστικά και νομολογιακά δεδομένα. Προτείνουμε την άμεση επεξεργασία τους από Επιτροπή Εμπειρογνομόνων.

IV. ΘΕΣΕΙΣ ΜΕΙΟΨΗΦΙΑΣ

**Ι. ΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ ΔΙΑΚΟΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ**

**ΑΝΔΡΕΑ ΚΑΤΣΑΝΙΩΤΗ, ΙΩΑΝΝΗ ΚΕΦΑΛΟΓΙΑΝΝΗ, ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΥΡΙΑΖΙΔΗ,
ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΜΠΑΣΙΑΚΟΥ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΖΑΒΑΡΑ**

Αναφορικά με το τελικό σχέδιο της Διακομματικής Επιτροπής για τις Γερμανικές οφειλές κ.λπ. επισημαίνουμε τα εξής:

Η ανωτέρω επιτροπή (η τρίτη κατά σειρά) συστάθηκε, όπως αρχικά είχε προβλεφθεί, για να αποτελέσει μέσο διεκδίκησης των γερμανικών οφειλών. Οι οφειλές-αξιώσεις της Ελλάδος αφορούσαν :

- α) πολεμικές αποζημιώσεις,
- β) πολεμικές επανορθώσεις,
- γ) αποπληρωμή του κατοχικού δανείου,
- δ) επιστροφή κλεμμένων – αρπαγέντων πολιτιστικών θησαυρών από τις δυνάμεις κατοχής.

Οι εργασίες των προηγούμενων δύο επιτροπών υπό την Προεδρία του κ. Κωνσταντίνου Τζαβάρα και της κυρίας Ζωής Κωνσταντοπούλου είχαν αφήσει ένα αξιόλογο υλικό και είχαν προγραμματίσει-οργανώσει ένα σχέδιο δράσης για όλα τα ανωτέρω που η παρούσα επιτροπή όχι μόνο δεν αξιοποίησε, παρά τις αντίθετες υποσχέσεις του Προέδρου της, αλλά το χειρότερο, οδήγησε τις εργασίες της Επιτροπής προς άλλες κατευθύνσεις (υιοθέτηση αιτημάτων ιδιωτών, παραδικαστικών διεκδικήσεων κ.ά.).

Ειδικότερα:

α) Μια τόσο σοβαρή εθνική υπόθεση απαιτούσε χειρισμούς σε εθνικό-διεθνές επίπεδο, που θα αποσκοπούσαν στο να καταστήσουμε το Ελληνικό ζήτημα συμπαθές στη διεθνή κοινή γνώμη, στα κοινοβούλια των χωρών της Ευρώπης και με ιδιαίτερη στόχευση στις τέσσερις νικήτριες δυνάμεις του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

β) Είχε σχεδιαστεί η διοργάνωση διεθνούς συνεδρίου με θέμα «γερμανικές οφειλές προς την Ελλάδα», στο οποίο ήδη είχε οριστεί οργανωτική επιτροπή, στην οποία συμμετείχαν οι καθηγητές κ.κ. Σπύρος Φλογαΐτης, Στέλιος Περράκης και Αντώνιος Μπρεδήμας, με τους οποίους η Επιτροπή, κατά την προηγούμενη κοινοβουλευτική περίοδο, είχε έρθει σε επαφή και μάλιστα είχε, με τη διαμεσολάβηση του κ. Φλογαΐτη, επικοινωνήσει, μεταξύ άλλων, και με τον καθηγητή Giuseppe Tesauo, ο οποίος υπήρξε Πρόεδρος του Ιταλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου κατά την έκδοση της απόφασης, που για πρώτη φορά αναγνώρισε τις υποχρεώσεις Κράτους για εφαρμογή σε εθνικό επίπεδο του Διεθνούς Δικαίου, που αφορούν απαιτήσεις, προερχόμενες από τη διάπραξη εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας.

γ) Είχαμε επιπλέον συνεννοηθεί με τις επιτροπές κοινοβουλευτικής φιλίας Ελλάδας-Γαλλίας, Ελλάδας-Ρωσίας, Ελλάδας-Ηνωμένου Βασιλείου και Ελλάδας-Η.Π.Α., για συγκεκριμένες δράσεις-συναντήσεις με τα αντίστοιχα κοινοβούλια των χωρών αυτών, προκειμένου να ενημερωθούν τα μέλη τους, για το δίκαιο ελληνικό αίτημα που αφορούσε την εκκαθάριση και την ικανοποίηση των εκκρεμών

απαιτήσεων της Ελλάδας κατά της Γερμανίας (πολεμικές αποζημιώσεις, επανορθώσεις, αποπληρωμή κατοχικού δανείου, επιστροφή πολιτιστικών θησαυρών).

δ) Είχαν προγραμματισθεί, επίσης, εκδηλώσεις ευαισθητοποίησης της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης με τη διοργάνωση εκθέσεων με ανάλογο υλικό στους διαδρόμους του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, με την υποβολή ειδικών αναφορών και ερωτήσεων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, καθώς και με την πρόκληση ειδικής συνεδρίασης σε αυτό.

Τέλος, είχαμε αποφύγει, για ευνόητους λόγους, να αναμείξουμε στα προαναφερθέντα μεγάλα εθνικά ζητήματα, διεκδικήσεις ιδιωτών, όχι γιατί δεν είναι δίκαια τα αιτήματά τους και δεν συμεριζόμαστε τον πόνο που επέφερε ο Γερμανός κατακτητής στις οικογένειές τους, αλλά γιατί είχαμε ιεραρχήσει, ως άμεση Εθνική προτεραιότητα τις οφειλές κ.λπ. της Γερμανίας προς την Ελλάδα, ως κράτους. Άλλωστε η Βουλή, ως άμεσο κρατικό όργανο με συγκεκριμένες εκ του Συντάγματος αρμοδιότητες δεν θα μπορούσε να αναμιχθεί σε υποθέσεις που ήδη εκκρεμούν στα ελληνικά δικαστήρια. Απογοητευθήκαμε όμως, όχι μόνο, γιατί η επιτροπή δεν προχώρησε σε καμία από τις ανωτέρω δράσεις, αλλά γιατί αναλώθηκε σε συνεδριάσεις και δραστηριότητες που ανακύκλωσαν γνωστά και τετριμμένα θέματα, με σκοπό την επικοινωνιακή αξιοποίηση και όχι την ουσιαστική μελέτη και προώθηση μιας τόσο σπουδαίας εθνικής υπόθεσης.

Επίσης, υπήρξε και μια δεύτερη απογοήτευση, καθότι η κυβέρνηση παρέκαμψε έντεχνα τη διεκδίκηση των γερμανικών οφειλών, μη συνεργασθείσα με την Επιτροπή, καθόσον οι αρμόδιοι κληθέντες Υπουργοί της (Εξωτερικών, Οικονομικών, Πολιτισμού) απέφυγαν να ανταποκριθούν στο αίτημα της Επιτροπής για συνδρομή. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί ο Υπουργός Δικαιοσύνης, κ. Νίκος Παρασκευόπουλος, ο οποίος, αν και μη αρμόδιος για τη διεκδίκηση των οφειλών, υποσχέθηκε να διευκολύνει τις ιδιωτικές υποθέσεις, που ασφαλώς δεν επηρεάζουν και ούτε προωθούν την όλη εθνική υπόθεση, δεσμευόμενος για την εκτέλεση σχετικής απόφασης, χωρίς να πράξει μέχρι σήμερα αυτό.

Ως εκ τούτου διαφωνούμε και καταγράφουμε τη μειοψηφία μας με την ως άνω αιτιολογία.

**ii. ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΕΥΤΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΜΕΛΟΥΣ ΤΗΣ ΔΙΑΚΟΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ**

ΔΙΑΜΑΝΤΩΣ ΜΑΝΩΛΑΚΟΥ

71 χρόνια από τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και την Αντιφασιστική Νίκη των Λαών και ακόμη παραμένουν σε εκκρεμότητα οι οφειλές από τις καταστροφές και τις λεηλασίες των γερμανικών, ναζιστικών στρατευμάτων κατοχής στη χώρα μας.

71 χρόνια από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και η Γερμανία δεν έχει ακόμη πληρώσει τις αποζημιώσεις και επανορθώσεις για:

- Το αναγκαστικό κατοχικό δάνειο – ληστεία που επιβλήθηκε στην κατεχόμενη Ελλάδα
- Τις τεράστιες καταστροφές στις υποδομές που προκάλεσαν τα γερμανικά κατοχικά στρατεύματα που αναγνωρίστηκαν από τη Διάσκεψη των Συμμάχων στο Παρίσι (Δεκέμβρης 1945 – Γενάρης 1946)
- Τις αποζημιώσεις των θυμάτων των φρικιαστικών ναζιστικών εγκλημάτων, των ομήρων στα ναζιστικά στρατόπεδα και στα εργοστάσια των γερμανικών μονοπωλίων
- Την επιστροφή των αρχαιολογικών θησαυρών ανεκτίμητης αξίας και των θησαυρών πολιτιστικής κληρονομιάς, που λεηλατήθηκαν από τις γερμανικές κατοχικές δυνάμεις.

Η ευθύνη των μέχρι σήμερα ελληνικών κυβερνήσεων, των κυβερνήσεων της Ν.Δ. και του ΠΑ.ΣΟ.Κ. τα τελευταία χρόνια αλλά και της κυβέρνησης ΣΥ.ΡΙΖ.Α. - ΑΝ.ΕΛ. για την εξέλιξη αυτή είναι μεγάλη, γιατί επί της ουσίας δεν έθεσαν το θέμα της διεκδίκησης των γερμανικών επανορθώσεων. Με πρόσχημα ότι «δεν είναι τώρα η κατάλληλη η στιγμή για να τεθεί το ζήτημα» αφήνονταν να κυλήσει ο χρόνος χωρίς όμως ποτέ να «έρθει η κατάλληλη στιγμή».

Ο λόγος προφανώς και δεν ήταν η έλλειψη στοιχείων για την τεκμηρίωση των διεκδικήσεων. Άλλωστε, τέτοια είχαν καταγραφεί κατά καιρούς στο παρελθόν.

Ο κύριος λόγος για την πολιτική στάση των ελληνικών κυβερνήσεων και τη μη διεκδίκηση των επανορθώσεων-αποζημιώσεων από τη Γερμανία, ήταν η εναρμόνισή τους με τις επιλογές της αστικής τάξης να μην διαταραχθούν οι συμμαχίες της που συνδέονται με την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της .

Την τακτική αυτή ακολουθεί και η σημερινή κυβέρνηση ΣΥ.ΡΙΖ.Α. – ΑΝ.ΕΛ. που ενάμιση χρόνο τώρα δεν έχει κάνει καμία ενέργεια για τη διεκδίκηση των γερμανικών αποζημιώσεων – επανορθώσεων, με το ίδιο και πάλι πρόσχημα: «ότι δεν είναι κατάλληλη η ώρα», όπως επανέλαβε και ο Υπουργός Δικαιοσύνης στη συνεδρίαση της διακομματικής επιτροπής στις 2.2.2016.

Αλλά και προς την Επιτροπή Αναφορών του Ευρωκοινοβουλίου, δεν έχει απαντήσει στο ερώτημα αν θα διεκδικήσει τις οφειλές από το Γερμανικό Κράτος, όπως ειπώθηκε από τους Έλληνες Ευρωβουλευτές στη συνεδρίαση στις 27.6.2016.

Το επιχείρημα ότι έπρεπε πρώτα να προηγηθεί η τεκμηρίωση για να εγείρει η κυβέρνηση το ζήτημα των επανορθώσεων δεν ευσταθεί. Στοιχεία υπήρχαν και σε κάθε περίπτωση υπάρχουν οι εκθέσεις του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους και του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους. Επομένως, η προώθηση του ζητήματος αυτού είναι καθαρά θέμα πολιτικής βούλησης και μόνον.

Για όλους τους παραπάνω λόγους που τους θέσαμε αναλυτικά, γραπτά και προφορικά στη διακομματική επιτροπή και δεν πάρθηκαν υπόψη, το Κ.Κ.Ε. ψηφίζει «παρών» στην Έκθεση της Επιτροπής. Ταυτόχρονα, καταθέτει την παρούσα δήλωση ζητώντας αυτή να καταγραφεί στο τέλος του κειμένου της Έκθεσης ως άποψη της μειοψηφίας.

Το Κ.Κ.Ε. που στάθηκε αιμοδότης και ψυχή των αγώνων του λαού μας, που συσπειρωμένος στο Ε.Α.Μ. – Ε.Λ.Α.Σ. αντιπάλεψε νικηφόρα με το όπλο στο χέρι τις φασιστικές ορδές, από την πρώτη στιγμή, ανέδειξε και συνεχίζει να αναδεικνύει το ζήτημα της διεκδίκησης των πολεμικών επανορθώσεων από τη Γερμανία σε κοινή δράση με την οργάνωση των αντιστασιακών, την Πανελλήνια Ένωση Αγωνιστών Εθνικής Αντίστασης- Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας, την Π.Ε.Α.Ε.Α.

Με δεκάδες παρεμβάσεις στο Ελληνικό Κοινοβούλιο, ερωτήσεις και επερωτήσεις, με επιστολές στους Προέδρους και Πρωθυπουργούς της Γερμανίας. Με κοινή επιστολή της Ευρωκοινοβουλευτικής Ομάδας και της Π.Ε.Α.Ε.Α. προς τη Σύνοδο Κορυφής της Ε.Ε. και τις μόνιμες αντιπροσωπείες των κρατών - μελών της, τον Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και τις πρεσβείες των κρατών - μελών της Ε.Ε. στην Ελλάδα.

Το Κ.Κ.Ε. εξοπλισμένο με την πείρα των πολύχρονων παρεμβάσεών του, συνεχίζει τη δράση του για τη διεκδίκηση των Γερμανικών Επανορθώσεων- Αποζημιώσεων, αξιοποιώντας κάθε δυνατότητα για την ικανοποίηση του δίκαιου αιτήματος του λαού μας.

Η Επιτροπή, κατά τη συνεδρίαση της 27ης Ιουλίου 2016, ενέκρινε, κατά πλειοψηφία, την Έκθεση της Επιτροπής, στην οποία καταχωρίζονται και οι θέσεις της Μειοψηφίας.

Η Έκθεση υποβάλλεται προς τη Βουλή και την Κυβέρνηση.

Αθήνα, 28 Ιουλίου 2016

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ ΜΗΤΑΦΙΔΗΣ

Ο ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΖΑΒΑΡΑΣ

ΤΑ ΜΕΛΗ

ΒΑΓΕΝΑ ANNA

ΒΑΓΙΩΝΑΚΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ (ΒΑΛΙΑ)

ΘΗΒΑΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

ΚΑΜΑΤΕΡΟΣ ΗΛΙΑΣ

ΚΑΡΑΚΩΣΤΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ (ΕΥΗ)

ΜΠΓΙΑΛΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ

ΤΖΑΜΑΚΛΗΣ ΧΑΡΙΛΑΟΣ

ΤΖΟΥΦΗ ΜΕΡΟΠΗ

ΤΣΟΓΚΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΚΑΤΣΑΝΙΩΤΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

ΚΕΦΑΛΟΓΙΑΝΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

ΚΥΡΙΑΖΙΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΜΠΑΣΙΑΚΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ

ΠΑΠΠΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ

ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΣ

ΜΑΝΩΛΑΚΟΥ ΔΙΑΜΑΝΤΩ

ΦΩΤΗΛΑΣ ΙΑΣΩΝ

ΚΑΜΜΕΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΜΑΡΙΟΣ

V. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

**Ι. ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΒΟΥΛΕΥΤΗ ΤΩΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΜΕΛΟΥΣ ΤΗΣ ΔΙΑΚΟΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ**

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΜΜΕΝΟΥ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩΝ ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΕΩΝ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Κ. ΚΑΜΜΕΝΟΣ

ΤΑ ΚΑΤΟΧΙΚΑ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΑ ΔΑΝΕΙΑ (ΚΑΔ) ΚΑΙ Η ΟΦΕΙΛΗ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Με βάση επικαιροποιημένα στοιχεία από το βιβλίο με τίτλο <Ιδού ο λογαριασμός κ. Μέρκελ : 300 δισεκ. ευρώ απ' τα Κατοχικά δάνεια >

Περιεχόμενα

Επισκόπηση των περιεχομένων

Κεφάλαιο 1

Το ιστορικό των Κατοχικών Δανείων (ΚΑΔ).

Διαχωρισμός Πολεμικών Επανορθώσεων και ΚΑΔ

Ιστορικό – τεκμηρίωση των Κατοχικών Δανείων (ΚΑΔ)

Ιστορικό – τεκμηρίωση της συμφωνίας κλήριγκ

Κεφάλαιο 2

Τα μεγέθη των Κατοχικών Δανείων

Τα Κατοχικά Δάνεια και η Σύμβαση της Χάγης

I. Καταβολές σε μετρητά - προσδιοριστικοί παράγοντες της αποτίμησης των Κατοχικών Δανείων

Μεθοδολογία αποτίμησης

Συγκριτικά πλεονεκτήματα της μεθόδου

II. Καταβολές σε προϊόντα (κλήριγκ)

III. Λοιπές πιστώσεις.

Επί μέρους στοιχεία και αποτιμήσεις

Συνολική αποτίμηση των Κατοχικών Δανείων

Οριστική εκτίμηση των Κατοχικών Δανείων

Νομισματική βάση αναφοράς - Κεφαλαιοποίηση των ΚΑΔ

Οριστική εκτίμηση των ΚΑΔ και της Ελληνικής απαίτησης

Εναλλακτική προσέγγιση της Ελληνικής απαίτησης

ΠΙΝΑΚΕΣ

Βιβλιογραφία

Συντομογραφίες

Κατοχικά Δάνεια (ΚΑΔ)

Τράπεζα της Ελλάδος (ΤτΕ).

χρυσή λίρα Αγγλίας (χ.λ.)

Reichmark - ράϊχσμαρκ (*RM*)

Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ)

Επισκόπηση των περιεχομένων

Το αντικείμενο και η σκοπιμότητα της παρούσας Έκθεσης, η οποία αποτελεί επικαιροποιημένο απόσπασμα από το βιβλίο με τίτλο <Ιδού ο λογαριασμός κ. Μέρκελ : 300 δισεκ. ευρώ απ' τα Κατοχικά δάνεια¹>, έγκειται στο να διερευνηθεί αρχικά το περιεχόμενο των Γερμανικών οφειλών προς την Ελλάδα κατά την περίοδο της Κατοχής 1941 – 1944, ιδιαίτερα εκείνων που αφορούν στα Κατοχικά δάνεια, στη συνέχεια δε να προσδιορισθεί η σημερινή τους αξία.

Θα πρέπει εξ' αρχής να διευκρινισθεί ότι τα καταβληθέντα κεφάλαια από την Ελλάδα προς τις δυνάμεις του Άξονα, Γερμανία και Ιταλία, αφορούσαν σε τρεις (3) βασικές κατηγορίες κεφαλαίων : (α) σε άμεσες καταβολές (σε μετρητά) χαρακτηριζόμενες ως 'πιστώσεις' και 'δαπάνες κατοχής', (β) σε ενδιάμεσες καταβολές που πραγματοποιήθηκαν για λογαριασμό των κατοχικών δυνάμεων και (γ) σε έμμεσες καταβολές εις είδος, που διενεργήθηκαν μέσω συμφωνιών εμπορικών ανταλλαγών προϊόντων 'κλήριγκ'.

Για τον προσδιορισμό των χορηγηθέντων κεφαλαίων όσον αφορά το δανειακό τους περιεχόμενο, δηλ. αν και κατά πόσον εμπίπτουν σε καθεστώς 'δανείων', έγινε χρήση των ιστορικών δεδομένων (έγγραφα, συμφωνίες κλπ.) της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου. Από τα διαθέσιμα στοιχεία προκύπτει ότι τα χορηγηθέντα κεφάλαια, προς τις κατοχικές δυνάμεις, αποτελούν αντικείμενο διακρατικών συμφωνιών μεταξύ Ελλάδας, Γερμανίας και Ιταλίας με τον όρο να επιστραφούν, δηλ. πρόκειται για 'δάνεια'.

Στην συνέχεια διατυπώνεται αναλυτικά η ποσοτική καταγραφή τους με στοιχεία προερχόμενα από την ΤτΕ καθώς και απ' τις εκθέσεις και την βιβλιογραφία προηγούμενων ιστορικών αναλυτών και οικονομολόγων.²

Μετά την ολοκλήρωση της καταγραφής των άμεσων καταβολών στα ονομαστικά τους μεγέθη (σε δραχμές), έγινε χρήση συγκεκριμένης μεθοδολογίας αποπληθωρισμού και αποτίμησης, ώστε να αναπροσαρμοσθεί η ονομαστική τους αξία σε τιμές παρούσας αξίας (αγοραστική δύναμη) κατά τις συγκεκριμένες χρονικές περιόδους που καταβάλλονταν. Η μεθοδολογία στηρίχθηκε στη μεταβολή της νομισματικής κυκλοφορίας ανάλογα των καταβαλλόμενων ποσών και της επιβάρυνσης που προκαλούσαν στον τιμάρθμο. Συγχρόνως, για την απομόνωση των πληθωριστικών πιέσεων που ασκούσαν μεταπολεμικά στο εγχώριο νόμισμα (δραχμή), έγινε παγιοποίηση και αποτίμηση των ΚΑΔ σε σταθερό νόμισμα. Ως βάση αναφοράς χρησιμοποιήθηκε η χρυσή λίρα Αγγλίας, καθώς υπάρχουν αναλυτικά στοιχεία ισοτιμιών κατά τις συγκεκριμένες χρονικές περιόδους καταβολών από την ΤτΕ.

Για τις έμμεσες καταβολές, δηλ. αυτές που πραγματοποιήθηκαν εις είδος μέσα από τις εμπορικές ανταλλαγές προϊόντων (κλήριγκ), η ονομαστική καταγραφή τους έγινε σύμφωνα με το νόμισμα που καταγράφονταν που ήταν το επίσημο νόμισμα της Γερμανίας (*RM - Reichmark*). Με δεδομένη την καταγραφή των εμπορικών ανταλλαγών σε τιμές του '38, καθώς και της σταθερότητας προπολεμικά του ράιχμαρκ με τα διεθνή νομίσματα, θεωρήθηκε επαρκής η νομισματική αναφορά και δεν κρίθηκε αναγκαίο να γίνει αναπροσαρμογή των αξιών σε τιμές παρούσας αξίας. Στην συνέχεια έγινε αναγωγή

¹ Εκδόσεις ΚΑΔΜΟΣ, 2014

² Μεταξύ αυτών αναφέρονται : Ι. Λαμπρούκος (1944), Α. Σμπαρούνης (1945), ΤτΕ (1946, 1963), Σ. Γκοτζαμάνης (1952), Αγγ. Αγγελόπουλος (1964), Π. Δερτιλής (1964), Σ. Χατζηκυριάκος (1964), Sven Felix Kellerhoff (2011), Albrecht Ritschl (2011), K.H. Roth (2011), Jacques Delpla (2011), Hagen Fleischer (2012).

του κλήριγκ σε ενιαία νομισματική βάση παράλληλα με τις άλλες καταβολές και σύμφωνα με τις διεθνείς ισοτιμίες (*Reichmark* & χρυσής λίρας) που ίσχυαν προπολεμικά.

Για την επικαιροποίηση των ΚΑΔ σε διεθνές νόμισμα, έγινε αναγωγή των ποσών με βάση το δολάριο και σε τιμές περιόδου αναφοράς (1944). Στη βάση αυτή έγινε μετατροπή των χρυσών λιρών σε δολάρια και χρησιμοποιήθηκε, κατ' αναλογία, η μεθοδολογία αποτίμησης και ισοτιμιών (χ.λ. & δολαρίου) που εφάρμοσε η ΤτΕ στις μετέπειτα εκτιμήσεις της.

Για την κεφαλαιοποίηση και τον προσδιορισμό της σημερινής αξίας των ΚΑΔ, χρησιμοποιήθηκαν τρεις (3) μέθοδοι υπολογισμών. Εξ' αυτών η πρώτη μέθοδος έχει να κάνει με τον απλό *‘ανατοκισμό’*, δηλ. τι αξία έχουν τα κεφάλαια αυτά αν τοκίζονταν όπως ένα απλό δάνειο. Ο δεύτερος υπολογισμός στηρίζεται στην μέθοδο της *‘θετικής και αποθετικής ζημίας’*, δηλ. εκτός από τα κεφάλαια που χορηγήθηκαν, περιλαμβάνεται και η ζημιά που υπέστη η ελληνική οικονομία κυρίως λόγω του πληθωρισμού. Με την τρίτη μέθοδο γίνεται αναγωγή των ΚΑΔ στο ΑΕΠ της Γερμανίας, δηλ. το χρέος της Γερμανίας προς την Ελλάδα σήμερα προκύπτει από το ποσοστό που ωφελήθηκε η γερμανική οικονομία σε σημερινές τιμές, ως ΑΕΠ, λόγω των πόρων (κεφαλαίων και προϊόντων) που απέσπασε από την Ελλάδα.

Ως τελική εκτίμηση της οφειλής της Γερμανίας προς την Ελλάδα, θα καταλήξουμε στο μέσο όρο (μ.ο.) των δύο τελευταίων μεθοδολογιών, δηλ. της *‘θετικής και αποθετικής ζημίας’* καθώς και της *‘αναγωγής των ΚΑΔ στο ΑΕΠ της Γερμανίας’*, αφ' ενός, λόγω της εγγύτητας των ποσών που προκύπτουν και αφ' εταίρου λόγω του σκεπτικού που συνεπάγεται η προσέγγισή τους, ότι, *«...αυτό που έχασε η ελληνική οικονομία το ωφελήθηκε η γερμανική οικονομία»*.

Κατ' επέκταση, μέσα απ' τη παρούσα έρευνα, θα προκύψουν ορισμένα νέα στοιχεία *‘καινοτομικά χαρακτηριστικά’* τα οποία για πρώτη φορά αναφέρονται και ανατρέπουν τις μέχρι σήμερα εκτιμήσεις για το μέγεθος των Κατοχικών δανείων. Τα σημαντικότερα εξ' αυτών είναι :

- Πολλοί ιστορικοί αναλυτές, καθώς και οι εκτιμήσεις της ΤτΕ, αναφερόμενοι στις απαιτήσεις της Ελλάδας από τη Γερμανία, εξαιρούν από τα συνολικώς καταβληθέντα ποσά εκείνα που αναφέρονται ως *‘δαπάνες κατοχής’* και κάνουν λόγο μόνο για τα ποσά εκείνα που χαρακτηρίζονται ως *‘πιστώσεις’*, δηλ. τις επιπρόσθετες των *‘δαπανών κατοχής’* καταβολές. Από την έρευνα προκύπτει ότι η διάκριση αυτή είναι ανεπίτρεπτη και αβάσιμη καθώς, μέσω των *‘δαπανών κατοχής’* αποσπάστηκαν κεφάλαια δυσανάλογα των δυνατοτήτων της ελληνικής οικονομίας και κατά παράβαση των συμφωνηθέντων ρητρών καταβολής τους (ΑΕΠ, τιμάρθμος κλπ). Επιπρόσθετα, τα κεφάλαια αυτά, ήταν σε πλήρη αντίθεση με τα οριζόμενα της Συμφωνίας της Χάγης του 1907. Το γερμανικό οικονομικό επιτελείο στην Ελλάδα είχε φτάσει στο σημείο να εκδίδει επιταγές *‘εν ονόματι του Ελληνικού Δημοσίου’* και ν' αντλεί αδιακρίτως *‘δαπανών κατοχής’* και *‘πιστώσεων’* απ' την ΤτΕ όσα λεφτά ήθελε. Ως εκ τούτου, η απαίτηση της Ελλάδας είναι ενιαία και συνολική για τα κεφάλαια που κατέβαλε στη Γερμανία.
- Τα ΚΑΔ δεν αφορούν μόνο στα ποσά που καταβάλλονταν τοις μετρητοίς ως *‘δαπάνες κατοχής’* και *‘πιστώσεις’*. Αναλύοντας τις διακρατικές συμφωνίες που μεσολάβησαν, προκύπτει ότι οι κατοχικές δυνάμεις απέσπασαν πολλαπλάσια ποσά μέσω προϊόντων που διακινούνταν καταχρηστικά και μονοπωλιακά με βάση μια ειδική συμφωνία ανταλλαγής προϊόντων (κλήριγκ). Παράλληλα, τα ποσά αυτά είναι αλληλένδετα με τα ΚΑΔ, δεδομένου ότι καταλογίζονταν εις *‘χρέωση’* των κυβερνήσεων Γερμανίας και Ιταλίας, με την υποχρέωση να

επιστραφούν κατά τρόπο και χρόνο ανάλογο με αυτόν των ‘πιστώσεων’. Μέχρι σήμερα κανένας από τους ιστορικούς αναλυτές, καθώς και από την ΤτΕ, δεν συνέδεσε τα κεφάλαια αυτά με τις ‘πιστώσεις’, κεφάλαια τα οποία είναι πολλαπλάσια από τις καταβολές σε μετρητά - τις χαρακτηριζόμενες ως ‘πιστώσεις’-.

- Η λιμοκτονούσα Ελλάδα, εν μέσω της Κατοχής, επιδοτούσε τον τιμάρημο στη Γερμανία, δηλ. τις μειωμένες τιμές που απολάμβανε ο γερμανός καταναλωτής. Αυτό επετεύχθη μέσω της συμφωνίας κλήριγκ, όπου τα εξαγόμενα από την Ελλάδα στη Γερμανία προϊόντα τιμολογούνταν σε τιμές του 1938, ενώ τα εισαγόμενα από τη Γερμανία προϊόντα χρεώνονταν στην Ελλάδα υπερτιμολογημένα κατά 300%. Το υπερτίμημα (τη διαφορά των τιμών) το παρακρατούσε ως ‘πίστωση’ η Γερμανία και μείωνε μέσα απ’ αυτό τις τιμές των ελληνικών προϊόντων που διατίθεντο στη γερμανική αγορά.
- Οι Γερμανοί, μετά τον Απρίλιο του 1943, άρχισαν να εκδίδουν επιταγές για την επιστροφή των ΚΑΔ, όπως εξάλλου προβλεπόταν και από τις υφιστάμενες συμφωνίες. Το γεγονός αυτό πιστοποιεί την αναγνώριση των ΚΑΔ από το επίσημο Γερμανικό κράτος, ωστόσο, από τα διαθέσιμα ιστορικά στοιχεία, προκύπτει ότι οι επιταγές αυτές ουδέποτε εισπράχθηκαν από το Ελληνικό Δημόσιο καθ’ ότι δεν ανταποκρίνονταν σε πιστωτικό λογαριασμό, δηλ. ήταν ακάλυπτες επιταγές.
- Οι απαιτήσεις της Ελλάδας, όσον αφορά το μέγεθος των ΚΑΔ, που καταγράφηκαν και διατυπώθηκαν κατά καιρούς από τις επίσημες ελληνικές αρχές (επιτροπές εμπειρογνομόνων, υπουργείο οικονομικών, ΤτΕ) ήταν κατά πολύ υποδεέστερες (περίπου το 1/10) εκ των οφειλών που είχαν παραδεχθεί οι Γερμανικές αρχές κατοχής.
- Τα αποθέματα του ελληνικού χρυσού που φυγαδεύτηκαν στο εξωτερικό (610.796 ουγγιές) προκειμένου να διαφυλαχτούν απ’ τους Γερμανούς κατά την εισβολή τους στην Ελλάδα (1941) ουδέποτε επεστράφησαν. Παρακρατήθηκαν, όπως διαπιστώνεται, από ιστορικές αναφορές και σύγχρονες μαρτυρίες, από τη Τράπεζα της Αγγλίας και έκτοτε παραμένουν εκεί.
- Η Ελλάδα, μετά την λήξη του πολέμου (1945), θα δεχθεί διεθνή βοήθεια από ΗΠΑ, Καναδά κλπ. Είναι η επονομαζόμενη ΟΥΝΡΑ, την διαχείριση της οποίας ανέλαβαν οι Άγγλοι. Παράλληλα, η Αγγλία, προκειμένου να διοχετεύσει την βοήθεια, υποχρεώνει την Ελλάδα να λάβει δάνειο με την αιτιολογία να στηριχθεί το εθνικό μας νόμισμα. Η Αγγλία χορηγεί στην Ελλάδα δάνειο 10 εκατ. στερλινών και συγχρόνως δεσμεύει τα συναλλαγματικά αποθέματα και τον χρυσό της Ελλάδας (Συμφωνία του Λονδίνου, Ιανουάριος ’46). Ο Δημήτρης Μπάτσης που ανέδειξε, μεταξύ άλλων, την λεπτομέρεια αυτή, στο βιβλίο του “Η Βαρειά Βιομηχανία στην Ελλάδα” (1947), θα κατηγορηθεί με βάση το Ν. 509/’47 ως “κατάσκοπος κατά των συμφερόντων του κράτους” και θα εκτελεσθεί (30.3.’52) μαζί με τους Μπελογιάννη, Καλούμενο και Αργυριάδη.

Κεφάλαιο 1

Το ιστορικό των Κατοχικών Δανείων (ΚΑΔ).

Διαχωρισμός Πολεμικών Επανορθώσεων και ΚΑΔ

Προκειμένου να διευκρινισθεί το περιεχόμενο των Γερμανικών οφειλών προς την Ελλάδα, όπως προέκυψαν κατά την περίοδο κατοχής 1941 – 1944 και τεκμηριώνονται επακριβώς από συγκεκριμένες αποφάσεις, συμφωνίες και έγγραφα μεταξύ των τότε κυβερνήσεων Ελλάδας, Γερμανίας και Ιταλίας, θα γίνει αναφορά σε δύο βασικές παραμέτρους που διαμόρφωσαν τα μεγέθη των Γερμανικών οφειλών και οι οποίες είναι μεταξύ τους αλληλένδετες.

Στην πρώτη περίπτωση έχουμε να κάνουμε με τις άμεσες καταβολές σε εθνικό νόμισμα (δραχμές), που χορηγήθηκαν από το Ελληνικό Δημόσιο, μέσω της ΤτΕ, προς τις κατοχικές δυνάμεις Γερμανίας και Ιταλίας.

Στην δεύτερη περίπτωση έχουμε να κάνουμε με τις έμμεσες καταβολές που πραγματοποιήθηκαν, είτε μέσω ειδικών πράξεων συναλλαγών (κάλυψη απαιτήσεων για λογαριασμό τρίτων, εμβάσματα, εξαγορά κατοχικού νομίσματος κλπ.), είτε μέσω εμπορικών ανταλλαγών προϊόντων (κλήριγκ), οι οποίες εφαρμόστηκαν συμπληρωματικά των άμεσων καταβολών, ως επιπρόσθετη χρηματοδότηση των κατοχικών δυνάμεων.

Πρέπει να διευκρινισθεί ότι, στις όποιες αναφορές και διεκδικήσεις για τις οικονομικές απαιτήσεις της Ελλάδας έναντι της Γερμανίας, στη παρούσα πρόταση, για λόγους τακτικής, δεν περιλαμβάνονται :

- Πολεμικές αποζημιώσεις – επανορθώσεις για καταστροφές (παραγωγικών υποδομών, εγκαταστάσεων, δημοσίων έργων κλπ.) που υπέστη η Ελλάδα και
- Αποζημιώσεις σε ιδιώτες οι οποίοι υπέστησαν κατασχέσεις ή καταστροφή της περιουσίας τους καθώς και προσωπικές διώξεις ή εκτελέσεις, (περιπτώσεις Διστόμου, Καλαβρύτων Κομμένου, Κοντομάρι κλπ.) ή και μεταφορά τους σε στρατόπεδα εξόντωσης ή καταναγκαστικής εργασίας στη Γερμανία.

Η σκοπιμότητα που επιβάλει προς το παρόν, την εξαίρεση των παραπάνω απαιτήσεων, αποβλέπει στο να μην εμπλακεί η υπόθεση των ΚΑΔ με άλλες διεκδικήσεις αμφίβολου προσδιορισμού, νομικής τεκμηρίωσης, καταλογισμού και διεκδίκησης, επειδή ελλοχεύει ο κίνδυνος να συμπαρασύρουν σε γενικότερη αμφισβήτηση³ ή καθυστέρηση αυτή – καθ' εαυτή την ουσία των ΚΑΔ, τα οποία :

- ✓ Δεν εμπίπτουν στις συνθήκες που έχει υπογράψει μεταπολεμικά η Γερμανία (Λονδίνου 1953, Μόσχας 1990) και μέσω αυτών εξασφάλισε περιθώρια αναστολής ή μη καταβολής αποζημιώσεων και επανορθώσεων.
- ✓ Είναι κεφάλαια που κατεβλήθησαν από το επίσημο τότε Ελληνικό κράτος προς το επίσημο τότε Γερμανικό κράτος στα πλαίσια συμβατικής – δανειακής σχέσης με τον όρο να επιστραφούν.
- ✓ Τα ΚΑΔ προέρχονται από διακρατικές συμφωνίες μεταξύ υφιστάμενων τότε κρατών με διάδοχη κατάσταση από τα ίδια τα κράτη σήμερα, επομένως δεν επιδέχονται νομικών αμφισβητήσεων, ούτε και ανάγκη διαιτησίας μέσω διεθνών δικαστηρίων και οργανισμών, όπως ισχυρίζονται κάποιοι νομικοί.⁴

³ «[...] Όταν μιλάμε για τις γερμανικές επανορθώσεις, μιλάμε για ένα από τα κορυφαία θέματα που αντιμετωπίζουμε στο διεθνές δίκαιο», εξήγησε στους βουλευτές ο καθηγητής Διεθνών και Ευρωπαϊκών Θεσμών του Παντείου Πανεπιστημίου Στ. Περράκης, επισημαίνοντας ότι η επιλογή της Γερμανίας να επικαλεστεί την ετεροδικία, υπόθεση η οποία κρίθηκε προσφάτως υπέρ της από το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, 'εμπόδιζε στο να υλοποιηθεί η ρύθμιση του διεθνούς δικαίου: ότι δηλαδή το θύμα δικαιούται αποκατάστασης'. Απόσπασμα από συζήτηση που έγινε στην κοινή συνεδρίαση των Επιτροπών Οικονομικών Υποθέσεων, Εξωτερικών και Άμυνας της Βουλής, παρουσία διακεκριμένων επιστημόνων και εκπροσώπων φορέων διεκδίκησης των γερμανικών αποζημιώσεων. 'ΤΟ ΒΗΜΑ' 20.3.2012.

⁴ Πάνω στο θέμα αυτό η άποψη του καθηγητή Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου του Πανεπιστημίου Αθηνών Αντ. Μπρεδήμα, αναφερόμενος στο νομικό καθεστώς περί της επίλυσης των διεθνών διαφορών, είναι

- ✓ Τα ΚΑΔ και η απαίτηση άμεσης καταβολής τους είναι θέμα καθαρά πολιτικής βούλησης και απόφασης. Σε περίπτωση που η Γερμανία αρνηθεί τη καταβολή τους, αυτό ισοδυναμεί με χρεοστάσιο για την Γερμανία και παρέχει στην Ελλάδα το δικαίωμα να πράξει το ίδιο, καθώς και να προβεί σε μονομερείς ενέργειες για τη καταβολή των οφειλόμενων κεφαλαίων, όπως δέσμευση περιουσιακών στοιχείων του Γερμανικού δημοσίου στο εξωτερικό, δέσμευση απαιτήσεων εις χείρας τρίτων κλπ.

ότι, αν πρόκειται για το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, το οποίο ιδρύθηκε μετά το II Παγκόσμιο Πόλεμο (1945), η Γερμανία φρόντισε αμέσως ν' αποκλείσει τη δικαιοδοσία του για προγενέστερα ζητήματα. Επομένως η μοναδική εναλλακτική λύση είναι η προσφυγή της Ελλάδας στο Διαιτητικό Δικαστήριο που προέβλεπε η Συμφωνία του Λονδίνου (1953), του οποίου όμως η σύνθεση (4 μέλη από τη Γερμανία, 4 από τις νικήτριες χώρες και 2 από την Ελλάδα) δεν εξασφαλίζει στην Ελλάδα ένα ευνοϊκό αποτέλεσμα. Ως εκ τούτου καταλήγει '*...η προοπτική επίλυσης για το Κατοχικό Δάνειο από το Διαιτητικό Δικαστήριο της Συμφωνίας 1953 αποτελεί μεν την μοναδική για την Ελλάδα διέξοδο [...] ενέχει όμως τον κίνδυνο μη ευτυχούς κατάληξης.*' Αντ. Μπρεδήμας, 'Νομικές και διπλωματικές διαστάσεις της διεκδίκησης του Κατοχικού Δανείου' (2012).

Ιστορικό – τεκμηρίωση των Κατοχικών Δανείων (ΚΑΔ)

Μετά την είσοδο των Γερμανικών στρατευμάτων στην Αθήνα (26.4.1941), και την οριστική υποδούλωση της χώρας, τίθεται σε άμεση εφαρμογή σχέδιο ελέγχου της ελληνικής οικονομίας που είχε εκπονηθεί από το οικονομικά επιτελείο του Γ' Ράιχ. Σύμφωνα μ' αυτό, αρχικά κατάσχονται ή δημεύονται ότι προϊόντα υπήρχαν στις κεντρικές αποθήκες ή στα λιμάνια της χώρας⁵ και επιτάσσονται όσα απ' τα εργοστάσια εξυπηρετούσαν τις πολεμικές ανάγκες των ναζί.⁶ Συγχρόνως, εκπρόσωποι μεγάλων γερμανικών εταιρειών θα κατακλύσουν την Ελλάδα και θα εξαναγκάσουν τις εδώ εμπορικές και βιομηχανικές επιχειρήσεις, τράπεζες κλπ., να τους παραχωρήσουν το 51% των μετοχών τους,⁷ εστιάζοντας κυρίως σε βασικές πρώτες ύλες⁸ και στα μεταλλεύματα.⁹

Συγχρόνως οι κατακτητές, θα θέσουν σε κυκλοφορία δικό τους νόμισμα παράλληλα με τη δραχμή. Η Γερμανία θα εκδώσει τα κατοχικά μάρκα (*Reich Marks –ράϊχσμαρκ*),¹⁰ η

⁵ «Η καταλήστευσις του εθνικού πλούτου της Ελλάδος και η οικονομική αυτής εξαθλίωσις υπό των επιδρομέων εγένετο υπό διαφόρους μορφάς και συστήματα, τα οποία χαρακτηρίζουν την αδηφάγον βουλημίαν και ληστρική των διάθεσιν.» Δημ. Μαγκριώτης, «Θυσίαι της Ελλάδος και Εγκλήματα Κατοχής, 1949».

⁶ «[...] η πρώτη μέρα των επιτάξεων (30 Απριλίου 1941) περιλαμβάνει την Εταιρεία Ελληνικού Πυριτιδοποιείου, και Καλυκοποιείου ΑΕ με τα εργοστάσιά της, την Εταιρεία Ελαστικού ΕΘΕΑ, την Εταιρεία Οίνων και Οινοπνευμάτων ΑΕ, την Εταιρεία Εμπορίας Καπνού Παπαπέτρος, την ΑΕ Παραγωγής Οξυγόνου και Ασετιλίνης Ζέφυρος, το Ναυπηγείο Βασιλειάδη, το Εργοστάσιο Τεχνητής Μετάξης ΕΤΜΑ, τη Μηχανοβιομηχανία ΑΕ Γκλαβάνη, τη Μηχανοβιομηχανία Ροντήρης – Στρουμπούλης, το Μηχανουργείο Δρίτσας Ν., και το Μηχανουργείο Κούππας.» Βασίλης Μανουσάκης, *Η Ελληνική αστική οικονομία και οι δυνάμεις κατοχής (1941-1944)*.

⁷ «...Σε όλες τις ελληνικές και εμπορικές, βιομηχανικές και τραπεζικές επιχειρήσεις μπαίνουν με το 'έτσι θέλω' και αρπάζουν το 51% από τις μετοχές, υποδουλώνοντας με μιας για τον αιώνα τον άπαντα –όπως νομίζουν- την εργασία του Ελληνικού Λαού». Δημήτρης Γληνός, *Τι είναι και τι θέλει το ΕΑΜ*, εκδ. 1942, 1944 Ρήγας.

⁸ «...Οι κατακτητές αφαίρεσαν όλες τις βασικές πρώτες ύλες σε βαθμό που ήταν αδύνατο να κινηθεί η παραγωγή» Αγγ. Αγγελόπουλος, *Από τη Κατοχή στον Εμφύλιο*, εκδ. Παρουσία, 1944.

⁹ «...Το πρώτο δεκαήμερο του Μαΐου 1941, ο γερμανικός όμιλος Krupp είχε κλείσει για τη Γερμανία ολόκληρη την παραγωγή των ελληνικών ορυχείων σε πυρίτη, σιδηρομεταλλεύματα, χρωμιούχο και νικελώδες μετάλλευμα, μαγνήσιο και χρυσό.» Τ. Μ. Ηλιαδάκης, *Οι Επανορθώσεις και το Γερμανικό Κατοχικό Δάνειο*, εκδ. Δετοράκη, 1997.

¹⁰ Η εκτύπωση των χαρτονομισμάτων γινόταν σε ειδικά τροχήλατα λιθογραφεία (τροχόσπιτα) που μετέφεραν μαζί τους. Με τον τρόπο αυτό έθεσαν σε κυκλοφορία, παράλληλα με τη δραχμή, τα λεγόμενα κατοχικά μάρκα (*Reich Marks –ράϊχσμαρκ*). Το κατοχικό νόμισμα (*Reich Marks*) ήταν ένα πλαστό νόμισμα, δεδομένου ότι η έκδοσή του δεν ανταποκρινόταν σε αντίστοιχα αποθέματα χρυσού, τα οποία είχαν ήδη μεταφερθεί εκτός Ελλάδος, αλλά και γιατί δεν υποστηριζόταν από το κεντρικό τραπεζικό σύστημα της Γερμανίας. Για το λόγο αυτό, αν και αναφέρονταν ως *Reich Marks*, συμπληρωματικά, επάνω τους, αναγραφόταν ο όρος *Reich Kredit Kassen (RKK)*, δηλ., Γραμμάτια της Γερμανικής Τράπεζας Πίστεως. Η μέθοδος έκδοσης περιφερειακού νομίσματος αποτελούσε πάγια τακτική της Γερμανίας σε όλες τις κατεχόμενες χώρες και αποσκοπούσε στην 'νόμιμη' υφαρπαγή πλούτου χωρίς τα χαρακτηριστικά αρπαγής ή επίταξης, αφού οι κάτοχοι των RKK μπορούσαν να τα χρησιμοποιούν και να συναλλάσσονται στις κατεχόμενες χώρες, όχι όμως εντός της Γερμανίας!. Η ισοτιμία των RKK ορίστηκε αρχικά σε 50 δραχμές, και στη συνέχεια (Ιούλιος '41) στις 60 δραχμές.

Ιταλία τη μεσογειακή δραχμή (*Cassa Mediterranea di Credito*).¹¹ Στην κατεχόμενη από τη Βουλγαρία, Ανατολική Μακεδονία, θα κυκλοφορήσει το λέβα.

Η ανεξέλεγκτη κατάσταση κυκλοφορίας κατοχικού νομίσματος και πλιάτσικου, διατηρείται τους πρώτους μήνες της κατοχής και προκειμένου να αντιμετωπισθεί το φαινόμενο του ανεξέλεγκτου πληθωρισμού, η κυβέρνηση Τσολάκογλου έρχεται σε συνεννόηση με τις δυνάμεις κατοχής και συμφωνούν να σταματήσει η κυκλοφορία άλλων νομισμάτων πλην της δραχμής και τις όποιες ανάγκες τους να τις καλύπτει στο εξής το ελληνικό δημόσιο με δραχμές, μέσω της ΤτΕ. Παράλληλα συμφωνείται να εξαγοραστούν από το Δημόσιο τα κυκλοφορούντα κατοχικά νομίσματα και ν' αποσυρθούν απ' τη κυκλοφορία.

Ο διακανονισμός αρχίζει να υλοποιείται από 1ης Αυγούστου του 1941 και αποσύρονται σταδιακά, δηλ., εξαγοράζονται από το Δημόσιο, μέσω της ΤτΕ, το σύνολο των εκδοθέντων RM – RKK και μεσογειακών δραχμών.¹² Ωστόσο η ρύθμιση δεν περιόρισε το νομισματικό πρόβλημα που δημιουργήθηκε, απλά, άλλαξε η τεχνική και αντί να εκδίδουν νόμισμα απευθείας οι κατοχικές δυνάμεις, αποκτούσαν στο εξής όση ρευστότητα ήθελαν μέσω του Δημοσίου προκειμένου να χρηματοδοτούν απεριόριστα τις ανάγκες των στρατευμάτων κατοχής.¹³

Τις εντολές προς την ΤτΕ για τη χορήγηση πιστώσεων προς τις δυνάμεις κατοχής έδινε το Υπουργείο Οικονομικών. Η ΤτΕ ήταν υποχρεωμένη να τις εκτελεί, αφού το ανώτατο όριο των προκαταβολών της προς το Δημόσιο, που καθόριζε το άρθρο 55, παρ. 11 του Καταστατικού της¹⁴ είχε καταργηθεί με απόφαση του Γενικού Συμβουλίου¹⁵ και έτσι το Δημόσιο μπορούσε στο εξής ν' αντλεί απεριόριστα ποσά από το εκδοτικό ίδρυμα.

Στην βάση των συμφωνιών αυτών και εν μέσω πολλαπλών διαβουλεύσεων, ρυθμίζεται αρχικά η διαδικασία χορήγησης κεφαλαίων από το Ελληνικό Δημόσιο, ύψους 1,5 δισεκ. δραχμές κάθε μήνα, μέγεθος που διευρύνεται στη συνέχεια με επιπρόσθετα ποσά λόγω των υπέρογκων απαιτήσεων των κατοχικών στρατευμάτων, όπου, στην περιορισμένη ικανότητα της οικονομίας ν' ανταποκριθεί, προτείνεται ένα τμήμα των κεφαλαίων

¹¹ Οι μεσογειακές δραχμές κυκλοφόρησαν σε αξίες των 5, 10, 50 και 100 δραχμών και απεικόνιζαν στη μία πλευρά τον Ερμή του Πραξιτέλη. Οι αξίες των 500, 5.000, 10.000 και 20.000 δραχμών έφεραν την κεφαλή του Δαβίδ από το έργο του Μιχαήλ Αγγέλου στη Φλωρεντία. Παράλληλα, στα νησιά του Ιονίου, με τα διατάγματα του Μουσολίνι και Παρίνι, ετέθησαν σε κυκλοφορία οι Ιονικές δραχμές.

¹² Εγκύκλιος 156308/18 Ιουλίου 1941 του Υπουργείου Οικονομικών. Η ισοτιμία απόσυρσης ορίστηκε σε 1 γερμανικό μάρκο κατοχής προς 60 δραχμές και 1 μεσογειακή δραχμή προς 1 δραχμή. Υπολογίζεται ότι το κόστος εξαγοράς ανήλθε στα 7 δις. δραχμές. ΤΑ 50 ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, 1978. Κατά μία άλλη αναφορά του Δ/ντή του ΓΛΚ, Ι. Λαμπρούκου, το κόστος εξαγοράς για κάθε μεσογειακή δραχμή ανήλθε στις 8 δραχμές.

¹³ Σε έκθεση του Ι. Λαμπρούκου, στελέχους του Γεν Λογιστηρίου του Κράτους (1941) αναφέρεται [...] σε σχετικά υπομνήματα του Υπουργού Οικονομικών προς τον πληρεξούσιο του Ράιχ στον οποίο διαβιβάσθηκε σχετική έκθεση, εκτίθεται λεπτομερώς η οικονομική και δημοσιοοικονομική κατάσταση της χώρας. Επί του θέματος αυτού δόθηκε με την αριθ. 47/9.9'41 ρηματική διακοίνωση του πληρεξουσίου του Ράιχ, η ακόλουθη απάντηση : «*Το υπόμνημα μετά των εν αυτό στοιχείων αποτελεί το γε νυν αντικείμενον μελέτης υπό των αρμοδίων Αρχών. Το Γραφείον όμως δίδει σημασίαν εις την ρητήν διαπίστωσιν ότι, ανεξαρτήτως του αποτελέσματος της εξετάσεως ταύτης, το Ελληνικόν Κράτος οφείλει να αναλάβει τα έξοδα των Γερμανικών στρατευμάτων κατοχής και εις το εξής συνεχώς.*»

¹⁴ Η παράγραφος 11 του άρθρου 55 της ΤτΕ καθόριζε ότι «...το σύνολο των προκαταβολών δεν δύναται να υπερβεί καθ' οιανδήποτε στιγμή το 1 δις δραχμές, πάσαι δε οι προκαταβολαί αύται δέον ν' αποδίδονται το βραδύτερον κατά το τέλος της πρώτης τριμηνίας μετά το κλείσιμο του οικονομικού έτους δι' ό εγένοντο.» ΤΑ 50 ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, 1978

¹⁵ Πρακτικά του Γενικού Συμβουλίου της ΤτΕ 19/9/1941 και 16/10/1941.

αυτών να καλύπτει πάγιες δαπάνες ‘δαπάνες κατοχής’ και ένα άλλο τμήμα τους να χορηγείται με τη μορφή δανείων, χαρακτηριζόμενων ως ‘πιστώσεις’.

Οι αποφάσεις αυτές ολοκληρώνονται επισήμως με τη συμφωνία¹⁶ της 14^{ης} Μαρτίου ‘42 στη Ρώμη, μεταξύ των εκπροσώπων των κυβερνήσεων Ιταλίας, Γερμανίας και Ελλάδας, όπου ένα τμήμα των χορηγούμενων κεφαλαίων είχε το χαρακτήρα των «δαπανών κατοχής» και ένα άλλο αφορούσε «πιστώσεις - δάνεια».

Αρχικά επομένως, με τη συμφωνία της 14^{ης} Μαρτίου ‘42, η οποία κοινοποιείται στην ελληνική κυβέρνηση από τον πληρεξούσιο του Ράιχ για την Ελλάδα πρεσβευτή Γκύντερ Άλτεμπουργκ (αριθ. Απόφασης 160/23.3. ‘42),¹⁷ η Ελλάδα υποχρεούται εκτός από τα

¹⁶ Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο όρος «συμφωνίες» που χρησιμοποιούμε δεν ανταποκρίνεται στη πραγματικότητα, δεδομένου ότι, οι κατοχικές δυνάμεις ήταν αυτές που αποφάσιζαν και κοινοποιούσαν στην Ελληνική κυβέρνηση τις όποιες απαιτήσεις τους οι οποίες έπρεπε να γίνουν εκτελεστές. Ωστόσο, από τη διαδικασία που μεσολαβούσε και της επίσημης ανταλλαγής εγγράφων μεταξύ των εμπλεκόμενων, προκύπτει ότι τα καταβαλλόμενα ποσά ήταν προϊόν διαπραγμάτευσης και αυτό πιστοποιεί το γεγονός της «συμφωνίας», έστω και με την de facto έννοια του όρου, καθώς εμπεριέχονται ρυθμίσεις ‘μηνιαίων καταβολών’, ‘υπόχρεου δανείου’, ‘επιτοκίου’ και ‘χρόνου επιστροφής’.

¹⁷ «Ο ΠΛΗΡΕΞΟΥΣΙΟΣ ΤΟΥ ΡΑΪΧ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ»

Αθήνα 23 Μαρτίου 1942

Αριθ. 160

Κύριε Πρωθυπουργέ,

Λαμβάνω την τιμήν να φέρω κατωτέρω εις γνώσιν της Υμετέρας Εξοχότητας διαφόρους συμφωνίας, αι οποίαι συνήφθησαν εν Ρώμη τη 14-3 ε.έ. μεταξύ της Κυβερνήσεως του Ράιχ και της Βασιλικής Ιταλικής Κυβερνήσεως. Αι συμφωνίαι αποσκοπούν εις την ανακούφισιν της ελληνικής οικονομίας. Ομοίως νέα ρύθμισις των εξόδων κατοχής θα υποστηρίξει την Ελληνικήν Κυβέρνησιν εις τας προσπάθειάς αυτής ν’ ανταπεξέλθῃ εις τας οικονομικάς της υποχρεώσεις.

I. Οικονομικά μέτρα

1/ Η Κυβέρνησις του Ράιχ και η Βασιλική Ιταλική Κυβέρνησις είναι σύμφωνοι, ότι εν τω συμφέροντι της διατηρήσεως της δυναμικότητας της ελληνικής οικονομίας επιβάλλεται όπως περιορισθώσιν τα έξοδα κατοχής εντός όσων των δυνατόν στενωτέρων ορίων.

2/ Τούτου ένεκεν αι δύο Κυβερνήσεις απεφάσισαν, όπως περιορίσωσιν τα υπό της Ελληνικής Κυβερνήσεως καταβλητέα έξοδα κατοχής εις μηνιαίας κατά δόσεις πληρωμάς εξ 1.500.000.000 δραχμών. Το ποσόν τούτο δέον να καταβάλληται εξ ημισείας εις τα γερμανικά και ιταλικά στρατεύματα κατοχής.

3/ Προς ικανοποίηση των αναπόφευκτων απαιτήσεων των στρατευμάτων κατοχής, πέραν των ως άνω αναφερθεισών κατά δόσεις πληρωμών, δέον να διατεθώσιν υπό της Ελληνικής Κυβερνήσεως κατόπιν ειδοποιήσεως υπό των πληρεξουσίων του Γερμανικού Ράιχ και του Βασιλείου της Ιταλίας εν Αθήναις, τα εκάστοτε αναγκαιούντα ποσά εις δραχμάς. Δια των ποσών τούτων θα χρεώνονται υπό της Τραπέζης Ελλάδος εις νέους ανοιχθησομένους απόκους λογαριασμούς, η Γερμανική και Ιταλική Κυβέρνησις εις δραχμάς αναλόγως των υφ’ εκάτερων των δύο στρατευμάτων κατοχής αναλαμβανομένων ποσών. Η βεβαίωσις των αναλήψεων τούτων δια την προσωρινήν αναγραφήν των χρεώσεων θα λαμβάνει χώραν μηνιαίως υπό των Πληρεξουσίων αμοτέρων προς την Ελληνικήν Κυβέρνησιν. Ανά τρίμηνον θα κοινοποιείται εις την Ελληνικήν Κυβέρνησιν διά ποίον ποσοστόν του συνολικού ποσού του υπερβαίνοντος τας κατά δόσεις πληρωμάς δέον να χρεωθεί εκάτερα των δύο Κυβερνήσεων. Βάσει των κοινοποιήσεων τούτων δέον η Ελληνική Κυβέρνησις να προβαίνει εις τας αντιστοίχους οριστικές χρεώσεις αντί των προσωρινών τοιούτων.

4/ Η οριστική ρύθμις των καταβολών της Ελληνικής Κυβερνήσεως, εξαιρουμένων των εν τη παραγράφω 2 προβλεπομένων, θα λάβη χώραν αργότερον.

5/ Η ρύθμις αυτή θα ισχύει από της 1ης Ιανουαρίου 1942.

II. Επισιτιστικά μέτρα

1/ Ομοίως δια τον ανεφοδιασμόν δια τροφίμων –προ παντός σιτηρών- συνήφθησαν συμφωνίαι, αι οποίαι θα διευκολύνουν ουσιαστικώς την επισιτιστικήν κατάστασιν του ελληνικού λαού. Μεταξύ της Γερμανικής και Ιταλικής Κυβερνήσεως διελευκάνθησαν και τα ζητήματα μεταφορών, εις τρόπον ώστε αι υπό της Γερμανίας και Ιταλίας διατεθείσαι ποσότητες, θα καταφθάνουσιν είτε σιδηροδρομικώς είτε δια θαλάσσης εγκαίρως προς κάλυψιν των αναγκών της καταναλώσεως.

2/ Επίσης συνεφωνήθη, όπως η Γερμανία και η Ιταλία διαθέσωσιν εις επαρκείς ποσότητας χρήσιμους πρώτας ύλας ως π.χ. άνθρακα. Ελήφθησαν όλα τα μέτρα προς εξασφάλισιν της μεταφορά των ανθράκων τοιούτων.

μηνιαία έξοδα κατοχής ύψους 1,5 δισεκ. δρχ. και σε επιπρόσθετες καταβολές έναντι δανείου.

Όπως προκύπτει με τη Συμφωνία της Ρώμης, θεσπίζεται η καταβολή εξόδων κατοχής ύψους 1,5 δισεκ. δρχ. μηνιαίως, καθώς και επιπρόσθετων ποσών (δανείων) με τα οποία θα χρεώνονται οι κυβερνήσεις Γερμανίας και Ιταλίας, όπου η επιστροφή τους θα πραγματοποιηθεί αργότερα.

Ωστόσο οι απαιτήσεις των κατακτητών γίνονται ολοένα και εντονότερες, γιατί, εκτός από τις ανάγκες των στρατευμάτων κατοχής, χρηματοδοτούνται μέσω της Ελλάδας και πολλές απ' τις ανάγκες της στρατιάς του Ρόμελ στην Β. Αφρική (Afrika Corps) καθώς και του Ανατολικού μετώπου.

Συμπληρωματικά επομένως, της συμφωνίας της 14^{ης} Μαρτίου '42 της Ρώμης και εν μέσω νέων διαβουλεύσεων μεταξύ των εκπροσώπων των κυβερνήσεων σε Βερολίνο Ρώμη και Αθήνα, οριστικοποιούνται νέοι όροι άντλησης κεφαλαίων, όπου ανέρχονται στο εξής στα 8 δισεκ. δραχμές μηνιαίως, αλλά και επιπρόσθετες καλύψεις για λογαριασμό των κατακτητών (δαπάνες καταλυμάτων, μεταφορές, ημερομίσθια κλπ. παροχές). Οι αποφάσεις ανακοινώνονται στην Ελληνική Κυβέρνηση στις 5/12/'42, από τον Ιταλό επιτετραμμένο Ντ' Αγκοστίνιο, σύμφωνα με το *Πρακτικό Συνσκέψεως*¹⁸ της

3/ Λαμβανομένης υπ' όψιν της κρατούσης δυσκόλου επισιτιστικής καταστάσεως εν Ελλάδι, θα παύσει, μέχρι νεοτέρας αποφάσεως, η εξαγωγή εις Γερμανίαν και Ιταλίαν των κάτωθι προϊόντων εκ της νέας και της παλαιάς εσοδείας: Σταφίδος, σουλτανίνας, ξηρών σύκων, εσπεριδοειδών αμυγδάλων, ελαιών, χαρουπιών. Η ρύθμις αυτή δεν θα ισχύη όμως δι' εκείνας τας ποσότητας εκ της παλαιάς εσοδείας δια τας οποίας εκλείσθησαν ήδη πράξεις αγορών. Η εξαγωγή όμως τούτων θα λάβη χώραν μόνον αναλόγως της αφίξεως των συμφωνηθεισών αποστολών σιτηρών εις Ελλάδα.

4/ Ομοίως και δια την εξαγωγήν ελαιολάδου η Γερμανία και η Ιταλία θα προμηθεύονται εκ της ελληνικής ποσότητας αναλόγους προς τας προπολεμικάς εξαγομένας εξ Ελλάδος. Ούτω εξασφαλίζεται ότι, δια την διατροφήν του Ελληνικού λαού, διατίθενται αι ποσότητες της προπολεμικής εποχής, ήτοι περίπου 60.000 τόνοι ελαιολάδου.

Θέλω να τονίσω κ. Πρωθυπουργέ, ότι εις τας θυσίας αυτάς υποβάλλονται η Γερμανία και η Ιταλία εις εποχήν, κατά την οποίαν αι οικονομικαί δυνάμεις αυτών ευρίσκονται λόγω πολέμου εις έπακρον εντεταμέναι με την ελπίδα ότι η Ελληνική Κυβέρνησις θα κατορθώσῃ νυν να υπερνικήσῃ τας υπό των πολεμικών συνθηκών προκληθείσας οικονομικάς δυσχερίας.

Δεχθήτε κ. Πρωθυπουργέ την βεβαίωσιν της εξαιρέτου εκτιμήσεώς μου.

(υπογρ.) ΑΛΤΕΝΜΠΟΥΡΓΚ

18 «Ο ΕΙΔΙΚΟΣ ΕΝΤΕΤΑΛΜΕΝΟΣ
ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΙΤΑΛΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΔΙΑ ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΑ
ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Εν Αθήναις, τη 5 Δεκεμβρίου 1942
Αριθ. Πρωτ. 93/Ποσ.α32/2

Κύριε Πρόεδρε της Κυβερνήσεως

Αναφορικώς προς την συνομιλίαν ήτις έλαβε χώραν την νύκτα της 1 προς 2 Δεκεμβρίου, μεταξύ της Υμετέρας Εξοχότητος και του κυρίου Έλληνοϋ Υπουργού των Οικονομικών αφ' ενός και των τεσσάρων Αντιπροσώπων των Δυνάμεων του Άξονος αφ' εταίρου, σχετικώς προς την κάλυψιν των εξόδων κατοχής, έχω την τιμήν να αποστείλω υμίν συνημμένως εξ' ονόματος και του Γερμανού συναδέλφου μου, πρακτικόν της συνομιλίας ταύτης, όπερ καθορίζει την συμφωνηθείσαν ρύθμισιν.

Ευχαρίστωδ δράττομαι της ευκαιρίας, κύριε Πρόεδρε της Κυβερνήσεως, να ανανεώσω υμίν την έκφρασιν της πλέον υψηλής μου τιμής.

ΝΤ' ΑΓΚΟΣΤΙΝΟ»

Συνημμένο το ακόλουθο κείμενο:

«ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ

Της Συνσκέψεως ήτις εγένετο την νύκτα της 1 προς την 2 Δεκεμβρίου 1942 εν Αθήναις μεταξύ του Έλληνοϋ Πρωθυπουργού και Υπουργού των Οικονομικών αφ' ενός και των Πληρεξουσίων και ειδικών εντεταλμένων του Άξονος αφ' εταίρου.

α/ το ποσόν όπερ, συμφώνως προς το άρθρο 1 της παραγράφου (1α) του Πρωτοκόλλου της 14ης Μαρτίου 1942(της Ρώμης), η Ελληνική Κυβέρνησις δέον να θέτει μηνιαίως εις διάθεσιν των Δυνάμεων Κατοχής, ως καταβολήν έναντι των εις βάρος της εξόδων κατοχής, ποσόν το οποίον την ημερομηνίαν εκείνην είχαν

οριστεί εις 1.500 εκατ. δραχμών, προσαρμόζεται νυν – από της 1 παρελθόντος Νοεμβρίου. [...] Εννοείται όμως ότι οσάκις το εν λόγω ποσόν, υπολογιζόμενον ως άνω υπερβαίνει τα 8.000 εκατ. δραχμών παραμένει ως ώρισται δια την καταβολήν κατά τον περί ου πρόκειται μήνα. Εκ του ποσού της άνωθεν καταβολής το ήμισυ θα καταβάλληται εις το Ιταλικόν Σώμα Κατοχής και το ήμισυ εις το Γερμανικόν Σώμα Κατοχής.

β/ Τα εις δραχμάς αναγκαιούντα ποσά δια την αντιμετώπισιν των εξόδων κατοχής, τα υπερβαίνοντα την προειρημένην άνωθι καταβολήν θα εξευρίσκονται κατά κανόνα δια του συστήματος της επί πλέον διαφοράς τιμών επί των εισαγομένων εμπορευμάτων, αντιστοίχως υπό της DEGRIGES και SACIG ενεργούσης εκάστης επί των εκ της χώρας της προερχομένων εμπορευμάτων.

Τα αναγκαιούντα εις τα δύο Σώματα Κατοχής ποσά, εν αναμονή της αφίξεως των εμπορευμάτων και της πραγματοποιήσεως των αντιστοιχών πλεονασμάτων εκ της διαφοράς τιμών ή λόγω ακαταστασίας εις τας αφίξεις, ανωμαλίας μεταφορών και τα τοιαύτα, θα ζητώνται από την Ελληνικήν Κυβέρνησιν υπό των ειδικών εν Αθήναις Εντεταλμένων Ιταλού και Γερμανού και θα τίθενται εις διάθεσιν δια της Τραπέζης της Ελλάδος.

Τα ποσά ταύτα θα άγωνται εις χρέωσιν, υπό της Τραπέζης Ελλάδος, των Κυβερνήσεων Ιταλίας και Γερμανίας, εις εκάστην δια το παραληφθέν υπό του αντιστοίχου Σώματος Κατοχής μέρος, εις «ιδιαιτερον λογαριασμόν» εις δραχμάς απόκως, όστις θ' ανοιχθή. Οι λογαριασμοί ούτοι θα πληρώνονται από του Απριλίου 1943 εκ των κεφαλαίων της επί πλέον διαφοράς τιμών των ως άνω εισαγομένων εμπορευμάτων εις μηνιαίας δόσεις, αντιστοιχούσας προς το 10% του συνόλου του εν λόγω λογαριασμού την 31 Μαρτίου 1943.

γ/ Εις τα πληρωθησόμενα ποσά κατά τα άρθρα α' και β' δεν συμπεριλαμβάνονται αι πληρωμαί αίτινες θα γίνονται απ' ευθείας υπό των Ελληνικών Κρατικών Υπηρεσιών δια τους εν τω συνημμένω καταλόγω οριζόμενους σκοπούς. Η Ιταλική και η Γερμανική Κυβέρνησις είναι σύμφωνοι να περιορίσωσι την μερίδα των πληρωμών τούτων ήτις παραμένει εις βάρος της Ελληνικής Κυβερνήσεως εις 4 δισεκατομμύρια δρχ. μηνιαίως, ήμισυ δια τα αφορώντα το Γερμανικόν Σώμα Κατοχής.

Τα ποσά των εξόδων τούτων τα υπερβαίνοντα δι' έκαστον Σώμα Κατοχής τα δύο δισεκατομμύρια δρχ. μηνιαίως θα άγωνται υπό της Τραπέζης της Ελλάδος εις χρέωσιν των Κυβερνήσεων Ιταλίας και Γερμανίας εις τον αντίστοιχον «ιδιαιτερον λογαριασμόν» περί ου εν τω άρθρω β'.

δ/ Η Ελληνική Κυβέρνησις θα εξακολουθήσει να έχη εις βάρος της, εκτός των πληρωμών περί ων εν τοις άρθροις α' και γ' τας δαπάνας οδικών κατασκευών και των του σιδηροδρόμου Αγρινίου.

ε/ Η Ελληνική Κυβέρνησις θα θέση εις διάθεσιν των Ενόπλων Ιταλικών και Γερμανικών Δυνάμεων, έναντι πληρωμής εις τιμάς επιτάξεως τα δομήσιμα υλικά και δι' αναγκαίας επισκευάς εφ' όσον τα υλικά ταύτα υπάρχουν εν Ελλάδι. Εν περιπτώσει ανάγκης αι Ιταλικαί και Γερμανικαί Ένοπλοι Δυνάμεις θα δύνανται να ενεργήσωσιν απ' ευθείας τας επιτάξεις.

Στ/ Αι συμφωνίαί αύται παραμένουσιν εν ισχύι μέχρι της 31 Μαρτίου 1943. Τον Μάρτιον του 1943 θα παραταθώσιν ή θα αναθεωρηθώσιν κοινή συμφωνία δια συμφωνηθησομένην περαιτέρω χρονικήν περίοδον. Εν Αθήναις τη 2 Δεκεμβρίου 1942

(υπογρ.) ΝΤ' ΑΓΚΟΣΤΙΝΟ

Συνημμένως. Εις φάκελλος.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

1/ Δαπάναι δια την μίσθωσιν των αναγκαιούντων ακινήτων δια την στέγασιν των στρατευμάτων κατοχής [...]. Αι δαπάναι αύται δέον να μη υπερβαίνωσι το ποσόν όπερ αντιστοιχεί κατά μήνα προς δαπάνην 190 εκατομμυρίων αναγραφομένην τον Μάρτιον του 1941 επί τη βάσει της κινητής κλίμακος περί ης εν τω σημερινώ πρακτικώ, παραγρ. α) με ανώτατον όριον 1 δισεκατομμύριον (6/10 δια την Γερμανίαν 4/10 δια την Ιταλίαν).

2/ Δαπάναι δια τας εργασίας τας απαραίτητους δια την διαρρύθμισιν και τας επισκευάς των οικημάτων των προοριζόμενων προς στέγασιν των στρατευμάτων κατοχής [...] περί ών 350 εκατομ. δια την Γερμανίαν και 350 δια την Ιταλίαν.

3/ Δαπάναι δια την προμήθειαν των εργαλείων και επίπλων απολύτως απαραίτητων δια τας στεγάσεις των στρατευμάτων και τους χώρους διαφυλάξεως των οχημάτων και των κτηνών (κατά προσέγγισιν 125 εκατ. δια την Γερμανίαν και 85 δια την Ιταλίαν).

4/ Δαπάναι δια τας δια σιδηροδρόμου μεταφοράς.

5/ Ημερομίσθια του υπαλληλικού προσωπικού του απασχολουμένου με την καθαριότητα των οικημάτων εν γένει των κατειλημμένων υπό των Αρχών Κατοχής.

Η Ελληνική Κυβέρνησις θα ανακοινοί κατά μήνα, εις το τέλος εκάστου μηνός, τας γενομένας απ' ευθείας υπό των Ελληνικών Κρατικών Υπηρεσιών δαπάνας δια τους ως άνω σκοπούς αναγράφουσα αυτάς λεπτομερώς μίαν προς μίαν» Π. Δερτιλής, 'Αριθμοί και κείμενα των εξόδων κατοχής και η αξίωσις της Ελλάδος' 1964.

2/12/'42 που έλαβεν χώρα μεταξύ των Γκύντερ Άλτεμπουργκ, Πελεγκρίνο Γκίτζι, Χέρμαν Νοϊμπάχερ και Άλμπερτο Ντ' Άγκοστίνιο.

Σύμφωνα με την απόφαση αυτή (2/12/'42 -βλ. στη συνέχεια ανάλυση *Εμπορικές ανταλλαγές προϊόντων Συμψηφισμού - κλήριγκ*), διαπιστώνουμε ότι, εκτός της αύξησης των άμεσων καταβολών σε ρευστό που αντλούν οι κατοχικές δυνάμεις κάθε μήνα (από 1,5 σε 8 δισεκ. δραχμές), επιβάλλονται νέες επιβαρύνσεις για την ελληνική οικονομία (*δαπάνες Καταλόγου*) αλλά και επισημοποιείται η διαδικασία της αποκλειστικής δέσμευσης και αποστολής στο εξωτερικό, σε Γερμανία και Ιταλία, ελληνικών προϊόντων και πρώτων υλών σε αντιστάθμισμα εισαγόμενων.¹⁹

Επίσης, όπως προκύπτει απ' την έρευνα, τα εισαγόμενα απ' τη Γερμανία προϊόντα και υλικά, παρότι καταναλίσκονταν απ' τις δυνάμεις κατοχής, εντούτοις, χρεώνονταν στην Ελλάδα υπερτιμημένα (κατά 300%), με την αιτιολογία να καλύψουν προκαταβολικά τα επιπλέον των δαπανών κατοχής κεφάλαια που απαιτούνταν. Μ' αυτό τον τρόπο θεσμοθετείται η λεηλασία, δηλ. η μεταφορά πόρων απ' την Ελλάδα στη Γερμανία καθώς και η υπερτιμολόγηση, ...νομίμως!

Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν να επιδεινωθεί η κατάσταση επιβίωσης, κυρίως του αστικού πληθυσμού, όπου η έλλειψη τροφίμων ευνοεί το λαθρεμπόριο, οι μαυραγορίτες οργιάζουν και ο λαός, ειδικά στις πόλεις λιμοκτονεί, με δεκάδες χιλιάδες νεκρούς από τη πείνα.²⁰

Παράλληλα, τα συνεχώς αυξανόμενα ποσά δανεισμού που απαιτούν τα στρατεύματα κατοχής, υποχρεώνουν τη κυβέρνηση Τσολάκογλου να επιβάλει υπέρογκη φορολογία και επειδή αυτή δεν επαρκούσε, η μοναδική λύση που απέμενε ήταν η έκδοση (εκτύπωση) πληθωριστικού νομίσματος μέσω της ΤτΕ. Από τα στοιχεία των μηνιαίων καταβολών, σύμφωνα με αναλυτικά στοιχεία από τα αρχεία της ΤτΕ, προκύπτει ότι τα καταβληθέντα ποσά προς τις κατοχικές δυνάμεις Γερμανίας και Ιταλίας, κατά τη περίοδο 1941 – 1944, είναι :

Αύγουστος – Δεκέμβριος 1941 : 9,5 δισεκ. δραχμές

Ιανουάριος – Δεκέμβριος 1942 : 137,9 δισεκ. δραχμές

Ιανουάριος – Δεκέμβριος 1943 : 1,351 τρις εκατ. δραχμές

Ιανουάριος – Οκτώβριος 1944 : 2,355 τετράκις εκατ. δραχμές

Συνολικά, κατά το διάστημα 1941 – 1944, η Ελλάδα κατέβαλε, στην Ιταλία 157 δισεκ. δραχμές και στην Γερμανία 2.355.579.126.315.486 δρχ., (2,35 τετράκις εκατομμύρια δραχμές).²¹

Συμπληρωματικά στα παραπάνω και, προκειμένου να διαπιστωθεί το μέγεθος των καταβολών που πραγματοποιήθηκαν από την Ελλάδα προς τις κατοχικές δυνάμεις, συσχετιζόμενες με τις οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν, τη νομισματική κυκλοφορία και τον πληθωρισμό που κάλπαζε, αξίζει ν' αναφερθούν τα εξής :

- Η νομισματική κυκλοφορία στην Ελλάδα την 31^η Μαρτίου 1941 (πριν την κατοχή) ανέρχεται στα 19,4 δισεκ. δραχμές. Την 30^η Ιουνίου του '44 (λίγο πριν την απελευθέρωση) έχει φθάσει στα 68,6 τρις δραχμές και προς το τέλος της κατοχής (Οκτώβριος '44) ξεπερνάει τα 4,8 τετράκις εκατ. δραχμές !

¹⁹ Το 76% των ελληνικών εξαγωγών κατευθυνόταν στη Γερμανία και το 17% στην Ιταλία. Μ. Ψαλιδόπουλος, *Η τριπλή κατοχή της Ελλάδας 'Λεηλασία των πόρων της χώρας από τους κατακτητές'* Καθημερινή 4.7.2010

²⁰ Mark Mazower, *Στην Ελλάδα του Χίτλερ - Η εμπειρία της Κατοχής*

²¹ βλ. τέλος, ΠΙΝΑΚΑΣ Ι – ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ ΔΑΝΕΙΩΝ

- Τα δάνεια προς τα στρατεύματα κατοχής, το πρώτο χρόνο (1941) έχουν απορροφήσει το 63% της αύξησης της νομισματικής κυκλοφορίας και αργότερα (1943) το 71% όπου και παραμένουν στα επίπεδα αυτά μέχρι τέλους της κατοχής.

Ωστόσο, η μεσοσταθμική καταγραφή των χορηγηθέντων κεφαλαίων σε σχέση με την νομισματική κυκλοφορία, δεν αντιπροσωπεύει επαρκώς την αβυσσαλέα δυναμική τους και την αφαίμαξη που προκαλούσαν στην οικονομία λόγω του πληθωρισμού.²² Παρ' όλα αυτά, οι πιέσεις των Γερμανών προς τη κυβέρνηση Τσολάκογλου, για επιπλέον χορηγήσεις σε μετρητά, συνεχίζουν εντονότερες και κατά ένα τμήμα τους αντικαθίστανται με άμεσες προμήθειες υλικών και τροφίμων, που, η ελληνική κυβέρνηση υποχρεούται να τα πληρώνει απευθείας.²³

Η τραγική κατάσταση που επικρατεί στην Ελλάδα την ίδια περίοδο (1942), ως αποτέλεσμα των υπέρογκων γερμανικών απαιτήσεων, αποτυπώνεται εύγλωττα σε αναφορά του κατοχικού υπουργού οικονομικών Σωτήρη Γκοτζαμάνη, από το Βερολίνο που βρισκόταν για διαπραγματεύσεις, προς τον υπουργό οικονομικών του Ράιχ, Ρίντελεν, ο οποίος απαιτούσε επιπρόσθετες παροχές απ' την Ελλάδα, ύψους 30 – 35 δισεκ. δραχμών μηνιαίως.²⁴

²² «Αλλ' ο πληθωρισμός της περιόδου ταύτης δεν εξεμείνεσε μόνον την αγοραστική δύναμιν της δραχμής, δεν εξώθησε μόνον προς την κατάρρευσιν της οικονομίας ημών, επέδρασε βαθύτατα και ολεθρίως επί της ηθικής τάξεως και της κοινωνικής και οικονομικής διαρθρώσεως της Χώρας ημών.» Έκθεση του Διοικητού της Τραπεζής της Ελλάδος, 1947.

²³ Χαρακτηριστική είναι η αναφορά του γερμανού πρεσβευτή στη Αθήνα Άλτεμπουργκ προς το γερμανικό οικονομικό επιτελείο με απόρρητο τηλεγράφημα αριθ. 1945/4.9.'42 : «...δέκα δισεκατομμύρια δραχμές διατέθηκαν για το μήνα Σεπτέμβριο από την ελληνική κυβέρνηση, έπειτα από οξύτατη πίεση. Για τα υπόλοιπα απαιτούμενα επιπλέον δέκα δισεκατομμύρια για το μήνα Σεπτέμβριο, θα γίνει προσπάθεια να καλυφθούν ως επί το πλείστον με άμεσες προμήθειες υλικών και τροφίμων, που η ελληνική κυβέρνηση να τα πληρώσει απευθείας, ώστε η πρόσθετη απαίτηση που θα χρειασθεί να μείνει όσο το δυνατόν πιο περιορισμένη.» Π. Δερτιλής, 'Αριθμοί και κείμενα των εξόδων κατοχής και η αξίωσις της Ελλάδος' 1964.

²⁴ «Βερολίνον τη 20 Σεπτεμβρίου 1942

Εν συνεχεία των προφορικών μας συνεννοήσεων μετά των αρμοδίων Υπηρεσιών έχομεν την τιμήν να σας υποβάλωμεν και εγγράφως τας αντιλήψεις ημών επί των προς συζήτησιν θεμάτων. Είναι περιττόν να αναπτύξωμεν και ενταύθα εν εκτάσει τα της οικονομικής καταστάσεως της χώρας μας από της κατοχής και εντεύθεν, διότι εκ των παραδοθέντων Υμίν στοιχείων έκδηλος καθίσταται η τραγική θέσις και έχετε πλήρη γνώσιν αυτής. Απλώς συνοπτικώς θα επαναλάβωμεν τα κυριώτερα στοιχεία ως κριτήρια και ενδείξεις της συντελεσθείσης οικονομικής εξαντλήσεως.

A. Κυκλοφορία τραπεζογραμματίων

τη 31.3.41 εκατ. δραχμών 19.371

τη 31.8.42 εκατ. δραχμών 155.108

Καθ' ως έχομεν πληροφορίας τοιαύτη αλματική αύξησις της κυκλοφορίας εις τόσον μικρόν διάστημα εις ουδεμίαν άλλην χώραν παρετηρήθη εν Ευρώπη.

B. Κρατικός Προϋπολογισμός

1941 – 1942 Έσοδα 18.760 εκατ. δραχμών, Έξοδα 32.293 εκατ. δραχμών, Έλλειμμα 13.533 εκατ. δραχμών

Γ. Έξοδα Κατοχής έως την 10.9.1942

- προς τας Γερμανικάς Αρχάς 108.061 εκατ. δραχμάς

- προς τας Ιταλικάς Αρχάς 33.490 εκατ. δραχμάς

- πληρωμαί γενόμεναι παρά διαφόρων Υπηρεσιών του Δημοσίου 42.481 εκατ. δραχμάς

Ήτοι σε Σύνολον 184.032 εκατ. δραχμάς

Δ. Εθνικόν Εισόδημα

Κατά γενομένην τον Νοέμβριον 1941 υπό εμπειρογνομόνων των Κρατών του Άξονος και της Ελλάδος έρευναν υπελογίζετο εις προπολεμικάς δραχμάς.

- Δια μεν το έτος 1939 εις 50.875 εκατ. δραχμάς

Συνοπτικά στα παραπάνω, η εικόνα που επικρατεί στην Ελλάδα το Σεπτέμβριο του 1942, δηλ. μετά από 16 μήνες κατοχής, έχει ως εξής :

- Η νομισματική κυκλοφορία έχει αυξηθεί κατά 157.506 δισεκ. (920%)
- Τα καταβληθέντα ποσά προς τις κατοχικές δυνάμεις έχουν ανέλθει στα 141,5 δισεκ. δηλ. έχουν απορροφήσει το 89,8% της νομισματικής κυκλοφορίας.
- Το Εθνικό Εισόδημα έχει μειωθεί πάνω από 60%
- Ο πληθωρισμός καλπάζει πάνω από 2300%

Παρ' όλα αυτά, οι Γερμανοί θα εξακολουθήσουν την αφαίμαξη με επιπρόσθετα ποσά και νέα μέτρα για την άντλησή τους, χωρίς να υπολογίζουν τις επιπτώσεις στον ελληνικό πληθυσμό. Η κατάσταση θα ενταθεί και θα καταστεί ανεξέλεγκτη προς το τέλος της κατοχής, όπου βρίσκει την Ελλάδα με κατεστραμμένη την οικονομία της, με αποδιαρθρωμένες τις υποδομές της, τον πληθυσμό της μειωμένο πάνω από 17% και το χειρότερο όλων, στα πρόθυρα εμφυλίου πολέμου.

Σύμφωνα με έρευνα της επιτροπής υπό τον καθηγητή – αρχιτέκτονα Κ. Δοξιάδη, που ανέλαβε τη καταγραφή των καταστροφών (1945), η Γερμανική κατοχή είχε ως αποτέλεσμα το θάνατο πάνω από 558.000 Ελλήνων, 1.700 καμένα χωριά, 98 ολοκαυτώματα και πάνω από 56.000 εκτελεσμένους. Στην ίδια έκθεση περιγράφονται ακόμα και οι καταστροφές που προξένησαν οι Γερμανοί στις υποδομές²⁵ της χώρας (στοιχείο που εμπίπτει στον τομέα των επανορθώσεων). Η Ελλάδα λεηλατήθηκε και υπέφερε απ' τους Γερμανούς όσο καμία άλλη χώρα κάτω απ' την κατοχή τους. Σύμφωνα με το Διεθνές Ερυθρό Σταυρό, η αρπαγή και στέρηση βασικών ειδών διατροφής που επέβαλαν οι κατοχικές δυνάμεις, είχε ως άμεσο αποτέλεσμα το λιμό²⁶ και το θάνατο απ' τη πείνα πάνω από 250.000 Ελλήνων.²⁷

-
- Δια δε το έτος 1941 εις 23.538 εκατ. δραχμάς

Δια το έτος 1942 δεν εγένετο έρευνα, αλλά το εθνικόν εισόδημα είναι προφανές ότι είναι πολύ κατώτερον, λαμβανομένης υπ' όψιν κλπ.,

Ε. Τιμάρηθμος

Ο τιμάρηθμος, χωρίς να εγγυάται κανείς επί αριθμών υπό τας παρούσας περιστάσεις, ανήλθεν από 3.195 κατά Μάρτιον 1941 εις 76.984 κατ' Αύγουστον 1942.» Π. Δερτιλής, 'Αριθμοί και κείμενα των εξόδων κατοχής και η αξίωσις της Ελλάδος' 1964.

²⁵ Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή του Κ. Δοξιάδη για τη καταστροφική μανία των Γερμανών όσον αφορά τη υποδομές της χώρας αναφερόμενος στον Ισθμό της Κορίνθου : «...μία από τις τόσες και τόσες καταστροφές της Χώρας είναι και το κλείσιμο του Ισθμού της Κορίνθου. Οι Γερμανοί στις παραμονές ακόμα της οριστικής αποχωρήσεώς τους, ανετίναξαν τα πρανή και την μεγάλη σιδηροδρομική γέφυρα, βύθισαν πλοία και πλωτά γεφύρια στα στόμια του Ισθμού, έριξαν βαγόνια σιδηροδρομικά, πόντισαν νάρκες, έκαναν το παν για να αχρηστεύσουν για όσο περισσότερο καιρό ήταν δυνατόν τη μοναδική διώρυγα της Χώρας.»

²⁶ «...ο λιμός ήταν σπάνιος, έπληξε μόνο την Ελλάδα κατά το πρώτο χρόνο της Κατοχής και τις Κάτω Χώρες κατά τον τελευταίο» Mark Mazower, *Η Αυτοκρατορία του Χίτλερ*, εκδ. Αλεξάνδρεια, 2008.

²⁷ «...ο Ερυθρός Σταυρός που διεξήγαγε τη δική του έρευνα, εκτιμούσε ότι γύρω στους 250.000 ανθρώπους είχαν πεθάνει άμεσα ή έμμεσα εξαιτίας του λιμού ανάμεσα στο 1941 και το 1943» Mark Mazower, *Στην Ελλάδα του Χίτλερ*, εκδ. Αλεξάνδρεια, 1994.

Ιστορικό – τεκμηρίωση της συμφωνίας κλήριγκ

Μετά την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία, τον Ιανουάριο του 1933, συνέρχεται τον Απρίλιο στη Νέα Υόρκη το παγκόσμιο εβραϊκό συμβούλιο και ανακοινώνουν οικονομικό πόλεμο κατά της Γερμανίας.²⁸

Ως αντίποινα οι ναζί προχωρούν άμεσα στο μποϊκοτάρισμα των εβραϊκών καταστημάτων και επιχειρήσεων στη Γερμανία, ...«για την απαίσια εβραϊκή προπαγάνδα του εξωτερικού» όπως ισχυρίζονταν. Στα επόμενα χρόνια η πολεμική εναντίον των Εβραίων κορυφώνεται, με τα γνωστά σε όλους φαινόμενα (διώξεις, γκέτο, εκτελέσεις, φούρνοι Άουσβιτς κλπ.). Κάτω απ' αυτές τις εξελίξεις, πολλές χώρες, είτε διακόπτουν τις εμπορικές συναλλαγές, είτε την παροχή συναλλαγματικών διευκολύνσεων και δανείων προς τη Γερμανία, η οποία αδυνατεί ν' ανταπεξέλθει στα οικονομικά προβλήματα που αντιμετώπιζε, καθ' ότι τελούσε ακόμα υπό το βάρος των συνεπειών του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Σε αντιπερισπασμό η Γερμανία προχωράει σταδιακά σε συμφωνίες ανταλλαγής προϊόντων (κλήριγκ) με πολλές απ' τις χώρες της Ευρώπης, μεταξύ αυτών και με την Ελλάδα το 1936 επί Μεταξά.

Στην Ελλάδα, μετά τον Απρίλιο του 1933 και την πτώχευση που μεσολάβησε, το εξωτερικό εμπόριο, λόγω του έντονου προστατευτισμού που επιβλήθηκε, βασίζεται κυρίως σε συμφωνίες κλήριγκ, γεγονός που μετατρέπει τη Γερμανία, που επίσης στήριζε το εξωτερικό της εμπόριο στο κλήριγκ, σε πρώτο εμπορικό εταίρο της χώρας. Οι ελληνικές εξαγωγές προς τη Γερμανία αποτελούσαν το 1932 το 14% των συνολικών ελληνικών εξαγωγών και το 1938 ανήλθαν στο 40%, αξίζει δε να σημειωθεί ότι μέσω του κλήριγκ καλύφθηκαν σε μεγάλο βαθμό η προμήθεια κεφαλαιουχικού εξοπλισμού καθώς και πολεμικού υλικού.²⁹

Η συμφωνία κλήριγκ μεταξύ Ελλάδας και Γερμανίας διατηρήθηκε μέχρι το 1940, ο δε συμψηφιστικός λογαριασμός που τηρούσε η ΤτΕ, εμφάνιζε ενεργητικό υπέρ της Ελλάδας (δηλ. οφειλή της Γερμανίας) ύψους 5.569.627RM.³⁰

Τους πρώτους μήνες της κατοχής στην Ελλάδα, διορίστηκαν σε καίριες θέσεις (διοικήσεις τραπεζών, οργανισμών κλπ) υψηλόβαθμα στελέχη της Γερμανικής οικονομικής διοίκησης. Μεταξύ αυτών ήταν ο Κάρλ Κλόντιους που είχε τη διεύθυνση του εξωτερικού εμπορίου της Γερμανίας καθώς και ο Χέρμαν Νοϊμπάχερ, ειδικός εντεταλμένος του Γ' Ράιχ στην Ελλάδα για δημοσιονομικά θέματα. Αποστολή τους ήταν να θέσουν υπό τον έλεγχό τους το εξωτερικό εμπόριο της Ελλάδας και να τροφοδοτήσουν, μέσω αυτού, τις ανάγκες του γερμανικού στρατού στα μέτωπα καθώς και τις διατροφικές ανάγκες του γερμανικού πληθυσμού.³¹

²⁸ *H Daily News*, 24.3.1933, κυκλοφόρησε πηχυαίο τίτλο 'JUDEA DECLARES WAR ON GERMANY'

²⁹ Υπήρχε ένα πρόγραμμα κατασκευής 7 πολεμικών πλοίων το 1936 για τα οποία η Αγγλία και η Αμερική ζητούσαν συνάλλαγμα (λίρες ή δολάρια) και κατασκευάστηκαν στη Γερμανία μέσω του κλήριγκ, δηλ. με σταφίδα, καπνά, λάδι μεταλλεύματα κ.α.

³⁰ Σύμφωνα με στοιχεία της ΤτΕ (1945) βλ. τέλος Έκθεση του Διοικητή της Τραπέζης της Ελλάδος, 1947.

³¹ Τα όσα συμβαίνουν σήμερα αντιγράφονται κατά παρόμοιο τρόπο από τότε : Σύμφωνα με δημοσίευμα (Εργολαβία οι μεταρρυθμίσεις, *Capital*/8.7.'13) προβλέπεται η ανάθεση ολόκληρου του σχεδίου των μεταρρυθμίσεων που προβλέπει το Μνημόνιο για την Ελλάδα σε ξένους εμπειρογνώμονες. Αυτό προτείνουν σε εκτεταμένη έκθεσή τους τρεις (3) γερμανοί ερευνητές του γερμανικού «Ινστιτούτου για την Παγκόσμια Οικονομία» (Institut fuer Weltwirtschaft - IfW Kiel). Εφαλτήριο αυτής της έκθεσης, κατά τους συντάκτες της, είναι η άποψη πως «τα πράγματα δεν πάνε τόσο καλά στην Ελλάδα», ενώ η

Στην κατεύθυνση αυτή, εκτός από την άμεση καταβολή μετρητών σε εθνικό νόμισμα (ως δαπάνες κατοχής και δάνεια) που προέβλεπε η Συμφωνία της Ρώμης του '42, εντάσσονται συμπληρωματικά απαιτήσεις για τη δέσμευση των βασικών προϊόντων που διέθετε η Ελλάδα.

Για το σκοπό αυτό ιδρύονται το Σεπτέμβριο του '42 δύο εταιρείες, η Ελληνο-Γερμανική *Degriges (Deutsch - Griechische Warenausgleichsgesellschaft mbH)* και η Ελληνο-Ιταλική *SACIG* και μέσω αυτών θα διενεργούνται στο εξής οι ανταλλαγές προϊόντων μεταξύ Ελλάδας, Γερμανίας και Ιταλίας. Το συμφηφιστικό λογαριασμό εισαγωγών – εξαγωγών θα ορισθεί ενδιάμεσα να παρακολουθεί η ΤτΕ για λογαριασμό του Ελληνικού Δημοσίου.

Προηγούμενα, πριν απ' το Σεπτέμβριο του '42, η διαδικασία απόσπασης πρώτων υλών και προϊόντων απ' την Ελλάδα γινόταν ανεξέλεγκτα σε βαθμό κατάσχεσης και αρπαγής. Το φαινόμενο αυτό θα επιταχύνει τον πληθωρισμό και θα δημιουργήσει συνθήκες αστάθειας στο εγχώριο νόμισμα και στη σύνδεσή του με το γερμανικό μάρκο. Η εξέλιξη αυτή δεν εξυπηρετούσε το γενικότερο σχεδιασμό της Γερμανίας, η οποία αποσκοπούσε να έχει το νομισματικό έλεγχο στις κατεχόμενες χώρες. Στο σημείο αυτό θα πρέπει ν' αναφερθεί ότι η ιδέα της *‘Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας - ΕΟΚ’* χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά απ' το Γερμανικό υπουργείο προπαγάνδας (Γκαίμπελς) ως άλλοθι προς τους οικονομικούς παράγοντες και τις προσωπικότητες των κατεχόμενων χωρών, μεταξύ αυτών και ο Ρόμπερτ Σούμαν³² που είχαν τη διάθεση να συνεργασθούν με τους Ναζί, αλλά προσχηματικά αρνιόντουσαν.

Είναι γεγονός ότι, πολλές απ' τις ηγεσίες των κατεχόμενων χωρών της κεντρικής Ευρώπης *‘έκλειναν πονηρά το μάτι’* στη Γερμανία προσδοκώντας τον περιορισμό της Αγγλικής αποικιοκρατίας και την ανακατανομή της λείας μετά τον πόλεμο. Αυτό διαπιστώνεται στη περίπτωση της κατεχόμενης Γαλλίας όσο και εκείνης της κυβέρνησης του Βισύ, όπου η ιδέα της ΕΟΚ ήταν ευρύτατα αποδεκτή. Στην βάση επομένως, των γερμανικών σχεδιασμών μιας *‘Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας’*, το κοινό νόμισμα, δηλ. το γερμανικό μάρκο (RM), θ' αποτελούσε κατά την λήξη του πολέμου σημείο αναφοράς και για το λόγο αυτό προσπάθησε το οικονομικό επιτελείο

ελληνική κρατική διοίκηση *«δεν επιτρέπει»* το προχώρημα των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Στην έκθεση τους για την ελληνική οικονομία οι Κλάους Σράντερ, Ντάβιντ Μπέντσεκ και Κλάους-Φρίντριχ Λάαζερ από το IfW, επισημαίνουν τον *«διακριτό κίνδυνο της κατάρρευσης των μεταρρυθμίσεων»* στην Ελλάδα και των *«ανεξέλεγκτων συνεπειών»* που θα είχε κάτι τέτοιο. Γι' αυτό προτείνουν να δοθούν... εργολαβία οι μεταρρυθμίσεις. Για την ακρίβεια μιλούν για ένα *«outsourcing του μεταρρυθμιστικού έργου»* σε έξι κρίσιμους τομείς: τη δημόσια διοίκηση, την αγορά εργασίας, τις ιδιωτικοποιήσεις, τις μεταφορές, την ενέργεια, το λιανεμπόριο και τη διευκόλυνση της επιχειρηματικότητας. Μ' άλλα λόγια, συνεχίζει το άρθρο, οι Γερμανοί εμπειρογνώμονες προτείνουν τη σύσταση μιας πολυπληθούς *«task force»*, σαν και εκείνη που είχε συστήσει η Ε.Ε. υπό τον Horst Reichenbach μόνο που αυτή δεν θα *«συμβουλευεί»* απλώς τις ελληνικές αρχές ανά υπουργείο και ανά εποπτευόμενο φορέα για το πώς θα πετύχουν τους στόχους που θέτει το Μνημόνιο, αλλά θα εφαρμόζει η ίδια τις μνημονιακές μεταρρυθμίσεις για... λογαριασμό των υπουργών, των διοικητών και μελών των Δ/Σ των δημοσίων οργανισμών.

³² Ο Robert Schuman (1886-1963) θεωρείται ένας εκ των βασικών οραματιστών και θεμελιωτών της ευρωπαϊκής ιδέας, και είχε διακηρύξει τις ιδέες του στα πλαίσια μιας Γαλλογερμανικής συνεργασίας τόσο κατά τη διάρκεια του γαλλογερμανικού πολέμου (1939-1940) όσο και μετέπειτα, κατά τη διάρκεια της κατοχής. Ο R.Schuman είχε αρχικά συλληφθεί από τη Γκεστάπο, ωστόσο οι ιδέες του έτυχαν της αποδοχής των υψηλόβαθμων αξιωματούχων του Γ' Ράιχ και τον απελευθέρωσαν προκειμένου να δραστηριοποιηθεί στη συνέχεια με την κατοχική κυβερνήση του Πεταίν στο Βισύ (κάτι αντίστοιχο με τη κατοχική κυβέρνηση Τσολάκογλου). Ο R.Schuman καθώς και πολλά άλλα υψηλόβαθμα οικονομικά στελέχη του Γ' Ράιχ θα πρωτοστατήσουν μεταπολεμικά στην ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας.

του Γ' Ράιχ να συνδέσει τις ισοτιμίες των άλλων νομισμάτων, καθώς και της δραχμής, με το γερμανικό μάρκο. Ωστόσο, ο σχεδιασμός του οικονομικού επιτελείου του Γ' Ράιχ εμποδιζόταν από τον καλπάζοντα πληθωρισμό στην Ελλάδα, και, παρά τις όποιες εισηγήσεις τους στο Χίτλερ, για την αποδέσμευση της δραχμής από το μάρκο, κρίθηκε προτιμότερο να ληφθούν δρακόντεια δημοσιοοικονομικά μέτρα προκειμένου ν' αντιμετωπισθεί το πληθωριστικό χάος. Μεταξύ αυτών αποφασίσθηκε η διατήρηση της σύνδεσης μάρκου - δραχμής με ισοτιμία 1/60, καθώς και η μείωση της νομισματικής κυκλοφορίας - με την άμεση διακοπή εκτύπωσης χρήματος-, καθώς και η λήψη επιπρόσθετων φορολογικών μέτρων όπως και ο αυστηρός έλεγχος των τιμών. Κυρίως όμως, τα μέτρα αυτά αποσκοπούσαν στην εξασφάλιση των δαπανών κατοχής καθώς και στον απρόσκοπτο ανεφοδιασμό των Γερμανικών στρατευμάτων στη Β. Αφρική.³³

Στα δημοσιονομικά μέτρα που επιβάλλονται, προβλέπεται για την επιτυχία τους - ως αντιστάθμισμα - η αποστολή στην Ελλάδα κάποιων ειδών πρώτης ανάγκης, κυρίως διατροφής, με ανταλλαγή εμπορευμάτων και πρώτων υλών.³⁴

Στα πλαίσια επομένως της νέας δημοσιο-οικονομικής προσαρμογής που επιβάλλεται στην Ελλάδα, αποφασίζεται και η δημιουργία της εταιρείας εμπορικών συναλλαγών κλήριγκ (Degrises), η έναρξη της οποίας επισημοποιείται με το Πρακτικό Συσκέψεως της 2.12.'42. Η συμφωνία υπογράφεται μεταξύ των ελλήνων εκπροσώπων (Τσολάκογλου και Γκοτζαμάνη) και των πληρεξουσίων και ειδικών εντεταλμένων του Άξονα (Γκύντερ Άλτεμπουργκ, Πελεγκρίνο Γκίτσι, Χέρμαν Νοϊμπάχερ, Αλμπέρτο Ντ' Αγκοστίνι). Με τη συμφωνία αυτή ρυθμίζονται θέματα που έχουν να κάνουν με τ' αναγκαία ποσά των εξόδων κατοχής και πέραν αυτών, με επιπρόσθετες καταβολές οι οποίες θα καλύπτονται από το υπερτίμημα των εισαγόμενων εμπορευμάτων μέσω του κλήριγκ, με την πρόβλεψη ότι, τα ποσά αυτά «...θα άγονται εις χρέωσιν» δηλ. θα χρεώνονται ως 'δάνεια' οι κυβερνήσεις Γερμανίας και Ιταλίας από κοινού, τα οποία θ' αρχίσουν να τα εξοφλούνται μετά την 31^η Μαρτίου του 1943. Αυτό συνεπάγεται την άμεση διασύνδεση και ταύτιση των άμεσων χρηματικών καταβολών 'πιστώσεων' με αυτόν το λογαριασμό του κλήριγκ.³⁵

³³ Σε διαταγή του υπουργού οικονομικών της Γερμανίας Ρίμπεντροπ (αρ. 1140/20/9/'42) επί τούτου αναφέρεται «...ο ανεφοδιασμός των στρατευμάτων μας στην Αφρική μέσω Ελλάδας πρέπει να είναι εξασφαλισμένος υπό όλες τις συνθήκες και σε όλη του την έκταση. Προϋπόθεση αυτού είναι ότι οι απαραίτητες γι' αυτό εργασίες στην Ελλάδα, όπως επισκευές πλοίων, λιμενικών έργων, ανεφοδιασμός κλπ., πρέπει να εκτελούνται ανεμπόδιστα. Επίσης άλλες δαπάνες, απαραίτητες για τη διεξαγωγή του πολέμου πρέπει να καλύπτονται από την Ελλάδα χωρίς αντίρρηση.» Δημ. Κούκουνα, *Η Ελληνική οικονομία κατά την Κατοχή και η αλήθεια για τα κατοχικά δάνεια*.

³⁴ «...η διάθεση μικρής ποσότητας ειδών πρώτης ανάγκης από τους Γερμανούς και Ιταλούς στην Ελλάδα με ανταλλαγή ορισμένων ελληνικών πρώτων υλών μέσω της Ελληνογερμανικής Εταιρείας Εμπορικών Συναλλαγών, άνευ της οποίας τα δημοσιοοικονομικά μέτρα της κυβέρνησης θα έμεναν ατελέσφορα» Π. Δερτιλής, *Αριθμοί και κείμενα των εξόδων κατοχής και η αξίωσις της Ελλάδος* 1964.

³⁵ Ειδικότερα στο σημείο (β) του Πρακτικού Συσκέψεως της 2.12.'42 αναφέρονται τα εξής:

“β/ Τα εις δραχμάς αναγκαιούνται ποσά δια την αντιμετώπισιν των εξόδων κατοχής, τα υπερβαίνοντα την προειρημένην άνωθι καταβολήν θα εξευρίσκονται κατά κανόνα δια του συστήματος της επί πλέον διαφοράς τιμών επί των εισαγομένων εμπορευμάτων, αντιστοίχως υπό της DEGRIGES και SACIG ενεργούσης εκάστης επί των εκ της χώρας της προερχομένων εμπορευμάτων”

Τα αναγκαιούνται εις τα δύο Σώματα Κατοχής ποσά, εν αναμονή της αφίξεως των εμπορευμάτων και της πραγματοποίησεως των αντιστοιχών πλεονασμάτων εκ της διαφοράς τιμών ή λόγω ακαταστασίας εις τας αφίξεις, ανωμαλίας μεταφορών και τα τοιαύτα, θα ζητώνται από την Ελληνικήν Κυβέρνησιν υπό των ειδικών εν Αθήναις Εντεταλμένων Ιταλού και Γερμανού και θα τίθενται εις διάθεσιν δια της Τραπέζης της Ελλάδος. Τα ποσά ταύτα θα άγονται εις χρέωσιν, υπό της Τραπέζης Ελλάδος, των Κυβερνήσεων Ιταλίας και Γερμανίας, εις εκάστην δια το παραληφθέν υπό του αντιστοιχού Σώματος Κατοχής μέρος, εις «ιδιαιτέρον λογαριασμόν» εις δραχμάς από κοινού, όστις θ' ανοιχθή. Οι λογαριασμοί ούτοι θα πληρώνονται

Πέραν επομένως των όσων δυσβάσταχτων όρων που επιβάλλονται στην ελληνική οικονομία, δηλ. την αναπροσαρμογή των δαπανών κατοχής σε μεγαλύτερα μεγέθη, αυτό που έχει μεγάλη σημασία είναι ότι, μέσω της συμφωνίας κλήριγκ 'Degriges', δημιουργείται ένας ακόμα λογαριασμός 'πιστώσεων' δηλ. δανείων, γεγονός που καθιστά την απαίτηση της Ελλάδας **ενιαία** έναντι της Γερμανίας, τόσο για τα καταβληθέντα ποσά 'πιστώσεων', όσο και για τις αξίες προϊόντων εκ των εμπορικών ανταλλαγών (κλήριγκ).³⁶

Αν εξετάσουμε και συγκρίνουμε την αρχική σκοπιμότητα του κλήριγκ, «το δημοσιοοικονομικό έλεγχο» με τ' αποτελέσματα που προέκυψαν κατά την εφαρμογή του, δηλ. τη λεηλασία που υπέστη η χώρα,³⁷ θα διαπιστώσουμε τα εξής :

- Οι τιμές των εισαγόμενων από τη Γερμανία στην Ελλάδα προϊόντων (κάρβουνο, βενζίνη, ζάχαρη, χαρτί, μηχανήματα κλπ.) καταγράφονταν με προσαύξηση 300% - 600% σε σχέση με τις προπολεμικές τιμές του 1938.
- Οι τιμές για τα εξαγόμενα προς τη Γερμανία ελληνικά προϊόντα (καπνά, λάδι, σταφίδα, σιτηρά, μεταλλεύματα κλπ.) παρέμειναν σταθερές ή και μειωμένες έναντι εκείνων που ίσχυαν το 1938.
- Το εξισωτικό ποσό που προέκυπτε από τις εμπορικές ανταλλαγές το παρακρατούσε η Γερμανία και διοχετευόταν, κατά ένα τμήμα του για δαπάνες των στρατευμάτων κατοχής, ενώ κατά ένα άλλο παρέμενε ως 'πίστωση', δηλ. ως δάνειο, προκειμένου να καλυφθούν οι δανειακές υποχρεώσεις (κατά 10% από το σύνολο του υπερτιμήματος) καταβλητέες μετά την 31^η Μαρτίου 1943 σε μηνιαίες δόσεις. Τα μεγέθη του λογαριασμού κλήριγκ και των 'πιστώσεων' που αντλούσε μέσω αυτού η Γερμανία, σύμφωνα με έκθεση της ΤτΕ, είναι αποκαλυπτικά.³⁸
- Επίσης, μέσω του κλήριγκ και των υποτιμολογήσεων των ελληνικών προϊόντων που εξαγονταν στην Γερμανία, η κατεχόμενη Ελλάδα επιδοτούσε τον τιμάριθμο που απολάμβανε ο γερμανός καταναλωτής! Προς επιβεβαίωση αυτών, η διευκρινιστική εντολή του Χέρμαν Νοϊμπάχερ, ειδικού εντεταλμένου του Γ' Ράιχ στην Ελλάδα για

από του Απριλίου 1943 εκ των κεφαλαίων της επί πλέον διαφοράς τιμών των ως άνω εισαγομένων εμπορευμάτων εις μηνιαίες δόσεις, αντιστοιχούσας προς το 10% του συνόλου του εν λόγω λογαριασμού την 31^η Μαρτίου 1943» Π. Δερτιλής, 'Αριθμοί και κείμενα των εξόδων κατοχής και η αξιώσις της Ελλάδος' 1964.

³⁶ «...Αν ληφθεί υπόψιν ότι εν προκειμένω έχομεν μεταβίβασιν αξιών εις αγαθά ή εις μετρητά εις τας κατεχούσας Δυνάμεις από την κατεχόμενιν Χώραν, δηλαδή μεταβίβασιν αξιών εκ μιας Οικονομίας υπό κατοχήν προς ετέραν ξένην Οικονομία έχομεν τότε τα γνωρίσματα του εξωτερικού δημοσίου δανείου, οιονεί αναγκαστικώς όμως συναπτομένου.» Π. Δερτιλής, 'Αριθμοί και κείμενα των εξόδων κατοχής και η αξιώσις της Ελλάδος' 1964.

³⁷ «Παραλλήλως διαρπαγή του μεγίστου ποσοστού των αγαθών και προϊόντων, άτινα η Χώρα ημών εξήγε υπό ομαλός συνθήκας εις το εξωτερικόν (καπνός, έλαιον, σταφίς, μεταλλεύματα κλπ.) δια του συστήματος της ανταλλαγής προϊόντων (Ελληνογερμανικόν κλήριγκ).» Έκθεση του Διοικητή της Τραπεζής της Ελλάδος, 1947.

³⁸ Σύμφωνα με εμπιστευτική έκθεση της Τραπεζής της Ελλάδος, (19.10.1942), προς τον Υπουργό Οικονομικών, αναφερόμενος στην περίοδο Μαΐου – Ιουνίου 1942, καταγράφει τα εξής «...το ύψος των μεν εξαγωγών προς τον άξονα έφτασε τα 8.409 δισεκ. δρχ., των δε εισαγωγών μας σε 5.206 δισεκ. δρχ. Έτσι, από τη συνολική αγοραστική δύναμη που αντιπροσώπευαν οι εξαγωγές των ελληνικών προϊόντων σ' αυτό το διάστημα, ένα σημαντικό ποσοστό, γύρω στο 38%, έμενε ως πίστωση της φτωχής ελληνικής οικονομίας προς τις οικονομίες των δυνάμεων κατοχής.» ΤΑ ΠΕΝΗΝΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, Αθήνα, 1978

δημοσιονομικά θέματα, είναι αποκαλυπτική του γεγονότος ότι η Ελλάδα επιδοτούσε τις μειωμένες τιμές που απολάμβανε ο γερμανός καταναλωτής.³⁹

Από τα ντοκουμέντα αυτά, κατ' αρχήν όσον αφορά τη Συμφωνία της 14^{ης} Μαρτίου '42 και στη συνέχεια, όσον αφορά στο Πρακτικό Συσκέψεως (Π.Σ.) της 2.12.'42, που αποτελεί συμπληρωματικό της Συμφωνία της 14^{ης} Μαρτίου '42, προκύπτουν τα εξής :

- ✓ Η Ελληνική κυβέρνηση υποχρεούται αρχικά σε καταβολές 1,5 δισεκ. δρχ., μηνιαίως τα οποία θα μοιράζονται Γερμανία και Ιταλία κατά 50% εκάστη (άρθρο 1).
- ✓ Οι καταβολές υλοποιούνται από τη ΤτΕ, μέσω της οποίας θα καλύπτονται και επιπρόσθετες αναλήψεις, οι οποίες θα χρεώνονται, αναλόγως του ποσού, στις Κυβερνήσεις Γερμανίας και Ιταλίας από κοινού (άρθρο 2).
- ✓ Η ρύθμιση των επιπρόσθετων αναλήψεων θα πραγματοποιηθεί αργότερα (άρθρο 4).
- ✓ Η συμφωνία έχει αναδρομική ισχύ από 1ης Ιανουαρίου 1942 (άρθρο 5).
- ✓ Το ποσό των 1,5 δισεκ. δρχ. μηνιαίως αναπροσαρμόζεται στα 8 δισεκ. δρχ. αναδρομικά από 1^{ης} Νοεμβρίου '41 (άρθρο 2, Π.Σ. 12.'42, παρ. α).
- ✓ Στα επί πλέον καταβαλλόμενα ποσά δανείων συμπεριλαμβάνονται και εκείνα που προέρχονται από τη συμφωνία κλήριγκ, τα οποία αναπροσαρμόζονται, σύμφωνα με το υπερτίμημα επί των τιμών εισαγωγών-εξαγωγών που θα προκύπτει, θ' αρχίσουν να επιστρέφονται εκ των κεφαλαίων της διαφοράς αυτής από 1^{ης} Απριλίου 1943 (άρθρο 2, Π.Σ. 12.'42, παρ. β).
- ✓ Το υπερτίμημα (η διαφορά) μεταξύ των τιμών εισαγομένων-εξαγομένων προϊόντων που προκύπτει, θα παρακρατείται από τη Γερμανία και θα διατίθεται κατά 3/7 για την κάλυψη των εξόδων κατοχής και την απόσβεση των ΚΑΔ και κατά 4/7 για τη μείωση των τιμών των εξαγομένων στη Γερμανία προϊόντων (Χέρμαν Νοϊμπάχερ με αρ. 2125 /16.11.'42).

Συμπληρωματικά στα παραπάνω προκύπτουν ακόμα δύο (2) βασικά συμπεράσματα :

- (1) Η αναγκαστική αρχικά συμφωνία της 14^{ης} Μαρτίου '42 μετατρέπεται στη συνέχεια σε συμβατική και τα ΚΑΔ γίνονται αντικείμενο διακρατικής συμφωνίας μεταξύ των κυβερνήσεων Ελλάδας, Γερμανίας και Ιταλίας.
- (2) Οι Συμφωνίες υπογράφονται από τους επίσημους εκπροσώπους των Κυβερνήσεων Ελλάδας, Γερμανίας και Ιταλίας. Η ΤτΕ μεσολαβεί για λογαριασμό του Ελληνικού Δημοσίου ως προς την καταβολή και την παρακολούθηση των ΚΑΔ. Επομένως ο δικαιούχος των απαιτήσεων είναι το Ελληνικό Δημόσιο.

Επιπρόσθετα και προκειμένου να διαπιστωθεί η μεθόδευση, ως προς τη διαδικασία λειτουργίας του κλήριγκ, αλλά και του εύρους της λεηλασίας που επιχειρήθηκε εις βάρος του Ελληνικού λαού, αξίζει να αναφερθούν ορισμένα στοιχεία από μεταγενέστερη έκθεση της ΤτΕ, (1947), όπου αναφέρονται συνοπτικά τα εξής :

³⁹ Αρ. απόφασης 2125/16.11.'42 «...το εισπραττόμενο υπερτίμημα επί των εκ Γερμανίας εισαγομένων εμπορευμάτων, συμφώνως προς τας υπό της τριμελούς Γερmano – Ιταλο – Ελληνικής επιτροπής κατευθύνσεις, θα διατίθεται δια τους ακόλουθους σκοπούς : α/ προς κάλυψιν μέρους των εις τον γερμανικόν στρατόν αναγκασιούτων εξόδων κατοχής, β/ προς μείωσιν των τιμών των εις Γερμανίαν εξαγωγών» Π. Δερτιλής, 'Αριθμοί και κείμενα των εξόδων κατοχής και η αξιώσις της Ελλάδος' 1964.

- ✓ Το μεγαλύτερο ποσοστό (πάνω από 80%) των εισαγωγών από τη Γερμανία, όπως κάρβουνο, τρόφιμα, φάρμακα, ρουχισμός, χαρτί, πετρέλαιο, κλπ., προορίζονταν για ανάγκες των στρατευμάτων κατοχής αλλά χρεώνονταν στο σύνολό τους στην Ελλάδα.
- ✓ Εισαγόμενα κεφαλαιουχικά είδη, όπως μηχανήματα, εξοπλισμός κλπ. που χρεώνονταν στην Ελλάδα, χρησιμοποιήθηκαν για την υπερεκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών της χώρας και τη παραγωγή πρώτων υλών (ξυλεία, χρώμιο, νικέλιο, βωξίτης, κλπ.), όπου στη συνέχεια αποστέλλονταν στη Γερμανία, χωρίς συναλλαγματικές διατυπώσεις, ή μη καταγραφόμενες στο εμπορικό ισοζύγιο (κλήριγκ) των δύο χωρών.
- ✓ Για πολλά εξαγόμενα προϊόντα, κυρίως καπνά, παρά την αρχική συμφωνία να καταγράφονται μέσω κλήριγκ, τελικά η συναλλαγή γινόταν κατά περίπτωση παραγωγού – εμπόρου, η δε πληρωμή τους γινόταν σε δραχμές, με μεγάλη καθυστέρηση, δηλ. όταν είχαν υποστεί ραγδαία υποτίμηση λόγω πληθωρισμού.
- ✓ Γινόντουσαν εμβάσματα στο εξωτερικό, μέσω της ΤτΕ, για εισαγωγές που τελικά δεν πραγματοποιούνταν.
- ✓ Δεν περιελήφθησαν στη συμφωνία κλήριγκ κατασχεθέντα προϊόντα, όπως σιτηρά, όσπρια, άλευρα κ.α., ευρισκόμενα στο τελωνείο Πειραιά.

Ωστόσο, η τελευταία κατοχική διοίκηση της ΤτΕ, δεν είχε λόγο ν' αναφερθεί σ' όλα αυτά τα περιστατικά, γι' αυτό και στην έκθεσή της (1944) ανέφερε ότι το εμπορικό ισοζύγιο του κλήριγκ εμφάνιζε, κατά την αποχώρηση των κατοχικών δυνάμεων, «Παθητικό» εις βάρος της Ελλάδος ύψους 264.194.981RM.

Όπως προαναφέρθηκε, προπολεμικά (επί Μεταξά), από την υφιστάμενη συμφωνία κλήριγκ μεταξύ Ελλάδας και Γερμανίας, ο λογαριασμός που τηρούσε η ΤτΕ εμφάνιζε Ενεργητικό υπέρ της Ελλάδος ύψους 5.569.627RM (περίπου 2,3 εκατ. δολάρια '40).⁴⁰

Μετά την απελευθέρωση, και αφού προηγήθηκε μια συνοπτική εκτίμηση των οικονομικών καταστάσεων και εκκρεμοτήτων που άφησαν οι Γερμανοί κατά την αποχώρησή τους, διαπιστώθηκε ότι, σε ότι αναφορά στην συμφωνία κλήριγκ 'Degrises', τα μεγέθη που εμφανίζονταν στην έκθεση της ΤτΕ του 1944 ήταν κατά πολύ υποδεέστερα των πραγματικών. Τόσο στις αναφορές των στελεχών των αρμόδιων υπουργείων (Οικονομίας, Γεωργίας, κλπ),⁴¹ της ΤτΕ,⁴² όσο και στις εκθέσεις των επιτροπών που συστήθηκαν για να καταγράψουν τις καταστροφές που προκάλεσαν τα κατοχικά στρατεύματα, γίνεται λόγος για ασυγκρίτως πολλαπλάσια μεγέθη από αυτά που εμφανίζονταν στην έκθεση κλήριγκ της ΤτΕ του 1944, σύμφωνα με την οποία εμφανιζόταν «Παθητικό» εις βάρος της Ελλάδος ύψους 264.194.981RM.

Τούτων δοθέντων, το 1945, επί κυβερνήσεως Π. Βούλγαρη, ο υπουργός Οικονομικών Γ. Μαντζαβίνος δίνει εντολή στην ΤτΕ για την σύσταση επιτροπής που θα διερευνήσει

⁴⁰ Το ποσό αυτό ενδεχομένως να είναι πολύ μεγαλύτερο, καθώς σε κάποια άλλη αναφορά (εκτίμηση Αθανασίου Σμπαρούνη, κατά τις μαρτυρικές καταθέσεις στη δίκη των δοσιλόγων, Ιανουάριο – Μάϊο 1945) ξεπερνούσε τα 150.000.000RM.

⁴¹ Ε. Δαλαμάγκας, γενικός διευθυντής του υπουργείου Οικονομικών : «...αλλά και η «Ντεγκρίγκες» και η «Ντε σάσιγκ» οι ληστρικές αυτές εταιρείες καταδυνάστευσαν τη χώρα. Δεν έχει εξακριβωθεί ακόμα σε τι ποσά φτάνει η ζημιά της εθνικής μας οικονομίας από τη ληστρική δράση αυτών των εταιρειών.» Αθανάσιος Σμπαρούνης, υπηρεσιακός υφυπουργός οικονομικών : «... η Degrises είχε αναλάβει το μονοπωλιακό εμπόριο και καρπώθηκε τεράστια κέρδη.»

⁴² Γρηγορίου, διευθυντής της Τράπεζας της Ελλάδος : «...οι Γερμανοί καταλήστευσαν την Ελλάδα. Με το κλήριγκ βρέθηκε στο τέλος η χώρα μας χρεωμένη με 263 εκατ. μάρκα, δηλαδή με 13.000.000 χρυσές λίρες.»

το θέμα του κλήριγκ.⁴³ Στη συνέχεια της έρευνας αυτής και κατόπιν των αναπροσαρμογών στις αρχικές εκτιμήσεις της έκθεσης της ΤτΕ (1944) που μεσολάβησαν, δημοσιοποιήθηκε το 1947 η αναθεωρημένη έκθεση του Διοικητή της ΤτΕ⁴⁴ όπου προέκυψε ότι :

*«Το εμπορικό ισοζύγιο ανταλλαγών προϊόντων μεταξύ Ελλάδας και Γερμανίας, κατά τη περίοδο 1941 – 1944, διαμορφώνει Ενεργητικό υπέρ της Ελλάδας ανερχόμενο στα **926.328.391 RM** σε τιμές του 1938»*

⁴³ Αριθμ. απόφασης 69884/17.4. '45, όπου ως αρχικό συμπέρασμα προκύπτει ότι, η παραπάνω εκτίμηση των 264.194.981RM, ...«δεν απεικονίζει ούτε κατά προσέγγιση την πραγματικότητα, όταν ληφθεί υπ' όψιν ότι τα εισαγόμενα εμπορεύματα ηναλίσκοντο κατά μέγα μέρος παρά των γερμανικών στρατιωτικών αρχών, ότι μέγα μέρος ελληνικών εμπορευμάτων εξήχθη άνευ της μεσολαβήσεως του κλήριγκ, ότι ουδεμία αναλογία υφίστατο εις τας τιμάς των ανταλλασσομένων εμπορευμάτων εν σχέσει προς τας τιμάς της προπολεμικής περιόδου κλπ.» Έκθεση του Διοικητή της Τραπεζής της Ελλάδος, 1947

⁴⁴ ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΟΥ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1941, 1944, 1945 ΚΑΙ 1946

Κεφάλαιο 2

Τα μεγέθη των Κατοχικών Δανείων

Τα Κατοχικά Δάνεια και η Σύμβαση της Χάγης

Από τα διαθέσιμα ιστορικά στοιχεία που διατηρούσε η ΤτΕ,⁴⁵ προκύπτει ότι το σύνολο των καταβληθέντων ποσών από την τότε Ελληνική Κυβέρνηση προς τη Γερμανία (στρατεύματα κατοχής) την περίοδο '41 – '44 ανέρχονται στα 2.355.579,1 δισεκ. δρχ., (2,35 τετράκις εκατ., δραχμές). Τα ποσά αυτά διακρίνονται σε δύο ενότητες :

(α) 607.213 δισεκ. δρχ., χαρακτηριζόμενα ως *‘δαπάνες των στρατευμάτων κατοχής’* και

(β) 1.748.366,1 δισεκ. δρχ., χαρακτηριζόμενα ως *‘προκαταβολές’*, δηλ. δάνεια.

Όσον αφορά στη πρώτη περίπτωση (α), δηλ. αυτής των *‘δαπανών κατοχής’*, τα αντίστοιχα ποσά περιγράφονται στις συμφωνίες που μεσολάβησαν μεταξύ των κατοχικών δυνάμεων και εκπροσώπων της Ελληνικής Κυβέρνησης, αρχής γενομένης με τη Συμφωνία της Ρώμης της 14^{ης} Μαρτίου '42 που περιγράψαμε παραπάνω. Στη βάση αυτή η Ελληνική Κυβέρνηση υποχρεώθηκε σε μηνιαίες καταβολές για δαπάνες των στρατευμάτων κατοχής. Προς κατανόηση του όρου *«...η Ελληνική Κυβέρνησις δέον να θέτει μηνιαίως εις διάθεσιν των Δυνάμεων Κατοχής, ως καταβολήν έναντι των εις βάρος της εξόδων κατοχής»*⁴⁶ θα πρέπει να διευκρινισθεί ότι, οι δυνάμεις του Άξονα κάνουν χρήση της Συνθήκης της Χάγης του 1907, όπου η κατεχόμενη χώρα υποχρεούται στις δαπάνες συντήρησης των στρατευμάτων κατοχής.

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι, η Γερμανία, αν και συμμετείχε, στη Σύμβαση της Χάγης του 1907 δεν δεσμεύθηκε για τη συγκρότηση διεθνούς διαιτησίας και είναι η πρώτη που την παραβίασε στον Ι Παγκόσμιο Πόλεμο (κατά την εισβολή της στο Βέλγιο χωρίς προειδοποίηση όπως προβλεπόταν από τη Σύμβαση). Μέσω των Συμβάσεων της Χάγης του 1907 ρυθμίζονται θέματα που έχουν να κάνουν με την ειρηνική διευθέτηση των διεθνών συγκρούσεων και των νόμων του πολέμου στα πλαίσια του ανθρωπιστικού διεθνούς δικαίου και σαν βασική αρχή διακηρύσσεται ότι, *«...οι κάτοικοι και οι εμπόλεμοι παραμένουν υπό τη προστασία του κράτους και των αρχών του δικαίου των Εθνών.»*⁴⁷

Επιπρόσθετα και προς διευκρίνιση του όρου, *«...η Ελληνική Κυβέρνησις δέον να θέτει μηνιαίως εις διάθεσιν των Δυνάμεων Κατοχής, ως καταβολήν έναντι των εις βάρος της εξόδων κατοχής κλπ.»* θα πρέπει να αναφερθούμε στο ειδικότερο πλαίσιο των Συμβάσεων της Χάγης του 1907, ώστε να διαπιστώσουμε αν και κατά πόσο ο όρος αυτός δεσμεύει «a priori» την Ελλάδα, δεδομένου ότι, στη Σύμβαση της Χάγης, προβλέπονται ακόμα :

1/ Η επίθεση, ο βομβαρδισμός, η καταστροφή με οποιαδήποτε μέσα σε πόλεις, χωριά, κτίρια, κατοικίες που είναι απροστάτευτα απαγορεύεται.

⁴⁵ βλ. τέλος, ΠΙΝΑΚΑΣ Ι – ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ ΔΑΝΕΙΩΝ & ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ.

⁴⁶ *«...το ποσόν όπερ, συμφώνως προς το άρθρο 1 της παραγράφου (α) του Πρωτοκόλλου της 14ης Μαρτίου 1942, η Ελληνική Κυβέρνησις δέον να θέτει μηνιαίως εις διάθεσιν των Δυνάμεων Κατοχής, ως καταβολήν έναντι των εις βάρος της εξόδων κατοχής, ποσόν το οποίον την ημερομηνίαν εκείνην είχε ορισθεί εις 1.500 εκατ. δραχμών, κλπ.»*

⁴⁷ *«...το δικαίωμα των εμπόλεμων μελών σε μέτρα τραυματισμού του εχθρού δεν είναι απεριόριστο (IV, άρθρο 22), καθώς επίσης και ότι, οι κάτοικοι και οι εμπόλεμοι παραμένουν υπό τη προστασία του κράτους και των αρχών του δικαίου των Εθνών, όπως αυτά προκύπτουν και έχουν καθιερωθεί μεταξύ των πολιτισμένων λαών, των νόμων της ανθρωπότητας και της συνείδησης περί του κοινού δικαίου (ρύθμιση Martens)»*

2/ Η λεηλασία της πόλης ή του τόπου, ακόμα και αν προέρχεται μετά από επίθεση απαγορεύεται.

3/ Απαγορεύεται η καταστροφή καθώς και η κατάσχεση των μέσων ιδιοκτησίας και παραγωγής εκτός και αν απαιτείται οπωσδήποτε για τις ανάγκες του πολέμου.

4/ Επιτάξεις σε είδος και υπηρεσίες δεν πρέπει να επιβάλλονται στις υπηρεσίες και στους κατοίκους, εκτός και αν είναι απαραίτητες για τις ανάγκες του στρατού κατοχής και ανάλογα με τους πόρους της χώρας.

5/ Εάν ο κατακτητής συλλέγει έσοδα από φόρους και δασμούς που επιβάλλονται προς όφελος του κράτους και τα χρησιμοποιεί για λογαριασμό του, οφείλει να εξασφαλίσει τις δαπάνες διοίκησης του κατεχόμενου κράτους στον ίδιο βαθμό που η νόμιμη κυβέρνηση ήταν δεσμευμένη.

6/ Οι εισφορές που επιβάλλονται στο κατεχόμενο κράτος προς χρήση του στρατού κατοχής θα χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για τη διοίκηση και τις ανάγκες του στρατού κατοχής και θα πρέπει να ορίζονται ανάλογα των αναγκών τους και των επιπτώσεων της φορολογίας και οπωσδήποτε θα εισπράττονται με απόδειξη.

7/ Αυτός που θα παραβιάσει τους όρους που αναφέρονται στη Συνθήκη υποχρεούται σε καταβολή αποζημίωσης.

Αν κρίνουμε απ' όσα μεσολάβησαν στη περίοδο της κατοχής (1941 – 1944), διαπιστώνουμε ότι τίποτα απ' τα παραπάνω δεν τηρήθηκε από πλευράς Γερμανίας, η οποία παραβίασε το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο και τις εμπράγματες ρυθμίσεις που αναφέρονται στη Σύμβαση της Χάγης του 1907. Εν προκειμένω, η Γερμανία προκάλεσε καταστροφές σε πόλεις, χωριά, κτίρια, κατοικίες, υποδομές κλπ που ήταν απροστάτευτα, προέβη σε εκτελέσεις αμάχων, πραγματοποίησε λεηλασίες καταστημάτων, περιουσιών, αρχαιολογικών θησαυρών κλπ. Ακόμα προέβη σε κατασχέσεις, επιτάξεις και άντληση πόρων σε βαθμό που η Ελληνική οικονομία καταστράφηκε και ο λαός αποδεκατίσθηκε.

Επομένως, όταν η Γερμανία, με δική της υπαιτιότητα, παραβιάζει το σύνολο των όρων της Σύμβασης της Χάγης του 1907, κανένας δεν μπορεί να επικαλείται επιλεκτικά κάποιους όρους που συμφέρουν την Γερμανία, όπως «...η Ελληνική Κυβέρνησις δέον να θέτει μηνιαίως εις διάθεσιν των Δυνάμεων Κατοχής, ως καταβολήν έναντι των εις βάρος της εξόδων κατοχής κλπ.» και ν' απαιτεί νομιμότητα κατοχύρωση απαίτησης μέσα από Συνθήκη που παραβιάζει. Επί του θέματος αυτού, καθώς και στην αδυναμία της ελληνικής οικονομίας ν' ανταποκριθεί στις υπέρογκες 'δαπάνες κατοχής' που της επεβλήθησαν, έχουν γίνει πολλές επίκαιρες αναφορές και αποτελεί κοινό τόπο η αγωνία όλων (κυβερνητικών παραγόντων, καθηγητών, συμβούλων κλπ.) για την αδυναμία της οικονομίας ν' ανταπεξέλθει χωρίς να καταστραφεί.⁴⁸

Ένα ακόμα αποκαλυπτικό στοιχείο της παράκαμψης των συμφωνηθέντων από τη Γερμανία και στα πλαίσια της Σύμβασης της Χάγης του 1907, είναι ότι τα μεγέθη των χορηγούμενων κεφαλαίων (δαπανών κατοχής και προκαταβολών) έπρεπε να καθορίζονται με τιμαριθμικούς δείκτες και να είναι ανάλογα αυτών, δηλ. ανάλογα των δυνατοτήτων της ελληνικής οικονομίας. Αναφερόμαστε στη συμφωνία της 18^{ης} Μαΐου 1943 σύμφωνα με την οποία οι κατά πολύ υποδεέστερες 'δαπάνες κατοχής' ενσωματώνονται και τυπικά στις 'προκαταβολές δανείων' χωρίς περιορισμό. Το γεγονός ότι, οι ανάγκες του Άξονα (Γερμανίας & Ιταλίας) απαιτούσαν για τη παρουσία στην Ελλάδα πάνω από 450.000 στρατιώτες, αυτό δεν συνεπάγεται ότι η Ελλάδα θα έπρεπε

⁴⁸ «...Οικονομία μόλις δυναμένη να βαστάση φορολογίαν δια τας γλισχροτάτας τακτικές δαπάνας αυτής, ποίαν περαιτέρω ικανότητα προς πληρωμήν δύναται να έχη δια Δαπάνας Κατοχής ; Είναι προφανές, ότι η Ελληνική Οικονομία ουδεμίαν ικανότητα πληρωμής πέραν των ήδη λαμβανομένων δια την φορολογίαν ποσών έχει.» Αθ. Ι. Σμπαρούνη, Μελέται και Αναμνήσεις εκ του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, 1951.

να αναλάβει τα έξοδα διαμονής, περίθαλψης κλπ. Κάτι τέτοιο δεν συνέβη σε άλλες χώρες (Γαλλία, Ολλανδία, Βέλγιο κλπ) όπου τα κατοχικά στρατεύματα ήταν κατά πολύ λιγότερα σε σχέση με αυτά στην Ελλάδα. Ούτε βέβαια δικαιολογείται η επιβάρυνση της Ελλάδας κατά την αποστολή εφοδίων στον Ρόμελ, στην Β. Αφρική. Επομένως, με βάση τη συμφωνία της 18^{ης} Μαΐου 1943, όπου τα μεγέθη των *‘δαπανών κατοχής’* ενσωματώνονται στις *‘προκαταβολές δανείων’* (χωρίς περιορισμό), αυτό μας επιτρέπει τις *‘δαπάνες κατοχής’* (607.213 δις δρχ.), να τις ενσωματώσουμε ως απαίτηση της Ελλάδας στο σύνολο των κεφαλαίων που καταβλήθηκαν στη Γερμανία. Εν προκειμένω, αυτό που συνέβη με τις *‘δαπάνες κατοχής’* δεν διαφέρει από τις *‘προκαταβολές δανείων’*, όπου είχαμε άνευ ορίου μεταβίβαση αξιών σε μετρητά, προϊόντα κλπ. αξίες από την κατεχόμενη Ελλάδα προς τις κατοχικές δυνάμεις. Και οι *«μεταβιβάσεις αξιών σε προϊόντα και μετρητά»* δεν προέκυψαν από την ελεύθερη βούληση της τότε επίσημης Ελληνικής Κυβέρνησης, υπεγράφησαν όμως συμφωνίες γι’ αυτά, και, παρά τον αναγκαστικό χαρακτήρα τους, εμπεριείχαν συμβατικές υποχρεώσεις από τις δυνάμεις του Άξονα *‘οιονεί αναγκαστικώς, όμως συναπτομένου’* όπως εύστοχα διαπιστώνει ο Π. Δερτιλής.⁴⁹

Στη συνέχεια θα γίνει καταγραφή και ο υπολογισμός των Κατοχικών δανείων (ΚΑΔ) σε τρέχουσες τιμές της περιόδου αναφοράς (1941 – 1944). Προς τούτο θα εστιάσουμε σε τρεις (3) βασικές πτυχές *‘ενότητες’* που έχουν σχέση με τα ΚΑΔ :

- I. Άμεσες καταβολές σε μετρητά.
- II. Έμμεσες καταβολές σε προϊόντα (κλήριγκ).
- III. Ενδιάμεσες καταβολές (λοιπές πιστώσεις).

⁴⁹ «...αν ληφθεί υπόψιν ότι εν προκειμένω έχομεν μεταβίβασιν αξιών εις αγαθά ή εις μετρητά εις τας κατεχούσας Δυνάμεις από την κατεχόμενην Χώραν, δηλαδή μεταβίβασιν αξιών εκ μιας Οικονομίας υπό κατοχήν προς ετέραν ξένην Οικονομία έχομεν τότε τα γνωρίσματα του εξωτερικού δημοσίου δανείου, *οιονεί αναγκαστικώς όμως συναπτομένου.*» Π. Δερτιλής, *‘Αριθμοί και Κείμενα των Εξόδων Κατοχής και η Αξίωσις της Ελλάδος’*, 1964.

I. Καταβολές σε μετρητά - προσδιοριστικοί παράγοντες της αποτίμησης των Κατοχικών Δανείων

Τα κεφάλαια που καταβάλλονταν κάθε μήνα (σε μετρητά) ήταν δύσκολο να καλυφθούν από την υφιστάμενη νομισματική κυκλοφορία από την οποία απορροφούσαν αρχικά 1,5 δισεκ. δρχ. σε σύνολο νομισματικής κυκλοφορίας 17 δισεκ., η δε εφαρμοζόμενη δημοσιονομική πολιτική (δασμοί, φορολογία κλπ.) και τα σκληρά φορολογικά μέτρα που επεβλήθησαν, ακόμα και με τη δέσμευση της παραγωγής αγροτικών προϊόντων κατά 10% κ.α., αδυνατούσαν να καλύψουν τις συνεχώς αυξανόμενες απαιτήσεις των κατακτητών. Η πλέον εφικτή μέθοδος που εφαρμόστηκε για την επιπρόσθετη άντληση πόρων, με δεδομένη την φθίνουσα, λόγω εκτάκτων συνθηκών παραγωγή, ήταν η διατίμηση και η εκτύπωση νέου χρήματος.

Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τα ΚΑΔ ν' απορροφούν ολοένα και μεγαλύτερο ποσοστό των διαθέσιμων πόρων. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί ότι, οι τιμές των προϊόντων στην μαύρη αγορά ήταν κατά πολύ ανώτερες απ' αυτές που ίσχυαν στη διατίμηση,⁵⁰ επομένως αυτοί που επωφελούνταν ήταν οι κατοχικές δυνάμεις, καθώς διέθεταν ρευστότητα και προμηθεύονταν προϊόντα σε τιμές διατίμησης.⁵¹

Κατ' επέκταση, η χορήγηση διαρκώς αυξανόμενων κεφαλαίων προς τις κατοχικές δυνάμεις είχε σαν αποτέλεσμα - και στον αντίστοιχο βαθμό που γινόταν, την αύξηση του τιμαρίθμου καθώς και του πληθωρισμού, δεδομένου ότι είναι μεγέθη ανάλογα: Πληθωρισμός σημαίνει η αύξηση της προσφοράς χρήματος καθ' όν χρόνο παραμένει σταθερή ή φθίνουσα (ανελαστική) η προσφορά προϊόντων. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα ν' αυξάνονται οι τιμές (τιμάρημος) και μειώνεται ανάλογα η αγοραστική δύναμη (πληθωρισμός), επομένως, η έκδοση νέου χρήματος, όταν η προσφορά των προϊόντων είναι περιορισμένη ή φθίνουσα, αυξάνει τις πληθωριστικές πιέσεις στην οικονομία.

Επανερχόμενοι στην ενδιαμέση συμφωνία της 18^{ης} Μαΐου 1943, περί των χορηγούμενων πιστώσεων 'προκαταβολών' από την ΤτΕ προς την Γερμανία και Ιταλία, διατυπώνεται ότι για τον καθορισμό τους θα λαμβανόταν υπόψη ο τιμάρημος. Με βάση τον όρο αυτό, αν και αναμενόταν να περιοριστεί το ύψος των 'προκαταβολών', αντιθέτως, παρατηρούμε ν' αποδεσμεύεται το ύψος τους «...αρθέντος και του περιορισμού του ανωτάτου ορίου επιβαρύνσεως του Ελληνικού Δημοσίου κατά μήνα κλπ» όπως αναφέρεται στην Συμφωνία αυτή.⁵² Στην συνέχεια της Συμφωνίας αυτής

⁵⁰ «Η έλλειψη ενός αγαθού είναι σημάδι ότι κάποιος κρατάει με τεχνητό τρόπο την τιμή χαμηλότερα από ό,τι θα ήταν αν ο νόμος προσφοράς και ζήτησης είχε αφαιρεθεί να λειτουργήσει ελεύθερα.» Thomas Sowell, Αμερικανός οικονομολόγος, 1930.

⁵¹ «...Η αγοραστική δύναμη που εξασφάλισαν έτσι οι δυνάμεις κατοχής ήταν ουσιαστικά μεγαλύτερη από την ονομαστική αξία του χαρτονομίσματος που αντλούσαν, γιατί οι αγορές τους γίνονταν σε τιμές διατίμησης που οι ίδιες καθόριζαν σε χαμηλά επίπεδα που ίσχυαν μόνο γι αυτές. Οι αγορές αυτές πραγματοποιούνταν μάλιστα στους τόπους παραγωγής, όπου και πάλι μόνο οι δυνάμεις κατοχής μπορούσαν να φτάνουν, γιατί μόνο αυτές είχαν τα αναγκαία μεταφορικά μέσα» ΤΑ ΠΕΝΗΝΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ 1928 - 1978

⁵² «...την 18^η Μαΐου 1943, συνήφθη νέα συμφωνία της οποίας η ισχύς ήρχιζεν από 1^η Απριλίου 1943. Κατά την συμφωνίαν ταύτην εκτός του τιμαρίθμου τροφίμων, περί ου η συμφωνία της 1-2 Δεκεμβρίου 1942, θα έπρεπε να καταρτίζονται έτεροι τρις τιμάρημοι, ήτοι : α/ τιμάρημος ημερομισθίων, β/ τιμάρημος οικοδομικών υλικών και γ/ ο τιμάρημος καυσίμων. Επί τη βάσει των τεσσάρων τούτων τιμαρίθμων θα καθιερτίζετο ο τιμάρημος όστις θα ελάμβανε υπ' όψιν προς καθορισμόν του ύψους των προκαταβολών της ΤτΕ και κάλυψιν των αναγκών κατοχής αρθέντος και του περιορισμού του ανωτάτου ορίου επιβαρύνσεως του Ελληνικού Δημοσίου κατά μήνα, όπερ κατά τας προμνησθείσας συμφωνίας ήτο συνολικώς 8 δισεκ.

(18.5.1943) και μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας, το Σεπτέμβριο του 1943, υπογράφεται νέος διακανονισμός (25.10.1943) σε σχέση με τα ποσά των δανείων που πρέπει να χορηγούνται, όπου η Γερμανία λαμβάνει στο εξής και τα ποσά που ελάμβανε έως τότε η Ιταλία.⁵³

Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν η ανεξέλεγκτη χορήγηση πιστώσεων προς τις Γερμανικές αρχές κατοχής απ' ευθείας από την ΤτΕ.⁵⁴ Επομένως, με τη συμφωνία 18^{ης} Μαΐου 1943, καταργείται και τυπικά το όριο των χορηγούμενων πιστώσεων ως προς τις 'δαπάνες κατοχής', οι οποίες ενσωματώνονται στο εξής στις χορηγούμενες πιστώσεις, δηλ., αποτελούν δάνεια. Το στοιχείο επομένως των δαπανών κατοχής που υπήρχε εξ' αρχής προσχηματικά - και στο βαθμό που εξυπηρετούσε τις διεθνείς συνθήκες νομιμοφάνειας (Χάγης 1907), παρακάμπτεται στην συνέχεια, δεδομένου ότι, τα κεφάλαια που αντλούνται από την Ελληνική οικονομία είναι πολλαπλάσια των 'συνήθων αναγκών' των κατοχικών στρατευμάτων και ως εκ τούτου συμψηφίζονται σε 'προκαταβολές' καθότι δεν μπορούν να αιτιολογηθούν.

Όσον αφορά στην αποτίμηση των χορηγούμενων πιστώσεων προς την Γερμανία, και αν συσχετίσουμε τρία (3) βασικά μεγέθη που προσδιορίζουν την αγοραστική τους αξία (νομισματική κυκλοφορία, δάνεια, τιμάρθμος), μπορούμε να καταλήξουμε στα πραγματικά μεγέθη των ΚΑΔ.

Στην οικονομική θεωρία αναφέρεται ότι, «η *Εσωτερική Αξία του Χρήματος μιας χώρας εξαρτάται από τη Νομισματική Κυκλοφορία και το Εισόδημα* αυτής».⁵⁵

Σύμφωνα με τα προαπαιτούμενα της θεωρίας αυτής, απαιτείται να προσδιορίσουμε 'τις σταθερές' που προϋποθέτει η εφαρμογή της, όπως α/ αναλογία των χρημάτων που διατίθενται για την ανάπτυξη ζητήσεως, για επενδύσεις και αποθησαυρισμό, καθώς και β/ την κυκλοφοριακή ταχύτητα. Αν θεωρήσουμε ότι έχουμε καταγεγραμμένη την

δραχμαί μηνιαίως κλπ». Π. Δερτιλής, 'Αριθμοί και Κείμενα των Εξόδων Κατοχής και η Αξίωσις της Ελλάδος'

⁵³ Από τα περιεχόμενα της συμφωνίας αυτής αντιγράφουμε, «...δια της εν λόγω συμφωνίας της 25^{ης} Οκτωβρίου '43 ωρίζετο ότι το Ελληνικόν Δημόσιον θα επιβαρύνεται εφεξής και με το ποσόν της αναλογίας των εξόδων κατοχής της Ιταλίας». Π. Δερτιλής, 'Αριθμοί και Κείμενα των Εξόδων Κατοχής και η Αξίωσις της Ελλάδος'

⁵⁴ Από τα περιγραφόμενα στο νέο διακανονισμό της 25^{ης} Οκτωβρίου του '43 αντιγράφουμε, «...προς τούτο ο ειδικός πληρεξούσιος Noubacher εξέδιδεν επιταγάς εις βάρος της ΤτΕ εν ονόματι του Ελληνικού Δημοσίου. Αι επιταγαί οπισθογραφούμεναι υπό του τότε Υπουργού Οικονομικών Τσιρονίκου διεβιβάζοντο εις την προμνησθείσαν Τράπεζαν». Π. Δερτιλής, 'Αριθμοί και Κείμενα των Εξόδων Κατοχής και η Αξίωσις της Ελλάδος'

⁵⁵ Μ. Νεγρεπόντη-Δελιβάνη: *Ιστορία οικονομικών Θεωριών* (Don PATINKIN - A Reconsideration of the General Equilibrium Theory of Money 1950).

«Πραγματική ρευστότητα μιας οικονομίας είναι η σχέση μεταξύ της ποσότητας του κυκλοφορούντος χρήματος (M1), πλέον των τραπεζικών καταθέσεων όψεως (M2) εν συναρτήσει προς την ταχύτητα κυκλοφορίας των, προς το εθνικό εισόδημα (ΑΕΠ) βάσει των τρεχουσών τιμών. Υπ' αυτήν την έννοια ή πραγματική ρευστότητα δύναται να προσδιορίσει και την Εσωτερική Αξία του Χρήματος (EAX) μιας χώρας. Ήτοι :

$$EAX = \frac{M1 + M2}{ΑΕΠ}$$

Προϋποτίθεται βεβαίως σχετικώς σταθερά αναλογία των χρημάτων που διατίθενται δια την ανάπτυξη ζητήσεως, δια την επένδυση και δια τον αποθησαυρισμό.

νομισματική κυκλοφορία⁵⁶ επί κατοχής, έχουμε αδιευκρίνιστο το Εθνικό Εισόδημα, οπότε ο προσδιορισμός της αξίας του χρήματος και κατ' επέκταση της αξίας των ΚΑΔ με βάση το Εθνικό Εισόδημα, είναι πρακτικά αδύνατος.

Επί πλέον, αν επιχειρήσουμε να καταγράψουμε τους τιμαριθμικούς δείκτες, πέραν της διατίμησης - η οποία εφευρέθηκε προκειμένου να επωφελούνται οι δυνάμεις κατοχής - θα βρεθούμε πάλι σε αδιέξοδο, δεδομένου ότι υπήρχαν τεράστιες αποκλίσεις στις τιμές προϊόντων μεταξύ αστικών κέντρων και επαρχίας, καθώς και μεγάλες αυξήσεις των τιμών από μέρα σε μέρα, επομένως καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι, η αναπροσαρμογή των ΚΑΔ σε πραγματικές τιμές, με βάση το Εθνικό Εισόδημα και τον τιμαριθμό, είναι πρακτικά ανέφικτη.

Ωστόσο, από τα διαθέσιμα ιστορικά στοιχεία,⁵⁷ προκύπτουν συγκεκριμένες καταβολές (δαπανών κατοχής και πιστώσεων) σε δραχμές ανά μήνα. Επί πλέον, έχουμε στην διάθεσή μας την αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας, καθώς και την συμμετοχή των ΚΑΔ σ' αυτή - στοιχείο ενδεικτικό στη διαμόρφωση του πληθωρισμού - εμμέσως δε και της αύξησης του τιμαριθμού που προκαλούσαν. Ακόμα, έχουμε στη διάθεσή μας (στοιχεία ΤτΕ) τις τρέχουσες (ανά ημέρα και μήνα) ισοτιμίες της δραχμής με την χρυσή λίρα. Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά, θα επιχειρήσουμε ένα συλλογισμό κατ' εξαίρεση [*ad hoc*] των συνηθισμένων κανόνων, τόσο για τον προσδιορισμό του τιμαριθμού όσο και της αγοραστικής αξίας των καταβαλλόμενων ποσών.

Η μεθοδολογία προσέγγισης συνίσταται στην μεταβολή (αύξηση) της Νομισματικής Κυκλοφορίας που προκαλούν οι 'προκαταβολές' και επειδή οι 'προκαταβολές', όπως χαρακτηρίζονται και τυπικά τα ΚΑΔ, προηγούνται της δαπάνης, το αντίστοιχο μέγεθος της υπεραξίας που εμπεριέχουν (λόγω της ανελαστικής προσφοράς προϊόντων) ενσωματώνεται στην ονομαστική τους αξία, στοιχείο που εμπεριέχει και την τιμαριθμική τους αναπροσαρμογή.

Προκειμένου να απλοποιηθεί και να γίνει κατανοητή η παραπάνω μεθοδολογία, θα χρησιμοποιήσουμε μια απλούστευση : {...*Ας υποθέσουμε ότι έχουμε μια ομάδα 10 ανθρώπων (ο ελληνικός πληθυσμός), οι οποίοι έχουν στη διάθεσή τους 10 δραχμές (νομισματική κυκλοφορία) και θα πάνε το μεσημέρι ν' αγοράσουν ένα καρβέλι ψωμί του ενός κιλού (ΑΕΠ) που κάνει 10 δραχμές (η αγοραστική δύναμη του καθενός είναι 1 δραχμή), επομένως, τους αναλογεί μία φέτα των 100 γραμμαρίων στον καθένα (κατά κεφαλή ΑΕΠ). Ξαφνικά, το πρωί, μπαίνουν στο μαγαζί δύο τύποι (Γερμανία, Ιταλία) που έχουν στα χέρια τους 5 δραχμές (δάνειο από τη ΤτΕ) και παίρνουν το μισό καρβέλι. Το*

⁵⁶ Αν θεωρήσουμε ότι Εσωτερική Αξία του Χρήματος (ΕΑΧ) ισοδυναμεί με τη τιμή της χρυσής λίρας, καθώς και ότι διαθέτουμε τη ποσότητα του κυκλοφορούντος χρήματος ($M1+M2$), δηλ., τη νομισματική κυκλοφορία, μπορούμε να προσδιορίσουμε τα επίπεδα του Εθνικού Εισοδήματος (ΑΕΠ), λύνοντας την εξίσωση ως προς το ΑΕΠ :

$$ΑΕΠ = \frac{M1 + M2}{ΕΑΧ}$$

Αν αντιστοιχίσουμε τα δεδομένα της πρώτης κατοχικής περιόδου (από τα διαθέσιμα στοιχεία Μαρτίου - Δεκεμβρίου 1941) προκύπτει το ΑΕΠ ανέρχεται στα 21.158 εκατ. δρχ., Το μέγεθος αυτό προσεγγίζει την εκτίμηση που είχε κάνει ο υπ. οικονομικών Σ. Γκοτζαμάνης, στο υπόμνημα της 20.9.1942 προς το Γερμανό επιτετραμμένο Ρίντελεν, ο οποίος είχε αναφερθεί σε ΑΕΠ (1941) ύψους 23.538 εκατ. δρχ., σε προπολεμικές τιμές (1939). Για τα υπόλοιπα χρόνια (1942, 1943, 1944) δεν υπάρχουν συγκρίσιμα στοιχεία ΑΕΠ, και, η παραπέρα εξαγωγή συμπερασμάτων είναι επισφαλής δεδομένου ότι δεν καλύπτονται βασικές προϋποθέσεις για την εφαρμογή της θεωρίας αυτής.

⁵⁷ Π. Δερτιλή, «Αριθμοί και Κείμενα των Εξόδων Κατοχής και η Αξίωσις της Ελλάδος» & στοιχεία της ΤτΕ.

μεσημέρι που θα πάνε οι άλλοι 10 στο μαγαζί για ν' αγοράσουν ψωμί, θα βρουν το υπόλοιπο μισό καρβέλι και με τις 10 δραχμές που έχουν θα πάρει καθένας τους από 50 γραμμάρια ψωμιού έναντι της 1 δραχμής που διαθέτουν (υποτίμηση, πληθωρισμός).}

Σαν συμπέρασμα προκύπτει ότι, το δάνειο των 5 δραχμών (αύξηση νομισματικής κυκλοφορίας κατά 50%) που δόθηκε στους 2, αφαίρεσε αγοραστική δύναμη 50% στον καθένα απ' τους 10 και προστέθηκε στους 2, διότι τελικά το καρβέλι πουλήθηκε με 15 δραχμές, και οι 2 'τύποι' το πρώι, με 5 δραχμές αγόρασαν το μισό καρβέλι, δηλ., κέρδισαν 2,5 δραχμές, επομένως η αγοραστική αξία των 5 δραχμών (ΚΑΔ) το πρώι ισοδυναμεί με 7,5 δραχμές (παρούσα αξία), δηλ., εν προκειμένω, υπάρχει ένας πολλαπλασιαστής της αγοραστικής δύναμης των 2 που ισοδυναμεί με 1,5 ($7,5 / 5 = 1,5$). Αν θεωρήσουμε ακόμα ότι, το ΑΕΠ της Ελλάδας μειώθηκε κατά τη διάρκεια της κατοχής, όπως πραγματικά συνέβη, καθώς και τις διαρκώς αυξανόμενες απαιτήσεις των στρατευμάτων κατοχής, αντιλαμβανόμαστε τι απέμεινε απ' το 'μισό καρβέλι' και τι αξία είχαν οι 10 δρχ., όταν πήγαν οι 10 ν' αγοράσουν. Ωστόσο, για λόγους πρακτικής, θα δεχθούμε ότι παραμένει στο 'μισό καρβέλι', και, τα όποια δεδομένα και συμπεράσματα της μεθόδου που χρησιμοποιούμε για τον προσδιορισμό των ΚΑΔ είναι τα ελάχιστα παραδεκτά. Παραπάνω ναι, παρακάτω όχι.

Αυτά όσον αφορά στις άμεσες πιστώσεις δηλ. στις 'προκαταβολές' - 'δάνεια'. Όσον δε αφορά στην αποτίμηση των ανταλλαγών προϊόντων 'κλήριγκ' σε πραγματικές τιμές, στηρίζομαστε στο επίσημο γερμανικό νόμισμα (Reichsmark) σύμφωνα με το οποίο υπολογίζονταν και καταγράφονταν οι ανταλλαγές, οπότε εκεί τα πράγματα απλοποιούνται, δεδομένου ότι διαθέτουμε τις αντίστοιχες ιστορικές ισοτιμίες.

Μεθοδολογία αποτίμησης

Η αποτίμηση των χορηγηθέντων πιστώσεων στη Γερμανία έχει γίνει σε ενιαία νομισματική βάση σύμφωνα με την αντίστοιχη αξία της χρυσής λίρας (χ.λ.) από στοιχεία που διατηρούσε η Τράπεζα της Ελλάδος, καθώς και των διεθνών ισοτιμιών που επικρατούσαν. Η αποτίμηση περιλαμβάνει δύο (2) στάδια :

- ✓ Την εκτίμηση των παραγόντων που επηρεάζουν την τιμή της χρυσής λίρας (βαθμοί συσχέτισης) και
- ✓ Την αναπροσαρμογή των ονομαστικών αξιών των χορηγηθέντων πιστώσεων στην πραγματική 'αγοραστική' δύναμη που εμπεριέχουν (παρούσα αξία).

(1) Βαθμοί Συσχέτισης

Προκειμένου να εκτιμήσουμε τους παράγοντες που επηρεάζουν την τιμή της χρυσής λίρας θα χρησιμοποιήσουμε τη μέθοδο του συντελεστή (r) της γραμμικής συσχέτισης Spearman.⁵⁸ Η μέθοδος απαιτεί την ύπαρξη δύο (2) συνόλων δεδομένων (Πινάκων I&II), εν προκειμένω όσον αφορά τα εξεταζόμενα μεγέθη :

⁵⁸ Ο συντελεστής γραμμικής συσχέτισης (r) δίνει ένα μέτρο του μεγέθους της γραμμικής συσχέτισης μεταξύ δύο μεταβλητών. Παίρνει τιμές στο κλειστό διάστημα $[-1, 1]$. Στον υπολογισμό χρησιμοποιείται η εξίσωση Correl (x, y), όπου x και y είναι οι μέσες τιμές δείγματος (πίνακας 1) και (πίνακας 2).

Εάν $r = \pm 1$ υπάρχει τέλεια συσχέτιση.

Εάν $-0,3 \leq r < 0,3$ δεν υπάρχει συσχέτιση. Αυτό, όμως, δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχει άλλου είδους συσχέτιση μεταξύ των δύο μεταβλητών.

Εάν $-0,5 < r \leq -0,3$ ή $0,3 \leq r < 0,5$ υπάρχει ασθενής συσχέτιση.

Εάν $-0,7 < r \leq -0,5$ ή $0,5 \leq r < 0,7$ υπάρχει μέση συσχέτιση.

Εάν $-0,8 < r \leq -0,7$ ή $0,7 \leq r < 0,8$ υπάρχει ισχυρή συσχέτιση.

- ✓ Νομισματική κυκλοφορία ανά μήνα (*Πίνακας Ι*) & μέση τιμή χρυσής λίρας ανά μήνα (*Πίνακας ΙΙ*).
- ✓ Αύξηση Νομισματικής κυκλοφορίας ανά μήνα (*Πίνακας Ι*) & μέση τιμή χρυσής λίρας ανά μήνα (*Πίνακας ΙΙ*).
- ✓ Δάνεια ανά μήνα (*Πίνακας Ι*) & μέση τιμή χρυσής λίρας ανά μήνα (*Πίνακας ΙΙ*).
- ✓ Δάνεια σε σύνολο (*Πίνακας Ι*) & μέση τιμή χρυσής λίρας ανά μήνα (*Πίνακας ΙΙ*).

Τα δεδομένα των επιμέρους συνόλων δεδομένων (*Πινάκων Ι & ΙΙ*) έχουν εξαχθεί σύμφωνα με τα διαθέσιμα ιστορικά στοιχεία,⁵⁹ όπου αναλύοντας τα, ως προς το βαθμό συσχέτισης (r), έχουμε τα εξής αποτελέσματα :

(α) Νομισματική κυκλοφορία ανά μήνα (*Πίνακας Ι*) & μέση τιμή χρυσής λίρας ανά μήνα (*Πίνακας ΙΙ*) : $r = 0,9999$ (πολύ ισχυρή συσχέτιση).

(β) Αύξηση Νομισματικής κυκλοφορίας ανά μήνα (*Πίνακας Ι*) & μέση τιμή χρυσής λίρας ανά μήνα (*Πίνακας ΙΙ*): $r = 0,9998$ (πολύ ισχυρή συσχέτιση).

(γ) Δάνεια ανά μήνα (*Πίνακας Ι*) & μέση τιμή χρυσής λίρας ανά μήνα (*Πίνακας ΙΙ*): $r = 0,5831$ (μέση συσχέτιση).

(δ) Δάνεια σε σύνολο (*Πίνακας Ι*) & μέση τιμή χρυσής λίρας ανά μήνα (*Πίνακας ΙΙ*): $r = 0,9981$ (πολύ ισχυρή συσχέτιση).

Σύμφωνα με τα παραπάνω προκύπτει ότι υπάρχει άμεση (πολύ ισχυρή) συσχέτιση όσον αφορά τη νομισματική κυκλοφορία ή την αύξηση αυτής, με την τιμή της χρυσής λίρας καθ' όλη την περίοδο της κατοχής. Επίσης, παρά το γεγονός της μέσης συσχέτισης στην κατηγορία (γ), εντούτοις, τα χορηγούμενα δάνεια συσσωρευτικά (κατηγορία δ) επηρεάζουν απολύτως τη διαμόρφωση της τιμής της χρυσής λίρας.

Συμπερασματικά μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι, η τιμή της χρυσής λίρας επηρεάζεται σε απόλυτο βαθμό τόσο κατά περιόδους (αύξηση ανά μήνα) όσο και συσσωρευτικά από τη νομισματική κυκλοφορία. Επίσης ότι, τα καταβαλλόμενα ποσά επηρεάζουν την τιμή της χρυσής λίρας στο βαθμό που συμμετέχουν στη νομισματική κυκλοφορία. Τέλος μπορούμε να υποθέσουμε ότι, η απόκλιση που παρατηρείται μεταξύ των κατηγοριών γ&δ ($r = 0,5831$ & $r = 0,9981$) αντικατοπτρίζει τη διαφορά μεταξύ της ονομαστικής (στατικής) και της πραγματικής (δυναμικής) αξίας των χορηγούμενων πιστώσεων (ΚΑΔ) σε σχέση με την τιμή της χρυσής λίρας.

Η ένδειξη αυτή μας οδηγεί στην εικασία ότι η διαφοροποίηση υφίσταται λόγω της χρονικής υστέρησης που μεσολαβεί μεταξύ του χρόνου καταβολής των ΚΑΔ και του χρόνου υπολογισμού τους⁶⁰ σύμφωνα με την μέση τιμή της χρυσής λίρας ανά μήνα.

Επομένως, προσδιοριστικό στοιχείο για την καταγραφή της αγοραστικής δύναμης (Παρούσας Αξίας) των ΚΑΔ αποτελεί, εκτός απ' τη συμμετοχή τους στη νομισματική κυκλοφορία και η χρονική περίοδος καταβολής τους.

Εάν $-1 < r \leq -0,8$ ή $0,8 \leq r < 1$ υπάρχει πολύ ισχυρή συσχέτιση

⁵⁹ βλ. τέλος ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΙ – ΑΝΑΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΚΑΤΟΧΙΚΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΣΕ ΧΡΥΣΕΣ ΛΙΡΕΣ.

⁶⁰ Το στοιχείο αυτό επικαλείται ο Π. Δερτιλής, ο οποίος εκφράζει την επιφύλαξη του στους υπολογισμούς του για μεγαλύτερο μέγεθος σε χρυσές λίρες, αναφέροντας ότι λαμβάνει υπ' όψιν, «...όχι την ημερήσια τιμή αλλά την μέση τιμή της λίρας ανά μήνα, παρά το γεγονός ότι οι πληρωμές των δανείων πραγματοποιούνταν στις πρώτες ημέρες κάθε μήνα, όταν η τιμή της χρυσής λίρας ήταν η μικρότερα, ενώ η υποτίμησης της δραχμής ήτο αλματώδης και ραγδαία, επομένως ακριβέστερος υπολογισμός θ' απέδιδε περισσότερο ποσό χρυσών λιρών».

(2) Αναπροσαρμογή των ονομαστικών αξιών των χορηγηθέντων πιστώσεων (ΚΑΔ) στην πραγματική ‘αγοραστική’ δύναμη που εμπεριέχουν (παρούσα αξία).

Όσον αφορά την μέθοδο υπολογισμού της παρούσας αξίας των ΚΑΔ, αρχικά γίνεται η καταγραφή τους (άμεσες καταβολές σε μετρητά) και ακολουθεί ο αποπληθωρισμός τους σύμφωνα με την αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας που προκαλούν. Στη συνέχεια προσδιορίζεται η αγοραστική τους αξία σύμφωνα με την τρέχουσα τιμή της χρυσής λίρας. Η μεθοδολογία περιλαμβάνει τα εξής στάδια :

(1) Αποτίμηση των ΚΑΔ σε χρυσές λίρες σύμφωνα με την τιμή της χρυσής λίρας κατά το χρόνο καταβολής τους. Λαμβάνουμε υπ’ όψη την τιμή της χρυσής λίρας την 3^η ημέρα κάθε μήνα, δεδομένου ότι τα ΚΑΔ καταβάλλονταν τις τρεις (3) πρώτες ημέρες κάθε μήνα. Οι ισοτιμίες έχουν ληφθεί από τα ιστορικά στοιχεία της ΤτΕ.

(2) Προσδιορισμός της επιβάρυνσης (συντελεστής) που προκαλούν τα δάνεια στην αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας από μήνα σε μήνα.

(3) Προσδιορισμός της μεταβολής της χρυσής λίρας (συντελεστής) σε σχέση με τα ποσά των καταβαλλόμενων δανείων από μήνα σε μήνα.

(4) Προσαρμογή της αρχικής αποτίμησης των δανείων (σχέση 1) σε τελική αξία, σύμφωνα με τις σχέσεις αναπροσαρμογής (2 & 3).

Τα παραπάνω διατυπώνονται σύμφωνα με τον εξής μαθηματικό τύπο :

$$ΠΑΔ(t) = [ΟΑΔ(t) * ΤΧΛ(t)] + [ΟΑΔ(t) * \frac{ΟΑΔ(t)}{ΜΝΚ(t, t-1)} * ΜΤΧΛ(t, t-1)]$$

όπου :

ΠΑΔ_(t) = Παρούσα Αξία Δανείων

ΟΑΔ_(t) = Ονομαστική Αξία Δανείων

ΤΧΛ_(t) = Τιμή Χρυσής Λίρας

ΜΝΚ_(t, t-1) = Μεταβολή Νομισματικής Κυκλοφορίας

ΜΤΧΛ_(t, t-1) = Μεταβολή Τιμή Χρυσής Λίρας

t, t-1 = Χρονική περίοδος καταβολής (μήνας)

Για παράδειγμα, στο τέλος Ιανουαρίου του ’42 η Νομισματική κυκλοφορία ανερχόταν στα 53.013 εκατ. δρχ., Παράλληλα είχε μεσολαβήσει από το Δεκέμβριο του ’41 αύξηση (μεταβολή) της νομισματικής κυκλοφορίας (ΜΝΚ_(t, t-1)) ύψους 4.215 εκατ. δρχ.,

Τις πρώτες ημέρες του Ιανουαρίου κατεβλήθησαν στη Γερμανία 4.057 εκατ. δρχ., δηλ. είχαμε ποσοστό συμμετοχής των ΚΑΔ στην αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας 96,3%, η δε ονομαστική αξία των δανείων (ΟΑΔ_(t)) σύμφωνα με την τιμή της χρυσής λίρας (ΤΧΛ_(t)) αντιστοιχούσε στις 162.288 χρυσές λίρες. Την ίδια περίοδο (Δεκέμβριος, Ιανουάριος) η αύξηση (μεταβολή) της τιμής της χρυσής λίρας (ΜΤΧΛ_(t, t-1)) αυξήθηκε από τις 20.000 δρχ., στις 25.000 δρχ., (συντελεστής 1,25).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, εφαρμόζοντας τον τύπο της αναπροσαρμογής της τιμής των καταβληθέντων δανείων στη βάση της παρούσας αξίας (ΠΑΔ_(t)), καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι τα καταβληθέντα ποσά τον Ιανουάριο του ’42, ονομαστικής αξίας 162.288 χρυσών λιρών, ισοδυναμούν με αγοραστική αξία 357.553 χρυσών λιρών.

Η παραπάνω μεθοδολογία εφαρμόζεται για κάθε μήνα και επεκτείνεται στο σύνολο της κατοχικής περιόδου, για την οποία υπάρχουν καταγεγραμμένα στοιχεία από την ΤτΕ, τόσο για τη νομισματική κυκλοφορία, όσο και για τις χορηγούμενες πιστώσεις (ΚΑΔ), καθώς και την τιμή της χρυσής λίρας.

Σύμφωνα με τη μέθοδο αυτή, τα καταβληθέντα κεφάλαια στη Γερμανία, τα οποία ανέρχονται στα 2,35 τετράκις εκατ. δρχ., ανταποκρίνονται σε ονομαστικές αξίες

(ΟΑΔ_(t)) ύψους 7.525.287 χρυσές λίρες,⁶¹ που τελικά ισοδυναμούν με αγοραστική δύναμη (ΠΑΔ_(t)) ύψους **15.044.057 χρυσές λίρες**.⁶²

Συγκριτικά πλεονεκτήματα της μεθόδου

Όπως προαναφέρθηκε, η μεθοδολογία που επεκράτησε στην ‘Ελληνική Σχολή Σκέψης’ (ΤτΕ, Αγγελόπουλος, Δερτιλής κλπ.), έγκειται ότι λαμβάνουν ως βάση υπολογισμού, για τη μετατροπή των πληθωριστικών δραχμών σε σταθερό νόμισμα, τη μέση μηνιαία τιμή της χρυσής λίρας [μμτχλ] και στην συνέχεια προχωρούν στη μετατροπή των χρυσών λιρών σε δολάρια.

Αν κρίνουμε την επιφύλαξη του Α. Αγγελόπουλου ως προς την επιλογή της μεθόδου αποτίμησης ότι (1) *‘η χρυσή λίρα δεν αποτελούσε μέσον συναλλαγής’* και (2) *‘...η επίσημη τιμή της δεν κάλυπτε τις πραγματικές πληθωριστικές πιέσεις και η αποτίμηση στη συνέχεια με βάση αυτή θα απέδιδε λιγότερο’*, θα διαπιστώσουμε ότι :

- ✓ ούτε και το δολάριο εκείνη την περίοδο, στην κατοχική Ελλάδα, αποτελούσε μέσον συναλλαγής,
- ✓ η χρυσή λίρα, παρά τις όποιες διαφορές είχε μεταξύ επίσημης και ανεπίσημης τιμής, αποτελούσε το μόνο αξιόπιστο μέσο οικονομικών συναλλαγών την περίοδο 1941 – 1944, που διατηρήθηκε έως τα μέσα της 10ετίας του ’60,
- ✓ όταν η αποτίμηση των ΚΑΔ λαμβάνει ως βάση υπολογισμού την χρυσή λίρα, αυτό σημαίνει ότι έχουν ενσωματωθεί στον αρχικό υπολογισμό και οι αντίστοιχες πληθωριστικές πιέσεις που διαμορφώνουν την τιμή της. Το στοιχείο αυτό, εφ’ όσον αντιμετωπισθεί στατικά, δηλ. σύμφωνα με τη [μμτχλ], δεν ενσωματώνει τις πληθωριστικές πιέσεις και προφανώς, αποτελεί ένα σημαντικό μειονέκτημα της μεθόδου που ακολούθησαν η ΤτΕ, Αγγελόπουλος κλπ., δεδομένου ότι δεν λαμβάνεται υπ’ όψιν η χρονική υστέρηση που μεσολαβεί μεταξύ της διαμόρφωσης της [μμτχλ] από την ημέρα καταβολής των ΚΑΔ.

⁶¹ βλ. τέλος, ΠΙΝΑΚΑΣ II – ΑΝΑΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΚΑΤΟΧΙΚΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΣΕ ΧΡΥΣΕΣ ΛΙΡΕΣ.

⁶² Το μέγεθος αυτό προσεγγίζει την εκτίμηση του ΓΛΚ (έκθεση Λαμπρούκου, 1944) και στα ποσά που αναφέρονται σ’ αυτή *«...οι απαιτήσεις της Ελλάδας που προέρχονται από τις καταβολές των ‘πιστώσεων’, πέραν των ‘εξόδων κατοχής’, υπολογιζόμενες σε χρυσές λίρες Αγγλίας, με βάση τη μέση τιμή κατά μήνα, ανέρχονται σε 13.124.864 χρυσές λίρες»*. Επίσης, έρχεται να επιβεβαιωθεί (έμμεσα) από στην εκτίμηση (1944) του Αγγελού Αγγελόπουλου, ο οποίος αναφερόμενος στην αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας που μεσολάβησε μετά τον Απρίλιο ’41, εκτιμά ότι ισοδυναμούσε με 11.520.000 χρυσές λίρες, ενώ η ζημία που προκλήθηκε στην οικονομία απ’ το πληθωρισμό έως τον Οκτώβριο ’44 ανήλθε στις 27.452.262 χρυσές λίρες. Προφανώς, η διαφορά αυτών των δύο (2) μεγεθών, που ανέρχεται στις 15.932,262 χρυσές λίρες, αποτελεί τη πραγματική αξία που επωφελήθηκαν οι κατοχικές δυνάμεις συνολικά, τόσο από τη καταβολή μετρητών, όσο και τον πληθωρισμό.

II. Καταβολές σε προϊόντα (κλήριγκ)

Όσον αφορά την μεθοδολογία αποτίμησης των εμπορικών ανταλλαγών προϊόντων μεταξύ Ελλάδος και Γερμανίας, όπως καταγράφονταν μέσω της διαδικασίας των συμφηφιστικών δοσοληψιών Degriges,⁶³ υπενθυμίζουμε τα βασικά συμπεράσματα που αναφέρθηκαν παραπάνω:⁶⁴

- ✓ Η αναγκαστική αρχικά συμφωνία της 14^{ης} Μαρτίου '42 μετατρέπεται στη συνέχεια σε συμβατική σύμφωνα με το Πρακτικό Συσκέψεως της 2.12. '42, όπου τόσο τα ΚΑΔ, όσο και τα ποσά από τη συμφωνία κλήριγκ, γίνονται αντικείμενο διακρατικής συμφωνίας μεταξύ των κυβερνήσεων Ελλάδας, Γερμανίας και Ιταλίας.
- ✓ Οι Συμφωνίες υπογράφονται από τους επίσημους εκπροσώπους των Κυβερνήσεων Ελλάδας, Γερμανίας και Ιταλίας. Η Τράπεζα της Ελλάδος (ΤτΕ) μεσολαβεί εκ μέρους του Ελληνικού Δημοσίου για την καταβολή των ποσών και την παρακολούθηση των λογαριασμών. Επομένως ο δικαιούχος των απαιτήσεων είναι το Ελληνικό Δημόσιο.
- ✓ Η διαφορά που θα προκύπτει από το κλήριγκ, λόγω του υπερτιμήματος των τιμών των εισαγωγών απ' τη Γερμανία, θ' αρχίσουν να επιστρέφονται στην Ελλάδα από 1^{ης} Απριλίου 1943.
- ✓ Οι εμπορικές ανταλλαγές προϊόντων που πραγματοποιήθηκαν μεταξύ Ελλάδας και Γερμανίας στα πλαίσια της συμφωνίας κλήριγκ, όπως καταγράφονται σε λογ/σμό της ΤτΕ, σύμφωνα με την αναθεωρημένη έκθεση⁶⁵ του Διοικητή της ΤτΕ το 1947, εμφανίζουν Ενεργητικό υπέρ της Ελλάδας ύψους 929.328.391 RM (*Reichmark*).

Όσον αφορά την ισοτιμία του νομίσματος, δηλ., του RM (*Reichmark*) - σύμφωνα με το οποίο προσδιορίζονταν οι ανταλλαγές προϊόντων κλήριγκ σε σχέση με τη δραχμή - θα επικαλεσθούμε επίσημη απόφαση της Γερμανικής κυβέρνησης. Αναφερόμαστε στη τηλεγραφική διαταγή⁶⁶ με ημερομηνία 17.6.1941, της Deutsche Varrechnungskasse (Γερμανικό Θησαυροφυλάκιο) προς την Ελληνική Κυβέρνηση και στην ΤτΕ, σύμφωνα με την οποία ορίζονται στο εξής οι ισοτιμίες νομισμάτων, όπου προκύπτει ότι, από 23/6/1941 η ισχύουσες ισοτιμίες μεταξύ RM(*Reichmark*) και δραχμής είναι 1 RM =60 δρχ., της δε Ιταλικής λιρέτας (λίρας) 1LIT=8 δρχ. Συμπληρωματικά στα παραπάνω προκύπτει ακόμα ότι :

- ✓ Οι αναφερόμενες ισοτιμίες είναι εγγυημένες από το Γερμανικό Θησαυροφυλάκιο της Deutsche Varrechnungskasse.

⁶³ Από τα' αρχικά των λέξεων *Deutsch - Griechische Warenausgleichgesellschaft mbH*.

⁶⁴ βλ. Ιστορικό τεκμηρίωσης των εμπορικών ανταλλαγών κλήριγκ.

⁶⁵ βλ. τέλος Πίνακες, Έκθεση ΤτΕ, 1947

⁶⁶ [Εκ Βερολίνου 17 Ιουνίου 1941

Εμπιστευτικών,

Προς παραμερισμόν παρεκκλίσεων εις τας σχέσεις αξίας μεταξύ αφ' ενός και λίρας και *Reichmark* αφετέρου, έλαβον χώραν συνεννοήσεις μεταξύ Γερμανικής και Ιταλικής Κυβερνήσεως. Συνεφωνήθη με ισχύν από 23 Ιουνίου 1941 η επομένη ισχύς αξίας μεταξύ των τριών νομισμάτων να καθορισθή :

- δραχμαί 8,00 ίσον 1 Λίρα

- δραχμαί 60,00 ίσον 1 Μάρκον

Παρακαλούμεν από της 23ης 6. '41 να σημειώνητε αναλόγως την *Reichbank* το Μάρκον και συγχρόνως να καθορίσητε τας τιμάς των τριών νομισμάτων - Δολλαρίου, Ελβ. Φρ., Σουηδ. Κορώνας κ.λ.π. αναλόγως.]

- ✓ Η ισοτιμία δραχμής και RM (*Reichmark*) που προϋπήρχε από 29/4/1941 (1 RM =50 δραχμές), στη συνέχεια, μετά δηλ., την εντολή της 23/6/1941, αναπροσαρμόζεται και διατηρείται σταθερή καθ' όλη την περίοδο της κατοχής, ήτοι 1 RM = 60 δραχμές.
- ✓ Οι έντονες πληθωριστικές πιέσεις που επικρατούσαν όσον αφορά την αξία της δραχμής, δεν επηρεάζουν τις τιμές κλήριγκ, δεδομένου ότι οι τιμές των ανταλλαγών αναφέρονται σε σταθερό νόμισμα RM (*Reichmark*), επομένως εμπεριέχονται και οι πληθωριστικές πιέσεις και υποτιμήσεις που υφίστατο η δραχμή σε σχέση με το RM (*Reichmark*).
- ✓ Οι προπολεμικές ισοτιμίες των βασικών διεθνών νομισμάτων αναφοράς (χρυσής λίρας, δολαρίου, *Reichmark*) διατηρούνται σχεδόν σταθερές.⁶⁷ Επομένως, με δεδομένο ότι οι τιμές ανταλλαγής προϊόντων προσδιορίζονταν σε σταθερή νομισματική βάση και σε τιμές του 1938, όπου 1 χρυσή λίρα =12,4 RM, προκύπτει ότι, το ποσό των 929.328.391 RM που αναφέρεται στο κλήριγκ (*συμφωνία Degriges*), ισοδυναμεί με **74.945.838 χρυσές λίρες**.

⁶⁷ Οι ισοτιμίες χρυσής λίρας/RM τη 3ετία 1936 – 1938 διατηρούνται σταθερές, σε επίπεδα 1/12,4. Το ίδιο σταθερές διατηρούνται και οι ισοτιμίες \$/ RM τη 5ετία 1936 – 1940, ήτοι σε επίπεδα 1/2,49. Στοιχεία από *Historical Dollar to Marks by Harold Marcuse, Prof. of German History at UC Santa Barbara*.

III. Λοιπές πιστώσεις.

Επί μέρους στοιχεία και αποτιμήσεις

Εκτός από τις άμεσες καταβολές σε μετρητά, καθώς και των κεφαλαίων που αντλήθηκαν μέσα από τη συμφωνία ανταλλαγής προϊόντων κλήριγκ 'Degrignes', περιλαμβάνονται ακόμα, άμεσες ή έμμεσες καταβολές⁶⁸ προς τις κατοχικές δυνάμεις, στη βάση των ενδιάμεσων συμφωνιών που μεσολάβησαν αλλά και των αναγκαστικών μέτρων που ελήφθησαν, εκ των οποίων τεκμηριώνεται ο δανειακός χαρακτήρας των 'λοιπών πιστώσεων'.

Τα ποσοτικά μεγέθη των καταβολών αυτών περιγράφονται τόσο στις μαρτυρικές καταθέσεις υψηλόβαθμων στελεχών⁶⁹ των αρμόδιων υπουργείων και δημοσίων οργανισμών κατά τη διάρκεια της δίκης των δοσιλόγων, όσο και από στοιχεία που αντλήθηκαν από την ΤτΕ και από έγκυρους αναλυτές εκείνης της περιόδου,⁷⁰ η δε αποτίμησή τους έχει γίνει εξ' αρχής σε χρυσές λίρες, ως ακολούθως :

A/ Προς τη Γερμανία

(A.1) 34 δις δρχ., για την απόσυρση εκδοθέντων κατοχικών νομισμάτων RM(ράϊχσμαρκ) ισόποσης αξίας 782.428 χρυσών λιρών.

(A.2) 41.513 χρυσές λίρες από εντάλματα εκδοθέντα από τη ΤτΕ για παροχές καταλυμάτων.

(A.3) 214.273 χρυσές λίρες για εξαγορά Μάρκων κατοχής (RM) μη παραδοθέντων.

(A.4) 2.640.000 χρυσές λίρες για εκτέλεση έργων εκτελεσθέντων για λογαριασμό των στρατευμάτων κατοχής που καταλογίστηκαν στον προϋπολογισμό του κράτους.

(A.5) 20.000 χρυσές λίρες (κατ' ελάχιστο) προπολεμικής αξίας, που αναλογούν στην αξία 28.597.673 κιλών ασημένιων κερμάτων⁷¹ (άργυρος 50%, χαλκός 40%,

⁶⁸ «Οι αρχές κατοχής για την απόκτηση αγαθών και εργασίας εφάρμοζαν κυρίως τη μέθοδο της ελεύθερης συναλλαγής, με καταβολή χρηματικών μέσων που φυσικά δεν τα πλήρωναν οι ίδιες αλλά η κατεχόμενη χώρα. [...] Σύμφωνα με τις θεωρίες των ειδικών του άξονα, για την αφαίρεση του τμήματος της εθνικής παραγωγής στις κατεχόμενες χώρες, που ήταν αναγκαίο για την διαβίωση των στρατευμάτων κατοχής, οι επιτάξεις θα έπρεπε να είναι το τελευταίο μέτρο. Η επίταξη, επειδή συνεπάγεται αναβολή της πληρωμής του αντιτίμου και αυθαιρεσία στον καθορισμό της τιμής, πίστευαν ότι δημιουργούσε αντιδράσεις και τάσεις αποκρύψεως. Αντίθετα, η ελεύθερη αγοραπωλησία τοις μετρητοίς που πολλές φορές συμβάδιζε με γενναιόδωρες τιμές, έκριναν ότι ήταν πολύ αποτελεσματικότερη μέθοδος, αφού προκαλούσε ακόμα και προθυμία του κατόχου του εμπορεύματος να το παραδώσει.» Α. Σμπαρούνης, *Μελέται και Αναμνήσεις εκ του Β' Παγκοσμίου Πολέμου*, 1951.

⁶⁹ Αθ. Σμπαρούνης, Α. Πέππας, Ε. Δαλαμάγκας, Γρηγορίου Όθων Μοδινός (βλ. Εκτιμήσεις & αναφορές ελλήνων αναλυτών σχετικά με τα Κατοχικά δάνεια και τις απαιτήσεις της Ελλάδας - Μαρτυρικές καταθέσεις, 1945)

⁷⁰ ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΟΥ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1941, 1944, 1945 ΚΑΙ 1946, Π. Δερτιλής - Αριθμοί και Κείμενα των Εξόδων Κατοχής και η Αξιώσις της Ελλάδος, 1964, Άγγ. Αγγελόπουλος - Το Οικονομικό Πρόβλημα της Ελλάδος, 1945.

⁷¹ Τα κέρματα αυτά, αποσύρθηκαν απ' τη κυκλοφορία, σύμφωνα με τον Α.Ν. 2153/41 και επωλήθησαν σε γερμανικούς και ελβετικούς οίκους (Deutsche Gold und Silber-Schideanstalt, Vorn. Roessler - Frankfurt και Main).

ψευδάργυρος 5%, νικέλιο 5%). Έναντι τούτων οι Γερμανοί κατέβαλαν 104 χρυσές λίρες.

(Α.6) 5.500 χρυσές λίρες (κατ' ελάχιστο) προπολεμικής αξίας, που αναλογούν στην αξία 53.031.843 κιλών κερμάτων νικελίου (100% νικέλιο) και 7.195.848 κιλών κερμάτων μίγματος χαλκού και νικελίου (χαλκός 75%, νικέλιο 25%). Έναντι τούτων⁷² οι Γερμανοί κατέβαλαν 5,5 χρυσές λίρες.

(Α.7) 986 χρυσές λίρες για ποσά ληφθέντα αντικανονικώς.

(Α.8) 13.256 χρυσές λίρες από την κατάσχεση 91,502 κιλών χρυσού, ευρισκομένων στη ΤτΕ, Υποκ/μα Κρήτης.⁷³

(Α.9) 95 χρυσές λίρες από την κατάσχεση 127 κιλών αργύρου ευρισκομένων στη ΤτΕ Υποκ/μα Κρήτης.

(Α.10) 109 χρυσές λίρες για αποζημιώσεις Γερμανών υπηκόων.⁷⁴

Το σύνολο της αξίας των παραπάνω καταγραφών (Α.1 – Α.10) ανέρχεται στις 3.716.248 χρυσές λίρες. Εξ' αυτών επεστράφησαν 110 χρυσές λίρες. Επομένως το τελικό μέγεθος των κεφαλαίων που αφορά στις πρόσθετες καταβολές προς τη Γερμανία, ανέρχεται στο ποσό των **3.716.138 χρυσών λιρών**.

Β/ Προς την Ιταλία

(Β.1) 846.189 χρυσές λίρες για την εξαγορά Ιταλικών κατοχικών νομισμάτων (Μεσογειακές δραχμές) και καταστραφέντων δια πυρός.

(Β.2) 162.610 χρυσές λίρες για την εξαγορά Ιταλικών κατοχικών νομισμάτων (Μεσογειακές δραχμές) μη καταστραφέντων.

(Β.3) 800.000 χρυσές λίρες για εκτέλεση έργων εκτελεσθέντων για λογαριασμό των στρατευμάτων κατοχής που καταλογίστηκαν στο προϋπολογισμό του κράτους.

(Β.4) 6.000 χρυσές λίρες (κατ' ελάχιστον) προπολεμικής αξίας, που αναλογούν στην αξία 8.382.860 κιλών ασημένιων κερμάτων (άργυρος 50%, χαλκός 40%, ψευδάργυρος 5%, νικέλιο 5%).⁷⁵ Έναντι τούτων οι Ιταλοί δεν κατέβαλαν τίποτα.

(Β.5) 14.718 χρυσές λίρες για αποζημιώσεις Ιταλών υπηκόων.⁷⁶

Το σύνολο της αξίας των παραπάνω καταγραφών (Β.1 – Β.5) ανέρχεται στις 1.829.517 χρυσές λίρες. Εξ' αυτών επεστράφησαν 26.932 χρυσές λίρες. Επομένως το τελικό

⁷² Ομοίως και τα κέρματα νικελίου και χαλκού αποσύρθηκαν απ' τη κυκλοφορία, σύμφωνα με τον Α.Ν. 2153/΄41 και μεταφέρθηκαν σε γερμανικά εργοστάσια για βιομηχανικές χρήσεις.

⁷³ Δημ. Κούκουνα, *Η Ελληνική οικονομία κατά την Κατοχή και η αλήθεια για τα κατοχικά δάνεια*.

⁷⁴ βάσει του ΝΔ 141/1941 και του Ν. 353/1943.

⁷⁵ Τα κέρματα αυτά, αποσύρθηκαν απ' τη κυκλοφορία, σύμφωνα με τον Α.Ν. 2153/΄41.

⁷⁶ βάσει του ΝΔ 141/1941 και του Ν. 353/1943.

μέγεθος των κεφαλαίων που αφορά στις πρόσθετες καταβολές προς τα Ιταλικά στρατεύματα, ανέρχεται στο ποσό των 1.802.585 χρυσών λιρών.

Γ/ Προς την Αλβανία

(Γ.1) 1.077 χρυσές λίρες για αποζημιώσεις Αλβανών υπηκόων.⁷⁷

Συνολική αποτίμηση των Κατοχικών Δανείων

Προκειμένου να ολοκληρωθεί η αποτίμηση των ΚΑΔ και της απαίτησης της Ελλάδας έναντι της Γερμανίας, έχουν ληφθεί υπ' όψιν δύο (2) εκδοχές (προσεγγίσεις). Η πρώτη αναφέρεται στην ανάλυση που προηγήθηκε και στην δεύτερη έχουν ληφθεί υπόψη οι αναφορές και συγκρίσεις που γίνονται απ' τη Γερμανία.

1^η Προσέγγιση

Συνοψίζοντας τα μέχρι τώρα δεδομένα και συμπεράσματα, προκύπτει ότι το σύνολο των καταβληθέντων κεφαλαίων απ' το Ελληνικό Δημόσιο, προς τις κατοχικές δυνάμεις Γερμανίας - Ιταλίας και σε συμμάχους αυτών (Αλβανία), την περίοδο 1941 – 1944, έχουν ως ακολούθως :

- ✓ Προς τη Γερμανία, χορηγηθείσες πιστώσεις προς κάλυψη προκαταβολών και δαπανών κατοχής, ύψους 2.355.579.126 εκατ. δρχ., που αποτιμώνται σε 15.044.057 χρ. λίρες, καθώς και απαιτήσεις εκ των συμψηφιστικών λογαριασμών από τις εμπορικές ανταλλαγές προϊόντων κλήριγκ (*Dégriges*), ύψους 926.328.391 RM, που αποτιμώνται σε 74.945.838 χρ. λίρες, και τέλος χορηγηθείσες πιστώσεις για λοιπές πράξεις ύψους 3.716.138 χρ. λίρες, ήτοι ανερχομένων σε σύνολο στις 93.706.143 χρ. λίρες.
- ✓ Προς την Ιταλία, χορηγηθείσες πιστώσεις προς κάλυψη προκαταβολών και δαπανών κατοχής, ύψους 240.820 εκατ. δρχ., που αποτιμώνται στις 1.646.279 χρ. λίρες, καθώς και χορηγηθείσες πιστώσεις για λοιπές πράξεις που αποτιμώνται σε 1.802.585 χρ. λίρες, ήτοι ανερχομένων σε σύνολο στις 3.448.864 χρ. λίρες.
- ✓ Προς την Αλβανία, χορηγηθείσες πιστώσεις για λοιπές πράξεις που αποτιμώνται στο ποσό των 1.077 χρυσών λιρών.⁷⁸

Συνοπτικά επομένως, όσον αφορά το χρέος της Γερμανίας προς την Ελλάδα ανέρχεται στις 93.706.143 χρ. λίρες. Τα παραπάνω αποτυπώνονται στο Πίνακα ΙΙΙ - Συνοπτική αποτίμηση των Κατοχικών Δανείων κλπ. Πιστώσεων.⁷⁹

2^η Προσέγγιση

Η βάση υπολογισμών της δεύτερης προσέγγισης στηρίζεται στην επίσημη παραδοχή του γερμανού επιτετραμμένου επί των οικονομικών στην Ελλάδα (Νέστλερ) ότι, το χρέος

⁷⁷ βάσει του ΝΔ 141/1941 και του Ν. 353/1943.

⁷⁸ Το ποσόν αυτό κατά τη Συνθήκη των Παρισίων δεν έγινε απαιτητό απ' την Ελλάδα λόγω της εξαθλίωσης της αλβανικής οικονομίας.

⁷⁹ Βλ. τέλος Πίνακας ΙΙΙ.

της Γερμανίας κατά την αποχώρησή της απ' την Ελλάδα ανερχόταν στα 476.000.000 RM (38.387.096 χρ. λίρες).⁸⁰

Θεωρητικά, οι Γερμανοί, στην εκτίμησή τους αυτή, είναι λογικό να είχαν συμπεριλάβει όλες τις δοσοληψίες τους με την Ελλάδα, μεταξύ δε αυτών και το λογ/σμό κλήριγκ, ο οποίος όμως, όπως προαναφέρθηκε, εμφάνιζε παθητικό εις βάρος της Ελλάδος (δηλ. απαίτηση της Γερμανίας) ύψους 264.194.981 RM. Επομένως το ποσό αυτό θα πρέπει να το είχαν συνυπολογίσει και αφαιρέσει απ' το συνολικό ποσό της οφειλής τους. Στην περίπτωση που δεν υπήρχε παθητικό στο κλήριγκ - όπως διαπιστώθηκε εκ των υστέρων -, το ποσό των 476 εκατ. RM προσαυξάνεται κατά 264,2 εκατ. RM, επομένως, το σύνολο των ΚΑΔ, σύμφωνα με τη Γερμανική εκτίμηση θα έπρεπε να είναι τουλάχιστον 740,2 εκατ. RM.

Κατ' επέκταση των συλλογισμών αυτών, και αν στην επίσημη παραδοχή των Γερμανών, ύψους 476.000.000RM, (38.387.096 χρ. λίρες), προσθέσουμε το πραγματικό μέγεθος του κλήριγκ (όπως προκύπτει μετά την αναθεωρημένη έκθεση της ΤτΕ 1947), ήτοι ενεργητικό υπέρ της Ελλάδας ύψους 929.328.391 RM (74.945.838 χρ. λίρες), προκύπτει ότι η τελική εκτίμηση της 2^{ης} προσέγγισης είναι ότι, η Γερμανία οφείλει στην Ελλάδα το ποσό του 1.405.328.391 RM, ή 113.332.934 χρυσών λιρών (38.387.096 + 74.945.838) άνευ τόκων.

Οριστική εκτίμηση των Κατοχικών Δανείων

Αν κάνουμε τη σύγκριση μεταξύ της 1^{ης} προσέγγισης (93.706.143 χρ. λίρες) και της 2^{ης} προσέγγισης (113.332.934 χρ. λίρες) διαπιστώνουμε ότι υπάρχει απόκλιση 19.626.791 χρυσών λιρών (σφάλμα 17,3%).

Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι, η 1^η προσέγγιση, αν και στηρίζεται σε λεπτομερέστερες καταγραφές εντούτοις, ενδέχεται να υστερεί της πραγματικής εικόνας, στο βαθμό που υπάρχουν και άλλα μεγέθη από συναλλαγές που δεν πιστοποιούνται επακριβώς. Ένα στοιχείο που συγκλίνει στην άποψη αυτή είναι ότι, οι καταγραφές των εμπορικών ανταλλαγών προϊόντων (συμφωνία κλήριγκ '*Degriges*'), ενώ αναφέρονται στην έκθεση της ΤτΕ (1947) ότι ισχύουν από 1/1/'41 – 12/10/'44 εντούτοις, είναι σίγουρο ότι δεν τηρήθηκε η διαδικασία αυτή, δεδομένου ότι η συμφωνία του κλήριγκ, αν και είχε ενεργοποιηθεί από τους πρώτους μήνες της Κατοχής, εντούτοις αναφέρεται επισήμως τον Δεκέμβριο του 1942, επομένως, ένα σημαντικό τμήμα των συναλλαγών που μεσολάβησαν έως τότε δεν έχουν καταγραφεί και δεν συμπεριλαμβάνεται στους υπολογισμούς μας.

Ένα άλλο μέγεθος, που ενδέχεται να έχει υποτιμηθεί, είναι στα συμπληρωματικά κεφάλαια που καταβλήθηκαν (βλ. '*λοιπές πιστώσεις*') δεδομένου ότι δεν αναφέρεται ο χρόνος καταβολής τους, επομένως δεν έχουν προσαρμοσθεί τιμαριθμικά όπως έγινε με τις καταβολές σε μετρητά. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να υπενθυμίσουμε την κατάθεση του Ε. Δαλαμάγκα (γενικού διευθυντή του υπουργείου Οικονομικών κατά τη διάρκεια

⁸⁰ Εκτίμηση η οποία επιβεβαιώνεται από ιστορικούς αναλυτές και οικονομολόγους (Kellerhoff, Ritschl, Fleischer, Roth), καθώς και απ' τον κατοχικό διοικητή της ΤτΕ Σ. Χατζηκυριάκο.

της κατοχής) στη δίκη των δοσιλόγων (1945), καθώς και του Επιτρόπου, που αναφέρονται σε πολλαπλάσια ποσά.⁸¹

Η 2^η προσέγγιση, αν και επαγωγική, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι συγκλίνει περισσότερο στην πραγματική έκταση των ΚΑΔ, δεδομένου ότι το γερμανικό οικονομικό επιτελείο τηρούσε λεπτομερείς λογαριασμούς και είχε καταγράψει αξίες (εκτός του κλήριγκ) στις οποίες δεν αναφέρονται άλλοι εκτιμητές. Κάτι τέτοιο συνέβη και με το χρυσό, τον προερχόμενο από δημευθείσες περιουσίες ελλήνων και εβραίων (Θεσσαλονίκη, Χανίων κλπ), τον οποίο οι ναζί, αρχικά τον είχαν καταθέσει στη ΤτΕ προκειμένου ν' αντλήσουν ρευστότητα και λίγο πριν την αποχώρησή τους τον μετέφεραν στη Γερμανία. Κάποιες αναφορές⁸² κάνουν λόγο για 12 τόνους καθαρού χρυσού, αξίας 1,7 εκατ. χρυσών λιρών.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι, ο μέσος όρος αυτών των δύο (2) προσεγγίσεων, ήτοι στο ποσό των 103.519.539 χρυσών, περιορίζει την απόκλιση σε παραδεκτά επίπεδα λάθους (κάτω του 10%), επομένως τεκμηριώνει επαρκώς το μέγεθος των ΚΑΔ. Εξάλλου το μέγεθος αυτό είναι συμβατό με στα μεγέθη της ελληνικής οικονομίας τότε, δεδομένου ότι, το ποσό αυτό αναλογεί σε 1,65 ΑΕΠ του '40 (62,5 εκατ. χρ. λίρες).

Παρ' όλα αυτά θεωρούμε ότι τα στοιχεία της 1^{ης} προσέγγισης, αν και κατώτερα των φαινομενικά υπαρκτών μεγεθών, εντούτοις, μας παρέχουν το ασφαλές περιθώριο να οριοθετήσουμε το μέγεθος των ΚΑΔ σε συγκεκριμένο επίπεδο (ποσόν) που δεν επιδέχεται αμφισβητήσεις.

Συμπερασματικά, η οφειλή της Γερμανία προς την Ελλάδα, ένεκα των ΚΑΔ, λαμβάνει ως βάση, για τους μετέπειτα υπολογισμούς μας, το ποσό των **93.706.143** χρυσών λιρών άνευ τόκων.

⁸¹ [...οι Γερμανοί άρχισαν να παίρνουν λεφτά απ' τον Αύγουστο 1941. Έτσι οι Γερμανοί και οι Ιταλοί, όσο ήταν εδώ, πήραν από τη Τράπεζα της Ελλάδος συνολικά ποσά 7.330.000 χρυσών λιρών. Εκτός από αυτά πήραν για έργα κλπ χαρτονομίσματα αξίας 2.500.000 χρυσών λιρών. Ακόμα, οι οργανισμοί δημοσίου δικαίου διέθεσαν απευθείας για έργα των αρχών κατοχής μεγάλες ποσότητες χρημάτων. Αλλά και η «Ντεγκρίγκες» και η «Ντε σάσιγκ» οι ληστρικές αυτές εταιρείες καταδυνάστευσαν τη χώρα. Δεν έχει εξακριβωθεί ακόμα σε τι ποσά φτάνει η ζημιά της εθνικής μας οικονομίας από τη ληστρική δράση αυτών των εταιρειών.] Από κατάσταση που επιδεικνύει ο Επίτροπος του Δικαστηρίου αποδεικνύεται ακόμα ότι [...η ΕΠΑΚ διέθεσε ποσό που αντιστοιχεί σε 9.002.000 χρ. λίρες για έργα των αρχών κατοχής.]

⁸² Goetz Ally (2005, σ. 250-258), Ν. Χριστοδουλάκης, Άγος απλήρωτον, 2013

Νομισματική βάση αναφοράς – Κεφαλαιοποίηση των ΚΑΔ

Επανερχόμενοι στα διαδικαστικά πλαίσια της χορήγησης των ΚΑΔ (βλ. Πρακτικά Συμφωνιών 23.3.'42 & 2.12.'42), υπενθυμίζουμε ότι, μέσα απ' αυτά προβλέπεται η διαδικασία παρακολούθησης των λογαριασμών (μέσω της ΤτΕ), των υποχρεών της επιστροφής των δανείων (Κυβερνήσεις Γερμανίας & Ιταλίας), του νομίσματος καταβολής (δραχμής), του επιτοκίου (άτοκα), καθώς και του χρόνου έναρξης αποπληρωμής τους.⁸³

Ωστόσο, δεν προβλέπεται τι θα συμβεί σε περίπτωση που δεν καταβληθούν εμπρόθεσμα, ενώ η ερμηνεία του όρου «άτοκα» συνεπάγεται ότι η επιστροφή τους, μετά από την καθορισμένη ημερομηνία (31.3.1943), θα πραγματοποιείται σε μηνιαίες (σταθερές) καταβολές. Απεναντίας, διαπιστώνουμε ότι, μετά το εν λόγω διάστημα, οι κατοχικές δυνάμεις, όχι μόνο δεν προέβησαν σε μηνιαίες επιστροφές, αλλά συνέχισαν ν' αντλούν ολοένα και μεγαλύτερα ποσά. Επίσης, όπως προβλεπόταν, το νόμισμα καταβολής θα είναι η δραχμή και εφ' όσον δεν κατεβλήθησαν στο αντίστοιχο νόμισμα όταν υπήρχε (δηλ. σε δραχμές), θα πρέπει να καταβληθούν στο νόμισμα που αντικατέστησε τη δραχμή (δηλ. σε ευρώ).

Επομένως, με δεδομένο ότι τα ΚΑΔ δεν επεστράφησαν κατά τον προβλεπόμενο τρόπο (με μηνιαίες καταβολές) και μετά την οριζόμενη προθεσμία, καθώς και ολοσχερώς, καθίστανται πλέον υπερήμερα και έντοκα σε τρέχον νόμισμα.

Η έννοια της υπερημερίας καθώς και του καταλογισμού τόκων, όπως προσδιορίζεται σύμφωνα με τη διεθνή τραπεζική ορολογία και πρακτική, συνεπάγεται ανατοκισμό των δόσεων του δανείου που κατέστησαν ληξιπρόθεσμες.⁸⁴ Επομένως, δεν απομένει, παρά να καθορίσουμε το επιτόκιο σύμφωνα με το οποίο θα προσδιορίσουμε τη σημερινή τους αξία.

Επειδή στο σημείο αυτό (σχετικά με το επιτόκιο), υπάρχει διάσταση απόψεων μεταξύ των διαφόρων ιστορικών και σύγχρονων αναλυτών,⁸⁵ θα πρέπει, πέραν απ' τις όποιες υποκειμενικές εκτιμήσεις, να συσχετίσουμε το μέγεθος του επιτοκίου με αντικειμενικούς παράγοντες που ισχύουν σε αντίστοιχες περιπτώσεις 'διακρατικών δανείων' όπως είναι τα ΚΑΔ.

Επί πλέον, επειδή η καταβολή τους καθυστέρησε για πολλά χρόνια, θα πρέπει να εκτιμηθούν ως μακροχρόνιος δανεισμός και ως τέτοιος, επειδή ενσωματώνουν μεγαλύτερο ποσοστό αβεβαιότητας, οι αποδόσεις (επιτόκια) να είναι κατά κανόνα αρκετά υψηλότερες από αυτές που ισχύουν στα βραχυχρόνια δάνεια. Εν προκειμένω, έχουμε στη διάθεση μας μια ανάλογη σύμβαση μακροχρόνιου διακρατικού δανείου,

⁸³ «...τα ποσά ταύτα θα άγονται εις χρέωσιν, υπό της Τραπεζής Ελλάδος, των Κυβερνήσεων Ιταλίας και Γερμανίας, εις εκάστην δια το παραληφθέν υπό του αντιστοίχου Σώματος Κατοχής μέρος, εις ιδιαίτερον λογαριασμό εις δραχμάς απόκως, όστις θ' ανοιχθή.[...] «...τα δάνεια θ' αποδοθούν μετά την 1^η Απριλίου του '43, άτοκα, σε τιμαριθμική βάση» [...] εις μηνιαίας δόσεις κλπ».

⁸⁴ 'δάνεια που παρουσιάζουν σημαντικές χρονικές καθυστερήσεις ως προς την εξυπηρέτησή τους (άνω του 6μήνου ή έτους), καθίστανται ληξιπρόθεσμα και απαιτητά στο σύνολο τους και καταλογίζονται επ' αυτών τόκοι υπερημερίας με τη μέθοδο του ανατοκισμού (κεφαλαίου συν τόκων).

⁸⁵ πχ., ο Αγγελόπουλος αναφερόταν στο 4%, ο Kellerhoff στο 3%, ο Delpla στο 6% (όσο το μέσο επιτόκιο έκδοσης ομολόγων των ΗΠΑ κλπ.)

μεταξύ Ελλάδας και Γερμανίας, την οποία μπορούμε να πάρουμε σαν υπόδειγμα και να εφαρμόσουμε ως προς τα ΚΑΔ, μ' επιτόκιο αντίστοιχο μ' αυτό που ίσχυε στη σύμβαση αυτή. Αναφερόμαστε στο διακρατική σύμβαση του 1958, σύμφωνα με την οποία χορηγήθηκε δάνειο από τη Γερμανία στην Ελλάδα, με επιτόκιο 6%.⁸⁶

Συμπληρωματικά στα παραπάνω και ως προς τη μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για την αποτίμηση των ΚΑΔ, κρίθηκε αναγκαίο ν' αναχθούν τα ποσά αρχικά σε τιμές χρυσής λίρας προκειμένου να εκφράσουν τις αντίστοιχες αξίες σε ενιαία νομισματική βάση, σύμφωνα με τα διαθέσιμα ιστορικά δεδομένα όπως κατά περίπτωση αναφέρθηκαν. Η μεθοδολογία αυτή, δηλ. η αναγωγή αξιών εμπράγματων αγαθών σε χρυσό - 'ο χρυσούς κανόνας' - δεν είναι άστοχη, ιδιαίτερα σε περιόδους έντονων οικονομικών και νομισματικών ανισορροπιών, όπως η περίοδος του II Παγκοσμίου πολέμου και βρίσκεται κατά ένα περίεργο τρόπο, σύμφωνη τόσο τη καπιταλιστική όσο και τη μαρξιστική θεώρηση των πραγμάτων.⁸⁷

Εν προκειμένω, για τις καταβολές σε μετρητά, υπήρχε η αντίστοιχη ισοτιμία της χρυσής λίρας από τη ΤτΕ. επομένως η αναγωγή των ΚΑΔ σε χρυσές λίρες είναι εφικτή. Το ίδιο ισχύει και με το κλήρικ, όπου καταγράφεται σε RM, σε τιμές του 1938, επομένως με τις αντίστοιχες ισοτιμίες (χρ. λίρας/RM - '38) η αναγωγή τους σε χρυσές λίρες είναι δεδομένη. Τέλος, για τα υπόλοιπα μεγέθη (απόσυρση κατοχικών μάρκων, κατασκευαστικών έργων, κλπ.) οι ιστορικές αποτιμήσεις⁸⁸ έχουν γίνει απ' ευθείας σε χρυσές λίρες.

Κατ' επέκταση, η μετατροπή (σύνδεση) των χρυσών λιρών με το δολάριο από το 1944 και στη συνέχεια (πρακτική που εφαρμόστηκε ευρύτερα από ΤτΕ, Σμπαρούνη, Δερτιλή, Αγγελόπουλο), παγιοποιεί την πραγματική αξία των ΚΑΔ σε διεθνώς αποδεκτό νόμισμα με ευρύτερη κυκλοφορία (δολάριο) και αποκλείει τις πληθωριστικές πιέσεις που δεχόταν η δραχμή.

Επομένως, ως προς τη μεθοδολογία αποτίμησης και προκειμένου να παρακάμψουμε τις διαφοροποιήσεις διαφόρων ιστορικών ως προς τις συναλλαγματικές ισοτιμίες που επιλέγουν, αλλά και για να μην παρακαμφθεί η πρακτική που εφαρμόστηκε επισήμως από πλευράς του Ελληνικού Δημοσίου, θα χρησιμοποιηθεί, κατ' αναλογία, η μέθοδος αποτίμησης που εφάρμοσε η ΤτΕ. Σύμφωνα μ' αυτήν, το αποτέλεσμα που έβγαλε η ΤτΕ

⁸⁶ Αφορούσε δάνειο ύψους 200 εκατ. μάρκα, 20ετούς διάρκειας, με επιτόκιο 6%. Η απόδοση αυτή κινείται πρακτικά στα ίδια επίπεδα, αν τα ΚΑΔ θεωρηθούν κεφάλαια υπό τύπου 10ετών ομολόγων, κατά την ίδια πρακτική και απόδοση (6% κατά μ.ο.), όπως αυτών των 10ετών ομολόγων των ΗΠΑ.

⁸⁷ Αρχής γενομένης με τους Μερκαντιλιστές του 18^{ου} αιώνα, όταν οι Άγγλοι φιλόσοφοι David Hume και John Locke διατύπωσαν την άποψη ότι οι τιμές είναι αναλογικές των αποθεμάτων χρυσού, έως τα τέλη του 19^{ου} και μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, όπου ίσχυε ο κανόνας του χρυσού για τις συναλλαγματικές ισοτιμίες στο διεθνές εμπόριο (1870 – 1914) και μέχρι τη διαμόρφωση των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών Μπρέττον Γούντς (1944), όπου το αμερικάνικο δολάριο όρισε τη μετατρεψιμότητά του σε χρυσό στη τιμή των 35 δολαρίων ανά ουγγιά, μέχρι στις μέρες μας, ο χρυσός είναι ένα βασικό σημείο αναφοράς.

Ακόμα και ο Μάρξ στο Κεφάλαιο, παρά τις αντιρρήσεις του σε σχέση με τις εκπροσωπούμενες αξίες (χρήμα, χρυσός), δε μπόρεσε ν' αποφύγει τη σύγκριση «...η αξία του σίδηρου, του πανιού, του σταριού κλπ. υπάρχει, αν και αόρατα, μέσα σε αυτά τα ίδια τα πράγματα. Παραστάνετε στην ισότητά τους με το χρυσό, στη σχέση τους με το χρυσό, που για να εκφραστούμε έτσι, τριγυρνάει μόνο μέσα στα κεφάλια των εμπορευμάτων. Γι αυτό ο φύλακας των εμπορευμάτων πρέπει να κολλήσει τη δικιά του γλώσσα στα κεφάλια τους ή να κρεμάσει στο λαιμό τους τις χάρτινες πινακίδες για να ανακοινώσει τις τιμές τους στον έξω κόσμο.»

⁸⁸ Έκθεση Δερτιλή 'Αριθμοί και Κείμενα των Εξόδων Κατοχής και η Αξίωσις της Ελλάδος'.

(1945) είναι ότι, στη Γερμανία καταβλήθηκαν πιστώσεις (δάνεια) ύψους 1,530 τετράκις εκατ. δρχ., που αναλογούν σε 3.670.610 χρυσές λίρες και στην Ιταλία, 157,053 δις δρχ., που αναλογούν σε 835.616 χρυσές λίρες.

Σε συμπληρωματική εκτίμηση που θα κάνει η ΤτΕ το 1947, αρχικά προσαρμόζει το συνολικό ποσό του 1,530 τετράκις εκατ. δρχ., σε τιμαριθμική βάση και στη συνέχεια το αποπληθωρίζει σύμφωνα με τις νέες ισοτιμίες της παλαιάς (πληθωριστικής) δραχμής προς τη νέα δραχμή (1945).⁸⁹

Ως αποτέλεσμα η ΤτΕ καταλήγει στα 33.963,09 εκατ. δρχ., όπου με βάση την προ-κατοχική ισοτιμία δολαρίου προς δραχμή (1/149, Μάρτιος '41) το ποσό ανέρχεται στα 227.940.201 δολάρια, εκ των οποίων αναλογούν : (α) στην Γερμανία \$215.662.040 και (β) στην Ιταλία \$12.278.161.

Στη βάση των εκτιμήσεων αυτών της ΤτΕ, επί χορηγηθέντων πιστώσεων προς την Γερμανία, ύψους 1,530 τετράκις εκατ. δρχ., που αντιστοιχούν σε 3.670.610 χρυσές λίρες (1945), αναλογούν \$215.662.040 (1945). Κατ' επέκταση, η σχέση μετατρεψιμότητας 'ισοδυναμίας' δολαρίου και χρυσής λίρας (1945) είναι **1/58,75**.

- Σύμφωνα με το παραπάνω υπόδειγμα και την ίδια ισοτιμία μετατρεψιμότητας (*1 χρυσή λίρα* = \$58,75), για αντίστοιχο ποσό 93.706.144 χρυσών λιρών, αναλογούν **5.505.584.724 δολάρια** (1944). Αυτή είναι η βάση εκκίνησης προκειμένου να προσδιορισθεί το σημερινό ύψος των ΚΑΔ.

Στην βάση αυτή και προκειμένου να οριστικοποιηθεί η σημερινή (τρέχουσα) αξία των ΚΑΔ, θα χρησιμοποιήσουμε τρεις (3) μεθόδους υπολογισμών (κεφαλαιοποίησης) οι οποίες εμπεριέχουν αδιαμφισβήτητη κριτήρια επιστημονικής τεκμηρίωσης και αποδοχής κατά τη διεθνή πρακτική.⁹⁰

1^η Μέθοδος υπολογισμού «απλός ανατοκισμός»

Στη περίπτωση αυτή, για την κεφαλαιοποίηση των ΚΑΔ, χρησιμοποιείται η συνήθης μέθοδος ανατοκισμού : $TAK = AK * (1 + \varepsilon)^t$ όπου, (TAK) = Τελική Αξία Κεφαλαίου (AK) = Αρχική Αξία Κεφαλαίου, (ε) = επιτόκιο, (t) = χρονική περίοδος ανατοκισμού. Σύμφωνα με τη μέθοδο αυτή και ξεκινώντας με βάση εκκίνησης τα 5.505.584.724 δολάρια (1944), προκύπτουν τα εξής μεγέθη :

Τρέχουσα αποτίμηση (2013)	Μεγέθη
Αρχικό Κεφάλαιο	\$5.505.584.724
Επιτόκιο	6%
Διάρκεια Δανείου (1944 -2015) έτη	72
Ποσό οφειλής	\$338.379.408.126
Ισοτιμία ευρώ /δολαρίου (24.2.'16)	1,11
Ποσό οφειλής	315.235.728.014 €

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η απαίτηση της Ελλάδας έναντι της Γερμανίας, σύμφωνα με τη μέθοδο του 'απλού ανατοκισμού', ανέρχεται (31/12/2015) στα **315,2** δισεκ. ευρώ.

2^η Μέθοδος υπολογισμού «θετική και αποθετική ζημία»

⁸⁹ Όπου μία (1) νέα δραχμή ισοδυναμεί με 50 δισεκ. κατοχικές δραχμές.

⁹⁰ Στους υπολογισμούς που μεσολαβούν δεν έχουν υπολογισθεί : α/ τόκοι υπερημερίας και β/ το σύνθηδες περιθώριο που προβλέπεται (+0,5%) στο επιτόκιο σε περιπτώσεις μακροχρόνιου δανεισμού.

Η εκτίμηση των ΚΑΔ με βάση τη μέθοδο του απλού ανατοκισμού, αν και θεωρητικά αποτυπώνει τη τρέχουσα ονομαστική τους αξία, ωστόσο υπολείπεται της πραγματικής τους υπόστασης, δεδομένου ότι εκλαμβάνει ως βασική παραδοχή, την υπόθεση ενός δανείου που χορηγήθηκε κάτω από φυσιολογικές, κατά το δυνατόν, συνθήκες. Προφανώς, όταν κάποιος δανείζει ή δανείζεται κάτω από φυσιολογικές συνθήκες, προσδοκά κάποιο όφελος και στη βάση της προσδοκίας αυτής είναι και η απόδοση του κεφαλαίου, η οποία, όπως γνωρίζουμε, είναι ανάλογη με τον κίνδυνο *‘το ρίσκο’* που αναλαμβάνει. Στη βάση αυτή, όσο μεγαλύτερο το ρίσκο, τόσο μεγαλύτερη είναι και η απόδοση του κεφαλαίου που απαιτείται, δηλ., το κέρδος που επιδιώκεται (*IRR αν είναι επένδυση ή επιτόκιο αν είναι δάνειο*).

Ασφαλώς όλ’ αυτά ισχύουν με την προϋπόθεση όπου, ο επενδυτής ή ο δανειστής, κατ’ αναλογία και ο δανειζόμενος, αποφασίζουν κάτω από *‘συνθήκες βεβαιότητας’* δηλ. έχουν τη διακριτική ευχέρεια πρόβλεψης και επιλογής ανάμεσα σε εναλλακτικές δυνατότητες ή ευκαιρίες συνδιαλλαγής *‘χρηματοδότησης’* με γνώμονα το κέρδος, το οποίο εμπεριέχει αμοιβαιότητα για όλους, δηλ. ο δανειστής ευελπιστεί στα κέρδη του δανειζόμενου, γιατί μέσα απ’ αυτά διασφαλίζει και τα δικά του κέρδη.

Το ερώτημα στην προκειμένη περίπτωση των ΚΑΔ είναι *«...τι γίνεται στην περίπτωση όπου τα ‘δάνεια’ έχουν αναγκαστικό χαρακτήρα για το δανειστή, με αποτέλεσμα ν’ αποστερούν την επιβίωσή του ή την εξέλιξή του, κάτι αντίστοιχο με την επιβίωση ή την ανάπτυξη της οικονομίας αν ο δανειστής είναι χώρα;»* Και τι γίνεται στην περίπτωση όπου, ελλείψει των κεφαλαίων αυτών, αναγκάζεται στη συνέχεια ο δανειστής να δανείζεται με πολύ δυσμενέστερους όρους απ’ αυτούς που δάνεισε; Μην ξεχνάμε ότι τα ΚΑΔ, εκτός του ότι χορηγήθηκαν στη Γερμανία *‘άτοκα’* ο όρος να επιστέφονται μετά την 3ετία, σε μηνιαίες δόσεις, δεν εκπληρώθηκε ποτέ και πέραν αυτού, το 1958, η Γερμανία δάνεισε στην Ελλάδα 200 εκατ. μάρκα με 6% επιτόκιο.. Επομένως, τι απόδοση ή επιτόκιο θα πρέπει να απαιτήσει η Ελλάδα από τη Γερμανία στην περίπτωση των ΚΑΔ ;

Σίγουρα, η Ελλάδα, θα πρέπει να απαιτήσει την απόδοση επί των κεφαλαίων *‘δανείων’* που χορήγησε, τα οποία ως υψηλού ρίσκου, δικαιούνται επιτόκια τουλάχιστο 6%, αλλά και της ζημιάς που υπέστη ένεκα του αναγκαστικού δανεισμού, η οποία, στην περίπτωση των ΚΑΔ, ισοδυναμεί με τη ζημιά που υπέστη η οικονομία εξ’ αιτίας του πληθωρισμού στη περίοδο αναφοράς (1941 – 1944).

Επομένως, αν θεωρήσουμε ότι, η αποζημίωση της πρώτης περίπτωσης (*δανείου*) καλύπτεται με την επιστροφή του καταβληθέντος κεφαλαίου συν των τόκων (*θετική ζημία*), το ίδιο θα πρέπει να ισχύει και στη δεύτερη περίπτωση εξ’ αιτίας των επιπτώσεων του *‘αναγκαστικού χαρακτήρα’* του δανείου, που ισοδυναμεί με τη ζημιά, δηλ. τις επιπτώσεις που προκλήθηκαν στην οικονομία ένεκα της ενέργειας αυτής. Είναι αυτό που ονομάζουμε στη νομική ορολογία αποθεματική ζημία (*indirect loss of damage*).

Παραπάνω (Σχόλιο 61), ο Αγγ. Αγγελόπουλος, αναφερόμενος στην αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας που μεσολάβησε μετά τον Απρίλιο ’41, κάνει λόγο ότι ισοδυναμούσε με 11.520.000 χρυσές λίρες, ενώ η ζημιά που προκλήθηκε στην οικονομία απ’ το πληθωρισμό ανήλθε στις 27.452.262 χρυσές λίρες.

Επομένως, αν στο συνολικό ποσό των ΚΑΔ που αναφερθήκαμε παραπάνω (93.706.144 χρ. λίρες), προσθέσουμε και το ποσό της ζημιάς (27.452.262 χρ. λίρες) που υπέστη η Ελληνική οικονομία ένεκα του πληθωρισμού (αποθεματική ζημία) καταλήγουμε στο ποσό των 121.158.406 χρυσών λιρών, που ισοδυναμεί σε \$7.118.507.320 σύμφωνα με τη μέθοδο τιμαριθμοποίησης και αποπληθωρισμού που εφάρμοσε η ΤτΕ (1 χρ. λίρα = \$58,75).

Επομένως, κατά την ίδια μεθοδολογία της 1^{ης} μεθόδου υπολογισμών, καταλήγουμε στα εξής μεγέθη :

Τρέχουσα αποτίμηση (2013)	Μεγέθη
Αρχικό Κεφάλαιο	\$7.118.507.320
Επιτόκιο	6%
Διάρκεια Δανείου (1944 -2015) έτη	72
Ποσό οφειλής	\$437.511.438.737
Ισοτιμία ευρώ /δολαρίου (24.2. '16)	1,11
Ποσό οφειλής	407.585.557.513€

Σύμφωνα με την παραπάνω εκτίμηση, η απαίτηση της Ελλάδας έναντι της Γερμανίας, προερχόμενη απ' τα ΚΑΔ, περιλαμβανομένης και της ζημίας που υπέστη η οικονομία λόγω του πληθωρισμού, ανέρχεται (31/12/2015) στα **407,6** δισεκ. ευρώ.⁹¹

3^η Μέθοδος υπολογισμού 'συμβολή των Κατοχικών Δανείων στο ΑΕΠ της Γερμανίας»

Η μέθοδος υπολογισμού της σημερινής αξίας των Κατοχικών δανείων (ΚΑΔ) σε σχέση με τη συνεισφορά τους στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) της Γερμανίας, διατυπώθηκε από το Γερμανό καθηγητή *Albrecht Ritschl*, ο οποίος προτείνει να εκτιμηθούν κατ' αναλογία και ως μέρος (ανταπόδοση) έναντι αυτού, δηλ. στο βαθμό που ωφελήθηκε η Γερμανία, ένεκα των πόρων που απέσπασε απ' την Ελλάδα μέσω των ΚΑΔ, στον ίδιο βαθμό είναι και η υποχρέωση της Γερμανίας έναντι της Ελλάδας. Ο *Albrecht Ritschl*, προτείνει ακόμα και τον τρόπο διακανονισμού τους με βάση το ελληνικό δημόσιο χρέος.⁹²

Προς επιβεβαίωση της άποψης του *A.Ritschl* και της συμβολής των Κατοχικών δανείων στο ΑΕΠ της Γερμανίας, εκτός των άλλων χαρακτηριστικών που περιγράφονται στα Πρακτικά των ενδιάμεσων συμφωνιών (23.3. '42 & 2.12. '42), θα υπενθυμίσουμε ακόμα :

- ✓ Την έκθεση του Διοικητή της ΤτΕ (1947) «...*παράλληλως διαρπαγή του μεγίστου ποσοστού των αγαθών και προϊόντων, άτινα η Χώρα ημών εξήγε υπό ομαλές συνθήκας εις το εξωτερικόν (καπνός, έλαιον, σταφίς, μεταλλεύματα κλπ.) δια του συστήματος της ανταλλαγής προϊόντων (Ελληνογερμανικόν κλήρικ).*»
- ✓ Την άποψη που Π. Δερτιλή «...*Αν ληφθεί υπόψιν ότι εν προκειμένω έχομεν μεταβίβασιν αξιών εις αγαθά ή εις μετρητά εις τας κατεχούσας Δυνάμεις από την κατεχόμενην Χώραν, δηλαδή μεταβίβασιν αξιών εκ μιας Οικονομίας υπό κατοχήν προς ετέραν ξένην Οικονομία έχομεν τότε τα γνωρίσματα του εξωτερικού δημοσίου δανείου, οιονεί αναγκαστικώς όμως συναπτομένου.*»
- ✓ Την αναφορά (έγγραφο αρ. 2125 /16.11.'42) του Χέρμαν Νοϊμπάχερ, ειδικού εντεταλμένου του Γ' Ράιχ στην Ελλάδα για δημοσιονομικά θέματα : «*το εισπραττόμενο υπερτίμημα επί των εκ Γερμανίας εισαγομένων εμπορευμάτων, συμφώνως προς τας υπό της τριμελούς Γερμανο – Ιταλο – Ελληνικής επιτροπής κατευθύνσεις, θα διατίθεται [...] προς μείωσιν των τιμών των εις Γερμανίαν εξαγωγών.*»

⁹¹ Κατά μια δεύτερη αναγωγή, αν υπολογίσουμε την υπανάπτυξη που υπέστη η ελληνική οικονομία ένεκα των πόρων που λεηλατήθηκαν απ' τη Γερμανία και των καταστροφών που υπέστη, προκύπτει ότι το κόστος είναι μεγαλύτερο της παραπάνω εκτίμησης. Το γεγονός ότι η Ελλάδα, με υπαιτιότητα της Γερμανίας, στερήθηκε 33 ΑΕΠ την περίοδο 1941 – 1944 (όπως αναφέρει ο Δοξιάδης), που ισοδυναμούν με 69,3 δις δολάρια ('40) αυτό συνεπάγεται ότι, θα είχαμε μηδέν δημόσιο χρέος σήμερα, έστω και αν είχαμε υποτυπώδεις ρυθμούς ανάπτυξης.

⁹² Λέει συγκεκριμένα ο *Albrecht Ritschl*, «...*να υπολογισθεί σε τι ποσοστό του ΑΕΠ του Γερμανικού Ράιχ ανερχόταν τα δάνεια το 1944. Μετά να υπολογισθεί το ίδιο ποσοστό στο σημερινό εθνικό προϊόν της ενωμένης Γερμανίας και αυτό να αποτελέσει τη σημερινή αξία του κατοχικού δανείου και στη βάση αυτή να γίνει το κούρεμα του ελληνικού χρέους.*»

Σύμφωνα με τα παραπάνω, είναι προφανής η συνεισφορά των ΚΑΔ στη Γερμανική οικονομία κατά τη περίοδο της Κατοχής. Συνεισφορά η οποία επεκτείνεται και μεταπολεμικά δεδομένου ότι, τα οφειλόμενα από τη Γερμανία κεφάλαια δεν αποδόθηκαν ποτέ στην Ελλάδα. Απεναντίας, χρησιμοποιήθηκαν από τη γερμανική οικονομία και συνετέλεσαν στην αύξηση του γερμανικού ΑΕΠ.

Πάνω στην άποψη του *Albrecht Ritschl*, η οποία εμπεριέχει στοιχεία αμοιβαιότητας και ρεαλισμού, βασίστηκε πρόσφατα έλληνας αναλυτής⁹³ και με βάση τη μεθοδολογία που εφάρμοσε, ερχόμαστε ν' αντιπαραβάλλουμε τ' αντίστοιχα μεγέθη των ΚΑΔ που καταλήξαμε, σύμφωνα με την αρχική παραδοχή των 5.505.584.724 δολαρίων (1944). Στη βάση των εκτιμήσεων και παραδοχών αυτών προκύπτουν τα εξής μεγέθη :

A/A	Αναφορές	Εκτίμηση Α	Εκτίμηση Β
(1)	ΚΑΔ σε δολ. ΗΠΑ τιμές 1944	\$228.000.000	\$5.505.584.724
(2)	Δείκτης Τιμών ΗΠΑ 1944 με βάση 1990=1	0,134	0,134
(3) =(1)/(2)	ΚΑΔ σε δολ. ΗΠΑ τιμές 1990	\$1.701.492.537	\$41.086.453.161
(4)	Γερμανικό ΑΕΠ 1939 σε δολ. ΗΠΑ, τιμές 1990	\$374.577.000.000	\$374.577.000.000
(5)=(3)/(4)	Το ΚΑΔ ως μερίδιο του Γερμανικού ΑΕΠ 1939	0,454%	10,969%
(6)	Γερμανικό ΑΕΠ 2012 (Β 2015)	2.645.000.000.000€	3.057.000.000.000 €
(7)=(5)*(6)	ΚΑΔ ως σταθερό μερίδιο του Γερμανικού ΑΕΠ 2012 (Β 2015)	12.014.746.664 €	335.293.758.796 €

Εκτίμηση (Α) : Αφορά στη προσέγγιση που έκανε (2013) ο Ν. Χριστοδουλάκης, στο βιβλίο του 'ΑΓΟΣ ΑΠΛΗΡΩΤΟΝ', ξεκινώντας με βάση τα 228 εκατ. δολάρια, ο οποίος επικαλείται τα στοιχεία της ΤτΕ 1944 και αναφέρεται στο ΑΕΠ της Γερμανίας του 2012.

Εκτίμηση (Β) : Αφορά στη δική μας προσέγγιση, με βάση τα 5.505.584.725 δολάρια που διατυπώθηκε παραπάνω (Οριστική εκτίμηση ΚΑΔ).

Εν κατακλείδι, στηριζόμενοι στη πρόταση που διατυπώνει ο *Albrecht Ritschl*, προκύπτει ότι τα ΚΑΔ έχουν συνεισφέρει 318,1 δισεκ. ευρώ στο πρόσφατο (2014) ΑΕΠ της Γερμανίας.

Στη βάση αυτή, η Γερμανία, κατά τον *Albrecht Ritschl*, πρέπει ν' ανταποδώσει το μερίδιο του ΑΕΠ που οφείλει στην Ελλάδα και ν' αναλάβει έναντι αυτού το 'κούρεμα' του ελληνικού δημόσιου χρέους κατά **335,3** δισεκ. ευρώ.

Οριστική εκτίμηση των ΚΑΔ και της Ελληνικής απαίτησης

Συμπερασματικά, η οφειλή της Γερμανίας προς την Ελλάδα, όσον αφορά τα ΚΑΔ, οριοθετείται σε τεκμηριωμένο εύρος μεταξύ 315,2 και 407,6 δισεκ. ευρώ, με ενδιαμέσο σκαλοπάτι στα 335,3 δισεκ. ευρώ.

- Η πρώτη προσέγγιση (315,2 δισεκ. ευρώ) έχει να κάνει με τη μέθοδο του απλού ανατοκισμού και λαμβάνει ως προϋπόθεση τη χορήγηση δανείου κάτω από φυσιολογικές συνθήκες 'αγοράς' όπου είναι διαπραγματεύσιμοι οι όροι εκατέρωθεν. Στη περίπτωση των ΚΑΔ, οι όροι επιβάλλονται μονομερώς απ' τη πλευρά του δανειζομένου χωρίς να λαμβάνονται υπ' όψιν οι επιπτώσεις που υφίσταται ο δανειστής. Ως εκ τούτου το αποτέλεσμα της κεφαλαιοποίησης των ΚΑΔ και της ελληνικής απαίτησης, σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, είναι

⁹³ Ν. Χριστοδουλάκης, απ' το βιβλίο του 'ΑΓΟΣ ΑΠΛΗΡΩΤΟΝ'

ουδέτερο των πραγματικών συνθηκών που μεσολάβησαν κατά τη περίοδο δανεισμού και μπορεί να ληφθεί υπόψη μόνον ως συγκριτικό στοιχείο.

- Η δεύτερη προσέγγιση (407,6 δισεκ. ευρώ) έχει να κάνει με τη μέθοδο της θετικής και αποθετικής ζημίας που προκλήθηκε ένεκα των ΚΑΔ, όπου εκτός των χορηγηθέντων κεφαλαίων συμπεριλαμβάνεται και η ζημιά που υπέστη η ελληνική οικονομία ένεκα του πληθωρισμού. Ως εκ τούτου, το αποτέλεσμα της κεφαλαιοποίησης των ΚΑΔ, σύμφωνα με τη μέθοδο αυτή, αποτυπώνει στον καλύτερο δυνατό βαθμό την απαίτηση της Ελλάδας έναντι της Γερμανίας και θα μπορούσε να ξεκινήσει η απαίτηση απ' το σημείο αυτό (402 δισεκ. ευρώ).
- Η τρίτη προσέγγιση (335,3 δισεκ. ευρώ) έχει να κάνει με την αναγωγή των ΚΑΔ ως μερίδιο στο ΑΕΠ της Γερμανίας, λαμβάνοντας ως δεδομένο την ανάλογη συνεισφορά τους στους ρυθμούς ανάπτυξης της γερμανικής οικονομίας μεταπολεμικά και μέχρι σήμερα. Η μέθοδος αυτή συγκεντρώνει τις απόψεις ελλήνων και ξένων αναλυτών και θεωρείται ρεαλιστική, δεδομένου ότι, κεφάλαια και πόρους που στερήθηκε η ελληνική οικονομία, χρησιμοποιήθηκαν από κάποια άλλη οικονομία (την γερμανική) προς δικό της όφελος, επομένως ανάλογα της συνεισφοράς τους στην εξέλιξη του ΑΕΠ της Γερμανίας, είναι και η τρέχουσα υποχρέωση (οφειλή) της Γερμανίας έναντι της Ελλάδος σήμερα.

Συμπέρασμα : Τα μεγέθη που προκύπτουν απ' τα Κατοχικά δάνεια, ως απαίτηση της Ελλάδας από τη Γερμανία, τεκμηριώνονται επακριβώς τόσο από τα διαθέσιμα ιστορικά στοιχεία όσο και από τις ισχύουσες επιστημονικές αντιλήψεις επί οικονομικών θεμάτων. Με δεδομένη την ζημιά που υπέστη η ελληνική οικονομία από την καταβολή των ΚΑΔ, αλλά και το αντίστοιχο όφελος που προέκυψε για την Γερμανική οικονομία, θεωρούμε ότι ο τελικός υπολογισμός των ΚΑΔ οφείλει να λάβει υπ' όψιν αυτήν την αμοιβαιότητα και να προκύπτει αναλόγως.

Ως εκ τούτου, η τελική εκτίμηση για τις απαιτήσεις της Ελλάδας έναντι της Γερμανίας σε σχέση με τα ΚΑΔ, λαμβάνοντας υπ' όψιν τα προαναφερθέντα, ήτοι την αδιαμφισβήτητη αρχή της αμοιβαιότητας που τα διέπουν, καθώς και των μεθόδων α/ θετικής & αποθετικής ζημίας και β/ της αναγωγής των ΚΑΔ στο ΑΕΠ της Γερμανίας, θεωρούμε ότι πρέπει να οριστικοποιηθεί στον μέσο όρο (μ.ο.) αυτών των δύο εκτιμήσεων (407,6 και 335,3 δισεκ. ευρώ), ήτοι στα **371,4 δισεκ. ευρώ**.

2^η Εναλλακτική προσέγγιση της Ελληνικής απαίτησης

Αναφέρθηκε παραπάνω (σελ. 18) ότι το φαινόμενο της ακαταστασίας που μεσολάβησε στην ελληνική οικονομία τους πρώτους μήνες της κατοχής θα επιταχύνει τον πληθωρισμό και θα δημιουργήσει συνθήκες αστάθειας στο εγχώριο νόμισμα και στη σύνδεσή του με το γερμανικό μάρκο. Η εξέλιξη αυτή δεν εξυπηρετούσε το γενικότερο σχεδιασμό της Γερμανίας, η οποία αποσκοπούσε να έχει το νομισματικό έλεγχο στις κατεχόμενες χώρες.

Στην βάση επομένως, των γερμανικών σχεδιασμών μιας *‘Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας’*, το κοινό νόμισμα, δηλ. το γερμανικό μάρκο (RM), θ’ αποτελούσε κατά την λήξη του πολέμου σημείο αναφοράς και για το λόγο αυτό προσπάθησε το οικονομικό επιτελείο του Γ’ Ράιχ να συνδέσει τις ισοτιμίες των άλλων νομισμάτων, καθώς και της δραχμής, με το γερμανικό μάρκο.

Ωστόσο, ο σχεδιασμός του οικονομικού επιτελείου του Γ’ Ράιχ εμποδιζόταν από τον καλπάζοντα πληθωρισμό στην Ελλάδα, και, παρά τις όποιες εισηγήσεις τους στο Χίτλερ, για την αποδέσμευση της δραχμής από το μάρκο, κρίθηκε προτιμότερο να ληφθούν δρακόντεια δημοσιοοικονομικά μέτρα προκειμένου ν’ αντιμετωπισθεί το πληθωριστικό χάος.

Στη βάση της παραπάνω θεώρησης και από μια δεύτερη ανάγνωση των γεγονότων, προκύπτουν απρόβλεπτα μεγέθη, αν κρίνουμε το μέγεθος των Κατοχικών δανείων σύμφωνα με τις επιλογές του οικονομικού επιτελείου του Γ’ Ράιχ.

Λαμβάνουμε υπόψιν τα εξής δεδομένα :

A/ Την έκθεση του Διοικητού της ΤτΕ⁹⁴ (1947), ειδικότερα τον ΠΙΝΑΚΑ ΙΑ, όπου οι αναγραφόμενες οφειλές της Γερμανίας που αναφέρονται ως *πιστώσεις*, ανέρχονται στο ποσό των **1.530.033.302.528.819** δραχμών και

B/ Την ανάλυση που προηγήθηκε (στην περίπτωση του κλήριγκ), όπου αναφέρθηκαν οι ισοτιμίες των νομισμάτων, ειδικότερα :

Όσον αφορά την ισοτιμία του επίσημου γερμανικού νομίσματος, δηλ., του RM (*Reichmark*) σε σχέση με τη δραχμή, θα επικαλεσθούμε επίσημη απόφαση της Γερμανικής κυβέρνησης. Αναφερόμαστε στη τηλεγραφική διαταγή⁹⁵ με ημερομηνία 17.6.1941, της Deutsche Varrechnungkasse (Γερμανικό Θησαυροφυλάκιο) προς την Ελληνική Κυβέρνηση και στην ΤτΕ, σύμφωνα με την οποία ορίζονται στο εξής οι νέες ισοτιμίες των νομισμάτων από 23/6/1941. Στο εξής, οι ισχύουσες ισοτιμίες μεταξύ RM(*Reichmark*) και δραχμής είναι 1 RM =60 δρχ., της δε Ιταλικής λιρέτας (λίρας) 1LIT=8 δρχ.

Συμπληρωματικά στα παραπάνω προκύπτει τα ακόλουθα συμπεράσματα :

- ✓ Οι αναφερόμενες ισοτιμίες είναι εγγυημένες από το Γερμανικό Θησαυροφυλάκιο της Deutsche Varrechnungkasse.

⁹⁴ Επί των Ισολογισμών των ετών 1941, 1944, 1945 και 1946

⁹⁵ [Εκ Βερολίνου 17 Ιουνίου 1941

Εμπιστευτικών,

Προς παραμερισμόν παρεκκλίσεων εις τας σχέσεις αξίας μεταξύ αφ’ ενός και λίρας και Reichmark αφετέρου, έλαβον χώραν συνεννοήσεις μεταξύ Γερμανικής και Ιταλικής Κυβερνήσεως. Συνεφωνήθη με ισχύν από 23 Ιουνίου 1941 η επομένη ισχύς αξίας μεταξύ των τριών νομισμάτων να καθορισθή :

- δραχμαί 8,00 ίσον 1 Λίρα

- δραχμαί 60,00 ίσον 1 Μάρκον

Παρακαλούμεν από της 23ης 6. ’41 να σημειώνητε αναλόγως την Reichbank το Μάρκον και συγχρόνως να καθορίσητε τας τιμάς των τριών νομισμάτων – Δολλαρίου, Ελβ. Φρ., Σουηδ. Κορώνας κ.λ.π. αναλόγως.]

- ✓ Η ισοτιμία δραχμής και RM (*Reichmark*) που προϋπήρχε από 29/4/1941 (1 RM =50 δραχμές), στη συνέχεια, μετά δηλ., την εντολή της 23/6/1941, αναπροσαρμόζεται και διατηρείται σταθερή καθ' όλη την περίοδο της κατοχής, ήτοι 1 RM = 60 δραχμές.
- ✓ Ως εκ τούτου, οι έντονες πληθωριστικές πιέσεις που επικρατούσαν στην δραχμή σε σχέση με άλλα νομίσματα (χρυσή λίρα, δολάριο) , ουδόλως επηρεάζουν την ορισθείσα ισοτιμία της σε σχέση με το επίσημο γερμανικό νόμισμα RM (*Reichmark*).
- ✓ Οι προπολεμικές ισοτιμίες των βασικών διεθνών νομισμάτων αναφοράς (χρυσής λίρας, δολαρίου, *Reichmark*) διατηρούνται σχεδόν σταθερές μέχρι τέλους του 1941.⁹⁶

Επομένως, με βάση τα παραπάνω στοιχεία, οι αποτιμήσεις που διαμορφώνονται για **πιστώσεις** προς τη Γερμανία, ύψους **1.530.033.302.528.819** δραχμών, αναλογούν σε **10,2** τρισεκ.δολάρια χωρίς τους τόκους!

ΔΑΝΕΙΟ ΣΕ ΔΡΑΧΜΕΣ	1.530.190.356.165.810
ΙΣΟΤ ΔΡΧ/RM	60
ΑΝΑΓΩΓΗ ΣΕ RM	25.503.172.602.764
ΙΣΟΤ ΧΡ ΛΙΡΑΣ	12,4
ΑΝΑΓΩΓΗ ΣΕ ΧΡ. ΛΙΡΕΣ	2.056.707.467.965
ΙΣΟΤ ΔΟΛΑΡΙΟΥ	2,49
ΑΝΑΓΩΓΗ ΣΕ ΔΟΛΑΡΙΑ	10.242.237.993.078

⁹⁶ Οι ισοτιμίες χρυσής λίρας/RM τη 3ετία 1936 – 1938 διατηρούνται σταθερές, σε επίπεδα 1/12,4. Το ίδιο σταθερές διατηρούνται και οι ισοτιμίες \$/ RM τη 5ετία 1936 – 1940, ήτοι σε επίπεδα 1/2,49. Στοιχεία από *Historical Dollar to Marks* by Harold Marcuse, Prof. of German History at UC Santa Barbara.

ΠΙΝΑΚΕΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι - ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ ΔΑΝΕΙΩΝ									
ΕΤΟΣ	ΜΗΝΑΣ	ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ (εκατ. δρχ.,)	ΜΕΤΑΒΟΛΗ της ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ (εκατ. δρχ.,)	ΠΟΣΑ ΚΑΤΑΒΟΛΩΝ στη ΓΕΡΜΑΝΙΑ (εκατ. δρχ.,)	ΔΑΝΕΙΑ ΣΕ ΣΥΝΟΛΟ (εκατ. δρχ.,)	% ΔΑΝΕΙΩΝ ΣΤΗ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ	% ΔΑΝΕΙΩΝ ΣΤΗ ΑΥΞΗΣΗ ΝΟΜΙΣΜ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ	ΜΕΣΗ ΜΗΝΙΑΙΑ ΤΙΜΗ ΧΡΥΣΗΣ ΛΙΡΑΣ	ΠΟΣΟ ΔΑΝΕΙΩΝ ΣΕ ΧΡΥΣΕΣ ΛΙΡΕΣ
1941	ΜΑΡΤΙΟΣ	17.529							
	ΑΠΡΙΛΙΟΣ	10.029	-7.500					1.169	
	ΜΑΙΟΣ	10.029	0					3.750	
	ΙΟΥΝΙΟΣ	24.075	14.046					4.900	
	ΙΟΥΛΙΟΣ	23.960	-115					10.475	
	ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	29.059	5.099	1.500,0	1.500,0	5,16%	29,42%	10.458	143.431
	ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	33.843	4.784	2.135,0	3.635,0	10,74%	44,63%	12.560	169.984
	ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	39.067	5.224	1.704,0	5.339,0	13,67%	32,62%	21.352	79.805
	ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	43.528	4.461	900,0	6.239,0	14,33%	20,17%	27.910	32.247
	ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	48.798	5.270	3.305,0	9.544,0	19,56%	62,71%	20.158	163.955
1942	ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	53.013	4.215	4.057,2	13.601,2	25,66%	96,26%	23.339	173.838
	ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	58.489	5.476	4.488,8	18.090,0	30,93%	81,97%	26.671	168.303
	ΜΑΡΤΙΟΣ	67.865	9.376	5.420,0	23.510,0	34,64%	57,81%	33.545	161.574
	ΑΠΡΙΛΙΟΣ	79.144	11.279	7.400,0	30.910,0	39,06%	65,61%	50.197	147.419
	ΜΑΙΟΣ	92.183	13.039	11.800,0	42.710,0	46,33%	90,50%	59.165	199.442
	ΙΟΥΝΙΟΣ	109.846	17.663	15.180,0	57.890,0	52,70%	85,94%	81.194	186.960
	ΙΟΥΛΙΟΣ	132.345	22.499	15.290,0	73.180,0	55,29%	67,96%	122.881	124.429
	ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	155.108	22.763	17.850,0	91.030,0	58,69%	78,42%	194.790	91.637
	ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	176.877	21.769	13.650,0	104.680,0	59,18%	62,70%	214.983	63.493
	ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	210.525	33.648	20.246,2	124.926,2	59,34%	60,17%	351.413	57.614
	ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	262.834	52.309	4.750,0	129.676,2	49,34%	9,08%	266.570	17.819
	ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	306.012	43.178	17.750,0	147.426,2	48,18%	41,11%	149.270	118.912
1943	ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	351.172	45.160	20.000,0	167.426,2	47,68%	44,29%	144.520	138.389
	ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	387.442	36.270	20.000,0	187.426,2	48,38%	55,14%	135.040	148.104
	ΜΑΡΤΙΟΣ	439.886	52.444	20.000,0	207.426,2	47,15%	38,14%	162.670	122.948
	ΑΠΡΙΛΙΟΣ	507.192	67.306	23.700,0	231.126,2	45,57%	35,21%	172.530	137.367
	ΜΑΙΟΣ	590.613	83.421	30.000,0	261.126,2	44,21%	35,96%	243.700	123.102
	ΙΟΥΝΙΟΣ	667.195	76.582	39.000,0	300.126,2	44,98%	50,93%	309.600	125.969
	ΙΟΥΛΙΟΣ	779.999	112.804	67.000,0	367.126,2	47,07%	59,40%	320.160	209.270
	ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	968.659	188.660	81.000,0	448.126,2	46,26%	42,93%	359.900	225.063
	ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	1.148.151	179.492	145.000,0	593.126,2	51,66%	80,78%	426.200	340.216
	ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	1.468.136	319.985	191.000,0	784.126,2	53,41%	59,69%	725.000	263.448
	ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	2.036.520	568.384	275.000,0	1.059.126,2	52,01%	48,38%	1.271.176	216.335
	ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	2.652.502	615.982	440.000,0	1.499.126,2	56,52%	71,43%	1.541.667	285.405
1944	ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	3.426.822	774.320	710.000,0	2.209.126,2	64,47%	91,69%	2.994.441	237.106
	ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	5.217.001	1.790.179	1.280.000,0	3.489.126,2	66,88%	71,50%	5.410.500	236.577
	ΜΑΡΤΙΟΣ	8.067.615	2.850.614	3.040.000,0	6.529.126,2	80,93%	106,64%	14.640.652	207.641
	ΑΠΡΙΛΙΟΣ	18.091.286	10.023.671	8.900.000,0	15.429.126,2	85,28%	88,79%	34.534.780	257.711
	ΜΑΙΟΣ	32.668.712	14.577.426	12.700.000,0	28.129.126,2	86,10%	87,12%	91.520.000	138.767
	ΙΟΥΝΙΟΣ	68.636.274	35.967.562	24.000.000,0	52.129.126,2	75,95%	66,73%	123.350.000	194.568
	ΙΟΥΛΙΟΣ	192.181.567	123.545.293	47.450.000,0	99.579.126,2	51,82%	38,41%	350.050.000	135.552
	ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	1.249.180.187	1.056.998.620	246.000.000,0	345.579.126,2	27,66%	23,27%	2.290.636.363	107.394
	ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	12.366.883.849	11.117.703.662	1.320.000.000,0	1.665.579.126,2	13,47%	11,87%	22.877.272.720	57.699
	ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	70.491.237.941	58.124.354.092	690.000.000,0	2.355.579.126,2	3,34%	1,19%	132.428.000.000	5.210
	ΣΥΝΟΛΟ			2.355.579.126				ΣΥΝΟΛΟ	6.014.706

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΙ - ΑΝΑΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΚΑΤΟΧΙΚΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΣΕ ΧΡΥΣΕΣ ΛΙΡΕΣ									
ΕΤΟΣ	ΜΗΝΑΣ	ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ (εκατ. δρχ.,)	ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ (ΜΝΚ) εκατ. δρχ.,	ΠΟΣΑ ΚΑΤΑΒΟΛΩΝ στη ΓΕΡΜΑΝΙΑ (εκατ. δρχ.,)	ΤΙΜΗ ΧΡΥΣΗΣ ΛΙΡΑΣ (ΤΧΛ) 3ης ημέρας/μήνα	ΟΝΟΜ ΑΞΙΑ ΔΑΝΕΙΩΝ ΣΕ ΧΡΥΣΕΣ ΛΙΡΕΣ (ΟΑΔ)	ΔΑΝΕΙΑ /ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΝΟΜΙΣΜ. ΚΥΚΛΟΦ.	ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΙΜΗΣ ΧΡΥΣΗΣ ΛΙΡΑΣ ΜΤΧΛ/ΜΗΝΑ	ΤΕΛΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΔΑΝΕΙΩΝ ΣΕ ΧΡΥΣΕΣ ΛΙΡΕΣ (ΠΑΔ)
1941	ΜΑΡΤΙΟΣ	17.529							
	ΑΠΡΙΛΙΟΣ	10.029	-7.500		1.169				
	ΜΑΙΟΣ	10.029	0		3.000				
	ΙΟΥΝΙΟΣ	24.075	14.046		6.000				
	ΙΟΥΛΙΟΣ	23.960	-115		14.000				
	ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	29.059	5.099	1.500,0	16.000	93.750	0,294	1,143	125.269
	ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	33.843	4.784	2.135,0	17.000	125.588	0,446	1,063	185.139
	ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	39.067	5.224	1.704,0	14.000	121.714	0,326	0,824	154.410
	ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	43.528	4.461	900,0	19.500	46.154	0,202	1,393	59.123
	ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	48.798	5.270	3.305,0	20.000	165.250	0,627	1,026	271.541
1942	ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	53.013	4.215	4.057,2	25.000	162.288	0,963	1,250	357.553
	ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	58.489	5.476	4.488,8	26.500	169.389	0,820	1,060	316.571
	ΜΑΡΤΙΟΣ	67.865	9.376	5.420,0	45.500	119.121	0,578	1,717	237.353
	ΑΠΡΙΛΙΟΣ	79.144	11.279	7.400,0	66.000	112.121	0,656	1,451	218.825
	ΜΑΙΟΣ	92.183	13.039	11.800,0	49.500	238.384	0,905	0,750	400.183
	ΙΟΥΝΙΟΣ	109.846	17.663	15.180,0	69.500	218.417	0,859	1,404	481.974
	ΙΟΥΛΙΟΣ	132.345	22.499	15.290,0	49.500	308.889	0,680	0,712	458.398
	ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	155.108	22.763	17.850,0	154.000	115.909	0,784	3,111	398.685
	ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	176.877	21.769	13.650,0	190.000	71.842	0,627	1,234	127.421
	ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	210.525	33.648	20.246,2	226.000	89.585	0,602	1,189	153.702
	ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	262.834	52.309	4.750,0	600.000	7.917	0,091	2,655	9.825
	ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	306.012	43.178	17.750,0	160.000	110.938	0,411	0,267	123.099
	ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	351.172	45.160	20.000,0	155.000	129.032	0,443	0,969	184.391
	ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	387.442	36.270	20.000,0	140.000	142.857	0,551	0,903	214.008
1943	ΜΑΡΤΙΟΣ	439.886	52.444	20.000,0	145.000	137.931	0,381	1,036	192.411
	ΑΠΡΙΛΙΟΣ	507.192	67.306	23.700,0	180.000	131.667	0,352	1,241	189.221
	ΜΑΙΟΣ	590.613	83.421	30.000,0	200.000	150.000	0,360	1,111	209.937
	ΙΟΥΝΙΟΣ	667.195	76.582	39.000,0	265.000	147.170	0,509	1,325	246.475
	ΙΟΥΛΙΟΣ	779.999	112.804	67.000,0	390.000	171.795	0,594	1,472	321.964
	ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	968.659	188.660	81.000,0	260.000	311.538	0,429	0,667	400.710
	ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	1.148.151	179.492	145.000,0	420.000	345.238	0,808	1,615	795.762
	ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	1.468.136	319.985	191.000,0	675.000	282.963	0,597	1,607	554.412
	ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	2.036.520	568.384	275.000,0	1.150.000	239.130	0,484	1,704	436.245
	ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	2.652.502	615.982	440.000,0	1.600.000	275.000	0,714	1,391	548.300
	ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	3.426.822	774.320	710.000,0	2.000.000	355.000	0,917	1,250	761.889
1944	ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	5.217.001	1.790.179	1.280.000,0	3.650.000	350.685	0,715	1,825	808.293
	ΜΑΡΤΙΟΣ	8.067.615	2.850.614	3.040.000,0	10.500.000	289.524	1,066	2,877	1.177.734
	ΑΠΡΙΛΙΟΣ	18.091.286	10.023.671	8.900.000,0	26.800.000	332.090	0,888	2,552	1.084.689
	ΜΑΙΟΣ	32.668.712	14.577.426	12.700.000,0	57.000.000	222.807	0,871	2,127	635.657
	ΙΟΥΝΙΟΣ	68.636.274	35.967.562	24.000.000,0	116.000.000	206.897	0,667	2,035	487.851
	ΙΟΥΛΙΟΣ	192.181.567	123.545.293	47.450.000,0	192.000.000	247.135	0,384	1,655	404.240
	ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	1.249.180.187	1.056.998.620	246.000.000,0	680.000.000	361.765	0,233	3,542	659.956
	ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	12.366.883.849	11.117.703.662	1.320.000.000,0	3.200.000.000	412.500	0,119	4,706	642.975
	ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	70.491.237.941	58.124.354.092	690.000.000,0	130.000.000.000	5.308	0,012	40,625	7.867
	ΣΥΝΟΛΟ			2.355.579.126	ΣΥΝΟΛΟ	7.525.287			15.044.057

Πίνακας III - Συνοπτική αποτίμηση των Κατοχικών Δανείων κλπ. Πιστώσεων

Α/Α	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΔΑΝΕΙΩΝ κλπ. ΠΙΣΤΩΣΕΩΝ	ΠΟΣΑ		Σε χρυσές λίρες
		(σε εκατ. δρχ.)	(σε RM)	
A.	ΠΡΟΣ τη ΓΕΡΜΑΝΙΑ			
1	ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΠΙΣΤΩΣΕΙΣ	2.355.579.126		15.044.057
2	ΕΞΑΓΟΡΑ ΚΑΤΟΧΙΚΩΝ ΜΑΡΚΩΝ	34.000		782.428
3	ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ ΚΛΗΡΙΓΚ		926.328.391	74.945.838
4	ΛΟΙΠΕΣ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ			
4.1	ΕΝΤΑΛΜΑΤΑ ΠΛΗΡΩΜΗΣ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΩΝ			41.513
4.2	ΑΞΙΑ ΧΡΥΣΟΥ ΚΑΤΑΣΧΕΘΕΝΤΟΣ της ΤτΕ (91,502κιλά)			11.455
4.3	ΑΞΙΑ ΑΣΗΜΙΟΥ ΚΑΤΑΣΧΕΘΕΝΤΟΣ της ΤτΕ (127 κιλά)			95
4.4	ΕΝΤΑΛΜΑΤΑ ΠΛΗΡΩΜΗΣ ΕΡΓΩΝ ΓΙΑ ΛΟΓ/ΣΜΟ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤ/ΤΩΝ ΚΑΤΟΧΗΣ			2.640.000
4.5	ΑΣΗΜΕΝΙΑ ΚΕΡΜΑΤΑ ΚΑΤΑΣΧΕΘΕΝΤΑ (28.597,7 τόνων)			20.000
4.6	ΛΟΙΠΑ ΚΕΡΜΑΤΑ ΚΑΤΑΣΧΕΘΕΝΤΑ (νικελίου & χαλκού 60.227,6 τόνων)			5.500
4.7	ΜΑΡΚΑ ΜΗ ΠΑΡΑΔΟΘΕΝΤΑ			214.273
4.8	ΑΠΟΖΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΓΕΡΜΑΝΩΝ ΥΠΗΚΩΝ			109
4.9	ΠΟΣΑ ΛΗΦΘΕΝΤΑ ΑΝΤΙΚΑΝΙΚΩΣ			986
5	ΜΕΙΟΝ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ (104 λίρες για ασημ. κέρματα και 5,5 για χάλκινα)			-110
ΣΥΝΟΛΟ ΟΦΕΙΛΩΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ (άνευ τόκων)				93.706.143
B.	ΠΡΟΣ την ΙΤΑΛΙΑ			
1	ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΠΙΣΤΩΣΕΙΣ	240.820		1.646.279
2	ΛΟΙΠΕΣ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ			
2.1	ΕΞΑΓΟΡΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΔΡΑΧΜΩΝ			846.189
2.2	ΕΞΑΓΟΡΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΔΡΑΧΜΩΝ ΜΗ ΚΑΤΑΣΤΡΑΦΕΝΤΩΝ			162.610
2.3	ΕΝΤΑΛΜΑΤΑ ΠΛΗΡΩΜΗΣ ΕΡΓΩΝ ΓΙΑ ΛΟΓ/ΣΜΟ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤ/ΤΩΝ ΚΑΤΟΧΗΣ			800.000
2.4	ΑΣΗΜΕΝΙΑ ΚΕΡΜΑΤΑ ΚΑΤΑΣΧΕΘΕΝΤΑ (8.282,8 τόνων)			6.000
2.5	ΑΠΟΖΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΙΤΑΛΩΝ ΥΠΗΚΩΝ			14.718
3	ΜΕΙΟΝ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ (για τις μη καταστραφείσες Μεσογειακές δραχμές)			-26.932
ΣΥΝΟΛΟ ΟΦΕΙΛΩΝ ΙΤΑΛΙΑΣ (άνευ τόκων)				3.448.864

ΚΛΗΡΙΓΚ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ*(από την έκθεση του Διοικητή Τραπέζης Ελλάδος 1947)*

Συμφώνως προς την παρά τη Τραπέζη της Ελλάδος κίνησιν του

Ελληνογερμανικού Κλήριγκ, ο λογαριασμός τούτου εμφάνιζε την 31.12.1940 :

Ενεργητικόν υπέρ της Ελλάδος υπόλοιπον	RM	5.569.627
--	----	-----------

ΕΞΑΓΩΓΑΙ

Το υπόλοιπον τούτο επευξήθη κατά τα πραγματοποιηθέντα εμβάσματα εκ Γερμανίας από 1 Ιανουαρίου 1941 μέχρι τέλους 1944

α) εις κάλυψιν αξίας εξαχθέντων ελληνικών εμπορευμάτων	RM	255.118.146	
β) τον διακανονισμόν οικονομικών αναγκών	RM	112.048.557	
γ) 3/7 τιμολ. Αξίας εισαχθέντων γερμανικών εμπορευμάτων συμφώνως συμφωνία 17.11.'42	RM	27.000.000	394.166.793
ΣΥΝΟΛΟΝ RM			399.736.330

ΕΙΣΑΓΩΓΑΙ

Εξ' άλλου το ποσόν τούτο μειούται κατά τα πραγματοποιηθέντα εμβάσματα εξ Ελλάδος εις Γερμανίαν από 1 Ιανουαρίου 1941 μέχρι τέλους 1944

α) εις διακανονισμόν αξίας εισαχθέντων και εισαχθησομένων Γερμανικών εμπορευμάτων	RM	564.100.140	
β) τον διακανονισμόν οικονομικών αναγκών	RM	67.901.726	
γ) τον διακανονισμόν αξίας εισαχθησομένου χρυσού	RM	31.929.445	663.931.311
Παθητικόν υπόλοιπον εις βάρος της Ελλάδος τέλους 1944	RM		264.194.981

Κατά πληροφορίας της Επιτροπής συσταθείσης δια της υπ' αριθ. 69884 της 17.4.'45 Αποφάσεως Υπουργού Οικονομικών, το ανωτέρω παθητικών υπόλοιπον προκύπτει εκ της λογιστικής κινήσεως του Κλήριγκ δεν απεικονίζει ουδέ κατά προσέγγισιν την πραγματικότητα όταν ληφθεί υπ' όψιν ότι τα εισαγόμενα εμπορεύματα ηναλίσκοντο κατά μέγα μέρος παρά των γερμανικών στρατιωτικών αρχών, ότι μέγα μέρος ελληνικών εμπορευμάτων εξήχθη άνευ της μεσολαβήσεως του Κλήριγκ, ότι ουδεμία αναλογία υφίστατο εις τας τιμάς των ανταλλασσομένων εμπορευμάτων σε σχέσει προς τας τιμάς της προπολεμικής περιόδου κλπ.,

Ούτω δέον να αναγνωρισθώσι υπέρ της Ελλάδος :

1) Εκ των πραγματοποιηθεισών εισαγωγών εκ RM 564.100.140 υπολογίζεται βάσει ενδείξεων και πληροφοριών η αξία των παρά γερμανικών αρχών αναλωθέντων εμπορευμάτων εις ποσόν RM 246.098.724 εξ' ου, εκπιπτομένου παρά των γερμανικών αρχών δια την αιτίαν ταύτην κατατεθέντος ποσού RM 27.000.000, απομένει ποσόν
.....
RM

219.098.724

2) Ενεργηθέντα εμβάσματα της Εταιρείας Ελλατούρκ, δια τα οποία ουδεμία έλαβε χώραν εισαγωγήRM

48.178.349

3) Ενεργηθέντα εμβάσματα εις κάλυψιν της αξίας χρυσού.....RM

31.929.445

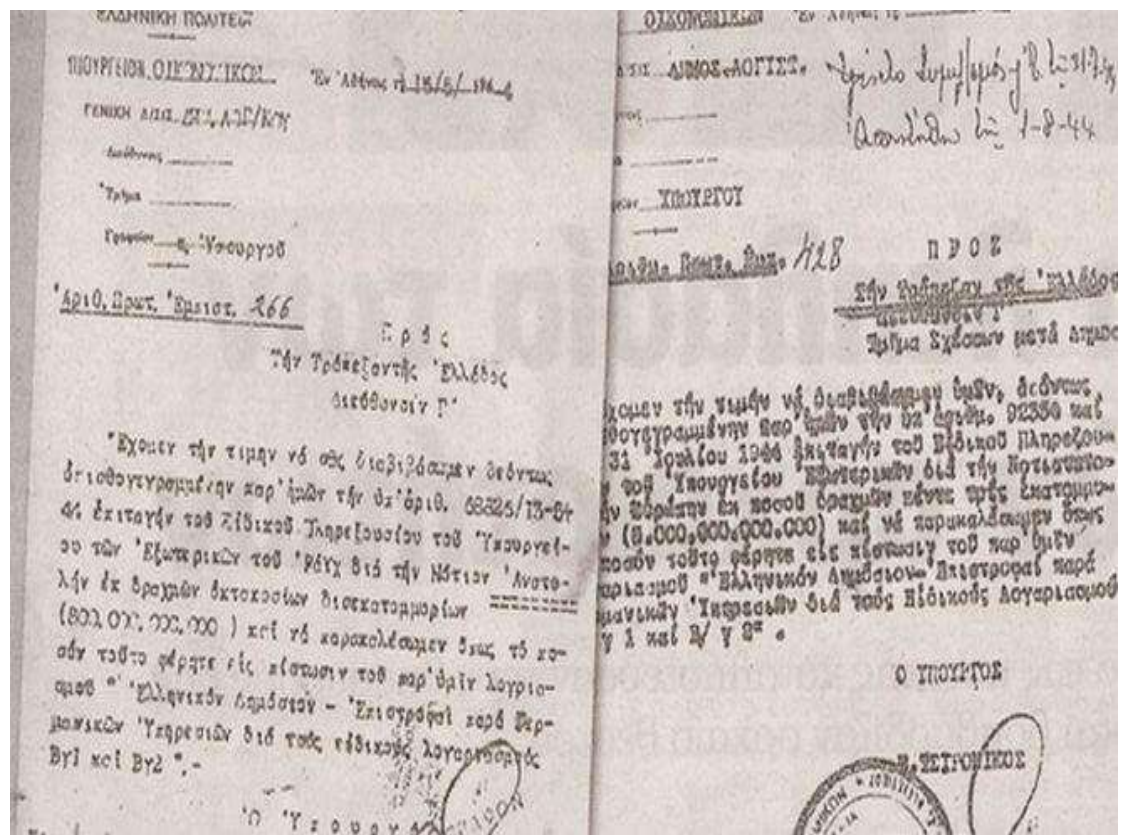
4) Ενώ αι τιμαί των εισαγομένων εσημείωσαν αύξησιν 300% εν συγκρίσει προς τας προπολεμικάς τιμάς, αι τιμαί των εξαχθέντων ελληνικών δι' άλλα μεν εσημειώθη μικροτέρα, δι' άλλα δε ουδεμία ή μηδαμινή τοιαύτη. Η εκ της προσαρμογής των τιμών των εξαχθέντων ελληνικών εμπορευμάτων εις το επίπεδον της δια τα γερμανικά εμπορεύματα σημειωθείσης αυξήσεως διαφορά ανέρχεται επί συνόλου εξαγωγών RM 255.118.146, εις
.....RM

374.358.554

5) Αξία εξαχθέντων καπνών πληρωθείσα δια δραχμών εκτός Κλήριγκ, λογιζομένη εις τας προπολεμικάς των τιμάς επαυξημένης κατά το ποσοστόν (300%) της σημειωθείσης αυξήσεως δια τα εισαγόμενα γερμανικά εμπορεύματαRM

124.521.700

6) Αξία κατασχεθέντων εις τας αποθήκας Τελωνείου Πειραιώς και Γενικάς Αποθήκας εμπορευμάτων του ελληνικού Γραφείου Ανεφοδιασμού ανερχομένη βάσει των προπολεμικών τιμών επηυξημένων κατά 300%RM	38.480.000
7) Αξία εξαχθέντων παρά των στρατιωτικών αρχών εμπορευμάτων άνευ τηρήσεως των συναλλαγματικών διατυπώσεων. Πασίγνωστον τυγχάνει ότι τοιαύται εξαγωγαί ενεργήθησαν εις ευρείαν κλίμακα. Πλήν ελλείψει στοιχείων υπολογίζεται μόνον η αξία, βάσει των προπολεμικών τιμών επηυξημένων κατά 300%, των εν τη προς το Υπουργείον Οικονομικών εκθέσει του Οικονομικού Επιθεωρητού κ. Μακρυνικόλα υπ' αριθ. 47/14.4.45 αναφερομένων εμπορευμάτων εκ.....RM	365.956.600
ΣΥΝΟΛΟΝRM	1.193.523.372
Αφαιρουμένου εκ του ανωτέρω ποσού του παθητικού εις βάρος της Ελλάδος υπολοίπου εκRM	264.194.981
<i>Απομένει ενεργητικόν υπέρ της ΕλλάδοςRM</i>	929.328.391

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγγελόπουλος Άγγ., *Από τη Κατοχή στον Εμφύλιο*, εκδ. Παρουσία 1994
Αγγελόπουλος Άγγ., *Το οικονομικό Πρόβλημα της Ελλάδος*, εκδ. Παπαζήση, 1945
Αξιώτη Μέλπω «*Οι Ελληνίδες φρουροί της Ελλάδας*» Εκδόσεις Ρήγας, 1945
Βακαλόπουλος Απ., *Νέα Ελληνική Ιστορία 1204 – 1985*, Θεσ/νίκη 1987
Βενέζης Ηλίας, *Χρονικόν της Τραπεζής της Ελλάδος*, Αθήναι 1955
Βεργόπουλος Κ., *Εθνισμός και οικονομική ανάπτυξη, η Ελλάδα στο μεσοπόλεμο*, Εξάντας 1993
Γατόπουλος Δ., *Ιστορία της Κατοχής*, εκδ. β', Μέλισσα
Γκοτζαμάνης Σωτ., *Κατοχικόν Δάνειον και Δαπάναι Κατοχής*, Θεσσαλονίκη 1954
Γκούσκος Τζ., *Ιδού ο λογαριασμός κ. Μέρκελ : 300 δις ευρώ απ' τα Κατοχικά δάνεια*, Εκδόσεις ΚΑΔΜΟΣ, 2014.
Γλέζος Μαν., *Εθνική Αντίσταση 1940 -1945*, εκδ. Στοχαστής 2006
Γλέζος Μαν., *Και ένα μάρκο να ήταν...* εκδ. Λιβάνη 2012
Γληνός Δημ., «*Τι είναι και τι θέλει το ΕΑΜ*», εκδ. 1942, 1944 Ρήγας.
Γρηγοριάδης Σόλων Ν., *Ιστορία της Συγχρόνου Ελλάδος 1941-197*, εκδ. Καπόπουλος 1973
Γρηγοριάδης Σόλων Ν., *Μετά τον εμφύλιο*, εκδ. Φυτράκη, επαν. ΤΟ ΒΗΜΑ 2013
Γρηγοριάδης Φ., *Αντίστασις*
Δερτιλής Παν., *Αριθμοί και Κείμενα των Εξόδων Κατοχής και η Αξίωσις της Ελλάδος* 1964

Δοξιάδης Κ., *Θυσίες της Ελλάδος: Αιτήματα και επανορθώσεις στον Β' Παγκόσμιο πόλεμο* (Αθήναι, Υπουργείον Ανοικοδομήσεως, 1947)

Ζολώτας Ξενοφών, *Δημιουργικός σοσιαλισμός*, 1944
Ηλιαδάλης Τ., *Οι επανορθώσεις και το Γερμανικό Κατοχικό Δάνειο*, εκδ. Πελασγός 2002
Ηλιαδάκης Τ., *Οι επανορθώσεις και το Γερμανικό Κατοχικό Δάνειο*, εκδ. Δετοράκη 1997
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε. 1978,
Καρκάνης Ν., *Οι δοσίλογοι της κατοχής – δίκες παρωδία* εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 1982
Καρύκας Δ. Παντελής, *Η δολοφονία (;) Παπάγου & το ξεπούλημα της Κύπρου*, στρατοί & τακτικές - τεύχος 22 Ιούλιος -Αύγουστος 2012
Κασομούλης Ν., *Γεώργιος Καραϊσκάκης (1782-1827) - Το λιοντάρι της Ρούμελης*
Κούκουνας Δημ., *Η Ελληνική Οικονομία κατά την Κατοχή και η αλήθεια για τα κατοχικά δάνεια*, εκδ. Ερωδιός 2012
Κωστής Γ., *Στην Κορυφή της Δόξας*, εκδ. Δρόμων, Αθήνα 2007
Κωστόπουλος Μήτσος, *Ένας Πόλεμος που δεν έληξε ακόμα*, εκδ. Καστανιώτη, 1998
Λεκάκης Γ., *Αρχαιοκαπηλίες των Γερμανών στην Ελλάδα επί Κατοχής*, εκδ. Κάδμος 2012
Μαγκριώτης Δημ., *Θυσίαι της Ελλάδος και Εγκλήματα Κατοχής*, 1949
Μανουσάκης Βασίλης, «*Η Ελληνική αστική οικονομία και οι δυνάμεις κατοχής (1941-1944)*»
Μαρμαρίδης Γ., «*Νίκος Σοφιαλάκης*» Ακρόπολις, Αθήνα, 14.8.1973
Μπάτσης Δημ., *Η Βαρειά Βιομηχανία στην Ελλάδα*, εκδ. 'Τα Νέα Βιβλία ΑΕ' 1947
Μπερεδήμας Αντ., *Νομικές και διπλωματικές διαστάσεις της διεκδίκησης του Κατοχικού Δανείου*, πρακτικά Βουλής, 2012

- Μπογιόπουλος Ν., - Μηλάκας Δ., *"Μια θρησκεία χωρίς απίστους: Ποδόσφαιρο"*
- Μοσχόπουλος Γ., *Γεώργιος Παπανδρέου, από το Κάιρο στα Δεκεμβριανά*
- Παλάσκα Ιζαμπέλλα, *Άγγελος ή Δαίμονας - Ο Αμφιλεγόμενος Πατέρας μου*, 2013 εκδ. Λιβάνη
- Παλαιοκρασσάς Ν., *Τιμαριθμική προσαρμογή των Γερμανικών υποχρεώσεων*, ΤτΕ, 1995
- Πισιμίσης Βασίλης, *ΒΟΥΡΛΑ – ΤΡΟΥΜΠΑ, μια περιήγηση στο χώρο του υποκόσμου και της πορνείας του Πειραιά (1840 – 1968)*, εκδόσεις Τσαμαντάκη.
- Πρακτικά της δίκης των δοσιλόγων, τόμος 3, 1946
- Πυρομάγλου Κομνηνός, *Ο Δούρειος Ίππος: Η εθνική και πολιτική κρίσις κατά την Κατοχή*, εκδ. Δωδώνη Αθήνα 1978
- Ραφαηλίδης Βασίλης, *Ιστορία (κωμικοτραγική) του ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ 1830-1974* εκδ. του 20^{ου} Αιώνα
- Σακελλαρίου Αθ., *Ή θέσις της Ελλάδος εις τον δεύτερον παγκόσμιον πόλεμο*, Ν. Υόρκη, 1944
- Σακελλαρίου Επαμεινώνδας, *Διαθέσαμε τη ζωή μας*, Θεσσαλονίκη, 1991.
- Σεφέρης Γ., *ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ*
- Σβώλου Αλεξάνδρα, *Για τη Μακεδονία και τη Θράκη*, εκδ. Μέτρον, 2005
- Σμπαρούνης Αθαν., *Μελέται και αναμνήσεις εκ του Β' Παγκοσμίου Πολέμου* (1950)
- Τασούδης Γ., Β'
- Τερζάκης Άγγελος, *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΟΠΟΙΪΑ 1940-1941*, Αθήναι 1964,
"Τι στοίχισε ο πόλεμος στην Ελλάδα" επίσημη στατιστική, εκδ. Σιώτη, Αθήναι, 1946
- Τράπεζα της Ελλάδος, *Τα πρώτα πενήντα χρόνια της Τραπεζής της Ελλάδος 1928-1978* Αθήνα 1978, εκδ. Τραπεζής της Ελλάδος,
- Τσερπές Μιχ., *ΤΟ ΑΓΙΟ ΧΑΪΔΑΡΙ*, εκδ. Διογένης, Νοέμβρης 2007
- Φλάϊσερ Χάγκεν, *Το Κατοχικό Δάνειο και η γερμανική οφειλή προς την Ελλάδα* (2010)
- Φλάϊσερ Χάγκεν, *Στέμμα και Σβάστικα*, εκδ. Παπαζήση, 1995
- Φλάϊσερ Χάγκεν, *Η Ελλάδα '36- '49 – Από τη δικτατορία στον εμφύλιο*, εκδ. Καστανιώτη, 2003
- Χατζημιχάλη Έρση – Αλεξία, *Περίπατος με την Αγγελική*, εκδ. Κάκτος, 1999
- Χαραλαμπίδης Μενέλαος, *Η Εμπειρία της Κατοχής και της Αντίστασης στην Αθήνα*, εκδ. Αλεξάνδρεια, 2012
- Χαριτόπουλος Διον., *Άρης ο αρχηγός των ατάκτων*, εκδ. Τόπος, 2013
- Χονδροματίδη Ιακ., *Οι Δωσίλογοι της κατοχής*, έκδοση του περιοδικού Ιστορικά Θέματα
- Χολέβας Ι.Κ., *Οι Πολεμικές Αποζημιώσεις*, εκδ. Πελασγός, 1995
- Χριστοδούλου Χρ., , *«Ο εκδότης Ιωάννης Βελίδης»*
- Χριστοδουλάκης Νικ., *Άγος απλήρωτον*, εκδ. Gutenberg, 2013
- Χρονοπούλου Χρ., *Η παιδαγωγός Ρόζα Ιμβριώτη- μια προσωπογραφία*
 Albrecht Ritschl, SPIEGEL
 Johann Wolfgang Von Goethe «Φάουστ»
 Mark Mazower, *Στην Ελλάδα του Χίτλερ - Η εμπειρία της Κατοχής*, εκδ. Αλεξάνδρεια
 Jerry Kloby, *Papadopoulos had been a captain in the Nazi Security Battalions* 2004,

Thomas Bodenheimer Robert Gould Rollback, *The leader, George Papadopoulos, worked with the Nazis in World War II, was trained in the United States, and had been on the CIA payroll for fifteen year*

**ii. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΒΟΥΛΕΥΤΗ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΚΕΝΤΡΩΝ
ΜΕΛΟΥΣ ΤΗΣ ΔΙΑΚΟΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ**

ΜΑΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΕΝΩΣΗ ΚΕΝΤΡΩΩΝ

Αθήνα, 27 Ιουλίου 2016

ΠΡΟΣ:

-τον Πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων
κ. Νικόλαο Βούτση

- τον Πρόεδρο της Διακομματικής
Κοινοβουλευτικής Επιτροπής για τη
διεκδίκηση των γερμανικών οφειλών
κ. Τριαντάφυλλο Μηταφίδη

ΘΕΜΑ: Σχέδιο έκθεσης εκτιμήσεων, συμπερασμάτων και προτάσεων της Διακομματικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής διεκδίκησης των γερμανικών οφειλών προς την Ελλάδα

A. Η Ένωση Κεντρώων αποτιμά θετικά το από 27 Ιουλίου 2016 ψηφισθέν σχέδιο έκθεσης της Επιτροπής για τις γερμανικές οφειλές και το υπερψήφισε επειδή γενικά συμφωνεί με τις εισηγήσεις του. Από την ανάγνωση και μόνο του κειμένου, είναι εμφανές ότι έχει καταβληθεί συστηματική προσπάθεια και έχει πραγματοποιηθεί εις βάθος εργασία για ένα πολύπλοκο ζήτημα με ιστορική, πολιτική και νομική διάσταση.

Θα υποστηρίξουμε τις τυχόν πρωτοβουλίες που η Κυβέρνηση θα κρίνει σκόπιμο να λάβει στο ζήτημα των γερμανικών οφειλών κατά την επόμενη περίοδο, εφόσον και υπό τον όρο ότι διακρίνονται από αποτελεσματικότητα, συστηματική προσέγγιση, μελέτη και ουσιαστική διαβούλευση με όλες τις πολιτικές δυνάμεις. Δεν χωρούν εν προκειμένω μικροπολιτικοί ελιγμοί ή αντιπολιτευτική στάση, παρά μόνο πνεύμα εποικοδομητικής διακομματικής συνεργασίας, από κοινού με τους συναρμόδιους ελληνικούς φορείς.

Ένα βασικό ζήτημα, το οποίο η υπό εξέταση έκθεση δεν αντιμετωπίζει, είναι η παρουσίαση και ο σχολιασμός των βέλτιστων πρακτικών άλλων κρατών που έχουν υποστεί παρόμοια δεινά. Δεν έχουμε την πολυτέλεια να θεωρούμε ότι είμαστε ο ομφαλός της γης χωρίς να λαμβάνουμε υπ' όψιν μας την πρακτική άλλων κρατών. Το θέμα στο σχέδιο έκθεσης θίγεται αποσπασματικά. Η αναφορά λ.χ. στην απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Ιταλίας (2014) στο σχέδιο είναι σημαντική, θα πρέπει, όμως, να υπάρξει μια συστηματικότερη και σφαιρική καταγραφή των θέσεων

διαφόρων χωρών. Αυτό θα μας επιτρέψει τη διαμόρφωση κατάλληλων συμμαχιών. Ζητούμε από τον Υπουργό Εξωτερικών να βοηθήσει προς την κατεύθυνση αυτή, με τη συμβολή των υπηρεσιών του ΥΠ.ΕΞ. για το σημαντικό αυτό ζήτημα. Εισηγούμαστε όπως το εν λόγω ζήτημα αποτελέσει αντικείμενο χωριστής έκθεσης της Διακομματικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής για την οποία ζητάμε να εξακολουθήσει να λειτουργεί.

Για εμάς, το παρόν σχέδιο έκθεσης, καθώς και η προσεχής σχετική συζήτηση, η προγραμματιζόμενη για την Ολομέλεια του Σεπτεμβρίου 2016 στην οποία προσβλέπουμε, δεν αποτελεί το τέλος αλλά τη συνέχιση μιας μακράς διαδικασίας για την επίτευξη του εθνικού στόχου που παραμένει η πληρωμή των γερμανικών οφειλών, ώστε να απονεμηθεί η ιστορική δικαιοσύνη.

Για την Ένωση Κεντρώων το ζήτημα των γερμανικών οφειλών δεν είναι μόνο νομικό, πολιτικό και οικονομικό, αλλά πρωτίστως ηθικό. Αποτελεί παρελκυστική τακτική εκ μέρους των γερμανικών κυβερνήσεων να συγχέουν τον ηθικό χαρακτήρα των γερμανικών οφειλών προς την Ελλάδα και την αναγνώρισή τους από τη Γερμανία, με την απεμπόληση του δικαιώματος της χώρας μας για αποζημίωση. Οποιοσδήποτε γερμανικές φραστικές συγγνώμες για τις φρικαλεότητες της γερμανικής κατοχής, απ' οσοδήποτε ψηλά και αν προέρχονται, όπως από τον ίδιο τον Πρόεδρο της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, δεν μπορούν να θεωρηθούν ότι κλείνουν το ζήτημα των οφειλών.

Θεωρούμε θετικό το γεγονός της κινητοποίησης της Δημόσιας Διοίκησης, με τη σύνταξη σημαντικών εγγράφων, όπως το πόρισμα του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους και η έκθεση του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, οι οποίες προσφέρουν πλούσιο υλικό και σταθερή βάση αναφοράς για τις εργασίες της παρούσας Διακομματικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής της Βουλής των Ελλήνων. Εκτιμάται, επίσης, θετικά η έως τώρα συμβολή των Υπουργείων Οικονομικών, Εξωτερικών, Εθνικής Άμυνας και Πολιτισμού, καθώς και της Τράπεζας της Ελλάδας.

Το ζήτημα επικοινωνιακής πολιτικής μπορεί να αποτελέσει επίσης αντικείμενο χωριστής έκθεσης της Διακομματικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής, η οποία, όπως προαναφέραμε, δέον να εξακολουθήσει να υπάρχει σε μόνιμη βάση. Για βέλτιστο αποτέλεσμα, πρέπει όλες οι δράσεις να μη γίνονται μεμονωμένα, αποσπασματικά και χωρίς συνέχεια, αλλά συντονισμένα και με σχεδιασμό. Στο ζήτημα του συντονισμού θα επανέλθουμε και παρακάτω όταν θα μιλήσουμε για την επανασύσταση του Ελληνικού Γραφείου Εγκληματιών Πολέμου.

Η ευαισθητοποίηση της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας στα δίκαια αιτήματα του μεταπολεμικού ελληνισμού είναι απαραίτητη. Πρόκειται, όμως, για διαδικασία που, κατά τη γνώμη μας, ευρίσκεται σε αρχικό στάδιο. Ο ρόλος της Βουλής των Ελλήνων είναι κεντρικός και θα πρέπει να συμπληρώνεται από τη Δημόσια Διοίκηση, τα πνευματικά και εκπαιδευτικά ιδρύματα, καθώς βεβαίως, και από τα Μ.Μ.Ε. Στην προσέγγισή μας περιλαμβάνεται και η ενθάρρυνση της πρωτοβουλίας της κοινωνίας των πολιτών.

Μεγαλύτερη πρόκληση αποτελεί η ευαισθητοποίηση της διεθνούς κοινής γνώμης, στη Γερμανία, κυρίως, αλλά και σε άλλες χώρες, καθώς και η ανακίνηση του ζητήματος σε διεθνή *fora*. Πιστεύουμε ότι είναι δυσχερής αλλά επιτεύξιμος στόχος η δημιουργία μιας κρίσιμης μάζας ανθρώπων στο εξωτερικό, που θα δημιουργήσει την απαραίτητη δυναμική για σταδιακή αλλαγή της έως τώρα άκαμπτης γερμανικής στάσης έναντι των ελληνικών αξιώσεων αποζημίωσης. Το έργο που θα πρέπει να επιτελεστεί από ελληνικής πλευράς προς αυτήν την κατεύθυνση είναι ακόμη μεγαλύτερο και μακροπρόθεσμο.

Πέραν των γνωστών οφειλών, κατοχικό δάνειο, πολεμικές επανορθώσεις και πολεμικές αποζημιώσεις, ιδιαίτερη σημασία, όπως θα αναλυθεί παρακάτω, θα πρέπει να δοθεί στην απόδοση, επιστροφή ή αποκατάσταση πολιτιστικών θησαυρών.

Β. Υπό το φως των ανωτέρω, παραθέτουμε ορισμένες απόψεις και συγκεκριμένες προτάσεις επί του σχεδίου έκθεσης:

Αξιολόγηση ιστορικών δεδομένων

Είναι αδιαμφισβήτητο ότι η Ελλάδα διατηρεί ακέραιο, έναντι της Γερμανίας, το δικαίωμα διεκδίκησης και πλήρους ικανοποίησης όλων των αξιώσεων, δημοσίων και ιδιωτικών, όλων των κατηγοριών χωρίς διάκριση, που πηγάζουν από τους δύο Παγκοσμίους Πολέμους του εικοστού αιώνα. Είναι αυτονόητο ότι στις δημόσιες αξιώσεις περιλαμβάνεται και το λεγόμενο κατοχικό δάνειο. Εξαίρεση αποτελούν οι αξιώσεις που ήδη ικανοποιήθηκαν από διμερή συμβατικά κείμενα όπως λ.χ. η Σύμβαση της Βόννης 1960, περί παροχών υπέρ Ελλήνων υπηκόων θιγόντων από εθνικοσοσιαλιστικά μέτρα δίωξης ή η Συμφωνία της Αθήνας 1974 για τον διακανονισμό αποζημιώσεων από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η μεταπολεμική αρχιτεκτονική της Ευρώπης επέβαλε ορισμένους, εν τοις πράγμασι, περιορισμούς στη διεκδίκηση των γερμανικών οφειλών από την Ελλάδα, με

συνέπεια το ζήτημα να διαιωνίζεται. Ήδη από τη Συνδιάσκεψη Επανορθώσεων (Παρίσι, 1945), το μικρό ποσοστό που καθορίστηκε για την Ελλάδα, προκάλεσε την απογοήτευση και τη διαμαρτυρία της χώρας μας προς τους Συμμάχους, για σοβαρή αδικία. Η δε Συμφωνία του Λονδίνου 1953, την οποία υπέγραψε η Ελλάδα, αναβάλλει τις κυβερνητικές απαιτήσεις κατά της Γερμανίας από τους δύο παγκοσμίους πολέμους «έως την οριστική διευθέτηση» του προβλήματος των επανορθώσεων, το οποίο ωστόσο ποτέ δεν διευθετήθηκε. Η αναβολή, βάσει της εν λόγω Συμφωνίας, αλλά και του συναφούς διεθνούς συμβατικού πλαισίου, αποτέλεσε την πάγια γερμανική τακτική στα ελληνικά αιτήματα, έως την επανένωση των δύο Γερμανιών το 1990.

Η Συνθήκη της Μόσχας 1990 για τον Οριστικό Διακανονισμό σε σχέση με τη Γερμανία (Συνθήκη 2+4, δηλαδή οι 2 Γερμανίες, Γαλλία, ΕΣΣΔ, Ηνωμένο Βασίλειο, ΗΠΑ) , στην οποία η Ελλάδα δεν συμμετείχε, επέτρεψε την ενοποίηση της Γερμανίας, δεν διευθέτησε όμως το θέμα των επανορθώσεων. Τα συμβαλλόμενα κράτη παραιτούνται των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεών τους (άρα και της αποζημίωσης), αυτό, όμως, δεν σημαίνει ότι μπορούν να δεσμεύσουν τρίτες χώρες, όπως η Ελλάδα που διατηρεί τα δικαιώματά της ανέπαφα. Η Συνθήκη πάντως γεννά νομικά ερμηνευτικά προβλήματα. Το 1995, όταν η Ελλάδα έθεσε επισήμως το θέμα με ρηματική διακοίνωση, η Γερμανία απάντησε με δήλωση τύπου, μη δεχόμενη επί της ουσίας τις ελληνικές θέσεις και μη προσερχόμενη σε διαπραγματεύσεις.

Συμφωνούμε ότι αποτελεί μια σημαντική πτυχή των διεκδικούμενων Γερμανικών οφειλών το κατοχικό δάνειο που συνήφθη στη Ρώμη το 1942, μεταξύ Γερμανίας και Ιταλίας. Αρχικά η μορφή του δανείου ήταν αναγκαστική, αλλά η τροποποίηση της αρχικής συμφωνίας το μετέτρεψε σε συμβατικό, αφού πλέον μετείχε και η Ελλάδα ως αντισυμβαλλόμενο μέρος. Τον Απρίλιο του 1943, η Γερμανία άρχισε να αποπληρώνει το κατοχικό δάνειο, καταβάλλοντας κάποιες δόσεις, οι οποίες, όμως, σταμάτησαν τον Σεπτέμβριο του 1944.

Επίσης, συμφωνούμε ότι μια ελάχιστα γνωστή, αν και καθόλου αμελητέα, πτυχή των γερμανικών οφειλών είναι οι αξιώσεις της Ελλάδας από την εφαρμογή του συστήματος clearing που ως μηχανισμός διακρατικών εμπορικών ανταλλαγών λειτουργούσε ως «λεόντειος συμφωνία» υπέρ της Γερμανίας και οδήγησε αποδεδειγμένα στην οικονομική αφαίμαξη της Ελλάδας κατά τη διάρκεια της Κατοχής.

Διαπραγμάτευση, δικαστική διεκδίκηση και επιχειρηματολογία

Η διμερής διαπραγμάτευση Ελλάδας - Γερμανίας εξακολουθεί να είναι το ζητούμενο και πρέπει να αποτελεί έναν από τους σταθερούς μακροπρόθεσμους

στόχους της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής έναντι της Γερμανίας. Δεδομένων των πολυεπίπεδων σχέσεων με τη Γερμανία, αναγνωρίζουμε ότι επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια της Κυβέρνησης να επιλέξει την κατάλληλη, για το εθνικό συμφέρον, στιγμή, προκειμένου να θέσει το ζήτημα.

Ωστόσο, δέον να αποφεύγονται παλινωδίες και κινήσεις για το «θεαθῆναι» και «εσωτερική κατανάλωση» που αφενός μεν μαρτυρούν έλλειψη πολιτικής βούλησης για διεκδίκηση των οφειλών, αφετέρου δε βλάπτουν την εθνική υπόθεση, γιατί απομειώνουν το κεφάλαιο σοβαρότητας που ως χώρα πρέπει να έχουμε τόσο απέναντι της Γερμανίας όσο και γενικότερα στη διεθνή σκηνή.

Για το έλλειμμα πολιτικής συνέπειας ενδεικτικά αναφέρουμε: η σημερινή κυβέρνηση προεκλογικά ανακοίνωνε την πρόθεσή της για άμεση διεκδίκηση των γερμανικών οφειλών και στελέχη της προτίθεντο να εγγράψουν τις γερμανικές οφειλές στον κρατικό προϋπολογισμό ως προσδοκώμενο έσοδο, στη συνέχεια ωστόσο μετά τις εκλογές, παρά τους φραστικούς λεονταρισμούς, επεκράτησε η αιδήμων εκκωφαντική σιωπή του γνωστού εδώ και δεκαετίες *mantra* «Το ζήτημα των γερμανικών πολεμικών επανορθώσεων εξακολουθεί να παραμένει για την ελληνική πλευρά ανοικτό». Εξίσου, δημαγωγική αμφισημία εξέπεμπε ο ΣΥ.ΡΙΖ.Α. και στο ζήτημα της ενδεχόμενης κατάργησης του άρθρου 923 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας.

Η δικαστική διεκδίκηση των γερμανικών αποζημιώσεων χρήζει ιδιαίτερης μελέτης. Υπάρχει πληθώρα ευνοϊκών για την Ελλάδα θέσεων και επιχειρημάτων, που είναι διάσπαρτα στη διεθνή νομολογία και μπορούν να αξιοποιηθούν. Θα πρέπει, εντούτοις, να συνεκτιμηθεί ότι υφίστανται θέματα χρονικής αρμοδιότητας του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, αλλά και σύνθεσης του Διαιτητικού Δικαστηρίου της Σύμβασης του Λονδίνου 1953, καθώς στα μέλη του περιλαμβάνονται η Γερμανία και Σύμμαχοι που έχουν παραιτηθεί των αξιώσεών τους (Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Η.Π.Α.), δυνάμει της προαναφερθείσας Συνθήκης 2+4. Προκύπτουν εξ άλλου ζητήματα μη δυνατότητας εκτέλεσης εθνικών δικαστικών αποφάσεων, λόγω ετεροδικίας της Γερμανίας, σύμφωνα με αποφάσεις του Ανώτατου Ειδικού Δικαστηρίου της Ελλάδας του 2002 και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 2012.

Απαιτείται προσεκτική εκτίμηση των νομικών δυνατοτήτων και περιορισμών, επιπρόσθετα προς το πόρισμα του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, πριν από οποιαδήποτε ελληνική κίνηση στο διεθνές δικαστικό πεδίο. Παρότι τα θεωρούμε απορριπτέα, είναι γεγονός ότι ενδεχόμενα επιχειρήματα της γερμανικής πλευράς όπως η ετεροδικία, ο θεσμός της διπλωματικής προστασίας, η ένσταση της παραγραφής,

της καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος, της αχρησίας (*non usus*) πρέπει να αντιμετωπιστούν από τη χώρα μας με τη δέουσα επιστημονική προσοχή και ενδελεχή προετοιμασία.

Ειδικά για το θέμα του υπολογισμού των γερμανικών οφειλών, δεδομένου των αποκλινουσών απόψεων π.χ. για το ύψος του οφειλόμενου ποσού του κατοχικού δανείου, χρειάζεται αρτιότατη επιστημονική προπαρασκευή, πέραν της έκθεσης του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους.

Δεν ευσταθούν τα γερμανικά επιχειρήματα ότι έχει παρέλθει πολύς χρόνος από το τέλος του πολέμου και ότι το επίπεδο των διμερών σχέσεων και η συμβολή της Γερμανίας καθώς και η συμμετοχή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) δεν επιτρέπουν την ανακίνηση του ζητήματος. Δεν αμφισβητείται ο ρόλος της Γερμανίας στον μεταπολεμικό σχεδιασμό της Ευρώπης, ούτε ο ρόλος της εντός της Ε.Ε. Η Ε.Ε. εξάλλου απομάκρυνε την προοπτική πολέμων ή συρράξεων στο εσωτερικό της, εδραιώνοντας μια άνευ προηγουμένου περίοδο ειρήνης, σταθερότητας και προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Είναι, ωστόσο, ύψιστο ζήτημα δικαίου και ηθικής τάξης η διευθέτηση του σκοτεινού πολεμικού παρελθόντος μεταξύ εταίρων και συμμάχων. Η αυτοτέλεια των ελληνικών αξιώσεων για αποζημιώσεις είναι προφανής. Στο ίδιο πλαίσιο, θεωρούμε ότι το ελληνικό δημόσιο χρέος δεν επιτρέπεται να συγχέεται με το ζήτημα των πολεμικών επανορθώσεων.

Αδιαμφισβήτητο είναι και οφείλουμε να το αναφέρουμε σ' αυτό το σημείο, ότι η μεταπολεμική οικονομική ανόρθωση και ανάπτυξη της Γερμανίας στηρίχθηκε στη Συμφωνία του Λονδίνου του 1953 για ελάφρυνση και διαγραφή του χρέους της Γερμανίας την οποία συνυπέγραψε και η καθημαγμένη από τη γερμανική κατοχή Ελλάδα.

Εξίσου αδιαμφισβήτητο είναι ότι οι κοινοτικοί πόροι και η κατανομή τους δεν θεωρούνται εισφορές μιας χώρας μέλους προς μια άλλη, αλλά ενιαία κοινοτικά κονδύλια. Επομένως, είναι απορριπτέοι οι όποιοι γερμανικοί ισχυρισμοί περί βοήθειας προς την Ελλάδα, μέσω των μηχανισμών μεταφοράς πόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Επικοινωνιακή πολιτική

Διατηρούμε την εύλογη εντύπωση ότι η γερμανική κοινή γνώμη αγνοεί σε μεγάλο βαθμό το μέγεθος των καταστροφών που προκλήθηκαν από τη ναζιστική κατοχή στην Ελλάδα και τον δυσανάλογα μεγάλο αριθμό των θυμάτων.

Υποστηρίζουμε όλες τις προσπάθειες για την αντιστροφή αυτής της κατάστασης. Είναι ένα ζήτημα, το οποίο θα πρέπει να απασχολήσει πλέον με συστηματικό τρόπο το Ελληνικό Κοινοβούλιο και την Ελληνική Πολιτεία. Στη δραστηριοποίηση μπορεί να συμμετέχει η Ακαδημία Αθηνών, τα ελληνικά εκπαιδευτικά ιδρύματα και ερευνητικά κέντρα. Επαφές με ανάλογα ιδρύματα του εξωτερικού θα προσδώσουν αυξημένη δυναμική και κύρος στις επιδιώξεις μας.

Η τοπική αυτοδιοίκηση, καθώς και οι ελληνικές και ξένες οργανώσεις, όπως όσες κλήθηκαν ενώπιον της Επιτροπής, αλλά και άλλες, μπορούν να συμβάλουν καθοριστικά στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση επί του θέματος της ελληνικής, αλλά και της γερμανικής και της ευρωπαϊκής/διεθνούς κοινής γνώμης. Ενδεικτικά αναφέρουμε οργανώσεις όπως το Δίκτυο Μαρτυρικών Πόλεων και Χωριών, το Εθνικό Συμβούλιο της Διεκδίκησης των Οφειλών της Γερμανίας προς την Ελλάδα, την Πανελλήνια Ένωση Δικηγόρων για τις Γερμανικές Αποζημιώσεις, την Πανελλήνια Ένωση Αγωνιστών Εθνικής Αντίστασης, ενώ ιδιαίτερη βαρύτητα πρέπει να δοθεί σε οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών στο εξωτερικό, που δραστηριοποιούνται σχετικά όπως η AK-Distomo.

Τα μέσα που υπάρχουν στη διάθεσή μας είναι όλο το οπλοστάσιο της λεγόμενης πολιτιστικής και εκπαιδευτικής διπλωματίας: διοργάνωση συνεδρίων, ημερίδων, εκθέσεων, έκδοση βιβλίων, παραγωγή ταινιών, ντοκιμαντέρ, τηλεοπτικών εκπομπών, ίδρυση μουσείων, χορήγηση υποτροφιών για έρευνα κ.ά. Το Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων θα μπορούσε στοχευμένα να δραστηριοποιηθεί σε αυτήν την κατεύθυνση. Ως προς το θέμα της χρηματοδότησης, δεδομένων των περιορισμένων διαθέσιμων κρατικών πόρων, πρέπει να ενθαρρυνθούν οι συνέργειες δημοσίου και ιδιωτικού τομέα και οι χορηγίες.

Ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δοθεί στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των διεθνών Μ.Μ.Ε. επί του θέματος, καθώς και στο πώς μπορούν τα σύγχρονα μέσα κοινωνικής δικτύωσης να δραστηριοποιηθούν στην εκστρατεία διαφώτισης. Επειδή ισχύει ότι «στη διπλωματία δεν αρκεί να έχεις δίκαιο, αλλά πρέπει το δίκαιό σου να το καταστήσεις συμπαθές», το πώς η Ελλάδα θα μπορέσει να προβάλει επικοινωνιακά το δίκαιό της όσον αφορά στις γερμανικές οφειλές ανάγεται σε κεφαλαιώδες ζήτημα.

Στην εκστρατεία ενημέρωσης της κοινής γνώμης στο εσωτερικό και το εξωτερικό, πρέπει να εξηγηθεί γιατί οι ελληνικές αξιώσεις στρέφονται κατά της Γερμανίας, από τη στιγμή που η κατοχή είναι τριπλή. Ο δε λόγος είναι απλός: για τις άλλες κατοχικές δυνάμεις, Ιταλία και Βουλγαρία, υφίσταται νομικό πλαίσιο επανορθώσεων, το οποίο και εφαρμόστηκε βάσει των Συνθηκών των Παρισίων μεταξύ

των Συμμάχων και των δύο αυτών χωρών το 1947. Η Γερμανία είναι η μόνη που «αυτοεξαιρείται», εκμεταλλευόμενη τις μεταπολεμικές εξελίξεις ως προς το ζήτημα των επανορθώσεων και δεν πληρώνει τα οφειλόμενα.

Λοιπά σημαντικά ζητήματα

Το ζήτημα της προστασίας και επιστροφής των πολιτιστικών θησαυρών, αν και παρουσιάζει δυσχέρειες, είναι σημαντικό να προωθηθεί ιδιαίτερως και οι πτυχές του να γίνουν γνωστές στο ευρύ κοινό. Η παρούσα συγκυρία νομίζουμε ότι προσδίδει δυναμική στο ζήτημα. Πολλώ δε μάλλον που η ίδια η Γερμανία αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στην επιστροφή των μνημείων και των πολιτιστικών θησαυρών. Η χώρα μας θα πρέπει να επιδείξει ευαισθησία, δίνοντας ιδιαίτερη δημοσιότητα στον τομέα αυτό, που πέραν ενός μικρού κύκλου ειδικών, παραμένει εξίσου άγνωστος τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό.

Ως ιδιαίτερως σημαντική κρίνουμε την ενεργοποίηση της κοινοβουλευτικής διπλωματίας, μέσω των διμερών ομάδων φιλίας μεταξύ της Ελληνικής Βουλής και άλλων κοινοβουλίων, επίσκεψης ενημέρωσης του γερμανικού Bundestag αλλά και με ανταλλαγή επισκέψεων με άλλα κοινοβούλια.

Πιστεύουμε ότι τα ελληνικά πολιτικά κόμματα μπορούν να διερευνούν ή να θέτουν το ζήτημα στα ευρωπαϊκά κόμματα στα οποία ανήκουν, έτσι ώστε να ανατροφοδοτείται η διεθνής δημόσια συζήτηση.

Θεωρούμε σημαντική τη συνεργασία για το θέμα με τον Ελληνισμό της Διασποράς, ενδεικτικά με την Πα.Δ.Ε.Ε. (Παγκόσμια Διακοινοβουλευτική Ένωση Ελληνισμού) και το Σ.Α.Ε. (Συμβούλιο Αποδήμου Ελληνισμού), με τους οποίους η Βουλή των Ελλήνων ήδη συνεργάζεται σε ευρύ φάσμα θεμάτων.

Δεδομένου ότι μεταξύ των θυμάτων του ναζισμού συγκαταλέγονται και οι Έλληνες Εβραίοι, θα πρέπει να ενθαρρύνεται η συνεργασία με εβραϊκές ενώσεις των Η.Π.Α. και της Ευρώπης προς επίτευξη παράλληλων στόχων. Η μεθοδολογία των διεκδικήσεων τους μπορεί να μας διδάξει.

Συμφωνούμε με τη λογική του σχεδίου Έκθεσης για τη σύσταση ενός συντονιστικού οργάνου για θέματα διεκδίκησης γερμανικών οφειλών. Όπως προεκθέσαμε, προκρίνουμε η Διακομματική Κοινοβουλευτική Επιτροπή να συνεχίσει να λειτουργεί. Τις εργασίες της Επιτροπής μπορεί να επικουρεί η προτεινόμενη από την Έκθεση Επιτροπή Προώθησης της Διεκδίκησης ή ακόμη καλύτερα το Ελληνικό Γραφείο Εγκληματιών Πολέμου. Το εν λόγω Γραφείο, εάν ανασυσταθεί σε διυπουργική

βάση, θα μπορούσε να ενημερώνεται και να συντονίζει τη δράση διαφόρων κρατικών και μη φορέων, σε θέματα πέραν των νομικών πτυχών. Ανεξάρτητα από τα σχήματα που θα επιλεγούν, θέλουμε να τονίσουμε ότι θα ήταν σκόπιμο να μην συστήνονται αλληλεπικαλυπτόμενα σχήματα, αλλά ένα, ευέλικτο και αποτελεσματικό.

Ως προς την ανάδειξη του ζητήματος στα ευρωπαϊκά και διεθνή *fora* συμφωνούμε με την αποστολή υπομνήματος της Κυβέρνησης στην Επιτροπή Αναφορών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου εν όψει της σχετικής σε αυτό συζήτησης. Θα πρέπει επίσης να διερευνηθούν από το Υπουργείο Εξωτερικών τυχόν άλλες δυνατότητες έγερσης του θέματος ενώπιον των Ευρωπαϊκών οργάνων και διερεύνηση του θέματος ετεροδικίας στην 6^η Επιτροπή ή στην Διεθνή Νομική Επιτροπή (ILC) των Ηνωμένων Εθνών, καθώς και οι δυνατότητες ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης για θέματα προστασίας πολιτιστικών θησαυρών στο πλαίσιο της UNESCO. Το θέμα μπορούμε να το εγείρουμε στην Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης, όπου συμμετέχουν και κράτη που δεν ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Συμφωνούμε, τέλος, με την πρόταση της Έκθεσης για την κατάργηση του τέλους δικαστικού ενσήμου επί αναγνωριστικών αγωγών, σχετικά με αξιώσεις από διεθνείς αδικοπραξίες που αφορούν την κατοχή, εφόσον ασκούνται από θύματα, συγγενείς τους ή ενώσεις αυτών.

Οφείλουμε να γνωρίζουμε ότι ο αγώνας θα είναι μακρύς και δύσκολος. Ωστόσο, αν κινηθούμε με πίστη στο δίκαιο, σωφροσύνη και σύνεση, πιστεύουμε ότι θα μπορέσουμε να επιλύσουμε το ζήτημα επ' ωφελεία της φιλίας των δύο λαών και της οικοδόμησης ενός κοινού ευρωπαϊκού μέλλοντος.

**iii. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΠΟ 31.1.2014 ΠΟΡΙΣΜΑΤΟΣ
ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΝΟΜΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ
ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩΝ ΟΦΕΙΛΩΝ**

I. ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΑΞΙΩΣΕΙΣ

1.-Οι ελληνικές αξιώσεις από τους Α΄ και Β΄ Παγκοσμίους Πολέμους αφορούν πολεμικές επανορθώσεις και αποζημιώσεις ιδιωτών που προέρχονται από τις τεράστιες καταστροφές που προκλήθηκαν από τη Γερμανία, κατά παράβαση των κανόνων του δημοσίου διεθνούς δικαίου, ιδίως της Τέταρτης Σύμβασης της Χάγης του 1907 και του Παραρτήματος αυτής με τίτλο «Κανονισμός των Νόμων και Εθίμων του κατά ξηράν πολέμου (Κεφ.ΙΙΙ. Τμ.ΙΙ) και των αρχών της καλής πίστης κλπ που διέπουν τις διεθνείς σχέσεις .

Οι κρατικές αξιώσεις, των οποίων φορέας είναι το Ελληνικό Δημόσιο, περιλαμβάνουν τις αξιώσεις για 1) τις επανορθώσεις, που προέρχονται από τον Α΄ και Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και 2) το επονομαζόμενο «Κατοχικό Δάνειο».

Ειδικότερα οι αξιώσεις των επανορθώσεων, αφορούν σε ζημιές από υλικές βλάβες, κυρίως σε ζημιές στις υποδομές, σε πολιτιστικά αγαθά, στις προερχόμενες από τη μετατροπή νομισμάτων σε χρυσό και ασήμι, στην αρπαγή του νομισματικού χρυσού κλπ.

Οι ιδιωτικές αξιώσεις αφορούν τις ζημιές που υπέστησαν τα μεμονωμένα άτομα από τις πράξεις των εχθρικών δυνάμεων στα έννομα αγαθά τους (ζωή, σωματική ακεραιότητα, περιουσία κ.λπ.).

2.-Ως Κατοχικό Δάνειο νοούνται οι αναγκαστικές πιστώσεις που επιβλήθηκαν από τις Αρχές Κατοχής στην Ελλάδα και που υπερέβαιναν τα «νόμιμα έξοδα» των κατοχικών δυνάμεων, τα οποία και μόνο υποχρεούταν να καλύψει η κατεχόμενη Ελλάδα, δυνάμει της από 18.10.1907 Τέταρτης (IV) Σύμβασης της Χάγης «περί των Νόμων και Εθίμων του κατά ξηράν πολέμου» και του Παραρτήματος σ'αυτήν με τίτλο «Κανονισμοί των Νόμων και Εθίμων του κατά ξηράν πολέμου». Οι ανωτέρω καταβολές προς τη Γερμανία, μέσω αναγκαστικών δανείων, ήταν τελείως δυσανάλογες με την οικονομική δυνατότητα της Ελλάδας και εκ τούτου η επιβολή τους προσκρούει ευθέως στους ανωτέρω κανόνες του δημοσίου διεθνούς δικαίου.

Όσον αφορά στην επιβολή του Κατοχικού Δανείου στην Ελλάδα, δεν αμφισβητείται: η ερήμην της Ελλάδος συνομολόγησή του ανάμεσα στην Κυβέρνηση του Ράιχ και τη Βασιλική Ιταλική Κυβέρνηση με τις «Συμφωνίες της Ρώμης», της 14.3.1942, η ρύθμισή του και η ανάληψή του από λογαριασμούς, τηρούμενους στην Τράπεζα της Ελλάδος.

Αναντίρρητα η παραπάνω μορφή του προκύπτει από τις Ρηματικές Διακοινώσεις του Πληρεξουσίου του Γ' Ράιχ στην Ελλάδα, με τις οποίες ανακοινώθηκε το δάνειο στην ελληνική πλευρά, ενώ επιβεβαιώνεται και από άλλες έγγραφες μαρτυρίες. Ωστόσο στα τεθέντα υπόψη της Ομάδας Εργασίας του Ν.Σ.Κ. στοιχεία δεν περιλαμβάνεται το σώμα των ανωτέρω συμφωνιών.

Ανεξαρτήτως του νομικού χαρακτηρισμού του ιδιότυπου αυτού «δανείου», πρέπει να γίνει δεκτό ότι μόνο το γεγονός της αναγκαστικής επιβολής του και της καθ' υπέρβαση των νομίμων κατοχικών εξόδων χρηματοδότησης των κατοχικών δυνάμεων στοιχειοθετεί οπωσδήποτε τη διεθνή ευθύνη της Γερμανίας και ότι από αυτό προήλθε παράβαση των υποχρεώσεών της, με βάση την από 18.10.1907 Τέταρτη (IV) Σύμβαση της Χάγης «περί των Νόμων και Εθίμων του κατά ξηράν πολέμου» και του προαναφερόμενου Παραρτήματος αυτής.

3. Ζητήματα σχετικά με τις γερμανικές οφειλές από τους ως άνω δύο πολέμους αποτέλεσαν αντικείμενο πολυμερών ή διμερών, με την Ελλάδα, συμφωνιών. Σημαντικότερες είναι ως προς τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, η από 28.6.1919 Συνθήκη των Βερσαλλιών (ν.2084/1920) και ως προς τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η Συμφωνία του Πότσνταμ του 1945, η Συμφωνία των Παρισίων του 1946 (ν.3478/1956), η Σύμβαση της Βόννης 1952- Παρισίων 1954 και η από 27.2.1953 Συμφωνία του Λονδίνου (ν.3480/1956).

4. Μετά το πέρας του Β' ΠΠ η Ελλάδα συμμετείχε στη Συνδιάσκεψη των Παρισίων 1945-1946, κατά την οποία συνήφθη η Συμφωνία των Παρισίων του 1946, που αφορά στις «ληφθησόμενες παρά της Γερμανίας Επανορθώσεις, την ίδρυση Διασυμμαχικού Γραφείου Επανορθώσεων και την απόδοσιν του νομισματικού χρυσού». Με τη Συμφωνία αυτή καθορίστηκαν τα μερίδια των επανορθώσεων που δικαιούνται οι υπογράφουσες Κυβερνήσεις από το σύνολο των αγαθών που με βάση τη Συμφωνία του Πότσνταμ του 1945 είναι διαθέσιμα από τη Γερμανία. Με βάση τη Συμφωνία αυτή η Ελλάδα δικαιούται μερίδιο 2,70% από τη γενική κατηγορία περί γερμανικών επανορθώσεων και μερίδιο 4,35% από την ειδικότερη κατηγορία βιομηχανικού εξοπλισμού κλπ. Επίσης με την ίδια Συμφωνία προβλέπεται ότι το δικαίωμα κάθε Κυβέρνησης ως προς τον καθορισμό των τρόπων, της διάρκειας ή του συνολικού ποσού των οφειλομένων από τη Γερμανία επανορθώσεων είναι ενεργό μέχρι την οριστική ρύθμιση των γερμανικών επανορθώσεων, «εν καιρώ τω δέοντι». Ακόμη στο Παράρτημα που ακολουθεί τη Συμφωνία αυτή περιλαμβάνεται απόφαση σχετική με τη δυνατότητα προσφυγής στο Διεθνές Δικαστήριο, στην οποία η Ελλάδα έχει προσχωρήσει, για την επίλυση κάθε διαφοράς δικαίου ή αρμοδιότητας, σε σχέση με την

εφαρμογή της εν λόγω Συμφωνίας, η οποία (διαφορά) δεν θα είχε υποβληθεί κατόπιν συμφωνίας των διαφωνούντων Μερών σε φιλικό ή διαιτητικό διακανονισμό. Κατά τη διάρκεια της ανωτέρω Συνδιάσκεψης η Ελλάδα διατύπωσε και επιφύλαξη ειδικά για την πληρωμή του λεγόμενου κατοχικού δανείου.

5. Στη συνέχεια, με τη Συμφωνία του Λονδίνου του 1953, στην οποία συμμετείχαν η Ελλάδα και η Γερμανία, συμφωνήθηκε η αναβολή της εξέτασης των απαιτήσεων έναντι της Γερμανίας από τους δύο παγκοσμίους πολέμους μέχρι τον οριστικό διακανονισμό του ζητήματος των επανορθώσεων. Επίσης με την εν λόγω Συμφωνία προβλέπεται η σύσταση Διαιτητικού Δικαστηρίου, για το οποίο γίνεται ειδική αναφορά κατωτέρω.

6. Η ελληνική πλευρά, ουδέποτε παραιτήθηκε των οποιωνδήποτε αξιώσεών της. Αντιθέτως, και μετά την ανωτέρω Συμφωνία του Λονδίνου προέβαλε και επικαιροποιούσε τις απαιτήσεις της με τη διατύπωση ρητών επιφυλάξεων σε διεθνείς διασκέψεις, ή στα κείμενα συνθηκών, ή με ρηματικές διακοινώσεις. Παρά ταύτα η Γερμανία αρνείτο οποιαδήποτε συζήτηση για τα ζητήματα των εν γένει οφειλών της, επικαλούμενη την αναβλητική ρήτρα της Συμφωνίας του Λονδίνου του 1953.

7. Με την από 12.9.1990 Συνθήκη της Μόσχας για τον Οριστικό Διακανονισμό, σε σχέση με την Γερμανία, (γνωστή ως Συνθήκη «2+4»), μεταξύ της ενωμένης Γερμανίας, αφενός, και των τεσσάρων Μεγάλων Δυνάμεων αφετέρου (Γαλλίας, Σοβιετικής Ένωσης, Ηνωμένου Βασιλείου και Η.Π.Α.), δηλώθηκε η βούληση των συμβαλλομένων μερών για την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων στα πλαίσια του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών για την παγίωση της διεθνούς ειρήνης. Η Συνθήκη «2+4» θέτει τέλος στα ζητήματα εδαφικό και κυριαρχίας που προέκυψαν με τη λήξη του Β'ΠΠ, αναφορικά με την ηττηθείσα Γερμανία.

Γίνεται δεκτό, σύμφωνα με τους κανόνες του δημοσίου διεθνούς δικαίου, ότι οι τέσσερις Μεγάλες Δυνάμεις που συμμετείχαν σ' αυτή δεν μπορούν να δεσμεύσουν τα Κράτη που δεν συμβλήθηκαν στην εν λόγω Συνθήκη, καθόσον αυτή δεσμεύει αποκλειστικά τα συμβαλλόμενα μέρη, τα οποία άλλωστε δεν συμπεριέλαβαν στη Συνθήκη αυτή όρο που να δεσμεύει την Ελλάδα και τον οποίο η τελευταία να έχει αποδεχθεί ρητώς και εγγράφως.

Συνεπώς και μετά τη Συνθήκη «2+4» το άρθρο 5 της Συμφωνίας του Λονδίνου του 1953 που δεσμεύει όλα τα εμπόλεμα κράτη και τη Γερμανία είναι ισχυρό και οι απαιτήσεις της Ελλάδας που προέρχονται από τους δύο παγκόσμιους πολέμους είναι επίσης ισχυρές και παραμένουν σε εκκρεμότητα μέχρι την οριστική διευθέτηση του προβλήματος των

επανορθώσεων μεταξύ Ελλάδας και Γερμανίας. Προς υποστήριξη του ενεργού χαρακτήρα των αξιώσεων της και της μη αποδυνάμωσης αυτού, η Ελλάδα προχώρησε στην από 14.11.1995 ρηματική διακοίνωση του Πρέσβη της στη Βόννη Ι.Μπουρλογιάννη-Τσαγγαρίδη.

8 .Εξάλλου, κατά τον γενικώς ισχύοντα στο διεθνές δίκαιο κανόνα περί μη παραγραφής των αξιώσεων που στηρίζονται στη διεθνή αστική ευθύνη του κατέχοντος Κράτους, επ' ουδενί μπορεί να υποστηριχθεί βάσιμα ότι τίθεται ζήτημα παραγραφής ή αποδυνάμωσης των ελληνικών αξιώσεων κατά της Γερμανίας. Πολύ δε περισσότερο στην περίπτωση της Ελλάδας, για την οποία σε καμία συμφωνία δεν συμπεριλήφθηκε όρος για παραίτησή της από τις αξιώσεις της από τους δύο παγκόσμιους πολέμους.

9. Η Γερμανία έχει προβεί μέχρι σήμερα σε εξόφληση ενός ελαχίστου μέρους των οφειλών της: Α) από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο από επανορθώσεις και από αποζημιώσεις προς ιδιώτες, σε εκτέλεση δικαστικής απόφασης του Μικτού Ελληνογερμανικού Διαιτητικού Δικαστηρίου της Συμφωνίας του Λονδίνου του 1953, και της κατόπιν αυτής συναφθείσας από 13.6.1974 Συμφωνίας της Αθήνας, ανάμεσα σε Ελλάδα και Γερμανία (κυρωτικός νόμος 496/1976). Β) από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο έχουν μερικώς ικανοποιηθεί μόνον οι αξιώσεις των Ελλήνων υπηκόων, θιγόντων από εθνικοσοσιαλιστικά μέτρα δίωξης, κατ' εφαρμογή της από 18.3.1960 Σύμβασης της Βόννης μεταξύ του Βασιλείου της Ελλάδος και της Γερμανικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας (κυρωτικό ν.δ. 4178/1961) και οι αξιώσεις της Ελληνικής Κυβέρνησης ή Ελλήνων υπηκόων για αφαιρεθέντα καπνά, κατ' εφαρμογή της από 8.12.1961 Συμφωνίας μεταξύ της Ελλάδας και της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, (κυρωτικός α.ν.56/1967).

II. ΕΠΙΔΙΩΞΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΑΞΙΩΣΕΩΝ ΕΝΩΠΙΩΝ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ.

1.-Προσφυγή στα εθνικά δικαστήρια . Ετεροδικία

Η εναγωγή του γερμανικού Δημοσίου ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων- ελληνικών ή γερμανικών μπορεί να προσκρούσει, στο παρόν στάδιο εξέλιξης του διεθνούς εθιμικού δικαίου, στην αρχή της ετεροδικίας (rule of state immunity), σύμφωνα με την οποία τα ξένα κράτη δεν υπάγονται στη δικαιοδοσία των εθνικών δικαστηρίων άλλων κρατών. Η

ετεροδικία αποτελεί μέχρι σήμερα έναν γενικό κανόνα του διεθνούς εθιμικού δικαίου και έχει δύο πτυχές: αφενός εξαιρεί το ξένο κράτος από τη δικαιοδοσία των εθνικών δικαστηρίων, αφετέρου δεν επιτρέπει την εκτέλεση δικαστικών αποφάσεων που λαμβάνονται κατά παράβαση της αρχής αυτής. Η ανωτέρω αρχή έχει επικυρωθεί νομολογιακά (αποφάσεις ΑνωτΕιδΔικ (Ελλάδας) 6/2002, Γερμανικού Ακυρωτικού BGH 245/98 της 26.6.2003, ΕΔΔΑ από 12-12-2002, Καλογεροπούλου κατά Ελλάδας και Γερμανίας, Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης από 13-2-2012 στην υπόθεση Γερμανία κατά Ιταλίας).

2.-Προσφυγή σε διεθνή δικαιοδοτικά όργανα

Τα δικαιοδοτικά όργανα, στα οποία θα μπορούσε να προσφύγει η Ελλάδα είναι το Διαιτητικό Δικαστήριο του άρθρου 28 της Συμφωνίας του Λονδίνου του 1953 και το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης.

Η προσφυγή στο Διαιτητικό Δικαστήριο, του άρθρου 28 της Συμφωνίας του Λονδίνου του 1953, προϋποθέτει, ως αναγκαία προδικασία, την προηγούμενη αποτυχία των διαπραγματεύσεων, δηλαδή μόνο εφόσον τα ενδιαφερόμενα μέρη αποτύχουν στο στάδιο αυτό μπορούν να ζητήσουν να επιληφθεί το Δικαστήριο. Στο ανωτέρω άρθρο το προβλεπόμενο δικαστήριο ορίζεται ως μόνο αρμόδιο για κάθε διαφορά που αφορά στην ερμηνεία και εφαρμογή της Συμφωνίας ή των Παραρτημάτων αυτής, εφόσον για ένα τέτοιο ζήτημα, δεν επιτρέπεται η προσφυγή σε άλλες δικαστικές αρχές, είτε πρόκειται για διεθνή δικαιοδοτικά όργανα, είτε πρόκειται για εθνικά δικαιοδοτικά όργανα.

Η προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης προϋποθέτει ότι στοιχειοθετείται παραβίαση διεθνούς υποχρέωσης σε βάρος της άλλης πλευράς μετά την 1^η.5.2008. Και τούτο διότι η Γερμανία αποδέχεται χρονικά την δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, μόνο για εκείνες τις διαφορές, οι οποίες συνδέονται με καταστάσεις και γεγονότα που έχουν λάβει χώρα μετά την 1^η.5.2008. Συνεπώς τυχόν εναγωγή της Γερμανίας στο δικαστήριο αυτό προϋποθέτει την ύπαρξη πραγματικής βάσης μετά την 1^η.05.2008, ικανής να στηρίξει μία προσφυγή ενώπιον του. Δηλαδή εάν, μετά την ως άνω ημερομηνία, έχουν λάβει χώρα γεγονότα ή καταστάσεις, τα οποία να αποτελούν την «αληθή» αιτία γένεσης μιας «διαφοράς» ανάμεσα στις δύο πλευρές. Ενδεχόμενη άρνηση της γερμανικής πλευράς να διαπραγματευθεί τη ρύθμιση των ελληνικών απαιτήσεων, μετά από νεώτερη επίσημη (διπλωματική) ανακίνηση του ζητήματος από την ελληνική πλευρά, θα μπορούσε να

συγκροτήσει την πραγματική βάση μιας διαφοράς, μεταγενέστερης της ως άνω κρίσιμης, εν προκειμένω, ημερομηνίας (1.5.2008). Εξάλλου, με δεδομένο ότι, όπως ήδη εκτέθηκε, η ερμηνεία και η εφαρμογή της Συμφωνίας του Λονδίνου του 1953 εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα του Διαιτητικού Δικαστηρίου του άρθρου 28 αυτής, η νομική βάση της προβολής των ελληνικών αξιώσεων, ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, μπορεί να είναι η παραβίαση από τη γερμανική πλευρά υποχρεώσεων της από το δημόσιο διεθνές δίκαιο.

3.-Ιδιωτικές αξιώσεις

Δύο είναι τα ζητήματα που εγείρονται, σε σχέση με την επιδίωξη των ιδιωτικών αξιώσεων: πρώτον το ζήτημα της ενεργητικής νομιμοποίησης, και συγκεκριμένα εάν νομιμοποιείται το κράτος, ή το άμεσα θιγόμενο πρόσωπο για την προβολή τούτων ενώπιον δικαιοδοτικών αρχών και δεύτερον το ζήτημα της ετεροδικίας. Το Πολυμελές Πρωτοδικείο Λιβαδειάς, με την υπ' αριθ.137/1997 αμετάκλητη απόφασή του, στην «υπόθεση Διστόμου», υπερέβη το ζήτημα της ετεροδικίας δεχόμενο ότι τα μεμονωμένα άτομα νομιμοποιούνται ενεργητικώς, ως αυτοτελή υποκείμενα, στην έγερση των επίμαχων αξιώσεων κατά του γερμανικού δημοσίου.

Ωστόσο, σύμφωνα με την κρατούσα αντίληψη του δημοσίου διεθνούς δικαίου, το Κράτος είναι ο αποκλειστικός φορέας των αξιώσεων αποζημίωσης, που συντρέχουν στο πρόσωπο των μεμονωμένων προσώπων-πολιτών για ζημιές, που έχουν υποστεί από αδικοπραξίες, αντίθετες στο δημόσιο διεθνές δίκαιο. Ακολουθώντας την αντίληψη αυτή, τόσο το γερμανικό Ακυρωτικό (Bundesgerichtshof, IIIZR 245/98 απόφαση της 26.6.2003), όσο και το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας (Bundesverfassungsgericht-2BvR 1476/03, απόφαση της 15.2.2006), επιλαμβανόμενα αγωγής Διστομιτών στην «υπόθεση Σφουντούρης», δέχτηκαν ότι οι ενάγοντες δεν νομιμοποιούνταν ενεργητικά για την προβολή των σχετικών αξιώσεων. Ακόμη, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου με την από 31.5.2011 απόφασή του επικύρωσε τις αποφάσεις των δύο ανώτατων γερμανικών δικαστηρίων, δεχόμενο ότι οι προσφεύγοντες δεν θεμελιώναν ίδια αυτοτελή αξίωση αποζημίωσης.

Κατ' ακολουθία των ανωτέρω, η Ελληνική Δημοκρατία με την ιδιότητα του εκπροσώπου των υπηκόων της διατηρεί το δικαίωμα να διεκδικήσει την πλήρη ικανοποίηση των αξιώσεων των υπηκόων της. Η διεκδίκηση των εν λόγω ιδιωτικών αξιώσεων δύναται να αποτελέσει

μέρος μιας συνολικής διεκδίκησης από την ελληνική πλευρά των προαναφερομένων κρατικών και ιδιωτικών απαιτήσεων της ενώπιον των προαναφερομένων δικαιοδοτικών οργάνων.

Ο Πρόεδρος του Ν.Σ.Κ.

Μιχαήλ Α. Απέσσος

**iv. ΕΓΓΡΑΦΑ ΑΠΟ ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΑ ΚΛΑΠΕΝΤΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΑΓΑΘΑ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ**

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ**

**ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ &
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΘΝΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΜΝΗΜΕΙΩΝ,
ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ**

Ταχ. Δ/ση : Αγίων Ασωμάτων 33 και
Ψαρομηλίκου 21, Αθήνα
Ταχ. Κώδικας : 105 53
Πληροφορίες : Ελένη Πιπέλια
Τηλέφωνα : 210 3238877
FAX : 210 3238874
e-mail : ddeamtpa@culture.gr

ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟ

ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΔΕΑΜΤΠΠΑ/ΤΤΠΠΑ/ΕΠ 176/ΕΠ

Ημ. : 11.8.2016

ΠΡΟΣ :

**ΔΙΑΚΟΜΜΑΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ
ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΩΝ
ΓΕΡΜΑΝΙΚΩΝ ΟΦΕΙΛΩΝ
ΜΕΓΑΡΟ ΒΟΥΛΗΣ**

Γραφ. 146 / Γραμματεία Επιτροπής
Βασ. Σοφίας 1
Αθήνα 100 21

Κοιν.:

ΥΠΠΟΑ

- 1) Γρ. Υπουργού Πολιτισμού & Αθλητισμού
- 2) Γρ. Γεν. Γραμματέως ΥΠΠΟΑ
- 3) ΓΔΑΠΚ

Θέμα : Κλαπέντα πολιτιστικά αγαθά κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου
Σχετ. : Έγγραφό σας 02/15.3.2016

Σε απάντηση του σχετικού εγγράφου, με το οποίο μας έχουν αποσταλεί δύο ερωτήματα από τη «Διακομματική Κοινοβουλευτική Επιτροπή για τη διεκδίκηση των γερμανικών οφειλών» αναφορικά με τους πολιτιστικούς θησαυρούς, οι οποίοι εκλάπησαν από τις κατοχικές δυνάμεις και έχουν επιστραφεί στη χώρα μας, όπως επίσης και για τις ενέργειες στις οποίες έχει προβεί το Υπουργείο Πολιτισμού προς τις χώρες-διαδόχους των κατοχικών δυνάμεων, προκειμένου να επιστραφούν στη χώρα μας οι εν λόγω θησαυροί, σας γνωρίζουμε ότι :

1) Από το 1947 έως και σήμερα έχουν ολοκληρωθεί 26 υποθέσεις επαναπατρισμού που αναλύονται ως εξής :

- 1.158 αντικείμενα
- 41 κιβώτια εβραϊκών χειρογράφων
- Ευρήματα νεολιθικής ανασκαφής (Μαγούλα Βισβίκη - Θεσσαλία),
- Ευρήματα παλαιολιθικής περιόδου (σπήλαιο Σεϊντί - Κωπαΐδα).

Σε 12 περιπτώσεις τα αρχαία επέστρεψαν από τη Γερμανία, σε τρεις από την Αυστρία, τρεις από την Ελβετία, δύο από την Ιταλία, δύο από τις ΗΠΑ, δύο από τη Μ. Βρετανία και τέλος μία περίπτωση αφορά στην Αυστραλία και άλλη μία στη Βουλγαρία.

Από τα 1.158 αρχαία που επαναπατρίστηκαν μετά το τέλος του πολέμου μέχρι σήμερα,

ενδεικτικά αναφέρουμε:

- Άγαλμα γυναίκας ρωμαϊκών χρόνων, που ανευρέθη κατά τη διάρκεια εργασιών οδοποιίας από γερμανούς στρατιώτες στη Θεσσαλονίκη. Διατάχθηκε η μεταφορά του αγάλματος στη Γερμανία το 1944, αρχικά στο προσωπικό μουσείο του Χίτλερ και στη συνέχεια, λόγω των βομβαρδισμών, στην έπαυλη Γκαίμπελς. Αργότερα εντοπίστηκε από τις Αμερικανικές Αρχές σε αλατωρυχείο στην Αυστρία, απ' όπου επέστρεψε το 1947 στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Θεσσαλονίκης.
- Άγαλμα οκλάζουσας Αφροδίτης. Είχε μεταφερθεί μαζί με άλλα αρχαία στη Νάπολη της Ιταλίας. Επέστρεψε μαζί με άλλα 26 αρχαία το 1948 στη Ρόδο, με τη συμβολή του Σπυρίδωνα Μαρινάτου.
- 481 αντικείμενα νεολιθικής και πρωτοελλαδικής περιόδου. Επρόκειτο για ευρήματα ανασκαφικής έρευνας, που πραγματοποιήθηκε από τον Γερμανό αρχαιολόγο Otto Wilhelm von Vacano το 1942 στη θέση Κουφόβουνο Λακωνίας. Τα ευρήματα μεταφέρθηκαν το 1944 στη Γερμανία και επέστρεψαν στην Ελλάδα το 1949.
- Ο «Λέων των Κυθήρων», γλυπτό των αρχαϊκών χρόνων, που είχε αφαιρεθεί από τον Γερμανό Στρατιωτικό Διοικητή του νησιού και απεστάλη στη Γερμανία. Εντοπίστηκε το 1952 και επέστρεψε στην Ελλάδα το 1957.
- Χάλκινο ειδώλιο ιππέως κλαπέν από το Αρχαιολογικό Μουσείο Βαθέος Σάμου. Κατέληξε σε ιδιωτική συλλογή Ελλήνων στο Λονδίνο, που το δώρισαν στο ελληνικό Κράτος. Επέστρεψε το 1969.
- Χάλκινος εγχάρακτος θώρακας του 7ου αι. π.Χ. από την Ολυμπία. Απεκτήθη ύστερα από πλειστηριασμό στην Ελβετία το 1970.
- Δύο ανάγλυφες πλάκες από την Κνωσό (τέλη 7ου-αρχές 6ου αι). Είχαν αφαιρεθεί κατά τη διάρκεια της κατοχής και εντοπίστηκαν από τον καθηγητή κ. Stefan Hiller. Επέστρεψαν το 1988.
- Τρία αρχαία αντικείμενα, 8ου και 7ου αι. π.Χ. από το Αρχαιολογικό Μουσείο Σάμου. Είχαν αφαιρεθεί στη διάρκεια του Πολέμου από τα ιταλικά στρατεύματα. Βρέθηκαν στη συλλογή του Ελβετού συλλέκτη George Ortiz, ο οποίος τα επέστρεψε το 1991.
- 73 αρχαία αντικείμενα, τα οποία απεστάλησαν το 2013 στο Αρχαιολογικό Μουσείο Κω μέσω ταχυδρομείου. Αποστολέας ήταν ο κ. Roland Paul Obermaier, γιος πολεμικού ανταποκριτή, ο οποίος τα είχε μεταφέρει στη Γερμανία την περίοδο του πολέμου. Πρόκειται για ειδώλια, λυχνάρια, γυάλινα αγγεία και νομίσματα, που χρονολογούνται από τα ελληνιστικά χρόνια μέχρι τον 4ο αι. μ.Χ.

2) Αναφορικά με τις ενέργειες στις οποίες έχουμε προβεί μέχρι σήμερα, σας γνωρίζουμε ότι το ιστορικό των διεκδικήσεων των πολιτιστικών αγαθών, αναφέρεται αναλυτικά στο συνημμένο έγγραφό μας ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΔΕΑΜΤΠΠΑ/ΕΠ22/ΕΠ50/17.12.2014, το οποίο εστάλη προς την Ειδική Επιτροπή του ΓΛΚ. Το εν λόγω κείμενο, έχει ενσωματωθεί αυτούσιο στην από 30.12.2014 ΑΠΟΡΡΗΤΗ ΕΚΘΕΣΗ της ΕΙΔΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ του ΓΛΚ με τίτλο «ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΑΞΙΩΣΕΩΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΕΣ ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΤΟΧΙΚΟ ΔΑΝΕΙΟ», στο 11^ο Κεφάλαιο ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ ΜΗ ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΦΘΕΙΣΕΣ ΣΤΟ ΤΕΛΙΚΟ ΠΟΣΟ ΑΞΙΩΣΕΩΝ, 11.3 Ζημίες από διαρπαγή – καταστροφή Πολιτιστικών Αγαθών.

Δεδομένου ότι τα στοιχεία που περιέχονται στο προαναφερόμενο έγγραφο μας, αφορούν την περίοδο μέχρι το 2014, σας ενημερώνουμε επιπροσθέτως ότι έκτοτε έχει ξεκινήσει η ανάρτηση στην ηλεκτρονική βάση των κλαπέντων έργων τέχνης της INTERPOL, των κλαπέντων και ως εκ τούτου αγνοουμένων πολιτιστικών αγαθών από την περίοδο της Κατοχής. Σημειώνουμε ότι η ανάρτηση για κάθε ένα από τα αντικείμενα υλοποιείται αφού ολοκληρωθεί η αρχαιολογική τεκμηρίωση και εφόσον τα προς ανάρτηση

αντικείμενα πληρούν τις εξής προϋποθέσεις: α) έχουν κλαπεί ή απωλεσθεί κατά τη διάρκεια της Κατοχής β) δεν εντοπίζονται σε γνωστές σε εμάς ιδιωτικές συλλογές ή σε συλλογές μουσείων ή άλλων φορέων και γ) υπάρχει φωτογραφική ή σχεδιαστική αποτύπωση.

Πρόκειται για μία έρευνα που θα παραμείνει ανοικτή και εν εξελίξει για το ΥΠΠΟΑ, δεδομένου ότι η σύγχρονη πλέον τεχνολογία μας δίνει τη δυνατότητα αναζήτησης στοιχείων, τόσο στις αναρτημένες συλλογές των μουσείων της αλλοδαπής, όσο και σε ιστορικό αρχειακό υλικό των εμπλεκόμενων κρατών στη λεηλασία και διασπορά της κλαπείσας πολιτιστικής κληρονομιάς σε Ευρώπη και Αμερική, κατά τη διάρκεια και μετά το τέλος του πολέμου.

Η Γενική Γραμματέας ΥΠΠΟΑ
Δρ. Μαρία Ανδρεαδάκη - Βλαζάκη

Ακριβές αντίγραφο
Η Προϊσταμένη της Γραμματείας,
Αρχείου και Ενημέρωσης Κοινού

Χ. Μάκα

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ**

**ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ &
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ**

**ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΘΝΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΜΝΗΜΕΙΩΝ,
ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ**

**ΤΜΗΜΑ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ**

Ταχ. Δ/ση : Αγίων Ασωμάτων 33 και
Ψαρομηλίκου 21, Αθήνα

Ταχ. Κώδικας : 105 53

Πληροφορίες : Ελένη Πιπέλια

Τηλέφωνα : 210 3238877

FAX : 210 3238874

ΗΜΟΣΙΟΥ ΑΠΟ ΤΙΣ

e-mail : ddeamtpa@culture.gr

ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΔΕΑΜΤΠΠΑ/ΤΤΠΠΑ/ΕΠ

Ημ. Πρωτ.: 17.12.2014

ΠΡΟΣ :

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΓΕΝΙΚΟ ΛΟΓΙΣΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΟΝ
ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟ ΤΩΝ ΑΞΙΩΣΕΩΝ
ΤΟΥ ΕΛΛ. Δ

ΓΕΡΜΑΝΙΚΕΣ ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΕΙΣ &
ΤΟ ΚΑΤΟΧΙΚΟ ΔΑΝΕΙΟ
Πανεπιστημίου 37
10165 Αθήνα

Θέμα : Αξιώσεις από τις Γερμανικές Επανορθώσεις και το Κατοχικό Δάνειο.

Σχετ. : Έγγραφο σας 08/28-11-2014

Σε απάντηση του σχετικού εγγράφου, που αφορά στο Πόρισμα που αναμένεται να κατατεθεί από την Ειδική Επιτροπή του Υπουργείου Οικονομικών και στο οποίο πρόκειται να συνεκτιμηθεί το ζήτημα των πολιτιστικών αγαθών, παραθέτουμε την άποψη του Υπουργείου Πολιτισμού :

Ο αφανισμός της ιστορικής μνήμης των λαών, μέσω της λεηλασίας των πολιτιστικών τους αγαθών, αποτέλεσε κύριο συστατικό της ναζιστικής κοσμοθεωρίας. Για την εξυπηρέτηση αυτού του στόχου κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, οι Ναζί ενεργοποίησαν στις κατεχόμενες χώρες δύο επιτροπές: α) την Ειδική Στρατιωτική Υπηρεσία για την Προστασία της Τέχνης (τη λεγόμενη Kunstschutz) και το Ίδρυμα Rosenberg. Από τους πρώτους μήνες της Κατοχής, οι επιτροπές αυτές επέκτειναν τη δράση τους και στην Ελλάδα. Αν και η Αρχαιολογική Υπηρεσία είχε μεριμνήσει για την απόκρυψη των αρχαιοτήτων, οι στρατοί της τριπλής κατοχής (γερμανική, ιταλική και βουλγάρικη) επέφεραν καταστροφές μνημείων, ζημιές σε αρχαιολογικούς χώρους και κλοπές πολιτιστικών αγαθών. Οι απώλειες κατεγράφησαν αμέσως μετά το τέλος του πολέμου και αποτυπώθηκαν στην έκδοση του Υπουργείου Θρησκευμάτων και Εθνικής Παιδείας (στο οποίο υπαγόταν η Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Ιστορικών Μνημείων), με τίτλο *"Ζημίες των Αρχαιοτήτων εκ του Πολέμου και των Στρατών Κατοχής"* (Εθνικό Τυπογραφείο -Αθήνα 1946). Το κείμενο αναπτύσσεται σε 7 κεφάλαια¹, στα οποία γίνεται διακριτή αναφορά στη δράση των τριών στρατών κατοχής ανά γεωγραφική περιοχή. Αποτυπώνει δε τις επιπτώσεις του πολέμου στην πολιτιστική κληρονομιά της χώρας, αμέσως μετά την αποχώρηση των Γερμανών και πριν την έναρξη του εμφυλίου πολέμου.

¹ 1) Κλοπαί 2) Αυθαίρετοι ανασκαφαί, 3) Καταστροφαι σε αρχαιολογικούς τόπους και ιστορικά μνημεία, 4) Ζημιαί εκ των πολεμικών ενεργειών 5) Υλικαί ζημιαί 6) Προστασία μέσω των αρχαιοτήτων, δηλαδή εγκατάσταση στρατιωτικών τμημάτων μέσα ή πλησίον των αρχαιολογικών χώρων για να προστατευτούν και 7) Αυθαιρεσίαι και βαναυσότητες κατά νόμων, προσώπων και πραγμάτων

Το «Ζημία», μαζί με την έκδοση «*Works of Art in Greece*» του Αγγλικού Στρατού² και το κείμενο «*Losses and Survivals in the Dodecanese*»³ αποτέλεσαν το πρωτογενές υλικό άντλησης πληροφοριών, αφενός για τη διεκδίκηση και τον επαναπατρισμό κλαπέντων πολιτιστικών αγαθών και αφετέρου τη συνέχιση της έρευνας που διενεργεί εκ νέου το Υπουργείο Πολιτισμού, επικουρούμενο πλέον από τις δυνατότητες της σύγχρονης τεχνολογίας.⁴

Οι προαναφερόμενες Επιτροπές των κατοχικών αρχών, με την επίφαση του σεβασμού των Σύμβασων της Χάγης του 1899⁵ και 1907⁶ περί Δικαίου του Πολέμου, αλλά και την υποτιθέμενη συνεργασία με την Ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία, λειτούργησαν ως προμετωπίδα κάλυψης κάθε μορφής επίθεσης στην πολιτιστική μας κληρονομιά. Αν και από τη μελέτη των αρχείων, που είναι προσιτά μέχρι σήμερα στους ερευνητές, δεν προκύπτει η ύπαρξη “άνωθεν” εντολής για μεθοδευμένη αρπαγή πολιτιστικών αγαθών, η χώρα μας υπέστη δύο καταστροφικές μορφές διαρπαγής : α) τις αποσπασματικές-ευκαιριακές κλοπές αρχαιολογικών αντικειμένων από μεμονωμένους ανώτερους αξιωματικούς και στρατιώτες και β) τις αυθαίρετες και παράνομες ανασκαφές. Η πρώτη μορφή διαρπαγής, σε συνδυασμό με το παράνομο εμπόριο πολιτιστικών αγαθών, στο οποίο επιδόθηκαν οι Ναζί με ιδιαίτερο ζήλο σε όλες τις κατεχόμενες χώρες, δημιούργησε τις προϋποθέσεις μιας ανεξέλεγκτης διακίνησης κλεμμένων θησαυρών. Στη δεύτερη μορφή, αυτή των αυθαίρετων ανασκαφών, επικεντρώθηκε η δράση του Ιδρύματος Rosenberg, που είχε ως στόχο τη συγκέντρωση αρχαιολογικών τεκμηρίων για την κάθοδο ινδο-γερμανικών φύλων στο Αιγαίο και την τεκμηρίωση ιδεολογικών ακροβατισμών σχετικά με την καταγωγή των Δωριέων από τον Βορρά.

Από την περιγραφή των δύο αυτών μορφών διαρπαγής γίνεται πρόδηλη η δυσκολία καταγραφής των κλεμμένων αντικειμένων, πολλών δε μάλλον των ευρημάτων από τις παράνομες ανασκαφές, που διενεργήθηκαν κατά την Κατοχή. Αν και είναι αδύνατον να καθοριστεί ο ακριβής αριθμός τους, από την αρχαιολογική τεκμηρίωση έχουν προκύψει έως σήμερα 1208 αγνοούμενα αντικείμενα, για την κλοπή των οποίων εμπλέκονται και ιταλοί στρατιωτικοί.

Στον αντίποδα αυτής της αιμορραγίας του πολιτιστικού μας αποθέματος και παρά τη δυστοκία του εγχειρήματος, η Ελληνική Πολιτεία έχει κατορθώσει από το 1947 έως σήμερα να ολοκληρώσει 26 υποθέσεις επαναπατρισμού που αναλύονται σε 1.158 αρχαιολογικά αντικείμενα, 41 κιβώτια με συνολικά 8.511 έντυπα και αρχεία της εβραϊκής κοινότητας της Ελλάδας, 8.500 ευρήματα κεραμικής νεολιθικής εποχής από παράνομη ανασκαφή στη Θεσσαλία και μεγάλο αριθμό ευρημάτων από επίσης παράνομη ανασκαφή παλαιολιθικής περιόδου σε περιοχή της Κωπαίδας.

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗΣ

Α/ Βάσει των αρχών της Διασυμμαχικής Διακήρυξης που υπεγράφη στο Λονδίνο στις 5.1.1943, οι κυβερνήσεις των συμμάχων συνέστησαν στρατιωτικές επιτροπές στις εδαφικές συμμαχικές ζώνες, με σκοπό την ανεύρεση και απόδοση στους νόμιμους κατόχους «των μορφωτικών αντικειμένων και αντικειμένων τέχνης» που είχαν κλαπεί από τους Ναζί και εντοπίστηκαν στις περίπου 1500 αποθήκες-αποθετήρια όπου οι τελευταίοι τα έκρυβαν. Η Ελληνική Στρατιωτική Αποστολή κατέθεσε στις 21.2.1947

² *Works of Art in Greece, the Greek Islands and the Dodecanese. Losses and Survivals in the War*, London 1946 (έκδοση His Majesty's Stationery Office)

³ TH. W. FRENCH, *Losses and Survivals in the Dodecanese*, Annual of the British School at Athens (BSA), 43, 1948, p. 193-200

⁴ Πρόσβαση σε on line ιστορικά αρχεία τρίτων χωρών και διαδικτυακούς ιστότοπους καταγραφής κλαπέντων έργων τέχνης κατά την περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

⁵ 1899 Σύμβασεις της Χάγης περί σεβασμού των κανόνων και τα έθιμα του κατά ξηρά πολέμου και την προσαρμογή τους στον ναυτικό πόλεμο

⁶ Ειδικότερα, η IV Σύμβαση του 1907 με τα άρθρα 3, 27, 55 και 56 προβλέπει ρυθμίσεις για την Προστασία των πολιτιστικών αγαθών.

«Αίτηση απόδοσης αρχαίων έργων τέχνης στην Ελλάδα»⁷(**συν.1**), που συνοδεύονταν από ένα 7σέλιδο Υπόμνημα Memorandum⁸ (συν.1) με τα προς αναζήτηση κλαπέντα αρχαιολογικά αντικείμενα.

Στο κείμενο της Αίτησης αναφέρεται ρητά ότι ζητείται η απόδοση «όχι μόνο των αρχαιοτήτων που αναφέρονται στο Υπόμνημα, αλλά και κάθε άλλο αντικείμενο που οι Γερμανοί απεκόμισαν από την Ελλάδα κατά τον πόλεμο». Ο τότε Αρχηγός της Ελληνικής Στρατιωτικής Αποστολής Πλοίαρχος Κ. Παπαγεωργίου, στο από 10 Φεβρουαρίου 1947 έγγραφό του⁹ (**συν.2**) προς τη Δ/νση Οικονομικών Ζητημάτων του Υπουργείου Εξωτερικών αναφέρει : « ...Ετονίσαμεν ιδιαιτέρως, ότι τα αναγραφόμενα αντικείμενα είναι εν πολλοσθημόριον των υπό των Γερμανών απαχθέντων, διότι δεν είναι δυνατόν να γνωρίζωμεν τα υπ'αυτών ανευρεθέντα και σφετερισθέντα κατά τας παρανόμους ανασκαφάς ή κατά τας εκσκαφάς χάριν στρατιωτικών έργων. Επειδή τα ανωτέρω αντικείμενα δεν είναι μέχρι σήμερον γνωστά, επεφυλάχθημεν των δικαιωμάτων της Ελληνικής Κυβερνήσεως, γενικώς, διά παν αρχαίον αντικείμενον, όπερ εξήχθη κατά τον πόλεμον εξ Ελλάδος εις Γερμανίαν.....». Ωστόσο, το κύριο πρόβλημα που είχε να αντιμετωπίσει η Ελληνική πλευρά ως προς τη διεκδίκηση των κλαπέντων, ήταν η απαίτηση εκ μέρους των Συμμάχων εντοπισμού και ταύτισης των αντικειμένων μεταξύ των λεηλατημένων έργων τέχνης στις 4 συμμαχικές ζώνες κατοχής της Γερμανίας.

Από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο Ιστορικό Αρχείο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και στο Ιστορικό και Διπλωματικό Αρχείο του ΥΠΕΞ προκύπτει ότι η πλειοψηφία των αιτημάτων της Ελληνικής Κυβέρνησης για απόδοση και επαναπατρισμό κλαπέντων αρχαιολογικών αντικειμένων απορρίπτεται λόγω έλλειψης αποδεικτικών στοιχείων κλοπής και μη εντοπισμού των αντικειμένων στις αποθήκες. Τα έγγραφα με τα οποία οι Συμμαχικές Επιτροπές απαντούν στην Ελληνική Στρατιωτική Αποστολή καταλήγουν ότι : **«Το αίτημα απορρίπτεται διότι δεν εντοπίζονται τα αναφερόμενα στις αιτήσεις σας αντικείμενα και λόγω έλλειψης φωτογραφιών δεν δύναται να συνεχιστεί η έρευνα»**. Το κύριο βάρος της επιλογής για τα προς απόδοση αγαθά, διεκπεραιωνόταν κυρίως από την αμερικανική και τη γαλλική επιτροπή.

Μέχρι το 1952 όπου λειτουργούν οι Συμμαχικές Επιτροπές απόδοσης αγαθών, επαναπατρίζονται στην Ελλάδα 520 αντικείμενα και τα 41 προαναφερόμενα κιβώτια με αρχεία της Εβραϊκής κοινότητας. Στην πρώτη αυτή χρονική περίοδο της διεκδίκησης και αποδόσεων, η πολιτική της χώρας μας αποτυπώνεται στο από 2-7-1949 έγγραφο της Δ/νσης Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Θρησκευμάτων & Εθνικής Παιδείας προς το ΥΠΕΞ ¹⁰ (**συν.3**): «.....γνωρίζομεν υμίν ότι είναι ανάγκη όπως το όλον θέμα της αποδόσεως εκ μέρους των Γερμανών των εξ Ελλάδος διαρπαγέντων κατά την Κατοχήν αρχαίων και καλλιτεχνικών θησαυρών επανέλθη κατά την συζήτησιν της Συνθήκης Ειρήνης μετά της Γερμανίας».

Β/ Η δεύτερη φάση της διεκδίκησης των κλαπέντων αρχαιολογικών αγαθών τοποθετείται τον Μάρτιο του 1956 με τη δημοσίευση της Ανακοίνωσης «Περί προσχωρήσεως της Ελλάδος εις τον Καταστατικόν Χάρτη της Διαιτητικής Επιτροπής επί των περιουσιών κλπ. εν Γερμανία» (ΦΕΚ 80/Α/6.3.1956), ως αποτέλεσμα της «Σύμβασης της Βόννης» 26.5.1952¹¹ και της κύρωσης από την Ελλάδα του «Πρωτοκόλλου των Παρισίων » 23.10.1954 ¹². Βάσει των διατάξεων του Πέμπτου

⁷ Έγγραφο Greek Liaison Section, 01/134/21.2.1947 "Restitution of Ancient Works of Art to Greece"

⁸ ΥΠΠΟΑ Ιστορικό Αρχείο Δ/νση Διαχείρισης Εθνικού Αρχείου Μνημείων Τεκμηρίωσης & Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών (ΔΔΕΑΜΤΠΠΑ) - Memorandum με τίτλο "Ancient works of art looted by the Germans from Greece"

⁹ ΥΠΠΟΑ - Ιστορικό Αρχείο ΔΔΕΑΜΤΠΠΑ - έγγρ. 1446/10.2.1947

¹⁰ ΥΠΕΞ Ιστορικό & Διπλωματικό Αρχείο - Αρ. πρωτ. εγγρ. 40573/1559/2-7-1949

¹¹ «Περί ρυθμίσεως (διακανονισμού) των εκ του πολέμου και της Κατοχής προκυψάντων ζητημάτων»

¹² Νόμος 3478/1956 «Περί κυρώσεως της Συμφωνίας των Παρισίων του 1946 περί των γερμανικών Επανορθώσεων κλπ» (ΦΕΚ 5/Α/1956)

Κεφαλαίου της Ανακοίνωσης η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας υποχρεώθηκε να συστήσει Διοικητικό Όργανο στο οποίο ανατέθηκε «..... η αναζήτηση, η ανάληψη και η απόδοσις των τιμαλφών, αργυρών σκευών και επίπλων παλαιών ως και των αγαθών των σχέσιν έχόντων με τον πολιτισμόν.....» προσδιορίζοντας όμως ότι αφορά αγαθά τα οποία είχαν αφαιρεθεί από τις διάφορες χώρες, που κατέλαβε η Γερμανία στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και των οποίων η ύπαρξη διαπιστώθηκε στο έδαφος της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας μετά το τέλος του πολέμου¹³. Το Διοικητικό αυτό όργανο¹⁴, που έδρευε στο BAD HOMBURG, λάμβανε τις σχετικές αιτήσεις εντός ορισμένης προθεσμίας (8.5.1957) από την κυβέρνηση του κράτους, από το έδαφος του οποίου αφαιρέθηκε το κινητό πολιτιστικό αγαθό. Ως εκ τούτου, το Υπουργείο Παιδείας σε συνεργασία με την Ελληνική Πρεσβεία στη Βόννη επανήλθε στο θέμα των κλαπέντων πολιτιστικών αγαθών και προώθησε προς το Διοικητικό όργανο της Γερμανίας αιτήσεις για συγκεκριμένα αρχαιολογικά αγαθά, τα οποία δεν είχαν εντοπιστεί μέχρι τότε. Αναφέρουμε χαρακτηριστικά περιπτώσεις κλοπών για τις οποίες επανήλθε η Ελληνική πλευρά: αρχαία εκ Κνωσού, χρυσό στεφάνι και άγαλμα Αθηνάς από Λάρισα, 2 μαρμάρيني αμφορείς από Σούνιο, γλυπτά από Μαρμαρία Δελφών, αντικείμενα από τις αρχαιολογικές συλλογές Χαιρώνειας, Θερμού, Χαλκίδας κ.α. Στο από 22.12.1959 έγγραφο ¹⁵ **(συν.4)** της Ελληνικής Πρεσβείας στη Βόννη προς τη Δ/ση Αρχαιοτήτων ο Πρέσβυς Υψηλάντης περιγράφει τη δυσκολία της διεκδίκησης των κλαπέντων αρχαιολογικών αγαθών: «.....Δεν αρκεί όμως να αποδειχθεί η εξ Ελλάδος αφάιρσις των αρχαιοτήτων. Ως εξήγησα ήδη εις προηγούμενα προς υμάς έγγραφα, δια να ευσταθήσει η αίτησις απόδοσεως ή αποζημιώσεως, εν τω πλαισίω της Συμβάσεως Βόννης-Παρισίων, απαιτείται η απόδειξις της εν Δ. Γερμανίας μεταφοράς των αρχαιοτήτων και η ενταύθα εξατομίκευσις των. Και είναι μεν βεβαίως δικαιολογημένη η αδυναμία των Ελληνικών Αρχών όπως προσκομίσουν τας ως άνω αποδείξεις, εξ'άλλου όμως, ίνα ζητηθεί παρά του Ομοσπονδιακού Γραφείου όπως προβεί τούτο εις έρευνας εν Γερμανία προς ανεύρεσιν και εξατομίκευσιν των αφαιρεθέντων αντικειμένων, ως έχει υποχρέωσιν δυνάμει της συμβάσεως, είναι απαραίτητος η ακριβεστάτη περιγραφή αυτών, συνοδευόμενη, ει δυνατόν, και υπό φωτογραφίας. Εάν όθεν νομίζετε ότι είναι δυνατή η προσκόμισις συμπληρωματικών στοιχείων κατά τα ανωτέρω,.....παρακαλώ όπως μοι ανακοινώσητε τούτο εγκαίρως ίνα δυνηθώ να ζητήσω παράτασιν των προθεσμιών. Άλλως φρονώ ότι η αίτησις ημών δεν εμφανίζει πιθανότητα τινα επιτυχίας.» Έως το 1960 το Διοικητικό όργανο της Γερμανίας, βάσει των διατάξεων της Σύμβασης, κρίνει ότι όλες οι αιτήσεις της ελληνικής πλευράς είναι απορριπτέες και σύμφωνα με το σκεπτικό των αποφάσεων αναφέρει ότι «.....η αίτησις απερρίφθη διότι πάσαι αι κατ'αίτησιν της Ελληνικής Αποστολής Αποδόσεως και της Βασιλικής ταύτης Πρεσβείας γενόμεναι εν Γερμανία έρευναι είτε προς ανεύρεσιν των αντικειμένων είτε προς διαπίστωσιν της ενταύθα μεταφοράς και είτα απώλειάς των, απέβησαν άκαρποι.»¹⁶ **(συν.5)** Στις απορριπτικές αποφάσεις υπογραμμίζεται η έλλειψη περαιτέρω στοιχείων και ως εκ τούτου η ελληνική πλευρά διαπιστώνει ότι θεωρείται «.....μάταια η προσφυγή κατά της εκδοθησομένης αποφάσεως του Ομοσπονδιακού Γραφείου ενώπιον της εν KOBLENZ Διεθνούς Διαιτητικής Επιτροπής».¹⁷ **(συν.6)**

¹³ Στην κατηγορία αυτή παραδόξως εμπίπτει και η απαίτηση αποζημιώσεως για αφαιρεθέντα από την κατοχή και μεταφερθέντα στη Γερμανία ελληνικά καπνά για τα οποία συμφωνήθηκε στις 8 Δεκεμβρίου 1961 καταβολή αποζημιώσεως 4.800.000 μάρκων.

¹⁴ Ομοσπονδιακό Γραφείο Εξωτερικών Αποδόσεων ή Ομοσπονδιακό Γραφείο αιτηθεισών ερευνών

¹⁵ ΥΠΠΟΑ – Ιστορικό Αρχείο Αρχαιολογικής Υπηρεσίας (ΔΔΕΑΜΤΠΠΑ)- 3205,3173-Γ/Π / 22-12-1959

¹⁶ ΥΠΠΟΑ – Ιστορικό Αρχείο Αρχαιολογικής Υπηρεσίας (ΔΔΕΑΜΤΠΠΑ)- έγγρ. της Β. Πρεσβείας της Ελλάδος προς τη Δ/ση Αρχαιοτήτων 1604-Γ/Π/8.7.1958.

¹⁷ ΥΠΠΟΑ – Ιστορικό Αρχείο Αρχαιολογικής Υπηρεσίας (ΔΔΕΑΜΤΠΠΑ)- έγγρ. της Β. Πρεσβείας της Ελλάδος προς τη Δ/ση Αρχαιοτήτων 2437-Γ/Π/16.10.1958.

Γ/ Από το 1960, η υπόθεση της λεηλατημένης πολιτιστικής κληρονομιάς κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου φαίνεται να αδρανεί σε διεθνές επίπεδο, μέχρι το 1998 όπου στη Διεθνή Διάσκεψη της Ουάσιγκτον (Les principes de Washington ή The Washington Conference on Holocaust- 1998) 44 Κράτη, ανάμεσα στα οποία και η Ελλάδα, υπέγραψαν μνημόνιο συνεργασίας με στόχο τον εντοπισμό και την επιστροφή κλεμμένων από τους Ναζί έργων τέχνης κατά την περίοδο 1933-1945, έχοντας όμως ως προσανατολισμό τα θέματα του Ολοκαυτώματος. Η Εθνική αντιπροσωπεία της Ελλάδος εκπροσωπήθηκε από το ΥΠΕΞ, χωρίς τη συμμετοχή του Υπουργείου Πολιτισμού.

Έκτοτε, με αφετηρία την υπενθύμιση, επαναβεβαίωση και ενδυνάμωση των Αρχών της αρχικής Διάσκεψης της Ουάσιγκτον ιδρύθηκαν δύο Παγκόσμιοι Οργανισμοί, οι οποίοι διατηρώντας τη μνήμη του Ολοκαυτώματος, επικεντρώνονται και στα θέματα της λεηλατημένης τέχνης. Πρόκειται για τον International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA)¹⁸ και τον European Shoah¹⁹ Legacy Institute (ESLI), που ιδρύθηκε το 2010 στην Πράγα. Και στους δύο οργανισμούς η χώρα μας εκπροσωπείται από το ΥΠΕΞ. Ο Οργανισμός ESLI, με αφορμή την Ελληνική Προεδρία στην Ευρωπαϊκή Ένωση, διοργάνωσε την 4^η διάσκεψη του στην Αθήνα (Μουσείο Ακρόπολης 2-5.6.2014) με θέμα την αναζήτηση κλαπέντων πολιτιστικών αγαθών κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Το Υπουργείο Πολιτισμού σε συνεργασία με το ΥΠΕΞ, ενέταξε στα θέματα της συνάντησης το θέμα των κλαπέντων αρχαιολογικών αγαθών από τις δυνάμεις κατοχής, σε αντίθεση με τις προηγούμενες διασκέψεις που εστρέφοντο αποκλειστικά περί την κλαπείσα ιουδαϊκή πολιτιστική κληρονομιά.

Το ΥΠΠΟΑ, λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, συνεχίζει να ερευνά προκειμένου να εντοπιστούν οι αφαιρεθείσες αρχαιότητες από την Κατοχή, που δεν έχουν επιστραφεί. Η πιο πρόσφατη εξέλιξη είναι ο επαναπατρισμός, τον Ιούλιο του 2014, νεολιθικών αντικειμένων που προέρχονται από παράνομη ανασκαφή του Γερμανού Αρχαιολόγου Hans Reinerth στη Θεσσαλία κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και τα οποία φυλάσσονταν στο μουσείο Pfahlbaumuseum της Γερμανίας. Βασική και αδιαπραγμάτευτη υποχρέωση του Ελληνικού Δημοσίου είναι να προβαίνει στις ενέργειες για τον επαναπατρισμό όλων των πολιτιστικών αγαθών, τα οποία αποδεδειγμένα έχουν εξαχθεί παράνομα από την ελληνική επικράτεια, σύμφωνα με την Ελληνική και την Κοινοτική νομοθεσία καθώς και τις διεθνείς Συμβάσεις τις οποίες έχει κυρώσει το ελληνικό Κράτος. Τα αγνοούμενα αρχαιολογικά αντικείμενα από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο εντάσσονται σε αυτήν τη στρατηγική της Ελληνικής πολιτείας, αποκτούν όμως ιδιαίτερη βαρύτητα διότι εκτός από παράνομα διακινηθέντα πολιτιστικά αγαθά είναι και «προϊόντα» παραβίασης του δικαίου του πολέμου. Ως τέτοια πρέπει να συνεκτιμηθούν στο ευρύτερο θέμα των αξιώσεων της Ελλάδος από τη Γερμανία.

Εσ. Διανομή:

1) ΓΔΑΠΚ

2) ΔΔΕΑΜΤΠΠΑ/ΤΤΠΠΑ

Συν.: τα 6 αναφερόμενα έγγραφα

Η Γενική Γραμματέας ΥΠΠΟΑ

Λίνα Μενδώνη

Ακριβές αντίγραφο
Η Προϊσταμένη της Γραμματείας

Χ. Μάκκα

¹⁸ Πρώην ITF - Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance, and Research

¹⁹ Shoah = Ολοκαύτωμα

HQ USFET
ALLIED CONTACT SECTION
GREEK LIAISON SECTION
APO 757, US ARMY

Ref.No. 01/134

Frankfurt, 21-2-47.

Recd. No. 01/134
Greek

SUBJECT: Restitution Of Ancient Works Of Art To Greece.

TO : Monuments, Fine Arts and Archives Section
Office for Military Government for Bavaria,
APO 170, US ARMY.

1. Claim is submitted herewith for restitution of ancient works of art which the Germans removed from Greece during their occupation from 1941-1944.

2. The objects listed in the attached memorandum are only a minim part of what has been looted by the Germans in Greece in a large scale. Most of the objects removed from Greece and transported to Germany were found by illegal excavations carried out secretly or by digging trenches or foundations for military purposes and consequently are not known to the Greek Government. I therefore reserve all rights of my Government for all ancient objects transported to Germany from Greece during the war.

3. All farther details known to the Greek Government are contained in the attached application as well as in the memorandum written in German language for the precision of the terms. Photos are not available, unfortunately.

4. I would greatly appreciate your prompt action on the matter with the view of discovering the objects of ancient Greek art which had been looted systematically by the Germans througho ut the whole country.

Lt. Col. S. ZISSIMOPOULOS, R.H.A.
Restitution Officer to USFET,
Chief, Greek Liaison Section.

Incls.

- 1) Application
in quadrupl.
- 2) Memorandum
in quadrupl.

26239

APPLICATION FOR THE RESTITUTION OF PROPERTY FROM GERMANY
TO THE GREEK GOVERNMENT.

1. Present location, giving details of exact address, name of the Firm etc. by whom the property is held:

The present location is unknown.

2. General description of goods:

- a) Ancient Statues and Statuettes, of marble, terra-cota or copper.
- b) Ancient religious, ornamental, and household objects, of gold, copper or terra-cota.
- c) Ancient Bas-Reliefs, sculptured marble pieces, column-heads, stones with inscriptions etc.
- d) Altar pieces and other objects from Byzantine churches.
- e) Books from Monasteries.

3. Details given in appendix:

List given in attached Memorandum.

4. Was the property in existence in the claimant country at the time of the German occupation?

Yes. All the articles were either in Museums or at the Temples or buried, and belonged to the Greek Government.

5. Details concerning removal to Germany:

- a) Date: During the period March 1941-October 1944.
- b) By whom: By the German Military Authorities and the German Archaeologists attached to the German Army for excavations in Greece.
- c) Type of Transaction, i.e. looted, requisition or forced sale etc.

When the Germans occupied Greece, they started to loot systematically the Museums exerting their power as conquerors. Many objects were found casually when digging trenches or foundations for military purposes. Other objects were found during the illegal excavations made by the German Archaeologists, attached to the German Army. All were looted and transported to Germany. As the above mentioned objects are not at present known, I reserve all the rights of my Government for all ancient objects transported to Germany from Greece during the war.

6. Address in claimant Country to which property is to be sent, and suggestions as to transport thereto:

The property should be sent to Piraeus, Greece addressed to the Ministry for Education.

Transport by sea is suggested.

Seal of Claimant Country:

Signed
for and on behalf
to the Greek Government

[Signature]
Lt. Col.

Translation/gdm
17 September 1948

MEMORANDUM

ANCIENT WORKS OF ART LOOTED BY THE GERMANS FROM GREECE

Athen

German officers obtained a valuable antique head of a lady (4th cent. before Christ) which they gave to General List as a present. He took that piece with him. The officers obtained that head illegally and the General removed it illegally from Greece. The Germans turned all their findings of various excavations over to the German Archeological Institute, in contrary to Greek law and their promises. Therefore it is unknown what was found and where - and what happened at the many incidental and secret excavations. In the German Archeological Institute in Athen two baskets containing election plates were seen in 1944.

Athen-Keramike

On 9 November 1941, an inscribed, black-figured plate, presenting the procession of a dead, was stolen in the presence of the German archeologist Gebauer and several other Germans. (Measures: 0,245 x 0,167, Number of the Museum of Keramikos: 677). A German officer bought a lamp from one of the workmen at the excavations near Keramikos; it might be possible that more of such acquisitions or thefts on the place had happened. It must be considered that during the occupation it often happened that more than 300 soldiers visited the excavations at the same time.

Skaramangas

Several containers which were found from the military in Mykenisch tombs in Skaramangas, were taken away by the Germans.

Kap Sounion

In front of the tourist pavillion in Sounion there were two marble statues which were removed by the Germans. Only the socle of one of them remained there.

Aigina

The German archeologist G. Weller is accused to have removed from Aigina in August or September 1941, 4 or 5 boxes of antiquities. The contents could not be identified, because the above mentioned archeologist for several years leaded excavations himself. However, a large marble inscription seems to have disappeared which was given to the archeologist by the custodian of Aigina, G. Mbitros.

Theban

From the museum:

- 1) Ground floor: Drawer Nr. 41: several pieces of paintings and several stones were removed.
- 2) Ground floor: Drawer Nr. 15, 20 and 21 several containers of argillaceous earth and statues were removed.

From the basement: about 30 black-painted vases (Kylix) with soles and fragments of vessels, which were excavated were removed.

From Ephorat were removed:

- 1) a lamp of argillaceous earth (probably roman period)
- 2) a fragment of a lamp of argillaceous earth (same period)
- 3) two iron points of lances (roman period)
- 4) a copper brooch " "
- 5) three pieces of copper brooches " "
- 6) a small fragment of a copper vessel
- 7) two copper bracelets (roman period)
- 8) a copper ring
- 9) a copper handle of a vessel (roman period)
- 10) a bird-like copper statue " "
- 11) a small copper piece

Findings from Lebadeia

- 1) three vessels of argillaceous earth, late hellanian III
- 2) two statues " "
- 3) a lamp " " (roman period)
- 4) a statue of a lady " "

Findings from Kupallon

A damaged copper helmet (about 6th century before Christ)

Surroundings of Theben

A small copper calf (about 5th century before Christ)

Galaxidion

A marble capitole was removed, which years ago was brought to the museum by Azios Theodoroi. Among the people present was a certain Max Lutzak.

Tanagra

In April 1941 German soldiers came to the museum in Tanagra and removed four horses of argillaceous earth, four statues and several tear-containers.

Chairomenia

On 13 May 1941 German soldiers committed a theft, after they broke open the lock of the museum door and smashed the glass of a chest of drawers. They removed the following items:

- 1) a golden earring
- 2) a gold leaf
- 3) five vessels of argillaceous earth, three of which supposedly were black painted vases and the fourth a little 'Arinallos'. All of them came from the excavations at Abon.

Delphi

Supposedly the German archeologist Kuebler, accompanied by German officers, removed on 10 July 1941 three reliefs of marble from Marmarie in Delphi.

Lakonia

According to reports of the A.A., N. von Vacano worked in various places in Lakonia in 1942. Among others he recovered a stone-period settlement in Kouphobound. Many plates, fire-stones, tools, hammers etc. were found. All these things were transported to Germany.

Kythira

Apparently - following the advice of an archeologist - the German governor Brunz had removed a marble lion from the Fort of Kythira, which originally was placed in Kastri in Palaeopolis besides the old town Skandia. Probably it is an antique work of art (not venetian) and was published in BSA by Sylvia Benton.

Thermos

Two German officers who belonged to the military unit which came to Thermos on 1 October 1943, visited the museum and removed five copper items:

- 1) a ram, Register Nr. 308, high 0,04 wide 0,045
- 2) a horse, " 282, " 0,009
- 3) a horse, " 283, " 0,055
- 4) an aetlic fighter
- 5) a copper statue of the same kind as mentioned above, also of the same size

The guard did not remember the numbers of Nos. 4 and 5.

Cloister Bellas

The Germans removed all the old books from the cloister.

N. Anchialos

A German soldier broke down the head of a lion on the capitol of the Basilisk "B" and removed it.

Larisa

The engineer - and not the archeologist - Baurat Kuthe who made an excavation kept at least a golden wreath for himself. The German military governor Koler, from Larissa, requested a statue of the Athena (?) and got it. About 0,70 high.

Kalambaka

The vestry was looted completely and all valuables of the church were removed. The throne of the bishop as well as the woodcarved temple were also removed.

Saloniki

Armed German soldiers suddenly, on 31 May 1944, appeared in the museum (Majnos Georgios) and removed a marble statue of a woman which shortly before was found on the place of justice. They answered the custodian's protest in saying that they intend to bring that statue to a safe place. This was certified by a letter from the staff, signed Dr. Markuehl, but the truth is, that this statue had been shipped to Vienna. The Regierungsbaudassessor Pfeil, illegally exported a geometrical vessel, and stated that he bought it in Athen. The vessel was given to the chief of a company and was ready for shipment to Germany. The object bore the number 831 and Nr. 742 and on a label Y-671. It was 0,40 high. (An exact drawing of it is available).

Potidaia

The archeological collection in Potidaia, which was housed in the school building, was completely looted by the Germans who were housed there in April 1941. Among the objects removed were the following:

- 1) a marble plate with the following agonistic inscription:

OAXMUIA TAEN AIQ ANAPAE
OUATTHN NEMEA ANAPAE ETAION
BAEIAREIA ETAION AIAYAOK
OMATHN TEI AYTEI

Measures: 0,42 x 0,23 x 0,9

It was published by D.H. Robinson, Inscriptions from Mazedonien in "Transaction of the American Philological Association" 1938.

- 2) a marble head bearing a four-angular "Stele". 0,42 high.
- 3) a marble fir-cone, 0,44 high.
- 4) a marble statue of a man without head, half-nacket, 0,44 high.
- 5) a marble of a half-nacket man, 0,37 high.
- 6) a marble statue of a man, the upper half of the body is missing, 0,58 high.
- 7) marble head of a man, slightly damaged on the beard, 0,27 high.
- 8) small marble hand of a statue
- 9) two pyramide-shaped stones.

Mylene

Of the 20 or 23 golden coins which were found in September 1942 near Drakopia, 15 minutes away from Polychnitis, on the estate of Kyriakos Patsatzis, only 17 coins were finally handed out, which were confiscated during the time that police investigations were being made. At the same time the German authorities there took steps to destroy the pertaining documents and release the people arrested in connection with this case.

Samos

1. Bathy
General Mueller took with him a statue and another similar one. His example was followed by a great number of Germans and Italians. Finally Praika took with him a box of copper and other items without making a catalogue or a list of them, so that it is impossible to determine whether he gave all that he had taken with him to the Archeological Institute in Athen.

Melos

In the course of construction of field works near the pre-historic town Phylakope, in the village Kontyli (3000 - 1500 meters from the ruins) 20 untouched tombs with many interior decorations had been found. All these decorations were taken by a Captain Rudolf Volinhals and his Erdmannz, Pfc. Joseph Mueller. The matter concerns important findings, which would fill four large boxes. It seems that the objects found were very beautiful. The Captain, in following the advice of the archeologist Wilhelm Kraiker, gave much of that material to General Speidel who visited Melos. Captain was commander of a Pioneer Company which was transferred in January 1943 from Athen to Melos - the excavations took place during the first months of 1943 - before this company came to Melos it was stationed in Rapsaue, Tsagesi, and on 15 May 1943 it was commanded to Kreta, where it stayed till the end. The private occupation of

Captain Vollnhals was school teacher in a village in the Pfalz, in Pirmasenz. In the same company there were also the 1st Lt. Karl Boschorner from Arno, the Sgt. Rausenbach and the Sgt. Friedrich Herz, as well as one by the name of Hoell.

In addition to the above thefts of Hauptmann Vollnhals it is to be said that he also took the statue of a boy which was in excellent condition.

Kreta - Kastell Kisamou

On 31 July and on 21 November 1943 the Germans removed from the Archeological Collection the following objects: They are first listed according to catalogue numbers:

Plastics and reliefs: 2, 9, 33, 34 (4 in all)

Objects of argillaceous earth: 1, 4, 5, 6, 9, 10, 16, 23, 34, 35, 37, 39, 48, 50, 51, 52, 54, 55, 57, 63 (22 in all)

Metal objects: 5, 7, 13, 15, 16, 17, 25, 30 (8 in all)

Glass objects: 20 (1 in all)

Coins: 1 to 80.

Description of some of the above numbered objects:

Plastics and Reliefs:

- 1) Head of a woman with a piece of the throat 4th - 3rd century before Christ
- 2) Part of a relief, modeled on the body of a woman, apparently Aphrodite (hellenic period)

Objects of argillaceous earth:

- 1) Mykenic Amphora with imitated mouth-piece (Pseudoatmos)
- 2) Amphikipsellin-cup with round socle
- 3) Vessel with long neck, without handle
- 4) Black-painted small vessel (Lekythos)
- 5) Vessel without ornament and handle
- 6) Black-painted vessel with short neck
- 7) Small Pyxis without cover
- 8) Lamp with wick
- 9) Wine-container, somewhat damaged
- 10) Wine-container, a large part of the border damaged
- 11) Wine-container, undamaged
- 12) Black-painted vessel
- 13) Black-painted vessel with one handle
- 14) Vessel with red figures, undamaged
- 15) Long-necked vessel
- 16) small vessel (Lekythion) undamaged
- 17) Oil-container with handle
- 18) small amphora

Metal objects:

- 1) Statue of the Demeter, holding a scepter
- 2) Brooch with round head
- 3) Fragment of a copper plate
- 4) Round socle for a vessel
- 5) eight small, round objects of copper.

Knosson

The General Ringel, coming from Graz, for several times asked for the keys of the stromatographic museum until he finally kept them.

He said he wanted to study the objects, the fact however, was, that he wanted to take at least three boxes of various articles. The boxes contained among others:

11 minoic vessels of argillaceous earth.

1 copper "Hydria"

1 stone jug with three stems

6 - 7 glass pearls of a wooden ribbon, some egg-shaped containers, and many other things which the guard could not think of. The objects were brought to the Villa Ariadne where the General lived and were later shipped to Germany together with many antiquities which were originally in that Villa. The objects from the Villa Ariadne are as follows:

1) a hellenic statue without head

2) a fragment of a sarcophag with relief

3) head of a male statue

4) relief presenting a man

5) a copper sword

6) three lamps

7) various half-cut stones of the minoic period

8) stone-vessel, minoic period

From the basement south of the Villa:

1) 10 - 15 lamps

2) two small figures of argillaceous earth

3) two "matres" of argillaceous earth

4) nine hellenic vessels (originating from the hellenic Kamini of the Monasterika)

5) three to five vessels of minoic art

Also most of the small antique objects from the chests of the Villa except a few unimportant ones were taken. For several times the Director of the Museum asked the General in writing and also personally to return all the objects, but all that ever was returned were a few jugs. The German Colonel, the archeologist von Schoenebeck confirmed the theft to the Director of the Archeological Service, Prof. Keramopoulos, in the presence of the archeologist Kraiker. Both promised, on 18 September 1941, to see to it that the objects be returned, but nothing ever was done.

Gortys

The statue of a Nymph or Aphrodite (roman period), the relief of a sitting woman, and a tomb (hellenic period), as well as two small heads disappeared. Apparently General Ringel is responsible for that.

Phaistos

German soldiers of the Division Amelousos removed 20 different small vessels (May 1942). In January 1942, out of a ton in a basement depot, 5 - 6 small valuable vessels were stolen, which were kept there for security measures.

Eleusis

A great number of statues and vessels of argillaceous earth were removed by German soldiers.

Megara

Many antique objects were removed by the Germans from the museum.

Chalkis

The German archeologists Lauffer and Harder did illegal excavations and took all the objects found with them.

Argos

During the excavations which took place in violation of Greek Laws on Archeological Findings, under the direction of K. Gruendmann in the presence of General Speidel, many valuable objects were found. All these objects, of considerable value, were taken to Germany.

P R O V I S O

During the entire period of the German occupation, German archeologists, who were attached to the army, executed illegal excavations without informing the Greek authorities about them. The largest part of the valuable objects found, were removed to Germany. Besides that many objects were found during field work of the army.

Since it still is unknown what antique objects were found, the Greek Government claims the absolute ownership of the objects which may be found, identified and determined as objects which were removed illegally from Greece during the war.

For the Greek Government

signature

The Restitution Officer.

Τη 10η Φεβρουαρίου 1947

Υπουργεῖον Ἐξωτερικῶν
Δ/σιν Οἰκονομικῶν Ζητημάτων

Περίληψις: Αἰτήσεις ἀποδόσεως ἀρχαιολογικῶν ἀντικειμένων.

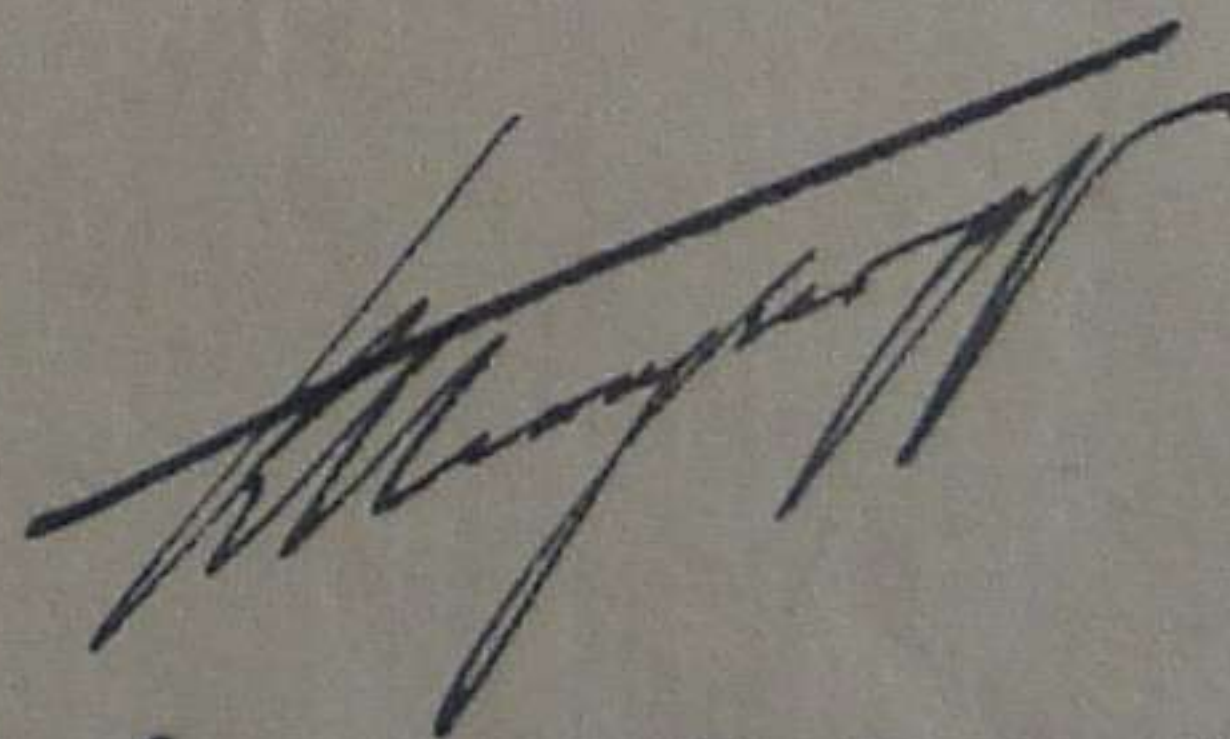
Ἐπὶ Διαταγῆς 32349 δίς (26-II-46) λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἀναφέρω πρὸς τὸ Σ. Ὑπουργεῖον τὰ ἀκόλουθα:

1. Διέταξα τοὺς Συνδέσμους νὰ ὑποβάλουσι εἰς τὰς Ἀρχὰς τῶν 3 Ζωνῶν, αἰτήσεις ἀποδόσεως, ἐπισυνάπτοντες τὸ συνημμένον ὑπόμνημα, ὅπερ ἐξεπόνησα, βάσει τοῦ ἀποσταλέντος μοι τεύχους, συμφώνως τῇ ὑμετέρᾳ Διαταγῇ. Διὰ τὴν Ῥωσικὴν Ζώνην ὑπέβαλα ἀπ' εὐθείας σχετικὴν αἶτησιν, μετὰ ὑπομνήματος.

2. Ἐτονίσσαμεν ἰδιαιτέρως, ὅτι τὰ ἀναγραφόμενα ἀντικείμενα εἶναι ἐν πολλοσθημόριον τῶν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἀπαχθέντων, διότι δέν εἶναι δυνατόν νὰ γνωρίζωμεν τὰ ὑπ' αὐτῶν ἀνευρεθέντα καὶ σφετερισθέντα κατὰ τὰς παρανόμους ἀνασκαφὰς ἢ κατὰ τὰς ἐκσκαφὰς χάριν στρατιωτικῶν ἔργων. Ἐπειδὴ τὰ ἀνωτέρω ἀντικείμενα δέν εἶναι μέχρι σήμερον γνωστά, ἐπεφυλάχθημεν τῶν δικαιωμάτων τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, γενικῶς, διὰ πᾶν ἀρχαῖον ἀντικείμενον, ὅπερ ἐξήχθη κατὰ τὸν πόλεμον ἐξ Ἑλλάδος εἰς Γερμανίαν.

Εὐπειθέστατος

Ὁ Ἀρχηγός
 τῆς Ἑλλην. Στράτ. Ἀποστολῆς

Πλοίαρχος Κ. Παπαγεωργίου

Συνημμένως:

I Ὑπόμνημα.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Αθήνα, 2 Ιουλίου 1949

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΣΙΣ

Διεύθυνση Αρχαιοτήτων

Τμήμα

Γραφείο

Αριθ. πρωτ. 10773/1559

Προς
τὸ Ὑπουργεῖον Ἑσπερίων
Διευθύνειν Οἰκονομικῶν
Προθέσεων
Τμήμα III
Ἐνταῦθα

Εἰς δὴντιον πρὸς τὸ δὶα τοῦ ὕπ.
ἀριθ. 5553/19-5-1949 ὑπετέρου ἐγγράφου διαβιβασθέν
ἡμῖν ὑπ' ἀριθ. 25/1555/2-5-1949 ἔγγραφο τῆς ἐν Ἀερολ.
νῆς Στρατιωτικῆς Ἀποστολῆς, ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ γνωρίσω-
μεν ὑμῖν μετὰ γνώμην τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου δια-
τυπωθεῖσαν κατὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 50/1949 συνεδρίαν αὐτοῦ·
ὅτι δὲν θεωροῦμεν ἀναγκαίαν τὴν εἰς Ἱερρινίαν μετάρβα-
σιν τοῦ καθ' ἡμετέραν κ. Μαρινάτου, καθόσον νέα ἀπαιτήσεις
δι' ἀρπαγέντα ἀρχαῖα δὲν παρουσιάζθησαν.
Ἐπὶ τούτοις γνωρίζομεν ὑμῖν οἷς εἶνε ἀνάγκη ὅπως

τὸ ὅλον θέρε τῆς ἀποδόσεως ἐκ μέρους τῶν Γερμανῶν
τῶν ἐξ Ἑλλάδος διαρκαγέγων κατὰ τὴν κατοχὴν ἀρχαί-
ων καὶ καλλιτεχνικῶν θησαυρῶν ἐπαρτέλθη κατὰ τὴν
αὐτοκρατορικὴν τῆς Συνθήκης Βερσέιης μετὰ τῆς Γερμανίας.

Ὁ Υπουργὸς

Κ. Τσάτσος

Städtische Bibliothek
BONN

4
Εν Βόννυ τῇ 22ῃ Δεκεμβρίου 1959

Αρ. Πρωτ. 3205,3173-P/II

Ἀρχαιοφίλους ἀφαιρεθεῖσαι
ὑπὸ τῶν Γερμανῶν κατὰ τὴν
κατοχὴν ἐκ Κρήτης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ

Αρ. Πρωτ. 4160
Θεμ. 4160
Ημερ. 4.1.60

Πρὸς τὸ

Υπουργεῖον Ἑθνικῆς Παιδείας
Διεύθυνσιν Ἀρχαιοτήτων

Ἀθῆναι

Ἑξέτερον ἔγγραφον 112529/7394

Ἑξέτερα ἔγγραφα 1130, 1700, 2125 καὶ 2771 ἐ.ε.

Ἀπαντῶν εἰς τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι ὑμέτερον ἔγγραφον,
καὶ ἀναφερόμενος εἰς τὰ ὡς ἄνω ἡμέτερα τοιαῦτα, ἔχω τὴν τιμὴν
νὰ γνωρίσω ὑμῖν τὰ ἑξῆς:

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐκ Γόρτυνος ἀφαιρεθέντα ἀρχαῖα,
συμμόνως πρὸς τὸ ὑπ' ἀρ. 97038/5470 ἀπὸ 2.9.1959 ὑμέτερον ἔγγρα-
φον, ἡ Β. Πρεσβεΐα ἀνεκοίνωσεν ἤδη εἰς τὸ Ὁμοσπονδιακὸν Γραφεῖον
ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, στερουμένη περισσοτέρων στοιχείων, δέν
ἐπιμένει εἰς τὴν ἵτησιν ἀποδόσεως τῶν περὶ τὸν πρόκειται ἀντικει-
μένων.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐκ Κισσάρου καὶ θαιστοῦ διαρπαγέντα
τὸ ὄνομα τοῦ στρατηγοῦ Ρίγκελ, ὡς, καθ' ἡμᾶς ὑπευθύνου διὰ τὴν ἀφαί-
ρεσιν ἀρχαιολογικῶν ἀντικειμένων ἐκ Ἑνωσσοῦ καὶ Γόρτυνος, εἶναι
ἤδη γνωστὸν εἰς τὸ Ὁμοσπονδιακὸν Γραφεῖον Ἑξωτερικῶν Ἀποδόσεων
ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὸ ὑμέτερον ὑπόμνημα ὡς ἐπεβλήθη ὑπὸ τῆς
Β. ταύτης Πρεσβεΐας, εἰς τὸ ρηθὲν Γραφεῖον ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὴν
ἀπὸ 24.10.1955 αἵτησιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως περὶ ἀποδόσεως
τῶν ἐξ Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἀφαιρεθεῖσάν ἀρχαιοτήτων.

Ἐν τούτοις τὸ Ὁμοσπονδιακὸν Γραφεῖον διὰ τοῦ
ἀπὸ 19.5.1959 πρὸς τὴν Β. Πρεσβεΐαν ἔγγραφου του, κοινοποιηθέντος
ὑμῖν, διὰ τοῦ ὑπ' ἀρ. 1130 ἐ.ε. ἡμετέρου, ἐγνώρισεν ἡμῖν ὅτι ὁ
στρατηγὸς Ρίγκελ ἐρωτηθεὶς ἐδήλωσεν ὅτι οὐδεμίαν γνώσιν ἔχει περὶ

-/-

Κοινοποιεῖται:

Β. Υπουργεῖον Ἑξωτερικῶν
Διεύθυνσιν Οἰκονομικῶν Ἐποθέσεων
Τμήμα III

των ἐκ Γόρτυνος ἀφαιρεθέντων. εἰς ἔδει δὲν δῶς, πρὸς ἀποδείξειν τοῦ ἰσχυρισμοῦ μας περὶ τῆς ἐν Κρήτῃ δράσεως τοῦ ἐν Λύγῃ Γερμανοῦ στρατηγού, νὰ προσαχθῶν εἰς τὸ Ὁμοσπονδιακὸν Γραφεῖον τὰ ἐν τῇ ὑμετέρῃ ὑπομνήματι, ἐν σελίδι 5 καὶ 6 οὗτου μνημονεύοντα στοιχεῖα καὶ εἴ αὖ ἐν αὐτῇ ἀναφερόμενα μαρτυρία αὐτόπικων προσώπων.

Ἄν ἀρκεῖ δὲν, νὰ ἀποδειχθῇ ἡ ἐξ Ἑλλάδος ἀφαίρεσις τῶν ἀρχαιοτήτων. ὡς ἐξήγησα ἤδη εἰς προηγούμενον πρὸς ὑμᾶς ἔγγραφο, καὶ εἰδικότερον εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 1604/Β.7.58, 2625, 2642-6/12.11.58, 75/15.1.59 καὶ 820-822/15.4.1959, διὰ τὴν εὐσταθήσαν ἡ στήσις ἀποδόσεως τῆ ἀποζημιώσεως, ἐν τῇ κλασίῳ τῆς Συμβάσεως Βόννης-Παρισιῶν, ἀπαιτεῖται ἡ ἀποδείξις τῆς εἰς Δ. Γερμανίαν μεταφορᾶς τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ ἡ ἐνταῦθα ἐξοτομίκευσις των. καὶ εἶναι μὲν βεβαίως δ. καὶ ολοκληρῶν ἡ ἀδυναμία τῶν Ἑλληνικῶν Ἀρχῶν δῶς προσκομίσουν τὰς ὡς ἄνω ἀποδείξεις, ἐξ ἄλλου δὲν, ἵνα ζητηθῇ παρὰ τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ Γραφείου ὅπως προβῇ τοῦτο εἰς ἐρεῦνας ἐν Γερμανίᾳ πρὸς ἀνεύρεσιν καὶ ἐξοτομίκευσιν τῶν ἀφαιρεθέντων ἀντικειμένων, ὡς ἔχει ὑποχρῆσιν δυνάμει τῆς συμβάσεως, εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἀκριβεστάτη περιγραφή αὐτῶν, συνοδευομένη, εἰ δυνατόν, καὶ ὑπὸ φωτογραφίας.

Ἄν δὲν νομίζετε ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ ἀποσκοπίσις συμπληρωματικῶν στοιχείων κατὰ τὰ ἄνωτέρω, εἴτε μέχρι τῆς 10ης προθεσμίας Ἰανουαρίου (ὅτε λήγει ἡ προθεσμία διὰ τὰς ἀρχαιοτήτας Κισσάμου) ἢ τῆς 31ης Ἰανουαρίου (προθεσμίας διὰ τὰ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀφαιρεθέντα, συμφώνως πρὸς συνημμένον πρόσφατον ἔγγραφο τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ Γραφείου) εἴτε καὶ ἀργότερον, παρακαλῶ ὅπως μοι ἀνακοινώσητε τοῦτο ἐγκαίρως ἵνα δυνηθῇ νὰ ζητήσω ἐνδεχομένως παράτασιν τῶν προθεσμιῶν.

Ἄλλως φρονῶ ὅτι ἡ αἴτησις ἡμῶν δὲν ἐμφανίζει πιθανότητα τινος ἐπιτυχίας.

Μετ' ἐξαιρέτου ὑπολήψεως

Ὁ Πρόεδρος

Α.Β. Γρηλαντς

AMBASSADE ROYALE DE GRECE
EN ALLEMAGNE

Βόνη τῇ 8 'Ιουλίου 1958

Αρ. Πρωτ. 1604 - Γ/II

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
Αριθ. Πρωτ. 36856
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ 12 ΙΟΥΛ 1958

Πρὸς τὸ
'Υπουργεῖον 'Εθνικῆς Παιδείας
Δ/σιν 'Αρχαιοτήτων

3636
3636

14.7.58

Ἡμετέρον ἔγγραφον ὑπ' ἀρ. 277 ἀπὸ 19.2.57
'Αναφερόμενος εἰς τὸ ὡς ἄνω ἔγγραφον ἔχω τήν τιμὴν νά
γνωρίσω ὑμῖν ὅτι, διὰ τῆς ἐν ἀντιγράφῳ ἀποστελλομένης ὑμῖν ἀ-
πὸ 4ης τρ. μηνὸς ἀποφάσεώς του, κοινοποιηθείσης ἡμῖν σήμερον,
τὸ 'Ομοσπονδιακὸν Γραφεῖον 'Εξωτερικῶν 'Αποδόσεων ἀπέρριψε
τὴν αἴτησιν τῆς 'Ελληνικῆς Κυβερνήσεως περὶ ἀποδόσεως καὶ ἐν-
δεχομένης ἀποζημιώσεως λόγῳ ματαιωθείσης ἀποδόσεως ρωμαῖου
ἀγάλματος ἀφαιρεθέντος ἐξ 'Ελλάδος ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, κατὰ τὴν
κατοχήν.

Συμφώνως πρὸς τὸ σκεπτικὸν τῆς ἀποφάσεως, ἡ αἴτησις
ἀπερρίφθη διότι πᾶσαι αἱ κατ' αἴτησιν τῆς 'Ελληνικῆς 'Αποστολῆς
'Αποδόσεων καὶ τῆς Β. ταύτης Πρεσβείας - τελευταίως καὶ διὰ τοῦ
κοινοποιηθέντος ὑμῖν ὑπ' ἀρ. 277 ἀπὸ 21.2.1957 ἡμετέρου ἔγγρα-
φου πρὸς τὸ ὡς ἄνω 'Ομοσπονδιακὸν Γραφεῖον - γενόμεναι ἐν Γερ-
μανίᾳ ἔρευναι εἴτε πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ἀγάλματος εἴτε πρὸς δι-
απίστωσιν τῆς ἐνταῦθα μεταφορᾶς καὶ εἴτα ἀπωλείας του, ἀπέβη-
σαν ἄκαρποι.

Συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 7 παρᾶγραφοι 2 καὶ 3 τοῦ πέμ-
πτου κεφαλαίου τῆς Συμβάσεως "περὶ ρυθμίσεως ζητημάτων προκυ-
φάντων ἐκ τοῦ πολέμου καὶ τῆς κατοχῆς", ἥτις διέπει τὰς ἐν
Γερμανίᾳ ἀποδόσεις καὶ ἀποζημιώσεις, αἱ ἀποφάσεις τοῦ 'Ομοσπον-
διακοῦ Γραφείου ὑποκρίνεται εἰς ἀναθεώρησιν ὑπὸ τῆς Διαιτητικῆς
'Επιτροπῆς ἐπὶ τῶν ἐν Γερμανίᾳ Περιουσιῶν, Δικαιωμάτων καὶ Συμ-
φερόντων, τῇ αἰτήσῃ τοῦ ἐνδιαφερομένου, ὑποβαλλομένη ἐντός μη-
νὸς ἀπὸ τῆς κοινοποιήσεως τῆς ἀποφάσεως.

Κοινοποιήσεις

- Β. 'Υπουργεῖον 'Εξωτερικῶν
Δ/σιν Οἰκονομικῶν 'Υποθέσεων
τμήμα III

Υ.

Κατά τήν γνώμην, ἐν τοῦτοις, τῆς Β. ταύτης Πρεσβείας, ἡ προσφυγή εἰς τήν Διαιτητικὴν Ἐπιτροπὴν δέν παρουσιάζει, ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει, ἐλπίδα ἐπιτυχίας, λόγῳ ἐλλείψεως τῆς, κατὰ τὰ ἄρθρα I παράγρ. I καὶ 4 παράγρ. I τοῦ πέμπτου κεφαλαίου τῆς ρηθείσης Συμβάσεως, ἀπαραιτήτου νομίμου προϋποθέσεως τῆς διὰ τῶν διατάξεων τούτων καθιερουμένης ὑποχρεώσεως ἀποδόσεως ἢ ἀποζημιώσεως, ἥτοι τῆς ἀνενερέσεως τοῦ ζητουμένου ἀντικειμένου ἐν Γερμανίᾳ ἢ τῆς ἀποδείξεως τῆς ἐν δεδομένῃ στιγμῇ ὑπάρξεώς του ἐνταῦθα.

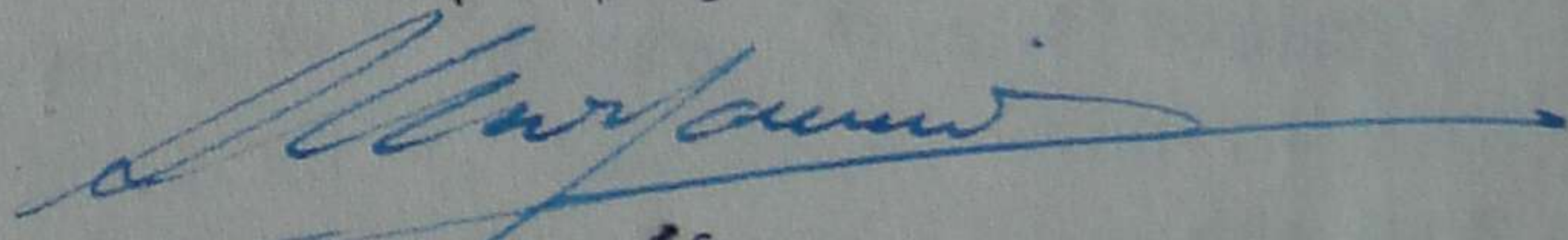
Ἐάν ὅμως, παρὰ ταῦτα, ἐπιθυμῆτε νὰ ἀσκηθῇ προσφυγή εἰς τήν Διαιτητικὴν Ἐπιτροπὴν, παρακαλῶ ὅπως μοῖ γνωρίσητε τοῦτο ἐγναιρως, λαμβάνοντες ὑπ' ὄφιν ὅτι ἡ πρὸς τοῦτο προθεσμία ἐκπνέει τήν 6ην προσεχοῦς μηνός.

Θά ἦτο, φρονῶ, σιῶπιμον, ὅπως πρὸ τῆς λήψεως ἀποφάσεως ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς προσφυγῆς, συνεννοηθῆτε μετὰ τοῦ παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Οἰκονομικῶν Νομικοῦ Συμβούλου τοῦ Κράτους κ. Α. Χατζηδάκη, ὁρισθέντος διὰ τήν ἐμπροσώπησιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐνώπιον τῆς Διαιτητικῆς Ἐπιτροπῆς.

Προσθετέον ὅτι ἡ κατὰθεσις τῆς αἰτήσεως εἰς τήν Διαιτητικὴν Ἐπιτροπὴν ὑπόκειται εἰς δικαστικὸν τέλος 100 γερμανικῶν μάρκων.

Μετὰ πλείστης τιμῆς

Ὁ Πρέσβυς

Σ. Καπετανίδης

ROYAUME DE GRECE
EN ALLEMAGNE

Βόλνη τη 16 'Οκτωβρίου 1958
5584
24-10-58

Αρ. Πρωτ. 2437 - Γ/ΙΙ

Προς τό
'Υπουργείον 'Εθνικῆς Παιδείας
Διευθύνσιν 'Αρχαιοτήτων
Α θ ή ν α ς

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
Αρ. Πρωτ. 138430
23 ΟΚΤ. 1958
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ

Ἡμέτερον ἔγγραφον 277 ἀπό Ι9. 2. 1957

Ἐν συνεχείᾳ πρὸς τό ὑπ' ἀρ. 2385 ἀπό Ι3ης τρ. μηνός
ἡμέτερον ἔγγραφον, ἔχω τήν τιμήν νά ἀποστείλω ὑμῖν, συνημέ-
ως, ἀντίγραφον νεωτέρου ἀπό Ι4ης ΙΟ. 58 ἐγγράφου τοῦ 'Ομοσπον-
διακοῦ Γραφείου 'Εξωτερικῶν 'Αποδόσεων, ἀφορῶντος τό ἐκ Θεσσα-
λονίκης ὑπό τοῦ Γερμανοῦ PFEIFF ἀφαιρεθέν ἀρχαῖον γεωμετρικόν
ἀγγεῖον.

Τό 'Ομοσπονδιακόν Γραφεῖον παρακαλεῖ ὅπως καθορίσω-
μεν λεπτομερέστερον τήν ἡμετέραν αἵτησιν καί παράσχωμεν περισ-
σότερα στοιχεῖα χρήσιμα διὰ τήν ἀνεύρεσιν ἢ τήν διαπίστωσιν
τῆς ἐνταῦθα μεταφορᾶς τοῦ ρηθέντος ἀρχαίου ἀντικειμένου.

Ἄνευ τῶν στοιχείων τούτων δέον νά ἀναμένηται ὡς βε-
βαία ἡ ἀπόρριψις τῆς αἰτήσεως, νά θεωρηθῇ δέ ἀπό τοῦδε ματαία
ἡ προσφυγή κατὰ τῆς ἐκδοθησομένης ἀποφάσεως τοῦ 'Ομοσπονδιακοῦ
Γραφείου ἐνώπιον τῆς ἐν ΚΟΒΛΕΝΖ Διεθνoῦς Διαιτητικῆς 'Επιτρο-
πῆς.

Μετά πλείστης τιμῆς

Ὁ Πρόεδρος

Σ. Καπετανίδης

Σ. Καπετανίδης

Κοινοποιήσις

- Β. 'Υπουργεῖον 'Εξωτερικῶν
Δ/σιν Οἰκονομικῶν 'Υποθέσεων
Τμήμα ΙΙΙ, ἐν συνεχείᾳ πρὸς τό
ὑπ' ἀρ. 277 ἀπό Ι9. 2. 58 ἡμετέρου
ἐγγράφου.

v. Η ΜΑΥΡΗ ΒΙΒΛΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

Η ΜΑΥΡΗ ΒΙΒΛΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

Schwarzbuch
der Besatzung

8/9/44
Σήμερα το
πρωί θυμίζονται
πρώτες για την
Πατρίδα προγυμνάσιο
Ολα χύνονται για
την ελευθερία.

Νίκος Μανώλης
Βαράκης

MAYPH BIBΛOΣ
ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ
SCHWARZBUCH
DER BESATZUNG

Γ' έκδοση
συμπληρωμένη και διορθωμένη
Dritte ergänzte und korrigierte Ausgabe

ΑΘΗΝΑ • ATHEN • 2012

Επιτροπή α΄ έκδοσης της «ΜΑΥΡΗΣ ΒΙΒΛΟΥ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ»

† Πέτρος Ανταίος, Παναγιώτης Αρώνης, Μανώλης Γλέζος, Αθηνά Κακολύρη, Πέτρος Κουλουφάκος,

Γιάννης Κυριακάκος, † Φραγκίσκος Κωνστανταράκης, † Γ.Α. Μαγκάκης, † Κώστας Παπαγιαννάκης, Χαράλαμπος Ρούπας

Ausschuss der 1. Ausgabe des «SCHWARZBUCH DER BESATZUNG»

† Petros Antaios, Panagiotis Aronis, Manolis Glesos, Athina Kakolyri, Petros Kouloufakos, Jannis Kyriakakos,

† Frangiskos Konstantarakis, † G.A. Mangakis, † Kostas Papajannakis, Haralambos Roupas

Η γ΄ έκδοση της «ΜΑΥΡΗΣ ΒΙΒΛΟΥ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ» πραγματοποιήθηκε
με την οικονομική στήριξη της Βουλής των Ελλήνων

Die 3. Ausgabe des «SCHWARZBUCH DER BESATZUNG» wurde durch
die ökonomische Unterstützung des griechischen Parlaments

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ Γ΄ ΕΚΔΟΣΗΣ: Μανώλης Γλέζος

VERANTWORTLICH FÜR DIE 3. AUSGABE: Manolis Glesos

Copyright © Αθήνα 2012, Εθνικό Συμβούλιο για τη διεκδίκηση των οφειλών της Γερμανίας προς την Ελλάδα
Προσωρινή διεύθυνση: Γαμβέττα 6 – 106 78 Αθήνα – Τηλέφωνο: 210 3842668

Copyright © Athen 2012, Nationalrat für die Entschädigungsforderungen Griechenlands an Deutschland
Vorläufige Adresse: Garmvetta 6 – 106 78 Athen – Tel.: 210 3842668

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Πόπη Μουπαγιατζή

ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Αλέξανδρος Γαγγάδης

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Δ. Βασιλειάδης

BEARBEITUNG DER AUSGABE UND DES GRIECHISCHEN TEXTES: P. Moupajatzzi

BEARBEITUNG KÜNSTLERISCHE BILDER: Al. Gagadis

BEARBEITUNG DES DEUTSCHEN TEXTES: D. Vassiliadis

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ: *Εθνική Αντίσταση 1941-1944, Γράμματα και μηνύματα εκτελεσμένων πατριωτών*, Κέδρος, Αθήνα 1974 • Γ. Κουβά, *Σκοπευτήριο Κασσαριανής – Η ματωμένη καρδιά της Ελλάδας*, Εντός, Αθήνα 2003 • *Μαρτυρική πόλη Καλαβρύτων*, Φωτογραφικό λεύκωμα για τα 60 χρόνια από το Ολοκαύτωμα, Δήμος Καλαβρύτων, 2003 • *Μαύρη βίβλος της Κατοχής*, α΄ έκδοση • Β. Μαθιόπουλου, *Εικόνες Κατοχής*, Μετόπη, Αθήνα 1980 • Σπ. Μελετζή, *Με τους Αντάρτες στα Βουνά* • Α. Μπακαριάν-Π. Αντοίου: *Εικαστικές Μαρτυρίες* • Τ. Ψαράκη, *Ντοκουμέντα Κατοχής*
FOTOS AUS DEN BÜCHERN: *Nationaler Widerstand 1941-1944, Briefe und Botschaften der erschossenen Patrioten*, Herausgeber Kedros, Athen 1974 • Jannis Kouvas, *Exekutionsort Kassariani – Das blutende Herz Griechenlands*, Entos, Athen 2003 • *Märtyrer-Stadt Kalavryta*, Photographisches Album für die 60 Jahre von Holocaust, Stadtgemeinde Kalavryta 2003 • *Schwarzbuch der Besatzung*, 1. Ausgabe • Vassos Mathiopoulos, *Bilder der Besatzung*, Metopi, Athen 1980 • Spyros Meletzis, *Mit den Rebellen auf den Bergen* • A. Bacharian – P. Antaios, *Abbildende Zeugnisse* • T. Psarakis, *Dokumente der Besatzung*

ISBN 978-960-89102-1-8

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Με το χέρι στην καρδιά	4
Η επίλυση του προβλήματος των αποζημιώσεων, νομικό και ηθικό χρέος	8
Η οικονομική καταστροφή της Ελλάδας και οι νόμιμες απαιτήσεις επανορθώσεων	12
Εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας κολαζόμενα από το Διεθνές Δίκαιο	23
Η ηθική όψη του ζητήματος των γερμανικών πολεμικών επανορθώσεων στα θύματα και στα επιζήσαντα θύματα του Β' Παγκοσμίου πολέμου	36
Δεν Επαιτούμε, Απαιτούμε!	45
Η διεκδίκηση των αποζημιώσεων είναι διαρκής μέχρι τελικής δικαίωσης	52
Ψήφισμα	54
Το νούμερο 42320	57
Μαρτυρολόγιο	
Ολοκαυτώματα – Εκατόμβες Θυσιών	60
Τα ναζιστικά Στρατόπεδα	92
Καλάβρυτα	98
Η σφαγή του χωριού Κομμένο της Άρτας	105
Το Ολοκαύτωμα των Επαρχιών Βιάννου και Ιεράπετρας Κρήτης	109
Ολοκαύτωμα Διστόμου	111
Συνοπτικό Αντιστασιακό Ημερολόγιο	117
Δυνάμεις Κατοχής που απασχόλησε στην Ελλάδα η Εθνική Αντίσταση	125

INHALT

Hand aufs Herz	4
Die Lösung der Entschädigungsfrage: juristische und moralische Verpflichtung	8
Die Wirtschaftliche Katastrophe Griechenlands und die rechtlichen Ansprüche auf Reparationen	12
Verbrechen Gegen die Menschlichkeit, nach Völkerrecht strafbar	23
Wiedergutmachung der bundesrepublik Deutschland an die Opfer und Hinterbliebenen des zweiten weltkriegs	36
Wir betonen nicht, wir verlangen!	45
Die Forderung auf die Entschädigungen bis zu ihrer erfüllung und Befriedigung	52
Abstimmungsbeschluss	54
Die Nummer 42320	57
Martyrer-Verzeichnis	
Massenmorde - Eckdaten von Opfern	60
Die Nazi-Konzentrationslager	92
Kalavryta	98
Das Massaker des dorfes Kommeno bei Arta	105
Massenmorde in der Provinz Viannos und Ierapetra auf Kreta	109
Massenmord in Distomo	111
Kurz gefasstes Widerstands-Tagbuch	117
Besatzungstruppen, die vom Nationalen Widerstand in Griechenland bekämpft wurden	125

Με το χέρι στην καρδιά

ΜΕ ΤΗΝ ΗΜΕΡΙΔΑ που πραγματοποιήθηκε τον Νοέμβριο του 1998 στην Παλαιά Βουλή, καθώς και με την έκδοση αυτή, παρουσιάζεται με τη μεγαλύτερη δυνατή πληρότητα η ιστορική, ηθική και νομική πλευρά του προβλήματος των γερμανικών οφειλών. Είναι λυπηρό ότι μια αδικαιολόγητη καθυστέρηση εκπλήρωσης στοιχειωδών κανόνων του διεθνούς δικαίου και τήρησης πανανθρώπινων αξιών καθιστά αναγκαίες παρόμοιες εκδηλώσεις και εκδόσεις και μάλιστα μετά παρέλευση μισού και πλέον αιώνα.

Προφανής σκοπός και στόχος της έκδοσης στην ελληνική και τη γερμανική γλώσσα είναι η ενημέρωση και δραστηριοποίηση του ελληνικού και γερμανικού κοινού, καθώς και των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, στα οποία παρέχονται τα βασικά δεδομένα του προβλήματος. Τελικοί αποδέκτες των στοιχείων, των απόψεων, των επιχειρημάτων και των προτάσεων, τα οποία περιέχονται στα Πρακτικά και στο Ψήφισμα της Ημερίδας, είναι βέβαια οι αρχές της Γερμανικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας και της Ελληνικής Δημοκρατίας, που οφείλουν επιτέλους να προχωρήσουν σε επαγωγικό διάλογο και φιλική συνεργασία για την επίλυση του προβλήματος, το οποίο, όπως αναφέρεται στο θέμα της Ημερίδας, αποτελεί «**προϋπόθεση για την εδραίωση της φιλίας των λαών Ελλάδας και Γερμανίας**».

Ιδιαίτερη σημασία έχει, νομίζουμε, να υπογραμμίσουμε προς όλους τους αποδέκτες ότι επικεφαλής αυτής της προσπάθειας, από ελληνικής πλευράς, βρίσκονται

Hand aufs Herz

ΜIT DER TAGUNG, die im November 1998 im alten Parlament veranstaltet wurde, und mit dieser Veröffentlichung wird mit der größtmöglichen Vollständigkeit die historische, moralische und rechtliche Seite des Problems der deutschen Kriegsschulden behandelt. Es ist bedauerlich, dass eine durch nichts zu begründende Verzögerung der Erfüllung wesentlicher Grundsätze des Völkerrechts und der Wahrung allgemein menschlicher, moralischer Werte, solche Veranstaltungen und Veröffentlichungen notwendig machen, und dies nach mehr als einem halben Jahrhundert.

Ziel und Zweck dieser Veröffentlichungen auf Griechisch und Deutsch ist die Information und Aktivierung der griechischen und deutschen Öffentlichkeit, sowie der Medien, indem ihnen die wesentlichen Fakten des Problems zur Verfügung gestellt werden. Eigentliche Empfänger der Vorgänge, Ansichten, Argumente und Vorschläge, die im Protokoll und in den Beschlüssen der Tagung enthalten sind, sind natürlich die Behörden der Bundesrepublik Deutschland und der Republik Griechenland, die endlich zu einem wirksamen Dialog und einer freundschaftlichen Zusammenarbeit zur Lösung dieses Problems gelangen müssen. Ziel dieser Bemühungen ist, wie in der Tagung erwähnt wird, **“die Voraussetzung für die Festigung und Verwirklichung der Freundschaft der Völker Griechenlands und Deutschlands zu schaffen”**.

Von besonderer Bedeutung erscheint uns, und dies wollen wir gegenüber allen Empfängern dieser Veröffentlichung betonen, dass an

Οι Γερμανοί στην Ακρόπολη.
Στις 27 Απριλίου του 1941 τα χιτλερικά
στρατεύματα μπαίνουν στην Αθήνα.
(Από το βιβλίο του Β. Μαθιόπουλου *Εικόνες Κατοχής*)

Οι Γερμανοί εισέλασαν στην Αθήνα
στις 27 Απριλίου του 1941. Οι Γερμανοί
παραλαμβάνονται στην Αθήνα.
(Από το βιβλίο του Β. Μαθιόπουλου *Εικόνες Κατοχής*)

αγωνιστές της Εθνικής Αντίστασης ολόκληρου του αντιστασιακού φάσματος, οι οποίοι ανήκουν σήμερα σε όλες τις πολιτικές τάσεις της χώρας. Άνθρωποι, που στα κορμιά και στις ψυχές τους έχουν χαραγμένα βαθιά με φωτιά και με σίδηρο τα ίχνη του αγώνα για την απελευθέρωση της Ευρώπης και του ίδιου του γερμανικού λαού από τη βαρβαρότητα του ναζισμού. Και γνωρίζουν ότι τα θεμέλια της αναγεννημένης δημοκρατικής Γερμανίας, που ευημερεί σήμερα, στεριώθηκαν και με το αίμα και τις άμετρες θυσίες τις δικές τους, αλλά και την εργασία εκατοντάδων χιλιάδων Ελλήνων.

Θεωρούμε ότι η πολιτική ηγεσία της σημερινής Γερμανίας, που δεν αποφασίζει ακόμα να προχωρήσει σε ένα δημοκρατικό διάλογο, θα έπρεπε να αναρωτηθεί, με το χέρι στην καρδιά, πού θα βρίσκονταν σήμερα η ίδια και οι αξιότεροι γιοι και θυγατέρες του γερμανικού λαού, εάν δεν είχε ευοδωθεί εκείνος ο αγώνας, που στοίχισε ποτάμια αίμα και αμέτρητες καταστροφές στους λαούς της Ευρώπης και στο λαό μας...

Αυτό τον αγώνα, στο όνομα των διαιώνων αξιών αλληλεγγύης και φιλίας των λαών, συνεχίζουν σήμερα με συνέπεια οι συνειδήσεις εκείνες που δεν βολεύονται με την αδικία και τις μικρόψυχες εγωιστικές σκοπιμότητες. Και είναι αποφασισμένες να χρησιμοποιήσουν όλα τα έννομα και ηθικώς άψογα μέσα, στο πλαίσιο των διακρατικών σχέσεων και της Ενωμένης Ευρώπης, για τη δικαίωσή του.

Βασική εγγύηση για την επιτυχία του αγώνα αυτού αποτελεί το γεγονός ότι και από γερμανικής πλευράς, στην ίδια τη χώρα τους, στρατεύονται οι τίμιοι αντιναζιστές και δημοκράτες, όλοι όσοι δεν βολεύονται στη

der Spitze dieser Bemühungen von griechischer Seite sich Kämpfer des Nationalen Widerstandes aller Lager befinden, die heute allen politischen Parteien des Landes angehören. Diese Menschen tragen in ihren Körpern und in ihren Seelen die Spuren des Kampfes um die Befreiung Europas und selbst des deutschen Volkes von der Barbarei des Nazismus. Sie wissen, dass die Grundlagen des neugeborenen, demokratischen Deutschlands, das heute im Wohlstand lebt, auch mit ihrem Blut und ihren unzähligen Opfern, aber auch durch die Arbeit hunderttausender Griechen gefestigt wurden.

Wir sind der Meinung, dass die politische Führung des heutigen Deutschlands, die sich bis jetzt nicht zu einem zwischenstaatlichen Dialog entschlossen hat, sich mit aller Ehrlichkeit fragen sollte, wo sie selbst und ihre Söhne und Töchter sich befänden, wenn jener Kampf, in dem Ströme von Blut flossen und den Völkern Europas und unserem eigenen Volk unzählige Katastrophen zugefügt wurden, kein glückliches Ende genommen hätte.

Dieser Kampf, im Namen der zeitlosen Werte der Solidarität und der Freundschaft der Völker, wird heute konsequent und gewissenhaft von denjenigen fortgesetzt, die sich nicht mit dem Unrecht und den kleinlichen, egoistischen Zweckmäßigkeiten zufrieden geben. Sie sind auch entschlossen, im Rahmen der bilateralen Beziehungen in der Europäischen Gemeinschaft, sämtliche gesetzlichen und moralischen Mittel einzusetzen, um zu einer gerechten Lösung des Problems beizutragen.

Garantie für den Erfolg dieses Kampfes bildet die Tatsache, dass auch auf deutscher Seite, im eigenen Land, aufrechte Antifaschisten und Demokraten sich zusammenfinden, all jene, die sich nicht mit dem Vergessen, einer fal-

Οι ερπύστριες
βεβηλώνουν
τον Ιερό Βράχο.

(Από το βιβλίο
Εικόνες Κατοχής)

Die Panzerraupen
schädigen den
heiligen Felsen.

(Von dem Buch,
Bilder der Besetzung)

λήθη, στην ψευδο-«αναθεώρηση» μιας ζοφε-
ρής ιστορικής αλήθειας, και συμπαράτάσσο-
νται στο πλευρό των Ελλήνων αγωνιστών της
Αντίστασης και του ελληνικού λαού.

schen «Revision», einer bitteren historischen
Wahrheit begnügen, und sich auf die Seite der
griechischen Widerstandskämpfer und des
griechischen Volkes stellen.

Μανώλης Γλέζος
Πρόεδρος του
Εθν. Συμβουλίου
Διεκδίκησης
Γερμανικών
Επανορθώσεων

† Γεώργιος-
Αλ. Μαγκάκης
Πρόεδρος της
«Ενωμένης Εθνι-
κής Αντίστασης»
1941-44»

† Πέτρος Ανταίος
Γεν. Γραμματέας
της «Ενωμένης
Εθνικής
Αντίστασης
1941-44»

Manolis Glesos
Präsident des
«Nationalrates
zur Forderung
deutscher
Kriegsschulden»

† Georgios
Al. Mangakis
Präsident der «Be-
wegung Vereinigter
Nationaler Wider-
stand 1941-1944»

† Petros Antaios
Generalsekretär
der «Bewegung
Vereinigter Natio-
naler Widerstand
1941-1944»

Η επίλυση του προβλήματος των αποζημιώσεων. Νομικό και ηθικό χρέος...

Άνοιγμα της Ημερίδας (25 Νοεμβρίου 1998)
από τον καθηγητή και πρώην Υπουργό
Γεώργιο-Αλέξανδρο Μαγκάκη

ΑΓΑΠΗΤΟΙ ΦΙΛΕΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΙ, συναγωνιστές και συμμαχητές. Έχουν περάσει πάνω από πενήντα τρία χρόνια από τον τερματισμό του πολέμου και το θέμα της καταβολής των γερμανικών πολεμικών επανορθώσεων στην Ελλάδα δεν έχει ακόμα ρυθμιστεί. Και ας είναι ένα βαρύτατο και πεντακάθαρο ηθικό χρέος.

Οι λόγοι του ιστορικά παράδοξου και ηθικά απαράδεκτου αυτού γεγονότος είναι πολλοί. Λόγοι, που όμως μόνο εξηγούν και σε καμιά περίπτωση δεν δικαιολογούν την αφόρητη αυτή αποτελμάτωση. Τώρα, όμως, η κατάσταση αυτή έχει αρχίσει να μεταβάλλεται. Στη μεταβολή αυτή συμβάλλουν:

Πρώτον: Η σύναψη της Συμφωνίας της Μόσχας του 1990. Η συμφωνία αυτή καταρτίστηκε μεταξύ, από τη μια μεριά, των δύο τότε γερμανικών κρατών (του δυτικού και του ανατολικού) και, από την άλλη, των τεσσάρων δυνάμεων κατοχής της Γερμανίας, δηλαδή των ΗΠΑ, της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Σοβιετικής Ένωσης. Γι' αυτό ονομάστηκε και «Συμφωνία 2+4».

Η Συμφωνία αυτή θεωρείται σύναψη Συνθήκης Ειρήνης. Προβλέπει δε και για το θέμα της καταβολής, από την ενιαία πια Γερμανία, των οφειλόμενων πολεμικών απο-

Tagung mit dem thema: Die Lösung der Entschädi- gungsfrage: juristische und moralische Verpflichtung

Eröffnung der Tagung (25. November 1998)
durch Prof. **Georgios - Alexandros Mangakis**,
ehem. Minister

LIEBE FREUNDINNEN, liebe Freunde und Mitkämpfer; es sind mehr als 53 Jahre nach dem Ende des Krieges vergangen, und die Frage der Leistung der deutschen Kriegsentschädigungen an Griechenland wurde noch immer nicht geklärt, obwohl dies eine schwere und offenkundige moralische Schuld ist. Die Gründe für dieses historisch paradoxe und moralisch inakzeptable Geschehen sind vielfältig. Es sind Gründe, die aber nur erklären und in keiner Weise die unerträgliche Gleichgültigkeit entschuldigen. Nun aber beginnt sich die Lage zu ändern. Zu dieser Änderung tragen bei:

Erstens: Der Abschluss des Vertrages von Moskau im Jahre 1990. Dieser Vertrag wurde auf der einen Seite von den damaligen zwei deutschen Staaten (dem westlichen und dem östlichen) und auf der anderen von den vier Besatzungsmächten in Deutschland (U.S.A., England, Frankreich und der Sowjetunion) abgeschlossen. Deshalb wurde der Vertrag «2 + 4 Vertrag» genannt. Dieser Vertrag gilt als Friedensvertrag. Er sieht auch die Leistung von Kriegsentschädigungen durch das vereinte Deutschland an die Länder und Opfer der nazistischen Grausamkeit während des 2. Weltkriegs vor.

Der Vertrag setzt sogar fest, dass die inter-

ζημιώσεων στις χώρες και στα θύματα που υπέστησαν κατά τη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου πολέμου τη ναζιστική θηριωδία. Ορίζει, μάλιστα, ότι εντός μιας πενταετίας, δηλαδή ως το 1995, οφείλουν οι ενδιαφερόμενες χώρες να θέσουν το θέμα των διεκδικήσεων τους στη Γερμανική Κυβέρνηση. Αλλιώς η αξίωσή τους παραγράφεται.

Με βάση αυτή τη Συμφωνία της Μόσχας δόθηκαν ήδη αποζημιώσεις στη Ρωσία, την Πολωνία και το Ισραήλ, πέραν εκείνων, που τους είχαν σε διάφορα χρονικά διαστήματα χορηγηθεί.

Η Ελληνική Κυβέρνηση υπέβαλε το 1995, λίγο πριν εκπνεύσει η πενταετής προθεσμία, σχετική διπλωματική διακοίνωση διά του Πρέσβη μας στη Βόννη. Στη διακοίνωση αυτή η Γερμανική Κυβέρνηση απάντησε αρνητικά, με ασυνήθιστη ταχύτητα (αυθιμερόν) και κατηγορηματικότητα, πράγμα που δηλώνει τουλάχιστον νευρικότητα και αμηχανία. Το θέμα είναι, επομένως, και από τη σκοπιά της Συμφωνίας της Μόσχας, ανοικτό προς ρύθμιση.

Δεύτερον: Με τη Συμφωνία της Μόσχας, που έχει χαρακτήρα εναλλακτικής συνθήκης ειρήνης, επήλθε η ενοποίηση της Γερμανίας. Έτσι υλοποιήθηκε και αυτή η προϋπόθεση, που, κατά μια ερμηνεία, μπορούσε να συναχθεί από τη Συμφωνία της Βόννης το 1952, η οποία όριζε ως διάδοχο του Γ' Ράιχ την ενοποιημένη Γερμανία, πρόβλεπε δε τη σχετική αναβολή εκπλήρωσης της υποχρέωσης καταβολής πολεμικών αποζημιώσεων ως την υπογραφή συνθήκης ειρήνης.

Τρίτον: Η Γερμανική Κυβέρνηση προσέφυγε στον Άρειο Πάγο και ζητά την αναίρεση της απόφασης του Πρωτοδικείου Λιβαδειάς, που επιδίκασε αποζημιώσεις στα θύματα της

essierten Länder innerhalb von fünf Jahren, d.h. bis 1995 der deutschen Regierung die Frage der Kriegsentschädigungen vorlegen sollen. Ansonsten verjähre ihr Anspruch.

Auf Grund dieses Vertrags von Moskau wurden bereits Kriegsentschädigungen an Russland, Polen und Israel gezahlt, die über die zu verschiedenen Zeiten geleisteten Zahlungen hinausgingen. Die griechische Regierung hat im Jahr 1995, kurz vor Ablauf der Fünfjahresfrist, eine entsprechende diplomatische Note durch den griechischen Botschafter in Bonn überreichen lassen. Auf diese Note antwortete die deutsche Regierung negativ, mit ungewöhnlicher Schnelligkeit (noch am gleichen Tag) und Entschiedenheit, was zumindest Nervosität und Verlegenheit verrät. Die Frage ist also auch im Hinblick auf den Vertrag von Moskau noch offen.

Zweitens: Durch den Vertrag von Moskau, der den Charakter eines alternierenden Friedensvertrages besaß, kam die Vereinigung Deutschlands zustande. In diesem wurde auch die Voraussetzung erfüllt, welche, einer Interpretation zufolge, aus dem Vertrag von Bonn aus dem Jahre 1952 gefolgert werden kann. Nach diesem Vertrag wurde das vereinte Deutschland als Nachfolger des Dritten Reiches bestimmt und ein Aufschub der Verpflichtungen zur Leistung von Kriegsentschädigungen bis zur Unterzeichnung eines Friedensvertrages vorgesehen.

Drittens: Die deutsche Regierung legte beim Areopag (oberstes griechisches Verfassungsgericht) Beschwerde ein und verlangte die Aufhebung des Urteils des Landgerichts der Stadt Livadia, welches über eine Entschädigung der Opfer der nazistischen Unmenschlichkeiten für die Massaker von Dorf Distomo urteilte. Auf

ναζιστικής θηριωδίας για τη σφαγή στο Δίστομο. Έτσι, όμως, η Γερμανία αποδέχθηκε έμπρακτα την αρμοδιότητα των ελληνικών δικαστηρίων να αποφασίζουν για το θέμα των γερμανικών πολεμικών επανορθώσεων και αποδυνάμωσε τον ισχυρισμό της ότι στο θέμα αυτό ισχύει ο θεσμός της ετεροδικίας, αυτόν ακριβώς τον οποίο επικαλείται.

Με τα νεότερα αυτά γεγονότα έχει ανοίξει ο δρόμος για την επίλυση του θέματος της καταβολής των γερμανικών πολεμικών επανορθώσεων στην Ελλάδα.

**Στη διακοίνωση της
Ελληνικής Κυβέρνησης,
η Γερμανική απάντηση
αρνητικά με
ασυνήθιστη ταχύτητα
(αυθημερόν),
πράγμα που δηλώνει
τουλάχιστον
νευρική και
αμνηχανία**

Ιδιαίτερη προσοχή όμως πρέπει να δοθεί και στην υποχρέωση της Γερμανίας να εξοφλήσει το λεγόμενο «αναγκαστικό κατοχικό δάνειο», το οποίο «διατάχθηκε» η κατοχική κυβέρνηση αδρεικέλων στην Ελλάδα να χορηγήσει στη Γερμανία.

Η δεσμευτικότητα της υποχρέωσης αυτής είναι ανυποχώρητη για δύο λόγους, ένα νομικό και έναν ηθικό.

Νομικά, η δεσμευτικότητα αυτή στηρίζεται σε σαφέστατους νομικούς κανόνες, ενισχύεται δε κατά τρόπο ατράνταχτο και από το εξής σπάνιας ιδιομορφίας γεγονός:

Λίγες εβδομάδες πριν από την κατάρρευση της ναζιστικής Γερμανίας, οι αρμόδιοι της τότε Γερμανικής Κεντρικής Τράπεζας, της Reichsbank, αναγνώρισαν ρητά, με γνωμάτευση που υπέβαλαν στο Γερμανικό Υπουργείο Οικονομικών, τη δεσμευτικότητα αυτού του «γερμανικού χρέους προς την Ελλάδα», το οποίο μάλιστα αποτιμήθηκε «για μελλοντική χρήση» —όπως δεσμευτικά

δiese Weise akzeptierte Deutschland praktisch die Zuständigkeit der griechischen Gerichte, über die Frage der deutschen Kriegsentschädigungen zu entscheiden und entkräftete hiermit ihre eigene Behauptung, dass für diese Frage das Prinzip der Staatenimmunität gelte, welches sie beanspruche. Mit diesen neuen Tatsachen ist der Weg zur Leistung der deutschen Kriegsreparationen an Griechenland frei.

Besondere Beachtung muss aber der Verpflichtung Deutschlands auf Rückzahlung der so genannten «Zwangs -Besatzungsanleihe» geschenkt werden, die an Deutschland zu zahlen die Besatzungsregierung griechischer Kollaborateure «verpflichtet» wurde. Die Rechtsverbindlichkeit dieser Verpflichtung ist aus zwei Gründen unverzichtbar: aus einem rechtlichen und einem moralischen.

Rechtlich: Stützt sich diese Verbindlichkeit auf klare juristische Vorschriften und wird auf eine durch nichts zu erschütternde Weise von dem folgenden eigenartigen Vorfall gestärkt. Wenige Wochen vor dem Zusammenbruch des nazistischen Deutschlands erkannten die Verantwortlichen der damaligen Deutschen Zentralbank, der Reichsbank, ausdrücklich an, die Verbindlichkeit dieser deutschen Schuld an Griechenland" mit einem Gutachten an das deutsche Finanzministerium, die «für zukünftige Zwecke» - wie verbindlich gesagt wurde- auf ungefähr 476 Millionen damalige Mark geschätzt wurde.

Moralisch: Stützt sich die absolute Verpflichtung zur Rückzahlung dieser Anleihe auf die Tatsache, dass deren Zahlung «mit der Pistole an der Schläfe» einer der Hauptgründe für die wirtschaftliche Verelendung und für den Hungertod von mindestens 300.000 Griechen war. Es ist daher keine Übertreibung zu sagen, dass diese Anleihe eine historisch einmalige Form des

ειπώθηκε— σε περίπου, τότε, 476 εκατομμύρια μάρκα.

Ηθικά, η απόλυτη δεσμευτικότητα της υποχρέωσης εξόφλησης του δανείου αυτού στηρίζεται στο γεγονός ότι η σύναψή του «με το πιστόλι στον κρόταφο» υπήρξε μια από τις κύριες αιτίες της οικονομικής εξαθλίωσης και του θάνατου από την πείνα τουλάχιστον 300.000 Ελλήνων. Δεν είναι έτσι υπερβολή να παρατηρηθεί ότι το δάνειο αυτό συνιστά ιστορικά πρωτοφανή μορφή τέλεσης του πιο αποκρουστικού εγκλήματος, του «εγκλήματος της γενοκτονίας», που διαπράχθηκε μάλιστα με μια μέθοδο αποκρουστικά τεχνοκρατική, με όργανο, συγκεκριμένα, τον τραπεζικό μηχανισμό εκτύπωσης πληθωριστικού χρήματος.

Για όλους αυτούς τους λόγους η επίλυση του θέματος των οφειλόμενων γερμανικών πολεμικών επανορθώσεων σε όλες του τις πτυχές συνιστά νομική και ηθική αναγκαιότητα. Η επίλυση δε αυτή θα αποτελέσει και την καλύτερη βάση, που πάνω της μπορεί να στηριχθεί μια εγκάρδια, ανέφελη φιλική σχέση ανάμεσα στους λαούς μας, στον ελληνικό και το γερμανικό, οι οποίοι, μαζί και με τους άλλους ευρωπαϊκούς λαούς, μοχθούν για την οικοδόμηση της Ενωμένης Ευρώπης.

Η επίλυση όμως αυτή απαιτεί αγώνα, που πρέπει να τον διεξάγουμε επίμονα και αποφασιστικά όλοι μαζί και από τις δύο πλευρές. Όλοι μαζί όσοι πιστεύουμε, και στην Ελλάδα και στη Γερμανία, ότι το ηθικό χρέος δεν παραγράφεται ποτέ και ότι η φιλία, που στηρίζεται στη δικαιοσύνη και την ηθική συνέπεια, είναι κοινή μας υπόθεση, για την οποία αξίζει ν' αγωνιζόμαστε.

Στο πνεύμα αυτό ανοίγουμε τη σημερινή μας συζήτηση.

αβstoßenden Verbrechens des Völkermords darstellt, der mit technokratischen Methoden begangen wurde, konkret mit der Vermittlung des Bankmechanismus, der inflationäres Geld gedruckt hat.

Aus allen diesen Gründen stellt die Lösung der Frage der geschuldeten deutschen Kriegsschädigungen in all ihren Formen eine juristische und moralische Notwendigkeit dar. Die Lösung dieser Frage bildet auch die beste Grundlage, für die herzliche und ungetrübte Freundschaft unserer Völker - des Griechischen und des Deutschen -, welche sich gemeinsam mit den anderen europäischen Völkern um den Bau des Vereinten Europa bemühen.

Aber diese Lösung erfordert einen Kampf, den wir alle zusammen, auf beiden Seiten, (sowohl auf griechischer, als auch auf deutscher Seite) beharrlich und entschieden führen müssen. Wir alle, die in Griechenland und in Deutschland glauben, dass die moralische Schuld niemals verjährt und dass die Freundschaft, die sich auf die Gerechtigkeit und die moralische Verantwortung stützt, unsere gemeinsame Aufgabe ist, sind überzeugt, dass es sich lohnt, dafür zu kämpfen.

Auszug eines Briefes des Leiters der Widerstandsorganisation P.E.A.N. K. Perrikos, bevor er exekutiert wurde, an seine Tochter, in dem er sie auffordert, dafür zu arbeiten, dass die Kriege aufhören sollten, es allen Menschen wohl ergehe, alle Staaten sich vereinen und die Welt glücklich werde.

Auf die Note der griechischen Regierung antwortete die deutsche, mit ungewöhnlicher Schnelligkeit, negativ (am selben Tag). Eine Tatsache, die mindestens Nervosität und Verlegenheit verrät

Η οικονομική καταστροφή της Ελλάδας και οι νόμιμες απαιτήσεις επανορθώσεων

Ομιλία του καθηγητή Οικονομικής Ιστορίας
του Πανεπιστημίου Πειραιά
Αθανασίου Καλαφάτη

Die wirtschaftliche Katastrophe Griechenlands und die rechtlichen Ansprüche auf Reparationen

Rede des Professors für Wirtschaftsgeschichte
an der Universität Piräus
Athanassios Kalafatis

Ι. Η Δημιουργία του Κατοχικού Δανείου

Η εισβολή του Γερμανικού Στρατού στην Ελλάδα σημαίνει και την «εισβολή στην Ελληνική Οικονομία». Η κάλυψη των αναγκών συντήρησης των γερμανικών στρατευμάτων και των πολεμικών επιχειρήσεων επιχειρείται, σε μια πρώτη φάση, να καλυφθούν με την έκδοση χαρτονομίσματος των ιταλικών και γερμανικών Αρχών Κατοχής, που ανταλλάσσονται με ελληνικές δραχμές. Η πρακτική αυτή θα ισχύσει ως τις 18 Ιουλίου 1941, οπότε θα επέλθει συμφωνία μεταξύ των δυνάμεων κατοχής και της κατοχικής ελληνικής κυβέρνησης. Με τη συμφωνία αυτή η κάλυψη των αναγκών των Αρχών Κατοχής θα αντιμετωπίζεται με προκαταβολές σε δραχμές, που θα εκδίδονται από την Τράπεζα της Ελλάδος, το δε ποσόν εξαγοράς θα θεωρείται ως επιστροφή και μείωση του χρέους από τις Αρχές Κατοχής.

Σε εκτέλεση της συμφωνίας αυτής ορίστηκε όπως το Ελληνικό Κράτος καταβάλει στο Στρατό Κατοχής 3 δισεκατομμύρια το μήνα για τις δαπάνες Κατοχής. Τα ποσά που τελικά καταβλήθηκαν από τον Αύγουστο του 1941 ως το τέλος Δεκεμβρίου του ίδιου έτους ήταν κατά πολύ μεγαλύτερα από ό,τι

Ι. Die Entstehung der Besatzungsanleihe

Der Überfall der deutschen Wehrmacht auf Griechenland bedeutete auch den «Überfall auf die griechische Wirtschaft». Die Deckung der Unterhaltungskosten der deutschen Militärstreitkräfte erfolgte in der ersten Phase durch den Druck von Papiergeld seitens der italienischen und deutschen Besatzungsbehörden, die in griechischen Drachmen umgewechselt wurden. Diese Handhabe wurde bis zum 18. Juli 1941 durchgeführt. Danach kam es zu einem Abkommen zwischen den Besatzungstruppen und der griechischen Regierung der Besatzungszeit. Nach dieser Vereinbarung wurden die notwendigen Bedürfnisse der Besatzungsmächte durch Vorauszahlungen von Drachmen seitens der Bank von Griechenland befriedigt: Die Kaufsumme galt als Rückzahlung und Reduzierung der Schulden der Besatzungsmächte.

In Ausführung dieses Abkommens wurde bestimmt, dass der griechische Staat 3 Mrd. Drachmen pro Monat der Besatzungsmacht als Besatzungskosten zu zahlen hätte. Die Beträge, die schließlich von August 1941 bis Ende des gleichen Jahres bezahlt wurden, waren bedeutend höher als diejenigen, die der diesbezüglichen

Επάνω: Απαγχονισμός 17 ομήρων
στη Φλώρινα (25.7.1943).
Κάτω: Οι Ναζί καίνε τα χωριά.
(Ξυλογραφία του Κώστα Πλακωτάρη)

Oben: Aufhängung 17 Geisler
in Florina (25. Juli 1943).
Unten: Die Nazis brennen die Dörfer nieder.
(Holzschnitt, August 1943)

όριζε η σχετική συμφωνία. Σύμφωνα με τον καθηγητή Π. Δερτιλή, στο διάστημα αυτό καταβλήθηκαν από την Τράπεζα Ελλάδος 20 δισεκατομμύρια δραχμές, χωρίς να υπολογισθούν οι δαπάνες των Αρχών Κατοχής που καλύπτονταν από τον ελληνικό προϋπολογισμό. Και αυτή η υπέρβαση ενός ποσού υψηλά καθοριζόμενου από τη συμφωνία, λάμβανε χώρα όταν η Ελληνική Οικονομία αδυνατούσε να καταβάλει ένα ποσό ανώτερο από 200 εκατομμύρια το μήνα και όταν, επιπλέον, τα έσοδα του τρέχοντος προϋπολογισμού, δηλαδή του έτους 1941-42 δεν υπερέβαιναν τα 12 δισεκατομμύρια, 9 από τα οποία θα κάλυπταν τις πληρωμές των δημοσίων υπαλλήλων.

Άλλωστε η Ελληνική Οικονομία είχε ήδη υποστεί τις αρνητικές συνέπειες του πολέμου και των πρώτων μηνών της Κατοχής. Το 1941 το εθνικό εισόδημα υπολογίζονταν σε 25 δισεκατομμύρια πραγματικές δραχμές προπολεμικές, όταν το 1939 είχε φθάσει τα 60 δισεκατομμύρια.

Αυτή η επαχθής επιβάρυνση της Ελληνικής Οικονομίας, με τους φοβερούς κοινωνικούς αντικτύπους της, θα ωθήσει την κατοχική ελληνική κυβέρνηση να ζητήσει την παρέμβαση του Γ' Ράιχ. Όμως τα αιτήματα αυτά δεν βρίσκουν ανταπόκριση και οι προκαταβολές αυξάνονται, με συνέπεια να αυξάνεται παραπέρα ο πληθωρισμός.

Τελικά, η ολοένα και μεγαλύτερη επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης – και, κατ' επέκταση, της κοινωνικής – θα οδηγήσει στη συμφωνία της 14ης Μαρτίου 1942.

Η συμφωνία αυτή έγινε στη Ρώμη και την υπέγραψαν οι κυβερνήσεις της Γερμανίας και της Ιταλίας. Τη λύση για την άρση του αδιεξόδου πρότεινε ο Ιταλός τραπεζίτης και οικονο-

che Vertrag festgesetzt hatte. Laut Professor P. Dertilis wurden während dieses Zeitraums 20 Mrd. Drachmen von der Bank von Griechenland bezahlt, ohne diejenigen Ausgaben der Besatzungsmächte zu berücksichtigen, die vom griechischen Staatshaushalt gedeckt wurden. Und diese Überschreitung des Betrages, der bereits durch das Abkommen hoch festgesetzt worden war, wurde vollzogen, als die griechische Wirtschaft nicht in der Lage war, mehr als 200 Mio. Drachmen im Monat zu leisten und als darüber hinaus die Einnahmen des Staatshaushalts des Jahres 1941/42 12 Mrd. Drachmen für die Gehälter der Beamten bestimmt waren.

Außerdem hatte die griechische Wirtschaft bereits die negativen Folgen des Krieges und der ersten Monate der Besatzung zu spüren bekommen. Im Jahre 1941 wurde das Nationaleinkommen auf 25 Mrd. reale Drachmen des Vorkriegsjahres geschätzt, während im Jahre 1939 60 Mrd. Drachmen betrug.

Diese schwere Belastung der griechischen Wirtschaft mit ihren schrecklichen sozialen Rückwirkungen brachte die griechische Regierung der Besatzungszeit dazu, ein Einlenken des 3. Reiches zu erbitten. Diesem Verlangen wurde jedoch nicht stattgegeben und die Vorauszahlungen stiegen weiter, mit dem Ergebnis, dass die Inflation weiter anstieg.

Schließlich führte die sich immer mehr verschlechternde wirtschaftliche und soziale Lage zum Abkommen vom 14. März 1942.

Dieses Abkommen wurde in Rom von den Regierungen Deutschlands und Italiens unterzeichnet. Den Weg aus dieser Sackgasse fand der Bankier und Wirtschaftsbevollmächtigte Italiens in Griechenland D' Agostino. Auf

μικός πληρεξούσιος της Ιταλίας στην Ελλάδα Ντ' Αγκοστίνι. Με βάση τη συμφωνία αυτή, οι κατά μήνα αναλήψεις που θα υπερβαίνουν το όριο του 1,5 δισεκατομμυρίου δραχμών, που αντιπροσωπεύουν τα έξοδα Κατοχής, θα χρεώνονταν στην Ελλάδα ως δάνειο προς τη Γερμανία και την Ιταλία.

II. Πολιτική οικονομικού σφετερισμού και επιπτώσεις

Ο σκοπός των καθεστώτων κατοχής συνίστατο στην οικονομική πολιτική της «απόσπασης». Έτσι, βασική αρχή στην οποία προχώρησε η οικονομική διαχείριση των κατακτητών ήταν η μεγαλύτερη δυνατή οικειοποίηση και χρήση των αναγκαίων πόρων από την Ελλάδα.

Η πολιτική αυτή οδηγεί στην επίταξη και κατάσχεση των αποθεμάτων και των παραγωγικών μέσων της χώρας. Για την πραγματοποίηση των τελευταίων, απαιτούνται μέτρα και μέθοδοι που θα συμβάλλουν στην απόσπαση των κρυμμένων αποθεμάτων, στη σύλληψη της νέας παραγωγής και στην κινητοποίηση της εργασίας. Η επίτευξη των δύο πρώτων στόχων απαιτεί συνεργασία με τον κατακτητή, που γίνεται δυνατή κάτω από την παροχή χρηματικών αμοιβών. Έτσι, στην αρχή της κατοχής, οι κατακτητές κάνουν χρήση μεγάλης ποσότητας χρήματος για να διευκολύνουν τους συνεργάτες τους και να παρακάμψουν τις δυσκολίες της επίταξης, αγοράζοντας τα αναγκαία αγαθά με το εκδιδόμενο από αυτούς χαρτονόμισμα.

Με τη συμφωνία της 14ης Μαρτίου 1942, θεσμοποιείται παραπέρα αυτός ο τρόπος απόσπασης αγαθών και παραγωγικών πόρων. Οι ολοένα μεγαλύτερες αντιστάσεις στην επίταξη –αντιστάσεις που συνδέονται με την

Grund des neuen Abkommens wurden Auszahlungen, die 1,5 Mrd. Drachmen pro Monat überstiegen und Besatzungskosten darstellten, Griechenland als Anleihe an Deutschland und Italien in Rechnung gestellt.

Da die griechische Regierung nicht hinzugezogen wurde, war Griechenland bei diesen Verhandlungen nicht vertreten.

II. Politik der widerrechtlichen wirtschaftlichen Besitzergreifung und deren Auswirkungen

So bestand das Grundprinzip der wirtschaftlichen Verwaltung der Besatzer in der effektivsten Eintreibung und dem Gebrauch der erforderlichen Geldmittel aus Griechenland. Diese Politik führte zur Beschlagnahme und Requisition der Reserven und Produktionsmittel des Landes. Zur Realisierung der letzteren waren Mittel und Methoden erforderlich, die zur Einziehung der versteckten Lagerbestände, zur Aufnahme neuer Produktion und zur Mobilisierung der Arbeitskräfte beitrugen. Die Verwirklichung der ersteren beiden Ziele erforderte die Zusammenarbeit mit den Besetzten, die durch Geldzahlungen ermöglicht wurde. So machten die Eroberer zur Beginn der Besatzung Gebrauch von großen Geldmitteln, um ihre Mitarbeiter zu unterstützen und um die Schwierigkeiten der Beschlagnahme zu umgehen, indem sie die notwendigen Güter mit dem von ihnen gedruckten Papiergeld kauften.

Mit dem Abkommen vom 14. März 1942 wurde diese Art der Abziehung von Gütern und Produktionsmitteln zur ständigen Institution. Der immer größer werdende Widerstand gegen die Requirierung, ein Widerstand, der mit der Verstärkung der Widerstandsbewegung und dem steigendem Bedarf der deut-

Στο Δίστομο, στα Καλάβρυτα, στο Κορμένο...
Από την Κρήτη ως την Ήπειρο ο θρήνος
για τις ναζιστικές θηριωδίες ήταν ίδιος...
(Γ. Βελισσαριίδης: Θρήνος για τη σφαγή)

«Ο θρήνος για τους νεκρούς και τους μισούς
στη Γερμανία και στο Βόλφσμπγκεν ήταν ο ίδιος
και σταχτήρισε στα ίδια...»
«Οι άνθρωποι ήταν έτοιμοι να πεθάνουν...»

ενδυνάμωση του αντιστασιακού κινήματος— και οι επαυξανόμενες ανάγκες των γερμανικών επιχειρήσεων ωθούν σε επέκταση των δαπανών κατοχής και των πιστώσεων. Τον Δεκέμβριο του 1942 οι ετήσιες συνολικές δαπάνες κατοχής και πιστώσεις, ανερχόμενες σε 150.000 δισ. δραχμές, θα έχουν επταπλασιαστεί, σε σχέση με τις συνολικές δαπάνες του έτους 1941· τον Δεκέμβρη του 1943 θα έχουν δεκαπενταπλασιαστεί, ανερχόμενες σε 310.000 δισ. δραχμές και τον Σεπτέμβριο του 1944 θα έχουν εξηταπλασιαστεί—πάντα σε σχέση με το σύνολο του 1941— ανερχόμενες σε 1.130.000 δισ. δραχμές.

Οι δαπάνες αυτές καλύπτονται από νέας κοπής χρήμα και σ' αυτές προστίθενται και οι δαπάνες του Ελληνικού κράτους, προκαλώντας έτσι μεγάλη επιβάρυνση της νομισματικής κυκλοφορίας πάνω στις τιμές. Η αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας συνεπάγεται έτσι υποτίμηση της δραχμής που, με τη σειρά της, επιδρά στην κατανομή του εισοδήματος και θίγει πρώτιστα τους μισθωτούς και τους εργάτες. Την ίδια στιγμή η απόκρυψη των αγαθών και ο έλεγχος οδηγούν στη μαύρη αγορά, μέσα και γύρω από την οποία νέα κοινωνικά στρώματα αναδεικνύονται και άλλα υποχωρούν, καθώς αγοραστές σ' αυτή την αγορά είναι οι συνεργάτες των κατακτητών και οι αγοραστές τροφίμων, που ρευστοποιούν τις περιουσίες τους.

III. Οι υπολογισμοί του Κατοχικού Δανείου

Από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας διακρίνουμε τους υπολογισμούς, που έχουν γίνει από τους καθηγητές Π. Δερτιλή, Α. Αγγελόπουλο, Τράπεζα της Ελλάδος και Σπύρο Χατζηκυριάκο, υποδιοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος στα χρόνια της Κατοχής.

σchen Unternehmungen zusammenhing, führten zu einer Erhöhung der Besatzungskosten und der Kredite. Im Dezember 1942 beliefen sich die jährlichen Besatzungskosten und Kredite auf 150.000 Mrd. Drachmen. Das bedeutete eine siebenfache Steigerung im Verhältnis zu den Gesamtausgaben des Jahres 1941. Im Dezember 1942/43 waren sie auf das fünfzehnfache gestiegen, nämlich auf 310.000 Mrd. Drachmen und im September 1944 war eine sechzigfache Steigerung auf 1.130.000 Mrd. Drachmen zu verzeichnen, stets im Verhältnis zu den Gesamtkosten des Jahres 1941. Diese Ausgaben wurden durch den Druck neuen Geldes gedeckt. Dazu kamen noch die Ausgaben des Staates, was eine große Belastung des Geldumlaufs auf die Preise bewirkte. Die Erhöhung des Geldumlaufs hat eine Abwertung der Drachme zur Folge, welche sich ihrerseits wiederum auf die Einkommensverteilung auswirkte und so in erster Linie die Lohnabhängigen und Arbeiter berührte. Im gleichen Augenblick führte das Verstecken von Gütern und ihrer Kontrolle zur Entstehung eines schwarzen Marktes, in dem und um den sich neue soziale Schichten bildeten bzw. andere verschwanden, da die Käufer auf diesem Markt einerseits Kollaborateure der Besatzer waren, andererseits Käufer von Nahrungsmitteln, welche ihr Vermögen verflüssigen wollten.

III. Die Berechnung der Besatzungsanleihe

Durch eine Übersicht der entsprechenden Bibliographie gelangen wir zu den Berechnungen, die von den Professoren P. Dertilis und A. Angelopoulos, der Bank von Griechenland und Spyros Hatzikyriakos, dem Vizegouverneur der Bank von Griechenland, während

Το 1964 ο Σπύρος Χατζηκυριάκος θα υπολογίσει, με τη βοήθεια γερμανικών στοιχείων, τις προκαταβολές λίγους μήνες πριν από το τέλος του πολέμου σε 38 εκατομμύρια λίρες. Κατά τον Α. Αγγελόπουλο, το ποσό αυτό θα ανέλθει στο τέλος του πολέμου σε 45 εκατομμύρια λίρες ή 4.050 εκατομμύρια δολάρια, από τα οποία 3.500 εκατομμύρια αφορούν προκαταβολές προς τη Γερμανία. Το ποσό αυτό, ανατοκιζόμενο με 3%, απέδιδε το 1991, σύμφωνα πάντα με τον Α. Αγγελόπουλο, το ποσό των 13 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Το ποσό αυτό γίνεται δεκτό και από νεότερους ερευνητές.

Κατά μια άλλη πρόσφατη εκτίμηση, το ποσό του Κατοχικού δανείου σε σημερινές τιμές είναι 18 δισεκατομμύρια δολάρια.

IV. Οι υπολογισμοί των Πολεμικών Επανορθώσεων

Οι πολεμικές επανορθώσεις, σύμφωνα με τον καθηγητή Α. Αγγελόπουλο, αφορούν τις καταστροφές (ζημιές) που προξένησε ο κατακτητής στον υλικό και τεχνικό πλούτο και το γενικότερο οπλισμό της χώρας. Άλλοι μελετητές ενσωματώνουν στο ποσό αυτό ό,τι αφαίρεσε και λήστευσε από τον εθνικό πλούτο ο κατακτητής. Μερικοί ακόμη υπολογίζουν τις ζημιές στο έμψυχο εθνικό κεφάλαιο και στο εθνικό εισόδημα, όπως και τις ζημιές από την καθυστέρηση των αποζημιώσεων, ενώ σε ορισμένες εκτιμήσεις συμπεριλαμβάνονται μόνο οι θετικές ζημιές και σ' άλλες υπολογίζονται και οι μελλοντικές συνέπειες από τις ζημιές.

Εκτιμήσεις συστηματικές για το σύνολο των ζημιών αυτών δεν έχουμε. Από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας έχουμε τους παρακάτω υπολογισμούς, που άλλοι

der Besatzungszeit vorgenommen wurde. 1964 schätzte Spyros Hatzikyriakos mit Hilfe deutscher Daten die Höhe der Vorauszahlungen bis wenige Wochen vor Kriegsende, auf 38 Mio. Lira. Laut A. Angelopoulos erhöhte sich dieser Betrag bei Kriegsende auf 45 Mio. Lira oder 4.050 Mio. USD, von denen 3.500 Mio. USD auf Vorauszahlungen an Deutschland beruhten. Mit einem Zinssatz von 3% ergäbe dieser Betrag - nach A. Angelopoulos - die Summe von 13 Mrd. USD. Dieser Betrag wurde von Forschern auch später bestätigt.

Nach einer anderen kürzlich erfolgten Schätzung beläuft sich die Summe der Besatzungsanleihe zu heutigen Preisen, auf 18 Mrd. USD.

IV. Die Berechnung der Kriegsreparationen

Nach Prof. A. Angelopoulos betreffen die Kriegsreparationen, die Schäden, welche der Besatzer dem materiellen und technischen Reichtum und allgemein der Infrastruktur des Landes zugefügt hatten. Andere Gutachter schließen in diesen Betrag all das ein, was der Besatzer dem nationalen Reichtum geraubt oder um was er diesen vermindert hat. Einige andere berechnen auch die Schäden am Humankapital, am Nationaleinkommen und die Schäden aus der Verzögerung der Entschädigungsleistungen. Einige Schätzungen berücksichtigen nur die positiven Schäden während andere Stellen auch die zukünftigen Folgen der entstandenen Schäden in Rechnung.

Systematische Schätzungen der Gesamthöhe der Schäden liegen nicht vor. Aus einer Übersicht der entsprechenden Bibliographie haben wir die nachstehenden Berechnungen, von denen einige die Gesamtsumme der Forderungen betreffen und andere wieder-

Το έργο
ολοκληρώθηκε...

(Γ. Μανουσάκης,
Ξυλογραφία)

Das Werk wurde
vollendet...

(G. Manoussakis,
Xylographie)

αναφέρονται στο σύνολο των απαιτήσεων και άλλοι στην περίοδο της Κατοχής.

► Οι υπολογισμοί του Α. Μπακάλμπαση, το 1945

Οι εκτιμήσεις αυτές αναφέρονται σε όλες τις πολεμικές ζημιές (υλικός εθνικός πλούτος, έμψυχο εθνικό κεφάλαιο, μειώσεις εθνικού εισοδήματος, καθυστέρηση επανορθώσεων) για την περίοδο της Κατοχής και ανεβάζουν το συνολικό ποσό των ζημιών σε 1.138 εκα-

um nur die Forderungen der Besatzungszeit, berücksichtigen.

► Die Berechnungen von Bakalbassi aus dem Jahr 1945

Diese Schätzungen beziehen sich auf alle Kriegsschäden (materielles Nationalvermögen, nationales Humankapital, Verminderung des Nationaleinkommens, Verzögerung der Kriegsreparationen) für die Zeit der Besatzung und erhöhen die Gesamtsumme der

τομμύρια χρυσές λίρες Αγγλίας σε προπολεμική αγοραστική δύναμη.

► **Εκτιμήσεις της Ελληνικής Υπηρεσίας Δημοσίων Έργων το 1944 για την περίοδο της Κατοχής**
Πρόκειται για πρόχειρη εκτίμηση, που υπολογίζει τις συνολικές ζημιές σε 1 δισεκατομμύρια χρυσές λίρες.

► **Υπολογισμός του Α. Αγγελόπουλου, το 1946**

Οι εκτιμήσεις αυτές υπολογίζονται μόνο στον υλικό πλούτο και σε ζημιές θετικές για την περίοδο της Κατοχής. Οι ζημιές αυτές διακρίνονται α) σε ζημιές τεχνικού πλούτου, β) σε ζημιές γεωργικού πλούτου και γ) σε ζημιές έργων και μέσων ασφαλείας της χώρας. Το σύνολο των ζημιών, σύμφωνα με αυτούς τους υπολογισμούς, ανέρχεται σε 3.172 εκατομμύρια δολάρια.

► **Εκτίμηση-δήλωση του Α. Σμπαρούνη το 1946 στο Παρίσι:** Σύμφωνα με αυτήν, οι συνολικές επανορθώσεις ανέρχονται σε 12 δισεκατομμύρια αγοραστικής αξίας 1938.

► **Πέρα από τους υπολογισμούς, η «Διασυμμαχική Επιτροπή», η οποία συνήλθε στο Παρίσι στις 14 Ιανουαρίου 1946 για το διακανονισμό των γερμανικών επανορθώσεων, αναγνωρίζει ως οφειλή της Γερμανίας προς την Ελλάδα το ποσό των 7,1 δισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ αγοραστικής αξίας 1938.**

► **Νεότεροι υπολογισμοί:** Με βάση τις προηγούμενες εκτιμήσεις και με πρόσθετα στοιχεία, άλλοι ερευνητές υπολογίζουν τις επανορθώσεις και μόνο για τις θετικές ζημιές σε 8,21 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ αγοραστικής αξίας 1938, που, ανατοκίζόμενα με 3%, ανέρχονται σήμερα σε 40 δισεκατομμύρια δολάρια.

► **Άλλος υπολογισμός:** Σε νεότερες προσεγγίσεις, που επιχειρούνται στο βιβλίο του Μ. Κωστόπουλου *Ένας πόλεμος που δεν έληξε*

Σχäden auf 1.138 Mio. Gold Lira (England) zur Vorkriegskaufkraft.

► **Schätzungen der griechischen Dienststelle für öffentliche Arbeiten im Jahre 1944 für die Besatzungszeit:** Es handelt sich um eine vorläufige Schätzung, welche die Gesamtschäden auf 1 Milliarde Gold- Lira beziffert.

► **Berechnung des A. Angelopoulos (1946):** Diese Schätzungen berücksichtigen nur die Schäden der Besatzungszeit, sowie die Schäden in Bezug auf den materiellen Reichtum, Diese Schäden setzen sich wie folgt zusammen: a) Schäden an technischem Reichtum. b) Schäden an landwirtschaftlichem Reichtum. c) Schäden an öffentlichen und Sicherheitseinrichtungen des Landes. Die Gesamthöhe der Schäden beläuft sich nach diesen Schätzungen auf 3.172 Millionen USD.

► **Schätzungserklärung von A. Sbarounis aus dem Jahr 1946 in Paris:** Dieser Schätzung zufolge beträgt der Gesamtwert der Reparationen 12 Milliarden USD (Kaufkraft 1938).

► **Über diese Berechnungen hinaus, hat das «Alliiertenkomitee» auf seiner Tagung in Paris am 14. Januar 1946 zur Regelung der deutschen Reparationen anerkannt, dass Deutschland Griechenland die Summe von 7,1 Milliarden US - \$ (Kaufkraft 1938) schuldet.**

► **Neue Berechnungen:** Aufgrund der vorherigen Schätzungen und unter Berücksichtigung zusätzlicher Daten anderer Forscher, werden die Reparationen nur für die positiven Schäden mit 8,21 Milliarden USD (Kaufkraft 1938) angegeben. Dieser Betrag beläuft sich heute bei einer Verzinsung von 3% auf 40 Mrd., USD.

► **Andere Berechnungen:** In seinem Buch «Ein Krieg, der noch nicht zu Ende ist» führt M. Kostopoulos neue Daten an, welche zeigen, dass

ακόμη, παρουσιάζονται νέα στοιχεία, που δείχνουν ότι το 1944 οι ζημιές υπερβαίνουν το αναφερόμενο προηγούμενο των 8,21 δισ. δολαρίων σε τιμές 1938 και φθάνουν σήμερα τα 61 δισεκατομμύρια δολάρια.

Σήμερα οι ελληνικές απαιτήσεις για πολεμικές επανορθώσεις περιλαμβάνουν πέντε κατηγορίες: α) Απαιτήσεις Α΄ Παγκοσμίου πολέμου, β) Απαιτήσεις περιόδου ουδετερότητας, γ) Απαιτήσεις για καταστροφές Β΄ Παγκοσμίου πολέμου, δ) Επιστροφή αρχαιολογικού Θησαυρού και ε) Λοιπές απαιτήσεις. Στις λοιπές απαιτήσεις περιλαμβάνονται και αποζημιώσεις για τα θύματα της ναζιστικής τραγωδίας.

Σύμφωνα με το Υπουργείο Εξωτερικών, για την περίοδο του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου, οι απαιτήσεις είναι 260 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ, για την περίοδο ουδετερότητας 153 εκατομμύρια δολάρια, για την περίοδο του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου, 7,1 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ 1946.

V. Συμπεράσματα

Από τη συνοπτική αυτή ανάλυση διαπιστώνονται τα ακόλουθα:

Το Κατοχικό δάνειο, με τη μορφή των προκαταβολών της Τράπεζας της Ελλάδος στις Αρχές Κατοχής, έχει συμβάλει αποφασιστικά στη νομισματική αποσταθεροποίηση της χώρας, που δεν μπόρεσε να ξεπερασθεί με τη νομισματική διαρρύθμιση της 11ης Νοεμβρίου 1944, και έχει συντελέσει στην επαύξηση των θυμάτων του πολέμου και της πείνας. Ταυτόχρονα, μέσω του πολεμικού υπερπληθωρισμού —κυρίως την περίοδο 1943-1944— αναδείχθηκε ένα ιδιαίτερο κοινωνικό στρώμα, «οι πλούτισαντες από τον πληθωρισμό», στρώμα που επέβαλε αρνητι-

die oben genannten Schäden den Wert von 8,21 Mrd. USD übersteigen und auf 14,4 Mrd. USD kommen (Kaufkraft 1938) bzw. auf heutige 61 Mrd. USD.

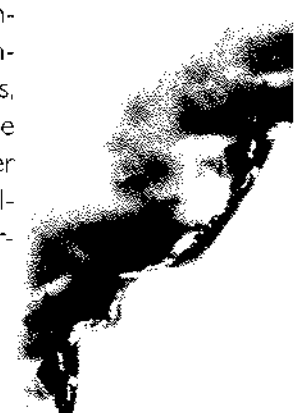
Heute umfassen die griechischen Forderungen auf Kriegsreparationen fünf Kategorien: a) Restschulden aus Entschädigungsforderungen aus dem ersten Weltkrieg, b) Aufgelaufene Schulden aus dem bilateralen Handel zwischen den beiden Kriegen, c) Forderungen für Schäden im 2. Weltkrieg, d) Rückerstattung entwendeter archäologischer Schätze, und e) Übrige Forderungen. Unter diese fallen auch die Entschädigungen der Opfer der Nazi-Gräueltaten.

Gemäß dem griechischen Außenministerium betrugen die Forderungen 1946 für die Zeit des 1. Weltkrieges 260 Millionen USD, für die Zeit zwischen den beiden Weltkriegen 153 Millionen USD, für die Zeit des 2. Weltkrieges 7,1 Milliarden USD.

V. Schlussfolgerungen

Aus dieser zusammenfassenden Analyse geht folgendes hervor:

Die Besatzungsanleihe in Form der Vorauszahlungen der Bank von Griechenland an die Besatzungsbehörden hat entscheidend zur währungsbezogenen Destabilisierung des Landes beigetragen, die mit der Währungsregelung vom 11. November 1944 nicht überwunden werden konnte. Dies trug zur Erhöhung der Opferzahlen durch Krieg und Hunger bei. Zur gleichen Zeit bildete sich während der Überinflation während des Krieges, insbesondere in den Jahren 1943/44, eine eigene soziale Schicht heraus, «die an der Inflation reich gewordenen Menschen», welche negative Standards des Wirtschaftsver-

κούς κανόνες οικονομικής συμπεριφοράς και κληροδότησε σημαντικές καθυστερήσεις και αγκυλώσεις στην ελληνική κοινωνία.

Η μορφή οικονομικού σφετερισμού, που επέβαλαν οι γερμανικές Αρχές Κατοχής, αποτέλεσε πλαίσιο εντός του οποίου έγινε η καταλήστευση του εθνικού πλούτου και οδήγησε στο Κατοχικό δάνειο. Αυτή η πολιτική δεν έχει προηγούμενο στη φιλολογία των κατεχομένων οικονομιών, είναι έξω από τα ισχύοντα διεθνή νόμιμα και επιστρέφει την ανθρωπότητα στα συμβαίνοντα ακόμη και πριν από τους ναπολεόντειους πολέμους.

Οι πολεμικές επανορθώσεις διαχωρίζονται τελείως από το Κατοχικό δάνειο. Για τις μεθοδεύσεις και τα πρακτικά μέτρα, τα αναγκαία για τις διεκδικήσεις των ελληνικών αιτημάτων, υπάρχουν σήμερα αποτιμήσεις των συνολικών αποζημιώσεων, που μπορεί να αποτελέσουν μια πρώτη βάση, συμπληρωμένες με νέες εκτιμήσεις.

Τελειώνοντας, θα ήθελα να υπογραμμίσω τα παρακάτω: Το αίτημα για την επιστροφή του Κατοχικού δανείου και της καταβολής των πολεμικών επανορθώσεων, εδραζόμενο στην πάγια αρχή του διεθνούς δικαίου ότι «επιβάλλεται στην εισβάλουσα χώρα Κατοχής, που προκαλεί ζημιές, να τις επανορθώσει», μπορεί να τύχει μιας καθολικής αποδοχής από τους ανθρώπους καλής θέλησης, σ' όλο τον κόσμο και μέσα στην ίδια τη Γερμανία, αποτελώντας μια ηθική δικαίωση στον αγώνα για το σεβασμό των δικαιωμάτων των μικρών λαών. Η ικανοποίηση αυτού του αιτήματος αποτελεί ακόμη ένα φόρο τιμής για τους Έλληνες πολίτες που θυσιάστηκαν στο Β' Παγκόσμιο πόλεμο.

haltens entstehen ließen und welche bedeutende Verzögerungen und Veränderungen in der griechischen Gesellschaft hinterließen.

Die Form der unrechtmäßigen wirtschaftlichen Aneignung, welche die deutsche Besatzungsbehörden auferlegte, schuf einen Rahmen, innerhalb dessen unser nationaler Reichtum gestohlen wurde, was zur Besatzungsanleihe führte. *Diese Politik hat keinen Vorläufer in der Geschichte der Besatzungswirtschaften, ist außerhalb des international als rechtmäßig Geltenden und bringt die Menschheit zu Praktiken zurück, die noch von den napoleonischen Kriegen üblich waren.*

Die Kriegsreparationen sind vollkommen von der Besatzungsanleihe getrennt. Für die Verfassungsregeln und praktischen Mitteln, die für die griechischen Entschädigungsansprüche und Forderungen notwendig sind, gibt es heute Schätzungen der Gesamtforderungen, was eine erste Grundlage bilden können, die durch neuere Schätzungen ergänzt werden.

Zum Schluss möchte ich folgendes unterstreichen:

Der Antrag auf Rückzahlung der Besatzungsanleihe und der Zahlung von Kriegsreparationen, der sich auf das unabänderliche Prinzip des Völkerrechts stützt, wonach «es dem angreifenden Land obliegt, angerichtete Schäden zu vergüten (wiedergutzumachen)» kann von allen Menschen guten Willens auf der ganzen Welt und auch in Deutschland anerkannt werden. Es ist eine moralische Rechtfertigung für die Achtung der Rechte kleiner Nationen. Die Erfüllung dieser Forderungen bildet eine weitere Ehrenbezeugung für die griechischen Bürger, die im 2. Weltkrieg ihr Leben ließen.

Εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας κολαζόμενα από το Διεθνές Δίκαιο

Ομιλία του νομάρχη Βοιωτίας, νομικού,
πρώην ευρωβουλευτή, **Γιάννη Σταμούλη**

Αγαπητοί φίλοι,

Είναι εκτός πάσης αμφιβολίας ότι η σημερινή εκδήλωση δίδει ιδιαίτερη βαρύτητα σε μια προσπάθεια η οποία, επιτέλους, έπρεπε να δρομολογηθεί, αφού περισσότερος από μισός αιώνας πέρασε από τότε που η ναζιστική λαίλαπα προκάλεσε τόσες και τέτοιες καταστροφές στη χώρα και, όπως εύστοχα παρατηρήθηκε και απόλυτα τεκμηριωμένα, απαιτείται ακαθάριστο εθνικό προϊόν διάρκειας 35 ετών για να καλύψει ζημιές που προκλήθηκαν από τη ναζιστική λαίλαπα στο διάστημα της Κατοχής.

[...] Είναι ίσως χρήσιμο να σημειωθεί εδώ ότι το όλο πρόβλημα των επανορθώσεων, δηλαδή και το «Δάνειο» και οι κατά κυριολεξίαν επανορθώσεις των δημοσίων περιουσιακών στοιχείων και οι επανορθώσεις ζημιών που προκλήθηκαν σε ιδιωτικές περιουσίες και σε άτομα που εξοντώθηκαν, οφείλονται σε ενέργειες που χαρακτηρίζονται από το Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο εγκλήματα κολαζόμενα από αυτό το Δίκαιο.

Πρέπει να γίνει γνωστό και να περάσει στην κοινή γνώμη απλοποιημένη η νομική πλευρά του όλου θέματος, ότι: Το Διεθνές Δίκαιο χαρακτηρίζει ορισμένα εγκλήματα ως εγκλήματα διεθνή – προβλεπόμενα, δηλαδή, και τιμωρούμενα από το Διεθνές Ποινικό Δίκαιο. Αυτές οι διατάξεις, αυτά τα κείμενα, έχουν κωδικοποι-

Verbrechen gegen die Menschlichkeit, nach Völkerrecht strafbar

Rede des Präfekten von Böotien und
ehm. Europaabgeordneten **Jannis Stamoulis**,
Rechtsanwalt

Liebe Freunde,

Es steht außer Zweifel, dass die heutige Veranstaltung von besonderer Bedeutung für ein Bemühen ist, das schon lange hätte begonnen werden müssen, da mehr als ein halbes Jahrhundert vergangen ist, seitdem der nazistische Wirbelsturm solche Schäden in unserem Land verursacht hat. Wie treffend bemerkt und un-leugbar bezeugt ist, *ist das Nationalprodukt von 35 Jahren erforderlich, um die Schäden gut zu machen, die von den Nazis in der Besatzungszeit angerichtet wurden.*

[...] Es ist vielleicht nützlich hier zu bemerken, dass das ganze Problem der Entschädigung, nämlich die «Anleihe» und die eigentlichen Entschädigungen am Vermögen des Staates, an Privatvermögen und an Personen, die vernichtet wurden, auf Handlungen zurückzuführen sind, die vom Völkerrecht als Verbrechen strafbar sind.

Es muss der öffentlichen Meinung die juristische Seite der ganzen Frage vereinfacht klargemacht werden, dass das Völkerrecht bestimmte Verbrechen als internationale Verbrechen charakterisiert. Sie sind vom Internationalen Strafrecht kodifiziert und nach diesem zu bestrafen.

Diese Bestimmungen, diese Texte, wurden vom internationalen Gerichtshof von Nürnberg kodifiziert und werden als strafbare Handlungen

ηθεί στον Κώδικα του Δικαστηρίου της Νυρεμβέργης και χαρακτηρίζουν τις αξιόποινες δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα επ' ευκαιρία πολέμου. Χαρακτηρίζονται αφενός μεν ως εγκλήματα κατά της ειρήνης, δεύτερη κατηγορία – εγκλήματα πολέμου και τρίτη κατηγορία – εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας.

Η Ελλάς υπέστη τις συνέπειες τέτοιων ανθρωπίνων δραστηριοτήτων, που συνιστούν και τα τρία εγκλήματα. Δηλαδή: Υπήρξε θύμα «εγκλήματος κατά της ειρήνης», διότι έγκλημα κατά της ειρήνης χαρακτηρίζεται ο σχεδιασμός, η προπαρασκευή και η εκτέλεση επιθετικού πολέμου, οσάκις λαμβάνει χώρα επιθετικός πόλεμος. Και είναι εκτός πάσης αμφιβολίας ότι ο πόλεμος που εκηρύχθη κατά της χώρας μας από τις δυνάμεις του άξονος, δηλαδή και από την Ιταλία και τη Γερμανία, συνιστούσε επιθετικό πόλεμο, εναρκτήριο λάκτισμα του οποίου υπήρξε η καταβύθιση της «Ελλης», στις 15 Αυγούστου του '40, επακολούθησε η κήρυξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου, καθαρά επιθετικού, στο τέλος έκλεισε ο κύκλος με την κήρυξη του Γερμανικού πολέμου, στις 6 Απριλίου 1941.

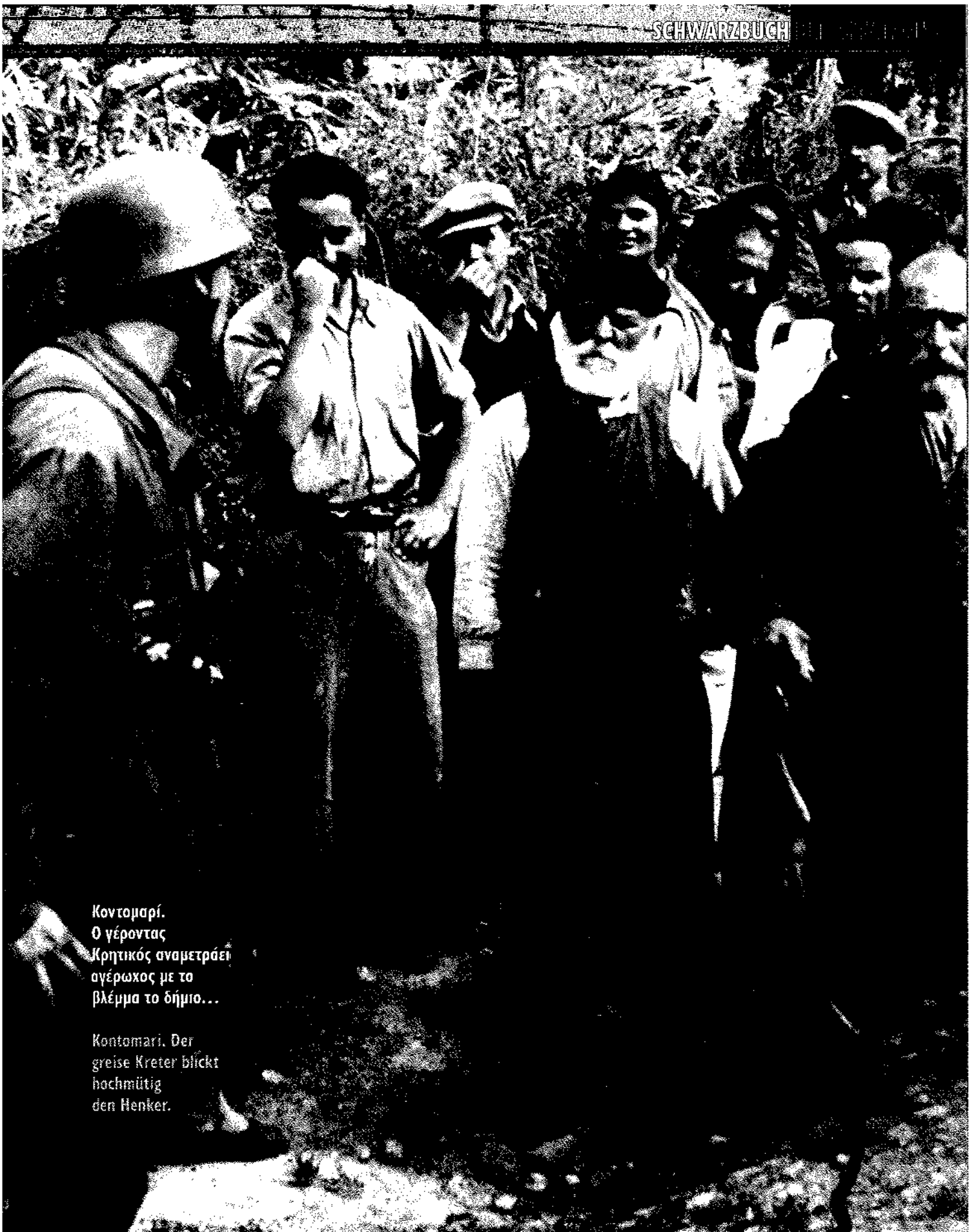
Συνεπώς, ότι προέκυψε ως επιζήμια συνέπεια από τη διάπραξη αυτών των εγκλημάτων κατά της ειρήνης, δηλαδή η διαδοχική κήρυξη πολέμων επιθετικών, αποτελεί νόμιμη αιτία διεκδικήσεως των οφειλομένων αποζημιώσεων, συνεπεία της ευθύνης του Γερμανικού Δημοσίου στη συγκεκριμένη περίπτωση, από τη δραστηριότητα την αξιόποινη των οργάνων του της εποχής εκείνης.

Αυτό έχει μια ιδιαίτερη σημασία, κυρίως σε ό,τι αφορά τα έξοδα κατοχής. Διότι και μεν κατά το Διεθνές Δίκαιο, σε περίπτωση πολέμου όχι επιθετικού (μη δυναμένου να

während des Krieges charakterisiert. Sie werden einerseits als Verbrechen gegen den Frieden, nach einer zweiten Kategorie als Kriegsverbrechen und als eine dritte Kategorie als Verbrechen gegen die Menschlichkeit bestraft.

Griechenland hatte die Folgen solcher menschlichen Handlungen zu ertragen, die unter alle drei Verbrechenkategorien fallen. D.h.: Es war das Opfer eines «Verbrechens gegen den Frieden», da als solche die Planung, Vorbereitung und Durchführung eines Angriffskrieges gelten, jedes Mal, wenn ein Angriffskrieg geführt wird. Es steht außer jedem Zweifel, dass der Krieg, der uns von den Achsenmächten, d.h. von Italien und Deutschland erklärt wurde, ein Angriffskrieg war, dessen Eröffnungsschlag die Versenkung des Kriegsschiffes «Elli» am 15. August war, gefolgt von der Erklärung des griechisch-italienischen Krieges. Der Kreis schloss sich mit der deutschen Kriegserklärung (dem Beginn des deutsch-griechischen Krieges) am 6. April 1941.

Folglich, was als schädliche Folge dieser Verbrechen gegen den Frieden entstand, d.h. die aufeinander folgenden Erklärungen von Angriffskriegen, bilden einen Rechtsgrund für die Erhebung von Forderungen auf geschuldete Entschädigungen als Folge der Verantwortung des deutschen Staates, im gegebenen Fall wegen der strafbaren Handlungen seiner Organe zu dieser Zeit. Dies ist von besonderer Bedeutung, vor allem für die Besatzungskosten. Auch wenn nach dem Völkerrecht in einem Krieg, der nicht als Angriffskrieg bezeichnet wird (oder bezeichnet werden kann) die Besatzungskosten- nämlich die Kosten für den Unterhalt der Besatzungstreitkräfte- das besetzte Land belasten, so kann dies nicht für den Fall gelten, in welchem das besetzte Land, wie im gegebenen

Κοντομαρί.
Ο γέροντας
Κρητικός αναμετράει
αγέρωχος με το
βλέμμα το δήμιο...

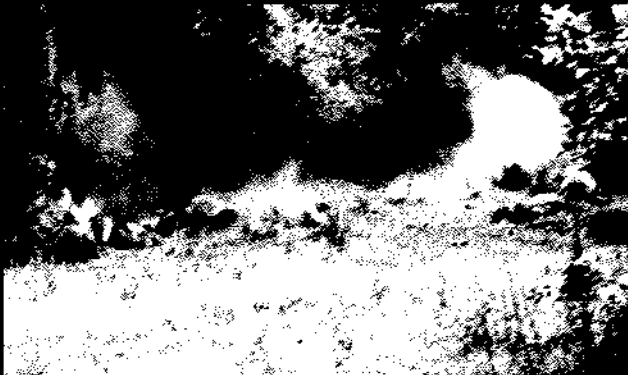
Kontomari. Der
greise Kreter blickt
hochmütig
den Henker.

Ιούνιος του 1941. Οι ναζί μπαίνουν πάνοπλοι στο χωριό Κοντομαρί της Κρήτης. Κι όταν ακόμα οι 25 άνδρες σωριάζονται νεκροί στις ρίζες των λιόδεντρων, ο φακός δεν σταματάει να «γράφει»...

Juni 1941. Die Nazis bringen Vollbewaffnet in das Dorf Kontomari von Kreta ein. Als die 25 Männer an die Wurzeln der Olivenbäume gesammelt sind, hält die Kamera nicht auf, zu schreiben...

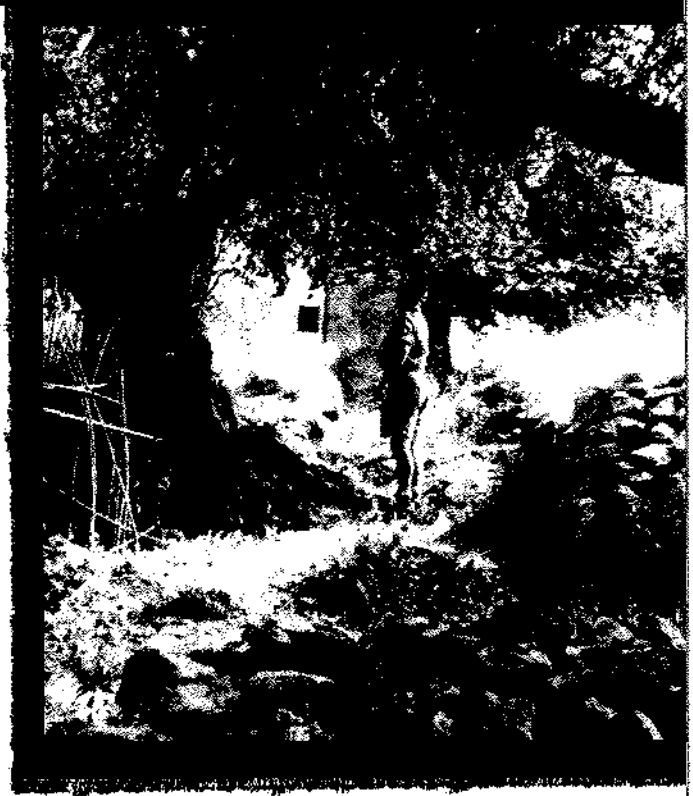

χαρακτηρισθεί ως επιθετικού), τα έξοδα κατοχής –δηλαδή τα έξοδα διαβίωσης των δυνάμεων κατοχής– βαρύνουν την κατεχόμενη χώρα, αλλά τούτο δεν μπορεί να ισχύει οσάκις η κατεχόμενη χώρα υπήρξε θύμα εγκλήματος κατά της ειρήνης, όπως η συγκεκριμένη περίπτωση.

Συνεπώς, οι αξιώσεις της Ελλάδος περιλαμβάνουν τόσο τα έξοδα κατοχής όσο και το Δάνειο, το σύνολο των ζημιών που προκλήθηκαν σε δημόσια έργα και εγκαταστάσεις και, τέλος, το σύνολο των ζημιών, που προκλήθηκαν σε ιδιωτικές περιουσίες και σε πρόσωπα, τα οποία έγιναν θύματα των ομαδικών και απάνθρωπων εκτελέσεων, διότι όλα αυτά –τα δεύτερα– συνιστούν εγκλήματα: και εγκλήματα πολέμου και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα εγκλήματος κατά της ανθρωπότητας είναι η Σφαγή του Διστόμου. Στις 10 Ιουνίου 1944, όπως είναι ευρέως γνωστό, το Δίστομο έγινε παρανάλωμα του πυρός αφ' ενός και, αφ' ετέρου, υπέστη μίαν σφαγήν, με τέτοιαν αγριότητα, με τέτοιο μίσος και πάθος κατά του ανθρωπίνου είδους, που πολύ φοβούμαι ότι χωριούν μπροστά σε οποιεσδήποτε άλλες ανάλογες επιδόσεις στη διαδρομή της ανθρωπίνης και της ελληνικής ιστορίας.

Είναι χαρακτηριστική μια επιστολή, η οποία εγράφη την επομένη της σφαγής του Διστόμου από τον τότε Κατοχικό Νομάρχη προς τον τότε Κατοχικό Υπουργό Εσωτερικών. Η ανάγνωση αυτού του κειμένου προκαλεί ρίγη στην κυριολεξία. Όταν περιγράφει π.χ. τη σφαγή του ιερέως του χωριού, ο οποίος αποκεφαλίσθηκε και ευρέθη το κεφάλι του με εξορυγμένους τους οφθαλμούς, όταν περιγράφει το ξεκοίλιασμα εγκύου γυναικός

Fail, ein Opfer eines Verbrechens gegen den Frieden wurde.

Demzufolge umfassen die Ansprüche Griechenlands sowohl die Besatzungskosten, als auch die Anleihe, die Gesamtschäden, welche an öffentlichen Einrichtungen und Werten bewirkt wurden, sowie schließlich alle Schäden an privaten Vermögen und an Personen, die den unmenschlichen Massenhinrichtungen zum Opfer fielen, denn dies alles – das letztere – machen Verbrechen und Kriegsverbrechen und Verbrechen gegen die Menschlichkeit aus.

Ein charakteristisches Verbrechen gegen die Menschlichkeit ist das Massaker von Distomo. Am 10. Juni 1944 wurde Distomo, wie allgemein bekannt ist, einerseits ein Opfer der Kriegsflammen, andererseits der Schauplatz eines Massakers von solcher Wildheit, von solchem Hass und einer solchen Leidenschaft gegen alles Menschliche, so dass dagegen ähnliche Ereignisse im Laufe der menschlichen

Κοντομαρί.
Η χαριστική βολή
δίνεται με χέρι
σταθερό (αριστερά),
ωστόσο ένας φρουρός
παραμένει (δεξιά).
Ποτέ δεν ξέρεις
μ' αυτούς
τους νεκρούς...
(Εικόνες Κατοχής)

Kontomari. Der
Gnadenschuss wird
mit fester Hand
ausgeführt. Trotzdem
verharrt ein Wächter
dabei (rechts). Niemals
weißt Du mit diesen
Toten, was los ist...
(Vop dem Buch
Bilder der Besetzung)

και την περιτύλιξη των εντέρων περίξ του σώματος και αποκεφαλισμού της, όταν περιγράφει αποκεφαλισμόν νηπίου, με κομμένη εις το στόμα του την θηλή του μαστού της μητρός του, διερωτάται κανείς: Είναι δυνατόν να έχουμε τέτοιου είδους αγριότητα εις το ανθρώπινον είδος; Υπήρξεν αυτό το τραγικό φαινόμενο, κάτι το οποίον αποδοκιμάζει έντονα κάθε λογικός άνθρωπος. Ανάλογη συμπεριφορά υπήρξε σε πάρα πολλές πόλεις και χωριά της Ελλάδος: στα Καλάβρυτα, στο Κορμμένο, στη Βιάνο, στον Χορτιάτη κ.ο.κ.

Μπροστά σε αυτό το φαινόμενο —το οποίο έχουν βιώσει περισσότερο από κάθε άλλον οι παριστάμενοι και τιμώντες την αποψινή εκδήλωση αντιστασιακοί της χώρας— ερωτάται ποια πρέπει να είναι η συμπεριφορά μας πλέον και τι πρέπει να κάνουμε έναντι της σημερινής Γερμανίας, η οποία αποτελείται, θέλομε να πιστεύουμε, από ένα λαό, ο οποίος υπήρξε επίσης θύμα αυτού

und griechischen Geschichte verblassen.

Charakteristisch, meine Damen und Herren, ist ein Brief, den der damalige Präfeld der Besatzung einen Tag nach dem Massaker an den Innenminister der Regierung der Besatzung richtete. Beim Lesen dieses Briefes läuft einem —im wahrsten Sinne des Wortes— ein Schauer über den Leib. Wenn darin, z. B. die Ermordung des Dorfpriesters beschrieben wird, der enthauptet wurde und dessen Kopf mit ausgestochenen Augen gefunden wurde. Oder wenn das Aufschlitzen einer schwangeren Frau und das Umwickeln ihres Körpers mit Gedärmen und ihre Enthauptung beschrieben wird. Oder die Enthauptung eines Säuglings mit der abgeschnittenen Brustwarze der Mutter im Mund. Dann muss man sich fragen: Ist ein Mensch zu solch einer Grausamkeit fähig?

Diese tragischen Ereignisse, die von jedem vernünftigen Menschen verurteilt werden, sind vorgekommen. Ähnliches geschah in vie-

του απάνθρωπου καθεστώτος, του ναζιστικού καθεστώτος.

Σε μια συνέντευξη που μου ζητήθηκε από τη γερμανική τηλεόραση, ρωτήθηκα πώς θεωρώ ότι πρέπει να συμπεριφερθεί η σημερινή γερμανική νεολαία στο εκκρεμές θέμα των οφειλομένων επανορθώσεων. Και, βεβαίως, θα μπορούσε να ειπεί κανείς, ότι είναι μακράν των σκέψεων των Ελλήνων η αρχή του «αμαρτίαι γονέων παιδεύουσι τέκνα». Δεν ζητούμε από τη σημερινή Γερμανία να πληρώσει τις αμαρτίες των ναζιστικών προγόνων της, κάθε άλλο. Εκείνο το οποίο επιβάλλει την εκπλήρωση της υποχρέωσης της γερμανικής πλευράς έναντι του δεινοπαθήσαντος ελληνικού λαού είναι το γεγονός ότι: αμέσως μετά τον πόλεμο, τη λήξη του πολέμου, τα εμπόλεμα κράτη –περιλαμβανομένης και της Ελλάδος– επέδειξαν όχι απλώς μεγαλοψυχία, επέδειξαν κάτι το πρωτοφανές ευνοϊκό για ένα ηττημένο κράτος.

[...] Είναι γνωστό σε όλους ότι με μια σύμβαση, που υπεγράφη στο Λονδίνο το 1953, δεχθήκαμε και εμείς –το ελληνικό κράτος– να ανασταλεί πάσα διεκδίκηση οφειλών της Γερμανίας (δάνεια, κλήρινγκ, οτιδήποτε) μέχρι υπογραφής της Συνθήκης Ειρήνης. Και Συνθήκη Ειρήνης με τη Γερμανία υπεγράφη τον Σεπτέμβριο του 1990 στη Μόσχα, μεταξύ των δύο Γερμανιών και των τεσσάρων δυνάμεων (Αγγλίας, Αμερικής, Γαλλίας και Σοβ. Ενώσεως – τότε), διά της οποίας ενοποιήθηκε η Γερμανία, έπαψε η κατοχή των γερμανικών εδαφών από τις συμμαχικές δυνάμεις και το γερμανικό κράτος ανέκτησε πλήρως τα κυριαρχικά του δικαιώματα.

Πρέπει να γίνει γνωστό ότι τα άλλα εμπόλεμα με την Ελλάδα κράτη, δηλαδή η Ιταλία και η Βουλγαρία, υπέγραψαν συνθήκη ειρή-

len Städten und Dörfern Griechenlands: In Kallivryta, Kommeno, Vianno, Chortiti u.a.

Vor einem solchen Phänomen, das vor allem die hier versammelten Widerstandskämpfer (welche diese Versammlung mit ihrem Besuch ehren) erlebt haben, stellt sich die Frage, was wir tun und wie wir uns gegen das heutige Deutschland verhalten sollen, das, wie wir glauben, aus einem Volk besteht, welches ein Opfer des Naziregimes war.

In einem Interview, um welches ich vom deutschen Fernsehen gebeten wurde, wurde gefragt, wie sich – meiner Meinung nach – die heutige deutsche Jugend gegenüber der Frage der unerledigten Kriegsentschädigungen verhalten solle. Gewiss könnte man sagen, dass es den Griechen fern liege, zu denken, dass «die Sünden der Väter auf die Kinder fallen sollen». Wir verlangen vom heutigen Deutschland nicht, für die Sünden ihrer Nazi-Vorfahren zu bezahlen, auf keinen Fall. Was aber die deutsche Seite zur Erfüllung ihrer Verpflichtung gegenüber dem schwergeprüften griechischen Volk verpflichtet, ist der Umstand, dass die Siegermächte, einschließlich Griechenland nach dem Krieg nicht nur Großmut gegenüber dem besiegten Land zeigten, sondern sich überhaupt wohlwollend verhielten.

[...] Es ist allgemein bekannt, dass mit einem Vertrag, der 1953 in London unterzeichnet wurde, auch von uns – dem griechischen Staat – der Aufschub sämtlicher Forderungen an Deutschland (Anleihe, Clearing und alles andere) bis zur Unterzeichnung eines Friedensvertrages beschlossen wurde. Der Friedensvertrag mit Deutschland wurde im September 1990 in Moskau zwischen den beiden deutschen Staaten und den vier Mächten (England, U.S.A., Frankreich und der damaligen Sowietunion) un-

νης μετά της Ελλάδος και επλήρωσαν επανορθώσεις. Μικρά μεν ποσά –δεν έχει σημασία– αλλά επλήρωσαν επανορθώσεις. Με τη Γερμανία δεν συνέβη το ίδιο. Συνεπώς, το θέμα των οφειλών της Γερμανίας από τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο δεν αποτελεί απλώς χρέος των τέκνων για αιτία οφειλόμενη στους γονείς· το χρέος αποτελεί υποχρέωση η οποία απορρέει από μια μεταχείριση η οποία επιδείχθηκε έναντι της ηττημένης Γερμανίας από τα εμπόλεμα κράτη, περιλαμβανομένης και της Ελλάδος, η οποία μεταχείριση επέτρεψε να αναπτυχθεί η Γερμανία και να προοδεύσει στην περίοδο της Ειρήνης. Έτσι, νομίζουμε, ότι πλέον ο σημερινός γερμανικός λαός, αυτός ο οποίος επίσης δεινοπάθησε από το ναζιστικό καθεστώς, αναγνωρίζοντας την προσφορά που του έγινε από πλευράς και Ελλάδος, οφείλει ν' ανταποκριθεί σε αυτή την ανεκπλήρωτη υποχρέωσή του.

Ανταμβάνεσθε, κυρίες και κύριοι, ότι από το 1990, οπότε πλέον ανεβίωσε η υποχρέωση της Γερμανίας, έπαψε και η αναστολή ως προς τη διεκδίκηση των οφειλομένων αποζημιώσεων και επανορθώσεων. Αλλά από το 1990 δεν είχε ανακινηθεί θέμα διεκδίκησης αποζημιώσεων. Το 1995 θεώρησα ότι είχαμε υποχρέωση, από πλευράς Νομαρχιακής Διοίκησης Βοιωτίας, ακριβώς επειδή η Βοιωτία είχε πληρώσει βαρύ φόρο αίματος στο διάστημα της γερμανικής κατοχής, να ανακινήσουμε το θέμα· και επιλέξαμε τη μόνη οδό, η οποία μπορούσε να αποδώσει αποτέλεσμα – και η οδός ήταν μόνον η δικαστική.

Γι' αυτό το λόγο καλέσαμε τους κατοίκους του Διστόμου, εφόσον θα έκριναν ότι ήθελαν να διεκδικήσουν τις αποζημιώσεις του Διεθνούς Δικαίου, που είχαν δικαίωμα να εισπράξουν δικαστικώς, να εξουσιοδοτήσουν

terzeichnet, durch welchen erstens Deutschland wiedervereinigt wurde, die Besetzung deutschen Gebietes durch die Alliierten beendet wurde und der deutsche Staat die völlige Rechtshoheit erhielt.

Es sollte bekannt gemacht werden, dass die anderen mit Griechenland im Krieg gestandenen Staaten, wie Italien und Bulgarien, einen Friedensvertrag mit Griechenland unterzeichneten und Kriegsentschädigungen leisteten. Kleine Beträge gewiss – das hat wenig Bedeutung – aber sie haben Entschädigungen bezahlt. Mit Deutschland ist dies nicht der Fall. Demzufolge ist die Frage der Schulden Deutschlands aus dem 2. Weltkrieg nicht nur eine Schuld der Kinder für das, was die Eltern taten; die Schulden sind eine Verpflichtung, die aus einer Behandlung herrührt, welche die Kriegführenden Staaten einschließlich Griechenlands einem besiegten Deutschland zukommen ließen, was Deutschland die Möglichkeit gab, sich in Frieden zu entwickeln und vorwärts zu schreiten. So glauben wir, dass das heutige deutsche Volk, das unter den Nazis zu leiden hatte – indem es dieses Entgegenkommen wertschätzt – dieser bisher noch nicht erfüllten Verpflichtung nachkommen sollte.

Sie verstehen, meine Damen und Herren, dass seitdem die Verpflichtung Deutschlands im Jahre 1990 wieder in Kraft trat, die Periode des Aufschubs der Ansprüche auf Entschädigungen und Reparationen zu Ende ging. Aber seit 1990 ist die Frage der Entschädigungen nicht wieder angeschnitten worden. 1995 glaubte ich, dass wir von Seiten der Präfekturverwaltung Böotiens die Verpflichtung hätten, die Frage wieder aufzuwerfen – weil Böotien während der deutschen Besatzung einen besonders hohen Blutzoll zu leisten hatte – indem wir den einzi-

Επιτρέψτε μου να παρατηρήσω ότι η θέση της σημερινής Γερμανίας, που ισχυρίζεται ότι δεν μπορεί να δικαστεί από τα εθνικά Δικαστήρια, είναι και εσφαλμένη και αντίθετη στο Διεθνές Δίκαιο. Τα εθνικά Δικαστήρια έχουν δικαίωμα να εκδικάσουν υποθέσεις καταβολής αποζημιώσεων, οι οποίες οφείλονται σε αξιόποινη δραστηριότητα που έλαβε χώρα στην περιφέρειά τους, και οι παθόντες δεν είναι υποχρεωμένοι να προσφύγουν στα γερμανικά δικαστήρια προς εκδίκαση αυτών των υποθέσεων, ούτε το γερμανικό Δημόσιο απολάβει του δεδηλωμένου δικαιώματος ετεροδικίας. Και είναι εξαιρετικά επίκαιρο το περιστατικό, που μόλις πριν λίγη ώρα ανακοινώθηκε από τα Μέσα Ενημέρωσης, η απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Μεγάλης Βρετανίας, του Δικαστηρίου της Βουλής των Λόρδων, το οποίο δεν ανεγνώρισε δικαίωμα ετεροδικίας υπέρ του δικτάτορος Πινোসέτ και έκρινε ότι μπορεί να δικαστεί από τα κατά τόπους εθνικά Δικαστήρια στις περιοχές των οποίων έλαβαν χώρα εγκλήματα αποδοκιμαζόμενα από το Διεθνές Δίκαιο. Αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα η απόφαση αυτή του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Μεγάλης Βρετανίας,

Die nationalen Gerichte haben das Recht, über Fälle von Entschädigungen zu verhandeln, die auf strafbare Handlungen in ihrem Gerichtsbezirk zurückzuführen sind. Die Geschädigten sind nicht verpflichtet, sich zwecks Verhandlung dieser Fälle an deutsche Gerichte zu wenden. Die deutschen Gerichte können auch nicht das zugesicherte Recht auf Staatenimmunität beanspruchen. Und es ist von außerordentlicher Aktualität, dass erst vor kurzem von den Massenmedien die Entscheidung des Obersten Gerichtshofes von Großbritannien, des Gerichts der Lords, bekannt gegeben wurde, in welcher es nämlich Pinochet kein Recht auf Staatenim-

ακριβώς γιατί η Μεγάλη Βρετανία είναι μια χώρα τρίτη, εις το έδαφος της οποίας βρέθηκε ο Πινοσέτ, συνελήφθη συνεπεία εντάλματος εκδοθέντος από τις ισπανικές Αρχές και το Ανώτατο Δικαστήριο μιας τρίτης χώρας, στην προκειμένη περίπτωση της Μεγάλης Βρετανίας, η οποία δεν κράτησε τον Πινοσέτ να τον δικάσει για δικό της λογαριασμό, έκρινε ότι το Διεθνές Δίκαιο δεν αναγνωρίζει δικαίωμα ετεροδικίας επί τέτοιων αξιοποιώνων δραστηριοτήτων, που συνιστούν εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, για όσα έπραξε σε βάρος Ισπανών υπηκόων.

Νομίζω ότι η άποψη την οποία υποστηρίζει η γερμανική κυβέρνηση, το Υπουργείο Εξωτερικών της σημερινής γερμανικής Κυβέρνησης, είναι εσφαλμένη. Και, χωρίς να θέλω να προδικάσω τίποτε, πιστεύω, ότι το ακυρωτικό μας, ο Άρειος Πάγος, στον οποίο έχει προσφύγει το γερμανικό Δημόσιο κατά της αποφάσεως του Πρωτοδικείου Λιβαδειάς για τη σφαγή του Διστόμου, με την οποία αναίρεση ισχυρίζεται ότι κακώς κρίθηκε ότι δεν απολάβει του δικαιώματος της ετεροδικίας, θα δικαιώσει και θα επικυρώσει την ορθή απόφαση που εξέδωσαν οι δικαστές του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Λιβαδειάς.

Το θέμα το οποίο ανακύπτει είναι: Ποια είναι η εφεξής πορεία σε ό,τι αφορά τη διεκδίκηση των οφειλομένων επανορθώσεων, εφόσον τελεσιδικήσει η απόφαση της Λιβαδειάς ή και άλλων Δικαστηρίων της χώρας; Πώς θα εισπραχθούν εκείνα τα οποία έχουν επιδικαστεί υπέρ των θυμάτων, των οικείων των θυμάτων και των υποστάντων καταστροφές; Πρέπει να λεχθεί ότι αυτές οι αποφάσεις είναι εκτελεστές και στη Γερμανία και επί περιουσιακών στοιχείων του γερμανικού Δημοσίου οπουδήποτε και αν ευρίσκονται.

munität zuerkannte und entschied, dass dieser von den jeweiligen lokalen Gerichten des Gebiets, wo Verbrechen gegen das Völkerrecht begangen worden waren, verurteilt werden könnte (Beifall).

Diese Entscheidung des obersten Gerichtshofs von Großbritannien hat deshalb ein besonderes Gewicht, weil Großbritannien ein Drittland ist, auf dessen Boden sich Pinochet befand und weil er auf Grund eines von spanischen Behörden erlassenen Haftbefehls festgenommen wurde. Das Oberste Gericht eines Drittlandes, in diesem Falle Großbritanniens, das Pinochet nicht auf eigene Rechnung vor Gericht stellen wollte, entschied, dass nach Völkerrecht kein Anspruch auf Staatenimmunität für solche strafbaren Handlungen anerkennen würde, welche Verbrechen gegen die Menschlichkeit darstellten (folglich solche, die Pinochet gegen spanische Staatsbürger verübt hatte).

Ich glaube, dass die Ansicht, welche die deutsche Regierung und ihr Auswärtiges Amt unterstützt, falsch ist. Und ohne im voraus urteilen zu wollen, glaube ich, dass unser Oberstes Gericht, der Areopag, an den sich der deutsche Staat gegen das Urteil des Landgerichts Livadia im Fall des Massakers von Distomo gewandt hat. Die Behauptung von deutscher Seite, dass es mit Verstoß gegen die Staatenimmunität entschieden worden ist, ist nicht stichhaltig. Das Urteil des Landgerichts Livadia bestätigt wird.

Die Frage, die sich nunmehr stellt, betrifft den weiteren Verlauf des Anspruchs auf die geschuldeten Reparationen im Falle, dass das Urteil von Livadia und anderer griechischer Gerichte rechtskräftig wird. Wie werden die Beträge vollstreckt werden, die den Opfern, ihren Angehörigen und den verfolgten Personen zugesprochen werden? Es muss erwähnt

[...] Κυρίες και κύριοι, σε μια επίσκεψη στη Γερμανία, όπου είχα την τιμή να προσκληθώ, συζήτησα με εκπροσώπους όλων των κομμάτων, και των πέντε που είναι στη γερμανική Βουλή σήμερα, δηλαδή CDU (Χριστιανοδημοκράτες), Φιλελεύθερους, Σοσιαλδημοκράτες, Πράσινους και Σοσιαλιστές. Και πρέπει να σας πω ότι η άποψη όλων των εκπροσώπων των κομμάτων, βεβαίως, ήταν υπέρ των ελληνικών απόψεων. Επιτρέψατέ μου να έχω την άποψη ότι οι τοποθετήσεις του καγκελάριου Κολ και του πρώην Υπουργού Εξωτερικών Κλάους Κίνκελ προφανώς εξέφραζαν τις υπηρεσιακές θέσεις του μηχανισμού του Υπουργείου των Εξωτερικών και δεν αποτελούσαν πολιτική θέση του γερμανικού Δημοσίου.

Συμπερασματικά, νομίζω ότι η πρωτοβουλία που έχει αναληφθεί από το «Εθνικό Συμβούλιο» και την «Ενωμένη Εθνική Αντίσταση», συνεχίζοντας μια πρωτοβουλία στην οποία πρωτοστατεί ο Μανώλης Γλέζος, για την έναρξη και την προώθηση ενός γόνιμου διαλόγου μεταξύ Ελλάδος και Γερμανίας, θα αποδώσει καρπούς. Και θέλω με αυτή την ευκαιρία να εκφράσω τα ιδιαίτερα συγχαρητήριά μου προς τον παρίσταμενο Αντιπρόεδρο της Βουλής κ. Αποστολίδη, ο οποίος θ' αναλάβει μια πρωτοβουλία με την έγκριση του Προέδρου της Βουλής κ. Κακλαμάνη για τη δημιουργία μιας διακομματικής Επιτροπής, η οποία θα έχει και την πρωτοβουλία των πολιτικών χειρισμών που πρέπει να γίνουν, και είναι απολύτως αναγκαία για να οδηγηθούμε σ' ένα ευχάριστο αποτέλεσμα.

Πρέπει να σας πω ότι στη Γερμανία έχουμε πολλούς συνηγόρους του αιτήματός μας. Δεν είναι τυχαίο ότι η Γερμανίδα βουλευτής Ούλα Γιέλσεν, σε μια τελευταία εκδήλωση που έγινε, με πρωτοβουλία της Ελληνικής Κοινότητας του Ντύσελντορφ και αντιστασιακών γερμανι-

werden, dass diese Urteile auch in Deutschland in das Vermögen des deutschen Staates vollstreckbar sind, wo immer sich dieses auch befinden mag.

[...] Meine Damen und Herren, während eines Besuchs in Deutschland habe ich mit Vertretern aller im Bundestag vertretenen fünf Parteien gesprochen, nämlich mit der CDU, den Liberalen, den Sozialdemokraten, den Sozialisten und den Grünen. Und ich kann Ihnen sagen, dass die Ansicht aller Parteivertreter mit derjenigen Griechenlands übereinstimmt. Natürlich bemerkte ich, dass mein Besuch vor den letzten Wahlen erfolgte. Gestatten Sie mir die Ansicht auszusprechen, dass die Stellungnahme des Bundeskanzlers Kohl und des ehemaligen Außenministers Kinkel offensichtlich die öffentliche Einstellung des Auswärtigen Amtes ausdrückte und nicht die Politik des deutschen Staates repräsentiere.

Zusammenfassend sei gesagt: Ich glaube, dass die Initiative, welche der «Nationalrat» (Ethniko Symvoulío) und der «Vereinigte Nationale Widerstand» (Enomeni Ethniki Antistasi 41/44) unternommen hat - in Fortsetzung der Initiative von Manolis Glesos -, um einen fruchtbaren Dialog zwischen Griechenland und Deutschland in die Wege zu leiten und zu fördern, Früchte tragen wird. Bei dieser Gelegenheit möchte ich dem anwesenden Vize-Präsidenten des griechischen Parlaments, Herrn Apostolidis, meinen besonderen Glückwunsch aussprechen, da dieser mit Genehmigung des Präsidenten des Parlaments Herrn Kaklamanis einen zwischenparteilichen Ausschuss bilden wird, welcher politische Schritte initiieren wird.

Ich muss Ihnen sagen, dass wir in Deutschland sehr viele Fürsprecher unseres Anliegens

κών οργανώσεων –στην οποία είχαμε την τιμή να κληθούμε ο κύριος Γλέζος και εγώ– είπε το εξής επιγραμματικό: Θεωρεί ντροπή για τη σημερινή Γερμανία ο κρατικός της προϋπολογισμός να έχει πίστωση 12 δισεκατομμυρίων μάρκων για καταβολή συντάξεων των SS, αντί να διαθέσει αυτές τις πιστώσεις για την πληρωμή των τραγικών θυμάτων των SS.

Όταν ακούγονται τέτοιες φωνές στη Γερμανία, στο γερμανικό Κοινοβούλιο, όταν διακεκριμένοι καθηγητές του Διεθνούς Δικαίου, όπως είναι ο δόκτωρ Πεκ, καθηγητής του Διεθνούς Δικαίου στο Πανεπιστήμιο του Αμβούργου, ο οποίος δηλώνει ότι η απόφαση για το Δίστομο είναι νομικά άψογη και απόλυτα τεκμηριωμένη, όταν διακεκριμένοι δημοσιογράφοι, οι οποίοι παρευρέθηκαν και στη συγκέντρωση του Ντύσελντορφ, γεμίζουν τα φύλλα των γερμανικών εφημερίδων με την υπόθεση του Διστόμου, με την υπόθεση των Καλαβρύτων, με την υπόθεση του Κομμένου Άρτας, με την υπόθεση όλων των μαρτυρικών πόλεων και χωριών, διατηρούν το θέμα στην επικαιρότητα και εμφανίζεται μια έντονη κινητικότητα αυτό τον καιρό, και από γερμανικής πλευράς, έχω την εντύπωση, κυρίες και κύριοι, ότι δεν δικαιούμεθα να υπνώττουμε. Και, από την άποψη αυτή, εάν υλοποιηθεί η πρωτοβουλία της Βουλής των Ελλήνων για τη δημιουργία της διακοινοβουλευτικής Επιτροπής και εάν οι έχοντες την πρωτοβουλία της σημερινής συγκέντρωσης συντονίσουμε τις ενέργειές μας, πιστεύω ότι σύντομα θα έχουμε το ευχάριστο αποτέλεσμα, να εκπληρωθούν επιτέλους οι υποχρεώσεις που βαρύνουν το Γερμανικό Δημόσιο, έστω και μετά από μισό αιώνα, από τότε που έλαβαν χώρα τα όσα κακούργηματα ετελέσθησαν εις τη χώρα μας.

Ευχαριστώ πάρα πολύ.

haben. Es ist kein Zufall, dass die deutsche Abgeordnete Frau Ulla Jelke bei der letzten Veranstaltung, die auf Initiative der griechischen Gemeinde von Düsseldorf und der Organisationen deutscher Widerstandskämpfer stattfand- und zu der Herr Glesos und ich eingeladen waren - treffend bemerkte: «Ich halte es für eine Schande, dass das heutige Deutschland in seinem Staatshaushalt 12 Mrd. DM für Renten ehemaliger SS- Angehörige bereitstellt, anstatt diese Mittel den tragischen Opfern der SS zu gewähren».

Wenn man im Deutschen Bundestag solche Stimmen vernimmt, wenn angesehene Professoren des Internationalen Rechts wie Dr. Pech, Professor für Internationales Recht an der Universität Hamburg, erklären, dass das Urteil von Distomo juristisch einwandfrei und vollständig dokumentiert ist, wenn bekannte Journalisten, die bei dieser Veranstaltung in Düsseldorf anwesend waren, deutsche Zeitungen mit Artikeln über Distomo, über Kalavryta, über Kommeno/Arta und über alle schwer heimgesuchten Städte und Dörfer berichten und sich auch auf deutscher Seite eine bemerkenswerte Aktivität in dieser Angelegenheit zeigt, habe ich den Eindruck, dass wir nicht untätig sein dürfen. Und aus diesem Grunde, wenn die Parteiübergreifende Initiative des Parlaments ergriffen wird und die Initiatoren dieser Versammlung unsere Schritte koordinieren, glaube ich, dass wir in kurzer Zeit ein glückliches Ergebnis haben werden. Mit dem Ergebnis, dass der deutsche Staat, wenn auch nach einem halben Jahrhundert, die Verpflichtung erfüllt, die aus den Verbrechen entstanden sind, die unserem Land zugefügt wurden.

Ich danke Ihnen sehr.

Η ηθική όψη του ζητήματος των γερμανικών πολεμικών επανορθώσεων στα θύματα και στα επιζήσαντα θύματα του Β' Παγκοσμίου πολέμου

Ομιλία του **Pfarrer Michael Schweitzer**,
της Ευαγγελικής Εκκλησίας
των Γερμανογλωσσών εν Ελλάδι

1. Πιθανόν η λέξη επανόρθωση να ανταποκρίνεται στον εννοούμενο σκοπό της. Αυτή τη λέξη την αντιλαμβάνομαι ως την εργασία της αναστήλωσης. Ωστόσο βασίζομαι σ' αυτό, ότι δηλαδή κατά τη διάρκεια αυτής της επανορθωτικής εργασίας συχνά αντιστρέφονται οι ρόλοι: αυτός ο οποίος είναι γεμάτος μετάνοια ενώπιον των εγκλημάτων του και θέλει να αναστηλώσει τον άλλο, συνειδητοποιεί ότι εξαρτάται απ' αυτόν μέσω του οποίου πρέπει να αναστηλωθεί και αυτός.

2. Ελπίζω, ύστερα από 50 χρόνια, να αποφασίσει επιτέλους η Γερμανία να αποζημιώσει τα θύματα και τους επιζήσαντες στην Ελλάδα. Αποφασιστικό ρόλο παίζει το πνεύμα μέσα στο οποίο θα συμβεί αυτό.

3. Ο τωρινός πρόεδρος του Ο.Δ.Γ., κύριος Roman Herzog, είχε αναφέρει τον Αύγουστο του 1994 στη Βαρσοβία, με αφορμή την πεντηκοστή επέτειο της επανάστασης στο γκέτο της Βαρσοβίας, τα ακόλουθα: Μπορείτε εσείς να συγχωρέσετε τον λαό μου, για τα εγκλήματα που σας έχει κάνει στο όνομα της Γερμανίας;

Wiedergutmachung der Bundesrepublik Deutschland an die Opfer und Hinterbliebenen des Zweiten Weltkriegs

«Wiedergutmachung»
unter ethischen Aspekten

Diskussionsbeitrag von **Pfarrer
Michael Schweitzer**, der evangelischen
Kirche der Deutschsprachigen in Griechenland

1. Vielleicht wird das griechische Wort «Epanorthosis» dem gemeinten Anliegen eher gerecht. Aus diesem Begriff höre ich die Arbeit des Wiederaufrichtens heraus... Dabei rechne ich damit, dass sich im Verlauf dieser «Wiedergutmachungsarbeit» die Rollen oft vertauschen: derjenige, der voller Reue angesichts seiner Verbrechen den anderen «aufrichten» will, erfährt, dass er darauf angewiesen ist, sich durch den anderen aufrichten zu lassen.

2. Ich hoffe, dass es nach 50 Jahren nun endlich dazu kommt, dass Deutschland die Opfer und deren Hinterbliebene in Griechenland entschädigt. Entscheidend dabei ist, in welchem Geist dies geschieht.

3. Der jetzige Bundespräsident Roman Herzog hatte im August 1994 in Warschau zum 50jährigen Gedenktag des Aufstandes gesagt: «Könnnt Ihr meinem Volk vergeben, was Euch im Namen Deutschlands an Verbrechen angetan worden ist?»

4. Wir wissen alle, dass die Antwort NEIN lautet. Kein Grieche kann sagen: «Ich vergebe den

4. Γνωρίζουμε όλοι ότι η απάντηση είναι Όχι. Κανένας Έλληνας δεν μπορεί να πει: Συγχωρώ τους Γερμανούς, οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για τα εγκλήματα στο Δίστομο, στα Καλάβρυτα, στο Βιάνο, στην Κλεισούρα, στο Κομμένο, στη Μεγαλόπολη και αλλού.

5. Κανείς δεν μπορεί να αρθρώσει τη λέξη συγγνώμη για το ανομολόγητο, που έπραξαν οι Γερμανοί εκατομμύρια φορές στο Auschwitz, στο Maidanek, στην Treblinka, στο Buchenwald, στο Mauthausen, στο Belzec, στο Solibor, στο Chelmno, στο Ponary, στο Theresienstadt, στη Warschau, στη Wilna, στο Skazysko, στο Bergen-Belsen, στο Janow, στο Dora, στο Neuengamme, στο Pustkow...

6. Εγώ κατανοώ την παραπάνω ερώτηση του κυρίου Roman Herzog, αλλάζοντάς την κατ' αυτό τον τρόπο: Μπορείτε να βοηθήσετε το λαό μου με ορθό τρόπο να αντιληφθεί τι εγκλήματα έκανε σε σας, στο όνομα της Γερμανίας;

7. Τη λέξη επανόρθωση θα ήθελα να την αναγράψω με: να βοηθήσει ο ένας τον άλλο, ώστε να μην υποκύψει στον εξαναγκασμό της επανάληψης.

Ο τότε ομοσπονδιακός πρόεδρος Richard von Weizsäcker είχε αναφέρει, στις 8 Μαΐου του 1985, με αφορμή την τεσσαρακοστή επέτειο του τέλους του Β' Παγκοσμίου πολέμου τα εξής: «Όποιος δεν θέλει να θυμάται την απανθρωπιά, γίνεται πάλι ευπρόσβλητος σε νέους κινδύνους μεταδόσεως».

8. Η μνήμη είναι μια κοπιαστική εργασία για τα θύματα και τους επιζήσαντες, συνδεδεμένη με μεγάλο πόνο, έντονη θλίψη, σίγουρα και με τεράστιο φόβο και μ' ένα συναίσθημα που είναι δύσκολο να το περιγράψει κανείς, αυτό του ολικού κενού, του παραλογισμού, της εγκατάλειψης, ένα συναίσθημα το οποίο σίγουρα θα οδήγησε πολλούς στο

Deutschen, die verantwortlich für die Verbrechen in Distomo, Kalavryta, Vianno, Klissoura, Kommemo, Megalopolis sind».

5. Niemand kann Vergebung aussprechen für das Unsagbare, was in den Konzentrationslagern millionenfach von Deutschen getan wurde: In Auschwitz, Maidanek, Treblinka, Buchenwald, Mauthausen, Belzec, Soibor, Chelmno, Ponary, Theresienstadt, Warschau, Winan, Skazysko, Bergen-Belsen, Janow, Dora, Neuengamme, Pustkow...

6. Ich verstehe die oben zitierte Frage des Herrn Bundespräsident Herzog, indem ich sie so formuliere:

«Können Ihr meinem Volk helfen, in rechter Weise mit dem umzugehen, was Euch im Namen Deutschlands an Verbrechen angetan wurde?»

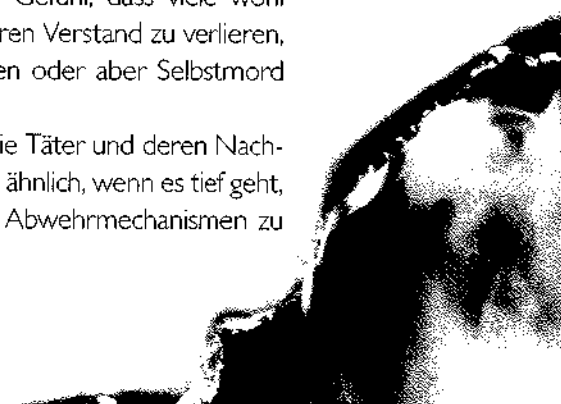
7. Wiedergutmachung möchte ich umschreiben mit:

Einander helfen, um nicht dem Zwang der Wiederholung zu erliegen.

Der damalige Bundespräsident Richard von Weizsäcker hat am 8. Mai 1985 aus Anlass des 40 Jahrestages der Beendigung des zweiten Weltkrieges gesagt: «Wer sich der Unmenschlichkeit nicht erinnern will, der wird wieder anfällig für neue Ansteckungsgefahren».

8. Das Erinnern ist eine mühsame Arbeit: für die Opfer und deren Nachkommen verbunden mit großem Schmerz, großer Trauer, wohl auch panischer Angst und einem kaum zu beschreiblichem Gefühl der totalen Leere, Sinnlosigkeit, Verlassenheit, einem Gefühl, dass viele wohl dazu gebracht hat, ihren Verstand zu verlieren, wahnsinnig zu werden oder aber Selbstmord zu begehen.

9. Das Erinnern für die Täter und deren Nachkommen ist in vielem ähnlich, wenn es tief geht, wenn es gelingt, die Abwehrmechanismen zu

να χάσουν τα λογικά τους ή ακόμη και στην αυτοκτονία.

9. Η μνήμη για τους δράστες και για τους απογόνους τους μοιάζει σε πολλά εάν φτάσει εις βάθος, εάν καταφέρει να σπάσει τα δεσμά των μηχανισμών αυτοάμυνας, τους οποίους θέτουμε σε λειτουργία, όταν θέλουμε ν' αποφύγουμε την ντροπή, την ενοχή και τη θλίψη.

10. Σχετικά με την αυτοκριτική: Εμείς οι Γερμανοί έχουμε ανεπαρκώς δουλέψει πάνω στη διαδικασία της μνήμης. Όσον αφορά τους Έλληνες, ονόματα όπως Δίστομο, Καλάβρυτα και πολλά άλλα είναι στη Γερμανία σχεδόν άγνωστα.

11. Ακούω συχνά από Γερμανούς την εξής παρατήρηση: «Δεν μπορούμε, επιτέλους, να σταματήσουμε με τις συζητήσεις που αφορούν το παρελθόν μας;» Δυστυχώς, μπορώ μόνο να τους απαντήσω ότι: Πολλοί δεν έχουν καν αρχίσει. Αλλά τελεσίδικες κρίσεις

durchbrechen, die wir oft errichten, um Scham, Schuld und auch Trauer zu vermeiden.

10. Zur Selbstkritik: wir Deutschen haben unsere Arbeit der Erinnerung nach über 50 Jahren immer noch ungenügend, immer wieder nur ansatzweise gemacht.

Was Griechenland betrifft, so sind die Namen wie Distomo, Kalavryta und vieler anderer Orte in Deutschland unbekannt.

11. Ich höre oft von Deutschen den Einwand: «Können wir endlich aufhören mit der Diskussion um unsere Vergangenheit?»

Da kann ich leider nur antworten: viele haben noch nicht einmal richtig damit angefangen. Aber pauschale Urteile sind immer fragwürdig. Es muss sich jeder einzelne fragen, in wie weit er sich an diese Verbrechen erinnert, wie weit er sein Inneres diesem Schrecklichen öffnet.

12. Es gibt auch viele hoffnungsvolle Anzeichen, auch in Deutschland. Als vor ein paar Jahren der Film Schindlers Liste in Deutschland lief,

Καλάβρυτα,
13 Δεκεμβρίου
1943.
Τόσο πολλοί
τάφοι σ' έναν
τόσο μικρό
τόπο...

Kalavryta,
13. Dezember
1943.
So viele Gräber
in so einem
kleinen Ort...

είναι πάντα συζητήσιμες. Ο καθένας μόνος του πρέπει να αναρωτιέται κατά πόσο θυμάται αυτά τα εγκλήματα, κατά πόσο ανοίγει την πόρτα της ψυχής του σ' αυτές τις φρικαλεότητες.

12. Υπάρχουν όμως και στη Γερμανία πολλά ελπιδοφόρα μηνύματα. Όπως, για παράδειγμα, πριν από μερικά χρόνια, όταν παιζόταν στη Γερμανία η ταινία *Η λίστα του Σίντλερ*,

ένιωθα συχνά μια μεγάλη συγκίνηση. Εκατοντάδες νέοι έβγαιναν από τον κινηματογράφο βουβοί, πολλοί απ' αυτούς κλαίγοντας.

13. Απ' την άλλη, μου διηγήθηκε εκείνες τις ημέρες μια νέα κοπέλα, η οποία γεννήθηκε το 1967 στην τότε Λαοκρατική Δημοκρατία της Γερμανίας, τα ακόλουθα: «Ναι, μ' όλη τη σχολική τάξη επισκεφτήκαμε το στρατόπεδο συγκέντρωσης Ντόρα. Δεν συ-

γκράτησα όμως καμιά βαθύτερη εντύπωση. Μάλλον οι δάσκαλοι το έκαναν ως καθήκον και δεν αισθάνονταν ούτε οι ίδιοι προσωπικά συγκινημένοι και αντιδρούσαν με αδιαφορία. Για να μην ηχεί αυτό ως μονόπλευρη επίπληξη κατά της πρώην Ανατολικής Γερμανίας, σας αναφέρω το εξής: Εγώ μεγάλωσα στη Δυτική Γερμανία (γεννήθηκα το 1949). Δεν είχαμε επισκεφτεί ούτε μία φορά ένα στρατόπεδο συγκέντρωσης.

14. Η διαδικασία της μνήμης δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί με μια διαταγή ούτε να πιεστεί σ' ένα πολιτικό σύστημα. Πραγματοποιείται πάντα μέσα απ' την προσπάθεια της προσεκτικής προσέγγισης.

15. Μόλις μετά από παραπάνω από 50 χρό-

spürte ich oft eine große Betroffenheit, Hunderte von Jugendlichen gingen ganz still, viele weinend, aus dem Kino.

13. Andererseits erzählte mir dieser Tage ein junges Mädchen, das 1967 in der damaligen DDR geboren und dort groß geworden ist: «Ja, mit der ganzen Schulklasse haben wir das KZ Dora besucht. Ich habe aber keinen tieferen bleibenden Eindruck zurückbehalten. Die Lehrer haben das wohl als eine Pflicht getan und waren selber nicht persönlich betroffen». Damit das nicht wie einseitige DDR-Schelte aussieht: ich bin in Westdeutschland groß geworden (1949 geboren). **Wir haben noch nicht einmal ein KZ besucht.**

14. Die Erinnerungsarbeit lässt sich nicht verordnen und nicht in ein politisches System pressen. Sie ist immer ein Versuch der behutsamen Annäherung.

15. Erst nach über 50 Jahren hat in Deutschland eine Diskussion in breiter Öffentlichkeit über die Wehrmacht stattgefunden. Das ist zwar spät, aber ich denke, es ist nie zu spät. In den großen Städten Deutschland wird eine Ausstellung gezeigt mit dem Titel: «Vernichtungskrieg. Verbrechen der Wehrmacht 1941 bis 1944». In der Einleitung zu dieser Ausstellung heißt es:

1945, kaum dass Nazi-Deutschland besiegt war, begannen die ehemaligen Generäle mit der Fabrikation einer Legende - der Legende von der «sauberen Wehrmacht». Die Truppe, so hieß es, habe Distanz zu Hitler und dem NS-Regime gehalten, habe mit Anstand und Würde ihre soldatische Pflicht erfüllt und sei über die Gräueltaten von Himmlers Einsatztruppen allenfalls nachträglich informiert worden. Diese Behauptung, die Millionen ehemaliger deutscher und österreichischer Soldaten freisprach, bestimmt bis heute die öffentliche

Κανείς δεν μπορεί να αρθρώσει τη λέξη συγγνώμη για το ανομολόγητο που έπραξαν οι Γερμανοί εκατομμύρια φορές στο Άουσβιτς, στην Τρεμπλίνκα, στη Βαρσοβία, στο Μπέργκεν-Μπέλσεν

νια διεξήχθη στη Γερμανία μια δημόσια συζήτηση για τη Wehrmacht. Αυτό βέβαια έγινε αργά, αλλά νομίζω ότι ποτέ δεν είναι αργά. Στις μεγαλύτερες πόλεις της Γερμανίας περιόδευσε η έκθεση με τον τίτλο *Εξολοθρευτικός πόλεμος, Εγκλήματα της Wehrmacht από το 1941 έως το 1944*. Στον πρόλογο αυτής της έκθεσης αναφέρονται τα εξής:

Το 1945, μόλις που είχε νικηθεί η ναζιστική Γερμανία, άρχισαν οι πρώην στρατηγοί με την κατασκευή ενός μύθου – του μύθου της καθαρής Wehrmacht. Η ομάδα αυτή, έτσι λέγεται, είχε κρατήσει τις αποστάσεις της από τον Χίτλερ και το ναζιστικό καθεστώς, είχε με ευπρέπεια και αξιοπρέπεια εκπληρώσει το στρατιωτικό της καθήκον και είχε πληροφορηθεί τις φρικαλεότητες των ομάδων κινητοποίησης του Himmler πολύ-πολύ αργότερα. Αυτός ο ισχυρισμός, ο οποίος απάλλαξε εκατομμύρια Γερμανούς και Αυστριακούς πρώην στρατιώτες, καθορίζει ως σήμερα την κοινή γνώμη. Το 1995, πενήντα χρόνια αργότερα, έφθασε το πλήρωμα του χρόνου, να αποχαιρετήσουμε οριστικά αυτό το ψέμα και ν' αποδεχτούμε την πραγματικότητα ενός μεγάλου εγκλήματος: Η Wehrmacht δεν διεξήγαγε απ' το 1941 ως το 1945 στα Βαλκάνια και στη Σοβιετική Ένωση ένα φυσιολογικό πόλεμο, αλλά έναν εξολοθρευτικό πόλεμο εναντίον των Εβραίων, των αιχμαλώτων πολέμου και του άμαχου πληθυσμού, με εκατομμύρια θύματα. Η γερμανική στρατιωτική ιστορία έχει συνεισφέρει κατά πολύ σ' αυτή τη σαφή πληροφόρηση αυτής της κατάστασης, αρνιέται όμως να ομολογήσει ότι η Wehrmacht συμμετείχε σ' αυτά τα εγκλήματα ενεργά και ως σύνολο.

16. Μια θλιβερή επιβεβαίωση αυτού υπάρχει σε μια επιστολή, την οποία έγραψε η γερμα-

Meinung, 1995, fünfzig Jahre später, ist es an der Zeit, sich von dieser Lüge endgültig zu verabschieden und die Realität eines großen Verbrechens zu akzeptieren:

Die Wehrmacht führte 1941 bis 1944 auf dem Balkan und in der Sowietunion keinen «normalen Krieg», sondern einen Vernichtungskrieg gegen Juden, Kriegsgefangene und Zivilbevölkerung, dem Millionen zum Opfer fielen. Die deutsche Militärgeschichtsschreibung hat zwar viel zur Aufklärung dieses Tatbestandes beigetragen, sei weigert sich aber einzugestehen, dass die Wehrmacht an all diesen Verbrechen aktiv und als Gesamtorganisation beteiligt war. Zitat Ende

16. Eine traurige Bestätigung finden diese Worte in einem Schreiben, das die Deutsche Botschaft Athen am 23. Januar 1995 an ein Opfer von Distomo geschrieben hat.

Es heißt: Nach Auffassung der Bundesregierung sind Vergeltungsaktionen wie gegen das Dorf Distomo nicht als NS- Tat zu definieren, deren Opfer wegen ihrer Rasse, ihrer Religion oder ausdrücklicher Antihaltung geschädigt worden sind, sondern als Maßnahme im Rahmen der Kriegführung, denn sie stellten Reaktionen auf Partisanenangriffe dar. Zitat Ende.

17. Das ist bis heute die offizielle Haltung der Bundesregierung Deutschlands. Das beschämt mich, macht mich wütend, manchmal ratlos, ich hoffe nie resignierend.

Statt vieler Worte möchte ich dem zitierten Bescheid der Athener Botschaft von 1995 den Befehl zur Bekämpfung von Partisanen und Partisanenverdächtigen gegenüberstellen. (erteilt vom Oberkommando der Wehrmacht am 16.12.1942).

«Der Feind setzt im Bandenkampf fanatische, kommunistisch geschulte Kämpfer ein,

νική πρεσβεία των Αθηνών στις 23 Ιανουαρίου 1995 στα θύματα του Διστόμου. Σ' αυτή την επιστολή γράφονται τα ακόλουθα:

Σύμφωνα με την αντίληψη της ομοσπονδιακής κυβέρνησης, δεν μπορούν να χαρακτηριστούν οι ενέργειες αντιποίνων, όπως για παράδειγμα στο χωριό Δίστομο, ως ναζιστική πράξη, της οποίας τα θύματα ζημιώθηκαν λόγω της φυλής τους, της θρησκείας τους ή της ρητής εναντίωσής τους, αλλά ως πράξη στο πλαίσιο της πολεμικής διεξαγωγής, επειδή απεικονίζουν αντιδράσεις σε επιθέσεις ανταρτών.

17. Αυτή είναι η μέχρι σήμερα επίσημη στάση της ομοσπονδιακής κυβέρνησης της Γερμανίας. Αυτό με κάνει να ντρέπομαι, με εξοργίζει,

μερικές φορές με κάνει να αισθάνομαι αμήχανος, ελπίζω ποτέ να μη με αποκαρδιώσει.

Αντί των πολλών λέξεων θα ήθελα να αντιδιαστείλω το παραπάνω μήνυμα της γερμανικής πρεσβείας στην Αθήνα του 1995 με τη διαταγή για καταπολέμηση ανταρτών και υπόπτων (δοσμένη από την αρχιστρατηγία της Wehrmacht στις 16.12.1942).

Ο εχθρός εντάσσει στο συμμαρσιακό αγώνα φανατικούς, κομμουνιστικά εκπαιδευμέ-

νους μαχητές, οι οποίοι δεν διστάζουν μπροστά σε καμία βιαιότητα. Εδώ γίνεται λόγος περισσότερο από ποτέ άλλοτε για αγώνα ζωής ή θανάτου. Αυτός ο αγώνας δεν έχει τίποτε κοινό πλέον με στρατιωτικό ιπποτισμό ή με τις συμφωνίες της σύμβασης της Γενεύης. Εάν αυτός ο αγώνας ενάντια στους συμμορίτες, τόσο στην Ανατολή όσο

die vor keiner Gewalttat zurückschrecken. Es geht hier mehr denn je um Sein oder Nichtsein. Mit soldatischer Ritterlichkeit oder mit den Vereinbarungen der Genfer Konvention hat dieser Kampf nichts mehr zu tun. Wenn dieser Kampf gegen die Banden sowohl im Osten wie auf dem Balkan nicht mit den allerbrutalsten Mitteln geführt wird, so reichen in absehbarer Zeit die verfügbaren Kräfte nicht mehr aus, um dieser Pest Herr zu werden. Die Truppe ist daher berechtigt und verpflichtet, in diesem Kampf ohne Einschränkung auch gegen Frauen und Kinder jedes Mittel anzuwenden, wenn es nur zum Erfolg führt» (S. 179). Zitat Ende.

18. Alexander und Margarete Mitscherlich haben schon 1967 in ihrem Buch mit dem - leider - richtigen Titel «Die Unfähigkeit zu trauern» versucht, eine Erinnerungsarbeit in Gang zu setzen. Dort heißt es:

«Die Ideologie der Nazis ist zwar nach 1945 pauschal außer Kurs geraten, was aber nicht bedeutet, dass man eine sichere innere Distanz zu ihr gefunden hätte. Dazu wäre eine kritische Auseinandersetzung, zum Beispiel eine Untersuchung auf die Wahnhaftigkeit mancher Teile dieser "Weltanschauung", notwendig gewesen; aber sie kam nicht zustande. So haben sich, sozusagen naiv, weil unreflektiert, Teilstücke dieses Weltbildes völlig unbehelligt erhalten. Das folgenreichste dürfte der emotionelle Antikommunismus sein». Zitat Ende

Anstelle des Antikommunismus bleibt für uns in Deutschland heute z. B. die bange Sorge der Ausländerfeindlichkeit. (Es findet eine wahnhaft-projizierte statt: alles Böse kommt von den Ausländern, wie früher von den Juden, den Bolschewisten).

Η διαδικασία της μνήμης δεν πραγματοποιείται με διαταγές ούτε πιέζεται σ' ένα πολιτικό σύστημα. Πραγματοποιείται πάντα μέσα από την προσπάθεια της προσεκτικής προσέγγισης

και στα Βαλκάνια, δεν διεξαχθεί και με τα πιο βίαια μέσα, δεν θα επιτύχουν εντός μικρού χρονικού διαστήματος οι διαθέσιμες δυνάμεις να κατανικήσουν αυτή την επιδημία. Κάθε στρατιώτης είναι συνεπώς υποχρεωμένος και είναι στη δικαιοδοσία του να χρησιμοποιήσει σ' αυτό τον αγώνα κάθε μέσο χωρίς περιορισμό, ακόμη και εναντίον γυναικών και παιδιών, εάν αυτό τον βοηθά στην επίτευξη του στόχου του (σ. 179).

18. Ο Alexander και η Margarita Mitscherlich έχουν προσπαθήσει ήδη, από το 1967, στο βιβλίο τους με τον -δυστυχώς- σωστό τίτλο *Η αδυναμία της θλίψης* να ενεργοποιήσουν μια επεξεργασία της μνήμης. Εκεί αναφέρεται:

Η ιδεολογία των ναζι είναι μεν μετά το 1945 εκτός πορείας, αυτό όμως δεν σημαίνει ότι έχουμε βρει μια σίγουρη, εσωτερική απόσταση. Γι' αυτό κρίνεται αναγκαία μια κριτική αναμέτρηση: για παράδειγμα, μια εξέταση σχετικά με το παράλογο, τη μανία ορισμένων μερών αυτής της κοσμοθεωρίας, αλλά αυτό δεν έγινε. Έτσι διατηρήθηκαν, ούτως ειπείν αφελέστατα, λόγω της μη αναγνώρισης και επεξεργασίας μέρη αυτής της κοσμοθεωρίας τελείως άθικτα. Η πιο γνωστή συνέπεια θα μπορούσε να είναι ο συναισθηματικός αντικομμουνισμός.

Τη θέση του αντικομμουνισμού έχει πάρει σ' εμάς, στη Γερμανία σήμερα, για παράδειγμα, ο δειλός φόβος της ξενοφοβίας. (Συμβαίνει μια παράλογη αντανάκλαση: Όλα τα κακά προέρχονται από τους ξένους, όπως παλιότερα από τους Εβραίους και τους μπολσεβίκους.)

19. Επανόρθωση: Για να υπογραμμίσει κανείς τη σοβαρότητα των λέξεών του, έχει ανάγκη και από συμβολικές πράξεις. Εάν τελικά η Γερμανία, όπως ελπίζω, αποδώσει τις πολε-

19. Wiedergutmachung: um den Ernst unserer Worte zu unterstreichen bedarf es auch der zeichenhaften Handlungen. Wenn die Bundesregierung nun endlich, wie ich hoffe, Entschädigungszahlungen leistet, dann ist das ein äußeres Zeichen. Mehr ist es nicht, aber es ist wichtig. Worte sind manchmal zu schnell gesprochen und billig zu haben.

20. Wenn Deutschland Entschädigungszahlungen leistet, drückt es damit in anderer Form als nur mit Worten aus: Ja, wir schauen der Wahrheit ins Auge. Ja, wir erkennen, was in deutschem Namen geschehen ist, war schreckliches Unrecht.

Wenn Deutschland- immer noch- nicht bereit sein sollte, Entschädigungszahlungen zu leisten, drückt es damit in anderer Form als nur mit Worten aus: Nein, wir schauen der Wahrheit nicht ins Auge. Nein, wir sind nicht bereit anzuerkennen, was geschehen ist, war schreckliches Unrecht.

21. Im Johannes- Evangelium heißt es: Jesus sagt zu seinen Schülern: Ihr werdet die Wahrheit erkennen, und die Wahrheit wird euch frei machen... (Joh. 8, 32).

Als Deutscher habe ich die Bitte an alle Griechen: bitte hören Sie nicht auf, mit uns diesen Weg zu gehen. Was geschehen ist, lässt sich nicht wieder gut machen. Aber die Wahrheit kann uns befreien, uns alle, vor dem schrecklichen Zwang der Wiederholung, ob als Täter oder als Opfer oder als beides.

Anstelle des Antikommunismus bleibt für uns in Deutschland heute z. B. die bange Sorge der Ausländerfeindlichkeit. (Es findet eine wahnhafte Projizierung statt: alles Böse kommt von den Ausländern, wie früher von den Juden, den Bolschewisten)

μικές χρηματικές αποζημιώσεις, τότε αυτό είναι μια εξωτερική πράξη. Τίποτε περισσότερο δεν είναι, αλλά είναι σημαντικό. Τα λόγια λέγονται καμιά φορά γρήγορα και δεν κοστίζουν.

20. Εάν η Γερμανία αποδώσει τις πολεμικές αποζημιώσεις, τότε εκφράζεται διαφορετικά απ' ό,τι μόνο με λόγια του τύπου: Ναι, βλέπουμε την αλήθεια κατάματα. Ναι, αναγνωρίζουμε πως ό,τι συνέβη στο όνομα της Γερμανίας ήταν φριχτή αδικία.

Εάν η Γερμανία δεν είναι ακόμη πρόθυμη να πληρώσει τις πολεμικές αποζημιώσεις, εκφράζει μ' αυτό, σ' άλλη μορφή απ' ό,τι μόνο με λόγια, το ότι: Όχι, δεν αντικρίζουμε την αλήθεια κατάματα. Όχι, δεν είμαστε πρόθυμοι ν' αναγνωρίσουμε πως ό,τι συνέβη ήταν φριχτή αδικία.

21. Στο κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο αναφέρεται ότι ο Χριστός λέει στους μαθητές του: «Εσείς θα αναγνωρίσετε την αλήθεια, και η

αλήθεια θα σας απελευθερώσει...» (Κατά Ιωάννην, 8, 32).

Ως Γερμανός έχω να υποβάλω μια παρακλήση σ' όλους τους Έλληνες: Παρακαλώ, μη σταματήσετε να πορεύεστε μαζί μας σ' αυτό το δρόμο. Ό,τι έχει συμβεί, δεν μπορεί να επανορθωθεί. Η αλήθεια όμως μπορεί όλους να μας απελευθερώσει από το φριχτό εξαναγκασμό της επανάληψης, είτε ως δράστες, είτε ως θύματα, είτε και τα δύο.

**Τη θέση του
αντικομμουνισμού έχει
πάρει σ' εμάς, στη
Γερμανία σήμερα, για
παράδειγμα, ο δειλός
φόβος της ξενοφοβίας.
(Συμβαίνει μια παράλογη
αντανάκλαση:
Όλα τα κακά
προέρχονται από τους
ξένους, όπως παλιότερα
από τους Εβραίους και
τους μπολσεβίκους)**

Ό,τι απόμεινε στην πόλη μετά το πέρασμα των ναζί.

(Από το βιβλίο *Μαρτυρική πόλη Καλεβρυτών*)

Οι κάτοικοι της πόλης Καλεβρυτών, που ήταν η πόλη των ναζί, έζησαν την ίδια τύχη με τους Εβραίους και τους μπολσεβίκους.

Δεν απαιτούμε. Απαιτούμε!

Ομιλία του προέδρου του «Εθνικού Συμβουλίου»
Μανώλη Γλέζου

ΠΙΝ ΑΠΟ 56 ΧΡΟΝΙΑ, σαν σήμερα, στις 25 Νοεμβρίου 1942, οι αντάρτικες δυνάμεις του Έθνους, οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ και του ΕΔΕΣ, σε συνεργασία με τις συμμαχικές δυνάμεις του Στρατηγείου Μέσης Ανατολής, ανατίναξαν τη Γέφυρα του Γοργοπόταμου και απέκοπταν τη γραμμή ανεφοδιασμού της στρατιάς του Ρόμελ στην Αφρική.

«Ο Γοργοπόταμος στην Αλαμάνα
στέλνει περήφανο χαιρετισμό.
Μιας ανάστασης νέας χτυπά η καμπάνα,
μηνάν τα όπλα μας το λυτρωμό».

Έτσι περιέγραψε το γεγονός η λαϊκή μούσα. Ακριβώς το ίδιο και σήμερα. Όπως τότε ο Γοργοπόταμος έστελνε περήφανο χαιρετισμό στην Αλαμάνα, στις ιστορικές επιταγές του Έθνους, έτσι και τώρα. Εμείς –το «Εθνικό Συμβούλιο Διεκδίκησης των Γερμανικών Οφειλών» και η «Ενωμένη Εθνική Αντίσταση 1941-1944»– αποφασίσαμε, ανταποκρινόμενοι στο αληθινό μήνυμα που στέλνει ο Γοργοπόταμος σήμερα σ' όλους μας, να σταθούμε στις επάλξεις του χρέους. Και να τονίσουμε πως η επίλυση του προβλήματος των γερμανικών οφειλών αποτελεί προϋπόθεση για την εδραίωση της φιλίας των λαών Ελλάδας και Γερμανίας, υπόβαθρο για την Ενωμένη Ευρώπη, αναγκαία σύμβαση για την εδραίωση της Ειρήνης.

Η λεηλασία του εθνικού πλούτου και της

Wir betteln nicht, wir verlangen!

Rede des Präsidenten des «Nationalrates»
Manolis Glesos

VOR 56 JAHREN, am heutigen Tag, dem 25. November 1942, sprengten die Partisanenstreitkräfte der Nation, die Streitkräfte der ELAS und der EDES in Zusammenarbeit mit dem Alliierten Hauptquartier für den Nahen Osten, die Brücke über den Gorgopotamos in die Luft und unterbrachen dadurch den Nachschub für die Armee Rommels in Afrika.

«Der Gorgopotamos in Alamana
schickt einen stolzen Gruß.
Eine neue Auferstehung läuten die Glocken,
unsere Waffen verkünden die Freiheit».

So beschreibt die Muse des Volkes dieses Ereignis. Genauso ist es auch heute. Wie damals der Gorgopotamos einen stolzen Gruß nach Alamana schickte, dem historischen Befehl der Nation gehorchend, so auch jetzt. Wir, der «Nationalrat für die Entschädigungsforderungen Griechenlands gegenüber Deutschland» und die Bewegung «Vereinigter Nationaler Widerstand 1941- 44» haben beschlossen, auf den Zinnen der Pflicht zu stehen, der wahren Botschaft des Gorgopotamos entsprechend. Wir betonen, dass die Tilgung der deutschen Schulden die Voraussetzung für die Festigung der Freundschaft zwischen den Völkern Griechenlands und Deutschlands bildet, das Fundament für ein vereinigtes Europa, ein notwendiger Vertrag für die Festigung des Friedens.

Die Plünderung des Reichtums der Nation

περιουσίας των πολιτών, η γενοκτονία με την πείνα και οι εκτελέσεις των Ελλήνων πατριωτών από τα ναζιστικά στρατεύματα συνιστούν την απαίτηση της Ελλάδας να εξοφλήσει η Γερμανία τις οφειλές της απέναντι στη χώρα μας. Οφειλές αναγνωρισμένες από την ίδια τη Γερμανία, όπως είναι το Κατοχικό δάνειο και από τη Διασυμμαχική Επιτροπή, όπως είναι οι αποζημιώσεις. Δεν έχουν ακόμα αναγνωριστεί η ανεκτίμητη ανθρώπινη ζωή εκατοντάδων χιλιάδων Ελλήνων που εκτελέστηκαν, που πέθαναν από την πείνα, που σκοτώθηκαν από αδέσποτες σφαίρες κι από τους βομβαρδισμούς. Δεν έχουν επίσης υπολογιστεί, βέβαια, γιατί πρέπει να επιστραφούν, οι κλεμμένοι αρχαιολογικοί θησαυροί. Δεν είναι ακόμα αναγνωρισμένες οι οφειλές από την κυκλοφορία του πλαστού γερμανικού χαρτονομίσματος, η ληστρική αφαίμαξη του ασημιού, του νικελίου και του χαλκού από τα κέρματα, καθώς και η ηθική βλάβη, που υπέστη ο ελληνικός λαός και η Ελλάδα από την προσβολή που υπέστησαν από τον Χίτλερ.

Αυτές τις οφειλές οι κυβερνήσεις της μεταπολεμικής Γερμανίας αρνούνται να καταβάλουν, άλλοτε με διάφορα προσχήματα, άλλοτε με την αδιανόητη σιωπή τους και άλλοτε με κατηγορηματικά «όχι». Μπροστά σ' αυτή την ασύλληπτη αδικία, είμαστε υποχρεωμένοι να υπενθυμίσουμε στις γερμανικές Κυβερνήσεις:

Πρώτον: Με ποιο δικαίωμα αυτοεξαιρούνται; Η Ιταλία εκπλήρωσε τις υποχρεώσεις της απέναντι στην Ελλάδα. Το ίδιο και η Βουλγαρία. Γιατί η Γερμανία θα αποτελεί την εξαίρεση; Γιατί δύο μέτρα και δύο σταθμά;

Δεύτερον: Με ποιο δικαίωμα θα εξαιρείται η Ελλάδα από τις άλλες χώρες, οι οποίες, είτε παράνομα είτε νόμιμα, άρπαξαν ή εισέ-

und des Vermögens der Bürger, der Völkermord durch Hunger und die Hinrichtung griechischer Freiheitskämpfer durch die Nazi-Streitkräfte begründen die Forderung Griechenlands, dass Deutschland seine offenen Schulden gegenüber unserem Land begleicht. Schulden, die von Deutschland selbst anerkannt sind, wie die Besatzungsanleihe, aber auch die Entschädigungen, welche von der Alliierten Konferenz anerkannt wurden. Noch wurden nicht anerkannt die unschätzbaren Leben hunderttausender Griechen, die hingerichtet wurden, an Hunger starben oder Querschlägern oder den Bombardierungen zum Opfer fielen. Auch wurde der Wert der gestohlenen Schätze des Altertums noch nicht bestimmt, die natürlich zurückerstattet werden müssen. Auch sind noch nicht diejenigen Schulden bekannt, die aus den in Verkehr gebrachten gefälschten deutschen Banknoten entstanden sind, noch der räuberische Aderlass von Silber, Nickel und Kupfer aus dem Münzgeld. Aber auch nicht der moralische Schaden, den das griechische Volk und Griechenland durch die Beleidigung durch Hitler erlitt.

Diese Schulden zu begleichen, weigern sich die Regierungen Deutschlands nach dem Krieg, manchmal unter verschiedenen Vorwänden, dann wieder durch ein unverständliches Schweigen, dann aber auch wieder durch ein kategorisches «Nein». Vor diesem unbegreiflichen Unrecht fühlen wir uns verpflichtet, die deutschen Regierungen an Folgendes zu erinnern:

Erstens: Mit welchem Recht nimmt Deutschland für sich eine Ausnahme in Anspruch? Italien hat seine Verpflichtungen gegenüber Griechenland erfüllt. Ebenso Bulgarien. Warum bildet Deutschland die Ausnahme? Warum wird mit zweierlei Maß gemessen?

Zweitens: Mit welchem Recht bildet Grie-

Αντιθέσεις: Από τη μια πλευρά οι πεινασμένοι και ρακένδυτοι, από την άλλη τα υποκριτικά χαμόγελα των κατακτητών και των συνεργατών τους.

(Από το βιβλίο *Εικόνες Κατοχής*)

Gegensätze. Auf der einen Seite die Hungernden und Elenden, auf der anderen das scheinheilige Lächeln der Besatzer und ihrer Mittäter.

(Vom dem Buch *Bilder der Besatzung*)

πραξαν από τη Γερμανία αυτά που νόμιζαν ότι τους οφείλει ή υπέστησαν στην πραγματικότητα από τους Ναζί; Γιατί αυτή η διάκριση;

Τρίτον: Με ποιο δικαίωμα η Γερμανία θα παραβιάζει το Διεθνές Δίκαιο και την πανανθρώπινη ηθική και θα αρνείται να επανορθώσει όσα ως επιβουλές διέπραξε σε βάρος της Ελλάδας; Πρώτη και χωρίς καμία υπόμνηση η Γερμανία θα έπρεπε να αισθανθεί χρέος τιμής να εξοφλήσει όσα οφείλει απέναντι στην Ελλάδα. Γιατί αυτή η ανήκουστη συμπεριφορά;

Τέταρτον: Με ποιο δικαίωμα η Γερμανία λησμονεί ότι τη σημερινή της ύπαρξη, ως μια από τις Δημοκρατίες της Ευρώπης, την οφείλει στην καθοριστική συνεισφορά του Ελληνικού Λαού στον αγώνα για τη συντριβή του Χίτλερ; Γιατί, φυσικά, δεν θέλουμε να πιστέψουμε πως νοσταλγεί το ναζιστικό καθεστώς.

Πέμπτον: Με ποιο δικαίωμα η Γερμανία αρνείται να εκπληρώσει τις αναμφισβήτητες οφειλές της απέναντι στην Ελλάδα; Όχι μόνο από σεβασμό απέναντι στον Ελληνικό Λαό για τη συμβολή του στη νίκη κατά του Χίτλερ, αλλά και ως απαραίτητη εγγύηση αναγνώρισης των εγκλημάτων που διέπραξαν οι

ναζί σε βάρος της ανθρωπότητας και ως μια πρώτη απόδειξη ότι δεν θα επαναληφθούν στο μέλλον παρόμοια ανοσιουργήματα.

Πρέπει να γίνει απόλυτα κατανοητό από την πλευρά της Γερμανίας ότι δεν μπορεί να παραβιάζει ασύστολα το Διεθνές Δίκαιο και τις υποχρεώσεις της απέναντι στην Ελλάδα. Δεν απαιτούμε. Απαιτούμε η Γερμανία να κα-

chenland die Ausnahme gegenüber den anderen Ländern, welche sich rechtmäßig oder unrechtmäßig von Deutschland holten oder erhielten, was es ihnen schuldig zu sein glaubte oder was sie tatsächlich von Deutschland erlitten hatten? Warum auch hier diese Unterscheidung?

Drittens: Mit welchem Recht verletzt Deutschland hemmungslos das Internationale Recht und die allgemein-menschliche Moral und weigert sich, gutzumachen, was es an Griechenland verbochen hat? Selbst und ohne Anforderung müsste Deutschland als Ehrenschild empfinden, zu begleichen, was es Griechenland schuldet. Warum dieses unerhörte Verhalten?

Viertens: Mit welchem Recht vergisst Deutschland, dass es seine heutige Existenz als eine der Demokratien Europas dem maßgebenden Kampf des griechischen Volkes und dessen Beitrag zum Kampf gegen Hitler und dessen Vernichtung verdankt? Natürlich wollen wir nicht glauben, dass es sich nach dem Nazi-Regime zurückseht.

Fünftens: Mit welchem Recht weigert sich Deutschland seine unbezweifelbaren Schulden gegenüber Griechenland zu begleichen? Wir fordern dies nicht aus Respekt vor dem griechischen Volk für seinen Beitrag zum Sieg über Hitler, sondern als eine notwendige Garantie für die Anerkennung der Verbrechen, welche die Nazis zu Lasten der Menschlichkeit begingen und als einen ersten Beweis dafür, dass sich solche Frevel in Zukunft nicht mehr ereignen werden.

Es muss von Seiten Deutschlands vollkommen verstanden werden, dass es nicht ungehemmt das Völkerrecht verletzen und seine Verpflichtungen gegenüber Griechenland verweigern darf. Wir betteln nicht, wir verlangen, dass Deutschland das grässliche Verbrechen begreift, welches die Nazis dem griechischen

**Με ποιο δικαίωμα
η Γερμανία
παραβιάζει το
Διεθνές Δίκαιο και
την πανανθρώπινη
ηθική και αρνείται
να επανορθώσει
όσα ως επιβουλές
διέπραξε σε βάρος
της Ελλάδας;**

τανοήσει τα φρικαλέα εγκλήματα τα οποία διέπραξαν σε βάρος του Ελληνικού Λαού οι Ναζί.

Πρέπει να γίνει απόλυτα κατανοητό ότι δεν μας ενδιαφέρει το ύψος των ποσών που οφείλει η Γερμανία στην Ελλάδα. Και ένα μάρκο να όφειλαν, πρέπει να το δώσουν. Γιατί μας ενδιαφέρει πάνω απ' όλα η αποκατάσταση του δικαίου, που παραβιάζεται αναίσχυντα. Μας ενδιαφέρει, γιατί όχι μόνο η Ελλάδα γνώρισε στο Β' Παγκόσμιο πόλεμο την πιο σκληρή, την πιο απάνθρωπη, την πιο αιμοβόρα, την πιο αποπνικτική σκλαβιά απ' όσες γνώρισε στην πολυχιλιόχρονη τρικυμισμένη ιστορία της, αλλά γιατί σήμερα βιάζεται χωρίς ίχνος ντροπής το Δίκαιο και η Ιστορία από τη στάση των γερμανικών Κυβερνήσεων, οι οποίες αρνούνται... και να συζητήσουν το θέμα.

Αλλά πλανώνται πλάνην οικτράν όσοι νομίζουν πως θα ξεφύγουν από την εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους. Στην ίδια πλάνη περιπίπτουν και οι ελληνικές Κυβερνήσεις. Πράγματι, δηλώνουν μεν ότι «δεν παραιτούμεθα των δικαιωμάτων μας», αλλά δεν κάνουν και τίποτε να τα διεκδικήσουν. Και δεν αρκεί κάθε χρόνο, σε μια τυχαία συνάντηση κάθε φορά, να το θέτει ο Έλληνας πρωθυπουργός στο Γερμανό ομόλογό του, να εισπράττει μια άρνηση και να εφησυχάζει. Η αδράνεια δεν είναι αντίδοτο στην ωμή αδικία.

Επιτέλους, τα απατηλά αυτά παιχνίδια πρέπει κάποτε να σταματήσουν. Να τραβηχτούν τα πέπλα της σιωπής που καλύπτουν την ασύλληπτη αυτή αδικία σε βάρος της πατρίδας μας. Να σταματήσει η κατάπτυστη ανοχή από αυτή την άδικη μεταχείριση. Τα όρια υπομονής έχουν εξαντληθεί.

Εμείς, οι αγωνιστές της Εθνικής Αντίστα-

Volk zugefügt haben. Es muss vollkommen klar werden, dass uns die Höhe der Summe, die Deutschland Griechenland schuldet, nicht interessiert. Wenn diese Schuld nur eine Mark betrüge, müsste sie dennoch bezahlt werden. Denn uns interessiert vor allem die Wiederherstellung des Rechts, das so schamlos verletzt wurde.

Es interessiert uns deshalb, weil nicht nur Griechenland im 2. Weltkrieg die härteste, die unmenschlichste, die blutünstigste, die erstickendste Sklaverei in seiner viertausendjährigen Geschichte erleiden musste, sondern auch deshalb, weil noch heute von den deutschen Regierungen ohne eine Spur von Scham das Recht und die Geschichte vergewaltigt werde, indem sie sich weigern, dieses Thema auch nur zu diskutieren. Aber einen großen Fehler begehen diejenigen, die glauben, dass sie der Erfüllung ihrer Verpflichtungen entgehen können.

Dem gleichen Fehler verfallen auch die griechischen Regierungen. In der Tat erklären sie, dass «wir nicht auf unsere Rechte verzichten», doch unternehmen sie nichts, dieses Recht einzufordern. Es genügt nicht, dass jedes Jahr der griechische Ministerpräsident seinen deutschen Kollegen gegenüber dieses Thema bei einer zufälligen Begegnung anschneidet, nur um eine Ablehnung zu erhalten und sich dann wiederum zu beruhigen. Die Untätigkeit ist kein Heilmittel für brutales Unrecht.

Endlich müssen die täuschenden Spiele ein Ende haben. Lasst uns den Schleier des Schweigens wegziehen, der diese unfassbare Unge-

Mit welchem Recht verletzt Deutschland hemmungslos das Internationale Recht und die allgemein-menschliche Moral und weigert sich, gutzumachen, was es an Griechenland verbrochen hat?

σης, δεν πρόκειται να εφησυχάσουμε. Δεν θα ανεχτούμε άλλο αυτή την κατάντια και τον εξευτελισμό. Αυτό το εθνικό όνειδος.

Και για να μην περάσει από το νου οιοδήποτε ότι τα κίνητρά μας είναι εκδικητικά, σ' αυτό τον ιερό αγώνα αποκατάστασης του δικαίου, δηλώνουμε και πάλι, όπως το κάναμε και εξαρχής, ότι οι προτάσεις μας για τον τρόπο καταβολής των οφειλών της Γερμανίας απέναντι στην Ελλάδα αποδεικνύουν τις πραγματικές μας προθέσεις, σχετικά με το δημόσιο τομέα, που αποσκοπούν στην ανάπτυξη και εδραίωση της φιλίας των λαών μας. Προτείνουμε, λοιπόν, η καταβολή των οφειλών της Γερμανίας (δάνεια και οφειλές προς το δημόσιο)

να γίνει:

**Πρέπει να γίνει
απόλυτα κατανοητό
ότι δεν μας
ενδιαφέρει το ύψος
των ποσών που
οφείλει η Γερμανία
στην Ελλάδα, αλλά
η αποκατάσταση
του δικαίου, που
παραβιάζεται
αναίσχυντα**

► Με την καταβολή των εξόδων Ελλήνων φοιτητών για μεταπτυχιακές σπουδές στη Γερμανία και Γερμανών στην Ελλάδα. Είναι ολοφάνερους οι σχέσεις φιλίας που θα αναπτυχθούν από το φοιτητικό κοσμο και τους επιστήμονες που θα σπουδάζουν στις δύο χώρες.

► Με παροχή γερμανικής τεχνογνωσίας προς την Ελλάδα.

► Με την πληρωμή των έργων που έχουν αναλάβει γερμανικές εταιρείες στην Ελλάδα ή θ'

αναλάβουν στο μέλλον.

► Με γερμανικά βιομηχανικά εργαλεία και μηχανήματα.

► Με γερμανικά προϊόντα και αγαθά, και όχι με σκληρό νόμισμα.

Όπως γίνεται φανερό, στόχος μας δεν είναι να «στραγγαλίσουμε» οικονομικά τη

rechtigkeit unserem Vaterland gegenüber verhüllt. Diese abscheuliche Duldung dieser ungerechten Behandlung muss aufhören. Die Grenzen unserer Geduld sind erreicht.

Wir, die Kämpfer des Nationalen Widerstands, werden uns nicht beruhigen. Wir ertragen nicht länger dieses Elend und diese Erniedrigung, diese nationale Schande. Um jeden Gedanken im vornherein auszuschließen, dass wir in diesem heiligen Kampf um die Wiederherstellung des Rechts von Gefühlen der Rache geleitet werden, erklären wir erneut (wie wir dies bereits anfangs getan haben), dass unsere Vorschläge zur Begleichung der Schulden Deutschlands an Griechenland auf unsere wahren Absichten verweisen, nämlich die Freundschaft zwischen unseren Völkern zu festigen und zu entwickeln. Wir schlagen daher vor, dass die Begleichung der Schulden Deutschlands (Anleihe und Schulden an den Staat) wie folgt vorgenommen wird:

► Durch die Übernahme der Kosten für das Studium griechischer Studenten sowie weiterführender Studien in Deutschland und von Deutschen in Griechenland. Es ist klar, dass sich dadurch freundschaftliche Beziehungen zwischen Studenten und Wissenschaftlern ergeben, die in beiden Ländern studieren.

► Durch deutsches Know-How in Griechenland.

► Durch die Kostenübernahme von Projekten, die deutsche Firmen in Griechenland unternehmen haben oder in Zukunft unternehmen werden.

► Durch die Lieferung deutscher Maschinen und Industriewerkzeuge.

► Durch deutsche Waren und Produkte, nicht durch harte Währung.

Wie daraus zu erkennen ist, ist es nicht

Γερμανία. Αν και πολλοί υποστηρίζουν πως το σύνολο των οφειλών της Γερμανίας απέναντι στην Ελλάδα συνιστά ένα ελάχιστο ποσοστό μπροστά στα έξοδα μεταφοράς της Γερμανικής πρωτεύουσας από τη Βόννη στο Βερολίνο.

Στόχος μας είναι η αποκατάσταση του δικαίου.

Αποτελεί εσωτερική υπόθεση της Γερμανίας αν θέλει να δαπανά 12 δισεκατομμύρια μάρκα για τη συνταξιοδότηση των SS. Αλλά σε καμιά απολύτως περίπτωση δεν είναι δική της υπόθεση ούτε η αυτοεξαίρεσή της από τις υποχρεώσεις της, ούτε το να αποτελεί η Ελλάδα τη μοναδική εξαίρεση από τις συμμαχικές χώρες που πολέμησαν στο Β' Παγκόσμιο πόλεμο, η οποία να μην έχει αποζημιωθεί για τα δεινά που υπέστη από τα ναζιστικά στρατεύματα κατοχής.

Τέρμα πια οι υπεκφυγές, τα ψέματα, οι αρνήσεις. Ευχαριστούμε τους Γερμανούς πολίτες για την ευαισθησία που δείχνουν στον αγώνα μας και υπολογίζουμε στην ουσιαστική συμπαράστασή τους.

Δεν επαιτούμε, δεν ζητιανεύουμε.

Αξιωνούμε, απαιτούμε σεβασμό στην Ιστορία και στις στοιχειώδεις ηθικές αρχές.

unsere Absicht, Deutschland wirtschaftlich abzuwürgen. Viele behaupten auch, dass die Gesamtsumme der Schulden Deutschlands an Griechenland nur einen kleinen Prozentsatz der Kosten für den Umzug der deutschen Hauptstadt von Bonn nach Berlin ausmachen würde. Unser Ziel ist es, das Recht wiederherzustellen. Es ist eine innere Angelegenheit Deutschlands, wenn es 12 Milliarden Mark für Renten ehemaliger SS- Angehöriger ausgeben will. Aber auf keinen Fall ist es seine Angelegenheit, sich vor seinen Verpflichtungen zu drücken. Auch darf Griechenland nicht die einzige Ausnahme von allen Alliierten Ländern sein, die im 2. Weltkrieg kämpften und dafür nicht für das Leid entschädigt wurde, dass ihm von den Nazi-Besatzungstruppen zugefügt wurden.

Es müssen die Ausreden, die Lügen, die Weigerungen ein Ende nehmen.

Wir danken den deutschen Bürgern für ihr Mitgefühl, das sie unserem Kampf gegenüber zeigen und wir rechnen auf ihren Beistand.

Es muss mit absoluter Sicherheit verständlich werden, dass uns nicht die Höhe der Entschädigungen an Griechenland interessiert, sondern die Wiederherstellung des Rechts, welches schamlos verletzt wird

Η διεκδίκηση των αποζημιώσεων —των πολεμικών επανορθώσεων και του κατοχικού δανείου— είναι διαρκής μέχρι τελικής δικαίωσης

Παρέμβαση του Αντιπροέδρου της Βουλής
Λουκά Αποστολίδη

Κυρίες και κύριοι
Θέλω ειλικρινά να συγχαρώ την πρωτοβου-
λία σας για τη διεκδίκηση των αποζημιώσε-
ων από τη Γερμανία στα θύματα του ναζι-
σμού. Επιτελείτε ένα μεγάλο εθνικό, ηθικό,
ιστορικό και κοινωνικό έργο.

Δικαίωση ηθική. Να αλαφρώσει ο πόνος.
Να μην ξαναζήσει η ανθρωπότητα τέτοιες
θριωδίες. Τέτοια εγκλήματα δεν παραγρά-
φονται. Παραπέμπουν και διδάσκουν τις
νεότερες γενιές ότι οι αξίες της Δημοκρα-
τίας, της Ελευθερίας και της Ειρήνης είναι
η καλύτερη και πιο αποτελεσματική ασπί-
δα σε κάθε ολοκληρωτικό καθεστώς. Οι
απόγονοι των θυμάτων διεκδικούν δικαίως
αποζημιώσεις. Από την ιδιαίτερα Πατρίδα
μου, τη Βοιωτία, και ειδικότερα το Δίστομο,
που πολλά έχουν προσφέρει στον εθνικο-
απελευθερωτικό αγώνα, με εμπυχωτή τον
διακεκριμένο νομικό και Νομάρχη Βοιωτί-
ας κ. Γ. Σταμούλη, έγιναν πολλές αγωγές για
αποζημιώσεις και πρωτόδικα είχαν καλή
έκβαση.

Έχω συζητήσει με τον Πρόεδρο της Βου-

Die Forderung auf die
Entschädigungen
- die Kriegsreparationen
und die Besatzungsanleihe
ist, bis zu ihrer Erfüllung
und Befriedigung, eine
nicht an Zeit
gebundene Aufgabe

Beitrag des Vizepräsidenten des Parlaments
Lukas Apostolidis

Meine Damen und Herren
Ich möchte Ihnen zur Forderung auf Entschä-
digungen von Deutschland wegen der Opfer
des Naziregimes gratulieren.

Sie vollbringen damit ein großes nationales,
moralisches, historisches und soziales Werk,
welches moralisch gerechtfertigt ist, um den
Schmerz zu lindern. Damit die Menschheit nie
mehr solche Gräueltaten erleiden muss. **Ver-
brechen dieser Art verjähren niemals.** Sie lehren
die jüngeren Generationen, dass die Werte der
Demokratie, der Freiheit und des Friedens der
beste und wirksamste Schutz vor jedem tota-
litären Regime bilden. Die Nachkommen der
Opfer verlangen zu Recht Entschädigungen.
Von meiner Heimat Böötien und besonders
von Distomo, die zum nationalen Befreiungs-
kampf viel beigetragen haben und unter dem
ermutigenden Beitrag des bekannten Rechts-
anwalts und Präfekten von Böötien G. Stamou-
lis wurden viele Anstrengungen unternommen,
die im ersten Stadium guten Erfolg hatten.

Ich habe mit dem Präsidenten des Parla-
ments, Ap. Kaklamanis, über die Bildung eines

**Σκοπευτήριο
Καισαριανής.
Η αναγνώριση
των νεκρών.**

(Από το βιβλίο *Η ματωμένη
καρδιά της Ελλάδας*)

*Μνημόσυνο νεκρῶν,
Καισαριανῆς. Πρὸς
ἀνάμνησιν τῶν ἑλλήνων
(Von den Deutschen
den Griechen)*

λής κ. Απ. Κακλαμάνη για τη δημιουργία Διακομματικής Επιτροπής της Βουλής με στόχο να προωθήσει, να συμβάλει στην υπόθεση των αποζημιώσεων, των επανορθώσεων και της απόδοσης του κατοχικού δανείου.

Παρακολούθησα τη «Συνάντηση των Δελφών για τις αποζημιώσεις», που πραγματοποιήθηκε με επιτυχία και με τη συμμετοχή διακεκριμένων στελεχών της Γερμανίας, από τον πολιτικό και τον πανεπιστημιακό χώρο, ιστορικών και δημοσιολόγων-δημοσιογράφων, που ένωσαν μαζί μας τη φωνή τους για ΔΙΚΑΙΩΣΗ.

Είμαι ενεργός συμπαράστατης των πρωτοβουλιών σας και σε κάθε ενέργειά σας θα είμαι στο πλευρό σας.

Η διεκδίκηση των αποζημιώσεων – των πολεμικών επανορθώσεων και του κατοχικού δανείου – είναι διαρκής μέχρι τελικής δικαίωσης.

überparteilichen Komitees des Parlaments gesprochen, dessen Ziel es ist, zur Lösung der Frage der Entschädigungen, der Reparationen und der Rückzahlung der Besatzungsanleihe beizutragen.

Ich habe die «Begegnung von Delphi für die Entschädigungen» angestrebt, die erfolgreich unter der Beteiligung hervorragender Persönlichkeiten aus Deutschland, aus dem Bereich der Politik, der Universität, der Geschichte und der Journalistik stattfand und welche mit uns ihre Stimme für eine BEFRIEDIGUNG erhoben.

Ich stehe aktiv Ihren Initiativen bei und stehe bei allen Ihren Handlungen auf Ihrer Seite.

Die Forderung auf Entschädigungen – die Reparationen des Krieges und die Besatzungsanleihe – wird so lange fortlaufend erhoben werden, bis sie erfüllt und befriedigt ist.

Ψήφισμα του «Εθνικού Συμβουλίου για τη διεκδίκηση των οφειλών της Γερμανίας προς την Ελλάδα» και της κίνησης «Ενωμένη Εθνική Αντίσταση 1941-1944»

ΣΗΜΕΡΑ, 25η ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1998, ημέρα επίσημου εορτασμού της Εθνικής Αντίστασης 1941-44, διεξήχθη στην Αθήνα, στην αίθουσα της Παλαιάς Βουλής, ημερίδα με θέμα: «*Η επίλυση του προβλήματος των γερμανικών αποζημιώσεων προϋπόθεση για την εδραίωση της φιλίας των λαών Ελλάδας και Γερμανίας*».

Κατά τη συζήτηση αναπτύχθηκε συνοπτικά το μαρτυρολόγιο της Εθνικής Αντίστασης και έγινε έτσι η απαρίθμηση μιας ολόκληρης σειράς δραματικών ιστορικών περιστατικών σχετικών με τα εγκλήματα πολέμου των ναζιστικών στρατευμάτων κατοχής στην Ελλάδα, που προξένησαν μεγάλες καταστροφές και βύθισαν σε απερίγραπτη δυστυχία τον Ελληνικό Λαό. Οι σφαγές του Διστόμου και των Καλαβρύτων συνιστούν ανάλογες τραγωδίες με εκείνες του Οραντούρ και του Λίντασε και αποτελούν δύο περιπτώσεις, ανάμεσα σε πολλές άλλες, όπως τις καταστροφές και τις εκτελέσεις στο Κορμμένο, στην Κλεισούρα, στην Κάνδανο, στον Βιάννο, στον Χορτιάτη και σε τόσα άλλα μέρη της Ελλάδας.

Όποιο σπιτικό και αν ρωτήσεις, από τα βόρεια ελληνικά σύνορα ως την Κρήτη, θα

Abstimmungsbeschluss des «Nationalrates für die Entschädigungsfor- derungen Griechenlands an Deutschland» und der Bewegung «Vereinigter Nationaler Widerstand 1941-1944»

ΗΕΥΤΕ, am 25. November 1998, Tag der offiziellen Feier des nationalen Widerstandes 1941- 1944, wurde in Athen, im Saal des Alten Parlaments eine Tagung abgehalten, mit dem Thema: «*Die Lösung des Problems der deutschen Entschädigungen ist Voraussetzung für die Festigung der Freundschaft zwischen den Völkern Griechenlands und Deutschlands*».

Im Laufe der Debatte wurde zusammenfassend die Opfer- und Leidensgeschichte des griechischen Widerstandes behandelt, sowie die Aufzählung einer Reihe dramatischer historischer Ereignisse, die mit den Kriegsverbrechen der Nazi- Besatzungstreitkräfte in Griechenland verknüpft sind, die große Zerstörungen anrichteten und das griechische Volk in unbeschreibliches Elend stürzten. Die Massaker von Distomo und von Kalavryta sind Tragödien, ähnlich denen von Oradour und Lidice und bilden zwei Fälle unter vielen anderen, wie die Zerstörungen und Erschießungen in Kommeno, in Klissura, in Kandanos, in Vianno, in Chortiatis und in vielen anderen Orten Griechenlands.

In welchem Haus Du auch nachfragst- von den nördlichen Grenzen des Landes bis Kreta- wird man Dir von den Menschen erzählen,

σου μιλήσουν για τους ανθρώπους τους που θερίστηκαν από τα εκτελεστικά αποσπάσματα των ναζί κατακτητών, εξοντώθηκαν ως όμηροι ή κρατούμενοι σε στρατόπεδα, ή πέθαναν από τα βασανιστήρια, τις αρρώστιες και την πείνα.

Κι όμως, στον Ελληνικό Λαό, που πρόσφερε αναλογικά από τις πιο μεγάλες θυσίες στο Β' Παγκόσμιο πόλεμο, δεν καταβλήθηκε ουσιαστικά σχεδόν καμιά επανόρθωση από το γερμανικό κράτος. Τέτοια, που θα ικανοποιούσε την ιστορική δικαιοσύνη και θα αποκαθιστούσε την ηθική και νομική τάξη, το θεμέλιο της Ενωμένης Ευρώπης, που οικοδομούν από κοινού ο γερμανικός, ο ελληνικός και οι άλλοι λαοί της Ευρώπης.

Και μόνο μια συνοπτική επισκόπηση του μαρτυρολόγιου και του αγωνιστικού ημερολόγιου της επικής ελληνικής Εθνικής Αντίστασης φθάνει για να αποδείξει τη μεγάλη ιστορική αδικία, που διαπράττεται, πενήντα και πάνω χρόνια, από μέρους της δημοκρατικής Γερμανίας απέναντι στη χώρα μας, στο λαό μας, στις χιλιάδες των θυμάτων και στους απογόνους τους.

Ακόμα και αυτό το λεγόμενο «αναγκαστικό Δάνειο» της Ελλάδας προς τη Γερμανία, το οποίο υπήρξε μια από τις κύριες αιτίες της οικονομικής εξαθλίωσης και του θανάτου από την πείνα εκατοντάδων χιλιάδων Ελλήνων, δεν έχει επιστραφεί, όπως θα ήταν αυτονόητο. Κι όμως, λίγες εβδομάδες πριν από την κατάρρευση της ναζιστικής Γερμανίας, οι αρμόδιοι της τότε Reichsbank αναγνώριζαν ρητά, με γνωμάτευσή τους, την ύπαρξη αυτού του «γερμανικού χρέους προς την Ελλάδα», το οποίο μάλιστα αποτιμήθηκε «για μελλοντική χρήση», όπως ελέχθη, σε περίπου τότε 476 εκατομμύρια μάρκα.

die von den Erschießungskommandos der Nazi- Eroberer niedergemäht oder als Gefangene und Gefangene in Lagern umgebracht wurden, oder auch unter den Folgen von Krankheiten und Hunger starben.

Und trotzdem: dem griechischen Volk, welches im Verhältnis zu den anderen Völkern die größten Opfer im 2. Weltkrieg verzeichnete, wurde vom deutschen Staat fast keine Reparation geleistet. Und zwar eine solche, die die historische Gerechtigkeit zufrieden stellen könnte und die moralische und rechtliche Ordnung wiederherstellen sollte, das Fundament des vereinten Europas, welches das deutsche, das griechische und die anderen Völker Europas schaffen.

Schon ein zusammenfassender Überblick über die Opfer- und Leidensgeschichte und das kämpferische Tagebuch des heldenhaften nationalen Widerstands genügt, um die große historische Ungerechtigkeit zu belegen, die mehr als fünfzig Jahre seitens des demokratischen Deutschlands an unserem Land, unserem Volk, an den Tausenden von Opfern und ihren Nachkommen begangen wird.

Sogar die so genannte «Zwangsanleihe Griechenlands an Deutschland», die eine der Hauptursachen für die wirtschaftliche Verelendung und den Hunger Hunderttausender von Griechen war, wurde bisher nicht zurückgezahlt, wie dies als selbstverständlich zu erwarten wäre. Wenige Wochen vor dem Zusammenbruch Nazi- Deutschlands hatten Zuständige der damaligen Reichsbank die Existenz der «deut-

Wir fordern die demokratische deutsche Regierung auf, die historische Wahrheit anzuerkennen und endlich den Dialog mit den Opfern und des Nazismus und mit der griechischen Regierung zu führen

Για όλους αυτούς τους λόγους, οι συμμετέχοντες στη σημερινή ημερίδα καλούμε τη δημοκρατική γερμανική κυβέρνηση να αναγνωρίσει την ιστορική αλήθεια και να επιζητήσει επιτέλους το διάλογο με τα θύματα του ναζισμού και με την ελληνική κυβέρνηση, χωρίς διπλωματικές καθυστερήσεις.

Καλούμε, επίσης, την ελληνική κυβέρνηση να δείξει χωρίς χρονοτριβή έμπρακτα το σεβασμό της στις θυσίες του λαού, τον οποίο εκπροσωπεί, διεκδικώντας την ηθική και υλική επανόρθωση της ιστορικής αδικίας από μέρους της Γερμανίας, ως προϋπόθεση για τη βαθύτερη εδραίωση της φιλίας μεταξύ των λαών μας.

Εξουσιοδοτούμε, τέλος, τα προεδρεία των δύο οργανώσεων, που είχαν την πρωτοβουλία της σημερινής ημερίδας, να υποβάλουν το κείμενο του Ψηφίσματος

αυτού τόσο στη γερμανική όσο και στην ελληνική Βουλή, καθώς και σε όλα τα κόμματα, που εκπροσωπούνται σ' αυτές, και να ζητήσουν την έναρξη, επιτέλους, διακυβερνητικών συνεννοήσεων για τη ρύθμιση του θέματος. Πενήντα και πάνω χρόνια μετά την τραγωδία του πολέμου και τη διάπραξη των ναζιστικών εγκλημάτων, δεν υπάρχουν πλέον άλλα περιθώρια παρέκλυσης.

Οι μετέχοντες στην ημερίδα
Αθήνα, 25 Νοεμβρίου 1998

schen Schuld an Griechenland» anerkannt, und zwar ausdrücklich mit einem Gutachten «für zukünftigen Gebrauch». In diesem Gutachten wurde diese Schuld auf ungefähr 476 Millionen Reichsmark geschätzt.

Aus allen diesen Gründen fordern die Teilnehmer der heutigen Tagung die deutsche Regierung auf, die historische Wahrheit anzuerkennen und endlich den Dialog mit den Opfern des Nazismus und mit der griechischen Regierung ohne diplomatische Verzögerung zu führen.

Auch fordern wir die griechische Regierung auf, praktisch und ohne Zeitverlust ihre Achtung vor den Opfern des Volkes zu beweisen, indem sie von Seiten Deutschlands die moralische und materielle Wiedergutmachung der historischen Ungerechtigkeit verlangt als Voraussetzung einer tieferen Festigung der Freundschaft zwischen unseren Völkern.

Wir ermächtigen schließlich die Präsidenten der beiden Organisationen, welche die Initiative der heutigen Tagung ergriffen haben, den Text dieses Abstimmungsbeschlusses sowohl dem deutschen wie auch dem griechischen Parlament, sowie allen in diesem vertretenen Parteien zu unterbreiten und endlich die Aufnahme zwischenstaatlicher Verhandlungen zur Regelung dieser Frage zu verlangen. Mehr als fünfzig Jahre nach der Tragödie des Krieges und der nazistischen Verbrechen gibt es keinen weiteren Spielraum für einen Aufschub.

Die Teilnehmer der Tagung
Athen, den 25. November 1998

Το νούμερο 42320 ήταν μια Ελληνίδα αγωνίστρια

Προς το Προεδρείο της Ημερίδας
για τη διεκδίκηση
των γερμανικών αποζημιώσεων

Είμαι μια από τις 16 Ελληνίδες κρατούμενες στο χιτλερικό στρατόπεδο του Μπούχενβαλντ, που επέζησαν. Και επειδή βρίσκομαι στο νοσοκομείο χειρουργημένη και δεν μπορώ να παραβρεθώ στην Ημερίδα σας, στέλνω μια μικρή ανάμνηση από εκείνο το κάτεργο.

[...] Στεκόμουν, όπως όλες μας, μπροστά στον τόρνο, όπου οι ναζί μάς υποχρέωναν να δουλεύουμε επί 12 ώρες, λειαινόντας φονικούς κάλυκες για τις σφαίρες. Κάποια στιγμή αφαιρέθηκα, και το βουητό του τόρνου γίνηκε το βουητό του τρένου, που με ταξίδευε στον τόπο μου, το νησί του Ευρίπου. Με τη φαντασία μου βρέθηκε στην πατρίδα μου, την όμορφη Λίμνη. Στο πατρικό μου σπίτι. Στεκόμουν στην κουζίνα, κοντά στο παράθυρο, κι έβλεπα τις πευκοβελόνες να τρυπώνουν μέσα απ' τη σήτα, κι ανάσαινα τη μοσκιά του πεύκου. Στο ρυθμό του τόρνου άκουγα τον αργαλειό της μητέρας μου και τη φωνή της: «Κορίτσια! Τον καφέ και το βύσσινο του πατέρα σας!...»

Ήταν απομεσήμερο. Καλοκαίρι. Σ' αυτή τη θέση καθόταν ο πατέρας μας ξυπνώντας το απόγευμα και ρουφούσε, μαζί με τον καφέ του, το άρωμα του πεύκου. Μπροστά απ' τα μάτια μου πέρασαν οι μορφές των δικών μου. Τις κρατούσα πάντα μέσα μου

Die nummer 42320 war eine griechische Widerstandskämpferin

An das Präsidium der Tagung
für die Forderung
der deutschen Reparationen

Ιch bin eine von den 16 griechischen Häftlingen des Konzentrationslagers Buchenwald, die überlebten. Da ich mich nach einer Operation im Krankenhaus befinde und an Ihrer Tagung nicht teilnehmen kann, schicke ich Ihnen eine kleine Erinnerung aus diesem furchtbaren Gefängnis.

[...] Ich stand, wie wir alle, vor der Drehbank, wo uns die Nazis zwangen 12 Stunden am Tag zu arbeiten; wir schiften und polierten Patronenhülsen. Einen Moment lang schweiften meine Gedanken weg und das Geräusch der Drehbank wurde das Geräusch und Rattern des Zuges, der mich in meine Heimat auf die Insel des Evripos brachte. Mit meinen Gedanken und meiner Phantasie war ich plötzlich in der schönen Ortschaft Limni. Ich war in meinem Elternhaus. Ich stand in der Küche am Fenster und sah die Nadeln der Pinie durch das Gitter schlüpfen. Im Rhythmus der Drehbank hörte ich den Webstuhl meiner Mutter arbeiten, hörte ihre Stimme: «Töchter, bringt eurem Vater den Kaffee und die Süßigkeit».

Es war Sonntagnachmittag. Dort saß immer mein Vater nach seinem Mittagschlaf und schlürfte seinen Kaffee und den Duft der Pinien. Die Gestalten meiner Verwandten kamen mir in den Sinn. Diese Bilder hielt ich immer tief in meinem Herzen versteckt und ließ sie

σαν φυλαχτό, και αναδύονταν στις πιο κρίσιμες στιγμές. Έπιασα κουβέντα με τα χέρια τους. Αναρωτιόμουν σε ποιο χέρι φορούσε ο πατέρας το δαχτυλίδι με την πέτρα, που πριν λίγα χρόνια ακόμα το στιφογύριζα στο δάχτυλό μου παίζοντας...

Η μητέρα, θυμήθηκα, φορούσε τη βέρα της στο μεσαίο δάχτυλο. Θα φορούσα, άραγε, ποτέ βέρα εγώ;

**Μιλούσαμε μόνο
με τα μάτια. Πονάμε,
πεινάμε, παγώνουμε,
καιγόμαστε
στον πυρετό και
δουλεύουμε.
Τα μάτια μόνο μάς
απομένουν για να
μιλάμε μεταξύ μας**

Ξαφνικά, ένας κάλυκας σφύριξε στο αυτί μου. Τον είχε πετάξει η ομπερίνα, με άχτι. Η χιτλερίνα επιστάτρια που μας παρακολουθούσε. Ένιωσα, φαίνεται, πως το νούμερο 42320 ταξίδευε αλλού. Είχε για λίγες στιγμές δραπετεύσει από την κόλασή του. Είχε διαπράξει έγκλημα. Από νούμερο, τόλμησε να ξαναγίνει άνθρωπος. Ένα κορίτσι που ονειρευόταν. Όχι! Έ-

πρεπε, ώσπου να πεθάνω, να είμαι το νούμερο 42320 και τίποτε άλλο...

Ανταλλάξαμε ματιές με τις συμπατριώτισσές μου. Μιλούσαμε μόνο με τα μάτια. Πονάμε, πεινάμε, παγώνουμε, καιγόμαστε στον πυρετό και δουλεύουμε. Τα μάτια μόνο μάς απομένουν για να μιλάμε μεταξύ μας.

Χωρίς σπασμωδικές κινήσεις, για να μην υποψιαστεί τίποτε η ομπερίνα, σκύβω στο κασονάκι όπου έπεφταν οι κάλυκες και, όσο πιο γρήγορα μπορούσα, τους ανακατεύω: να μην ανακαλύψει στον έλεγχο τις ρωγμές που έκανε ένα σιδεράκι, που βάζαμε στο κοπίδι του τόννου, βγάζοντας σκάρτους, ακατάλληλους για το φονικό προορισμό τους, κάλυκες.

Αυτό το οργανωμένο σαμποτάζ από ό-

nur in kritischen Momenten aufkommen. Ich fing an, mit ihren Händen, mit ihren Fingern zu reden. Ich fragte mich, auf welchem Finger wohl mein Vater den Ring mit dem Stein trug, mit dem ich vor einigen Jahren spielte, idem ich ihn leicht an seinem Finger drehte...

Meine Mutter, erinnerte ich mich, trug ihren Ehering am mittleren Finger. Ob ich wohl jemals auch einen Ehering tragen würde?

Plötzlich sauste eine Patronenhülse an meinem Ohr vorbei. Die Aufseherin hatte sie mit Wut geschmissen. Die Aufseherin beobachtete mich. Sie hatte wohl gemerkt, dass die Nummer 42320 mit ihren Gedanken weit weg war; sie war für einige Minuten dieser Hölle entflohen. Das war ein Verbrechen. Sie hatte den Mut gehabt, von einer Nummer wieder ein Mensch zu werden. Ein junges Mädchen, das sich erlaubt hatte, zu träumen. Nein! Ich musste bis zu meinem Tod die Nummer 42320 sein und nicht anderes...

Wir wechselten Blicke mit meinen anderen Landsmänninnen. Wir sprachen miteinander nur mit den Augen. Wir haben Schmerzen, hungern, frieren, wir schütteln uns im Fieber, aber wir arbeiten. Nur die Augen sind uns geblieben, um miteinander zu reden.

Ohne heftige Bewegungen, damit die Aufseherin nichts merkt, bückte ich mich über die kleine Kiste, in der nach der Bearbeitung die Patronenhülsen fallen und wühlte sie schnell durcheinander, damit die Aufseherin bei der Prüfung die Risse nicht feststellt, das ein kleines Eisenstück, das wir am Schneiderwerkzeug angebracht haben, verursacht hatte. Die Patronenhülsen waren dadurch ungeeignet für ihre tödliche Aufgabe. Diese organisierte Sabotage von uns allen war unsere Rache, unser Lebensatem, unser Stolz.

Έλληνες Εβραίοι,
οδεύοντας
στο θάνατο.

Griechische
Juden, in den Tod
schreitend.

λες μας ήταν η εκδίκησή μας, η ανάσα ζωής, η περηφάνειά μας.

Η ομπερίνα απομακρύνθηκε κι εγώ, καθώς χάιδευα τους σκάρτους κάλυκες, ένωσα ν' αναβλύζει από βαθιά μέσα μου το επονίτικο τραγούδι μας της Αντίστασης.

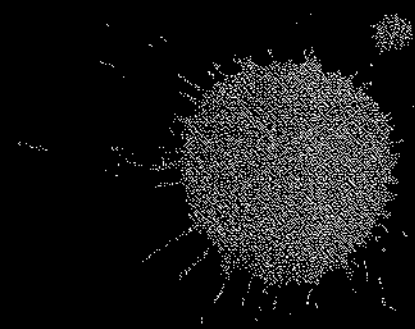
Συνεχίζαμε, κι απ' αυτό το έσχατο μετερίζι, τον αγώνα του λαού μας. Της γενιάς μας. Ανυπόταχτες! Άνθρωποι! Όχι νούμερα...

Λούλα Βλαχούτσικου-Γιαννακοπούλου
Κρατούμενη στο στρατόπεδο Ράβενσπρουκ και Μπούχενβαλντ
Γενικό Κρατικό Νοσοκομείο, Νοέμβριος 1998

Die Aufseherin ging weiter und während ich die fehlerhaften und ungeeigneten Patronenhülsen streichelte, fühlte ich aus tiefer Seele in mir das Lied unseres Widerstandes aufsteigen.

Wir setzten auch mit dieser kleinen Tat den Widerstandskampf unseres Volkes fort.
Ungehorsam und frei! Menschen! Keine Nummern...

Loula Vlachoutzikou-Giannakopoulou
Häftling der Konzentrationslager Ravensbrück und Buchenwald
Allgemeines Staatliches Krankenhaus, November 1988

Μαρτυρολόγιο Ολοκαυτώματα και Εκατόμβες Θυσιών

ΤΟ ΜΙΣΟΣ ΚΑΙ Η ΜΑΝΙΑ των ναζί εναντίον του Ελληνικού Λαού εκδηλώνεται από τις πρώτες μέρες της κατοχής ως τις τελευταίες.

Από το εξωφρενικό «Εδώ υπήρχε κάποτε η Κάν-δανος», γραμμένο από τους ίδιους, που μαρτυράει την εσώτερη διάθεση για το πώς θα 'θελαν την Ελλάδα όλη, έως τους 1.460 της περιοχής των Καλαβρύτων, από 13 χρόνων και πάνω, τα γυναικόπαιδα στις Λιγγιάδες της Ηπείρου, τους 174 καμένους του Χορτιάτη, τα όργανα του Χίτλερ δεν ορρωδούν μπροστά σε τίποτα. Κανένας ηθικός φραγμός. Σφάζουν νήπια, έγκυες γυναίκες, μικρά παιδιά, ιερείς, υπερήλικες· απαγχονίζουν, καίουν ζωντανούς, εκτελούν με λιθοβολισμό, με τσεκούρι, με την ξιφολόγχη και με πυροβόλα όπλα.

Στο πέρασμα των αιώνων η ανθρωπότητα είναι ζήτημα αν δοκίμασε παρόμοια θηριωδία. Στον κατάλογο του **Μαρτυρολογίου** που ακολουθεί αναφέρονται μόνο οι ομαδικές εκτελέσεις και τα ολοκαυτώματα, με βάση τα στοιχεία που διαθέτουμε ως σήμερα. Δεν αναφέρονται οι νεκροί από τις μάχες ανάμεσα στις οργανώσεις της Αντίστασής και τις δυνάμεις Κατοχής, ούτε, δυστυχώς, οι ατομικές εκτελέσεις.

Mertyrer – Verzeichnis Massenmorde (Massaker) – Hekatomben von Opfern

DER HASS UND DIE WUT der Nazis gegen das griechische Volk zeigen sich von den ersten bis zu den letzten Tagen der Besatzung.

Von dem empörenden Satz «HIER STAND KANDANOS», der von den Deutschen selbst geschrieben wurde und der ihre innere Einstellung zum Ausdruck bringt, ganz Griechenland für sich zu erobern, bis zur Ermordung von 1460 Bewohnern von Kalavryta- Kinder ab 13 Jahren –, den Frauen und Kindern von Lygiades in Epirus, den 174 Verbrannten von Chortiatis, schrecken die Soldaten Hüllers vor nichts zurück. Sie haben überhaupt keine moralische Hemmung. Sie schlachten Säuglinge ab, schwangere Frauen, kleine Kinder, Priester, alte Leute, erhängen Menschen auf, exekutieren durch Steinigung, mit Äxten, Bajonetten und Maschinengewehren. Es ist eine Frage, ob die Menschen in Vergangenheit derartige Bestialität erlebten.

Im vorliegenden **Verzeichnis der Märtyrer** werden nur die Massenmorde und die Holocaustfälle erwähnt. Es werden nicht die Toten erwähnt, die die Kämpfe zwischen den Streitkräften des Widerstands und den Besatzungstruppen hinterließen, auch nicht die einzelnen Exekutionen von Bürgern.

10-5-44
Γιατί χαρά
Σας φιλώ όλους
με πολλή αγάπη
Ανδρέας Τσιρκας
Μάρτη 52
1944

10-5-44
Αγαπητή μητέρα
Σας φιλώ. Χαιρετώ τους
Σήμερα πάλι για εκτέλεση
πέφτοντας γά τον Έλ. Α. Α. Ο
Γλέζος ΗΤΚΟΣ
Παραμυθία 40

Αγαπημένοι μου
Ευχαριστώ που με είχατε να σας ζωήθη
να είχατε αγαπήσει να μην γράφω
να είχατε ζήσει η καρδιά σας
Εγώ χαίρομαι να είχα αυτή την
μαρία να είχα την ίδια χαίρετα
όλα : άνθρωποι φίλοι η μητέρα για όλα
μεταίματα δίνω να δώσω ποτέ
Με αγάπη αγάπη
10-5-44. Λος Άντζελες
Ανδρέας Τσιρκας

Υποθήκες των
εκτελεσμένων
Μαρτύρων.
(Από το βιβλίο
Γράμματα και
μηνύματα
εκτελεσμένων
πατριωτών)

Εκδόσεις 4/4
στην Αθήνα
Εκδόσεις
Αθήνα 1944
Εκδόσεις
Εκδόσεις

1941

2 Ιουνίου – Το πρώτο ολοκαύτωμα

Κάνδανος Χανίων. Οι ναζί εκτελούν 300 κατοίκους και ξεθεμελιώνουν το χωριό. Φεύγοντας, γράφουν: «Εδώ υπήρχε η Κάνδανος».

Στον Αλικιανό Χανίων εκτελούν 42 και άλλους 81 από τα χωριά Περιβόλια, Λουτρά, Παγκαλοχώρι, Παλιοχώρα. • Στο Άδελε Ρεθύμνου 18. • Στο Κοντομάρι 25.

3 Ιουνίου Στο Ηράκλειο Κρήτης εκτελούν 12.

5 Ιουνίου

Στις Στέρνες Ηρακλείου Κρήτης εκτελούν 19. Στην Αθήνα, στις φυλακές Αβέρωφ, εκτελούν 8.

14 Ιουνίου Στο Ηράκλειο Κρήτης εκτελούν 50.

20 Ιουνίου* Στα Περιβόλια Χανίων εκτελούν 32.

1 Αυγούστου – Ολοκαύτωμα Αλικιανού

Στον Αλικιανό Χανίων, στις όχθες του ποταμού Κερίτη, εκτελούν 118 από τα χωριά Αλικιανό, Κουφό, Βατόλακκο, Σκινέ, Μεσκλά, Φουρνέ, Πρασέ, Ν. Ρούματα, Θρούνη, Κράνο, Σκαφιδάκια.

3 Αυγούστου Στο Καρπερό Ελασσόνας (Λάρισα), ομαδικός βασανισμός των κατοίκων (και του ιερέα) στην αυλή της εκκλησίας, όπου τους μαστίγωσαν γυμνούς.

29 Σεπτεμβρίου-6 Οκτωβρίου

Ολοκαύτωμα Δράμας-Δοξάτου και γύρω περιοχής. Εκτέλεση 5.016 πατριωτών στη Δράμα και στα χωριά Δοξάτο, Αγ. Αθανάσιο, Χωριστή, Κύρια, Νικηφόρο, Προσωτσάνη, Κουδούνια, Ν. Σκοπό, Οργαντζί και Ευριπέδου από Βούλγαρους φασίστες. Στην Αλμωπία Πέλλας, στο χωριό Κωνσταντία, εκτελούν 6 επιτόπου.

5 Οκτωβρίου – Ολοκαύτωμα στο Κιλκίς

Στα χωριά της περιοχής του Κιλκίς Κλειστό (Μούζγαλι), Κυδωνιά (Κότζολα) και Αμπελόφυτο (Μούρσαλι) συγκεντρώνουν τους κατοίκους από 15 ως 60 χρόνων, συνολικά 96, και τους εκτελούν.

* Σύμφωνα με το υπ' αριθ. 16/1946 Βούλευμα του Ελληνικού Εθνικού Γραφείου Εγκληματιών Πολέμου, οι ναζί εκτέλεσαν αμέσως μετά τη Μάχη της Κρήτης 2.000 και πλέον άτομα.

1941

2. Juni – Der erste Massenmord, Kandanos/Chania.

Die Nazis exekutieren 300 Bewohner und machen das Dorf dem Erdboden gleich. Sie schreiben: «HIER STAND KANDANOS».

Sie exekutieren 42 im Dorf Alikianos/Chania und weitere 81 aus den Dörfern Perivolía, Loutra, Pangalochori, Paliochora. In Adele/Rethymno erschießen sie 18 Personen. In Kontomari weitere 25.

3. Juni In Heraklion/Kreta werden 12 erschossen.

5. Juni In Sternes/Heraklion auf Kreta werden 19 exekutiert. Im Gefängnis von Averoff in Athen werden 8 erschossen.

14. Juni In Heraklion/Kreta werden 50 hingerichtet.

20. Juni* In Perivolía/Chania werden 50 erschossen.

1. August – Massaker von Alikianos. In Alikianos bei Chania werden am Ufer des Flusses Keritis 118 Personen aus den Dörfern Alikianos, Koufo, Vatolakos, Skine, Fume, Prasse, Meskla, N. Rumata, Throuni, Karano und Skafidakia erschossen.

3. August In Larissa massenhafte Quälerei der Bewohner (auch der Priesters) des Dorfes Karpero/Elasson auf dem Hof der Kirche. Nachts werden alle gepeitscht.

29 September-6. Oktober Massaker von Drama - Doxato und der Gegend. Exekution von 5.016 Patrioten in Drama- Doxato, Ag. Athanasios, Choristi, Kyria, Nikiforos, Prossotsani, Koudounia, N. Skopos, Organtsi, Evripedo durch bulgarische Faschisten. In Almopia bei Pella im Dorf Kostantia, werden 6 exekutiert.

5. Oktober – Massaker in der Dörfern in Kilkis:

Kleisto (Mousgali), Kydonia (Kotsolar), Ampelophyto (Moursali). Sammlung und Erschießung aller Bewohner von 15 bis 60 Jahren.

10. Oktober In Nigrita bei Serres werden 221 Personen aus den Dörfern K. Dafni, Sitochori, Servochori und Eidonochori exekutiert.

* Anmerkung: Laut dem Beschluss des „Griechischen Nationalen Büros für Kriegsverbrechen“ aus dem Jahre 16/1946 erschossen die Nazis gleich nach dem „Kampf von Kreta“ mehr als 2.000 Leute.

«Εδώ υπήρχε
η Κάνδανος»...

«Hier war
Kandanos»...

10 Οκτωβρίου Στη Νιγρίτα Σερρών εκτελούνται 221 κάτοικοι από τα χωριά Κ. Δάφνη, Σποχώρι, Ζερβοχώρι, Αηδονοχώρι.

17 Οκτωβρίου – Ολοκαύτωμα Κερδυλίων

Οι ναζί εκτελούν 130 στα Α. Κερδύλια, 80 στα Κ. Κερδύλια και 25 ετεροδημότες (σύνολο 235) και πυρπολούν εξολοκλήρου τα χωριά.

20 Οκτωβρίου Στο Καλόκαστρο Σερρών απαγχονίζουν 12. Οι απαγχονισμένοι παρέμειναν κρεμασμένοι τρεις μέρες.

23 Οκτωβρίου – Ολοκαύτωμα Μεσόβουνου

Οι χιτλερικοί εκτελούν 165 άνδρες 16-80 χρόνων στο Μεσόβουνο Εορδαίας της Κοζάνης. (Το 1943 250 και το 1944 150 γυναίκες.) Πυρπολούν και αφανίζουν το χωριό. Οι κάτοικοι στο σύνολό τους ήσαν Πόντιοι.

15 Νοεμβρίου Στο Στρυμονικό Σερρών εκτελούν 30 στρατιώτες με περίστροφο, που μόλις είχαν επιστρέψει από το μέτωπο.

28 Δεκεμβρίου Στη Θεσσαλονίκη εκτελούν 30 ομήρους στις φυλακές Επταπυργίου.

17. Oktober Massaker von Kerdylia. Die Nazis erschießen im Dorf Ano Kerdylia 130 und im Dorf Kato Kerdylia weitere 80, sowie 25 aus anderen Dörfern, insgesamt 235 und brennen die Dörfer nieder.

20. Oktober Im Dorf Kalokastro bei Serres werden 12 gehängt. Sie bleiben 3 Tage lang erhängt.

23. Oktober – Massaker von Messovouno. Die Soldaten Hitlers exekutieren im Dorf Messovouno/Eordäas bei Kosani 165 Männer (1943 werden 250 und 1944 150 Frauen hingerichtet). Das Dorf wird in Brand gesetzt und dem Erdboden gleichgemacht. Alle Bewohner stammen aus Pontos.

25. Oktober Die Nazis erhängen 2 und exekutieren 96 Männer (ab 15 Jahre) in Kilkis aus den Dörfern Kleisto, Kydonia, Ampelofyto. Die Dörfer werden bis zur letzten Hütte total zerstört.

15. November In Strymoniko bei Serres werden 30 Soldaten, die vom Militär entlassen worden waren, mit Pistolen exekutiert.

28. Dezember In Thessaloniki werden im Gefängnis Eptapyrgou 30 Gefangene hingerichtet.

1942

8 Ιανουαρίου Εκτέλεση των 12 πρώτων ομήρων στο στρατόπεδο Παύλου Μελά (Θεσσαλονίκη).

17 Ιανουαρίου Ιταλοί φασίστες κυκλώνουν το λιμάνι της Σκιάθου, συλλαμβάνουν και βασανίζουν πολίτες, τυφλώνουν το γιατρό του νησιού και σκοτώνουν με μαχαίρι τον πρόεδρο.

14 Φεβρουαρίου Στη Θεσσαλονίκη εκτελούν 20 ομήρους.

26 Μαρτίου Στη Λακωνία πυρπολούν το χωριό Σαϊδόνα.

28 Μαρτίου Στην Αθήνα εκτελούν 6 στο εξωτερικό προαύλιο των φυλακών Αβέρωφ.

28 Απριλίου Στην Αθήνα εκτελούν 5.

Στη Λάρισα συλλαμβάνουν 12 και τους στέλνουν ομήρους στην Ιταλία.

8 Μαΐου Στην Αθήνα εκτελούν 11.

23 Μαΐου Στη Λιβυδεία εκτελούν 8.

Στη Θεσσαλονίκη εκτελούν 6. Στην Τρίπολη εκτελούν 3.

4 Ιουνίου Εκτελούν 8 ομήρους στο Σκοπευτήριο Καισαριανής, στην Αθήνα.

5 Ιουνίου Εκτελούν 8 ομήρους (από τις φυλακές

1942

8. Januar Exekution der ersten 12 Gefangenen des Lagers Pavlos Melas (Thessaloniki).

17. Januar Italienische Faschisten umkreisen den Hafen von Skiathos, verhaften die Bürger, quälen sie, blenden den Doktor der Insel und erstechen deren Vorsteher.

14. Februar In Thessaloniki werden 20 Gefangene exekutiert.

26. März In Lakonia wird das Dorf Saidona in Brand gesetzt.

28. März In Athen werden im Hof des Gefängnisses Averoff 6 hingerichtet.

28. April In Athen werden 5 exekutiert.

In Larissa werden 12 verhaftet und als Gefangene nach Italien geschickt.

8. Mai In Athen werden 11 exekutiert.

23. Mai In Livadia werden 8 hingerichtet.

In Thessaloniki 6. In Tripolis 3.

4. Juni In Athen werden auf dem Schießplatz von Kaissariani 8 Personen erschossen.

5. Juni

In Athen werden auf dem Schießplatz von Kaissariani 8 Gefangene erschossen (Sie wurden vom Gefängnis in Vouliagmeni dorthin transportiert).

In Heraklion/Kreta werden 12 im Ort Xirokambos exekutiert.

10. Juni In Livadia/Theben werden 27 aus den Dörfern Ziriki, Kapareli, Koukoura hingerichtet.

14. Juni In Heraklion/Kreta werden 50 im Ort Xirokambos exekutiert.

19. Juni Im Flughafen Mikra von Thessaloniki werden 11 Gefangene hingerichtet.

22. Juni In Thessaloniki werden 23 Gefangene hingerichtet.

15. Juli Im Dorf Neo Monastiri (Tsoba) bei Domokos/Pfoties erschießen die Nazis 14 und setzen einige Häuser in Brand.

8/9/44
Πέτρος
για την
Νάτορ
Φαλκ
Αθηνών

8/9/44
Σήμερα το
πρωί θυμίζω
πώς για την
Πατρίδα μεζήτη
θα χύσει για
την Ανεξαρτησία
Αιζωνάκης
Βαλαζής

[illegible]

«...να μεγαλώ-
σουν τα παιδιά
και να σε ζή-
σουν, όπως ζή-
σαμε μαζί...».
Γιατί η ζωή
θα συνεχιστεί.

[illegible]

Βουλιαγμένης), στο Σκοπευτήριο Καισαριανής. Στο Ηράκλειο Κρήτης εκτελούν 12 στη θέση Ξηρόκαμπος.

10 Ιουνίου Στη Λιβαδειά – Θήβα θανατώνουν 27 από τα χωριά Ζιρίκι, Καπαρέλι, Κούκουρα.

14 Ιουνίου Στο Ηράκλειο Κρήτης εκτελούν 50 στη θέση Ξηρόκαμπος.

19 Ιουνίου Στο αεροδρόμιο Μίκρας (Θεσσαλονίκης) εκτελούν 11 ομήρους.

22 Ιουνίου Στη Θεσσαλονίκη εκτελούν 23 ομήρους.

15 Ιουλίου Στο χωριό Ν. Μοναστήρι (Τσόμπρα) Δομοκού Φθιώτιδας εκτελούν 14 και πυρπολούν σπίτια.

30 Οκτωβρίου Πυρπολούν στο χωριό Καρούτες της Παρνασσίδας.

26 Νοεμβρίου Εκτέλεση 12 στο βάθρο της γέφυρας του Γοργοπόταμου.

1 Δεκεμβρίου Στο βάθρο της γέφυρας του Γοργοπόταμου εκτελούνται 22 (οι 10 από την Υπάτη).

5 Δεκεμβρίου Πυρπολούν τα χωριά Χρυσό και Άγραφα και εκτελούν 6 ομήρους στη θέση Λογγιές.

8 Δεκεμβρίου Στο χωριό Καστέλια Παρνασσίδας εκτελούν 10.

9 Δεκεμβρίου Στα Καστέλια Φωκίδας οι Ιταλοί εκτελούν 14 ομήρους από την Υπάτη και τη Λαμία.

9-18 Δεκεμβρίου Στον Έβρο, σε επιδρομή, πυρπολούν τα χωριά Σιταριά, Πύθιο, Πετράδες, Φέρρες. Πυρπολούν σπίτια, θανατώνουν κόσμο και λεηλατούν τα πάντα.

24 Δεκεμβρίου Στο Μικρό Χωριό Ευρυτανίας εκτελούνται 13, με τον παπά και το δάσκαλο.

Με το πλοίο «Città di Milano» στέλνουν 500 ομήρους στην Ιταλία από τον Πειραιά.

26 Δεκεμβρίου Στα Τρίκαλα εκτελούν 6.

30 Δεκεμβρίου Θεσσαλονίκη, στρατόπεδο Παύλου Μελά. Εκτελούν 45 ομήρους από την Ανάφη.

30. Oktober Das Dorf Karutes (Parnassis) wird niedergebrannt.

26. November Exekution von 12 Personen am Sockel der Brücke von Gorgopotamos.

1. Dezember Am Sockel der Brücke von Gorgopotamos werden 22 Personen exekutiert (die 10 vom Dorf Ypati).

5. Dezember Die Dörfer Chysso und Agrafa werden in Brand gesetzt.

6 Gefangene werden im Ort Loggies erschossen.

8. Dezember Im Dorf Kastelia/Parnassis werden 10 exekutiert.

9. Dezember In dem Dorf Kastelia/Phokis erschießen die Italiener 14 Geisel von dem Dorf Ypati und der Stadt Lamia.

9.-18. Dezember Bei einem Überfall in der Region Evros setzen sie die Dörfer Sitaria, Pythio, Petrades, Ferres in Brand.

Sie brennen Häuser nieder, töten Bewohner der Dörfer und plündern alles

24. Dezember In Mikro Chorio bei Eurytanien erschießen sie 13, darunter den Priester und den Lehrer des Dorfes.

Mit dem Schiff «Citta die Milano» schicken sie 500 Gefangene von Piräus nach Italien.

26. Dezember In Trikala werden 6 hingerichtet.

30. Dezember In Thessaloniki werden 45 Häftlinge aus Anafi im Lager Pavlos Melas erschossen.

1943

7 Ιανουαρίου Στην Αθήνα εκτελούν 20 ομήρους και στον Πειραιά 8.

21 Ιανουαρίου Στην Αδριατική βυθίζεται το πλοίο «Città di Genova» με 152 ομήρους αξιωματικούς, από τους οποίους σώθηκαν οι 81 ενώ οι υπόλοιποι 71 πνίγηκαν.

30-31 Ιανουαρίου Στο Πήλιο Μαγνησίας πυρπόλησαν την Περαχώρα.

6 Φεβρουαρίου Στην Αθήνα εκτελούν 5 στις φυλακές Αβέρωφ.

8 Φεβρουαρίου Επιδρομή στο χωριό Σχινόβο Γρεβενών. Ληηλατούν σπίτια και βιάζουν γυναίκες.

9 Φεβρουαρίου Στα Γρεβενά εκτελούν 7 ομήρους στη θέση Ξηρολάκκοι.

10 Φεβρουαρίου Επιδρομή Ιταλών φασιστών στην Οξύνεια Καλαμπάκας. Ληηλατούν το χωριό, βιάζουν γυναίκες και παίρνουν ομήρους.

13 Φεβρουαρίου Στα Ανώγεια Κρήτης εκτελούν 12 στον Καρτερό.

Στα Τρίκαλα Θεσσαλίας εκτελούν 12 ομήρους από το χωριό Τσιώτι.

14 Φεβρουαρίου Στα Τρίκαλα, Ιταλοί συλλαμβάνουν στο παζάρι της πόλης 16 και εκτελούν τους 15 στο νεκροταφείο. Ο ένας κατόρθωσε να διαφύγει.

16 Φεβρουαρίου – Ολοκαύτωμα Δομένικου

Στη Θεσσαλία οι Ιταλοί φασίστες εκτελούν 118 από το Δομένικο Ελασσόνας και αφανίζουν το χωριό. Επίσης, εκτελούν 15 από το Μεσοχώρι (Μυλογούστα) και 1 από το Αμούρι, συλλαμβάνουν 340 ως ομήρους και πυρπολούν το χωριό.

23 Φεβρουαρίου Στην Κατερίνη εκτελούν 38 κατοίκους από τον Άγιο Δημήτριο, το Λιβάδι Ολύμπου και την Κατερίνη.

Στη Λάρισα εκτελούν 100 ομήρους.

24 Φεβρουαρίου Στην Αθήνα σκοτώνουν 40 άτομα, σε διαδήλωση για την επιβίωση.

1943

7. Januar In Athen werden 20 Gefangene und in Piräus weitere 8 hingerichtet.

21. Januar Im Adriatischen Meer wird das Schiff «Città de Genova» mit 152 Offizieren als Gefangene versenkt. Davon werden 81 gerettet und 71 ertrunken.

30.-31. Januar Auf dem Pelion/Magnessia wird die Ortschaft Perachora in Brand gesetzt.

6. Februar In Athen werden 5 im Gefängnis Averoff erschossen.

8. Februar Überfall auf das Dorf Shinovo/Grevena. Die plündern die Häuser und vergewaltigen die Frauen.

9. Februar In Grevena erschießen sie 7 Gefangene im Ort Xyrolaki.

10. Februar Überfall der italienischen Faschisten in Oxyinia/Kalambaka. Sie plündern das Dorf, vergewaltigen die Frauen und nehmen Gefangene.

13. Februar In Anogia/Kreta werden 12 in Kartero exekutiert. In Trikala/Thessalien werden 12 Gefangene aus dem Dorf Tsotili exekutiert.

14. Februar In Trikala verhaften italienische Faschisten auf dem Marktplatz der Stadt 16 Leute und erschießen 15 davon auf dem Friedhof, während der 16te entkam.

16. Februar – Massaker von Domeniko.

In Thessalien erschießen die Italiener 118 aus Domeniko und richten das Dorf zugrunde. Sie erschießen ebenfalls 15 aus Messochori Mylogousta und 5 aus Amouri/Elasson, verhaften 340 als Gefangene und setzen die Dörfer in Brand.

23. Februar In Katerini erschießen sie 38 Bewohner aus Ag. Dimitrios, Livadi/Olymp und Katerini. In Larissa erschießen sie 100 Gefangene vom gleichnamigen Lager.

24. Februar In Athen werden 40 Demonstranten gegen den Hunger getötet.

25. Februar In Larissa werden 40 Gefangene des Lagers hingerichtet.

25 Φεβρουαρίου Στη Λάρισα εκτελούν 40 ομήρους, από το στρατόπεδο.

26 Φεβρουαρίου Στη Μήλο εκτελούν 14 άτομα.

1 Μαρτίου Στη Μίκρα Θεσσαλονίκης εκτελούν 50 ομήρους (οι 26 από το στρατόπεδο Π. Μελά).

5 Μαρτίου Στην Αθήνα σκοτώνουν 18 και τραυματίζουν 135 στη διαδήλωση κατά της πολιτικής επιστράτευσης.

6 Μαρτίου Στα Σέρβια Κοζάνης, Ιταλοί φασίστες πυρπολούν εκκλησίες, καταστήματα και σπίτια και δολοφονούν ή καίουν 57 κατοίκους.

10 Μαρτίου Στο Άργος Ορεστικό της Καστοριάς εκτελούν 63 ομήρους.

11 Μαρτίου Στο δρόμο Αγιάς – Λάρισας εκτελούν 100 ομήρους.

12 Μαρτίου – Ολοκαύτωμα Τσαριτσάνης

Στην Τσαριτσάνη Λάρισας εκτελούν 45 κατοίκους και πυρπολούν τον οικισμό. Ανάμεσα στα θύματα 2 ιερείς και 2 ανάπηροι πολέμου.

Στην Καστοριά εκτελούν 8 στο νεκροταφείο του Άργους Ορεστικού.

15 Μαρτίου – Το Ολοκαύτωμα των Ελλήνων Εβραϊκής καταγωγής

Από τη Θεσσαλονίκη, αρχίζουν αποστολές Ελλήνων Εβραίων στη Γερμανία, που θα συνεχιστούν ως τις 10.8.44. Μεταφέρθηκαν συνολικά στα ναζιστικά στρατόπεδα της Γερμανίας 69.151 Έλληνες πολίτες εβραϊκής καταγωγής και επέστρεψαν με τη λήξη του πολέμου 2.000. Εξοντώθηκε, δηλαδή, το 87% των 77.377 Εβραίων που υπήρχαν στην Ελλάδα. Τη σύλληψη κατόρθωσαν να διαφύγουν 8.226 άτομα.

20 Μαρτίου Στο Άργος Ορεστικό της Καστοριάς εκτελούνται 4.

21 Μαρτίου Στο Άργος Ορεστικό εκτελούνται 9.

24 Μαρτίου Στη Θεσσαλία, Ιταλοί φασίστες πυρπολούν τα χωριά Ρυζόμυλος, Κόνιαρι και Νταμακλί και σκοτώνουν 10 γέροντες.

25 Μαρτίου Στην Αθήνα σκοτώνουν 32 διαδηλωτές και τραυματίζουν 180.

26. Februar Auf Melos werden 14 Bewohner erschossen.

1. März In Mikra/Thessaloniki werden 50 Gefangene erschossen (davon 26 aus dem Lager Pavlos Melas)

5. März In Athen werden anlässlich einer Demonstration gegen die Politik der Mobilmachung 18 Menschen getötet und weitere 135 verletzt. In der Region Kosani setzen italienische Faschisten in Servia Kirchen Geschäfte und Häuser in Brand.

10. März In Kastoria werden 63 Gefangene in Argos Orestiko erschossen.

11. März Auf der Strecke zwischen Agia und Larissa werden 100 exekutiert.

12. März – Massaker von Tsaritsani.

In Tsaritsani/Larissa werden 45 hingerichtet. Die Ortschaft wird in Brand gesetzt. Unter den Opfern sind 2 Priester und 2 Kriegsgeschädigte. In Kastoria werden 8 auf dem Friedhof von Argos Orestiko hingerichtet.

15. März – Massaker an den Griechen jüdischer Abstammung.

Von Thessaloniki aus beginnt der Abtransport griechischer Juden nach Deutschland; er wird bis zum 10.8.44 fortgesetzt. Insgesamt werden 69.151 griechische Juden zu deutschen Konzentrationslagern deportiert. Nach dem Krieg kommen 2.000 zurück, d.h. es werden 87% der 77.377 Juden in Griechenland vernichtet. Der Verhaftung entkommen 8.226 Menschen.

20. März In Argos Orestiko in Kastoria werden 4 erschossen. Am 21. März 9 ehemalige Soldaten, am 26. März 8 und am 28. März 7.

24. März In Thessalien setzen italienische Faschisten die Dörfer Ryzomylos, Konari, Damakli in Brand und töten 10 Männer.

25. März In Athen werden 32 Demonstranten getötet und 180 verletzt.

29. März In Thessalien werden 120 getötet. In Farsala töten sie durch Maschinengewehrsalven 27 Bewohner, die sich zufällig auf dem öffentlichen Platz befinden, plündern und setzen die Stadt in Brand. Sie

26 Μαρτίου Στο Άργος Ορεστικό εκτελούνται 8.
28 Μαρτίου Στο Άργος Ορεστικό εκτελούνται 7
 πρώην στρατιώτες.

29 Μαρτίου Στη Θεσσαλία σκοτώνουν 120. Στα
 Φάρσαλα πυροβολούν και σκοτώνουν 27 κα-
 τοίκους που βρέθηκαν στην πλατεία, λεηλατούν
 και πυρπολούν την πόλη. Κανονιοβολούν τα χω-
 ριά Δανδρακιά, Βαρακλή, Σέχι, Λαζάμπουγα. Στο
 χωριό Δανδρακιά πολυβολούν και σκοτώνουν τη
 12μελή πρεσβεία με τον παπά.

4 Απριλίου Στο Βογατσικό Καστοριάς εκτελούν
 13. Στα Ίμερα Κοζάνης σκοτώνουν 7.

7 Απριλίου Εκτελούν 16 ομήρους στη Νίκαια Λά-
 ρισας.

12 Απριλίου Επιδρομή στην Καρδίτσα. Φονεύουν
 6 επιτόπου και παίρνουν 40 ομήρους.

14 Απριλίου Στη Βουνιχώρα Παρνασσίδας εκτε-
 λούν 33 (ανάμεσά τους 5 γυναίκες και ένας τυφλός
 γέροντας 90 ετών) και καίνε το χωριό.

16 Απριλίου Στο Δαδί Λαμίας εκτελούν 10.

Στο Λιτόχωρο Κατερίνης εκτελούν 18 κατοίκους
 και συλλαμβάνουν 200 ως ομήρους.

24 Απριλίου Οι Ιταλοί βομβαρδίζουν την Καλαμπάκα.

2 Μαΐου Στα Τρίκαλα Θεσσαλίας εκτελούν 20 κα-
 τοίκους από τα Ζαγόρια.

5 Μαΐου Στη Βοιωτία πυρπολούν τη Δαύλεια, απά-
 γουν ομήρους και εκτελούν δύο γέροντες.

Στον Αλμυρό Μαγνησίας εκτελούν 9 ομήρους.

Στο Βουλγαρέλι Άρτας οι Γερμανοί εκτελούν 39 ά-
 τομα.

10 Μαΐου Στην Αθήνα εκτελούν 7 και στον Πειραιά
 4 ομήρους.

29 Μαΐου Στη Φθιώτιδα, σ' επιδρομή στην Αταλά-
 ντη, σκοτώνουν 5 κατοίκους.

31 Μαΐου Επιδρομή στα χωριά Σαχτούρια, Μαγαρι-
 κάρι, Καμάρες και Λοχρά (Ρεθύμνου και Ηρακλείου
 Κρήτης). Σύλληψη ομήρων και εκτέλεση άγνωστου
 αριθμού κατοίκων.

6 Ιουνίου Στη Θεσσαλία εκτελούνται 106 όμηροι

bombardieren die Dörfer Dandrakia, Varakli, Sechi,
 Lazabougá. Im Dorf Dandrakia wird eine 12-köpfige
 Delegation mit einem Priester erschossen.

4. April In Vogatsiko/Kastoria werden 13 exekutiert.
 In Imera/Kozani 7.

7. April 16 Gefangene werden in Nikaia/Larissa hin-
 gerichtet.

12. April Überfall in Karditsa. Sie ermorden 6 und
 verhaften 40.

14. April In Vounichora/Parnassos werden 33 exeku-
 tiert, davon 5 Frauen. Das Dorf wird in Brand ge-
 setzt. Eins von den Opfern war ein blinder, 90 Jahre
 alter Mann.

16. April In Dadi bei Lamia werden 10 erschossen. In
 Litochora/Katerini erschießen sie 18 Bewohner und
 verhaften 200 als Gefangene.

24. April In Thessalien bombardieren italienische Fa-
 schisten Kalambaka.

2. Mai In Trikala/Thessalien erschießen sie 20 Be-
 wohner aus Zagoria.

5. Mai In Böotien wird die Ortschaft Davlia in Brand
 gesetzt. Sie verhaften Gefangene und exekutieren 2
 alte Männer.

In Almyros/Magnissia werden 9 Gefangene exeku-
 tiert.

Im Dorf Voulgareli/Arta exekutieren die Deutschen
 39 Personen.

10. Mai In Athen werden 7 und in Piräus 4 Gefangene
 hingerichtet.

29. Mai In Atalanti von Fthiotis töten sie während
 eines Überfalls 5 Bewohner.

31. Mai Überfall auf kretische Dörfer: Sachtouria, Ma-
 garikari, Kamares, Lochra (in Rethymno und Herakli-
 on), Verhaftung von Gefangenen und Exekution einer
 unbekannten Zahl Einwohner.

6. Juni In Kournovo/Thessalien werden 106 von
 italienischen Faschisten erschossen, davon 54 aus
 Akronafplia, als Vergeltungsmaßnahmen wegen
 Sprengung eines Zuges, auf dem sich auch 50 grie-

(ανάμεσά τους και 54 «Ακροναυπλιώτες») από Ιταλούς φασίστες στο Κούρνοβο, ως αντίποινα για την ανατίναξη αμαξοστοιχίας στην οποία επέβαιναν και 50 Έλληνες κρατούμενοι, που σκοτώθηκαν.

8 Ιουνίου Στη Θεσσαλία, Ιταλοί φασίστες λεηλατούν και πυρπολούν τα χωριά Πόρτα, Μουζάκι, Ντούσικο, Μπελέτσι, Μεσενικόλα και Βουνέσι. Βιάζουν γυναίκες και σκοτώνουν 60 άτομα.

17 Ιουνίου Στην Αθήνα εκτελούν 19 ομήρους από τις φυλακές Αβέρωφ, στην Καισαριανή.

19 Ιουνίου Στην Αθήνα εκτελούν 8 ομήρους στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής.

21 Ιουνίου Στην Κοζάνη πυρπολούν τα χωριά Σαραντάπορο, Βούρμπα, Βουβάλα, Γιαννωτά, Μεταξά, Λιβαδερό, Τρανόβαλτο, Μικρόβαλτο. Σκοτώνουν δεκάδες κατοίκους. Γδέρνουν ζωντανό ένα γέροντα. Κόβουν με μαχαίρι το στήθος μιας γυναίκας.

25 Ιουνίου Στην Αθήνα σκοτώνουν 40 και τραυματίζουν 250, σε διαδήλωση διαμαρτυρίας για την εκατόμβη στο Κούρνοβο.

8 Ιουλίου Στο Αηδονοχώρι Ιωαννίνων οι Γερμανοί σκοτώνουν 22.

10 Ιουλίου Στα Ιωάννινα σκοτώνουν 26 κατοίκους στο Κεφαλόβρυσο Πωγωνίου.

13 Ιουλίου Αθήνα. Εκτελούν 14 στην Καισαριανή. Στον Πύργο Ηλείας 7.

17 Ιουλίου Στο Τρίλοφο Πιερίας εκτελούν 13 (ανάμεσά τους 3 παιδιά).

22 Ιουλίου Στην Αθήνα, σε διαδήλωση για να μην παραδοθεί η Μακεδονία στους Βουλγάρους, σκότωσαν 53 διαδηλωτές, τραυμάτισαν 283 και έκαναν 500 συλλήψεις.

25 Ιουλίου – Ολοκαύτωμα Μουσιωτίτσας

Οι ναζί εκτελούν 154 γυναικόπαιδα στη Μουσιωτίτσα της Ηπείρου και την πυρπολούν.

25 Ιουλίου Στη Φλώρινα κρέμασαν 17 ομήρους. Στα Πέντε Πηγάδια Πρέβεζας εκτέλεσαν 9.

27 Ιουλίου Στην Ποταριά Θεσπρωτίας οι Γερμανοί εκτελούν 13 άτομα.

chische Häftlinge befanden, die dabei starben.

8. Juni In Thessalien plündern italienische Faschisten die Dörfer Porta, Mousaki, Dousiko, Beletsi, Messenikola, Vounessi, setzen sie in Brand, vergewaltigen Frauen und töten 60 Leute.

17. Juni In Athen werden 19 Gefangene des Lagers Averoff in Kaissariani exekutiert.

19. Juni In Athen werden 8 auf dem Schießplatz von Kaissariani exekutiert.

21. Juni In der Region Kozani setzen sie die Dörfer Sarantaporo, Vourba, Vouvala, Giannota, Metaxa, Livadero, Tranovalto, Mikrovalto in Brand. Sie exekutieren sehr viele Einwohner: Einen alten Mann haben sie lebend enthäutet. Einer Frau haben sie mit Messern die Brust abgeschnitten.

25. Juni In Athen werden 40 Demonstranten bei einem Protest gegen die Zerstörung von Kournovo getötet und weitere 250 verletzt.

8. Juli Im Dorf Aidonochori/ Ioannina die Deutschen erschießen 22 Bürger.

10. Juli In Kefalovrisso/Pogoniou von Ioannina werden 26 Einwohner hingerichtet.

13. Juli Auf dem Schießplatz von Kaissariani/Athen werden 14 exekutiert. In Pyrgos/Ilia 7.

17. Juli In Trilofos/Pieria werden 13 exekutiert (davon 3 Kinder).

22. Juli Bei einer Demonstration in Athen gegen die Abtretung Makedoniens an die Bulgaren werden 53 Demonstranten getötet, 283 verletzt; 500 Verhaftungen finden statt.

25. Juli – Massaker von Moussiotitsa/Epirus

Die Nazis erschießen in Moussiotitsa 154 Frauen und Kinder und setzen das Dorf in Brand.

25. Juli In Florina werden 17 Gefangene gehängt. In Pente Pigadia/Prevesa werden 9 exekutiert

27. Juli Im Dorf Potamia/Thesprotia erschießen die Deutschen 13 Personen.

28. Juli In Achaia auf dem Peloponnes setzen sie die Dörfer Kalentzi, Erimanthea und Chalandritsa in Brand.

Αθήνα, Μάιος 1944. Απαγχονισμός
στο δρόμο. Και οι νεκροί να
μένουν εκεί, για παραδειγματισμό.
Στο στήθος τους κρεμασμένη
πινακίδα: «Προδότης» ή κάτι
παρόμοιο. Αλλά ο προδότης,
χαμογελαστός, ποζάρει αναισχύοντα
δίπλα στο θύμα του.

Athen, Mai 1944. Aufhängung
in der Straße. Die Toten müssen
dort bleiben, als Exempel.
An der Brust hängt ein Schild:
«Verräter» oder was Ähnliches.
Aber der der eigentliche Verräter,
lachend, posiert schamlos neben
seinem Opfer.

28 Ιουλίου Στην Αχαΐα πυρπολούν τα χωριά Καλέντζι, Ερυμάνθεια και Χαλανδρίτσα.

29 Ιουλίου Ηλεία. Πυρπολούν το χωριό Γεράκι.

9 Αυγούστου Στην Κλαδοράχη της Φλώρινας απαγχονίζουν 15.

13 Αυγούστου Στον Αλμυρό εκτελούν 50 κατοίκους στο νεκροταφείο. Πιάνουν 250 ομήρους.

16 Αυγούστου – Ολοκαύτωμα Κομμένου

Οι Γερμανοί πυρπολούν το Κομμένο Άρτας και εκτελούν 317 κατοίκους. Μεταξύ αυτών, 2 ιερείς, 97 παιδιά 1-15 χρόνων και 119 γυναίκες.

18 Αυγούστου Στα Γρεβενά εκτελούν 30 στο χωριό Πολύλακκο και το πυρπολούν.

20 Αυγούστου Στην Καστανιά Σάμου εκτελούν 27. Στην Κοζάνη εκτελούν 12 κατοίκους στο χωριό Βαθύλακκος.

23 Αυγούστου Στη χώρα Γορτυνίας (Αρκαδία) σκοτώνουν 10 με πολυβολισμό μέσα στην εκκλησία.

26 Αυγούστου Στα Βορίζια Ηρακλείου εκτελούν 5 πολίτες.

28 Αυγούστου Στο Μαλάθυρο Κισσάμου Χανίων εκτελούν 61 κατοίκους, στη θέση Φαραγγί.

Εκτελούν 13 στο Σκοπευτήριο Καισαριανής (Αθήνα).

1 Σεπτεμβρίου Στην Ιτλία εκτελούν τους άνδρες, που είχαν συλλάβει στην Τεμένη Αιγίου Αχαΐας.

5 Σεπτεμβρίου Στην Κρήτη, στη θέση Γουρνόλακκο του Ψηλορείτη, εκτελούν 25 και 1 παπά, ενώ έθαβαν 8 χωρικούς, που είχαν εκτελέσει την προηγούμενη μέρα οι ναζί, στο Λιβαδιώτικο βουνό.

10 Σεπτεμβρίου Στη Λιβαδειά κλείνουν σε σπίτι 5 κατοίκους και τους φονεύουν με χειροβομβίδες.

Στο Πήλιο Μαγνησίας βομβαρδίζουν τη Περαχώρα.

11 Σεπτεμβρίου Κανονιοβολούν τον Αετό Μεσσηνίας και στη συνέχεια τον πυρπολούν. Εκτελούν και τους 7 γέροντες που βρήκαν στο χωριό.

11 Σεπτεμβρίου Στη Λάρισα συλλαμβάνουν διαβάτες. Άλλους εκτελούν και άλλους παίρνουν ομήρους. Στη Λιβαδειά συλλαμβάνουν 1.500 και απαγχονίζουν 10 απ' αυτούς.

29. Juli In Ilia auf dem Peloponnes setzen das Dorf Geraki in Brand.

9. August In Kladorachi bei Florina werden 15 gehängt.

13. August In Almyros werden 50 auf dem Friedhof hingerichtet. Sie verhaften 250 Gefangene.

16. August – Massaker von Kommeno. Die Soldaten Hitlers exekutieren 317 Patrioten im Dorf Kommeno bei Arta (darunter 2 Priester, 97 Kinder von 1-15 Jahren und 119 Frauen) und setzen das Dorf in Brand.

18. August Im Dorf Polykalo bei Grevena werden 30 exekutiert; das Dorf wird in Brand gesetzt.

20. August Im Dorf Kastania/Samos werden 27 hingerichtet. In Kozani in der Ortschaft Vathylakos werden 12 exekutiert.

23. August In Chora Gortinia/Arkadien ermorden sie mit Maschinengewehren 10 Menschen in der Kirche.

26. August Im Dorf Vorisia/Iraklio exekutieren die Deutschen 5 Bürger.

28. August In Malathyro/Kissamos bei Chania werden 61 am Ort Farangi exekutiert. In Athen erschießen sie 13 auf dem Exekutionsplatz in Kaissariani.

1. September In Itia werden die Männer, die in Temeni/Ägion gefangen genommen worden waren, erschossen.

5. September Bei Gournolakos auf dem Berg Psiloritis auf Kreta werden 26 exekutiert, darunter ein Priester, während einer Beerdigung von 8 Bauern, welche die Nazis am Tag davor auf dem Berg Livadiotiko erschossen haben.

10. September In Livadia haben sie mit Handgranaten 5 Einwohner getötet, nachdem sie diese in einem Haus einsperrten.

Auf dem Pelion/Magnessia wurde die Ortschaft Perachora bombardiert.

11. September Sie bombardieren das Dorf Aetos/Messenien, stecken es in Brand und töten 7 Greise, die sie im Dorf trafen.

11. September In Larissa verhaften sie Fußgänger.

13-14 Σεπτεμβρίου Βομβαρδίζουν την Κέρκυρα και τα γύρω χωριά. Στην πόλη νεκροί και τραυματίες 25, στη Στρογγυλή 25 νεκροί, στον Άγιο Ματθαίο 10 νεκροί, στο Νεοχώρι 15 νεκροί.

13-14 Σεπτεμβρίου – Ολοκαυτώματα Βιάννου και Ιεράπετρας

Οι χιτλερικοί εκτελούν 451 στην Επαρχία Βιάννου Λασηθίου Κρήτης, από τα χωριά Κεφαλόβρυση, Άγιος Βασίλειος, Αμιρά, Άνω Βιάννο, Βαχό, Καλάμι, Κάτω Βιάννο, Κρεββατά, Πεύκο, Κάτω Σύμη, Συκολόγο, Χόνδρο· στην Επαρχία Ιεράπετρας, από τα χωριά Γδόχια, Μάλες, Μουρνιές, Μύθοι, Μύρτο, Πάρσα, Ριζά και Χριστό.

13 Σεπτεμβρίου Στη Λάρισα εκτελούν 17. Ανάμεσά τους και τον Ιλχρονο Γ. Τοκαρίδη.

14 Σεπτεμβρίου Στη Λάρισα εκτελούν 6 ομήρους.

19 Σεπτεμβρίου Στην Ήπειρο εκτελούν στην αυλή του σχολείου Παραμυθιάς 9 κατοίκους από τα χωριά Πλακωτή, Πέντε Εκκλησιές, Ελαταριά και Αγία Κυριακή, ανάμεσά τους και μία γυναίκα.

21 Σεπτεμβρίου Στη Λάρισα εκτελούν 5 ομήρους (οι 3 γυναίκες).

23 Σεπτεμβρίου Στη Θεσσαλία εκτελούν 44 στα Λατίνια, από το χωριό Ελευθέριο.

24 Σεπτεμβρίου Στην Ήπειρο πυρπολούν το χωριό Σελλιανή.

Επίθεση συνεργατών των ναζί στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας. Σκοτώνουν 2 φοιτητές και τραυματίζουν 10.

25 Σεπτεμβρίου Στη Θεσσαλία πυρπολούν 200 σπίτια και πιάζουν 300 ως ομήρους στον Πλατύκαμπο Λάρισας.

26 Σεπτεμβρίου Στο Συκούριο Θεσσαλίας σκοτώνουν 25 κατοίκους και πυρπολούν 17 σπίτια.

28 Σεπτεμβρίου Λάρισα. Εκτελούν 14 ομήρους.

29 Σεπτεμβρίου Στην Παραμυθιά Ηπείρου εκτελούν 49 ομήρους.

1 Οκτωβρίου Στον Βόλο, σε επιδρομή των S.S., συλλαμβάνονται 700 πολίτες.

Manche erschießen sie und andere nehmen sie als Gefangene fest.

In Livadia nehmen sie 1.500 fest und erhängen 10 davon. Sie bombardieren das Dorf Aetos/Messenien und setzen es in Brand. Sie erschießen 7 alte Männer, die sie auf der Straße treffen.

13.-14. September Sie bombardieren die Stadt Korfu und die umliegenden Dörfer. In der Stadt 25 Tote und Verletzte, in Strogili 25 Tote, in Agio Matthaios 10 und in Neochori 15.

13. - 16. September – Massaker von Vianno und Ierapetra. Die Soldaten Hitlers erschießen 451 Patrioten in der Provinz Vianno Lassithi/Kreta und zwar aus den Dörfern Kefalovryssi, Agios Vassilis, Amira, Ano Vianno, Vacho, Kalami, Kato Vianno, Krevatta, Pefko, Kato Symi, Sykologo, Chondro und in der Provinz Ierapetra aus den Dörfern Gdochia, Males, Mournies, Mythoi, Myrto, Parsa, Riza und Caristo.

13. September In Larissa werden 17 exekutiert; darunter der 11-jährige G. Tokaridis.

14. September In Larissa erschießen sie 6 Gefangene.

19. September In Epirus erschießen sie auf dem Hof der Schule von Paramythia 9 Einwohner aus den Dörfern Plakoti, Pente Ekklesies, Elatiria, Agia Kyriaki, darunter eine Frau.

21. September In Larissa werden 5 Gefangene hingerichtet (davon 3 Frauen).

23. September In Thessalien werden 44 Einwohner des Dorfes Elefthero.

24. September In Epirus brennen sie das Dorf Seliani nieder.

Nazi-Kollaborateure überfallen die Universität Athen. Sie ermorden 2 Studenten und verletzten 10.

25. September In Thessalien brennen sie 200 Häuser nieder und nehmen 300 als Gefangene im Dorf Platikambo fest.

26. September Im Dorf Sykourio/Thessalien erschießen sie 21 Einwohner und setzen 17 Häuser in Brand.

3 Οκτωβρίου –

Ολοκαύτωμα στους Λιγγιάδες

Στο χωριό Λιγγιάδες του Ν. Ιωαννίνων εκτελούνται από τους ναζί 85 άτομα (15 άνδρες, 30 γυναίκες, 21 κοριτσάκια και 19 παιδιά και μωρά). Το χωριό πυρπολείται και καταστρέφεται.

6 Οκτωβρίου Στις Συκιές Άρτας οι Γερμανοί εκτελούν 29.

Στο Ρέθυμνο βασάνισαν, εκτέλεσαν και έκαψαν 12 γυναίκες και 2 γέροντες στο χωριό Καλή Συκιά.

9 Οκτωβρίου Στην Αθήνα εκτελούν 6 στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής.

14 Οκτωβρίου – Ολοκαύτωμα στις Μηλιές

Στις Μηλιές του Πηλίου εκτελούν 33 και πυρπολούν τον οικισμό και το σιδηροδρομικό σταθμό.

16 Οκτωβρίου Στην Αθήνα εκτελούν 4 στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής.

22 Οκτωβρίου Στη Μεσσηνία συλλαμβάνουν 500 ως ομήρους από την Καλαμάτα.

26 Οκτωβρίου Στον Βελβενδό της Κοζάνης, επιδρομή των ναζί τη νύχτα. Συλλαμβάνουν 3 νέους, τους οποίους έλιωσαν με τις ρόδες των αυτοκινήτων τους, αφού τους ξάπλωσαν δεμένους στο δρόμο προς την Κοζάνη, λίγο πριν τη γέφυρα του Αλιάκμονα.

28 Οκτωβρίου Στην Πελοπόννησο συλλαμβάνουν 60 ομήρους και εκτελούν 4 υπαλλήλους των ΣΠΑΠ (Σιδηρόδρομοι Πελοποννήσου) και 2 πολίτες στο Αίγιο.

2 Νοεμβρίου Στην Αθήνα εκτελούν 7 στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής.

4 Νοεμβρίου Στην Τρίπολη εκτελούν 18 κατοίκους από το Διαβολίτσι Μεσσηνίας.

6 Νοεμβρίου Στην Τρίπολη εκτελούν 18 κατοίκους από το Διαβολίτσι Μεσσηνίας.

6 Νοεμβρίου Στην Τρίπολη εκτελούν 18 ομήρους από τις φυλακές.

Στην Αθήνα εκτελούν 6 στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής.

28. September In Larissa erschießen sie 14 Gefangene.

29. September In Paramythia/Epirus erschießen sie 49.

1. Oktober In Volos werden während eines Überfalls der SS 700 Bürger verhaftet.

3. Oktober Massaker in Ligiades/Ioannina/Epirus. Von den Nazis werden 85 Frauen und 2 alte Männer im Dorf Kali Sykia gequält, hingerichtet und verbrannt.

6. Oktober Im Dorf Sykies/Arta erschießen die Deutschen 29 Personen.

In Rethymno werden 12 Frauen und 2 alte Männer im Dorf Kali Sykia gequält, hingerichtet und verbrannt.

9. Oktober In Athen erschießen sie 6 auf dem Schießplatz von Kaissariani.

14. Oktober – Massaker in Milies/Pelion.

Es werden 13 erschossen. Die Ortschaft wird in Brand gesetzt, sowie der Bahnhof von Milies.

16. Oktober In Athen werden 4 auf dem Schießplatz von Kaissariani hingerichtet.

22. Oktober In Messenien werden 500 Gefangene aus Kalamata verhaftet.

26. Oktober In Kozani überfallen die Nazis das Dorf Velvendo in der Nacht. Sie verhaften 3 junge Männer, legen sie gefesselt auf der Straße von Kozani auf die Brücke von Aliakmon und zerquetschen sie unter den Rädern ihrer Autos.

28. Oktober Auf dem Peloponnes verhaften sie 60 Gefangene, erschießen 4 Beamten der Peloponnes-Eisenbahn und 2 Bürger in Ägio.

2. November In Athen erschießen sie 7 auf dem Schießplatz von Kaissariani.

4. November In Tripoli werden 18 Einwohner des Dorfes Diavolitsi/Messenien hingerichtet.

6. November In Tripoli werden 18 Einwohner des Dorfes Diavolitsi/Messenien hingerichtet. In Tripoli erschießen sie 18 Gefangene des Gefängnisses. In Athen erschießen sie 6 auf dem Schießplatz von Kaissariani.

7 Νοεμβρίου Οι ναζί καταστρέφουν το μεγαλύτερο μέρος του Καρπενησιού.

13 Νοεμβρίου Στο Νομό Πιερίας, πρώτη λεηλασία και πυρπόληση του χωριού Ελατοχώρι.

15 Νοεμβρίου Στην Κατερίνη εκτελούν ομήρους. Έγιναν γνωστά τα ονόματα μόνο 3 από αυτούς.

16 Νοεμβρίου Συλλαμβάνουν 1.000 άτομα στην Πάτρα και εκτελούν επιτόπου 12.

23 Νοεμβρίου Στην Αθήνα εκτελούν 8 ομήρους στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής.

26 Νοεμβρίου Οι ναζί εκτελούν 118 ομήρους στο Μονοδένδρι Σπάρτης.

27 Νοεμβρίου Στην Αθήνα εκτελούν 19 ομήρους στο Γουδί, από τις φυλακές Χατζηκώστα. Από αυτούς, οι 7 ανάπηροι. Δύο τους εκτέλεσαν πάνω στις καρέκλες τους.

30 Νοεμβρίου Στην Αθήνα, συλλαμβάνουν από τα Νοσοκομεία 1.700 αναπήρους και τους φυλακίζουν στου Χατζηκώστα.

2 Δεκεμβρίου Τρίπολη. Εκτελούν 50 ομήρους.

5 Δεκεμβρίου Στην Ανδρίτσα Αργολίδας κρέμασαν 50 ομήρους από τις φυλακές της Τρίπολης.

6 Δεκεμβρίου Στην Αθήνα εκτελούν 7 στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής.

7 Δεκεμβρίου Στο Γύθειο Λακωνίας εκτελούν 40 ομήρους.

8 Δεκεμβρίου Στην Αχαΐα, στο Μέγα Σπήλαιο, εκτελούν 23, ανάμεσά τους και 10 μοναχούς. Επίσης εκτελούν στους Ρωγούς 61, στην Κερπινή 42, στη Ζαχλωρού 18.

9 Δεκεμβρίου Στα χωριά Βραχνί και Σουβάρδο εκτελούν 9.

11 Δεκεμβρίου Στη Σύμη Λασηθίου Κρήτης εκτελούν 20.

12 Δεκεμβρίου Στην Αθήνα εκτελούν 12 ομήρους στο Χαϊδάρι.

13 Δεκεμβρίου – ΚΑΛΑΒΡΥΤΑ

Το μεγαλύτερο ολοκαύτωμα

Οι χιτλερικοί εκτελούν στα Καλάβρυτα 1.104: 6-

7. November Die Nazis vernichten den größten Teil von Karpenissi.

13. November In Pieria findet die erste Plünderung des Dorfes Elatochori statt, welches danach niedergebrannt wird.

16. November In Patras werden 1.000 verhaftet; 12 werden an Ort und Stelle erschossen.

23. November In Athen werden 8 Gefangene auf dem Schießplatz von Kaissariani hingerichtet.

26. November Die Nazis exekutieren 118 Gefangene in Monodendri/Sparti.

27. November In Athen werden 19 in Goudi erschossen: sie kommen aus dem Gefängnis Chatzikosta; 7 davon sind behindert. 2 davon werden in ihren Rollstühlen erschossen.

Επάνω: Σπύρου Βασιλείου,
Ο θρήνος των Καλαβρύτων
(Πλάγιο ξύλο).
Αριστερά: Εκτέλεση χωρικών.

Θεοτόκος, Παναγία,
Πάτερ Ημών, γὰρ ὁ ἄνθρωπος
ὁ νόμος αὐτῆς
ἐπὶ τὴν γῆντα - ὁ ἀνὴρ ὁ ἄνθρωπος.

λους τους άντρες από 14 χρόνων και πάνω.

14 Δεκεμβρίου Στο Μοναστήρι των Καλαβρύτων Αγία Λαύρα εκτελούν 8 μοναχούς και έναν πολίτη. Συνολικά εκτέλεσαν στην περιοχή Καλαβρύτων 1.460 άτομα.

Στα Χανιά εκτελούν 32 ομήρους.

15 Δεκεμβρίου Στη Δράμα εκτελούν 115 άτομα.

Στην Τρίπολη εκτελούν 30 ομήρους από τις φυλακές, στο λόφο του Αγίου.

16 Δεκεμβρίου Στην Αθήνα εκτελούν 20 ομήρους.

18 Δεκεμβρίου – Ολοκαύτωμα Δράκειας

Στη Δράκεια του Πηλίου (Θεσσαλία), οι χιτλερικοί εκτελούν 133.

23-24 Δεκεμβρίου Στην Αρκαδία σκοτώνουν 13 γέρους και γυναικόπαιδα στο Αλεποχώρι.

25 Δεκεμβρίου Στην Πιερία, δεύτερη επιδρομή στο Ελατοχώρι και πυρπόλησή του.

26 Δεκεμβρίου Στην Τρίπολη και στο δρόμο προς τη Σπάρτη εκτελούν 100 ομήρους.

1944

1 Ιανουαρίου Συλλήψεις στις συνοικίες της Αθήνας Νέος Κόσμος, Κατσιπόδι, Βύρωνα. Εκτελούν επιτόπου 7.

3 Ιανουαρίου Στην Πάτρα εκτελούν 30.

7 Ιανουαρίου Χιτλερικοί και Βούλγαροι φασίστες εκτελούν 60 στην Επαρχία Αριδαίας.

Στην Αθήνα εκτελούν 30 στο Γουδί.

8 Ιανουαρίου Στην Θεσσαλονίκη εκτελούν 12 στο στρατόπεδο Παύλου Μελά.

Στη Βοιωτία εκτελούν 50 ομήρους στο χωριό Βρασταμίδες, από τους 200 που είχαν συλλάβει στις 5 Ιανουαρίου στη Λιβαδειά.

13 Ιανουαρίου Στην Τρίπολη απαγχονίζουν 10 ομήρους από τις φυλακές.

Στη Θεσσαλονίκη εκτελούν 45 ομήρους στο στρατόπεδο Παύλου Μελά.

15 Ιανουαρίου Στο χωριό Σαραντάπορο Κοζάνης

30. November In Athen verhaften sie 1.700 Behinderte aus den Krankenhäusern und sperren sie im Gefängnis Chatzikosta ein.

2. Dezember In Tripolis werden 50 Gefangene hingerichtet.

5. Dezember In Andritsa/Argolis werden 50 aus dem Gefängnis von Tripolis gehängt.

6. Dezember In Athen werden 7 auf dem Schießplatz von Kaissariani hingerichtet.

7. Dezember In Gythion/Lakonien werden 40 exekutiert.

8. Dezember In Achaia/Mega Spilaio werden 23 hingerichtet; darunter 10 Mönche. In Achaia bei Rogous werden 61 exekutiert, in Kerpini 42, in Zachlorou 18.

9. Dezember In den Dörfern Vrachni und Souvardo werden 9 hingerichtet.

11. Dezember In Symi/Lassithi auf Kreta werden 20 exekutiert.

12. Dezember In Athen werden 12 in Chaidari hingerichtet.

13. Dezember – Das größte Massaker in Kalavryta. Die Soldaten Hitlers exekutieren 1.104 Patrioten, alle Männer ab 14 Jahre.

14. Dezember Im Kloster von Kalavryta, Agia Lavra, werden 8 Mönche und ein Zivilist exekutiert. Insgesamt haben sie in der Gegend von Kalavryta 1.460 Menschen exekutiert. In Chania werden 32 hingerichtet.

15. Dezember In Drama werden 115 Einwohner, Gefangene des Gefängnisses, hingerichtet. In Tripolis erschießen sie 30 Gefangene auf dem Hügel von Agio.

16. Dezember In Athen werden 20 erschossen.

18. Dezember – Massaker von Drakia/Pelion. Die Soldaten Hitlers exekutieren 133 Patrioten in Drakia.

23.-24. Dezember In Alepochori/Arkadien erschießen sie 13 alte Männer, Frauen und Kinder.

25. Dezember Zweiter Überfall von Elatochori/Pieria. Das Dorf wird niedergebrannt.

26. Dezember In Tripolis auf dem Weg nach Sparti, erschießen sie 100 Gefangene.

εκτελούν 10. Στην Πελοπόννησο κρεμούν 20 ομήρους από τις φυλακές της Τρίπολης στην Ψηλή Βρύση Τεγέας και 10 Τριπολιτσιώτες στην πλατεία Αγίου Ταξιάρχη.

Στην Αθήνα εκτελούν 6 στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής.

17 Ιανουαρίου – Το Ολοκαύτωμα στο Ελατοχώρι

Στο Νομό Πιερίας, τρίτη επιδρομή στο Ελατοχώρι, όπου πυρπολούν και τα υπόλοιπα 14 σπίτια, που είχαν μείνει όρθια από τις προηγούμενες επιδρομές (στις 13.11.43 και στις 25.12.43). Σκοτώνουν 30 γυναικόπαιδα και τραυματίζουν 32.

Στη Χαλκιδική πυρπολούν τα χωριά Χαμηλό, Δογιάννη, Πλαγιά, Φανό.

Στην Ήπειρο πυρπολούν και λεηλατούν το Καταφύγιο Μετσόβου.

18 Ιανουαρίου Στη Χαλκιδική πυρπολούν τα χωριά Νότια, Σηρά, Κύνιοι, Αρχάγγελο, Περικλεία, Λαγκαδά.

19 Ιανουαρίου Στο Χαϊδάρι εκτελούν 50 ομήρους από το ομώνυμο στρατόπεδο.

Στην Αλμπανία Πέλλας εκτελούν 65.

22 Ιανουαρίου Στην Πάτρα εκτελούν 30 ομήρους.

Στον Έβρο εκτελούν 5 στο χωριό Φέρες.

27 Ιανουαρίου Στην Καλαμάτα συλλαμβάνουν ως ομήρους 170 άνδρες και 18 γυναίκες και σκοτώνουν 2 παιδιά στην πλατεία.

29 Ιανουαρίου Στην Αθήνα εκτελούν 5 στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής.

Στην Αρκαδία καταστρέφουν ολοκληρωτικά το χωριό Κοσμά Κυνουρίας.

1 Φεβρουαρίου Οι συνεργάτες των κατακτητών σφάζουν 80 πατριώτες αγωνιστές στη Νέα Μάκρη Κιλκίς και πυρπολούν το χωριό.

1-10 Φεβρουαρίου Στην Καλαμάτα, 10ήμερη επιδρομή με 500 εκτελεσμένους. Στις 5 του μήνα συνέλαβαν 2.000 και εκτέλεσαν επιτόπου 300.

4 Φεβρουαρίου Στην Αθήνα εκτελούν 8 στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής.

1944

1. Januar Verhaftungen in Stadtteilen von Athen: N. Kosmos, Katsipodi, Vyron; Exekutionen von 7 Personen an Ort und Stelle.

3. Januar In Patras werden 30 hingerichtet.

7. Januar Hitlers Soldaten und bulgarische Faschisten erschießen 60 in der Provinz Aridaia. In Athen werden 30 in Goudi exekutiert.

8. Januar In Thessaloniki werden 12 im Lager Pavlos Melas exekutiert. Im Dorf Vrastimides in Böotien exekutieren sie 50 (von den 200, die sie am 5. Januar in Livadia verhaftet hatten).

13. Januar In Tripolis werden 10 aus dem Gefängnis gehängt. In Thessaloniki werden 45 im Lager Pavlos Melas exekutiert.

15. Januar Im Dorf Sarantaporo werden 10 hingerichtet. Auf dem Peloponnes werden 20 aus dem Gefängnis in Tripolis in der Ortschaft Psili Vryssi/Tegea und 10 Frauen aus Tripolis auf dem Platz Agios Taxiarchis gehängt.

17. Januar – Massaker von Elatochori.

Im Regierungsbezirk Pieria findet ein dritter Überfall auf Elatochori statt; sie brennen die übrigen 14 Häuser, die unbeschadet von den vorherigen Überfällen geblieben sind, nieder (am 13.11.43 und am 25.12.43). Sie ermorden 30 Frauen und Kinder und verletzen 32. Auf der Chalkidiki-Halbinsel werden die Dörfer Charnilo, Dogianni, Plagia, Fano in Brand gesetzt. In Epirus plündern und brennen sie das Katafygio/Metsovo nieder.

18. Januar Auf der Chalkidiki-Halbinsel werden die Dörfer Notia, Sira, Kynia, Archangelos, Perikleia, Langadas in Brand gesetzt.

19. Januar In Chaidari werden 50 Gefangene aus dem gleichnamigen Lager erschossen. In Almopia/Pella 65.

22. Januar In Patras werden 30 Gefangene exekutiert. Am Fluss Evros im Dorf Ferres 5.

27. Januar In Kalamata/Peloponnes verhaften sie 170 Männer, 18 Frauen und erschießen 2 Kinder auf dem öffentlichen Platz.

8 Φεβρουαρίου Στην Καλαμάτα εκτελούν 12.
10 Φεβρουαρίου Στην Αθήνα εκτελούν 25 στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής.
13 Φεβρουαρίου Στα Ανώγεια της Κρήτης εκτελούν 12 στον Καρτερό.
16 Φεβρουαρίου Στο Δομένικο Ελασσόνας εκτελούν 117.
17 Φεβρουαρίου Στη Μυλογούστα και στο Αμούρι Ελασσόνας εκτελούν 50.
23 Φεβρουαρίου Στην Πάτρα εκτελούν 27. Στην Τρίπολη εκτελούν 50 ομήρους. Στη Λάρισα εκτελούν 100 ομήρους.
24 Φεβρουαρίου Στη Μεγαλόπολη Αρκαδίας εκτελούν 212 ομήρους στην Παλιόχουνη.
27 Φεβρουαρίου Στη Λιβαδειά εκτελούν 29 στο χωριό Στενή. Στη Λάρισα εκτελούν 6 ομήρους.
3 Μαρτίου Στη Θεσσαλονίκη εκτελούν 60. Στα Γρεβενά εκτελούν 34 από τα χωριά Δήμητρα, Μεταμόρφωση, Πλατάνια. Στη Λάρισα συλλαμβάνουν 340 ως ομήρους στ' Αμπελάκια. Ένα μέρος από αυτούς έστειλαν στη Γερμανία.
7 Μαρτίου Στην Καισαριανή το πρώτο Μπλόκο. Συλλήψεις και 7 εκτελέσεις επιτόπου.
8 Μαρτίου Στη Λάρισα εκτελούν 100 ομήρους στο Ασμάκι. Ανάμεσά τους γυναίκες κι ένας μαθητής. Οι 40 Λαρισινοί, οι 40 Μακεδόνες και οι 20 από τα χωριά του Ολύμπου.
9 Μαρτίου Στο Χαϊδάρι εκτελούν 53 ομήρους. Στην Κοκκινιά το πρώτο Μπλόκο (το 2ο στις 17.8 και το 3ο στις 29.9). Συλλήψεις και εκτελέσεις. 1.500 στέλνονται στη Γερμανία.
11 Μαρτίου Εκτελούν 52 ομήρους στην Τρίπολη. Εκτελούν 44 στη Σπάρτη. Εκτελούν 45 στην Κόρινθο.
12 Μαρτίου Στο Χιλιόμοδι Κορινθίας εκτελούν 18.
16 Μαρτίου Στην Καλογρέζα εκτελούν 26 ανθρακωρύχους και συλλαμβάνουν 160 ομήρους.

29. Januar In Athen werden auf dem Schießplatz von Kaissariani 50 erschossen. In Arkadien zerstören sie das Dorf Kosma/Kynouria völlig.

1. Februar Die Kollaborateure der Besatzungsmächte schlachten in Nea Makri bei Kilkis 80 Freiheitskämpfer ab und setzen das Dorf in Brand.

1-10. Februar In Kalamata findet ein 10-tägiger Überfall statt; 500 Exekutierte. Am 5.2.44 verhaften sie 2.000; 300 davon exekutieren sie an Ort und Stelle.

4. Februar In Athen werden auf dem Schießplatz Kaissariani 8 erschossen.

8. Februar In Kalamata werden 12 hingerichtet.

10. Februar In Athen werden 25 auf dem Schießplatz Kaissariani erschossen.

13. Februar In Anogia auf Kreta werden 12 am Karteros erschossen.

16. Februar In Domeniko bei Elasson werden 117 exekutiert.

17. Februar In Mylogousta und Amouri bei Elasson erschießen sie 50.

23. Februar In Patras werden 27 exekutiert. In Tripolis werden 50 Gefangene erschossen. In Larissa 100 Gefangene.

24. Februar In Megalopolis/Arkadien werden 212 Gefangene im Dorf Paliouchouni erschossen.

27. Februar Im Dorf Steni bei Livadia erschießen sie 29. In Larissa 6.

3. März In Thessaloniki werden 60 exekutiert. In Grevena werden 34 aus den Dörfern Dimitra, Metamorphossi, Platania erschossen.

In Larissa verhaften sie 340 in Ambelakia; einige davon werden nach Deutschland deportiert.

7. März In Kaissariani wird die erste Straßenblockade durchgeführt; Gefangennahme und 7 Exekutionen an Ort und Stelle.

8. März In Larissa werden von den Nazis 100 Patrioten in Asmaki erschossen. Einige davon Frauen und ein Schüler. 40 von diesen waren aus Larissa, 40 aus Makedonien und 20 aus den Dörfern des Olymps.

21 Μαρτίου Στην Κόρινθο εκτελούν 39.

Στην Τρίπολη εκτελούν 52.

Στη Σπάρτη εκτελούν 44 ομήρους.

Στο Λουτράκι εκτελούν 21 κατοίκους. Έναν τον κρεμούν και έναν τον θάβουν ζωντανό.

23 Μαρτίου – Ολοκαύτωμα Ελευθεροχωρίου

Ξεθεμελιώνουν και πυρπολούν το Ελευθεροχώρι Γιαννιτσών, εκτελούν όλους τους κατοίκους, ως και μωρά 15 ημερών με τις λεχώνες μητέρες τους.

Στην Εύβοια εκτελούνται 20 όμηροι στη Χαλκίδα.

26 Μαρτίου Στη Λάρισα εκτελούν 9 ομήρους.

Στο Συκούριο εκτελούν 17 αντάρτες και 14 πολίτες.

31 Μαρτίου Στη Λάρισα εκτελούν 65 ομήρους από το ομώνυμο στρατόπεδο.

1 Απριλίου Στην Εύβοια εκτελούν 22 στην Ιστιαία, 18 στις Γούβες, 24 στη Χαλκίδα και συλλαμβάνουν 935 ως ομήρους.

2 Απριλίου Στη Λαμία εκτελούν 150 ομήρους: 50 από τη Λαμία, 50 από τη Λιβαδειά και 50 από τη Θήβα. Στη Λάρισα εκτελούν 64 ομήρους στους Αγίους Αναργύρους.

4 Απριλίου Στο χωριό Ορμάν Μαγούλα της Λάρισας κρεμούν 40 σε δέντρα και στύλους.

5 Απριλίου – Ολοκαύτωμα Κλεισούρας

Στην Κλεισούρα Καστοριάς εκτελούνται και καίγονται από τους ναζί και τους συνεργάτες τους 270 γυνακόπαιδα και γέροντες, ανάμεσά τους ο παπάς κι η παπαδιά. Καταστρέφουν εντελώς τον οικισμό πυρπολώντας τον.

Στη Λάρισα εκτελούν 65 ομήρους, από το ομώνυμο στρατόπεδο (όλοι Θεσσαλοί).

6 Απριλίου Από τους χιτλερικούς και τους συνεργάτες τους εκτελούνται 50 κάτοικοι στη Βέροια.

8 Απριλίου Στην Αθήνα εκτελούνται από τους ναζί 50 όμηροι στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής.

9 Απριλίου Εκτελούνται στην Κόρινθο 50 όμηροι.

10 Απριλίου Στη Λαμία εκτελούν 6.

11 Απριλίου Στην Καισαριανή, στην Αθήνα, εκτελούνται 8 όμηροι.

9. März Die Soldaten Hitlers erschießen in Chaidari 53. Straßenblockaden in Kokkinia (eine zweite folgt am 17.8 und eine dritte am 29.9). Gefangennahme und Exekutionen. 1.500 werden nach Deutschland deportiert.

11. März Auf dem Peloponnes werden 52 in Tripolis, 44 in Sparta, 45 in Korinth erschossen.

12. März In Korinthia bei Chiliomodi werden 18 exekutiert.

16. März In Kalogresa/Athen werden 26 Bergleute erschossen und 160 Gefangene gefangen genommen.

21. März In Loutraki werden 21 Einwohner getötet. (einen davon erhängen sie und einen begraben sie lebend).

In Korinth werden 39 erschossen.

In Tripolis 52. In Sparta 44 Gefangene.

23. März – Massaker in Eleftherochori bei Giannitsa.

Das Dorf wird total zerstört und niedergebrannt. Alle Bewohner werden erschossen, sogar 15 Tage alte Säuglinge, samt ihrer Mütter. In Euböa werden 20 Gefangene in Chalkida erschossen.

26. März In Larissa erschießen sie 9 aus dem gleichnamigen Lager. In Sykourio erschießen sie 17 Partisanen und 14 Bürger.

31. März In Larissa erschießen sie 65 Gefangene aus dem gleichnamigen Lager.

1. April In Istiaä/Euböa werden 28 exekutiert, weitere 18 in Guves, 24 in Chalkida und 935 werden verhaftet.

2. April In Lamia werden 150 erschossen (50 aus Lamia, 50 aus Livadia, 50 aus Theben).

In Larissa werden 64 Gefangene in Agioi Anargyroi erschossen.

4. April Im Dorf Orman Magoula bei Larissa erhängen sie 40 an Bäumen und Säulen.

5. April – Das Massaker von Kleissoura.

Von den Nazis und ihren Mitarbeitern werden 270 (Frauen, Kinder und alte Männer) in Kleissoura bei Kastoria exekutiert. Die Ortschaft wird völlig zerstört

14 Απριλίου Εκτελούνται στο Αγρίνιο 120 κάτοικοι από ταγματασφαλίτες.

17 Απριλίου Στα Τρίκαλα κρεμούν 5 νέους στην πλατεία Ρήγα Φεραίου και συλλαμβάνουν 350 ως ομήρους.

18 Απριλίου Στην Αθήνα εκτελούν 35 ομήρους στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής.

Στη Λάρισα εκτελούν 4 και την επομένη 2 ομήρους.

22 Απριλίου Στη Θεσσαλία σκοτώνουν στους δρόμους του Βόλου 18 πολίτες.

Στην Αθήνα εκτελούν 17 στην αυλή της Σχολής Χωροφυλακής.

Στον Μαραθώνα Αττικής εκτελούν 17.

Στην Τρίπολη εκτελούν 12.

23 Απριλίου – Ολοκαύτωμα Πύργων Εορδαίας

Οι χιτλερικοί εκτελούν 318 γυναικόπαιδα στους Πύργους Εορδαίας (Κατράνιτσα) Κοζάνης.

Στη Θεσσαλία σκοτώνουν στους δρόμους της Λάρισας 7.

Στην Αθήνα εκτελούν 4 στο Δουργούτι.

24 Απριλίου Στην Κοζάνη, σε ολοκαύτωμα, πυρπολείται για τρίτη φορά το Μεσόβουνο. Εκτελούν και καίουν ζωντανά 150 γυναικόπαιδα. Όλοι ήσαν Πόντιοι.

24 Απριλίου Στην Κοζάνη, στο Άνω και Κάτω Γραμματικό, εκτελούν 13· στην Κουτσούφλιανη 13.

Στην Αθήνα σκοτώνουν 4 (ανάμεσά τους και ένα παιδί 10 χρόνων) στο Νεκροταφείο Ν. Σμύρνης, στην κηδεία ενός αγωνιστή που είχαν εκτελέσει την προηγούμενη στην Καλλιθέα.

25 Απριλίου Στο Κορακόλιθο Λιβαδειάς εκτελούν 138 ομήρους από το Κυριάκι, το Δίστομο, τη Λαμία, τη Λιβαδειά.

Στην Αττική κρεμούν 10 στην Ελευσίνα.

26 Απριλίου Στην Καισαριανή εκτελούν 20 ομήρους.

28 Απριλίου Στη Θεσσαλία εκτελούν 20 ομήρους στο Βόλο, στην «Κίτρινη αποθήκη».

und niedergebrannt. In Larissa werden 65 (alle aus Thessalien) aus dem gleichnamigen Lager erschossen

6. April Von den Soldaten Hitlers und ihren Kollaborateuren werden 50 Einwohner in Veria erschossen.

8. April Von den Nazis werden auf dem Schießplatz Kaissariani 50 Gefangene exekutiert.

9. April In Korinth werden 50 Gefangene exekutiert.

10. April In Lamia werden 6 exekutiert.

11. April In Kaissariani/Athen werden 8 Gefangene exekutiert.

14. April In Agrinio werden 120 Einwohner von Kollaborateuren erschossen.

17. April In Trikala werden 5 junge Männer auf dem Platz Rigas Feraios gehängt und 350, verhaftet

18. April In Athen werden 35 auf dem Schießplatz Kaissariani erschossen. In Larissa erschießen sie 4 und 2 weitere am nächsten Tag.

19. April Vlacherna/Arkadien. Das ganze Dorf wurde niedergemetzel. 13 Geisel.

22. April In Thessalien erschießen sie auf den Straßen von Volos 18 Einwohner. In Athen werden 17 im Hof der Gendarmerie-Schule erschossen.

In Marathon/Attika 17. In Tripolis 12.

23. April – Massaker in Pírgos/Eordaia.

Die Soldaten Hitlers exekutieren 318 Frauen und Kinder in Pyrgos/Eordaia (Katranitsa) bei Kozani.

In Thessalien werden 7 auf den Straßen von Larissa erschossen. In Dourgouti in Athen 4.

24. April In Kozani wird zum dritten mal Messovouno in Brand gesetzt. 150 Frauen und Kinder werden exekutiert oder lebend verbrannt. Alle aus Pontos.

24. April In Kozani in Ano und Kato Grammatiko 13 und Koutsoufliari 13 exekutiert.

In Athen werden 4 (davon ein Kind 10 Jahre alt) auf dem Friedhof von Nea Smirni erschossen, während der Beerdigung eines Kämpfers, den sie am Tag davor in Kallithea erschossen haben.

25. April In Karakolithos/Livadia erschießen sie 138 Gefangene aus Kyriaki, Distomo, Lamia, Livadia. In

28-30 Απριλίου Στη Λακωνία εκτελούν 100 ομήρους στους Μολάους.

Στη Σαντορίνη εκτελούνται 6 κάτοικοι.

Στην Κοζάνη σκοτώνουν 7 στα Ίμερα.

1 Μαΐου – Εκτέλεση των 200 αγωνιστών από το Χαϊδάρι στο Σκοπευτήριο Καισαριανής.

Οι εκτελεσμένοι ήσαν, στο σύνολό τους σχεδόν, κομμουνιστές από το στρατόπεδο της Ακροναυπλίας, τους οποίους είχαν παραδώσει οι τεταρτοαυγουστιανοί στους κατακτητές.

Εκτελούνται 37 στην Καλαμάτα.

Εκτελούνται 50 στην Τρίπολη

Εκτελούνται 18 στο Αργοστόλι της Κεφαλονιάς.

2 Μαΐου Στην Αθήνα σκοτώνουν 7 (6 άνδρες και 1 γυναίκα), μέσα σε ταβέρνα στη Σιβιτανίδειο Σχολή.

3 Μαΐου Στην Αθήνα εκτελούν 30 ομήρους, οι πέντε γυναίκες, στην Καισαριανή.

Εκτελούν 50 στους Αγ. Θεοδώρους Κορινθίας.

Απαγχονίζουν 10 στον Λουτρόपुरγο Μεγαρίδας.

4 Μαΐου Στην Αθήνα εκτελούν 16 εργαζομένους της Τηλεφωνικής για την απεργία τους την Πρωτομαγιά.

Στα Τρίκαλα εκτελούν 8 από τα χωριά Ρίζωμα και Βάνια.

5 Μαΐου Εκτέλεση 48 ομήρων στη Χαλκίδα.

Στο Μεγάλο Χωριό Τρικάλων κρεμούν 4 ομήρους.

6 Μαΐου Απαγχονίζουν 4 στη Στέγη Πατρίδος (Ξενίας και Μικράς Ασίας). Οι 2 ανήκαν στην ομάδα «Αδούλωτοι Έλληνες Α.Β.Ε.».

Στην Εύβοια εκτελούν 30 ομήρους στη Χαλκίδα και 18 στο Ξηροχώρι.

7 Μαΐου Στην Αθήνα εκτελούν 15 στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής.

Εκτελούν 50 στη Γουμένισσα Παιονίας Κιλίκης.

9 Μαΐου Πάτρα. Απαγχονίζουν 11 στα Ψηλά Αλώνια.

10 Μαΐου Εκτέλεση από τους ναζί 92 ομήρων στην Καισαριανή. Ανάμεσά τους 10 γυναίκες.

12 Μαΐου Στον Δοξαρά Λάρισας κρεμούν σε τηλεγραφόξυλα 24 ομήρους από τη Θεσσαλία.

Attika erhängen sie 10 in Eleusis.

26. April In Kaissariani werden 20 Gefangene erschossen.

28. April In Thessalien erschießen sie 20 Gefangene in Volos, im «Gelben Warenhaus».

28.-30. April In Molaoi/Lakonien erschießen sie 100. Auf Santorin 6 Bewohner. In Imera/Kozani 7.

1. Mai – Exekution von 200 Kämpfern aus dem Gefängnis in Chaidari auf dem Schießplatz von Kaissariani; fast alle waren Kommunisten aus dem Lager von Akronafplia, die vom Regime des 4. August den Nazis übergeben worden waren. In Kalamata werden

37 erschossen. In Tripolis 50. In Argostoli/Kefallonia 18.

2. Mai In Athen erschießen sie 7 (6 Männer und 1 Frau) in einer Taverne bei der Sivitanidios- Schule.

3. Mai In Athen erschießen sie 30 Gefangene, 5 davon Frauen, in Kaissariani, 50 in Agioi Theodoroi/Korinthia und erhängen 10 in Loutropyrgos/Megarida.

4. Mai In Athen erschießen sie 16 Beamte der Telefongesellschaft wegen ihres Streiks am 1. Mai. In Trikala erschießen sie 8 aus Rizoma und Vania.

5. Mai Exekution von 48 Gefangenen in Chalkis. In Megalo Chorio/Trikala werden 4 Gefangene gehängt.

6. Mai Sie erhängen 4 im „Dach der Heimat“ (Xenias Str. und Mikras Assias Str.); 2 davon waren Mitglieder der Bewegung „Unbesiegbare Griechen Α.Β.Ε.“.

In Euböa erschießen sie 30 Gefangene in Chalkida und 18 in Xirochori.

7. Mai In Athen erschießen sie 15 in Kaissariani und 50 in Goumenissa bei Peonia/Kilkis.

9. Mai In Patras werden 11 in Psila Alonia gehängt.

10. Mai Exekution von 92 Gefangenen in Kaissariani. Davon 10 Frauen.

12. Mai In Doxara/Larissa erhängen sie an Telegraphenmasten 26 Gefangene aus Thessalien.

13. Mai In Athen werden 7 Gefangene in Kaissariani erschossen.

14. Mai In Larissa verhaften sie 200 Gefangene und exekutieren 15 auf den Straßen der Stadt.

Αύγουστος 1944: Ακόμα μια Εκατόμβη.
Το Μπλόκο της Κοκκινιάς.
(Α. Τάσσου, Το Μπλόκο της Κοκκινιάς. Ξυλογραφία)

August 1944: Noch eine Ekatombe.
Die Blockade in Kokkinia.
(A. Tassou: Die Blockade in Kokkinia. Xylographie)

13 Μαΐου Στην Αθήνα εκτελούν 7 ομήρους στην Καισαριανή.

14 Μαΐου Στη Λάρισα συλλαμβάνουν 200 ομήρους και εκτελούν 15 στους δρόμους της πόλης.

16 Μαΐου Εκτελούνται 120 όμηροι στο Χαϊδάρι. Εκτελούνται 110 όμηροι στη Ριτσώνα Βοιωτίας.

18 Μαΐου Στην Αθήνα εκτελούν 10 ομήρους στην Καισαριανή.

19 Μαΐου Σύμφωνα με διαταγή των ναζί, η Πελοπόννησος κηρύσσεται «Πεδίο Επιχειρήσεων» με όλες τις συνέπειες.

21 Μαΐου Στην Κόρινθο σφάζουν 21 ομήρους.

23-27 Μαΐου Στην Αργολίδα, **ολοκαύτωμα** του χωριού Λίμνες.

Οι ναζί, μαζί με τα Τάγματα Ασφαλείας, εκτελούν 86 κατοίκους. Ανάμεσά τους 11 γεροντάκια και 10 παιδιά 5-14 ετών.

24 Μαΐου Στην Εύβοια εκτελούν 32 στο Κακολύρι και πυρπολούν το χωριό.

25 Μαΐου Στη Θεσσαλία κρεμούν 40 στο σιδηροδρομικό σταθμό Μαγούλας Βόλου.

Στην Αργολίδα σφάζουν 8 στην Προσύμνη.

27 Μαΐου Στην Αττική εκτελούν 10 στην Ερυθραία και κρεμούν 10 στον Ασπρόπυργο.

Στην Κορινθία βασάνισαν και έσφαξαν 20 στο Αγιονόρι Κλεωνών.

28 Μαΐου Στην Κορινθία σφάζουν 15 στο Βαθυτόπι, από το χωριό Άη-Γιάννης.

29 Μαΐου Στην Αργολίδα σφάζουν 17 στο Χέλι.

31 Μαΐου Στα Φάρσαλα Θεσσαλίας απαγχονίζουν 40 στον Δασόλοφο.

Στην Τρίπολη εκτελούν 5 ομήρους.

Τον Μάιο του '44 στο Αγγελόκαστρο Κορινθίας σφάζουν συνολικά 22 κατοίκους.

Στους Αγίους Θεοδώρους εκτελούν με πολυβόλο 63. Στα χωριά της Ναυπλίας Άγιο Αδριανό, Νέο Ροεινό, Αβδήμπεη και Λυγουριό άλλους 20.

1 Ιουνίου Στην Κοζάνη σφάζουν 50 από το χωριό Φραγκότσι και το πυρπολούν.

16. Mai Sie exekutieren 120 Gefangene in Chaidari und 110 in Ritsona/Böotien.

18. Mai In Athen werden 10 Gefangene in Kaissariani erschossen.

19. Mai Laut eines Befehls der Nazis wird die Peloponnes zum «Operationsgebiet» erklärt, mit all den Konsequenzen, die dies haben würde.

21. Mai In Korinth werden 21 Gefangene exekutiert.

23.-27. Mai – In Argolis Massaker im Dorf Limnes. Die Nazis mit ihren Sicherheitstruppen erschießen 86 Einwohner. Davon 11 alte Menschen und 10 Kinder von 5 - 14 Jahren.

24. Mai Auf Euböa erschießen sie 30 in Kakolyri und brennen das Dorf nieder.

25. Mai In Thessalien erhängen sie 40 am Bahnhof von Magoula/Volos. In Argolis töten sie 8 in Prosymni.

27. Mai In Attika erschießen sie 10 in Erythraia und erhängen 10 in Aspropyrgos.

In Korinthia foltern und töten sie 20 in Agionori/Kle-onon.

28. Mai Im Gebiet von Korinthia werden 15 Bewohner des Dorfes Ai Giannis, in Vathitopi mit Messern erstochen.

29. Mai In Cheli/Argolis werden 17 abgeschlachtet.

31. Mai In Farsala/Thessalien erhängen sie 40 im Dorf Dassolofos. In Tripolis erschießen sie 5 Gefangene. In Angelokastro/Korinthia werden im Mai 1944 insgesamt 22 Einwohner exekutiert. In den Dörfern Agio Andrino, Neo Roino, Avdimbei, Ligourio im Gebiet von Nafplio werden weitere 20 erschossen.

1. Juni In Kozani werden 50 Einwohner aus dem Dorf Fragotsi exekutiert und das Dorf wird niedergebrannt.

2. Juni 22 Bewohner des Dorfes Kontomari/Kydonia bei Chania werden erschossen.

4. Juni In Larissa erschießen sie 11 Gefangene aus dem Dorf Loutro.

5. Juni In Lixouri/Kefallonia werden 5 erschossen.

6. Juni In Thessaloniki erschießen sie 101 Gefangene

2 Ιουνίου Από το χωριό Κοντομαρί Κυδωνίας των Χανίων εκτελούν 22.

3 Ιουνίου Εκτελούνται 9 στο Ηράκλειο Κρήτης. Εκτελούνται 7 στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής.

4 Ιουνίου Στη Λάρισα εκτελούν 11 ομήρους από το Λουτρό.

5 Ιουνίου Στο Ληξούρι εκτελούν 5.

6 Ιουνίου Στη Θεσσαλονίκη εκτελούν 101 ομήρους από το στρατόπεδο Π. Μελά στα Διαβατά.

Στη Λακωνία σκοτώνουν 21 στη Ζούπαινα (ανάμεσα τους 2 γέρους και 2 κοριτσάκια) και 17 στον Αη-Δημήτρη και πυρπολούν τα χωριά.

8 Ιουνίου Βύθιση του πλοίου «Δανάη» κοντά στη Μήλο, με 600 ομήρους από το Ηράκλειο Κρήτης. Οι ναζί είχαν ανοίξει επίτηδες τους κρουνοί του κύτους.

Στην Τρίπολη εκτελούν 8 ομήρους.

9 Ιουνίου Στην Πάτρα εκτελούνται 45.

10 Ιουνίου – Ολοκαύτωμα του Δίστομου

Οι χιτλερικοί εκτελούν στο Δίστομο Λιβαδειάς 296 γυναίκοπαιδα και άγνωστο αριθμό στη γύρω περιοχή και στο δρόμο Θήβας – Λιβαδειάς.

13 Ιουνίου Στην Αθήνα εκτελούν 20 ομήρους στο Σκοπευτήριο Καισαριανής.

Στη Λαμία ανατινάζουν με ολμοβόλα το Σανατόριο Αντίνιτσας, καίγοντας αρρώστους και προσωπικό.

16 Ιουνίου Στη Βοιωτία έσφαξαν, σκότωσαν και έκαψαν 27 στο Καλάμι Λιβαδειάς.

Στην Κεφαλονιά κρέμασαν 15 στα Αργίνια.

Στην Καλαμάτα εκτελούν 30 κατοίκους στο ποτάμι.

17 Ιουνίου – Ολοκαύτωμα Υπάτης. Οι Γερμανοί εκτελούν 28 κατοίκους (οι 10 γυναίκες).

Στην Τρίπολη εκτελούν 13 ομήρους.

19 Ιουνίου Μαραθούσα Χαλκιδικής: εκτελούν 10.

20 Ιουνίου Θεσσαλία: εκτελούν 27 στο Καβακλί.

21-23 Ιουνίου Στην Αρκαδία σκοτώνουν 49 στον Άγιο Πέτρο Κυνουρίας (οι 4 κοπέλες) και 36 στα Βούρβουρα.

26 Ιουνίου Στην Κυνουρία Αρκαδίας εκτελούν 212

aus dem Lager Pavlos Melas in Diavata. In Lakonien erschießen sie 21 in Zoupena (davon 2 alte Männer und 2 Mädchen), 17 in Ai Dimitris und brennen die Dörfer nieder.

8. Juni Versenkung des Schiffes «Dane» in der Nähe der Insel Mylos mit 600 Gefangenen aus Heraklion/Kreta. Die Nazis hatten absichtlich die Krähne des Schiffes aufgedreht. In Tripolis erschießen sie 8 Gefangene.

9. Juni In Patras werden 45 exekutiert.

10. Juni – Massaker von Distomo. Hitlers Soldaten exekutieren in Distomo bei Livadia 296 Frauen und Kinder und eine unbekannte Anzahl von Personen in der Umgebung und auf der Strecke Theben-Livadia.

13. Juni In Athen werden 20 Gefangene auf dem Schießplatz von Kaissariani hingerichtet. In Lamia sprengen sie das Sanatorium von Antinitza und verbrennen dabei die Kranken und die Angestellten.

16. Juni In Böotien werden 27 in Kalami/Livadia erstochen, getötet und verbrannt. Auf Kefallonia haben sie 15 in Arginia gehängt. In Kalamata erschießen sie 30 Bewohner am Fluss.

17. Juni – Massenmord im Dorf Ypati. Die Deutschen erschießen 28 Bewohner (darunter 10 Frauen). In Tripolis erschießen sie 13 Gefangene.

19. Juni In Marathoussa/Chalkidiki erschießen sie 10.

20. Juni In Thessalien werden 27 in Kavkli hingerichtet.

21.-23. Juni In Agios Petros/Kynouria/Arkadien werden 49 (davon 4 Mädchen) erschossen und weitere 36 in Vourvoura.

26. Juni In Kynouria/Arkadien erschießen sie 212 Einwohner der Dörfer Kastri, Kosmas, Ag. Petros und brennen die Dörfer nieder. Insgesamt werden in Kynouria 500 Einwohner während des Überfalls im Juni getötet.

30. Juni In Evros wurden 8 Gefangene in Soufli erschossen. In Larissa 36 Gefangene.

1. Juli In Argos sprengen die Nazis ein Polizei-Transportauto mit einer unbekannten Anzahl von Gefangenen in die Luft.

κατοίκους στα χωριά Καστρί, Κοσμάς και Άγιος Πέτρος και τα πυρπολούν. Συνολικά στην Κυνουρία σκότωσαν 500 κατοίκους στην επιδρομή του Ιουνίου.

30 Ιουνίου Στο Σουφλί Έβρου εκτελούν 8 ομήρους. Στη Λάρισα εκτελούν 36 ομήρους.

1 Ιουλίου Στο Άργος οι ναζί ανατινάζουν κλούβα με άγνωστο αριθμό ομήρων.

2 Ιουλίου Στα Σφαγεία Θεσσαλονίκη εκτελούν 50.

3 Ιουλίου Στο Κιλκίς εκτελούν 52 ομήρους στη Γουμένισσα, από το στρατόπεδο Π. Μελά.

4 Ιουλίου Στη Λάρισα εκτελούν 19 ομήρους.

5 Ιουλίου Στα Γρεβενά, μονάδες των SS λεηλατούν και πυρπολούν την πόλη και τα χωριά Πολύδενδρο, Κοκκινιά, Κιβωτός, Άγιος Γεώργιος, Κληματακι, Αηδόνια, Κυδωνιές, Ροδιά, Αμυγδαλιές, Μηλιά, Ταξιάρχης, Κοσμάτι, Τρίκωμο. Σκοτώνουν 27 γέρους και γυναικόπαιδα.

6 Ιουλίου Στην Αττική εκτελούν 200 στα Λιόσια.

Στην Τρίπολη εκτελούν 29 ομήρους απ' τις φυλακές.

7 Ιουλίου Στο Βόλο κρεμούν στο ίδιο δέντρο 3 γυναίκες, αφού τις βασάνισαν επί 8 ημέρες.

9 Ιουλίου Στην Άμφισσα εκτελούν 15 ομήρους.

11 Ιουλίου Στη Λάρισα εκτελούν 15 ομήρους.

13 Ιουλίου Στην Πάτρα εκτελούν 18 ομήρους στον Προφήτη Ηλία.

15 Ιουλίου Στην Καλαμάτα εκτελούν 17 ομήρους.

17 Ιουλίου Στην Καρδίτσα εκτελούν 15 ομήρους.

18 Ιουλίου Στην Κεραμιδιά και τη Δάμιτσα Ηλείας πυρπολούν χωριά και σκοτώνουν 33 γυναικόπαιδα. Στη Βλαχέρνα Αρκαδίας καίνε όλο το χωριό και σκοτώνουν 13 κατοίκους.

20 Ιουλίου Στην Αττική εκτελούν 17 βοσκούς στο Κακοσάλεσι Πάρνηθας.

21 Ιουλίου Στην Αττική απαγχονίζουν 54 πολίτες στο Χαρβάτι, κρεμώντας τους σε πεύκα. 50 από αυτούς ήσαν όμηροι από το Χαϊδάρι και 4 κάτοικοι της περιοχής.

3-22 Ιουλίου Στην περιοχή της Β. Πίνδου σκοτώνουν 161 πολίτες, πυρπολούν 53 χωριά με 4.449

2. Juli In Thessaloniki werden 50 im Schlachthof erschossen.

3. Juli In Kilikis erschießen sie 52 Gefangene aus dem Lager Pavlos Melas in Goumenissa.

4. Juli In Larissa werden 19 Gefangene hingerichtet.

5. Juli In Grevena plündern die SS-Truppen die Stadt, brennen sie nieder, sowie die Dörfer Polydendro Kokkinia, Kivotos, Agios Georgios, Klimataki, Aidonia, Kydonies, Rodia, Amygdalies, Milia, Taxiarchi, Kosmati, Trikomo und erschießen 27 alte Männer, Frauen und Kinder.

6. Juli In Attika werden 200 in Liosia hingerichtet. In Tripolis erschießen sie 29 Gefangene aus dem Gefängnis.

7. Juli In Volos erhängen sie am selben Baum 3 Frauen, nachdem sie diese für 8 Tage gefoltert hatten.

9. Juli In Amfissa erschießen sie 15 Gefangene.

11. Juli In Profitis Ilias Patra 18 Gefangene.

13. Juli In Patras werden 15 Geisel im Profitis erschossen.

15. Juli In Kalamata 17 Gefangene.

17. Juli In Karditsa 15 Gefangene.

18. Juli In Keramidia und Damissa/Alia/Peloponnes brennen und erschießen 33 Männer, Frauen und Kinder.

20. Juli In Attika exekutieren sie 17 Hirten in Koko-salessi auf Parnitha.

21. Juli In Attika werden 54 Bewohner des Dorfes Charvati/Attika an Fichten erhängt. 50 waren Geisel vom Konzentrationslager Chaidari und 4 Bürger von der Umgebung.

3.-22. Juli Im Gebiet des Nordpindos töten die Nazis 161 Zivilisten, brennen 53 Dörfer mit 4.449 Häuser nieder und nehmen 427 Gefangene fest. Sie zerstören 53 Schulen und 25 Kirchen. Allein im Dorf Kosmati ermorden sie 29 Bewohner in der Kirche, indem sie auf die Fenster schießen und die Kirche niederbrennen.

23. Juli In Tripolis werden 30 Gefangene des Gefängnisses hingerichtet.

σπίτια, καταστρέφουν 53 σχολεία και 25 εκκλησίες και συλλαμβάνουν 427 ομήρους. Μόνο στο χωριό Κοσμάτι σκοτώνουν 29 κατοίκους μέσα στην εκκλησία, πολυβολώντας από τα παράθυρα και πυρπολώντας το ναό.

23 Ιουλίου Στην Τρίπολη εκτελούνται 30 όμηροι από τις φυλακές.

24 Ιουλίου Σκύδρα Έδεσσας: εκτελούν 15 πολίτες.

26 Ιουλίου Στη Θεσσαλονίκη εκτελούν 19 στο Ασβεστοχώρι.

27 Ιουλίου Στην Αθήνα σκοτώνουν 3 στα Σφαγεία (Αγίας Σοφίας) και τραυματίζουν 4, που πέθαναν αργότερα.

31 Ιουλίου Στη Θεσσαλονίκη εκτελούν 14 ομήρους στα Λατομεία της Ευκαρπίας.

Στο Αργίνιο εκτελούνται 59 όμηροι στα Καλύβια.

Τον Ιούλιο του '44, στην Κορινθία, σ' επιδρομή στα χωριά Λαύκα, Πλατάνι, Σκοτεινή, Ψάρι, Καλιάνι, Μπούζι, Ντούσια, Καλύβια, Γκούρα, Μοστά, Μεσενό, Ευρωστίνη, Πύργο, Κούτσι, Τρίκαλα, Κλένιες και Αθήκια, λεηλατούν και πυρπολούν σπίτια, βιάζουν γυναίκες, συλλαμβάνουν ομήρους, σκοτώνουν 96 άνδρες, γυναίκες και μικρά παιδιά.

2 Αυγούστου Στην Αθήνα εκτελούν 20 ομήρους. Στη Χαλκίδα της Εύβοιας εκτελούν 25 ομήρους.

3 Αυγούστου Στην Αθήνα εκτελούν 50 ομήρους και σκοτώνουν 8 έξω από τα Σφαγεία (Τάυρος). Στην Τρίπολη εκτελούνται 26 όμηροι.

4 Αυγούστου Στο Άργος εκτελούν 11 δασκάλους.

5 Αυγούστου Στο Χιλιομόδι Κορινθίας εκτελούν 17 ομήρους από τις φυλακές της Τρίπολης.

7 Αυγούστου – Μπλόκο στον Βύρωνα. Γίνονται 1.000 συλλήψεις, εκτελούνται 11 επιτόπου και στέλνονται 600 όμηροι στη Γερμανία.

Στο Παλαιόκαστρο Καρδίτσας παίρνουν ομήρους και εκτελούν επιτόπου 14.

9 Αυγούστου Το μεγαλύτερο **Μπλόκο στο Δουργούτι**. Εκτελούν 190 κατοίκους επιτόπου.

Μπλόκο στο Κατσιπόδι-Φάρο της Αθήνας. Πιά-

24. Juli In Skydra/Edessa werden 15 Zivilisten exekutiert.

26. Juli In Thessaloniki erschießen sie 19 im Dorf Asvestochori.

27. Juli In Athen töten sie 3 im Schlachthof (Agia Sofia) und verletzen 4, die später sterben.

31. Juli In Thessaloniki werden im Steinbruch von Evkarpia 14 Gefangene exekutiert. Weiter 59 in Kalyvia bei Agrinio.

Juli 1944 Überfall im Gebiet Korinthia auf die Dörfer: Lafka, Platani, Skotini, Psari, Kalliani, Bouzi, Dousia, Kalyvia, Goura, Messeno, Evrostini, Pyrgo, Koutsis, Trikala, Klenies, Athikia. Sie plündern und brennen die Häuser nieder, vergewaltigen Frauen, nehmen Gefangene, töten 96 Männer, Frauen und kleine Kinder.

2. August In Athen werden 20 erschossen und in Chalkida auf Euböa 25 Gefangene.

3. August In Athen werden 50 Gefangene erschossen und 8 außerhalb der Schlachthofes (Tavros) getötet. In Tripolis werden 26 Gefangene hingerichtet.

4. August In Argos werden 11 Lehrer exekutiert.

5. August In Chiliomodi/Korinthias werden 17 Gefangene vom Gefängnis von Tripolis erschossen.

7. August – In Athen findet eine Straßenabsper- rung in Vorort Vyronos statt. 1.000 werden festgenommen, 11 an Ort und Stelle erschossen und 600 als Gefangene nach Deutschland deportiert. In Palaiokastro/Karditsa nehmen sie Gefangene fest und erschießen an Ort und Stelle. 14

9. August – Die größte Straßenblockade in Dourgouti. Sie erschießen 190 Einwohner an Ort und Stelle.

Straßenblockade in Katsipodi-Faro in Athen.

5.000 Gefangene werden genommen. Sie deportieren 600 nach Deutschland. In Attika erschießen sie 50 in Agia Sotira/Mandra bei Eleusis.

10. August Sie zerstören Karpenisi. 17 alte Männer werden getötet. 100 Dörfer des Bezirks werden niedergebrannt. In Larissa verhaften sie 245 Demonstranten und ihren Vorsitzenden, einen Priester.

νουν 5.000 ομήρους. Στέλνουν στη Γερμανία 600. Στην Αττική εκτελούν 50 στην Αγία Σωτήρα Μάνδρας Ελευσίνας.

10 Αυγούστου Καταστρέφουν το Καρπενήσι. Σφάζουν 17 γέροντες. Πυρπολούν 100 χωριά. Στη Λάρισα συλλαμβάνουν 245 διαδηλώτριες και τον ιερέα που ήταν επικεφαλής τους.

12 Αυγούστου Στη Λάρισα εκτελούν 12 ομήρους.

13 Αυγούστου Στο Ρέθυμνο ισοπεδώνουν ολοκληρωτικά τα Ανώγεια με πυροβολικό και αεροπορία και σφάζουν 24 γέροντες. Οι νεκροί της κατοχής στα Ανώγεια ανέρχονται σε 122.

Στη Θεσσαλονίκη εκτελούν 11 κατοίκους της Καλαμαριάς, ύστερα από βασανιστήρια στους δρόμους.

14 Αυγούστου Λακωνία. Επιδρομή σε Σπάρτη, Γύθειο, Αρεόπολη, Κροκεές, Σκάλα, Ανώγεια, Πετρίνα. 4.000 γυνακόπαιδα ξεσπιτώθηκαν, 52 βρήκαν τραγικό θάνατο, πολλοί βασανίστηκαν ως και με εξόρυξη οφθαλμών.

15 Αυγούστου Στην Ήπειρο σκότωσαν 11 στο Κεράσοβο Πωγωνίου.

Στα Χανιά εκτελούν όλους τους άνδρες στα Παλιά Ρούματα Κισσάμου. Στην Καλαμάτα εκτελούν 6.

16 Αυγούστου Στη Λάρισα εκτελούν 8 ομήρους (οι 4 γυναίκες).

17 Αυγούστου – Μπλόκο της Κοκκινιάς

Οι μαζί και τα Τάγματα Ασφαλείας εκτελούν 200 αγωνιστές στην Οσία Ξένη. 6.000 όμηροι μεταφέρονται σε χιτερικά στρατόπεδα. Σε δεύτερο μπλόκο συλλαμβάνουν στην Κοκκινιά 4.000, εκτελούν 140 και στέλνουν στη Γερμανία 1.200 ομήρους.

Στο Ηράκλειο Κρήτης εκτελούνται στη Σπηλιάρια 27 κάτοικοι από το χωριό Σοκαράς.

20 Αυγούστου Στην Τσαριτσάνη Ελασσόνας Λάρισας, οι Γερμανοί εκτελούν 7 κατοίκους και πυρπολούν τον οικισμό.

21 Αυγούστου Στο Ηράκλειο Κρήτης εκτελούν 45 στη Δαμάστα και στο Μάραθο.

Στη Λάρισα εκτελούν 20 ομήρους.

12. August In Larissa werden 12 Gefangene erschossen.

13. August In Rethymno wird das Dorf Anogia dem Erdboden gleichgemacht und 24 Männer werden abgeschlachtet. Die Toten der Besatzungszeit in Anogia betragen 122 Personen. In Thessaloniki/Kalamaria werden 11 Bewohner nach Folterungen auf den Straßen exekutiert.

14. August In Lakonien Überfall auf Sparti, Gythio, Areopolis, Krokees, Skala, Anogia, Petrina. 4.000 Frauen und Kinder werden obdachlos, 52 werden brutal getötet, mehrere gefoltert (Ausstechen der Augen).

15. August In Epirus töten sie 11 in Kerassovo/Pogonio. In Chania erschießen sie alle Männer des Ortes Palia Roumata bei Kissamos.

In Kalamata erschießen sie 6.

16. August In Larissa werden 8 Gefangene (davon 4 Frauen) hingerichtet.

17. August – Straßenblockade in Kokkinia.

Die Nazis, zusammen mit Sicherheitskommandos, exekutieren 200 Kämpfer (Ossia Xeni). 6.000 Gefangene werden in Konzentrationslager gebracht. Bei einer zweiten Straßenblockade in Kokkinia werden 4.000 festgenommen. 140 werden erschossen und 1.200 Gefangene nach Deutschland deportiert. In Heraklion/Kreta werden in Spiliara 27 erschossen; sie stammten aus dem Dorf Sokaras.

20. August In Tsaritsani/Elasson/Larissa werden 7 Bewohner erschossen, und das Dorf wird verbrannt.

21. August In Heraklion/Kreta erschießen sie 45 in Dasmata und in Maratho.

In Larissa erschießen sie 20 Gefangene.

22. August In Rethymno/Kreta erschießen sie 323 aus den Dörfern Gerakari 53, Vryses 41, Agis Meros, Anogia, Kria Vryssi/Spili und Sachtouria.

23. August In Kozani, im Dorf Klitos, werden 24 erschossen. In Didymoticho 7.

24. August In Athen werden 20 in Kaissariani hingerichtet und 36 aus den Straßen von Kallithea.

22 Αυγούστου Στο Ρέθυμνο Κρήτης εκτελούν 323 από το Γερακάρι (53), τις Βρύσες (41), το Α. Μέρος, τα Ανώγεια, την Κρύα Βρύση Σπηλίου και τα Σαχτούρια.

23 Αυγούστου Κοζάνη. Στο χωριό Κλείτος εκτελούν 24.

Στο Διδυμότειχο εκτελούν 7.

24 Αυγούστου Στην Αθήνα εκτελούν 20 στην Καισαριανή και 36 στους δρόμους της Καλλιθέας.

25 Αυγούστου Στην Αθήνα εκτελούν 17 κατοίκους στους δρόμους της Καλλιθέας.

26 Αυγούστου Στη Λάρισα εκτελούν 10 ομήρους.

28 Αυγούστου – Μπλόκο στην Καλλιθέα

Οι ναζί εκτελούν 40 κατοίκους επιτόπου.

Στα Χανιά εκτελούνται 25 όμηροι.

29 Αυγούστου Στα Τοπώλια Κισσάμου των Χανίων εκτελούν 110 και βομβαρδίζουν το Συρικόρι.

Πυρπολούν το Λιδωρίκι. Σκοτώνουν όσους βρίσκουν. Στην Αθήνα εκτελούν 26 ομήρους στον Άγιο Σάββα Πυριτιδοποιείου.

30 Αυγούστου Στο Πιάλι Τεγέας εκτελούν 17 ομήρους από τις φυλακές Τρίπολης.

Στη ναζιστική εφημερίδα *Νέα Ευρώπη*, φύλ. Αυγούστου 1944, αναφέρεται η εκτέλεση 45 ομήρων στη Ν. Μαγνησία Θεσσαλονίκης.

2 Σεπτεμβρίου Στον Χορτιάτη Θεσσαλονίκης εκτελούν και πυρπολούν 246 κατοίκους.

3 Σεπτεμβρίου Στον Βόλο σκοτώνουν 18.

5 Σεπτεμβρίου Στην Αθήνα, στο Σκοπευτήριο Καισαριανής, εκτελούν 50. Ανάμεσά τους ο μικρός Ανδρέας Λυκουρίνος, 12 χρόνων, που σηκώνεται στις μύτες των ποδιών για να τον πάρει η ριπή.

8 Σεπτεμβρίου Στην Αθήνα οι ναζί εκτελούν 72 στο Δαφνί (οι 7 γυναίκες). Ανάμεσά τους, η ηρωίδα Λέλα Καραγιάννη της οργάνωσης Πληροφοριών-Δολιοφθοράς «Μπουμπουλίνα», μετά από φρικτά βασανιστήρια στη Μέρλιν.

14 Σεπτεμβρίου Στα Γιαννιτσά εκτελούνται 104 από τους χιτλερικούς και τους ταγματασφαλίτες.

25. August In Athen werden 17 Bewohner auf den Straßen von Kallithea erschossen.

26. August In Larissa werden 10 Gefangene hingerichtet.

28. August – Straßenblockade in Kallithea. Die Nazis exekutieren 40 Bewohner an Ort und Stelle. In Chania werden 25 Gefangene hingerichtet.

29. August In Topolia bei Chania/Kreta erschießen die Soldaten 110 und bombardieren das Dorf Syrikari. In Athen werden 26 Gefangene in Agios Savas (Pulverfabrik) erschossen. Das Dorf Lidoniki/Phokis wird in Brand gesteckt. Die Nazis erschießen Bewohner des Dorfes.

30. August In Piali/Tegea erschießen sie 17 Gefangene aus dem Gefängnis von Tripolis. In der Nazi-Zeitung «Neues Europa» im August 1944, wird die Exekution von 45 Gefangenen in Nea Magnisia bei Thessaloniki erwähnt.

1. September In Athen werden 67 Gefangene in Kaissariani erschossen.

2. September – Massaker von Chortiati bei Thessaloniki. Frauen werden getötet, vergewaltigt, sowie Mädchen, Windelkinder wurden zerstückelt. Insgesamt werden 246 Dorfbewohner erschossen. Sie verbrennen in Öfen oder töten insgesamt 146 Männer, Frauen und Kinder. Das Dorf wird niedergebrannt.

3. September In Volos erschießen sie 18.

5. September Auf dem Schießplatz Kaissariani in Athen werden 50 hingerichtet, einer davon der junge Andreas Lykourinos, 12 Jahre alt, der auf seinen Zahenspitzen steht, damit die Kugeln ihn treffen.

8. September In Athen werden von den Nazis 72 in Dafni hingerichtet. Davon 7 Frauen. Darunter auch die Heldin Lela Karagianni, von der Organisation «Bouboulina» (Informations-Sabotage Organisation). Sie wird vor ihrem Tode in Merlin schwer gefoltert.

14. September In Jannitsa werden von den Soldaten Hitlers und den Sicherheitskommandos 104 exekutiert.

15. September Auf Kreta wurden 45 Patrioten und ein 6 Monate alter Säugling in Gdochia exekutiert.

15 Σεπτεμβρίου Στην Κρήτη εκτελούν 45 και ένα βρέφος 6 μηνών στα Γδόχια.

16 Σεπτεμβρίου Στη φυλακή Αγυιάς Χανίων εκτελούν 54 ομήρους.

19 Σεπτεμβρίου – Ολοκαύτωμα στα Γιαννitsά

Για δεύτερη φορά λεηλατείται η πόλη, εκτελούνται όσοι κάτοικοι βρέθηκαν, πυρπολούνται τα σπίτια.

20 Σεπτεμβρίου Στην Αθήνα σκοτώνουν 13, που βρίσκουν στο δρόμο από Καβάλας προς Χαϊδάρι.

21 Σεπτεμβρίου Στο χωριό Ελευθέριο Λάρισας εκτελούν 44.

29 Σεπτεμβρίου Στην Κοκκινιά, στο 40άμερο μνημόσυνο, πυροβολούν όλους βγαίνουν από την εκκλησία της Οσίας Ξένης· σκοτώνουν 9 και τραυματίζουν 32 πολίτες.

Στην Αθήνα εκτελούν 14 ομήρους.

Πυρπολούν με εμπρηστική σκόνη σπίτια στο Αιγάλεω και σκοτώνουν 60 κατοίκους.

Στην Παραμυθιά Ηπείρου εκτελούνται 49.

2 Οκτωβρίου Στην Αθήνα σκοτώνουν 40 κατοίκους από το Κατοικόδι και τον Ύμητό.

4 Οκτωβρίου Στην Αττική εκτελούν 21 ομήρους στη Βουλιαγμένη.

16. September Im Gefängnis Agia bei Chania exekutieren sie 54 Gefangene.

19. September – Massaker in Janitsa. Zum zweiten Mal wird die Stadt geplündert; alle Bewohner, die gefunden werden, werden hingerichtet und die Häuser niedergebrannt.

20. September In Athen töten sie 13 Menschen, die ihnen auf der Straße von Kavala nach Chaidari begegnen.

21. September Im Dorf Eleftherio bei Larissa werden 44 hingerichtet.

29. September In Kokkinia schießen die deutschen Soldaten anlässlich der Gedenkfeier, die 40 Tage nach dem Tode der Opfer erfolgt, auf die Teilnehmer, als sie aus der Kirche der Ossia Xeni kommen; sie töten 9 und verletzen 32 Zivilisten. In Athen 14 Gefangene. In Athen verbrennen sie Häuser in Ägalaio und töten 60 Bewohner. In Paramythia/Epirus erschießen sie 49.

2. Oktober In Athen werden 40 Bewohner aus Katsipodi und Hymettus hingerichtet.

4. Oktober In Attika erschießen sie 21 Gefangene in Vouliagmeni.

5. Oktober In Athen erschießen sie 85 in Charavgi und Hymettus.

Εκτελέσεις. Με το πενάκι του Φωκίωνος Δημητριάδη. Erschießungen. Mit dem Pinsel des Herrn Fokion Dimitriadis.

9 Οκτωβρίου Στο Κορωπί Αττικής εκτελούν 44 κατοίκους.

12 Οκτωβρίου Στην Υπάτη οι Γερμανοί πυρπολούν σπίτια και εκτελούν 4 κατοίκους.

16 Οκτωβρίου Στον Βόλο, δύο μέρες πριν την απελευθέρωση της πόλης, οι ναζί εκτελούν 2 κοπέλες.

23 Οκτωβρίου Στην Κοζάνη εκτελούν 165 στο Μεσόβουνο Πτολεμαΐδας.

Νοέμβριος-Δεκέμβριος Στο Φρούριο της Κρήτης (Σούδα), που εξακολουθούσε να κατέχεται από τους ναζί, εκτελούνται δύο στις 14, ένας στις 18, δύο (μάνα και γιος) στις 30 Νοεμβρίου, ένας στις 4 και ένας στις 11 Δεκεμβρίου 1944.

1945

16 Απριλίου Στην Κω, που εξακολουθούσε να κατέχεται από τους ναζί, απαγχονίζουν έναν άνδρα και δύο γυναίκες, με απόφαση Γερμανικού Στρατοδικείου.

9 Μαΐου Παράδοση Φρουρίου Κρήτης (Σούδας), Μήλου και Δωδεκανήσου από τους χιτλερικούς κατακτητές.

9. Oktober In Koropi/Attika exekutieren die Nazis 44 Bewohner.

12. Oktober Im Dorf Ypati stecken die Deutschen in Brand und erschiessen 4 Bewohner.

16. Oktober In Volos exekutieren die Nazis 2 junge Frauen, 2 Tage vor der Befreiung der Stadt.

23 Oktober In Kozani erschießen sie 165 in Messo-vouno/Ptolemaida.

November-Dezember In der Festung Kreta, die immer noch unter Nazi- Besatzung ist, werden 2 am 14., 1 am 18., 2 (Mutter und Sohn) am 30. November; 1 am 4. und 1 am 11. Dezember erschossen.

1945

16. April Auf Kos, das immer noch unter Besatzung der Nazis steht, werden ein Mann und zwei Frauen erhängt, laut eines Urteils des deutschen Militärgerichts.

9. Mai Übergabe der Festung Souda auf Kreta, der Insel Milos und des Dodekanesos, durch die Nazi- Er-oberer.

Τα ναζιστικά στρατόπεδα

Στη διάρκεια της Κατοχής, οι ναζί λειτούργησαν σε ολόκληρη την κατεχόμενη Ελλάδα 26 στρατόπεδα συγκέντρωσης ομήρων και κρατουμένων με αποφάσεις Έκτακτων Στρατοδικείων. Αναφέρονται χαρακτηριστικά μερικά:

Στην Αττική

A. ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

1. **Χαϊδάρι** Αθηνών. Ιδρύθηκε από τους ναζί και άρχισε να λειτουργεί τον Οκτώβριο του 1943. Ο ημερήσιος αριθμός κρατουμένων έφτανε τα 2.000 άτομα. Συνολικά από το Χαϊδάρι πέρασαν 25.000 κρατούμενοι. Πολλοί απ' αυτούς μετέχθησαν ως όμηροι στη Γερμανία. 1.900 εκτελέστηκαν στην Καισαριανή, στο Δαφνί ή επιτόπου.

Στο «Στοιχειωμένο Χαϊδάρι», η ζωή ήταν αφόρητη: υποσιτισμός, καταναγκαστικά έργα κάθε μέρα, απάνθρωπα βασανιστήρια (στέρξη τροφής και νερού, μαστιγώσεις, επιθέσεις με σκυλιά, το βασανιστήριο του «φιδίου», όπου ο κρατούμενος, ολόγυμνος, μαστιγώνεται για να σέρνεται στο έδαφος, κρέμασμα από τα χέρια σε κρίκους κ.ά.). Στο Χαϊδάρι ενέκλεισαν 850 αναπήρους πολέμου και 227 κομμουνιστές από την Ακροναυπλία.

Στο «Χαϊδάρι» έφεραν κρατουμένους:

► Από τα κρατητήρια της Κομμαντάτουρ Αθηνών, που βρίσκονταν στα υπόγεια του κτιρίου της Εθνικής Ασφαλιστικής (Κοραή 4), το οποίο είχαν επιτάξει οι Γερμανοί με την είσοδό τους στην Αθήνα και το χρησιμοποίησαν σ' όλη τη διάρκεια της Κατοχής.

► Από το κολαστήριο της οδού Μέρλιν.

► Από τα κρατητήρια των Ταγμάτων Ασφαλείας, την Ειδική και τη Γενική Ασφάλεια.

2. Στρατόπεδο **Τατοίου** (Δεκελίας), όπου κρατούνταν κυρίως κρατούμενοι με αποφάσεις Έκτακτων Στρατοδικείων.

Die Nazi-konzentrationslager

26 Konzentrationslager waren während der Besatzungszeit in ganz Griechenland in Betrieb, durch Urteil von Sondermilitärgerichten. Manche sollen charakteristisch erwähnt werden:

In Attika

A. UNTER DEUTSCHER VERWALTUNG

1. **Chaidari**, Athen. Das Lager wurde von den Nazis errichtet und trat ab Oktober 1943 in Betrieb. Die durchschnittliche Zahl der Gefangenen belief sich auf 2.000. In Chaidari wurden in den Jahren seines Betriebs 25.000 Gefangene untergebracht. Viele davon wurden als Gefangene nach Deutschland deportiert und 1.900 davon bei Kässariani in Dafni an Ort und Stelle hingerichtet.

Im «Spuk-Chaidari» war das Leben unerträglich: Unterernährung, tägliche Zwangsarbeit, unmenschliche Folterungen (Entziehung vom Essen und Wasser, peitschen, Angriffe mit Hunden, die Folterung mit der «Schlange» - d. h. der Gefangene wurde nackt gepeitscht, damit er sich auf dem Boden schleppte, Aufhängen an Ringen von den Händen, u.a.).

Nach Chaidari wurden Gefangene von folgenden Orten gebracht:

► Dem Hafthaus der Kommandantur Athen, die sich im Kellergeschoß des Gebäudes der heutigen «Antionalen Versicherung» (Korai Str. 4) befand, welches die Nazis am Anfang ihrer Besatzung in Athen requirierten und die ganze Besatzungszeit hindurch benutzten.

► Dem «Höllen-Haus» in der Merlin Straße

► Den Gefängnissen der Sicherheitstruppen, der General- und der Spezial-Schutzpolizei.

2. Konzentrationslager **Tatoiou** (Dekelia), wo zu meist Gefangene aufgehalten wurden, die von Sonder-Militärgerichten verurteilt worden waren.

3. Φυλακές **Αβέρωφ** (Κεντρικές και Γυναικείες). Ο ημερήσιος αριθμός κρατουμένων έφτασε και τα 2.000 άτομα. Χρησιμοποιήθηκαν ακόμα και οι θάλαμοι όπου ήταν τα εργαστήρια, καθώς και η ίδια η εκκλησία, που υπήρχε στο εσωτερικό προαύλιο της φυλακής.

Σε όλο το διάστημα της Κατοχής, γίνονταν εκτελέσεις στο εξωτερικό προαύλιο.

Β. ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΙΤΑΛΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ (ΩΣ ΤΙΣ 7.9.1943) ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ, ΩΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

1. Φυλακές **Καλλιθέας**, με ημερήσιο αριθμό κρατουμένων ως και 1.000 άτομα.

2. **Εφηβείο** φυλακών **Αβέρωφ**, με ημερήσιο αριθμό κρατουμένων ως και 500 άτομα.

Γ. ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ «ΕΛΛΗΝΩΝ» ΣΥΝΕΡΓΑΤΩΝ ΤΩΝ ΚΑΤΑΚΤΗΤΩΝ

1. Φυλακές «**Χατζηκώστα**», στο πρώην Ορφανοτροφείο της οδού Πειραιώς. Δημιουργήθηκαν ειδικά για κρατούμενους και ομήρους που συνελάμβαναν τα όργανα της Αστυνομίας, που συνεργάζονταν με τα στρατεύματα Κατοχής. Ο ημερήσιος αριθμός κρατουμένων έφτασε και τους 800.

2. Φυλακές **Αίγινας**. Το καθεστώς της 4ης Αυγούστου παρέδωσε 170 κρατούμενους κομμουνιστές στους ναζί.

3. Φυλακές **Συγγρού**. Εδώ ήταν βέβαια φυλακή κρατουμένων του κοινού ποινικού δικαίου, αλλά χρησιμοποιήθηκε και για πολιτικούς κρατούμενους επικίνδυνους για δραπετεύση, επειδή τη θεωρούσαν φυλακή υψίστης ασφαλείας.

4. Παραπήγματα **Βουλιαγμένης**.

5. Στρατόπεδο στο **Γουδί**, στους παλιούς στρατώνες. Χρησιμοποιήθηκε κυρίως από τα Τάγματα Ασφαλείας. Χιλιάδες Έλληνες πέρασαν απ' αυτό το στρατόπεδο, στο οποίο γίνονταν και εκτελέσεις.

6. Σανατόριο **Σωτηρία**.

3. Gefängnis **Averoff** (Zentral - und Frauengefängnis). Die durchschnittliche Zahl der Gefangenen kam auf 2.000. Alle Zimmer wurden zur Unterbringung benutzt, sogar die Werkstätten und die Kirche, die auf dem inneren Hof stand. Während der ganzen Besatzungszeit fanden Exekutionen im äußeren Hof des Gefängnisses statt.

B. UNTER ITALIENISCHER VERWALTUNG, BIS ZUM 7.9.1943 UND DANN UNTER DEUTSCHER VERWALTUNG BIS AN DAS ENDE DER BESATZUNG

1. Gefängnis in **Kallithea**, mit durchschnittlicher Gefangenenzahl an die 1.000.

2. **Jugendlichen- Abteilung** vom Averoff Gefängnis mit täglicher Gefangenen-zahl bis an 500.

C. UNTER VERWALTUNG DER «GRIECHEN», KOLLABORATEURE DER BESATZUNGSMÄCHTE

1. Gefängnis «**Chatzikosta**» im ehemaligen Weisenheim auf der Piräusstraße, das speziell für die Gefangenen gegründet worden war, die von der Polizei verhaftet worden waren, welche mit den Besatzungsmächten zusammenarbeitete. Die durchschnittliche Gefangenenzahl kam auf 800.

2. Gefängnis von **Ägina**. Das Regime des 4. August übergab 170 kommunistische Gefangene den Nazis.

3. Gefängnis **Sigrou**. Es war ein normales Gefängnis für Verbrecher (Straftäter), aber wurde auch für Staatsverbrecher benutzt die fluchtverdächtig waren, weil dieses Gefängnis höchste Sicherheit garantierte.

4. Baracken von **Vouliagmeni**.

5. Lager in **Goudi**, in den alten Kasernen. Es wurde meistens von den Sicherheitstruppen benutzt. Tausende von Griechen durchliefen dieses Lager, wo auch Exekutionen stattfanden.

6. Sanatorium **Sotiria**.

7. Υπόγεια Παλαιών Ανακτόρων. Χρησιμοποιήθηκαν από τα Τάγματα Ασφαλείας ως κρατητήρια και τόπος βασανιστηρίων. Εκατοντάδες Αθηναίοι βασανίστηκαν στα υπόγεια των Παλαιών Ανακτόρων.

8. Ειδική Ασφάλεια Χωροφυλακής, οδός Ελπίδος και παράρτημα στο ξενοδοχείο «Κρυστάλ», πλατεία Βικτωρίας. Χρησιμοποιήθηκαν από τη Διοίκηση του Σώματος Χωροφυλακής, που συνεργαζόταν με τους κατακτητές, ως χώρος βασανιστηρίων. Στο «Κρυστάλ» βασανίστηκα έως θανάτου η Ηλέκτρα Αποστόλου. Ένα είδος βασανιστηρίου ήταν και το πέταγμα από την τάρτασα στο δρόμο, όπου αποτελειώνονταν ο βασανισμένος.

9. Γενική Ασφάλεια Αστυνομίας Πόλεων. Τα Αστυνομικά τμήματα σε ολόκληρη την Αθήνα και τον Πειραιά χρησιμοποιήθηκαν ως κρατητήρια και τόποι βασανιστηρίων για τους Αθηναίους και τους Πειραιώτες.

Στη Μακεδονία

1. Παύλου Μελά Θεσσαλονίκης. Ιδρύθηκε από τους ναζί και λειτούργησε σ' όλη τη διάρκεια της Κατοχής. Υπήρξε ο «σταθμός» για τη μεταφορά των ομήρων που προοριζόνταν για τα στρατόπεδα της Γερμανίας: Άουσβιτς, Νταχάου, Μαουτχάουζεν κ.ά. Ως παραρτήματα του στρατοπέδου Π. Μελά χρησιμοποιήθηκαν επίσης οι «**Σταύλοι**», η «**Αγία Σοφία**», οι «στρατώνες του **50ού Συντάγματος**» και του «**Βαρώνου Χιρς**».

2. Φυλακές Επταπυργίου (Γεντί Κουλέ).

3. Ασβεστοχώρι. Στο σανατόριο στο Ασβεστοχώρι βρίσκονται 17 κομμουνιστές κρατούμενοι του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου, τους οποίους παρέδωσαν στους ναζί.

4. Γρεβενά.

5. Σανατόριο Πέτρας στον Όλυμπο. Στο σανατόριο της Πέτρας μετέγαγαν 17 πολιτικούς κρατούμενους από την Ακροναυπλία.

6. Στρατώνες Κοζάνης.

7. Στρατόπεδο Φλώρινας.

8. Στρατόπεδο Εδέσσης.

7. Kellergeschoß des alten Palastes. Es wurde als Hafthaus und Folterkammer von den Sicherheitstruppen benutzt. Hunderte von Athenern wurden im Kellergeschoß des alten Palastes gequält.

8. Spezial - Sicherheits- Gendarmerie in der Elpidosstraße und Zweigstelle im Hotel «Crystal» auf dem Viktoria Platz. Sie wurden von der Verwaltung der Gerdamerie, die mit den Besatzungsmächten kollaborierte, als Folterkammer benutzt. Im «Crystal» wurde Elektra Apostolou bis zum Sterben gefoltert. Eine Art der Folterung war das Werfen von der Terrasse auf die Strasse, wobei der Gefangene starb.

9. Sicherheitspolizei der Stadt. Auch die Polizeiwachen in ganz Athen und Piräus wurden als Hafthäuser und Folterkammern benutzt.

In Mazedonien

1. «Pavlos Melas» in Thessaloniki. Es wurde von den Nazis errichtet und durch die ganze Besatzungszeit hindurch benutzt. Es galt als die «Zwischenstation» des Transports der Gefangenen zu den Konzentrationslagern Deutschlands: Auschwitz, Dachau, Mauthausen, u.a. Als Zweigstellen des «Pavlos Melas» Lagers dienten auch die «Ställe», die «Agia Sofia», die «Kasernen des 50 Regiments» und das «Baron Hirsch».

2. Gefängnis Eptapyrgio (Jenti- Koule)

3. Asvestochori. Im Sanatorium von Asvestochori waren 17 Kommunisten eingesperrt, die das Regime des 4. August den Nazis übergab.

4. Grevena.

5. Sanatorium Petra auf dem Olymp. Zum Sanatorium Petra wurden 17 Staatsverbrecher aus Akronafplia transportiert.

6. Die Kasernen von Kosani

7. Das Lager von Florina

8. Das Lager von Edessa

Στη Θράκη

1. Στρατόπεδο **Αλεξανδρούπολης**.
2. Στρατόπεδο **Διδυμοτείχου**.

Στη Θεσσαλία

1. Στρατόπεδο **Λάρισας**. Ιδρύθηκε από τους Ιταλούς φασίστες τον Αύγουστο του 1941. Οι πρώτοι κρατούμενοι ήταν 1.100 στρατιώτες Κρητικοί. Απ' αυτούς 350 απέδρασαν, 500 πέθαναν από την πείνα, πολλοί εκτελέστηκαν και λίγοι έζησαν ως το τέλος του πολέμου. Οι κρατούμενοι έμεναν σε παραπήγματα, κάτω από άθλιες συνθήκες διατροφής, διαμονής και στέγασης.

Σύμφωνα με τα κατηγορητήρια του «Ελληνικού Εθνικού Γραφείου Εγκλημάτων Πολέμου», κατά το 1942 εκτελέστηκαν άνευ δίκης μέσα στο στρατόπεδο πάνω από 250 κρατούμενοι. Οι εκτελεσμένοι απ' αυτό το στρατόπεδο υπολογίζονται συνολικά σε 800 περίπου.

Μετά την κατάρρευση της φασιστικής Ιταλίας, παρέλαβαν το στρατόπεδο οι ναζί. Τον Απρίλιο του 1944 οι κρατούμενοι ήσαν 1.350, ανάμεσα στους οποίους 60 γυναίκες και 20 παιδιά κάτω των 12 ετών.

Ο Ερυθρός Σταυρός αναφέρει ότι στο Στρατόπεδο κρατήθηκαν 2.538 άτομα: τα 1.218 στη διάρκεια της ιταλικής διοίκησης (29 μήνες) και τα 1.365 στη διάρκεια της χιτλερικής (11 μήνες). Η ίδια πηγή ανεβάζει σε 1.210 τους κρατουμένους που εκτέλεσαν οι ναζί.

2. Στρατόπεδο **Τρικάλων**. Ιδρύθηκε από τους Ιταλούς φασίστες τον Σεπτέμβριο του 1941 και διαλύθηκε στις 18 Μαΐου 1943, με τη μεταφορά των κρατουμένων του στα στρατόπεδα της Λάρισας. Στην αρχή εγκαταστάθηκε στους «Μύλους», μια παλιά τυραποθήκη και σταραποθήκη της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών Τρικάλων, ως τις 19 Φεβρουαρίου 1941· έπειτα μεταφέρθηκε στα Κουτσομίλια, σ' ένα παλαιό σχολικό κτίριο, ως τη διάλυσή του.

In Trakien

1. Das Lager von **Alexandroupolis**
2. Das Lager von **Didymoticho**

In Thessalien

1. Das Lager von Larissa. Es wurde von italienischen Faschisten im August errichtet. Die ersten 1.100 Gefangenen stammten aus Kreta. 350 davon brachen aus, 500 starben am Hunger, viele wurden exekutiert und wenige haben bis an das Ende des Krieges überlebt.

Die Gefangenen waren unter unmenschlichen Bedingungen in Baracken eingesperrt. Gemäß der Anklageschrift des «Griechischen Nationalen Büros für Kriegsverbrechen» waren 1942 über 250 Gefangene ohne Prozess (Urteil) exekutiert worden. Die Exekutierten in diesem Lager sind nach einer Berechnung insgesamt 800.

Nach dem Zusammenbruch des faschistischen Italien, übernahmen die Nazis das Lager. Im April 1944 waren die Gefangenen 1.350, davon 60 Frauen und 20 Kinder unter 12 Jahren.

Das Rote Kreuz meldet, dass im Lager 2.538 Leute gefangen waren, 1.218 während der italienischen Verwaltung (29 Monate) und 1.365 während der deutschen (11 Monate). Aus derselben Quelle werden die von den Nazis exekutierten auf 1.210 berechnet.

2. Das Lager von **Trikala**. Es war von den italienischen Faschisten im September 1941 errichtet worden. Es wurde am 18. Mai 1943 aufgelöst, indem die Gefangenen nach Larissa in das gleichnamige Lager transportiert wurden. Am Anfang war es in «Myli», einem alten Käselager und Getreidespeicher der Vereinigung der Landgenossenschaften von Trikala eingerichtet. Das dauerte bis zum 19. Februar 1941. Dann wurde es in eine alte Schule in Koutsomilia verlegt, bis es aufgelöst wurde.

Die ersten Gefangenen waren 112 Straftäter,

Οι πρώτοι κρατούμενοί του ήσαν 112 ποινικοί, αλλά αμέσως μετά μετέχθησαν σ' αυτό 54 πολιτικοί κρατούμενοι από τον Βόλο και τη Λάρισα. Στη συνέχεια οι κρατούμενοι, που έφτασαν και τους 1.000, ήσαν σχεδόν στο σύνολό τους πολιτικοί και όμηροι.

3. «Κίτρινη Αποθήκη» Βόλου.
4. Φυλακές «Αλεξάνδρας» Βόλου.
5. Φυλακές «Ιωσάφατ» Βόλου.
6. Στρατώνες **Τυρνάβου**.
7. Φυλακές **Πύλης** Φαρσάλων.
8. Φυλακές **Καλαμπάκας**.

Στην Πελοπόννησο

1. Φυλακές **Τρίπολης**. Από τις φυλακές Τρίπολης πέρασαν πάνω από 7.000 κρατούμενοι, από τους Νομούς Κορινθίας, Αργολίδας, Αρκαδίας, Λακωνίας και Μεσσηνίας. Σε 792 ανέρχονται οι εκτελεσμένοι κρατούμενοι στις φυλακές αυτές.
2. Στρατόπεδο **Κατακόλου**.
3. Φυλακές **Καλαβρύτων**.
4. Φυλακές **Ακροναυπλίας**. Χρησιμοποιήθηκαν ως στρατόπεδο, από τη δικτατορία της 4ης Αυγούστου, για την κράτηση των στελεχών του ΚΚΕ. Δυστυχώς η Ελληνική Κυβέρνηση φεύγοντας δεν τους απελευθέρωσε, όπως άλλωστε έκανε και στα άλλα στρατόπεδα, στα νησιά της εξορίας, αλλά τους παρέδωσε στους ναζί. Στις φυλακές Ακροναυπλίας παραδόθηκαν 580 κομμουνιστές στους ναζί.
5. Φυλακές **Κάτω Ακροναυπλίας**.
6. Φυλακές **Πύλου**.
7. Φυλακές **Πάτρας**.

Στη Ρούμελη

Α. Στην Ανατολική Στερεά Ελλάδα

1. Στρατόπεδο **Δομοκού**.
2. Φυλακές **Λαμίας**.
3. Φυλακές **Λιβαδειάς**.
4. Φυλακές **Θήβας**.

aber gleich danach wurden dorthin 54 Staatsverbrecher von Volos und Larissa transportiert.

Die Gefangenen, die anschließend ankamen, ungefähr 1.000, waren alle Staatsverbrecher und Gefangene.

3. Das «Gelbe Warenhaus» in Volos.
4. Das Gefängnis **Alexandra** in Volos.
5. Das Gefängnis «Iossafat» in Volos.
6. Das Gefängnis von **Tyrnavos**.
7. Das Gefängnis von **Pili** in Trikala.
8. Das Gefängnis von **Kalambaka**.

Auf Dem Peloponnes

1. Das Gefängnis von **Tripolis**. Dort wurden mehr als 7.000 Häftlinge aus Korinthia, Argolis, Arkadien, Lakonien und Messenien gefangen gehalten. Die Exekutionen in diesem Gefängnis kamen auf 792.
2. Das Lager von **Katakolo**.
3. Das Gefängnis von **Kalavryta**.
4. Das Gefängnis von **Akronafplia**. Es wurde vom Regime der Diktatur des 4. August für Kader der K.K.E. (Kommunistische Partei Griechenlands) benutzt. Leider waren sie von der griechischen Regierung nach ihrem Rücktritt nicht befreit worden - wie aus den anderen Lagern und Inseln des Exils - sondern wurden den Nazis übergeben. Im Gefängnis von Akronafplia wurden 580 Kommunisten den Nazis übergeben.
5. Das Gefängnis von **Kato Akronafplia**.
6. Das Gefängnis von **Pylos**.
7. Das Gefängnis von **Patra**.

In Rumeli

Α. Östliches Festland

1. Das Lager von **Domokos**.
2. Das Gefängnis von **Lamia**.
3. Das Gefängnis von **Livadia**.
4. Das Gefängnis von **Theben**.

Β. Στη Δυτική Στερεά Ελλάδα

5. Στρατόπεδο **Κατούνας**. Στο Σχολείο της Κατούνας Ξηρομέρου Αιτωλοακαρνανίας.
6. Στρατόπεδο **Βόνιτσας**.

Στην Ήπειρο

1. Φυλακές **Ιωαννίνων**.
2. Φυλακές **Αρτας**.

Στην Κέρκυρα

1. Φυλακές **Κέρκυρας**.
2. Στρατόπεδο στο **Λαζαρέττο**. Στο νησάκι Λαζαρέττο (παλιό λοιμοκαθαρτήριο) ιδρύθηκε από τους Ιταλούς φασίστες στρατόπεδο συγκέντρωσης ομήρων.
3. Στρατόπεδο στο **Βίδο**.

Στην Κρήτη

1. Φυλακές **Αγυιάς**.
2. Φυλακές **Ιτζεδίν**.
3. Φυλακές **Αλικαρνασσού**.
4. Στρατόπεδο **Ηρακλείου**.
5. **Γαύδος**. Τριάντα κομμουνιστές εξόριστοι παραδόθηκαν στους ναζί.

Στο Αιγαίο

1. Φυλακές **Μυτιλήνης**.
2. **Αη-Στράτης**. Το καθεστώς της 4ης Αυγούστου παρέδωσε 230 εξοριστούς κομμουνιστές στους ναζί.
3. **Ανάφη**. Το καθεστώς της 4ης Αυγούστου παρέδωσε στους ναζί 220 κομμουνιστές.
4. Στρατόπεδο **Χίου**.
5. Φυλακές **Λαζαρέττου Σύρας**.
6. **Δωδεκανήσου**: α) **Μαγκαλά** Ρόδου, β) **Αλάερμα** Ρόδου, γ) **Κάμπο Κιάρου** Ρόδου, δ) **Μπεβεράνια** Ρόδου, ε) **Αεροπορίας** Ρόδου, στ) **Λακκιά** Λέρου.

Β. Westliches Festland

5. Das Lager von **Katouna**. In der Schule von Katouna/Xiromero in Ätoloakarnanien.
6. Das Lager von **Vonitsa**.

In Epirus

1. Das Gefängnis von **Ioannina**.
2. Das Gefängnis von **Arta**.

In Corfu

1. Das Gefängnis von **Corfu**.
2. Das Lager von **Lazaretto**. Auf der kleinen Insel Lazaretto wurde von den italienischen Faschisten ein Konzentrationslager in der alten Quarantänenanstalt errichtet.
3. Das Lager in **Vido**.

Auf Kreta

1. Das Gefängnis von **Agya**.
2. Das Gefängnis von **Itzedin**.
3. Das Gefängnis von **Alikarnassos**.
4. Das Lager von **Heraklio**.
5. **Gavdos**: Dreißig verbannte Kommunisten wurden den Nazis übergeben.

In der Ägäis

1. Das Gefängnis auf **Mitilini**.
2. **Al Stratis**: Das Regime des 4. August übergab den Nazis 230 verbannte Kommunisten.
3. **Anafi**: Das Regime des 4. August übergab den Nazis 220 Kommunisten.
4. Das Lager von **Chios**.
5. Das Gefängnis von **Syros**.
6. **Dodekanes**:
a) **Magalo/Rhodos**, b) **Alaerma/Rhodos**, c) **Kambo Kiaro/Rhodos** d) **Beverania/Rhodos**, e) **Luftwaffenlager** von Rhodos, f) **Lakki/Leros**

Μανώλης Γλέζος

Manolis Glesos

Καλάβρυτα του Πέτρου Ανταίου

ΚΑΛΑΒΡΥΤΑ, 13 Δεκεμβρίου 1943. Μια από τις πιο μαύρες μέρες της χιτλεροφασιστικής κατοχής. Οι ναζί κατακτητές παραδίδουν στις φλόγες την πανέμορφη, ιστορική κωμόπολη και εξοντώνουν όλο τον άρρενα πληθυσμό από 14 χρόνων και πάνω.

1.104 είναι τα αθώα θύματα!

Εκείνη την ομικλώδη, παγερή μέρα οι χιτλερικοί, εφαρμόζοντας το απάνθρωπο δόγμα τους της συλλογικής ευθύνης, διέπραξαν ένα από τα ειδεχθέστερα εγκλήματά του

Kalavryta von Petros Antaios

ΚΑΛΑΒΡΥΤΑ, 13. Dezember 1943. Einer der schwärzesten Tagen der Hitlerfaschistischen Besatzung. Die Nazi-Eroberer setzten die wunderschöne, historische Kleinstadt in Brand und töteten die gesamte männliche Bevölkerung ab 14 Jahren.

1.104 unschuldige Opfer!

An einem nobligen, kalten Tag haben die Hitlertruppen, gemäß ihrem unmenschlichen Befehl der Kollektivverhaftung, einen der abscheulichsten Morde an unserem Volk begangen.

εναντίον του λαού μας. Ο Χίτλερ, στις 16 Δεκεμβρίου 1942, προεδρεύοντας σε συμβούλιο επιτελών του (Κάιτελ, Γιοντλ, Μπόρμαν κ.ά.), το οποίο επεξεργάστηκε τον πολεμικό κανονισμό της κατοχής, υπαγόρευε:

«Πρέπει το σπίτι (του πολίτη από τον άμαχο πληθυσμό) να καεί συν γυναίξί και τέκνοις... Με στρατιωτική υψηλοφροσύνη ή με τη συνθήκη της Γενεύης ο αγών αυτός δεν έχει πλέον καμιάν σχέσηιν... Ως εκ τούτου ο στρατός δικαιούται να χρησιμοποιεί εις τον αγώνα αυτόν κάθε μέσον και εναντίον γυναικών και παιδιών, αρκεί να εξασφαλίζεται δι' αυτού η επιτυχία...»

Αυτός ο πολεμικός κανονισμός του Χίτ-

Hitler befahl am 16.12. 1942, als Vorsitzender seines Stabes (mit Keitel, Jodell, Bormann u.a.), der die Kriegslinien der Besatzung ausgearbeitet hatte:

«Die Häuser der Zivilbevölkerung sind samt der Alten und Kinder zu verbrennen... Dieser Kampf hat nichts mehr mit militärischer Rücksichtlichkeit oder mit dem Genfer Vertrag zu tun (ebenso «... deshalb ist das Heer berechtigt in diesem Kampf jedes Mittel, auch gegen Frauen und Kinder, einzusetzen, wenn der Erfolg gewährleistet ist...»).

Δiese Kriegsverordnung Hitlers hob das Internationale Kriegsrech

λερ καταργούσε το Διεθνές Πολεμικό Δίκαιο της Γενεύης και τη Συνθήκη της Χάγης του 1907 και παρείχε απόλυτη ασυδοσία στους δήμευς των κατεχομένων χωρών. Και εκείνοι, λυσσώντας για τις πολεμικές τους αποτυχίες και τα πλήγματα της Αντίστασης, ξεσπούσαν με θηριώδη μανία κατά του άμαχου πληθυσμού, αφήνοντας πίσω τους ποταμούς αιμάτων και φοβερά ολοκαυτώματα.

Το φθινόπωρο του 1943 οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ κατήγαγαν μια σειρά νίκες κατά των ναζί στην Πελοπόννησο. Στις 20 Οκτωβρίου στην Κερπινή, κοντά στα Καλάβρυτα, υπέστησαν πανώλεθρία. Δίλοχιά τους διαλύθηκε με μεγάλες απώλειες σε νεκρούς και τραυματίες και οι αντάρτες έπιασαν πολλούς αιχμαλώτους, μεταξύ των οποίων και τραυματίες, τους οποίους περιέθαλψαν οι Καλάβρυτανοί. Η διοίκηση των τοπικών τμημάτων του ΕΛΑΣ ζήτησε επίσημα από τη γερμανική διοίκηση να σταματήσει τις εκτελέσεις ομήρων, προκειμένου να απελευθερώσει τους αιχμαλώτους. Αν όμως συνέχιζαν, τους προειδοποιούσε ότι θα εκτελούντο οι αιχμαλῶτες. Οι ναζί συνέχισαν με μεγαλύτερη ακόμα μανία τις θηριωδίες τους. Στο ιστορικό μοναστήρι του Μεγάλου Σπηλαίου εκτέλεσαν 21 μοναχούς, 16 από τους οποίους κατακρήμνησαν από τα βράχια.

Διαδόθηκε τότε ότι οι χιτλερικοί θα έκαιγαν τα Καλάβρυτα. Η οργάνωση του ΕΑΜ ειδοποίησε τους κατοίκους να εγκαταλείψουν την κωμόπολη. Οι Γερμανοί όμως, που κατέφθαναν από τις 9 ως τις 13 Δεκεμβρίου στην πόλη, ενώ είχαν καταστρώσει ήδη με τη γνωστή μεθοδικότητά τους ως την τελευταία λεπτομέρεια το φρικτό έγκλημα, εξαπάτησαν τον πρόεδρο της κοινότητας και καθησύχαζαν και με το λόγο της στρατιωτικής τους «τιμής» τους κατοίκους.

Haager Abkommen von 1907 auf und gewährte den Henkern in den besetzten Ländern völlige Immunität. Und diese wiederum, rasend angesichts ihrer kriegesischen Misserfolge und der Schläge des Widerstands, ließen ihre tierische Wut an der Zivilbevölkerung aus, indem sie Ströme von Blut und fürchterliche Massenmorde hinterließen.

Im Herbst 1943 erzielten die Streitkräfte der ELAS eine Reihe von Siegen gegen die Nazis auf dem Peloponnes. Am 20. Oktober wurden diese in Kerpini, in der Nähe von Kalavryta, völlig vernichtet als zwei Kompanien deutscher Truppen mit großen Verlusten an Toten und Verletzten aufgegeben wurden. Die Widerstandskämpfer machten viele Gefangenen, darunter auch viele verletzte, die von den Bewohnern von Kalavryta gepflegt wurden. Das Kommando der lokalen Einheiten der ELAS verlangte vom deutschen Kommando die Einstellung von Geislerschießungen, woraufhin die Gefangenen freigelassen werden würden. Wenn aber damit fortgefahren werden würde, würden sie diese hinrichten. Die Nazis setzten mit noch größerer Wut ihre Grausamkeiten fort. Im historischen Kloster von Mega Spiläo erschossen sie 21 Mönche. 16 von diesen wurden von Felsen gestürzt.

Es verbreitete das Gerücht, dass die Nazis Kalavryta niederbrennen würden. Die Organisation der ELAS benachrichtigte die Bewohner, den Ort zu verlassen. Die Deutschen jedoch, die zwischen dem 9. und 13. Dezember in der Stadt eintrafen, täuschten den Gemeindevorsteher und beruhigten die Bewohner mit ihrem militärischen «Ehrenwort», während sie bereits mit ihrer bekannten Planmäßigkeit das entsetzliche Verbrechen bis in die letzte Einzelheit geplant hatten.

Am Morgen des 13. Dezember begannen

Το πρωί της 13ης Δεκεμβρίου άρχισαν να χτυπούν μανιασμένα οι καμπάνες. Με κήρυκα καλούσαν όλους, με την απειλή εκτέλεσης, να συγκεντρωθούν στο σχολείο. Εκεί ξεχώρισαν όλες τις γυναίκες και τα αγόρια κάτω των 14 χρόνων, γεμίζοντας ασφυκτικά μια μικρή αίθουσα. Τους άντρες τους έβγαλαν κρυφά και τους συγκέντρωσαν στα ριζά των λόφων, στη θέση «Λάκκα του Καππή», επτακόσια μέτρα ψηλότερα από το νεκροταφείο. Τους τοποθέτησαν αμφιθεατρικά, ώστε να βλέπουν τα σπίτια τους που άρχισαν να καίγονται. Πίσω απ' τις πλάτες τους τα πολυβόλα και τα μυδράλλια περίμεναν το παράγγελμα για ν' αρχίσουν το μακελειό. Κι όμως, η ελπίδα δεν εγκατέλειπε τους μελλοθάνατους. Τους είχαν εξαπατήσει λέγοντας να πάρουν μαζί τους από μια κουβέρτα κι ένα καρβέλι ψωμί. Έλπιζαν λοιπόν να τους έπαιρναν ομήρους. Δύο φωτοβολίδες από το ξενοδοχείο του Δαλιάνη έδωσαν το σύνθημα της σφαγής... **Πυρ!...**

Πάνω από μια ώρα κροτάλιζαν οι ριπές. Δεν θερίζονται εύκολα 800 λεβοντόκορμοι άντρες. Άλλους 304 σκότωσαν από τα γύρω χωριά. Οι σκοτωμένοι έπεφταν επάνω στους λαβωμένους αλλά ζωντανούς και τους σκέπαζαν. Τότε ένα ειδικό τμήμα από 30 αξιωματικούς, μ' επικεφαλής τον αρχιδήμιο TENER, που έφερε, για την περίπτωση, τρία πιστόλια στη ζώνη του, αρχίζουν ν' αποτελειώνουν με χαριστικές βολές στο κεφάλι τους εκτελεσμένους...

Βρεθήκαμε σ' αυτόν τον κρανίου τόπο, τη Λάκκα του Καππή, με το συχωρεμένο σκηνοθέτη Αντώνη Βογιάζο, όταν γυρίζαμε το *Χρονικό της Εθνικής Αντίστασης*, μαζί μ' έναν από τους ελάχιστους που επέζησαν, τον Νίκο Φερλελή, ακούσαμε και

die Glocken der Kirchen stürmisch zu läuten. Ein Ausrufer forderte alle Bewohner auf- unter Androhung der Todesstrafe- sich in der Schule zu versammeln. Dort trennten sie alle Frauen und Kinder unter 14 Jahren von den übrigen, die sie in einem kleinen Saal zusammendrängten. Die Männer wurden heimlich herausgebracht und am Fuß der Hügel am Ort «Lakka von Kapi» versammelt, 700 Meter über dem Friedhof. Sie stellten die Gefangenen in einem Halbkreis auf, so dass sie auf ihre Häuser sehen konnten, die zu brennen anfangen. Hinter ihrem Rücken warteten die Maschinengewehre auf das Kommando, das Massaker zu beginnen. Jedoch verließ die Hoffnung die Todgeweihten nicht, denn man hatte sie getäuscht, indem man ihnen sagte, eine Decke und einen Laib Brot mitzunehmen; deshalb hofften sie, als Gefangene behandelt zu werden. Zwei Leuchtraketen, die vom Hotel Dalianis abgefeuert wurden, gaben das Zeichen zur Ermordung.

Feuer!

Über eine Stunde knatterten und ratterten die Maschinengewehre. Es ist nicht so leicht, 800 starke Männer umzubringen; Andere 304 Männer von den umliegenden Dörfern wurden ebenfalls getötet. Die Toten fielen über die Verwundeten, die noch lebten und deckten sie mit ihren Leibern zu. Ein Sonderkommando von 30 Offizieren unter dem Henker TENER, der für diesen besonderen Augenblick 3 Pistolen am Gürtel trug, begann den Hingerichteten Gnadenschüsse zu geben...

Wir besuchten diese Schandstätte, «Lakka von Kapi», mit dem inzwischen verstorbenen Regisseur Antonis Vogiazos, als wir den Film «*Die Chronik des Nationalen Widerstandes*» drehten. Zusammen mit einem der wenigen Überlebenden, Nikos Ferlelis, zeichne-

καταγράψαμε στην ταινία, ριγώντας, την αφήγησή του:

«Εκεί που καθόμασταν στη λάκκα όλοι οι άντρες, μας έκαναν νόημα να σηκωθούμε. Και μόλις έπεσαν οι φωτοβολίδες άρχισαν να μας "θερίζουν" με τα μυδράλλια. Όταν πέσαμε όλοι, πλησίασαν οι Γερμανοί με τα πόδια να βουλιάζουν στο αίμα και σ' έναν-έναν έδιναν τη χαριστική βολή. Εγώ είχα μείνει ζωντανός. Δύο αδέρφια ακόμα και κάποιοι άλλοι δίπλα μου. Μια-μιάμιση ώρα είχε κρατήσει η εκτέλεση κι άλλες δύο και περισσότερο η χαριστική βολή. Είχα ένα γείτονα που ζούσε ακόμα και μου λέει: "Ερχεται η σειρά μας". Εμένα είχε πιαστεί η αναπνοή και δεν μπορούσα να μιλήσω. Φτάνουν σε μας, δίνουν δύο πιστολιές στο γείτονά μου, στο κεφάλι – τον αποτέλειωσαν. Πετάχτηκαν τα αίματά του απάνω μου. Εμένα, όπως είχα το χέρι στο κεφάλι, μου δίνουν μια πιστολιά, η σφαίρα τρύπησε το χέρι μου και με λάβωσε στο μέτωπο. Λέω: "Πάλι τη γλίτωσα. Δεν πέθανα". Μετά από καμιά δεκαριά λεπτά, έρχεται άλλος, με γραπώνει απ' το γιακά, μου γυρίζει το πρόσωπο και μου δίνει άλλη μια πιστολιά. Να, εδώ, στην κορφή. Έμεινα για λίγο αναίσθητος. Είχα μουδιάσει ολόκληρος. Τέλος φύγανε. Ανασηκώθηκα τότε ανάμεσα στους σκοτωμένους, κοιτάω και βλέπω από κείνο το δρομάκι εκεί ερχόταν η μάνα μου. Μου λέει: "Πού είναι οι άλλοι;" Είχα άλλα δύο αδέρφια, τον Βασίλη και τον Κίμωνα. Βρήκαμε τον έναν, ύστερα και τον άλλον σκοτωμένους. Έφυγα από 'κει, και θυμάμαι πάταγα μες στο αίμα και το πόδι μου βούλιαζε ως το γόνα. Το αίμα κύλαγε ποτάμι, είχε φτάσει ως κάτω στο δρόμο...»

Πολλά σπίτια έχασαν τρεις και τέσσερις άντρες. Του μπαρμπα-Πανάγου του Πανα-

ten wir im Film seine Erzählungen auf:

«...Als wir Männer dort in der Grube saßen, befahlen sie uns aufzustehen. Sobald die zwei Leuchtraketen abgefeuert worden waren, begannen die Maschinengewehre zu knattern. Als wir alle umfielen, kamen die Deutschen, mit den Füßen im Blut versinkend, und gaben jedem einzelnen den Gnadenschuss.

»Ich war am Leben geblieben. Ebenfalls meine zwei Brüder und einige andere neben mir. Eine bis eineinhalb Stunden hatte die Hinrichtung gedauert und noch zwei oder länger die Gnadenschüsse. Ein Nachbar, der noch lebte und neben mir lag, sagte zu mir: "Jetzt kommen wir an die Reihe". Ich konnte kaum atmen, noch weniger sprechen. Sie kommen zu uns, mit zwei Schüssen in den Kopf töten sie meinen Nachbar. Sein Blut spritzte auf mich. Ich hatte meine Hand über den Kopf gelegt; sie gaben einen Schuss ab, die Kugel traf meine Hand und verletzte mich an der Stim. Ich sagte zu mir: ich bin wieder davongekommen, ich bin nicht gestorben. Nach ungefähr 10 Minuten kommt ein anderer, packt mich am Kragen, dreht mich auf den Rücken und feuert noch einen Schuss ab. Hier am Scheitel. Ich fiel kurz in Ohnmacht. Mein ganzer Körper war wie abgestorben. Dann endlich zogen sie ab. Ich erhob mich zwischen den Toten und da sah ich, dass auf diesem Weg, meine Mutter kam. Sie fragte mich: "Wo sind die anderen?". Ich hatte zwei Brüder, Vassilis und Kimon. Wir fanden den einen, später den anderen. Beide tot. Ich ging dann fort und erinnerte mich, dass ich durch Blut bis zu den Knien watete. Das Blut floss bis zur Straße in Strömen hinunter...»

Viele Familien hatten drei und vier Männer verloren. Dem Onkel Panagos Panagoutsikos wurden alle vier Söhne ermordet. Mit ihm wa-

γούτσικου σκοτώθηκαν και τα τέσσερά του παιδιά. Με κείνον πέντε. Και με το γαμπρό του τον Ευελπίδη, έξι.

Μια Καλαβρυτινή, η Ελευθερία της θειασίας, που ανηφόρισε απ' τις πρώτες στη Λάικα, είδε τόσα χυμένα μυαλά ένα γύρο, που δεν βάσταξε. Βρήκε έναν τενεκέ, τον γέμισε και τα 'θαψε χωριστά.

Την ίδια εκείνη ώρα στο σχολείο, με ανατριχιαστική υπόκρουση τη χλαπαταγή απ' τη φωτιά που λυσομανούσε σ' όλη την πόλη και τις ριπές της εκτέλεσης, τα γυναικόπαιδα κι οι γέροντες προσεύχονταν σε εικόνες που είχαν φέρει απ' τα σπίτια τους. Ξάφνου, όταν άρχισε να καίει τις πατούσες το πάτωμα ζεσταμένο από τη φωτιά που είχαν βάλει οι ναζί στο υπόγειο του σχολείου, τα γυναικόπαιδα ρίχτηκαν ξετρελαμένα πάνω στην κλειδομανταλωμένη πόρτα και την έσπασαν. Άλλοι λένε πως κάποιος Αυστριακός ή Αλσατός φρουρός την άνοιξε κι οι χιτλερικοί τον σκότωσαν επιτόπου. Τα γυναικόπαιδα, που σύμφωνα με το σχέδιο έπρεπε να καούν για να μη μείνει ψυχή ζωντανή από τα Καλάβρυτα, σώθηκαν. Ο αρχιμανδρίτης Θεόκλητος Φεφές, δεκατετράχρονο παιδί τότε, που σώθηκε, στο βιβλίο του *Καλάβρυτα* δίνει συγκλονιστικές σκηνές απ' ό,τι επακολούθησε. Στο γαπύ του νοσοκομείου, όπου απάγγισαν τα γυναικόπαιδα μετά την έξοδο απ' το σχολείο, τα παιδιά δεν σταματούσαν το κλάμα. Τότε ο μικρός Φεφές τους είπε: «Σωπάστε, παιδιά, μην κάνετε έτσι. Όλοι ορφανά είμαστε!...».

Με το ξημέρωμα της επομένης, τα παιδιά ένωσαν την πείνα τους. Τότε η Κελαηδήνενα, που της είχαν σκοτώσει τρία παιδιά και τον άντρα, τους έδωσε ένα σταρένιο ζυμωτό καρβελάκι.

ren es fünf und mit seinem Schwiegersohn Evelpidis, sechs Opfer.

Eine Frau aus Kalavryta, Elefteria, Tochter der Tante Jiota, die unter den Ersten zum Ort Lakka hinaufstieg, sah soviel ausgeflossene Gehirnmasse herumliegen, dass sie es nicht aushielt. Sie nahm einen Kanister, sammelte sie auf und beerdigte sie getrennt.

Zur gleichen Stunde beteten die Frauen, Kinder und die Alten in der Schule, unter dem schauerhaften Prasseln des Feuers, das in den ganzen Stadt unter den Salven der Maschinengewehre wütete, an die Ikonen, die sie aus ihren Häusern mitgenommen hatten. Plötzlich fing der Boden unter ihren Füßen durch das Feuer zu brennen an, das die Nazis im Keller der Schule gelegt hatten. Die Frauen und Kinder warfen sich in ihrer Verzweiflung außer sich gegen die verschlossene Tür und brachen sie auf. Andere wieder sagen, dass ein Österreicher oder Elsässer, der dort Wache stand, die Tür geöffnet hat, und dass die Nazis ihn daraufhin an Ort und Stelle erschossen. Die Frauen und Kinder, die plangemäß hätten verbrannt werden müssen, damit niemand in Kalavryta am Leben bliebe, waren gerettet worden.

Der Archimandrit, Theoklitos Fefes, der damals ein Junge von 14 Jahren war und der gerettet wurde, gibt in seinem Buch *«Kalavryta»* eine erschütternde Darstellung von dem, was sich damals abspielte.

Auf der Baustelle des Krankenhauses, wo sich die Kinder und Frauen nach ihrer Rettung aus der Schule niederließen, weinten die Kinder ununterbrochen. Da sagte der kleine Fefes zu ihnen: «Hört auf zu weinen, Kinder, stellt euch nicht so an; **wir sind alle Weisen!**...» Am nächsten Morgen fingen die Kinder an, ihren Hunger zu spüren. Die Kelaidinena, eine Frau, die drei

«Είναι του Νίκου μου... Εκείνο το άμοιρο δεν το 'φαγε».

«Άρχισα να το κόβω και να το μοιράζω», γράφει ο αρχιμανδρίτης Φεφές. «Για τον εαυτό μου κράτησα το βρεμένο. Άρχισα να το τρώω με βουλιμία. Τότε κατάλαβα. Ανατρίχιασα. Ήταν ποτισμένο με το αίμα των σκοτωμένων. Αυτή τη μεταλαβιά δεν θα την ξεχάσω...»

Πράξεις της τραγωδίας που συνεχίστηκε ήταν το κουβάλημα των νεκρών στις πλάτες των γυναικών στο νεκροταφείο, το σκάψιμο στην πέτρινη παγωμένη γη και με τα νύχια ακόμα, γιατί τα σκαπανικά είχαν λιώσει, για την ταφή των νεκρών. Κι η πάλη με τα αγριεμένα απ' την πείνα σκυλιά, που ξέθαβαν κι έτρωγαν τις νύχτες τους νεκρούς... Οι Καλαβρυτινές χήρες, μάνες, αδερφές, αρραβωνιαστικές κινδύνευαν να τρελαθούν απ' το σπαραγμό.

«17 Δεκέμβρη 1943», γράφει στο βιβλίο της *Φύλλα Κατοχής* η Ιωάννα Τσάτσου. «Σαν χορός αρχαίας τραγωδίας άρχισαν να μπαίνουν στο γραφείο μας σ' ατέλειωτη σειρά γυναίκες μαυροφορεμένες. Τα πρόσωπά τους ήταν μαρμαρωμένα, ακίνητες με μιαν ομαδική, ομοιόμορφη έκφραση νέκρας, που δεν είχα ποτέ μου ξαναδεί. Η πρώτη μίλησε με κόπο: "Ερχόμαστε απ' τα Καλάβρυτα. Δεν είμαστε όλες. Οι περισσότερες έμειναν εκεί..." Όταν ακούσαμε Καλάβρυτα, ανατρίχιασαμε...»

Δεν τρελάθηκαν όμως. Συμμάζεψαν τα κουρέλια των ψυχών τους. Πάλεψαν σκληρά μόνες τους. Ανάστησαν τα παιδιά τους που επέζησαν και τα πρόσφεραν άξιους πολίτες στην πατρίδα. Έχτισαν τα Καλάβρυτα. Έδωσαν ένα αιώνιο παράδειγμα καρτερίας της Ελληνίδας. Της Ελλάδας.

Söhne und ihren Mann verloren hatte, gab ihnen einen Laib Weizenbrot. "Das ist von meinem Nikos... Der Arme hat ihn nicht mehr essen können". «Ich begann das Brot auseinander zu brechen und aufzuteilen», schreibt der Archimandrit Fefes. «Für mich behielt ich das feuchte Brotstück. Ich begann, mit Heißhunger zu essen. Da verstand ich. Ich erschauerte: es war durchtränkt vom Blut der Getöteten...Dieses heilige Abendmahl werde ich nie vergessen...».

Eine weitere Tragödie war das Wegtragen der Toten auf den Rücken der Frauen zum Friedhof, das Aufgraben der harten, gefrorenen Erde, ja sogar auch noch mit den Nägeln, denn die Schaufeln waren abgenutzt, um die Toten zu beerdigen und durch den Kampf mit den vor Hunger wilden Hunden, die in der Nacht die Leichen ausgruben und auffraßen... Die Witwen, Mütter, Schwestern, Verlobten von Kalavryta liefen vor Schmerz Gefahr, den Verstand zu verlieren.

«17. Dezember 1943» schreibt in ihrem Buch *Blätter der Besatzung* Ioanna Tsatsou: «Wie der Chor einer antiken Tragödie begann eine unendliche Reihe schwarzbekleideter Frauen in unser Büro zu kommen. Die Gesichter versteinert, unbewegt, mit einem einheitlichen Ausdruck der Todesstarre, die ich in meinem Leben noch nicht gesehen hatte. Die erste von ihnen sprach mit Mühe: "Wir kommen von Kalavryta. Wir sind nicht alle. Die meisten sind dort geblieben...". Als wir das Wort Kalavryta hörten, erschauerten wir...»

Aber die Frauen von Kalavryta verloren nicht den Verstand. Sie nahmen ihre zerrissenen Seelen in die Hände. Sie haben alleine hart gekämpft; sei haben ihre Kinder, die Überlebenden, groß gezogen und sie dem Vaterland als wertvolle Bürger geschenkt... Sie haben Kalavryta wieder aufgebaut. Sie gaben ein ewiges Beispiel der Ausdauer der Griechin von Griechenland.

Η σφαγή του χωριού Κομμένο της Άρτας

Συνήγορος υπεράσπισης: Μήπως γνωρίζετε, μάρτυς, ποία μονάς έκανε, αν παραδεχθούμε, την καταστροφή;

Μάρτυς: Ο διοικητής του τάγματος SS που είχε την έδρα του στον ποταμό Λούρο, Φάλνερ, κι ο υπολοχαγός Νόβιακ, διοικητής των αστυνομικών δυνάμεων, ομού έδιδαν επιτόπου τις διαταγές σφαγής.

Απαντητική επιστολή Δ. Κιουσοπούλου, εισαγγελέα Αρείου Πάγου, με ημερομηνία 15 Μαΐου 1972

Σε επιστολή του προς το γυμνασιάρχη Κ. Παπά, μάρτυρα κατηγορίας από το Κομμένο, στη δίκη των στρατηγών στη Νυρεμβέργη, που ρωτούσε για την τύχη των κατηγορουμένων σ' αυτή τη δίκη –Λαντς κ.ά– ο Δημ. Κιουσόπουλος, διευθυντής του Ελληνικού Εθνικού Γραφείου Εγκλημάτων Πολέμου και αντιπρόσωπος της ελληνικής κυβέρνησης στη δίκη της Νυρεμβέργης, αναφέρει:

«... Όλοι οι κατηγορούμενοι στρατηγοί διέφυγαν της ποινής του θανάτου. Τούτο συνέβη κατά τη γνώμη μου διότι η πολιτική της Αμερικής μετεστράφη. Μετά την ρήξιν της μετά της Ρωσίας εκαλλιέργησεν φιλικές σχέσεις μετά της Γερμανίας και επόμενον ήτο και το δικαστήριο να τηρήσει ανάλογον στάσιν...»

Από ηχογραφημένες μαρτυρίες για το ολοκαύτωμα

Αλέξανδρος Μάλλιος (γιος του Θόδωρου Μάλλιου): «Όταν έγινε η μεγάλη σφαγή του Κομμένου, ήμουν 13 χρόνων... Τα χαράματα της 16ης Αυγούστου 1943 μαζί με την αδελφή μου είχαμε βγάλει τα ζώα έξω για βοσκή και δεν

Das Massaker des Dorfes Kommeno bei Arta

Verteidigung: «Wissen Sie vielleicht, Zeuge, welche Einheit die Zerstörung - angenommen es stimmt - durchgeführt hat?»

Zeuge: «Der Befehlshaber des SS-Bataillons, das seinen Sitz am Fluss Louros hatte, Fallner und der Oberleutnant der Polizeieinheiten, Noviak, haben zusammen die Befehle zum Töten an Ort und Stelle erteilt.»

Aus dem Antwortschreiben des Staatsanwalts beim Obersten Gerichtshof, D. Kioussopoulos, mit Datum vom 15.5.1972

In seinem Schreiben an den Gymnasialdirektor K. Papas, der Belastungszeuge des Dorfes Kommeno bei der Gerichtsverhandlung gegen die Generäle in Nürnberg war und der nach dem Schicksal der Angeklagten in diesem Prozess - Lantz u.a. - fragte, führte Dim. Kioussopoulos, Direktor des Griechischen Nationalen Komitees für Kriegsverbrechen und Vertreter der griechischen Regierung beim Prozess in Nürnberg an:

«...sämtliche angeklagten Generäle sind der Todesstrafe entgangen. Meiner Meinung nach geschah dies, weil sich die Politik Amerikas gewendet hat. Nach dem Bruch mit Russland hat sie freundschaftliche Beziehungen zu Deutschland aufgenommen und es ist daher verständlich, dass auch das Gericht eine entsprechende Haltung eingenommen hat...»

Aufgenommene Zeugenaussagen über den Massenmord

Alexandros Mallios (Sohn des Theodoros Mallios): «Ich war dreizehn Jahre alt, als der große Massenmord von Kommeno stattfand... Im

βρεθήκαμε σπίτι. Είδαμε μια φωτοβολίδα και μετά άρχισαν να «βάζουν» οι Γερμανοί με όλμους και πολυβόλα. Κρύφτηκα σ' ένα χαντάκι με την αδελφή μου. Εκεί άκουσα κάποιον να λέει: «Στο γάμο του Μάλλιου δεν έμεινε κανένας ζωντανός...»

... Όταν γύρισα, πρώτον είδα τον πατέρα μου μ' ένα αδελφάκι μου, στην αγκαλιά. Σκοτωμένοι κι οι δυο. Από τα 12 μέλη της οικογένειάς μας σωθήκαμε μόνο εγώ κι η αδελφή μου... Οι Γερμανοί φορούσαν λευκές ποδιές, ματωμένες, σαν χασάπηδες...

Δημήτρης Αποστόλου (Κομμένο): ... Στις 15.8.43 είχε ολική έκλειψη σελήνης. Αποβραδīs είχα βγει για κυνήγι πάπιας. Τα χαράματα, γυρνώντας, είδα φωτοβολίδες...

Πρώτα έκαναν πλιάτσικο και μάζεψαν τα ζώα. Μετά άρχισε η σφαγή. Κράτησε από τις 5.30 το πρωί ως τις 12.30. Έχασα πατέρα, μάνα, αδελφό 20 χρόνων, θείο, γιαγιά, ξαδέλφια. Έγιναν και βιασμοί...

Χαρακτηριστική για την αγριότητα, την απόλυτη αθωότητα των θυμάτων και την αποκλειστική ευθύνη της Βέρμαχτ είναι η περίπτωση του ολοκαυτώματος του Κομμένου της Άρτας.

Αρχιδήμιος του χωριού, που έδωσε την εντολή να κατακρεουργηθούν όλοι οι κάτοικοι του Κομμένου, αλλά και δήμιος όλης της περιοχής της Ηπείρου, ήταν ο στρατηγός Χούμπερτ Λαντς, διοικητής του 22ου Ορεινού Σώματος Στρατού, με έδρα τα Γιάννενα. Οι συγκεκριμένες μονάδες που ματοκύλησαν το Κομμένο ανήκαν στην Ορεινή Μεραρχία Εντελβαίς, με διοικητή το στρατηγό Στέτνερ.

Τον Αύγουστο του 1947, στη Νυρεμβέργη, δικάστηκαν από το 5ο Αμερικανικό Στρατιωτικό Δικαστήριο οι 11 στρατηγοί, που είχαν ευ-

Μορ겐γκραου des 16.8.1943 hatten wir, meine Schwester und ich, die Tiere zur Weide gebracht. Wir sahen plötzlich eine Leuchtrakete, als wir außer Haus waren, und dann begannen die Maschinengewehre und Granatwerfer der Deutschen zu spucken. Ich versteckte mich mit meiner Schwester in einem Graben. Da hörte ich jemanden sagen: "Auf der Hochzeit von Mallios ist niemand am Leben geblieben..."

»...als ich nach Hause kam, habe ich zuerst meinen Vater mit einem von meinen kleinen Geschwistern auf dem Arm gesehen. Beide tot. Von meiner 12-köpfigen Familie sind nur ich und meine Schwester gerettet worden... Die Deutschen trugen weiße, blutverschmierte Schürzen, wie die Schlächter...».

Dimitris Apostolou (Kommeno): «...am 15.8.1943 gab es eine totale Mondfinsternis. Ich war schon am Abend auf Entenjagd gegangen. Im Morgengrauen, auf dem Rückweg, sah ich plötzlich Leuchtraketen...

»Sie haben erst geplündert und die Tiere gesammelt. Dann begannen sie mit dem Morden. Es hat um 5.30 in der Früh angefangen, bis mittags 12.30 ... Ich habe meinen Vater, meine Mutter, einen 20 Jahre alten Bruder, den Onkel, meine Großmutter und Vettern verloren. Vergewaltigungen haben auch stattgefunden...»

Charakteristisch für die Grausamkeit, die vollkommene Unschuld der Opfer und die alleinige Verantwortung der Wehrmacht, ist der Massenmord in Kommeno bei Arta.

Oberhenker, der den Befehl zum Niedermetzeln sämtlicher Bewohner von Kommeno, aber auch Henker der gesamten Gegend von Epirus, war der General Hubert Lantz, Befehlshaber des 22. Alpenjäger Armeekorps mit Sitz

θύνες για την εκστρατεία και την κατοχή στα Βαλκάνια. Ανάμεσά τους ήταν και ο στρατάρχης Λιστ, ο στρατηγός Σπάιντελ και ο στρατηγός Λαντς. Ενδεικτικό για την έκταση της εγκληματικής δράσης του Λιστ και του Λαντς είναι ότι τα πρακτικά της δίκης, που τους αφορούν, είναι καταχωρημένα σε 65.000 σελίδες!

Ανάμεσα στους Έλληνες μάρτυρες στη δίκη ήταν και ο αυτόπτης μάρτυρας της σφαγής του Κομμένου, γυμνασιάρχης Κωνσταντίνος Παπάς. Μεταξύ των άλλων σημείων της περιγραφής του ολοκαυτώματος στο βιβλίο του *Η σφαγή του Κομμένου*, ο Κ. Παπάς αναφέρει το ακόλουθο επεισόδιο από τη διαδικασία:

Μάρτυς (Κ. Παπάς): ...Απέναντι από το σπίτι μου είναι το σπίτι του Θόδωρου Μάλλιου. Το μαύρο βράδυ της 15ης Αυγούστου 1943 έκανε τους γάμους του γιου του, Σπύρου, με μια νέα από το χωριό Γλυκόρριζο. Στο σπίτι έγινε ολονύκτιο γλέντι. Το πρωί της 16ης Αυγούστου, οι Γερμανοί, σαν τίγρεις, επέπεσαν στην πλούσια λεία τους. Έβγαλαν έξω από το σπίτι 10-15 άτομα και τα εκτέλεσαν με πολυβόλα. Οι υπόλοιποι –γαμπρός, νύφη, συμπαέροι και άλλοι– εν όλω 23, κήκαν, έγιναν στάχτη μέσα στο διώροφο σπίτι...

Δικαστής Μπιούργκε: Πόσα άτομα σκοτώθηκαν στο Κομμένο;

Μάρτυς: 317 είναι τα θύματα της τραγωδίας του Κομμένου, ανεξαρτήτως φύλου και ηλικίας.

Συνήγορος υπεράσπισης: Μήπως γνωρίζετε ποιος ήταν ανώτατος στρατιωτικός διοικητής Ιωαννίνων του 22ου σώματος στρατού;

Μάρτυς: Ο στρατηγός Λαντς, που ευρίσκεται ενώπιόν μας κατηγορούμενος, και που έδωσε τη διαταγή της άγριας σφαγής του Κομμένου.

in Ioannina. Seine Einheiten, die die Bewohner von Kommeno niedermetzten, gehörten der Alpenjäger Division Edelweiß des Befehlshabers den General Stetner an.

Im August 1947 wurde in Nürnberg den II Generälen, die für den Krieg und die Besatzung im Balkan verantwortlich waren, vom 5. Amerikanischen Militärgericht der Prozess gemacht. Unter den Angeklagten waren auch der Oberbefehlshaber Speidel und der General Lantz.

Bezeichnend für das Ausmaß der mörderischen Tätigkeit von List und Lantz ist, dass die Akten über die Verhandlung, die sich auf die beiden beziehen, 65.000 Seiten zählen.

Unter den griechischen Zeugen vor Gericht war auch der Augenzeuge des Mordes in Kommeno, Gymnasialdirektor Konstantin Papas. Unter anderen Angaben bei der Schilderung des Massenmordes in seinem Buch *«Der Mord von Kommeno»* erwähnt er nachstehenden Zwischenfall im Prozess:

Zeuge - K. Papas: «Gegenüber von meinem Haus steht das Haus von Theodoros Mallios. An diesem schwarzen Abend des 15. August 1943 feierte er die Hochzeit seines Sohnes Spyros mit einer jungen Frau aus dem Dorf Glykoriso... Man feierte die ganze Nacht durch. Am Morgen des 16. August sind die Deutschen wie Tiger über ihre reiche Beute hergefallen. Sie haben 10 - 15 Personen aus dem Haus geführt und diese mit ihren Maschinengewehren niedergeschossen. Die übrigen Gäste, insgesamt 23 Leute, verbrannten im zweistöckigen Haus...».

Richter Burge: «...Wie viele Personen wurden in Kommeno getötet?»

Zeuge: «317 sind Opfer dieser Tragödie in Kommeno geworden, unabhängig von Geschlecht und Alter».

Verteidigung: «Wissen Sie vielleicht, wer der

Η στατιστική της σφαγής και της καταστροφής

- ▶ Από τους 680 κατοίκους σφάχτηκαν οι 317.
- ▶ Από τους 317 οι 74 ήταν παιδιά, από 1 ως 10 χρόνων.
- ▶ Σφάχτηκαν και οι δύο παπάδες του χωριού.
- ▶ Εξοντώθηκαν ολοκληρωτικά 20 οικογένειες.
- ▶ Ανατίναξαν και έκαψαν και τα 181 σπίτια του χωριού.

Η θηριωδία στο αποκορύφωμά της

- ▶ Δύο μωρών 7 μηνών, γέμισαν το στόμα με βαμβάκι ποτισμένο με βενζίνη και το άναψαν, για ν' απολαύσουν το ζωντανό πυροτέχνημα.
- ▶ Ο αυτόπτης μάρτυρας Θεόδωρος Σταμάτης βεβαιώνει ότι η ετοιμόγεννη σύζυγος του Λεωνίδα Τσιμπούκη βρέθηκε νεκρή, με την κοιλιά ξεσκισμένη και το έμβρυο δίπλα της.

Το μεσημέρι, μετά τη σφαγή, οι δήμειοι μαζεύτηκαν στο σπίτι του προέδρου του χωριού Λάμπρου Ζορμπά και γλεντούσαν τρωγοπίνοντας, ενώ γύρω τους κείτονταν 7 πτώματα κατακρεουργημένα: η Μαρία, η κόρη του, μαθήτρια Γυμνασίου, ο Παναγιώτης, ανεψιός του προέδρου, ο θεός του, Γ. Ζορμπάς, η θεία του, Ανθούλα Ζορμπά και ο τυφλός γέροντας γείτονάς του, Θ. Χαραλάμπους.

höchste Militärbefehlshaber des 22. Armee-korps von Ioannina war?»

Zeuge: «General Lantz, der vor uns steht und der den Befehl des fürchterlichen Gemetzels in Kommemo gab».

Die Statistik der Morde und der Zerstörungen

- ▶ Von 680 Bewohnern wurden 317 umgebracht
- ▶ Von den 317 waren 74 Kinder im Alter von 1-10 Jahren
- ▶ Beide Priester des Dorfes wurden erschossen
- ▶ Insgesamt wurden 20 Familien hingerichtet
- ▶ Alle 181 Häuser des Dorfes wurden in die Luft gesprengt oder in Brand gesteckt

Die Grausamkeit auf ihrem Höhepunkt

- ▶ Zwei kleinen, 7 Monate alte Säuglingen haben sie mit Benzin befeuchtete Watte in den Mund gesteckt und in Brand gesetzt, um dieses lebende Feuerwerk zu genießen.
- ▶ Der Augenzeuge Theodoros Stamatis bestätigt, dass die hochschwangere Frau des Leonidas Tsimboulis tot aufgefunden wurde. Ihr Bauch war aufgeschlitzt, der Fötus lag daneben.

Nach den Verbrechen und Morden trafen sich die Henker im Hause des Dorfvorstehers, Lambros Zorbas, und fingen an zu essen und zu trinken. Um sie herum lagen 7 niedergemetzelte Leichen: Maria, seine Tochter, Schülerin am Gymnasium, Panagiotis, der Neffe des Dorfvorstehers, sein Onkel G. Zorbas, seine Tante Anthoula Zorba und der blinde, alte Nachbar Th. Charalambos.

Το ολοκαύτωμα των Επαρχιών Βιάννου και Ιεράπετρας Κρήτης

ΠΕΝΗΝΤΑ ΕΞΙ ΧΡΟΝΙΑ συμπληρώνονται φέτος από το αποτρόπαιο ολοκαύτωμα μιας ολόκληρης επαρχίας της Κρήτης, της Επαρχίας Βιάννου, καθώς και οικισμών της Επαρχίας Ιεράπετρας, από τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής. Το 1943, στις 14, 15 και 16 Σεπτεμβρίου, 5.000 στρατιώτες του κατακτητή ζώνουν τα χωριά της Βιάννου και εξοντώνουν 325 άνδρες και άλλους 126 στα χωριά της Επαρχίας Ιεράπετρας. Σε συνέχεια ανατινάζουν με δυναμίτες τα σπίτια και καίνε τα χωριά.

Ουσιαστικά, στην περίπτωση της Βιάννου και της Ιεράπετρας, εκτελέστηκε με τη χαρακτηριστική μεθοδικότητα των Γερμανών η διαταγή του στρατηγού Μύλερ: **«Να εξοντωθεί ό,τι αναπνέει και να καταστραφεί κάθε μέσον ζωής».**

Οι «λεπτομέρειες» του ολοκαυτώματος –αν μπορεί κανείς να μιλάει για «λεπτομέρειες», όταν εξοντώνονται ολόκληρες οικογένειες και χωριά– είναι ανατριχιαστικές: Μια μάνα έθαψε με τα ίδια της τα χέρια και τους 4 γιους της. Μόνο στο χωριό Αμιρά, όπου σήμερα, στη θέση Σέλι, βρίσκεται το ηρώον, σκοτώθηκαν 114 άνδρες.

Ο Λευτέρης Αναστασάκης, ένας από τους ελάχιστους που γλίτωσαν απ' αυτό το χωριό, θυμάται:

Την ημέρα εκείνη, 14 Σεπτεμβρίου, είχαμε τη γιορτή του Τιμίου Σταυρού και ο κόσμος είχε μαζευτεί στα καφενεία. Κατά τις 10 το πρωί ήρθαν οι Γερμανοί και άρχισαν να μας συλλαμ-

Massenmorde in den Provinzen Viannos und Ierapetra auf Kreta

56 Jahre ist es in diesem Jahr her seit dem abscheulichen Massenmord in einer ganzen Provinz von Kreta, der Provinz Viannos, sowie in Ortschaften und Siedlungen der Provinz Ierapetra, den die deutschen Besatzungsmächte begangen haben. 1943, am 14., 15. und 16. September umzingeln 5.000 Soldaten der Eroberer die Dörfer in Viannos und ermorden 325 Männer und weitere 126 in den Dörfern der Provinz von Ierapetra. In der Folge sprengen sie mit Dynamit die Häuser in die Luft und brennen die Dörfer nieder.

Im Fall der Provinzen Viannos und Ierapetra wurde mit charakteristischer deutscher Planmäßigkeit der Befehl des Generals Müller ausgeführt: **«Es soll alles, was atmet, vernichtet werden und jede Lebensmöglichkeit zerstört werden».**

Die «Einzelheiten» des Massenmordes, wenn man von «Einzelheiten» sprechen kann, wenn ganze Familien und Dörfer vernichtet werden, sind schauderhaft. Eine Mutter hat mit eigenen Händen ihre vier Söhne beerdigt. Allein im Dorf Amira, wo heute an der Stelle Seli das Helden-denkmal steht, sind 114 Männer ums Leben gekommen.

Nur Lefteris Anastassakis aus diesem Dorf ist gerettet worden und erinnert sich:

An diesem Tag, am 14. September, feierten wir den "Tag des Heiligen Kreuzes" und die Bewohner des Dorfes hatten sich in den Kaffeehäusern (Kafeneion) versammelt. Um 10.00 Uhr früh kamen die Deutschen und fingen an, uns zu verhaften. Sie teilten uns in Gruppen von je 25 Personen ein. Sie erschossen

βάνουν. Μας χώριζαν σε ομάδες ανά 25 άτομα. Εκτέλεσαν την πρώτη και τη δεύτερη ομάδα. Εγώ ήμουν να πάω με τη δεύτερη ομάδα, αλλά είδα τους δικούς μου –τον πατέρα μου, τον πεθερό μου και τ' αδέλφια μου– και τραβήχτηκα κοντά τους. Μας πήραν για τον τόπο της εκτέλεσης. Μόλις φτάσαμε, σαστίσαμε από τη φρίκη. Οι άνθρωποι κείτονταν σωρός σκοτωμένοι και το αίμα έτρεχε ποταμός...

Μόλις άρχισαν οι πυροβολισμοί, έπεσα αστραπιαία κάτω. Μια σφαίρα με πήρε στο μάγουλο και τρεις στο πόδι. Σε λίγο άρχισαν τη χαριστική βολή. Είχα κρύψει το κεφάλι μου στον μπροστινό νεκρό. Ήρθε ο Γερμανός και με πάτησε στο σπασμένο μου πόδι, που έτρεχε αίματα, για να δει αν ζω. Από τον πόνο αισθάνθηκα πως θα σχιζόταν το μυαλό μου. Αλλά ο Θεός μου δωσε τη δύναμη και δεν κινήθηκα, κι έτσι γλίτωσα.

Οι Γερμανοί φέρανε και άλλες ομάδες και τις εκτέλεσαν. Το πόδι μου πονούσε. Το κούνησα λίγο και άγγιξα τον Νικολή τον Λουκάκη. Μου λέει: «Ζεις;» – «Ζω! Μόνο σήκω να βγούμε σε καμιά ελιά, γιατί θα μας ρίξουν στον γκρεμό».

Τότε γυρίζει ο αποστρατευμένος από την Αλβανία κουνιάδος μου και μου λέει: «Μην κουνιθείς, γιατί μας έφαγες και μας!»

Όταν τον άκουσα κατάλαβα πως είχαμε σωθεί για την ώρα τρεις. Άμα τελειώσαν οι εκτελέσεις, έφυγαν οι Γερμανοί για το χωριό. Ήρθαν οι γυναίκες στον τόπο της εκτέλεσης και σπάραζαν από τον πόνο. Τραβούσαν τα μαλλιά τους και κλαίγανε. Μόλις με βλέπει η γυναίκα μου, 16 χρόνων τότε, έγκυος 8 μηνών, βγάζει το φόρεμα και το μαντίλι της και μου το φόρεσαν. Μετά με πήραν στους ώμους και φύγαμε... Ένας απ' τους εκτελεσμένους, ο Μιχάλης Βερυκοκάκης, γλίτωσε και μετά τη χαριστική βολή».

Π.Α.

die erste und die zweite Gruppe. Ich sollte mit der zweiten Gruppe gehen, da habe ich aber meine Verwandten erblickt, meinen Vater, meinen Schwiegervater und meine Brüder und habe mich zu diesen durchgeschlagen. Dann wurden wir zum Ort der Exekution abgeführt. Als wir dort ankamen, erstarrten wir vor Entsetzen. Die Menschen lagen erschossen auf einem Haufen, der eine über dem anderen, und das Blut floss in Strömen.

Als die ersten Schüsse losgingen, habe ich mich sofort fallen lassen. Eine Kugel streifte mich an der Backe, drei am Fuß. Dann haben sie mit den Gnadenschüssen begonnen. Ich hatte meinen Kopf unter dem Toten vor mir versteckt. Der Deutsche kam, trat auf meinen zerschossenen Fuß, aus dem Blut floss, um zu sehen, ob ich noch am Leben war. Ich dachte im ersten Moment, mein Gehirn zerspringe vor Schmerz. Gott hat mir jedoch die Kraft gegeben, mich nicht zu rühren... und so habe ich überlebt.

Die Deutschen brachten anschließend weitere Gruppen zur Exekution. Mein Fuß tat höllisch weh. Ich bewegte ihn leicht und berührte dabei den neben mir liegenden Nikolai Loukakis. Er fragte: «Lebst du?» – «Ich lebe, ... nur stehe auf und las uns bis zu einem Olivenbaum gehen, sonst werfen sie uns den Abgrund hinunter». Da dreht sich mein, pensionierter Schwager aus Albanien und sagt: «Beweg dich nicht..., sonst sind wir alle verloren...». Als ich ihn sprechen hörte, wusste ich, dass bis jetzt drei von uns gerettet waren. Als die Exekutionen beendet waren, zogen die Deutschen ins Dorf zurück. Die Frauen kamen angelaufen und zuckten vor Schmerz. Sie rauchten sich die Haare und weinten. Als mich meine Frau erblickte- sie war damals 16 Jahre alt und im 8. Monat schwanger- zog sie ihr Kleid aus und nahm ihr Kopftuch ab: damit haben sie mich bekleidet und auf den Schultern weggetragen. Einer von den Exekutierten, Michalis Verykokakis, hat auch den Gnadenschuss überlebt...

Ρ.Α.

Ολοκαύτωμα Διστόμου

Αφήγηση **Γιάννη Μπασδέκη**, Δίστομο

ΟΙ ΓΕΡΜΑΝΟΙ ΞΕΚΙΝΗΣΑΝ για το Δίστομο σαν να ήταν μαυραγορίτες, με αυτοκίνητα πολιτικά, πήραν ρούχα από τους κρατούμενους και ντυθήκανε. Από πίσω ακολούθησε φάλαγγα, κι άλλη μία ερχόταν από την Άμφισσα. Στο δρόμο σκοτώσανε, πριν φτάσουν στο Δίστομο, γυναίκοι: τη Σφουντούρου τη Φλωρού, τη

Massenmord in Distomo

Erzählung von **Jannis Vasdekis**, Distomo

DIE DEUTSCHEN KAMEN nach Distomo in zivilen Autos, so als wären sie Schwarzhändler. Sie nahmen Kleider und Anzüge von den Gefangenen und zogen sie an. Danach folgte eine Gruppe, und eine weitere kam von Amfissa. Unterwegs bis sie nach Distomo kamen, haben sie Frauen und Kinder erschossen, Frau Sfountouris aus der Familie Florou, ihre Mutter und Jannis Le-

μάνη της, τον Γιάννη τον Λεμονή... Δηλαδή σκοτώσανε ανθρώπους πριν φτάσουν στο Δίστομο. Συλλάβανε δώδεκα λεβέντες στα χωράφια τους, που δουλεύανε, και τους είχανε για ομήρους, απάνω στ' αυτοκίνητα.

Φτάνοντας εδώ, στο Δίστομο, ρώτησαν τον πρόεδρο, τον παπά —αυτά τα έμαθα μετά, δεν τα έζησα εγώ προσωπικά, γιατί βρισκόμουν έξω από το χωριό— αν είχαν περάσει αντάρτες απ' εδώ. Τους είπαν «Ναι, περάσανε. Πήραν αυτή την κατεύθυνση» και τους έδειξαν κάποια κατεύθυνση. Προχώρησαν προς το Στείρι. Εκεί βρισκόντουσαν οι αντάρτες και τους «χτύπησαν». Είχαν σοβαρές απώλειες, δεν μπόρεσαν να σπάσουν τη γραμμή των ανταρτών και επέστρεψαν πάλι στο Δίστομο. Και από 'κει ξεκινάει το μακελειό.

Εκτός από τους κρατούμενους και τις γυναίκες που πουλάγανε κάτι γαλιά, άρχισαν να σκοτώνουν πριν φτάσουν στο χωριό. Συγκεκριμένα, απ' τα χωράφια, πριν ακόμα κάνουν την εκτέλεση, είχαν πιάσει κάποιον Σκούτα. Έναν Αριστείδη Σφουντούρη και έναν Βασιλείου —μάλιστα του Βασιλείου του έβγαλαν το μάτι και τον σέρναν απ' τα πόδια— και τους πήγαν σε κάποια τοποθεσία Κανάλες που εκεί τους εκτέλεσαν. Έρχονται εδώ με τ' αυτόματα, κατεβάζουν τα παιδιά και τα σκοτώσαν. Φέρανε κι έναν τραυματία τους, τον επικεφαλής Τέο. Αυτός ζήτησε νερό από κάποια Κατερίνη Σφουντούρη. Η γυναίκα αυτή τους πήγε νερό για να πει και επιστρέφοντας στο σπίτι μπηκάνε οι Γερμανοί και τους εκτέλεσαν όλους και βάλανε φωτιά και τους έκαψαν και το σπίτι. Για το ευχαριστώ αυτό. Ένας απ' αυτούς που περιμένα να τον εκτελέσουν κατάφερε να λυθεί —είναι αυτός εκεί που έχω στη φωτογραφία— ήτανε τέταρτος κατά σειρά, έλυσε τα χέρια του και επετέθη κατά του εκτελεστικού απο-

μονis. Sie töteten Menschen, bis sie nach Distomo kamen. Sie haben unterwegs zwölf tapfere junge Männer, die auf ihren Äckern arbeiteten, gefangen genommen und als Gefangene in ihren Autos festgehalten. Als sie nach Distomo kamen, fragten sie nach dem Gemeindevorsteher, dem Pfarrer—dies alles habe ich selbst erlebt. Ich habe es später von anderen erfahren, da ich mich außerhalb des Dorfes befand. Sie fragten, ob Partisanen vorbeigekommen seien. Man sagte: «Ja, es sind Partisanen vorbeigekommen und in diese Richtung weitergegangen». Und man zeigte ihnen irgendeine Richtung. Sie fuhren weiter nach Stiri. Dort hielten die Partisanen sie auf und schossen auf die Deutschen. Die Deutschen hatten schwere Verluste. Sie konnten die Reihen der Partisanen nicht durchbrechen und sind nach Distomo zurückgekehrt. Und von da an begann das Gemetzel. Außer den Gefangenen und einigen Frauen, die Truthähne verkauften, haben sie alle rücksichtslos getötet. Konkret gesagt: Sie hatten, bevor sie mit der Exekution begannen, einen gewissen Skoutas gefangen, einen Vassiliou und einen namens Sfoundouris. Vassiliou haben sie ein seiner Augen ausgestochen und, an den Füßen gefesselt, durch die Straßen gezogen. Sie brachten alle in eine Gegend, die Kanales hieß, und erschossen sie. Dann kamen sie zurück. Sie töteten mit ihren Maschinengewehren junge Menschen. Die Deutschen brachten auch einen eigenen Verletzten mit, den Offizier Theo. Dieser war durstig und bat eine Frau namens Katerini Sfoundouri um Wasser; Sie brachte ihm Wasser zu trinken. Als sie nach Hause zurückkam, kamen die Deutschen und erschossen alle, die dort waren, und das Haus wurde niedergebrannt. Das war der Dank!

Einer der Gefangenen der darauf wartete, erschossen zu werden, konnte sich von seinen Fesseln befreien. Er ist dieser, den ich hier auf dem Bild habe. Er war der vierte an der Reihe. Er streifte die Fesseln

σπάσματος. Βέβαια δεν τα κατάφερε, γιατί τον χτύπησε άλλος από πίσω· και καταματωμένο και μισοπεθαμένο τον στήσανε στο εκτελεστικό απόσπασμα. Μετά την εκτέλεση αυτή ξεχύθηκαν σ' όλο το χωριό και δεν αφήσανε τίποτε ζωντανό, ό,τι βρίσκανε. Άνδρες, γυναίκες, μικρά παιδιά, ζώα, κότες... δεν αφήσανε τίποτε ζωντανό. Το χωριό είχανε δώσει εντολή να είναι κλεισμένο μες στα σπίτια και βρισκόταν ο κόσμος κλεισμένος στα σπίτια του. Σκοτώσανε τον παπά του χωριού που βρήκανε εκεί, η παπαδιά τρελάθηκε.

Να σας πω τι έζησα εγώ... Εγώ είδα την οικογένεια του φαρμακοποιού σκοτωμένους όλους. Σκοτώσανε μια οικογένεια με πέντε παιδιά: τον μπαμπά, τη μαμά και τα παιδάκια στη θέση Βεβά, και τον αγωγιάτη. Εκεί τους εκτέλεσαν αυτούς, μετά δυο μέρες.

Για την οικογένειά μου εκείνο που ξέρω είναι ότι σκότωσαν την αδελφούλα μου, διόμισι ετών· την κάρφωσαν με μια λόγχη στην κοιλιά, όπως την κρατούσε στην αγκαλιά της η μαμά. Σκοτώνουν τη μητέρα μου—ήταν μητριά μου— και τον παππού μου. Τον αδελφό μου, τον Γιώργο, του κάνανε εκτέλεση στο κεφάλι, διαμπερές στο κεφάλι, ήταν έξι ετών τότε. Ευτυχώς έζησε, σπάζοντας το σαγόني του και ορισμένα δόντια. Μετά, την άλλη μέρα, πήγα εγώ και ο πατέρας μου μέσα, στο χωριό, για να τους θάψουμε. Ο πατέρας μου έπιασε τον μικρό από το πόδι και είδαμε ότι είχε αίματα. Του 'βαλε το δάχτυλο στο στόμα και του πέταξε ένα κομμάτι παγωμένο αίμα από το στόμα· έζησε, το φέραμε εδώ πέρα, το πήρε ο Ερυθρός Σταυρός. Το στείλαμε στην Κηφισιά και σήμερα ζει. Ζει από το Δίστομο. Τους άλλους τους θάψαμε στον κήπο του σπιτιού, γιατί ο χρόνος δεν μας επέτρεπε να πάμε να τους θάψουμε σε νεκροταφείο...

ab und griff das Exekutionskommando an. Natürlich hat er nichts erreicht, denn ein Deutscher hat ihn von hinten niedergeschlagen. Blutüberströmt und halb tot hat man ihn vor das Exekutionskommando gestellt. Nach dieser Hinrichtung liefen sie durch das Dorf und ließen niemanden am Leben. Sie töteten, welchen sie vor sich sahen, wer ihnen über den Weg lief: Männer, Frauen, kleine Kinder, Tiere, Hühner. Sie haben niemanden am Leben gelassen. Es war der Befehl gegeben worden, dass alle in ihren Häusern bleiben sollten. Somit waren wir alle in unseren Häusern. Sie haben auch den Pfarrer erschossen; seine Frau verlor den Verstand.

Ich werde Euch erzählen, was ich selbst erlebt habe. Ich habe die Familie des Apothekers erschossen gesehen. Eine ganze Familie mit fünf Kindern. Den Vater; die Mutter und die Kinder. Sie haben sie in Veva erschossen. Sogar den Maultiertreiber. Sie haben alle nach zwei Tagen dort umgebracht. Was meine Familie anbelangt, so kann ich sagen, dass sie meine Schwester töteten. Sie haben ihr ein Bajonett in den Bauch gerammt, so wie meine Mutter sie auf dem Arm hielt. Sie haben meine Mutter umgebracht. Sie war meine Stiefmutter- auch meinen Opa. Meinen Bruder Georgios haben sie in den Kopf geschossen. Ein glatter Schuss; er war damals 6 Jahre alt. Er hat mit einem kaputten Kinn überlebt und ein Paar Zähne verloren. Am nächsten Tag ging ich mit meinem Vater ins Dorf, und wir haben alle beerdigt. Mein Vater hat meinen kleinen Bruder an den Fuß gefasst, und da haben wir gesehen, dass er noch blutete. Mein Vater holte mit dem Finger einen Klumpen Blut aus dem Mund meines Bruders. Er hat überlebt. Wir brachten ihn hierher und das „Rote Kreuz“ übernahm ihn. Er kam nach Athen, nach Kifissia, und noch heute lebt er dort. Er überlebte Distomo. Die übrigen haben wir im Garten unseres Hauses beerdigt. Wir hatten keine Zeit, sie auf dem Friedhof zu beerdigen....

Ο επικεφαλής του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού στην Ελλάδα για τη σφαγή του Διστόμου

Ο επικεφαλής του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού στην Ελλάδα, Σουηδός Στούρε Λιννέρ, στο βιβλίο του *Η Οδύσσειά μου* γράφει:

Παντρευτήκαμε στις 14 Ιουνίου. Ο υπεύθυνος της ελληνικής επιτροπής, Έμιλ Σάντστρομ, παρέθεσε γαμήλιο γεύμα προς τιμήν μας. Αργά το βράδυ με πλησίασε και με απομάκρυνε από τα γέλια και τις φωνές, προς μια γωνιά όπου θα μπορούσαμε να μιλήσουμε οι δυο μας. Μου έδειξε ένα τηλεγράφημα που μόλις είχε λάβει: οι Γερμανοί έσφαζαν για τρεις ημέρες τον πληθυσμό του Διστόμου, στην περιοχή των Δελφών, και στη συνέχεια πυρπόλησαν το χωριό. Πιθανοί επιζώντες είχαν ανάγκη άμεσης βοήθειας. Το Δίστομο ήταν μέσα στα όρια της περιοχής την οποία, την εποχή εκείνη, ήμουν αρμόδιος να τροφοδοτώ με τρόφιμα και φάρμακα. Έδωσα με τη σειρά μου το τηλεγράφημα στην Κλειώ να το διαβάσει, εκείνη έγνεψε κι έτσι αποχωρήσαμε διακριτικά από τη χαρούμενη γιορτή. Περίπου μια ώρα αργότερα ήμασταν καθ' οδόν μέσα στη νύχτα. Απαιτήθηκε ανυπόφορα μεγάλο χρονικό διάστημα έως ότου διασχίσουμε τους χαλασμένους δρόμους και τα πολλά μπλόκα για να φτάσουμε, χαράματα πια, στον κεντρικό δρόμο που οδηγούσε στο Δίστομο. Από τις άκρες του δρόμου ανασηκώνονταν γύπες από χαμηλό ύψος, αργά και απρόθυμα, όταν μας άκουγαν που πλησιάζαμε. Σε κάθε δέντρο, κατά μήκος του δρόμου και για εκατοντάδες μέτρα, κρεμόντουσαν ανθρώπινα σώματα, σταθεροποιημένα με ξιφολόγχες, κάποια εκ των οποίων ήταν ακόμη ζωντανά. Ήταν οι κάτοικοι του χωριού που τιμωρήθηκαν με αυτό τον τρόπο: θεωρήθηκαν ύποπτοι για παροχή βοήθειας στους

Bericht über Distomo vom Vorsitzenden des Roten Kreuzes in Griechenland

Herr Sture Linner schreibt in seinem Buch: *«Meine Odyssee»* folgendes über den Fall Distomo.

Wir heirateten am 14 Juni. Der Verantwortliche der griechischen Abteilung Emil Santstrom, hat uns deswegen mit einem Mittagessen beehrt. Am späten Abend hat er mich vom Gelächter und dem Lärm in eine Ecke geführt, wo wir ungestört sprechen konnten. Er hat mir ein Telegramm gezeigt, dass er kurz vorher bekommen hatte: Die Deutschen metzelten drei Tage lang die Bewohner von Distomo in der Nähe von Delphi nieder. Anschließend haben sie das Dorf niedergebrannt. Wahrscheinlich überlebten das Massaker manche Bewohner, die unbedingt unmittelbar Hilfe brauchten. Distomo war im Bereich meiner Verantwortung, um es mit Lebens- und Arzneimittel zu versorgen. Ich gab meiner Frau Klio das Telegramm zu lesen. Sie nickte, und so entfernten wir uns von der fröhlichen Feier. In ungefähr eine Stunde waren wir unterwegs in der Nacht. Wir haben eine beschwerliche lange Zeit, bis wir die beschädigten Straßen und die vielen Straßensperren durchfuhren, um am frühen Morgen zu der Zentralstrasse zu gelangen, die nach Distomo führte. Vom Straßenrand flogen in niedriger Höhe, langsam und widerwillig Geier, als sie uns bemerkten. An jedem Baum neben der Straße und in einer Distanz von vielen Hundert Meter hängten menschliche Körper, gefestigt mit Bajonetten. Manche waren noch am Leben. Es waren die Bewohner vom Dorf, die auf dieser Art und Weise bestraft wurden. Sie wurden für Hilfe an die Partisanen dieses

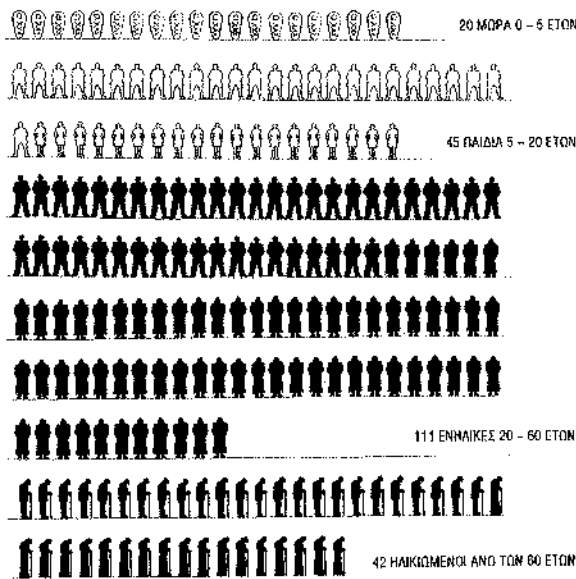
αντάρτες της περιοχής, οι οποίοι επιτέθηκαν σε δύναμη των Ες Ες. Η μυρωδιά ήταν ανυπόφορη. Μέσα στο χωριό σιγόκαιγε ακόμη φωτιά στα αποκαϊδια των σπιτιών. Στο χώμα κείτονταν διασκορπισμένοι εκατοντάδες άνθρωποι κάθε ηλικίας, από υπερήλικες έως νεογέννητα. Σε πολλές γυναίκες είχαν στίσει τη μήτρα με την ξιφολόγη και αφαιρέσει τα στήθη, άλλες κείτονταν στραγ-

γαλισμένες, με τα εντόσθια τυλιγμένα γύρω από το λαιμό. Φαινόταν σαν να μην είχε επιζήσει κανείς... Μα να! Ένας παππούς στην άκρη του χωριού! Από θαύμα είχε καταφέρει να γλιτώσει τη σφαγή. Ήταν σοκαρισμένος από τον τρόμο, με άδειο βλέμμα, τα λόγια του πλέον μη κατανοητά. Κατεβήκαμε στη μέση της συμφοράς

και φωνάζαμε στα ελληνικά: «Ερυθρός Σταυρός! Ερυθρός Σταυρός! Ήρθαμε να βοηθήσουμε».

Από μακριά μας πλησίασε διστακτικά μια γυναίκα. Μας αφηγήθηκε ότι ένας μικρός αριθμός χωρικών πρόλαβε να διαφύγει προτού ξεκινήσει η επίθεση. Μαζί με εκείνη αρχίσαμε να τους ψάχνουμε. Αφού ξεκινήσαμε οι τρεις μας, διαπιστώσαμε ότι [η γυναίκα] είχε πυροβοληθεί στο χέρι. Τη χειρουργήσαμε αμέσως με χειρουργό την Κλειώ.

Ήταν το ταξίδι του μέλιτος μας...

Σύνολο
σφαγιασθέντων: 218

Anzahl der
Schlachtopfer: 218

Bereiches verdächtigt, die eine Truppe des SS angegriffen hatten. Der Geruch war unerträglich. Im Dorf selbst brannte noch Feuer in dem Rest der verbrannten Häuser. Auf der Erde lagen zerstreut hunderte Menschen jeden Alters, von Greisen bis Säuglinge. Vielen Frauen haben die Soldaten den Bauch mit den Bajonetten zerschnitten und die Brust herausgeris-

sen. Andere lagen gewürgt, umwickelt mit ihren Gedärmen um ihren Hals. Es schien, als ob keiner das Massaker überlebte. Aber doch! ein Greis am Rande des Dorfes! Wie aus Wunder hat er das Gemetzel überlebt. Er war im Schock - Zustand vor Grauen, mit leeren Blicken, der ein unverständliches Zeug sprach. Wir stiegen mitten in das Unheil und riefen auf Griechisch: «Rotes Kreuz!, Rotes Kreuz! Wir ka-

men, um zu helfen». Von der Ferne näherte sich eine Frau. Sie erzählte uns, dass sich eine kleine Zahl Dorfbewohnern vor dem Angriff davon geflohen war. Zusammen mit ihr begannen wir, sie zu suchen. Auf der Suche haben wir festgestellt, dass die Frau auf die Hand geschossen wurde. Wir haben sie operiert. Klio hat sie operiert.

Es war unsere Hochzeitsreise...

Einige Zeit später hätte es einen erwähnenswerten Epilog gehabt.

Λίγον καιρό αργότερα η επαφή μας με το Δίστομο θα αποκτούσε και έναν αξιοσημείωτο επίλογο.

Όταν τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την Ελλάδα, δεν πήγαν και τόσο καλά τα πράγματα, αφού μια γερμανική μονάδα κατάφερε να περικυκλωθεί από αντάρτες ακριβώς στην περιοχή του Διστόμου. Σκέφτηκα ότι αυτό ίσως θεωρηθεί από τους Έλληνες ως ευκαιρία για αιματηρή εκδίκηση, πόσω μάλλον που η περιοχή εδώ και καιρό είχε αποκοπεί από κάθε παροχή βοήθειας σε τρόφιμα. Ετοίμασα λοιπόν φορτηγά με τα αναγκαία τρόφιμα, έστειλα μήνυμα στο Δίστομο για την άφιξή μας και έτσι βρεθήκαμε στο δρόμο για εκεί, για άλλη μια φορά, η Κλειώ και εγώ.

Όταν φτάσαμε στα όρια του χωριού, μας συνάντησε μια επιτροπή, με τον παπά στη μέση. Έναν παλαιών αρχών πατριάρχη, με μακριά, κυματιστή, λευκή γενειάδα. Δίπλα του στεκόταν ο αρχηγός των ανταρτών, με πλήρη εξάρτηση. Ο παπάς πήρε το λόγο και μας ευχαρίστησε εκ μέρους όλων που ήρθαμε με τρόφιμα. Μετά πρόσθεσε: «Εδώ είμαστε όλοι πεινασμένοι, τόσο εμείς οι ίδιοι, όσο και οι Γερμανοί αιχμάλωτοι. Τώρα, εάν εμείς λιμοκτονούμε, είμαστε τουλάχιστον στον τόπο μας. Οι Γερμανοί δεν έχουν χάσει μόνο τον πόλεμο, είναι επιπλέον και μακριά από την πατρίδα τους. Δώστε τους το φαγητό που έχετε μαζί σας, έχουν μακρύ δρόμο μπροστά τους».

Σ' αυτή του τη φράση γύρισε η Κλειώ το βλέμμα της και με κοίταξε. Υποψιαζόμουν τι ήθελε να μου πει με αυτό το βλέμμα, αλλά δεν έβλεπα πλέον καθαρά. Απλά στεκόμουν κι έκλαιγα...

Als die deutschen Truppen gezwungen wurden, Griechenland zu verlassen, ging alles nicht reibungslos. Eine deutsche Einheit wurde von griechischen Partisanen umzögelt, genau im Bereich von Distomo. Ich dachte, dass diese Tatsache von den Griechen als große Gelegenheit gehalten würde, blutige Rache zu üben. Zumal dieses Gebiet von jeder Hilfe an Lebensmittel abgeschnitten war. Ich habe nun die nötigen Lebensmittel bereitet, schickte nach Distomo eine Nachricht, dass wir kommen, und so befanden wir noch einmal auf dem Weg. Klio und ich, Richtung Distomo. Als wir an Dorfeingang erschienen, kam uns ein Komitee des Dorfes, mit dem Popen in der Mitte, entgegen. Der Pope, ein richtiger Patriarch nach alten Prinzipien, mit langen, weißen, Wellenbart. Neben ihm stand der Partisanenführer mit voller Ausrüstung. Der Pope nahm das Wort und bedankte sich bei uns, dass wir mit Lebensmittel zu ihnen kamen. Er erzählte weiter: «Hier sind wir alle hungrig, sowohl wir selbst, als auch die deutschen Gefangene. Gewiss, wenn wir Hungernot erleiden, sind wir doch in unserem Ort. Die Deutschen haben nicht nur den Krieg verloren, sind außerdem weit von ihrer Heimat entfernt. Geben Sie ihnen das Essen, das Sie mitgebracht haben, denn sie haben einen langen Weg vor sich».

Bei diesem Ausdruck von dem Popen, hat Klio ihren Blick auf mich gewandt und schaute mich an. Ich vermutete, was sie mir mit diesem Blick sagen wollte, aber ich sah nicht mehr klar. Ich stand dabei und weinte...

Συνοπτικό Αντιστασιακό Ημερολόγιο

*Τη Ρωμιούνη μη την κλαις, –εκεί που πάει να σκύψει
με το σουγιά στο κόκκαλο, με το λουρί στο αβέρκο
Να τη πετιέται αποξαρχής κι αντριώνει και θεριεύει
και καμακώνει το θεριό με το καμάκι του ήλιου*

Γιάννης Ρίτσος

ΣΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΑΥΤΟ περιλαμβάνονται ορισμένες αντιστασιακές πράξεις, που έχουν μνημονευθεί σε διάφορες αντιστασιακές εκδόσεις. Δίνεται μια πρώτη εικόνα του πολύμορφου αντιστασιακού αγώνα στις πόλεις –ιδιαίτερα στην Αθήνα– και στα βουνά. Επιβάλλεται όμως να συμπληρωθεί με τη συμβολή αντιστασιακών όλων των οργανώσεων, όλων των αντάρτικων τμημάτων και όλων των περιοχών, ώστε να καταρτιστεί ένα πληρέστερο Ημερολόγιο της Εθνικής Αντίστασης.

27 Απριλίου 1941

Πρώτη μέρα της σκλαβιάς. Πρώτη μέρα της Αντίστασης. Είσοδος των χιτλερικών στην Αθήνα, μετά από τη συνθηκολόγηση Τσολάκογλου – Πεμποφαλαγγιτών στρατηγών.

Η σβάστικα στην Ακρόπολη.

Μάιος 1941

Η Κρήτη συνεχίζει τον πόλεμο της Ελλάδας.

Αναχώρηση της Κυβέρνησης και του βασιλιά στο Κάιρο.

Κάνδανος: το πρώτο ελληνικό ολοκαύτωμα στην Αντίσταση.

Οι αρχές της Τεταρτοαυγουστιανής δικτατορίας παραδίνουν 2.000 Έλληνες αντιφασίστες στους ναζί κατακτητές.

30-31 Μαΐου 1941

Κουρέλιασμα της χιτλερικής σημαίας από τους νέους πατριώτες Μανώλη Γλέζο και Λάκη Σάντα.

Kurz gefasstes Widerstands-Tagebuch

*Weine nicht über das Griechentum, dort wo es sich beugt
mit dem Dolch im Laib, mit der Schlinge um den Hals,
da erhebt es sich stark und wild und durchbohrt
das Ungeheuer mit der Lanze der Sonne.*

Jannis Ritsos

IN DIESEM TAGEBUCH SIND bestimmte Widerstandshandlungen enthalten, die in verschiedenen Veröffentlichungen über den Widerstand erwähnt worden sind. Es wird hier ein erstes Gesamtbild des vielfältigen Widerstandskampfes in den Städten – besonders in Athen – und in den Bergen gegeben. Es muss jedoch um Beiträge von Widerstandskämpfern sämtlicher Organisationen, sämtlicher Partisanenabteilungen und sämtlicher Gegenden und Regionen ergänzt werden, damit ein vollständigeres Widerstandstagebuch entsteht.

27. April 1941

Erster Tag der Sklaverei. Erster Tag des Widerstandes.

Einmarsch der Truppen Hitlers in Athen nach Kapitulation Tsolakoglou und der Generäle der 5. Kolonne.

Die Hakenkreuzfahne auf der Akropolis.

Mai 1941

Kreta setzt den Krieg Griechenlands fort. Abreise der Regierung und des Königs nach Kairo.

Kandanos. Der erste Massenmord an griechischen Widerstandskämpfern.

Das Regime der Diktatur vom 4. August übergibt 2.000 griechische Antifaschisten an die Nazis.

30.-31. Mai 1941

Die Hakenkreuzfahne Hitlers wird von den jungen Patrioten Manolis Glesos und Lakis Santas in Fetzen zerrissen.

27 Απριλίου – 27 Σεπτεμβρίου 1941

Αυθόρμητη και παθητική Αντίσταση.

Πρώτες αντιστασιακές οργανώσεις:

- Αδούλωτοι Έλληνες (Α.Ε. – 27.4.41)
- Φιλική Εταιρεία Νέων (Φ.Ε.Ν. – 2.5.1941)
- Εθνική Αλληλεγγύη (Ε.Α.) – 28.5.1941)
- Εργατικό ΕΑΜ (Ε.Ε.Α.Μ. – 16.7.1941)
- Ε.Δ.Ε.Σ. (8.9.1941)
- Πανελλήνια Ένωση Αγωνιζομένων Νέων (Π.Ε.Α.Ν. – 14.9.1941)
- Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (Ε.Α.Μ. – 27.9.1941)

28-29 Σεπτεμβρίου 1941

Εξέγερση του λαού της Δράμας εναντίον των Βουλγάρων φασιστών κατακτητών.

30 Σεπτεμβρίου – 3 Οκτωβρίου 1941

Εξόντωση 3.000 πατριωτών από Βούλγαρους φασίστες στη Δράμα και στο Δοξάτο.

28 Οκτωβρίου 1941 – 25 Μαρτίου 1942

Οι πρώτες εθνικοαπελευθερωτικές διαδηλώσεις φοιτητών, αναπήρων και εργαζομένων, οργανωμένες από το ΕΑΜ, τον ΕΔΕΣ και άλλες οργανώσεις.

17 Νοεμβρίου 1941

Πρώτη φοιτητική απεργία.

5 Φεβρουαρίου 1942

Ίδρυση του ΕΑΜ των Νέων από τις οργανώσεις Λεύτερη Νέα, ΟΚΝΕ, ΣΕΠΕ, Λαϊκή Επαναστατική Νεολαία και Φιλική Εταιρεία Νέων (ΦΕΝ).

Φθινόπωρο 1941 – Άνοιξη 1942

Η μεγάλη πείνα. Θύματα του λιμού της κατοχής συνολικά 600.000 άτομα.

Μάιος 1942

Έξοδος του Άρη Βελουχιώτη στο βουνό. Δημιουργία του Ε.Λ.Α.Σ. της Ρούμελης.

Αύγουστος 1942

Έξοδος του Ναπολέοντα Ζέρβα στο βουνό. Δημιουργία των Ε.Ο.Ε.Α. στην Ήπειρο.

27. April-27. September 1941

Freiwilliger und passiver Widerstand

Erste Widerstandsorganisationen

- «Unbesiegbare Griechen» (Α.Ε. – 27.4.41)
- «Freundschaftsgesellschaft der Jugend» (Φ.Ε.Ν. – 2.5.41)
- «Nationale Solidarität» (Ε.Α. – 28.5.41)
- «Nationale Befreiungsfront der Arbeiter» (Ε.Ε.Α.Μ. – 16.7.1941)
- «Nationaldemokratischer Griechischer Verband» (8.9.1941)
- «Panhellenische Vereinigung der Kämpfenden Jugend» (Π.Ε.Α.Ν. – 14.9.1941)
- «Nationale Befreiungsfront» (Ε.Α.Μ. – 27.9.1941)

28.-29. September 1941

Aufstand der Bevölkerung von der Stadt Drama gegen die bulgarischen Faschisten-Eroberer.

30. September - 3. Oktober 1941

Mord von 3.000 Patrioten seitens bulgarischer Faschisten im Dorf Doxato/Drama.

28. Oktober 1941 - 25. März 1942

Die ersten nationalen Freiheits - Demonstrationen von Studenten, Invaliden, Arbeitern von den Organisationen «ΕΑΜ», «ΕΔΕΣ», u.a.

17. November 1941

Erster Streik der Studenten.

5. Februar 1942

Gründung der Organisation «ΕΑΜ - der Jugend» von den Organisationen «Freie Jugend», «ΟΚΝΕ», «ΣΕΠΕ», «Volks - Aufstands - Jugend» und «Freundschaftsgesellschaft der Jugend» (ΦΕΝ).

Der grosse Hunger: Opfer des Hungertods in der Besatzungsperiode. Insgesamt 600.000 Menschen.

Mai 1942

Exodus des Aris Velouchiotis in die Berge. Gründung der Organisation Ε.Λ.Α.Σ. in Roumeli.

August 1942

Exodus des Napoleon Zervas in die Berge. Gründung der Organisation Ε.Ο.Ε.Α. in Epirus.

15 Αυγούστου 1942

Ανατίναξη φαρμακευτικής αποθήκης των κατακτητών από την Π.Ε.Α.Ν.

22 Αυγούστου 1942

Ανατίναξη της προδοτικής Ο.Ε.Δ.Ε., στην οδό Κατακουζηνού, από ουλαμό καταστροφών της Π.Ε.Α.Ν.

Καλοκαίρι – Φθινόπωρο 1942

Πρώτες μάχες των αντάρτικων τμημάτων του ΕΛΑΣ και του ΕΔΕΣ-ΕΟΕΑ.

Δημιουργία των πρώτων ελεύθερων περιοχών στην ορεινή Ελλάδα.

20 Σεπτεμβρίου 1942

Ανατίναξη ναζιστικής ΕΣΠΟ από ουλαμό καταστροφών της Π.Ε.Α.Ν.

4 Νοεμβρίου 1942

Μάχη στο Ελ-Αλαμείν.

Νοέμβριος 1942

Δημιουργία της Ε.Κ.Κ.Α. από το Συνταγματάρχη Ψαρρό.

Επικήρυξη Ν. Ζέρβα.

24 Οκτωβρίου – 23 Νοεμβρίου 1942

Μάχη ΕΟΕΑ-ΕΔΕΣ στη Σκουληκαριά Γαβρόβου.

25 Νοεμβρίου 1942

Ανατίναξη της γέφυρας του Γοργοποτάμου και αποκοπή του ανεφοδιασμού του Ρόμελ επί ένα μήνα, από δυνάμεις του ΕΛΑΣ, του ΕΔΕΣ και του Συμμαχικού Στρατηγείου Μέσης Ανατολής. Το μεγαλύτερο σαμποτάζ της Ελληνικής Αντίστασης, με ενωμένες τις δυνάμεις των ανταρτών.

18 Δεκεμβρίου 1942

Μάχη του ΕΛΑΣ στο Μικρό Χωριό Ευρυτανίας.

21 Δεκεμβρίου 1942

Σε διαδήλωση προς το υπουργείο Εργασίας σκοτώνεται από Ιταλό φασίστα αξιωματικό ο πρώτος φοιτητής, Μήτσος Κωνσταντινίδης, μέλος της ΟΚΝΕ.

6 Ιανουαρίου 1943

Καταστροφή πλοίου πόντισης ναρκών με τα

15. August 1942

Sprengrung des Medizinlagers der Besatzungstruppen von P.E.A.N.

22. August 1942

Das Gebäude der verräterischen Organisation O.E.D.E. in der Kantakousinou Straße wird von der Sabotage - Einheit der P.E.A.N. in die Luft gesprengt.

Sommer - Herbst 1942

Erste Kämpfe der Widerstandseinheiten des E.L.A.S. und der E.D.E.S. - E.O.E.A. Schaffung der ersten freien Gebiete im gebirgigen Griechenland.

20. September 1942

Sprengrung der nazistischen ESPO von der Sabotage - Einheit der P.E.A.N.

4. November 1942

Kämpfe in El Alamein.

November 1942

Gründung der E.K.K.A. von Oberst Psarros. Für den Kopf des N. Zervas wird eine Belohnung ausgeschrieben.

24. Oktober - 23. November 1942

Kämpfe der E.O.E.A. - E.D.E.S. in Skoulikaria/Gavrovo.

25. November 1942

Sprengrung der Brücke von Gorgopotamos. Unterbrechung dadurch des Nachschubs von Rommel für einen Monat lang von den Einheiten der ELAS - E.D.E.S. und des Alliierten Hauptquartiers des Mittleren Ostens. Der grösste Sabotage - Akt des griechischen Widerstandes mit vereinten Kräften der Partisanen.

18. Dezember 1942

Die Schlacht der ELAS in Mikro Chorio/Evritania.

21. Dezember 1942

Bei einer Protestkundgebung vor dem Arbeitsministerium wird von einem italienischen faschi-

στοιχεία U 34, από την Π.Ε.Α.Ν.

7 Ιανουαρίου 1943

Εκτέλεση των Θ. Σκούρα, Γ. Κατεβάτη, Δ. Λόη, Δ. Παπαδόπουλου της Π.Ε.Α.Ν., για την ανατίναξη της ναζιστικής ΕΣΠΟ.

Σε χιτλερικό στρατόπεδο στη Γερμανία εκτελείται με πέλεκυ η αγωνίστρια της ΠΕΑΝ, που συμμετείχε στην ανατίναξη της ΕΣΠΟ, ηρωίδα της Εθνικής Αντίστασης Ιουλία Μπίμπα.

Η ακριβής ημερομηνία της εκτέλεσής της δεν είναι γνωστή.

14 Ιανουαρίου 1943

Ηρωικός θάνατος του Γιάννη Τσιγάντε.

17-24 Ιανουαρίου 1943

Μάχη των ΕΟΕΑ-ΕΔΕΣ στην περιοχή Γκούφαλο Ξηρόκαμπου.

2-4 Φεβρουαρίου 1943

Μάχη των ΕΟΕΑ-ΕΔΕΣ στους Κτιστάδες.

4 Φεβρουαρίου 1943

Εκτέλεση Κώστα Περρίκου, αρχηγού της ΠΕΑΝ.

11 Φεβρουαρίου 1943

Μάχη του ΕΛΑΣ στην Καλαμπάκα.

23 Φεβρουαρίου 1943

Ίδρυση της Ενιαίας Πανελλαδικής Οργάνωσης Νέων (ΕΠΟΝ) από 10 αντιστασιακές οργανώσεις που συμμετείχαν στο ΕΑΜ των Νέων.

28 Φεβρουαρίου 1943

Κηδεία εθνικού ποιητή Κωστή Παλαμά.

4-6 Μαρτίου 1943

Μάχη του ΕΛΑΣ στη Σιάτιστα – Φαρδύκαμπο. Αιχμαλωτίζονται 603 Ιταλοί φασίστες.

5 Μαρτίου 1943

Διαδήλωση 2.000 πατριωτών της Αθήνας, που οργανώνουν από κοινού το ΕΑΜ και ο ΕΔΕΣ, ματαιώνει την πολιτική επιστράτευση του λαού μας από τους χιτλερικούς.

9-22 Μαρτίου 1943

Μάχη των ΕΟΕΑ-ΕΔΕΣ στην περιοχή Πατιόπουλου – Θεριακίσι – Φλωριάδας.

stischen Offizier der erste Student Mitsos Konstantinidis, Mitglied der OKNE, getötet.

6. Januar 1943

Die Vernichtung von der P.E.A.N eines Schiffes mit den Kennzeichen U 34 durch Minen.

7. Januar 1943

Exekution der Th. Skouras, G. Katevatis, D. Lois, D. Papadopoulos der P.E.A.N. für die Sprengung der ESPO. In einem Konzentrationslager in Deutschland wird die Kämpferin der P.E.A.N. mit dem Beil geköpft, weil sie an der Sprengung der ESPO teilgenommen hatte. Der Name der Heldin: Julia Biba. Das genaue Datum ihrer Exekution ist nicht bekannt.

14. Januar 1943

Heldentod des Jannis Tsigante.

17.-24. Januar 1943

Kampf der EOEA - EDES im Gebiet von Goufalo/Xirokambos.

2.-4. Februar 1943

Kampf der EOEA - EDES bei Ktistades.

4. Februar 1943

Exekution des K. Perrikos, Führers der PEAN.

11. Februar 1943

Schlacht des ELAS in Kalambaka.

23. Februar 1943

Gründung der „Einheitlichen Panhellenischen Organisation der Jugend“ (EPON) von 10 Widerstandsorganisationen, die am EAM der Jugend beteiligt waren.

28. Februar 1943

Begräbnis des nationalen Volksdichters K. Palamas.

4.-6. März 1943

Schlacht der ELAS in Siatista/Fardykbambos. 603 italienische Faschisten werden gefangen genommen.

5. März 1943

Protestkundgebung von 200.000 Athener Patrioten, von EAM - EDES organisiert. Die politische

12 Μαρτίου 1943

Απελευθέρωση της Καρδίτσας από τον ΕΛΑΣ Θεσσαλίας.

25 Μαρτίου 1943 Μεγάλη εθνικοαπελευθερωτική διαδήλωση στην Αθήνα.

Έξοδος στο βουνό του Συνταγματάρχη Ψαρρού· δημιουργία του 5/42 Συντάγματος της Ε.Κ.Κ.Α.

12 Απριλίου 1943

Ξεκινά η Α΄ Υποδειγματική Ομάδα ΕΛΑΣ-ΕΠΟΝ για τη δημιουργία ανταρτοεπονίτικου κινήματος.

2 Μαΐου 1943

Συγκρότηση Γενικού Αρχηγείου ΕΛΑΣ από τους Στέφανο Σαράφη, Άρη Βελουχιώτη και Βασίλη Σαμαρινιώτη.

21 Μαΐου 1943

Κοινή μάχη ΕΔΕΣ – ΕΛΑΣ στη Σκάλα Παραμυθιάς.

13 Ιουνίου 1943

Μάχη των Ασπραγγέλων της Α΄ Υποδειγματικής ΕΛΑΣ-ΕΠΟΝ. Σκοτώθηκε ο στρατιωτικός αρχηγός της Α΄ Υποδειγματικής Γιώργος Καψάλης (Κρητικός) και ο Καπετάνιος της Α΄ Υποδειγματικής Αλέκος Σουφλής (Φρίξος).

8-9 Ιουνίου 1943

Μάχη ΕΛΑΣ στην Πόρτα – Μουζάκι.

17 Ιουνίου 1943

Μάχη των ΕΔΕΣ – ΕΟΕΑ στο Κακούρι.

5-29 Ιουλίου 1943

Μάχες των ΕΟΕΑ-ΕΔΕΣ στη Γέφυρα Αχελώου και στο Μακρυνόρος.

22 Ιουλίου 1943

Ματαίωση της καθόδου των Βουλγάρων φασιστών στη Μακεδονία με την πολυαίμακτη διαδήλωση 300.000 πατριωτών της Αθήνας.

Ιούνιος 1943

Ο Μπουκουβάλας με την Ταξιαρχία Ιππικού του ΕΛΑΣ δίνει τη μάχη της σοδειάς στη Θεσσαλία.

22 Σεπτεμβρίου 1943

Μάχη της Ορεινής Ταξιαρχίας στο Ρίμνι.

Mobilisierung für die Hitler-Besatzung wird vereitelt.

9.-22. März 1943

Kampf der EOES - EDES im Gebiet Patiopoulou - Theriakissi - Floriada.

12. März 1943

Die ELAS Thessaliens befreit die Stadt Karditsa.

25. März 1943

Grosse Kundgebung in Athen. Exodus in die Berge des Obersten Psarros. Gründung des Regiments 5/42 der E.K.K.A.

12. April 1943

Die vorbildliche Gruppe ELAS - EPON beginnt mit der Vorbereitung eines Partisanen - und Eponiten (Mitglieder der EPON) Aufstandes.

2. Mai 1943

Bildung des Generalstabs, der Befehlstelle ELAS von Stephanos Sarafis, Aris Velouchiotis, Vassilis Samariniotis.

21. Mai 1943

Kampf der EDES - ELAS in Skala/Paramythia.

13. Juni 1943

Schlacht in Archangeloi der Α΄ Vorbildlichen ELAS-EPON. Der Militär-Befehls-Haber der Gruppe Giorgos Kapsalis (Kritikos) und derer Oberhaupt Alekos Souflis (Frixos) werden getötet.

8.-9. Juni 1943

Schlacht der ELAS in Porta - Mouzaki.

17. Juni 1943

Schlacht der EDES – ΕΟΕΑ in Kakouri.

Juni 1943

Boukouvalas mit seiner Kavallerie-Brigade vom ELAS kämpft um die Ernte in Thessalien.

5.-29. Juli 1943

Kämpfe der ΕΟΕΑ - EDES an der Brücke des Acheloos - Makrynoros.

22. Juli 1943

Vereitelung des Einfalls bulgarischer Faschisten in Mazedonien durch die blutige Kundgebung

28 Οκτωβρίου 1943

Μεγάλες διαδηλώσεις στην Αθήνα για την επέτειο του ΟΧΙ.

9-13 Δεκεμβρίου 1943

Το μεγαλύτερο ολοκαύτωμα της Αντίστασης στα Καλάβρυτα, με 1.104 θύματα (όλοι οι άνδρες από 14 χρόνων και πάνω).

20 Δεκεμβρίου 1943

Δολιοφθορά και καταστροφή από την Π.Ε.Α.Ν. 53 μηχανών «Στούκας», σε μονάδα επισκευών του Πυρτιδοποιείου.

1 Φεβρουαρίου 1944

Μάχη της Αμφισσας από δυνάμεις ΕΚΚΑ και ΕΛΑΣ.

23 Φεβρουαρίου 1944

Ανατίναξη από σαμποτέρ του ΕΛΑΣ της ταχείας γερμανικής αμαξοστοιχίας.

4 Μαρτίου 1944

Καταστοφή ανθυποβρυχιακού δικτύου στο Ναύσταθμο, από την Π.Ε.Α.Ν.

6-8 Μαρτίου 1944

Μάχη του ΕΛΑΣ στην Κοκκινιά.

10 Μαρτίου 1944

Δημιουργία της Προσωρινής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης (ΠΕΕΑ) στην Ελεύθερη Ελλάδα.

25 Μαρτίου 1944

Αθήνα: Μεγάλες Εθνικοαπελευθερωτικές κινητοποιήσεις.

31 Μαρτίου 1944

Ανατίναξη αμαξοστοιχίας με 600 ναζί στη Λάρισα.

18-25 Απριλίου 1944

Καταστροφή από την ΠΕΑΝ τριών πλοίων συνοδείας στα υπόστεγα, 3, 4 και 5 του Πειραιά.

20 Απριλίου 1944

Μάχη του ΕΛΑΣ στη Γλόγοβα Μαντινείας.

23-30 Απριλίου 1944

Εκλογές αντιπροσώπων για το Εθνικό Συμβούλιο της ΠΕΕΑ.

von 300.000 Patrioten in Athen.

22. September 1943

Kampf der Berg - Brigade in Rimini.

28. Oktober 1943

Grosse Kundgebungen in Athen für den Gedenktag des «OXI» (NEIN)

9.-13. Dezember 1943

Der grösste Massenmord (Holocaust) in Kalavryta an Widerstandskämpfern mit 1.104 Opfern (alles Männer ab 14 Jahre und älter).

20. Dezember 1943

Die Sabotage und Zerstörung von PEAN 53 Maschinen «Stukas» in einer Reparaturwerkstatt einer Pulverfabrik.

1. Februar 1944

Kampf der ΕΚΚΑ und ELAS in Ampfissa.

23. Februar 1944

Sprengung des deutschen Schnellzuges seitens Saboteuren der ELAS.

4. März 1944

Zerstörung von der PEAN eines Unterwasser-netzes bei der Werft.

6.-8. März 1944

Kämpfe der ELAS in Kokkinia.

10.3.44

Gründung des «Vorläufigen Nationalen Befreiungskomitees» (PEEA) im freien Griechenland.

25. März 1944

Verschiedene Befreiungs-Mobilisierungen in Athen.

31. März 1944

Sprengung eines Zuges mit 600 Nazis in Larissa.

18.-25. April 1944

Zerstörung von der PEAN 3 Begleitungsschiffen in den Hallen 3 -4 und 5 in Piräus.

20.4.44

Kampf der ELAS in Glogova/Mantinia.

23.-30. April 1944

Wahlen für die Vertreter des Nationalenrates der PEEA.

28 Απριλίου 1944

Μάχη και ολοκαύτωμα των τριών επονιτών Αυγέρη, Κιοκμενίδη και Φολτόπουλου στο Κάστρο του Υμηττού.

1 Μαΐου 1944 – Η ματωμένη Πρωτομαγιά

Εκτέλεση 200 (επί το πλείστον κομμουνιστών) στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής.

Ιούνιος 1944

Η μάχη της σοδειάς, με το σύνθημα «Ούτε σπειρί στάρι στον κατακτητή».

23 Ιουνίου – 2 Ιουλίου 1944

Μάχη Στυμφαλίας του ΕΛΑΣ.

8 Ιουλίου 1944

Καταστροφή 9 βαγονιών με πολεμοφόδια, από την Π.Ε.Α.Ν.

15 Ιουλίου 1944

Ανατίναξη 400 βαρελιών με βενζίνη και δύο γερμανικών ιστιοφόρων από την Π.Ε.Α.Ν.

17 Ιουλίου 1944

Μάχη του ΕΛΑΣ στην Ηγουμενίτσα.

24 Ιουλίου 1944

Μάχη της οδού Μπιζανίου στην Καλλιθέα, με ηρωικούς νεκρούς τους 10 επονίτες του ΕΛΑΣ.

25-26 Ιουλίου 1944

Θανατώνεται με βασανιστήρια στην Ειδική Ασφάλεια η Ηλέκτρα Αποστόλου, ηρωίδα της Εθνικής Αντίστασης.

4-11 Αυγούστου 1944

Απελευθέρωση Παραμυθιάς, Μαργαριτίου και Μαζαρακιάς από τον ΕΔΕΣ.

17 Αυγούστου 1944

Το μπλόκο και η σφαγή στην Κοκκινιά

Μπλόκο στην Κοκκινιά (Οσία Ξένη) από ναζί και Τάγματα Ασφαλείας: 6.000 όμηροι μεταφέρονται στη Γερμανία.

17-18 Αυγούστου 1944

Μεγάλη μάχη ΕΟΕΑ-ΕΔΕΣ στη Μενίνα Ηπείρου.

29 Αυγούστου – 1 Σεπτεμβρίου 1944

Επιχείρηση του ΕΛΑΣ στον Έβρο.

28. April 1944

Kampf und Tod der drei EPON - Mitglieder Avgeris, Kiokmenidis und Fotopoulos in Kastro/ Hymettos.

1. Mai 1944 – Der blutige 1. Mai.

Exekution von 200 Patrioten (die Mehrheit Kommunisten) am Schießplatz in Kaissariani.

Juni 1944

Der Kampf um die Ernte mit der Parole: «Kein Korn Weizen an den Besatzer».

23. Juni-2. Juli 1944

Kamp der ELAS in Stymphalia.

8. Juli 1944

Zerstörung von 9 Wagen mit Munition von der PEAN.

15. Juli 1944

Sprengung von 400 Benzintonnen und 2 deutscher Segelschiffe von der PEAN.

17. Juli 1944

Kampf der ELAS in Igoumenitsa.

24. Juli 1944

Kampf in der Bizanioustr. In Kallithea mit 10 Heldentoten der ELAS.

25.-26. Juli 1944

In den Räumen der Sicherungspolizei wird nach Folterungen die Heldin des Widerstandekampfes Elektra Apostolou getötet.

4.-11. August 1944

Befreiung von EDES der Dörfer: Paramythia, Margaritio und Mazarakia.

17. August 1944

Die Blockade/Straßensperrung und die Tötung der Verräter in Kokkinia (Ossia Xeni) seitens der Nazis und der Sicherungstruppen. 6.000 Geiseln werden nach Deutschland transportiert.

17.-18. August 1944

Grosse Schlacht der EOEA-EDES in Menina/Epirus.

29. August - 1. September 1944

Operation der ELAS am Fluß Evros.

23 Σεπτεμβρίου 1944

Μήνυμα του ΕΑΜ από τον εκφωνητή του Ραδιοσταθμού της Αθήνας, Κώστα Τσαλόγλου.

27 Σεπτεμβρίου 1944

Εκατοντάδες χιλιάδες λαού γιορτάζουν τα 3χρονα του ΕΑΜ.

12 Οκτωβρίου 1944

Η Αθήνα πανηγυρίζει την απελευθέρωση και τη νίκη κατά των ναζι κατακτητών.

13 Οκτωβρίου 1944

Ο ΕΛΑΣ, με μάχη, σώζει το εργοστάσιο της Ηλεκτρικής στον Πειραιά.

19 Οκτωβρίου 1944

Απελευθέρωση Λαμίας.

23 Οκτωβρίου 1944

Απελευθέρωση Λάρισας.

30 Οκτωβρίου 1944

Απελευθέρωση Θεσσαλονίκης.

14 Νοεμβρίου 1944

Μάχη του ΕΛΑΣ στην Παναγιά Κρήτης.

9 Μαΐου 1945

Παράδοση Κρήτης και Δωδεκανήσου από τους χιτλερικούς.

23. September 1944

Aufuf der EAM durch den Sprecher des Radiosenders Athen, Kostas Tsaloglou.

27. September 1944

Hunderttausende der griechischen Bevölkerung feiern das dreijährige Bestehen der EAM.

12. Oktober 1944

Die Stadt Athen feiert ihre Befreiung und den Sieg gegen die Nazi - Eroberer.

13. Oktober 1944

Nach harten Kämpfen rettet die ELAS das Elektrizitätswerk in Piräus vor der Vernichtung.

19. Oktober 1944

Befreiung von Lamia.

23. Oktober 1944

Befreiung von Larissa.

30. Oktober 1944

Befreiung von Thessaloniki.

14. November 1944

Kampf der ELAS in Panagia/Kreta.

9 Mai 1945

Übergabe der Insel Kreta und der Dodekanes seitens der Nazi-Eroberer.

Δυνάμεις Κατοχής που απασχόλησε στην Ελλάδα η Εθνική Αντίσταση

A. Πριν από την ιταλική συνθηκολόγηση

1. Γερμανοί:	5η στρατιά	
2. Ιταλοί:	IIη στρατιά	
4. Βούλγαροι:	B' Σώμα Στρατού	
Σύνολο δυνάμεων:		300.000

B. Μετά την ιταλική συνθηκολόγηση

1. Γερμανοί:	13 Μεραρχίες	300.000
2. Βούλγαροι:	3 Μεραρχίες	40.000
3. Διάφοροι:		40.000
Σύνολο:		380.000

Εχθρικές απώλειες

1. Γερμανοί	
Νεκροί 17.536 – Αιχμάλωτοι 2.102	
2. Ιταλοί	
Νεκροί 2.739 – Αιχμάλωτοι 2.109	
3. Βούλγαροι	
Νεκροί 1.532 – Αιχμάλωτοι 2.252	
Σύνολο	
Νεκροί 21.807 – Αιχμάλωτοι 6.463	

Besatzungstruppen, die vom Nationalen Widerstand in Griechenland bekämpft wurden

A. Vor der italienischen Kapitulation

1. Deutsche:	der 5. Armee	
2. Italiener:	der II. Armee	
3. Bulgaren:	des 2. Armee - Korps	
Insgesamt:		300.000 Streitkräfte

B. Nach der italienischen Kapitulation

1. Deutsche:	13 Divisionen	300.000
2. Bulgaren:	3 Divisionen	40.000
3. Verschiedene:		40.000
Insgesamt:		380.000

Verluste des Feindes

1. Deutsche	
Tote 17.536 - Gefangene 2.102	
2. Italiener	
Tote 2.739 - Gefangene 2.109	
3. Bulgaren	
Tote 1.532 - Gefangene 2.252	
Insgesamt	
Tote 21.807 - Gefangene 6.463	

Οι θυσίες του Ελληνικού Λαού

Αμαρτύρητες παραμένουν, δυστυχώς, οι θυσίες του Ελληνικού Λαού στο βωμό του Β' Παγκοσμίου πολέμου. Δεν έχουν ακόμα καταγραφεί εξ ολοκλήρου και επακριβώς, ούτε έχουν έρθει στη δημοσιότητα οι πολλές όψεις του εθνικού μαρτυρίου. Το γεγονός και μόνο πως κάθε ελληνική οικογένεια μαρτυρεί τουλάχιστον κι από ένα θύμα, αποκαλύπτει το μέγεθος και την έκταση της τραγωδίας.

Αξιοσημείωτο είναι, επίσης, το στοιχείο ότι ο πληθυσμός της Ελλάδας το 1940 ήταν 7.344.860 άτομα, το 1944 κατήλθε στα 6.805.000 και το 1947 ήταν 7.367.405, ενώ έπρεπε να ξεπερνάει τα 8.500.000. Τα στοιχεία αυτά καταδειχνουν το έγκλημα γενοκτονίας που διέπραξε ο Χίτλερ σε βάρος της πατρίδας μας και του λαού της. 1.770 χωριά καταστράφηκαν, 400.000 σπίτια πυρπολήθηκαν. Σε 1.106.922 ανέρχονται οι απώλειες του πληθυσμού μας, δηλαδή το 15% του συνόλου, χάθηκε στις πολύνεκρες μάχες στα διάφορα μέτωπα (70.000), από τα εκτελεστικά αποσπάσματα (56.225), στα στρατόπεδα της Γερμανίας (105.000), από την πείνα και σχετικές ασθένειες (600.000), από την υπογεννητικότητα (300.000).

Νεκροί πολέμου 1940-41	13.327
Εκτελεσμένοι (σε ολόκληρη την Ελλάδα)	56.225
Θανόντες όμηροι (στα γερμανικά στρατόπεδα)	105.000
Νεκροί από βομβαρδισμούς	7.120
Νεκροί σε μάχες της Εθνικής Αντίστασης (σύμφωνα με γερμανικά στοιχεία)	20.650
Νεκροί στη Μέση Ανατολή	1.100
Απώλειες Εμπορικού Ναυτικού	3.500
Σύνολο	206.922

Νεκροί από πείνα και σχετικές ασθένειες	600.000
Απώλειες από υπογεννητικότητα	300.000

Σύνολο απωλειών	1.106.922
------------------------	------------------

Die Opfer des griechischen Volkes

Ungesühnt bleiben leider immer noch die Opfer der griechischen Bevölkerung im 2. Weltkrieg. Bis heute sind noch nicht im ganzen und genau alle Opfer erfaßt worden. Noch sind der Öffentlichkeit die vielen Aspekte des nationalen Martyriums bekannt geworden.

Die Tatsache allein, daß jede griechische Familie mindestens ein Opfer zu beklagen hat, enthüllt den Umfang der Tragödie. Bemerkenswert ist auch die Angabe, dass 1940 die Bevölkerung Griechenlands 7.344.860 Seelen, 1944 nur 6.805.000 und 1947 7.367.405 betrug, während sie 8.500.000 übersteigen sollte. Diese Daten weisen die kriminellen Massenmorde Hitlers zu Lasten unserer Heimat und unseres Volkes vor.

1770 Dörfer wurden zerstört, 400.000 Häuser niedergebrand. Auf 1.106.922 zählen die Verluste unserer Bevölkerung, d.h. 15% der Gesamtheit wurde in den Kämpfen (70.000), von Irrläufen (56.225), von den Hinrichtungskommandos (105.000), vom Hunger und deren Krankheiten (600.000), von den Geburtenrückgang (300.000) geopfert.

Menschliche Kriegsverluste während der Besatzung

Kriegsgefallene 1940-41	13.327
Exekutierte (in ganz Griechenland)	56.225
Verstorbene Geiseln (in deutschen Konzentrationslagern)	105.000
Tote wegen Bombardierungen	7.000
Kämpfe des Nationalen Widerstandes (Laut deutscher Daten)	20.650
Tote im Mittleren Osten	1.100
Verluste der Handelsmarine	3.500
Insgesamt	206.922

Verstorbene an Hunger und deren Krankheiten	600.000
Verluste an Geburtenrückgang	300.000
Verluste insgesamt	1.106.922

Στο νεκροταφείο. (Από το βιβλίο *Μαρτυρική πόλη Καλαβρύτων*)
 Im Friedhof. (Aus dem Buch *Die Märtyrerkirche Kalavryta*)

Η ΜΑΥΡΗ ΒΙΒΛΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

Το «Εθνικό Συμβούλιο για τη διεκδίκηση των οφειλών της Γερμανίας προς την Ελλάδα» και η κίνηση «Ενωμένη Εθνική Αντίσταση 1941-44» διοργάνωσαν τον Νοέμβριο του 1998 μια Ημερίδα, προκειμένου να παρουσιάσουν με τη μεγαλύτερη δυνατή πληρότητα την ιστορική, ηθική και νομική πλευρά του προβλήματος των γερμανικών οφειλών προς την Ελλάδα. Στους διοργανωτές της Ημερίδας περιλαμβάνονταν αγωνιστές της Εθνικής Αντίστασης ολόκληρου του αντιστασιακού φάσματος, οι οποίοι ανήκουν σε όλες τις πολιτικές τάσεις της χώρας. Η επανέκδοση του τεύχους με τα πορίσματα της Ημερίδας εκείνης ήταν δυστυχώς αναγκαία, καθώς, μολοντί πέρασαν 67 χρόνια από τη λήξη του Β' Παγκοσμίου πολέμου, οι οφειλές αυτές παραμένουν μέχρι σήμερα ανεκπλήρωτες.

Schwarzbuch der Besatzung

Der «Nationalrat für die Entschädigungsforderungen Griechenlands an Deutschland» und die Bewegung «Vereinter Nationaler Widerstand 1941-1944» organisierten im November 1998 eine Tagung, um die moralische und rechtliche Seite des Problems der deutschen Schulden an Griechenland in der bestmöglichen Vollständigkeit zu zeigen. Zu den Organisatoren dieser Tagung gehörten Kämpfer des Nationalen Widerstandes aus allen Widerstandsreihen, die allen politischen Richtungen angehörten.

Die neue Ausgabe des Heftes mit den Ergebnissen der damaligen Tagung war leider nötig, denn die Schulden bleiben bis heute unerfüllt, obwohl 67 Jahre nach dem Ende des Krieges vergangen sind.

ISBN 978-960-89102-1-8

9 789608 910218